İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BİLİM TARİHİ VE FELSEFESİ ANABİLİM DALI

16. yy. İtalyanca ve Almanca ile 18. yy. Osmanlı Türkçesi De Materia Medica Şerhleri Üzerinden Soporifik Drogların İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Mukaddes Çapar

Temmuz 2025

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
BİLİM TARİHİ VE FELSEFESİ ANABİLİM DALI

16. yy. İtalyanca ve Almanca ile 18. yy. Osmanlı Türkçesi De Materia Medica Şerhleri Üzerinden Soporifik Drogların İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Mukaddes Çapar

Danışman

Doç. Dr. Mustafa Yavuz

Temmuz 2025

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Mukaddes Çapar tarafından hazırlanan "16.yy İtalyanca ve Almanca ile 18.yy Osmanlı Türkçesi De Materia Medica Şerhleri Üzerinden Soporifik Drogların İncelenmesi" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Bilim Tarihi ve Felsefesi Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Mustafa Yavuz
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Tuncay Zorlu
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Elif Bıyıklı Gültekin
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/ Temmuz / 2025

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Mustafa Yavuz

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Mukaddes Çapar

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında yanımda olan, emeğini ve desteğini esirgemeyen herkese en içten teşekkürlerimi sunarım.

Öncelikle, lisans eğitimimden yüksek lisansa kadar geçen akademik yolculuğum boyunca her zaman yanımda olan, destekleri ve inançlarıyla beni güçlendiren annem Hatice Çapar'a, babam Cihangir Çapar'a, ablam Rabia Arslanhan'a, eşi Mehmet Arslanhan'a ve sevgili yeğenim Nil Arslanhan'a, kardeşim Reşat Çapar'a ve anneannem Güllü Mohul'a en içten şükranlarımı sunarım.

2023 Kahramanmaraş depreminin ardından bizlere evlerini açan, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, bizleri bir aile sıcaklığıyla karşılayan Hayriye Telci, Muhammed Melih Telci, Ayşenur Bölükbaşı Telci ve Sena Zeynep Telci Kurt'a teşekkürlerimi sunmak isterim. Sağladıkları desteğin yeri benim için her zaman ayrı olacaktır.

Lisans eğitimim süresince bana tarihsel perspektif, bilimsel düşünce ve araştırma disiplini kazandıran Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bilim Tarihi bölümündeki değerli hocalarıma; özellikle o dönem tanıştığım ve o günden bu yana her sözüne kulak verdiğim, her zaman örnek aldığım, bu çalışmanın şekillenmesinde büyük katkısı bulunan danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Yavuz'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim süresince araştırma konumu şekillendirmemde, bilimsel yaklaşımımı derinleştirmemde ve bu çalışmanın akademik niteliğini artırmamda büyük katkıları olan İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilim Tarihi ve Felsefesi bölümündeki tüm kıymetli hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Tez sürecimde, Almanca ve Latince belgelerin çevirisinde yardımını esirgemeyen değerli dostum Nurefşan Göncü'ye; Osmanlı arşiv belgelerine ulaşma konusunda destek veren kıymetli dostum Kübra Kirenli'ye ve her daim yanımda olan, desteğini ve sevgisini hissettiren tüm dostlarıma da gönülden teşekkür ederim.

Son olarak, 2023 Kahramanmaraş depreminde kaybettiğim sevgili kuzenim, ilk arkadaşım ve adaşım Mukaddes Büyükçapar'ı anmak isterim. Bu çalışmayı onun aziz hatırasına ithaf etmekten onur duyuyorum. Mekânın cennet olsun, sevgili kuzenim.

ÖZET

16.yy. İtalyanca ve 18.yy. Osmanlı Türkçesi De Materia Medica Şerhleri Üzerinden Soporifik Drogların İncelenmesi

Çapar, Mukaddes

Yüksek Lisans Tezi, Bilim Tarihi ve Felsefesi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa Yavuz

Temmuz 2025

Bu tez çalışması Antik Yunan hekimi Dioscorides' in *De Materia Medica* isimli eserinde uyku verici / uyuşturucu (soporifik) olarak tanımlanan droglar merkeze alınarak; bu drogların nitelikleri, kullanım amaçları, uygulama yöntemleri, *De Materia Medica*'nın şerhleri aracılığıyla tarihsel aktarım biçimleri ve modern farmakolojideki karşılıklarını incelemektedir. Soporifik droglar, hastalıklar ve cerrahi müdahaleler sırasında ağrıyı azaltmak, hastayı uyuşturmak, sakinleştirmek ve uyutmak amacıyla kullanılan bitkisel ve madensel kaynaklı maddelerdir. Dioscorides' in tanımladığı bu droglar hem Doğu hem de Batı tıbbında hekimler tarafından referans alınmış, farklı dillere çevrilerek yeni anlam katmanlarıyla birlikte bir sonraki yüzyıla aktarılmıştır.

Bu bağlamda tezde, Dioscorides' in *De Materia Medica* adlı eserinde yer alan on sekiz soporifik drogun özellikleri; Pietro Andrea Matthioli' nin 16. yüzyılda İtalyanca olarak kaleme aldığı *I Discorsi* eseri, Georg Handsch' in aynı yüzyılda Almanca yazdığı *New Kreüterbuch* ve Osman b. Abdurrahman'ın 18. yüzyılda Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı *Kitab el-Nebat* isimli eserlerindeki verilerle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede, ilgili kaynaklardaki soporifik drog metinlerinin transkripsiyonları yapılmış ve günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ardından gerçekleştirilen karşılaştırılmalı analizde, yazarların söz konusu droglara ilişkin aktardıkları bilgilerde benzerliklerin yanı sıra, içeriksel, biçimsel ve yoruma dayalı farklılıklar tespit edilmiştir.

Bunu takiben soporifik drogların modern farmakoloji, fitoloji ve terapötik uygulamalardaki geçerliliğini incelemek amacıyla PubMed, ScienceDirect,

Google Scholar, EBSCO ve ResearchGate gibi uluslararası akademik veri tabanları taranmıştır. İncelenen klinik çalışmaların ve literatür derlemelerinin büyük bir kısmı insan veya hayvan deneylerinde drogların ekstrakt, infüzyon vb. farmasötik formlarla uygulanmasına dayalı olup, bu drogların merkezi sinir sistemi üzerindeki etkileri, doz-cevap ilişkileri ele alınmıştır.

Tez çalışması söz konusu soporifik drogların antik tıptaki kullanımları ile modern tıptaki yerlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirerek, bu alandaki değişimi gözler önüne sermektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda, anestezi tarihi yazımının yeniden ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dioscorides, Soporifik Drog, De Materia Medica, Anestezi Tarihi, Klinik Farmakoloji

ABSTRACT

Examination of Soporific Drugs Through De Materia Medica Commentaries in 16th Century Italian and 18th Century Ottoman Turkish

Çapar, Mukaddes

Master Thesis, Department of History and Philosophy of Science

Supervisor: Doc. Dr. Mustafa Yavuz

July 2025

This thesis centers on the soporific drugs described in De Materia Medica, a seminal medical work authored by the ancient Greek physician Dioscorides. It investigates the qualities, intended uses, methods of application, historical transmission via commentaries on De Materia Medica, and their equivalents in modern pharmacology. Soporific drugs were substances of herbal and mineral sources used to reduce pain, sedate, narcotize or induce sleep in patients undergoing illness or surgical intervention. The substances identified by Dioscorides have been widely referenced by physicians across both Eastern and Western medicine, translated into various languages, and transmitted across centuries with new layers of interpretation.

In this context, the characteristics of the eighteen soporific drugs in Dioscorides' De Materia Medica were analyzed comparatively with the data in Pietro Andrea Matthioli' s I Discorsi written in Italian in the 16th century, Georg Handsch' s New Kreüterbuch written in German in the same century, and the 18th century Ottoman Turkish Kitab al-Nebat by Osman b. Abdurrahman. Within this framework, relevant passages concerning soporific drugs were transcribed and translated into modern Turkish. The comparative evaluation reveals not only shared content but also significant differences in substance, transmission style, and authorial interpretation.

Subsequently, the modern pharmacological, phytological, and therapeutic relevance of these drugs was assessed through academic databases such as PubMed, ScienceDirect, Google Scholar, EBSCO and ResearchGate. The majority

of reviewed studies involved the administration of these substances in various pharmaceutical forms (e.g., extracts, infusions) in human or animal trials, focusing on their effects on the central nervous system and dose-response relationships.

The thesis study reveals the transformation in this field by comparatively evaluating the use of the specified soporific drugs in ancient medicine and their place in modern medicine. Based on the data obtained, it argues that the historiography of anesthesia should be reconsidered.

Key words: Dioscorides, Soporific drug, De Materia Medica, History of Anesthesia, Clinical Pharmacology

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR DİZİNİ x
ŞEKİL DİZİNİ xi
1. GİRİŞ 1
1.1. Eczacılık Tarihi 7
1.2. Soporifik Droglar Hakkında 12
2. PEDANİOS DİOSCORİDES 15
2.1. Hayatı 15
2.2. Eserleri 16
2.3. De Materia Medica'da Soporifik Droglar 24
3. PİETRO ANDREA MATT(H)İOLİ 87
3.1. Hayatı 87
3.2. Eserleri 90
3.2.1 Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo Della Materia Medicinale 91
3.3. I Discorsi' de Soporifik Droglar 96
3.3.1. New Kreüterbuch, 1563 Almanca Baskı 96
3.3.2. I Discorsi, 1568 İtalyanca Baskı 156
4. OSMAN BİN ABDURRAHMAN 289
4.1. Hayatı 289
4.2. Eserleri 291
4.3. Kitab el-Nebat'ta Soporifik Droglar 295
5. MATERİA MEDİCA GELENEĞİNDE SOPORİFİK DROGLAR 326
5.1 Çok Dilli Soporifik Droglar Sözlüğü 326
5.2. Soporifik Drogların Değerlendirilmesi 329
6. SONUÇ 363
KAYNAKÇA 369

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.....17
Tablo 2.....22
Tablo 3.....23
Tablo 4.....294
Tablo 5.....327

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1 94
Şekil 2 94
Şekil 3 95
Şekil 4 332
Şekil 5 333
Şekil 6 335
Şekil 7 335
Şekil 8 338
Şekil 9 338
Şekil 10 339
Şekil 11 340
Şekil 12 340
Şekil 13 341
Şekil 14 343
Şekil 15 343
Şekil 16 345
Şekil 17 346
Şekil 18 350
Şekil 19 350
Şekil 20 354
Şekil 21 354
Şekil 22 357
Şekil 23 358
Şekil 24 359
Şekil 25 359

1. GİRİŞ

İnsanın bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan hastalık ve sağlık hallerini inceleyen bilime **tıp** denir (Şehsuvaroğlu, 1970, s. 19). Tıp kelimesinin Arapçadaki karşılığı **طب** olup, mevcut sağlığı korumak ve hastalıkla bozulmuş olanı da onarmak anlamındadır (Pormann, 2012). Tıp ilmiyle uğraşan kişiler tabip, hekim, doktor gibi isimlerle adlandırılmıştır. TDK'ye göre hekim Arapça حكيم (ḥakīm) kelimesinden gelmekte olup insanlardaki hastalıkları teşhis ve tedavi (ilaçlarla veya araçlarla) eden kimse anlamındadır (Türk Dil Kurumu, t.y.a). Tabip kelimesinin orijinali Arapça طبيب (ṭabîb) şeklindedir ve "işini iyi bilen ve titiz yapan bilgili kişi" demektir. Doktor kelimesi ise Latince docere (yani öğretmek demek) fiilinden gelmekte olup yine işini iyi bilen, usta, bilgin anlamlarına gelmektedir (Bayat, 2010, s. 20).

Kimyasal yapıdaki bir veya birden fazla malzemenin canlı organizmaya uygulanması sonucu tedavi edici ve biyolojik etki üreten maddeye **ilaç** denir (Rang vd., 2012, s. 1). Bu kelimenin Antik Yunancadaki yazımı *φαρμακον* (transliterasyonu pharmakon) şeklindedir ve ilaç, uyuşturucu madde veya zehir anlamındadır (Liddell & Scott, 1940, s. 1917). TDK'ye bakıldığında ilaç kelimesinin kökeninin Arapça علاج (ʿilāc) olduğu görülmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y.b). Hastalıklar insan var olduğundan beri bulunmaktadır ve hastalık sürecinde ağrıyı kesmek, sakinleştirmek, cerrahî müdahaleler esnasında hastayı hissizleştirmek için çeşitli yöntemler kullanılmış ve farklı droglar[1] uygulanmıştır. Analjezik, sedatif, hipnotik, narkotik etkili ilaçlar bu özelliklere sahiptir ve bunlar eczacılık metinlerinde uyku verici / uyuşturucu özelliği olan drogların etkenlerindendir. Bu yüzden özelliklerin hepsini "soporifik" terimi altında toplamak mümkündür. Soporifik droglar hekimler tarafından yüzyıllardır hastalarda anestezi işleviyle kullanılmış ve kaleme aldıkları eserlerde anlatılmış ilaçlardır.

Alexander Dumas anestezi tarihini ele aldığı bir makalesinde tarihte hastayı uyuşturmak için kullanılan yöntemlere örnekler vermiştir. Örneğin Mısırlılar, cerrahi işlem öncesinde Hint keneviri ve haşhaşın özsuyunu hastaya vererek uyuşukluk sağlamışlardır. Hatta bu karışım Homeros'un (ö. M. Ö. 9.yy) *Odysseia* eserinde "keder giderici ilaç" şeklinde geçmiştir. Başka bir örnekte çarmıha gerilmeden önce Hz. İsa'ya

[1] Bu kelime on dördüncü yüzyıl eski Fransızcasında "stok, malzeme, tedarik" anlamlarına gelen *drogue* kelimesinden *drogge* türetilerek "ilaçların bileşiminde veya hazırlanmasında kullanılan herhangi bir madde" anlamını kazanmıştır. Ardından yaklaşık 1600 yılında "bir içeceği vs. ilaçlarla karıştırıp uyuşturucu veya zehirli hale getirmek" anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Harper, 2025).

sunulan şarabın içerisinde acıyı azaltması için mür eklendiğini dile getirmiştir. Hint kenevirinin farklı bir kullanım yöntemine örnek olarak Herodotos'un (ö. M. Ö. 5.yy) eserlerinde geçen, İskitlerin sıcak taşlara Hint kenevirini atarak çıkan dumanı hastaya solutmalarıyla anestezi sağladıklarından bahsetmiştir (1932). J. E. Webster ve E. S. Gurdjian, ortak bir çalışmalarında karotis arterinin baskılanmasına yönelik tarihi ve güncel yaklaşımları incelemişlerdir. Bu yöntemin önemli etkilerinden biri anestezi benzeri bir bayılma/hissizlik oluşturmasıdır. Araştırmalarına göre karotis terimi, Yunancada "uyuşukluk veya uyku" anlamına gelen *κάρος* (transliterasyonu káros) kelimesinden gelmektedir (1958). Bu yöntemi ilk kez Asurlular, sünnet işlemi öncesi hastanın acıyı hissetmemesi için uygulamışlardır (Dumas, 1932). Galen (ö. M. S. 201) [2], İbn Sina (ö. 1037) [3] ve Juan Valverde de Amusco (ö. 1588)[4] gibi yazarlar ise, eserlerinde "Bu arterin bağlanması (ligasyon)[5] sonucu, damarların yakınındaki hassas sinirler baskı altına alındığı için, hastada hissizlik, hareketsizlik ve uyku hali oluştuğu" şeklinde bilgi vermişlerdir. Ardından on sekizinci yüzyıl ve sonrasında yapılmış klinik çalışmalar incelendiğinde, antik yöntemlerden farklı olarak, karotis arterini direkt bağlama yerine parmakla baskılama yöntemi anevrizma hastaları üzerinde denenmiş ve bu baskı sonucunda hastaların bayıldığı gözlemlenmiştir (Webster & Gurdjian, 1958).

Anestezinin kimyasal keşifler sonucu elde edilen gazlarla sağlanmasının tarihine bakıldığında verilecek ilk örnek Joseph Priestley' in (ö.1804)[6] karbondioksit üzerine yaptığı çalışmalarda ağrı kesici özelliği olan, uyuşturan ve bilinç kaybına sebep olan azot oksidi keşfetmesidir (Dumas, 1932). Azot oksidin anestezide kullanımı ise Humphrey

[2] Deneysel tıbbın kurucusu olarak bilinmektedir. Hayatını seyahat ederek geçirmiştir. Seyahatleri sırasında botanikle ilgilenmiştir. Hastalarını çoklu ilaç tedavisi yöntemini kullanarak iyileştirdiği bilinmektedir. Birçok eser kaleme almış hekimdir (Garrison, 1913, s. 77-79).

[3] Hem İslam dünyasının hem de sonrasında Batı'nın en önemli hekim, filozof ve bilim insanlarından birisidir. Üzerinde çalışmalar yaptığı ve eserler kaleme aldığı alanlar başta tıp ve felsefe olmak üzere, matematik, astronomi, musiki, fizik ve edebiyattır (Ağırakça, 2004, s. 195-201).

[4] 1525-1588 yılları arasında yaşamış, tıp eğitimi almış ve İspanya'daki diseksiyon kısıtlamalarından dolayı çalışmalarını İtalya'da sürdürmüş hekimdir (Markatos vd., 2017).

[5] Antik tıpta bağlama yöntemi ilk olarak Erasistratos' a atfedilmektedir. Erasistratos' a göre hastalık sindirilmemiş besinler sonucu oluşan kan fazlalığından oluşmaktadır. Kan fazlalığı ise damarların zarar görmesine ve arterlerde sızıntılara yol açmaktadır. Arterler, hayati ruhun (pneuma) akışında önemli rol oynadığı için bu sızıntıları durdurmak amacıyla turnike bağlama yöntemini uygulamıştır (Magner, 2005, s. 112).

[6] 1733- 1804 yılları arasında yaşamış, gazların kimyası üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmış İngiliz din adamı ve bilim insanıdır (McEvoy, 2025).

Davy (ö.1829)[7] dile getirilmiş, pratikte uygulamasını ise Horace Wells (ö.1848)[8] yapmıştır. Diş hekimi olan Wells, hastalarının dişini çekerken ağızları uyuşsun diye bu gazı kullanmıştır (Castiglioni, 1947, s. 723). William Morton (ö. 1868)[9] ise eteri ameliyat sırasında anestezi amacıyla vermiş ve uyuşturma / uyutma etkisi yönünden başarıya ulaşmıştır (Dumas, 1932). Ardından 1847 yılında Edinburgh Tıp-Klinik Topluluğu tarafından etere alternatif olarak kullanımı kabul edilen kloroformun kimyasal olarak keşfi beş bilim insanı[10] tarafından yapılmıştır. Anestezi amacıyla doğum işlemlerinde kullanan ise James Young Simpson (ö. 1870)[11] olmuştur (Dumas, 1932). Crawford W. Long (ö. 1878)[12] sülfürik eteri, ameliyat öncesi anestezi amacıyla uygulama önerisini öne sürmüştür (Castiglioni, 1947, s. 723). Sonrasında koka bitkisinden sentezlenmiş kokaini J.L. Corning (ö.1923) [13], belden aşağısının uyuşturulduğu anestezide (spinal anestezi) kullanmış, Carl Koller (ö.1944)[14] ise kokainin lokal anestezik olarak uygulanmasını önermiştir (Castiglioni, 1947, s. 892).

Tıp tarihi ve eczacılık tarihi literatürleri içerisinde anestezi tarihini özel bir konu olarak ele alan kaynakların tamamı, tarihsel süreci antik dönemlerden itibaren sistematik bir biçimde anlatmamaktadır. Bazı kaynaklar antik döneme atıf yapsalar da özellikle anestezik gazların tarihine kıyasla soporifik drogların anlatımı genellikle yüzeysel

[7] 1778-1829 yılları arasında yaşamış, Truro'da eğitim görmüştür. Kraliyet Cemiyeti başkanın tavsiyesi üzerine birtakım gazların terapötik kullanımlarını araştırmak için kimyasal müfettiş olarak atanmış ve kimya alanında önemli çalışmalar yürütmüştür. En büyük başarılarından bir tanesi derin kömür yataklarında sıkça rastlanan doğal gazın ateş alması riskini en aza indiren emniyet lambasını icat etmesidir (Frederick, 2025).

[8] 1815-1848 yılları arasında yaşamış, cerrahi anestezinin kullanılmasının öncüsü kabul edilen Amerikalı diş hekimidir. Hastaya azot oksit verdiği deney başarısızlığa uğrayınca anestezik özellikleri olduğu düşünülen azot oksit, kloroform ve eter gazlarını karşılaştırdığı deneyler yapmaya başlamış. Bu sırada gazları çok soluduğu için özellikle kloroforma fazla maruz kaldığından dolayı hal ve hareketleri değişmiş hatta kadınların üzerine sülfürik asit attığı için hapse atılmıştır (Mistry vd., 2024).

[9] Tam adı William Thomas Green Morton' dur. 1819- 1868 yılları arasında yaşamış Amerikalı diş hekimidir. Eterin anestezide kullanılması keşfi konusunda Charles T. Jackson (ö.1880) ile anlaşmazlık yaşamış, keşfin patentini almaya çalışırken ise tepkilerle karşılaşmıştır (Costa, 2023).

[10] Bu bilim insanlarının isimleri sırasıyla Justus von Liebig, Jean-Baptiste Dumas, Eugene Peligot, Samuel Guthrie ve Eugene Soubeiran'dır.

[11] 1811- 1870 yılları arasında yaşamış, doğum kontrol hapını, eteri ve kloroformu doğum cerrahisinde ilk kez kullanan doktordur (Britannica, 2025h).

[12]1815-1878 yılları arasında yaşamış, tıp eğitimi almış ve sonrasında New York'ta farklı hastanelerde cerrahi deneyim kazanmıştır. Arkadaşlarıyla birlikte yaptığı eter eğlencelerinde çarpma düşmelerde acı hissedilmediğini fark etmiş ve bir boyun tümörü ameliyatında kullanılmasını önermiştir. Bu ameliyat, cerrahi anestezi amacıyla ilk kez eterin kullanıldığı operasyon olarak kayıtlara geçmiştir (Thomas, 2003).

[13] 1855-1923 yılları arasında yaşamış, Würzburg Üniversitesi'nde tıp eğitimi almış Amerikalı nörolojisttir. Anestezi, nöroloji ve psikiyatri alanlarında birçok makalesi ve beş kitabı vardır. Turnike ile baskılanan kokain hidroklorürün deri altı enjeksiyonunu yaparak bölgesel anestezi için yeni bir yöntem ortaya koymuştur (A. Johnson & Cadogan, 2021).

[14] 1857-1944 yılları arasında yaşamış Çek asıllı Amerikalı göz cerrahıdır. Sigmund Freud'un morfin bağımlılığı olan bir arkadaşını tedavi etmeye çalışırken göz cerrahisinde lokal anestezik olarak kokain kullanımını denemiş ve bu konuda öncü olmuştur (Britannica, 2025c).

geçilmekte veya ayrıntılı bir şekilde işlenmemektedir. Bu durum, soporifik drogların hem tarihsel gelişimi hem de anestezi tarihindeki yeri açısından önemli bir boşluğa sebep olmaktadır. Bu nedenle, soporifik drogların anestezik etkisi bağlamında ele alındığı çalışmaların hem içerik bakımından derinleştirilmesi hem de sayıca artırılması gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım ile anestezi tarihinin sadece modern döneme yakın uygulamalarına odaklanmakla kalmayıp geleneksel bilgi birikimini de kapsayan daha bütüncül bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede, söz konusu yaklaşımı gerçekleştirmek amacıyla iki farklı yöntem önerilebilir.

Birincisi, soporifik etkili droglar hakkında antik yazarların kitaplarında geçen bilgiler ile bu drogların modern bilimdeki karşılıklarının incelendiği kolektif bir çalışma yapılabilir. Bu yöntem ile hazırlanmış bir doktora çalışması bulunmaktadır. Marlene Van Den Berg 2008 yılında "Bazı Antik Narkotiklerin Fitokimyasal Analizi, Bazı Güney Afrika Halk Tıbbı Uygulamalarına İlişkin Karşılaştırmalı Notlarla" başlıklı bir tez yayınlamıştır. Bu çalışmasında yedi tane narkotik ilacın tarihini ve güncel bilgilerini incelemiş ve Afrika halk tıbbındaki karşılıklarını değerlendirmiştir.

İkincisi, belirli bir antik yazara odaklanılarak onun eserinde yer alan soporifik droglara ilişkin bilgilerin, sonraki yüzyıllarda bu esere yapılmış farklı dillerdeki şerhleri aracılığıyla nasıl aktarıldığı izlenebilir. Bu süreçte bilgi aktarımında ne tür değişimlerin yaşandığı ve kullanım biçimlerinde hangi farklılıkların ortaya çıktığı analiz edilebilir. Ardından bu tarihsel aktarım süreci modern bilimde, ilgili droglar üzerine yapılmış klinik çalışma verileriyle karşılaştırmalı olarak inceleyip, elde edilen tarihi ve güncel bilgilerin değerlendirildiği bir çalışma yapılabilir.

Bu tez kapsamında, ikinci yöntem kullanılacaktır. Soporifik drogların tarihsel sürecini incelemek için antik yazar Dioscorides ve onun *De Materia Medica* isimli eserine odaklanılacaktır. Pietro Andrea Matthioli'nin *I Discorsi*[15] *eseri*, Georg Handsch' ın *New Kreüterbuch*[16] eseri ve son olarak Osman b. Abdurrahman'ın *Kitab el-Nebat* eseri ise *De Materia Medica*'nın sonraki yüzyıllarda geçirdiği değişimleri izlemek için kullanılacak şerhleridir. Ayrıca bu eserler birbirlerinin de çevirisi olması yönünden ilişkilidirler. *I Discorsi* eseri *De Materia Medica*'nın on altıncı yüzyıl İtalyancaya aktarımıdır. *New*

[15] Eser adının uzun hali "Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo libri cinque della historia et materia medicinale" şeklindedir. Fakat bu çalışma boyunca kısaca *I Discorsi* adıyla anılacaktır.
[16] Eser adının uzun hali "New Kreüterbuch mit den allerschönsten vnd artlichsten Figuren aller Gewechß, dergleichen vormals in keiner sprach nie an tag kommen" şeklindedir. Fakat bu çalışma boyunca kısaca *New Kreüterbuch* adı ile anılacaktır.

Kreüterbuch eseri *I Discorsi*'nin yine on altıncı yüzyıl Almanca çevirisidir ve *Kitab el-Nebat* ise *New Kreüterbuch*' un on sekizinci yüzyıl Osmanlı Türkçesi çevirisidir.

Bu eserlerde soporifik olarak tanımlanmış droglarda verilen bilgiler incelenmeden önce yazarları hakkında açıklamalarda bulunulacaktır. Çünkü drogların kim tarafından ve nasıl bir coğrafya içerisinde kullanıldığını anlayabilmek için bu araştırmanın yapılması elzemdir. Buna göre yazarlar hakkında yazılmış biyografiler incelenecektir. Özellikle Matthioli için İtalyanca kaynaklara, Handsch için Almanca kaynaklara, Osman b. Abdurrahman için Osmanlı Arşivlerine bakılacaktır.

Ardından eserlerin yazımı, içeriği ve özellikleri hakkında bilgi verilecektir. *De Materia Medica*' daki soporifik droglar için Max Wellmann' ın üç ciltlik Yunanca edisyonu ve Lily Beck' in İngilizce çevirisi kullanılacaktır. *I Discorsi*' deki soporifik droglar için eserin 1568 baskısı, *New Kreüterbuch* için 1563 baskısı ve son olarak *Kitab el-Nebat* için Hacı Mahmud nr.5505, Veliyyüddin Efendi nr.2486 ve Zeytinoğlu nr.417 nüshaları kullanılacaktır.

Bu tez kapsamında incelenecek dört eserdeki soporifik droglar, öncelikle *De Materia Medica*' da "soporifik" teriminin kullanıldığı droglar esas alınarak belirlenmiştir. *I Discorsi*' nin içindekiler bölümünde drog isimlerinin İtalyanca olarak yer alması nedeniyle *De Materia Medica*' da tespit edilen, Yunanca ve Latincesi adı bilinen bu drogların İtalyanca karşılıklarının bulunması gerekmektedir. Bunun için:

- Matthioli'nin *Commentarii* adlı eserinin 1554 baskısından,
- Andrès de Laguna' nın (ö.1559)[17] 1555 yılında Juan Latio tarafından Antwerp' te basılan *Pedacio Dioscorides Ana zarceó, Acerca de la Materia Medicinal y de los Venenos Mortíferos* isimli eserinden,
- Antoine du Pinet' in (ö. 1584)[18] 1561 yılında Gabriel Coterius tarafından Lyon'da basılan *Historia Plantarum*[19] eserinden,
- Armenag Bedevian' ın (ö. 1957) 2021 yılında Türkçe olarak tıpkıbasımı yapılan *Resimli Çok dilli Bitki Adları Sözlüğü*nden,

[17] 1499-1559 yılları arasında yaşamış İspanyol hümanist hekim, eczacı, botanikçidir. Kendisinin eserleri ve çeviri çalışmaları vardır (Kousoulis vd., 2011).
[18] 1510 (?)-1584 yılları arasında yaşamış, hümanist bir eğitim almış, editör ve çevirmen olarak çalışmış bir kişidir. Birçok farklı konudaki eseri çevirmiştir (Tomlinson, 2012).
[19] Eser adının uzun hali "Historia Plantarum Earum Imagines, Nomenclature, Qualitates, & Natale Sorum Quibus accessere Simplicium Medicamentorum facultates, secundum Locos & genera, ex Dioscoride" şeklindedir.

- Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Örgütü' nün (EPPO) online küresel bitki veritabanından,
- Missouri Botanik Bahçesi' nin "The Tropicos" isimli online bitki veritabanından,
- Melbourne Üniversitesi' nin çok dilli bitki isimleri online veritabanından faydalanılacaktır (Porcher, 2013)

New Kreüterbuch eserinin içindekiler bölümünde drog isimleri Latince olduğu için herhangi bir ek tespit işlemi yapılmasına gerek yoktur.

Kitab el-Nebat eserinin içindekiler bölümünde yer alan drog isimleri kısmen Türkçe kısmen Arapça olarak verilmiştir. Bu nedenle, soporifik drogların metin içindeki yerleri öncelikle Türkçe karşılıkları esas alınarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu yöntem ile belirlenemeyen droglar için ise Armenag Bedevian' ın sözlüğünden yararlanılarak, Latince adlarının Arapça karşılıkları belirlenecek; ardından bu Arapça adlar üzerinden *Kitab el-Nebat* nüshalarında ilgili drogların yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

I Discorsi ve *New Kreüterbuch*' taki soporifik drog metinleri "Optik Karakter Tarama (OCR)" yöntemi ile metin formatına dönüştürülüp Türkçe' ye çevrilecektir. Bu yöntem *De Materia Medica* ve *Kitab el-Nebat*'ta kullanılmayacaktır. Çünkü *De Materia Medica*'nın Yunanca orijinalinin OCR yöntemi ile dönüştürülmüş hali bir web sitesinde yer almaktadır (Frappa, 2017). Bu sitede yer alan metin ile Wellmann' ın edisyonu karşılıklı incelenip kontrol edilecek ve sonrasında teze dahil edilecektir. Türkçeye çeviri, teze eklenen Yunanca metin ile Beck' in İngilizce metni üzerinden karşılaştırılarak yapılacaktır. *Kitab el-Nebat*'ta yer alan metinler ise transliterasyonu yapılmaksızın orijinal biçimleriyle sunulacak; çeviri işlemi doğrudan bu metinler üzerinden gerçekleştirilecektir.

Tezin beşinci bölümünde ilk olarak çok dilli soporifik drog sözlüğü verilecek, devamında İtalyanca ve Almanca baskılarda bulunan soporifik drogların çizimleri ile birlikte dört eserden çevrilen metinlerde geçen soporifik bilgilerden alıntılar yapılıp yorumlanacaktır. Bunu takiben ilgili drog isimleriyle beraber "phytochemistry and pharmacology and soporific or anesthetic or narcotic or hypnotic" gibi anahtar kelimeler kullanılarak PubMed, Google Scholar, ScienceDirect, EBSCO ve ResearchGate gibi akademik veri tabanlarında gerçekleştirilen taramalar sonucu elde edilen klinik çalışmalara dair bulgulara yer verilecektir. Tezin son bölümünde ise soporifik drogların antik tıptaki kullanımları ile modern tıptaki uygulamaları karşılaştırılmalı bir biçimde

değerlendirilecek ve bu drogların anestezi alanındaki yeri üzerine kapsamlı bir yorum yapılacaktır.

1.1. Eczacılık Tarihi

Hekimler, botanik bilimi ile uğraşan kişiler ve eczacılar, hastalara gerekli tedavilerin uygulanabilmesi için ilaçların içine koyulacak bitkisel, hayvansal ve madensel maddeleri ve bu maddelerin hazırlanıp ilaç haline getirilmesini anlattıkları eserler kaleme almışlardır. Ancak botanik ve eczacılığın birleşimi olan bu eserler yapı bakımından ikiye ayrılmaktadır. Bitki türlerinin morfolojik ve fizyolojik özelliklerini inceleyip, bu özellikleri tıp, eczacılık ve tarım ile olan bağlantıları kapsamında ele alan kitaplara Kitab el-Nebat [20] adı verilmektedir (Kutluer, 2000). Kitab el-Nebat eserlerinde öncelikle drogların morfolojik özelliklerinden yani (eğer bitkiyse) kökü, gövdesi, yaprağı, dış görünümü, çiçeği, meyvesi ve tohumu hakkında bilgi verilir. Ardından yetiştirilme biçiminden veya nerelerde bulunduğundan bahsedilir. Sonrasında drog haline getirilme süreci ve hangi hastalara nasıl uygulanacağı anlatılır. En son ise bu drogun hastalar üzerinde sebep olabileceği yararlardan ve zararlardan bahsedilerek anlatım tamamlanır.

Aşağıda sunulacak *Peri phytōn historia, De plantis* ve *Kitabü'n-Nebat* gibi botanik yönü ağır basan eserler ile müfret (tekil) ilaçların anlatımlarına odaklanan eserler birlikte ele alınmaktadır. Bu seçimin nedeni Matthioli *I Discorsi* isimli eserinde botanik yönü ağırlıklı eserlerin drog anlatımlarına atıf yapmış olmasıdır. Listenin kapsamı Dioscorides öncesi dönemi de içerecek şekilde geriye götürülüp Matthioli ile, yani on altıncı yüzyıl ile sınırlandırılmıştır.

Kitab el-Nebat türünde yazılmış olan eserlere örnekler;

1. Galen' in "De Simplicium Medicamentorum Facultatibus" eseri,
2. Theophrastus' un (ö. M.Ö. 286) [21] "Peri phytōn historia (Lat. *De Historia Plantarum*)" eseri,

[20] Bir diğer yazılışı Kitâbu'n- Nebat şeklindedir. Fakat bu çalışma boyunca beşerî ilim haricinden gelen okuyucuları göz önünde bulundurarak Kitab el-Nebat şeklindeki yazımı tercih edilecektir.
[21] Milattan önce 370-286 yılları arasında yaşamış, Aristoteles'in (ö. M.Ö. 322) hem öğrencisi hem de arkadaşı olan, botanik biliminin öncüsü kabul edilen hekim ve botanikçidir (Garrison, 1913, s. 71).

3. Plinius'un (ö. M.S. 79)[22] "Naturalis Historia*"* eseri*,*

4. Nicolaus Damascenus'un (M.Ö. I. yy)[23] "De Plantis" eseri,

5. Dineveri'nin (ö. 895)[24] "Kitabü'n-Nebat" eseri,

6. İbn Sina'nın "el-Kânun fi't-Tıbb" eserinin el-Müfredat isimli ikinci cildi,

7. İbn Sina'nın el-Şifa külliyatı içerisinde bulunan "Kitab el-Nebat" eseri,

8. Biruni'nin (ö. 1061 [?])[25] "Kitabü's-Saydala" eseri,

9. İbn Baytar'ın (ö. 1248)[26] "el- Camiʿ li-müfredati'l-edviye ve'l-ağ̱ziye" eseri,

10. Hekim Geredeli İshak b. Murad'ın (ö. 1390 civarında) "Edviye-i Müfrede" eseri,

11. Teodorico Borgognoni (ö.1298)[27] tarafından kaleme alınan "Cyrurgia seu filla principis" adlı eseri,

12. İbn Fazlullah el-Ömeri'nin[28] (ö.1349) "Mesalikü'l- ebsar fi memaliki'l-emsar" eserinin Osmanlı Sultanı III. Mehmet (1595-1603) zamanında on altıncı yüzyıl materia medica eserleriyle içeriği zenginleştirilen kopyası[29].

---

[22] Gaius Plinius Secundus, M.Ö 23'te doğmuştur. Genç yaşında Roma'ya gelip dönemin en iyi hocalarından ders alma imkânı bulmuştur. Eserler kaleme almıştır. Yeğeninin anılarında bahsetmesine göre M.S 79'da Pompei'de Venüs Yanardağ'ının patlaması sırasında hayatını kaybetmiştir (Mason, 1867, s. 414).

[23] Milattan önce 64 yılında doğmuştur. Roma İmparatoru Caesar Divi Filius Augustus (M.Ö. 27- M.S. 14)'un imparatorluk yıllarında yaşamış, farklı konularda eserleri bulunan tarihçi ve filozoftur (Yavuz, Mustafa, 2022).

[24] Ebu Hanife ed-Dineveri'nin hayatı hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Basra ve Kufe'de eğitim gördükten sonra Arap yarımadasında bedevilerle birlikte bölgeleri dolaşarak bitkiler topladığı ve bu bitkileri eserinde değerlendirdiği bilinmektedir (Hamidullah, 1994).

[25] Ebü'r-Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Biruni 973 yılında Harezm'de doğmuştur. Astronomi, matematik, fizik, tıp, coğrafya gibi birçok alanda eğitim almış ve bu alanlarla ilgili önemli eserler kaleme almıştır (Tümer, Günay, 1992).

[26] Asıl adı Ebu Muhammed Ziyaüddin Abdullah b. Ahmed el-Maleki olup, babasının veterinerlik mesleğinden dolayı İbnü'l-Baytar ismini almıştır. Dini ve nakli ilimlerde eğitim gördükten sonra botaniğe ilgisi olduğundan dolayı Endülüs'te yetişen bitkilerin özelliklerini, yetiştiği yerleri, bilimsel ve halk arasındaki adlarını öğrenmiştir. Ardından hem eczacıların yanında çalışmış hem farklı bölgeleri gezip oralardaki bitkileri toplamış hem de eserlerini yazmıştır (M. Kaya, 1999).

[27] Teodorico dei Borgognoni olarak da bilinen, 1205-1298 yılları arasında yaşamış Luccalı cerrah Ugo Borgognoni'nin oğludur. Bologna'da Dominikan Tarikatı'nın manastırında eğitim görmüştür. Bunun yanı sıra doğa bilimleri ve tıp alanlarına ilgi duymuştur. Hatta babasından cerrahlık sanatı üzerine pratik eğitim almıştır. Yazdığı söz konusu eserinde farklı drogların karıştırılarak hazırlandığı anestezik etkili ilaç tarifleri bulunmaktadır (Comamala, 2005).

[28] İsminin tam hali Şihabüddin (Ebü'l-Abbas) Ahmed b. Yahya b. Fazlillah el-Ömeri şeklindedir. 1301-1349 yılları arasında Memlüklüler döneminde yaşamış, devlet adamı, tarih ve coğrafya konusunda eserleri bulunan alimdir (el-Alevi, 1999).

[29] Arşiv numarası Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi R.1668 olan, illüstrasyonlu bir yazma eserdir. Sultan III. Mehmet'e sunulmak üzere hazırlandığı düşünülmektedir. Fakat bu eseri kimin kopyaladığı bilinmemektedir. İçerisinde orijinal eserin kopyalanan metninin yanı sıra Dioscorides'ten, Matthioli ve Laguna'nın De Materia Medica şerhlerinden anlatımlar ve çizimler de bulunmaktadır (Taner, 2026, yayına kabul edildi).

13. Hekim Şükrullah El-Şirvani'nin (ö. 1451'den sonra) "Ravẓat el-ʿItr fi'l-Tıbb" eseri,

14. Hekim Muhammed b. Lutfullah El-Amasi'nin (ö. 15.yy) "Ḫavāṣṣ el-Adviyat el-Mufrada" eseri,

15. Hekim Muhammed b. Mansur b. Mubarak El-Tunisi El-Arabi'nin (ö. 15.yy) "el-İs'ād va'l-İmdād li Maṣaliḥ el-Anfus va'l-Acsād ʿani'l-Basāiṭ va'l-Murakkabāt" isimli eseri (Bu eser aynı zamanda akrabazin türündeki eserlere de örnektir)

16. Antonio Musa Brasavola' nın (ö. 1555) [30] "Examen Omnium Simplicium Medicamentorum" adlı eseri

Bu tez kapsamında incelenecek olan eserler Kitab el-Nebat türünde olmalarına rağmen birden çok malzeme kullanılarak hazırlanmış ilaç tariflerini içeren kitaplardan da burada bahsetmek elzemdir. Çünkü Matthioli ve Handsch drog anlatımlarında söz konusu bu eserlerin bazılarına atıf yapmışlardır.

Birden fazla hayvansal, bitkisel veya madensel drogun birleştirilerek ilaç olarak hazırlanması formüllerini içeren eserlere Arapçada "Akrabazin", Batı dillerinde "Codex (Türkçe hali Kodeks)" veya "Pharmacopoeia (Türkçe hali Farmakope)" adı verilmektedir. Farmakope kelimesinin etimolojisi incelendiğinde Antik Yunanca *φαρμακοποιία* (transliterasyonu pharmakopoiia) kelimesinden geldiği görülmektedir. İlaç kelimesinin Antik Yunancası *φαρμακον* (transliterasyonu pharmakon) ve yapmak anlamına gelen *ποιεῖν* (transliterasyonu poiein) fiilinin (Liddell & Scott, 1940, s. 1427) birleşimiyle ilaç yapımı / ilaç üretimi anlamına gelmektedir. Akrabazin kitapları ise, maddelerin farmasötik[31] biçimlerinin, farmakolojik[32] özelliklerine dair bilgilerin ve mürekkep (yani

[30] Antonio Musa Brasavola, 1500-1555 yılları arasında yaşamış, Fransa ve Roma İmparatoruna ve üç papaya hizmet etmiş bir hekimdir. Bazılarına göre trakeostomi yapan ilk kişidir. *Examen omnium simplicium medicamentorum* isimli eserinde, kendinden önceki eczacıların yaptığı gibi Dioscorides' te geçen bitkileri İtalya'daki bitkilerle eşleştirmeye çalışmamış, kitabında tanıttığı bitkilerin doğada gözlemlediği hallerini aktarmıştır. Bu yüzden tanımları Dioscorides tanımlarıyla uyumlu olmayan ilk eczacılardan biridir (Ashworth, 2018).

[31] Hastalıkların teşhisinde, tedavisinde ve önlenmesinde, fonksiyonların onarılmasında ve düzeltilmesinde kullanılan maddeye verilen isim (Britannica, 2025d).

[32] Canlı organizma (yani deney havanı ve insan) sistemleri ve süreçleri üzerindeki ilaçların etkileşimini, etki mekanizmalarını ve kullanımlarını inceleyen bilim dalıdır (Britannica, 2025g).

birden fazla maddeyi ihtiva eden, çoğul) ilaçların ağırlıkta olduğu eserlerdir (Baytop, 1989).

Aşağıda sunulacak listenin kapsamı Dioscorides' ten öncesi dönemi de içerecek şekilde geriye götürülüp Matthioli ile, yani on altıncı yüzyılla sınırlandırılmıştır. Hekimbaşı Salih b. Nasrullah'ın eseri bu sınırlandırmanın istisnasıdır. Çünkü Osman b. Abdurrahman drog anlatımında Paracelsus' tan söz ederken Salih b. Nasrullah' ın Paracelsus öğretilerini içeren Arapça *Tercüme-i Akrabazin-i Cedid* eserinden veya Hayatizade Damadı Süleyman Efendi'nin yaptığı Türkçe *Tercüme-i Akrabazin el-Cedid* faydalanmış olabilir.

Farmakope ve Akrabazin türünde yazılmış olan eserlere örnekler;

1. Andromachus' un (ö.?)[33] "Compositioni De i Medicamenti" isimli eseri,
2. Scribonius Largus' un (ö. M.S. yaklaşık 48) "Compositiones Medicae" veya "De Compositione Medicamentorum" eseri[34],
3. Galen'in, Largus' un kitabıyla aynı adı taşıyan, "Compositione Medicamentorum" eseri,
4. Galen' in "De Antidotis" eseri,
5. Galen' in "De succedaneis" eseri,
6. Taberi'nin (ö. 861 [?]) [35] "Firdevsü'l-ḥikme" adlı eserinin ve Ebu Bekir er-Razi'nin (ö. 925)[36] "el-Ḥavi" ve "Kitab el-Mansurî" isimli eserlerinin içerisinde bir bölüm olarak,
7. İbn Sina'nın "el-Kanun fi'ṭ-ṭıb" eserinin beşinci cildi,

[33] Ἀνδρόμαχος (Latinize hali Andromachus, İtalyanca hali Andromacho), İmparator Neron (ö. 68)'un hekimliğini yapmıştır ve başhekim anlamına gelen "Archiater" unvanının verildiği ilk hekimdir. Antik çağ döneminde üretilmiş tiryakların içerisinde onun yaptığı en ünlüsü olmuştur. Ona göre tiryak yalnızca zehirli hayvan ısırmasında değil diğer başka hastalıklarda da kullanılabilmelidir (Greenhill, 1867b, s. 173; Karaberopoulos & Karamanou, 2012). Matthioli, Andromachus' un böyle bir eseri olduğundan bahsetmiş hatta bu eserden droglarla ilgili alıntı yapmıştır.

[34] Eserini C. Julius Calistus' un (ö.?) isteği üzerine kaleme aldığı için ona adamıştır. Kitabın orijinalinin Yunanca olduğu ve sonrasında bazı yazarlar tarafından Latinceye çevrildiği düşünülmektedir. İçerisinde üç yüze yakın ilaç formülü bulunmaktadır (Greenhill, 1867h, s. 722). Galen'in, bu eserden alıntıladığı birkaç ilaç formülü ile ilgili bir karşılaştırma makalesi bulunmaktadır. Bknz. (Guardasole, 2010).

[35] Ali b. Rabben et-Taberi'nin hayatı hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Yaşadığı süre boyunca hekimlik, katiplik ve nedimlik görevlerinde bulunmuştur. Çoğunluğu tıp ile ilgili olmak üzere birçok eser kaleme almıştır (Taylan, 1989).

[36] Ebu Bekir Muhammed b. Zekeriya er-Razi 865- 925 yılları arasında yaşamış filozof ve hekimdir. Tıp alanında önemli çalışmalardan dolayı "Arapların Galeni" olarak anılmıştır. Tıp, felsefe ve kimya alanlarında eserler kaleme almıştır (M. Kaya, 2007).

8. Bağımsız bir akrabazin çalışması olarak Sabur b. Sehl el-Kusec'in (ö. 869) "Kitabü'l- Akrabazini'l-kebir" eseri[37],

9. İbnü't-Tilmiz el-Bağdadi'nin (ö. 1165)[38], Kalanisi'nin (ö. 1194) ve Necibüddin es- Semerkandi'nin (ö. 1222) aynı ismi taşıyan "el-Akrabazin" eserleri,

10. Nicolaus Salernitanus'un (ö. 12.yy) "Antidotarium Nicolai" eseri,

11. Ömer El- ʿAtūfī el-Merzifonī'nin (ö. 1541)[39] "Akrabazin" eseri,

12. Hekimbaşı Salih b. Nasrullah b. Sellum' un (ö. 1669)[40] "Tıbb-ı Cedid el Kimyaî" isimli Arapça eseri,

13. Hayatizade Damadı Süleyman Efendi (ö.1716)[41] "Tercüme-i Akrabadin-i Cedid" isimli Türkçe tercüme eseri[42],

Kitab el-Nebat ve Akrabazin eserlerinin içerdiği ilaçları hazırlama işi/sanatı "eczacılık" olarak adlandırılmıştır. Bu mesleği icra eden kişilere "kökçü, otçu, attar, eczacı, saydalânî" denmiştir. Milattan sonra IX. yüzyıla kadar hekimler hem tıp ilmiyle hem de eczacılık ilmiyle uğraşan kişiler olmuşlardır. Yani hem sağlığı koruma ve hastalığı onarma hem de tedavi için ilaçları hazırlama işini yapmışlardır. Sonrasında ise bu durum değişmiş ve IX-XII. yüzyıllar arasında dünya genelinde hekimlik-eczacılık ayrışması yaşanmıştır (Baytop, 1994).

[37] Abbasi Halifesi Mütevekkil zamanında yaşayıp, ilaç hazırlamaktaki başarısıyla tanınmış ve Cundişapur Bimaristan'ında çalışmış bir hekimdir. Bu eserinin üç asır boyunca en güvenilir akrabazin olarak kabul edildiği bilinmektedir (Baytop, 1989).

[38] Ebü'l-Hasen Hibetullāh b. Said b. İbrahim, tıp eğitimini tamamladıktan sonra İran'da hekim olarak çalışmış sonrasında ölümüne kadar halifelerin özel hekimliğini ve Adudi Bimaristanı'nın başhekimliğini yapmıştır (Doğruyol, 2000).

[39] Hayruddīn Ḫızır b. Maḥmūd b. ʿOmar El- ʿAtūfī akli ve nakli ilimlerde eğitim gördükten sonra II. Bayezid (1481-1512) tarafından saraydaki kölelerin muallimliği görevine getirilmiştir. Sonrasında bu görevinden ayrılıp camilerde tefsir dersi vermeye başlamıştır. Farklı konularda eserler kaleme almıştır (İhsanoğlu, 2008, s. 128).

[40] Tam adı Salih b. Nasrullah b. Sellum el-Halebi' dir. Halep'te doğmuş ve Halep Darüşşifası'nda tıp eğitimi almış ve orada çalışmıştır. İstanbul'a geldiğinde IV. Mehmed Darüşşifası' nın baştabibi, sonrasında ise hekimbaşı makamına getirilmiştir. Osmanlı tıbbının Batı tıbbıyla temasa geçen ilk hekimlerinden sayılmaktadır (İhsanoğlu, 2008, s. 261).

[41] Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Sadece Osmanlı kadısı ve tabibi olduğu ve birçok şehirde mollalık yaptığı bilinmektedir (İhsanoğlu, 2008, s. 339).

[42] Eserin orijinal adı Latince "Pharmacologie"dir ve yazarının Senartus (ö.?) olduğu düşünülmektedir. Fakat bu kişinin hayatına dair herhangi bir veri bulunamamıştır. Kitap ilk olarak Latinceden Arapçaya Salih b. Nasrullah İbn Sellum ve saray hekimi Nikola (ö.?) tarafından yapılmıştır. İbn Sellum çeviri henüz bitmeden vefat edince Hekim Nikola, Hayatizade Damadı Süleyman Efendi ile çalışmayı tamamlamıştır. Kimyasal tıp konularına, Paracelsus (ö. 1541) gibi o dönemin Avrupalı ve Osmanlı hekimlerinin fikirlerine değinilen bir eser olmuştur. Bu yüzden birçok kez farklı kişiler tarafından Türkçeye de çevrilmiştir (Aydüz, 2016).

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen listede isimleri verilmemiş olan dört tane Kitab el-Nebat türündeki eserde geçen uyku verici / uyuşturucu özelliği olan (soporifik) drogların etkilerine odaklanılacaktır. Söz konusu drogların metinlerine geçmeden önce Antik Yunan medeniyetinden günümüze değin kullanılan soporifik drog teriminin etimolojisi ve anestezi ile ilgisinin ne olduğu konusunda bir bilgilendirme yapılması gerekmektedir.

1.2. Soporifik Droglar Hakkında

Soporifik kelimesi Latince sözlüklerde arandığında öncelikle kelimenin kökü olan "sopor-" için uyku; derin bir uyku, katalepsi (yani bilinç ve hareket kaybı), uyku ilacı / uyuşturucu madde ve uyuşukluk anlamları bulunur. Ardından kök kelimeye taşımak, getirmek anlamını katan "-fer" eki eklenmesiyle oluşan soporifer kelimesi; uyku veya bilinç kaybı getiren manasına gelir. Son olarak "sopor-" kelimesine "-o" edilgen eki getirildiğinde oluşan soporo kelimesi ise; uyutmak, sersemletmek ve bilinçsiz hale getirmek anlamını kazanır (Glare, 1968). Soporifik kelimesini İngilizce literatürde ilk kez kullanan kişi filozof John Locke (ö. 1704)[43] olmuştur (Oxford University Press, 2024). Bu kelime öncelikle, "soporiferous" haliyle aşırı uyku durumu anlamında bir sıfat olarak kullanılmıştır. 1722 yılından sonra "uyku veren ilaç veya madde" anlamıyla bir isim şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Harper, 2023).

Bu tez çalışması kapsamında incelenen yazarlar ve onların eserlerinde "soporifik" kavramına karşılık gelen terimler, metinlerin kaleme alındığı dillerin yapısal ve kavramsal özelliklerine bağlı olarak farklı terimlerle ifade edilmişlerdir. Dioscorides tarafından kaleme alınan De Materia Medica adlı eserde, bu terimin anlamını karşılamak için Yunancada iki farklı kelime kullanılmıştır. Bunlardan bir tanesi καρωτικός (transliterasyonu *karōtikós)* olup soporifik ve sersemletme anlamlarına gelmektedir (LSJ, 2023a). Bir diğeri ise ὑπνωτικός (transliterasyonu *hypnōtikós)* olup hipnotik, narkotik ve soporifik anlamlarındadır (LSJ, 2024h). Ayrıca De Materia Medica' da Türkçedeki anestezi kelimesinin Yunanca hali olarak ἀναισθησίαν (transliterasyonu anaisthēsìan) geçmektedir. Bu kelime acı veya ağrıya karşı hissizlik, uyuşukluk, bilinçsizlik anlamlarına gelmektedir (LSJ, 2024b). Pietro Andrea Matthioli tarafından kaleme alınmış I Discorsi adlı eserde ise uyku verici, uyuşturucu, narkotik, sersemletici ve hissizleştirmek

[43] 1632-1704 yılları arasında yaşamış, Oxford Üniversitesi'nde tıp eğitimi almış ve 1668 yılında Londra Kraliyet Cemiyeti'ne kabul edilmiş İngiliz filozoftur (Cartwright, 2023).

anlamlarında kullanılan İtalyanca kelimeler "sonno, dormire, sonnifera, stupedisce, stupefattivi" şeklindedir. I Discorsi'nin Georg Handsch tarafından yapılan Almanca çevirisi New Kreüterbuch' ta uyku için "schlaff" kelimesi ve hissizleştirmek için "alle Empfindlichkeit" ifadesi kullanılmıştır. Osman b. Abdurrahman tarafından yazılmış Kitab el-Nebat isimli eserde ise hem Türkçedeki uyku kelimesinin Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazımı olan "اویوخو" hali hem de Arapça uyku anlamına gelen "نوم" kelimesi kullanılmıştır. Buradan da soporifik kelimesinin tarih boyunca farklı formlarda ve hipnotik, narkotik gibi eş anlamlarıyla kullanıldığı sonucuna varılabilmektedir.

Bu çalışmanın ana konusunu, içerisinde soporifik ve benzeri terimlerin geçtiği droglar oluşturmaktadır. Bir drogun soporifik özellik taşıması, söz konusu drogun antik tıpta uyuşturma amacıyla kullanıldığı anlamını taşımaktadır. Çünkü yapılan cerrahî müdahalelere ve dağlama işlemlerine karşı hastada his kaybı oluşturmak ve çektiği ağrıyı azaltmak amacıyla bu bitkisel ve madensel droglar uyuşturucu, uyku verici, sakinleştirici (sedatif) ve ağrı kesici (analjezik) işlevleriyle kullanılmıştır. Bu drogların, bitkilerden elde edilenlerin sayısı madenlerden elde edilenlerden daha fazladır. Nitekim Dioscorides De Materia Medica' da yalnızca bir madensel soporifik drogdan söz ederken verdiği diğer örnekler bitkilerden elde edilenlerdir. Üstelik bu drogların bir hastalığın tedavisinde kullanılması hususunda hekimler tarafından bazen farklı hazırlama teknikleri tercih edilmiştir. Söz gelimi Dioscorides afyon haşhaşı drogunu anlatırken bu bitkinin; badem, safran ve mür merhemi ile karıştırılmasının kulak ağrısına iyi geleceğinden bahsetmiştir[44]. İbn Sina ise afyon haşhaşı bitkisinin bir miktar anne sütü ile karıştırılıp kulağa damlatılması durumunda kulak ağrısına karşı faydalı olacağını söylemiştir (Ağırakça, 2004, s. 214). Hatta Dioscorides' in metnini İtalyancaya aktaran Matthioli, Matthioli'nin metnini Almancaya çeviren Handsch ve Handsch' ın metnini Osmanlı Türkçesine kazandıran Osman b. Abdurrahman bile eserlerinde drogların farklı kullanım alanlarına değinmişlerdir. Birbirlerinden ayrıldıkları noktalar bu çalışmanın hem değerlendirme hem de sonuç bölümlerinde ele alınacaktır.

Bu tez kapsamında, soporifik drogların Dioscorides' ten Osman b. Abdurrahman'a uzanan tarihsel süreci, tıbbî kullanımları ve günümüz farmakolojisindeki durumu incelenecek ve tezin sonunda, bu drogların geleneksel kullanım biçimleri ile modern dönemdeki uygulamaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Bu amaçla, öncelikle

[44] Bilgi için bu çalışmanın "De Materia Medica' da Soporifik Droglar" bölümü, "afyon haşhaşı" maddesine gidilmelidir.

adı geçen dört yazarın soporifik droglar hakkında yazdıkları kronolojik sıraya göre Türkçeye çevrilecektir.

2. PEDANİOS DİOSCORİDES

2.1. Hayatı

Pedanios Dioscorides, Anadolu'nun Kilikya Bölgesi'nde bulunan Anavarza kentinde[45] doğmuştur. Endülüslü hekim İbn Cülcül (ö. 994 [?])[46] "Dioscorides" kelimesinin, *ağaçlar ve bitkiler üzerine söz söylemede Allah'tan ilham almış kişi* anlamına geldiğini belirtmiştir (Yıldırım, Rıfat Vedat, 2002). Beytülhikme'de mütercim ve hekim olan Huneyn b. İshak (ö. 873) ise ömrü dağlarda bitki aramakla geçtiği ve yaşadığı toplumdan uzak kaldığı için Azdeş Niyadiş (bizden ayrılan adam) olarak anıldığını belirtmiştir (Ağırakça, 2004, s. 59). İbn Nedim (ö. 995 [?])[47] *el-Fihrist* isimli eserinde, Dioscorides'i "Onun için ülkelerde seyahat eden denir[48]" şeklinde anmıştır. Ayrıca Yahya en-Nahvî, (ö. 6. yüzyılın ikinci yarısı) tarih hakkında yazmış olduğu bir eserinde Dioscorides' ten, *temiz ruhlu, insanlara büyük faydası dokunan, kırlardan, adalardan ve denizlerden müfred ilaç toplamak için farklı ülkelerde gezen, gördüğü ilaçları resimleyen ve onların faydalarını aktaran bir insan* olarak bahsetmiştir (en-Nedîm, 2019, s. 926-928). Ailesi hakkında ve ne zaman doğup ne zaman öldüğü ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Hekimlik-eczacılık eğitimini İskenderiye ve Bergama şehirlerinde aldığı bilinmektedir (Tez, 2010, s. 131). Ayrıca Grek hekim Lecanius Areius (ö.?)[49], Dioscorides' in hem hocası hem de arkadaşı olarak aktarılmıştır (Tez, 2010, s. 131; Yıldırım, Rıfat Vedat, 2002). Roma İmparatorluğu döneminde bir cerrah-hekim olarak orduda görev almıştır (Yıldırım, Rıfat Vedat, 2002). Yaşadığı dönemi tespit edebilmek amacıyla farklı fikirler yürütülmüştür. Riddle'a göre

[45] Ἀνάζαρβος (Latinize hali Anazarbus), Kilikya'nın bir şehridir. Şehrin ismi, aynı ada sahip olan bir bitişik dağdan veya kurucusu Anazarbus'tan geldiği düşünülmektedir. Bazı kaynaklara göre ise orijinal isminin Cyinda /Quinda olup bir deprem sonucu yıkılmasının ardından İmparator Nerva (ö. 98)'nın şehri yeniden kurması için gönderdiği Anazarbus isimli bir senatörün adının verildiği iddia edilmektedir (Long, 1854).

[46] İsminin tam hali Ebu Davud Süleyman b. Hassan b. Cülcül el-Endelüsi'dir. Hayatı hakkında yeterinci bilgi bulunmamaktadır. Endülüslü hekim, tıp ve felsefe tarihçisidir. Tıp ve eczacılık ile ilgili eserleri vardır (Karlıağa, 1999a).

[47] Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kub İshak b. Muhammed b. İshak en-Nedim, babası kitap ciltleyen ve ticaretini yapan bir insan olduğundan dolayı farklı konularda pek çok kitabı görme imkânı bulmuştur. Ayrıca kendi kaleme aldığı eserde, pek çok konuda verdiği bilgilerin doğruluğu ve uzmanlığı iyi bir tahsil gördüğünün belirtisidir (Karaaslan, 2000).

[48] ويقال له السائح فى البلاد

[49] Areius'un kim olduğuna dair farklı fikirler vardır. Romalı saray hekimi Andromachus'un tıbbî formüllerinde bahsettiği üzere kendisi bir Grek hekimidir. Galen, Latincesi *De Compositione medicamentorum per genera* olan eserinde birkaç kez alıntı yapmıştır. Hatta yine eserinde "Asklepius'un takipçisi" veya "Kilikya'da Tarsus'un yerlisi" şeklinde tanımlanan kişilerin de Areius olduğu düşünülmektedir. Başka bir eserde Efesli tıp yazarı Soranus'un Hippokrates'in hayatını anlatan eserini ithaf ettiği kişi de olabileceği vurgulanmaktadır. Bu varsayımların doğruluğunu veya yanlışlığını ortaya koyacak henüz bir veri bulunmamıştır (Greenhill, 1867c, s. 275).

Dioscorides, Hippokrates (ö. M.Ö. 375 [?])[50] ve Galen arasında bir zamanda yaşamış olabilir (Riddle, 1980, s. 4). Bazı kaynaklar bu zamanı daha da spesifik kılarak, İmparator Neron (M. S. 54- 68) ve İmparator Vespasien (M.S. 69- 79) dönemlerinde yaşadığını bildirmişlerdir (Baytop, 1999, s. 21; Magner, 2005, s. 116-117; Singer, 1989, s. 58; Şehsuvaroğlu, 1970, s. 115).

2.2. Eserleri

Dioscorides' in kaleme aldığı düşünülen eserleri şu şekildedir:

1. **Περὶ ὕλης ἰατρικῆς** (*De Materia Medica- Tıbbî Maddeler Üzerine)*,
2. **Περί δηλητηρίων καί της αύτον προφυλακτης καί θεραπείας** *(De Venenis– Zehirler ve Panzehirler Üzerine),*
3. **Περί ιοβόλων, εν ώ καί περί λυσσωτος κυνός** *(De Venetatis Anibalibus- Zehirli Hayvan Isırıkları Üzerine),*
4. **Περί εύπορίστων απλων τε καί συνθέτων φαρμάκων** *(De facile Parabibilus tam Simplicibus quam Compositis Medicamentis- Ev [kocakarı] İlaçları Üzerine).*

Bunlar arasında Dioscorides' in olduğu kesin olarak kabul edileni *De Materia Medica* isimli eseridir. Geri kalanlar için ise bir kesinlik yoktur. Yalnızca bazı kaynaklar hayvanlar ve zehirlerle ilgili iki eserinin daha olduğu bilgisini vermiş ancak isim vermemişlerdir (Castiglioni, 1947, s. 217; en-Nedîm, 2019, s. 928; Yıldırım, Rıfat Vedat, 2002).

Dioscorides, orduda görevli hekim olduğu için savaşlar vesilesiyle birçok Doğu ülkeleri ve Anadolu'daki drogları yerinde inceleme imkânı bulmuştur (Baytop, 2001, s. 21). İncelediği bu droglardan ve ülkelerden eseri *De Materia Medica*' da bahsetmesi onun gezip gördüğü yerler olduğunu düşündürmektedir. Buna göre Anadolu'dan 38 defa, Yunanistan'dan 27, Mısır'dan 12, Suriye'den 9, İtalya'dan 8, Arabistan'dan 6, İspanya, Afrika ve İran'dan 3, Hindistan ve Ermenistan'dan 2, Galya, Somali ve Kızıl Deniz'den bir kez bahsettiği tespit edilmiştir (Riddle, John M., 2011, s. 3).

Antik Yunanca *Peri hulēs iatrikēs* isminden ziyade Latince karşılığı olan *De Materia Medica* ismiyle bilinmektedir. Yazılış tarihi hakkında kesinlik yoktur. Bazılarına göre

[50] Yaklaşık milattan önce 460 yılında Kos' ta hekim bir babanın oğlu olarak doğmuştur. Kendisi de babası gibi hekimlik yapmıştır. Göçebe şeklinde yaşamış, tıp alanında öğrenciler yetiştirmiş ve eserler kaleme almıştır (Singer & Underwood, 1962, s. 28-29).

M.S. 70'lerde ilk nüshası yazılmıştır. Bazıları ise yazıldığı tarih olarak M.S. 77-78 yıllarını vermiştir (Yıldırım, Rıfat Vedat, 2022). İçerisinde 600'den fazla bitkisel, 35 tane hayvansal ve 90 tane madensel drog hakkında bilgi bulunmaktadır (Saad & Said, 2011, s. 88-89). Drogların genel isimlerine, varsa farklı bölgelerdeki nasıl adlandırıldıklarına, nerelerde yetiştiklerine (veya bulunduklarına), özelliklerine, nasıl hazırlanacağı ve muhafaza edileceğine, hangi amaçlar için kullanılabileceklerine dair bilgiler vermiştir (Yıldırım, Rıfat Vedat, 2002). Toplam 827 drog içeren eser, beş kitaptan (bölümden) oluşmaktadır. Drogların içeriklerine ve bölümlerine göre dağılımı **Tablo 1**'deki gibidir.

Tablo 1

De Materia Medica' da bölümlere göre drogların dağılımı

	I. Kitap	II. Kitap	III. Kitap	IV. Kitap	V. Kitap
Aromatikler	**129**				
Yağlar	**drog**				
Merhemler					
Ağaçlar					
Şuruplar (sıvı, sakız, meyve)					
Hayvanlar		**186**			
Hayvan bölümleri		**drog**			
Hayvansal ürünler					
Tahıllar					
Saksı otları					
Keskin tadı olan otlar					
Kökler			**158**		
Özsular (meyve suları)			**drog**		
Otlar					
Tohumlar					
Kökler (daha önceki bölümlerde bahsedil-				**192**	
meyenler)				**drog**	
Otlar					
Şaraplar					**162**
Madenler					**drog**

Dioscorides' in *De Materia Medica*'yı yazarken naklettiği bilgilerin, farklı coğrafyalarda drogları yerinde gözlemleme imkânı bulmasıyla elde ettiği bilgiler olmasının yanı sıra erişimi olduğu kütüphanelerde görmüş olduğu, kendinden önce yazılan botanik, tıp ve eczacılık ile ilgili kitaplardan derlenmiş olması da muhtemeldir. Ancak farklı yazarlardan edindiği bilgileri alıntılarken bunu her zaman isim vererek yapmamıştır. Bazı yerlerde "onun söylediğine göre, bazılarının dediğine göre" gibi

isimsiz olarak bilgiyi alıntılamıştır. Ancak aynı dönemlerde Gaius Plinius Secundus' un yazdığı *Naturalis Historia* eseri ile bir karşılaştırma yaparak Dioscorides' in isimsiz alıntılarının kaynağının ne olduğuna dair bir fikir edinmek mümkündür. Örneğin, Dioscorides inek sütü peyniri hakkında bilgi verirken başkalarından duymuş gibi bir anlatım kullanmıştır: *Tuzsuz yenen taze peynir besleyicidir, sindirimi kolaydır, karın ağrısına iyi gelir…**Hippace** dedikleri kısrak peyniridir, kötü kokuludur, inek peyniri gibi çok besleyicidir.* Plinius ise bu konu hakkında bilgi verirken alıntılayacağı yazarın adını söyleyerek başlar: *Sextius*[51]*, **hippace** denilen kısrak sütünün özelliklerinin aynısının inek sütü peynirinde de olduğunu söylemiştir. Tuzsuz ve taze olan inek sütü peynirinin karın ağrısına karşı faydalı olduğunu bildirmiştir* (Riddle, John M., 2011, s. 14-15).

Ancak her daim Plinius kaynak gösterip, Dioscorides belirsiz bırakmamıştır. Çünkü başka örneklerde tam tersi durumlar da söz konusudur. Örneğin, Plinius bir bitkiye hem orchis hem de serapias dendiğini isimsiz vermiştir: *Harikalar listesinin en üst sıralarında orchis (veya Serapias) bitkisi vardır.* Dioscorides ise bu bitkiyi bu şekilde adlandıranlardan birisinin ismini vermiştir: *Orchis'in bir başka türü, bazıları ona serapis der mesela Andreas*[52] *gibi…*(Riddle, John M., 2011, s. 17).

De Materia Medica'nın antik dönemlerden günümüze değin farklı dönemlerde birçok dile çevrilmiş nüshası bulunmaktadır. Bazı nüshalar içerisinde dönemlerine göre değişiklikler (ekleme-kısaltma) ve yorumlar içermekte iken bazıları ise birebir çevirisidir. Dioscorides' in yazdığı orijinal eserde, içerisinde droglara ait resimler bulunmamaktadır. Ancak Dioscorides sonrasında yapılan nüshaların çoğu resimlidir. Resimli nüshalardan en bilineni Batı Roma İmparatoru Flavius Olybrius Anicius'un (ö. M.S. 472) kızı Prenses Anicia Juliana (ö. M.S. 513) için yapılan *Juliana Anicia Kodeksi*'dir. Bu nüsha Konstantinopolis halkı tarafından Prenses Juliana'ya hediye edilmek için hazırlanmıştır. Çünkü Prenses Juliana' nın İstanbul'un Beyoğlu semtine St. Marie Kilisesini yaptırdığı bilinmektedir (Yıldırım, Rıfat Vedat, 2002). Başka bir görüşe göreyse bu bir düğün hediyesidir (Riddle, 1980, s. 4). Bu nüshayı 1555 yılında İstanbul'a gelen Bohemya ve Macaristan Kralı I. Ferdinand'ın (ö. 1564) elçisi Ogier Ghiselin von Bucbecq (ö. 1592)

[51] Niger, Dioscorides'ten hemen önce milattan sonraki dönemin başlarında yaşamış bir yazardır. Onun eserinin ismi de *Materia Medica*'dır. Galenus, Niger'i eczacılık ile ilgili seçkin yazarlar arasında saymıştır ve onun Yunan hekim Asclepiades'in takipçilerinden birisi olduğunu söylemiştir. Bazılarına göre, Plinius Secundus'un "Sextius Niger" olarak bahsettiği kişi budur. Bazılarına göreyse Petronius Niger olarak bilinen kişi ile aynı kişidir (Greenhill, 1867j, s. 1201).

[52] Yapılan araştırmalar neticesinde birçok Andreas isminde Yunan hekiminin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden Dioscorides' in hangi Andreas'ı kastettiği bilinmemektedir.

keşfetmiş ve satın alınması için kralı teşvik etmiştir. 1569 yılında Kral II. Maximilian (ö. 1576) eseri satın almış ve bu çalışmanın ilerleyen bölümlerde kendisinden bahsedilecek olan Pietro Andrea Matthioli tarafından incelenmiştir.

De Materia Medica'nın Arapçaya ilk çevirisi Abbasi Halifesi Ca'fer el-Mütevekkil' in (ö. 861) saray tercümanlarından olan Stephan İbn bin Basil (ö.?) tarafından yapılmıştır. Kendisi eseri Süryanice üzerinden Arapçaya çevirmiştir. Ancak drog isimlerinin bazılarının Arapça karşılıklarını bulamadığı için ya boş bırakmış ya da Grekçe isimlerinin sadece Arapça transkripsiyonunu vermiştir (Sezgin, 1970, s. 58-59). Onun *Kitabü'l-Haşaiş fi't-Tıb* isimli bu çeviri çalışması Arapça-Grekçe karışımı bir halde olduğundan yeterli verim alınamamıştır. Grekçe' den Arapçaya yapılan ilk çeviri çalışması ise Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman (ö. 961) döneminde gerçekleşmiştir. Kendisine Bizans İmparator'u VII. Konstantin'in (ö. 959) gönderdiği hediyelerin arasında *De Materia Medica*'nın Grekçe versiyonu da bulununca eserin çevrilebilmesi için Bizans İmparator'undan Grekçe bilen birinin gönderilmesini talep etmiş ardından gönderilen Nicholas (ö.?) adlı rahip ile Endülüslü tabip Hasday İbn Şaprut (ö. 970) bitki isimlerini Arapçaya çevirip özelliklerini açıklamışlardır (Gümüş, 2022). Sonrasında İbn Cülcül yirmi yıl sonra bu çeviri çalışmasına önemli notlar eklemiş ve çeviride düzenlemeler yapmıştır (Castiglioni, 1947, s. 275). Yapılan bu çeviri İslam dünyasındaki tabip ve eczacılar tarafından kullanılmış, şerhler yazılmış ve ilaçlar hakkında yeni eserler kaleme alınmıştır (Adıgüzel, 2020).

De Materia Medica'nın Latinceye ilk çevirisinin altıncı yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Riddle, 1980, s. 6). Farklı bir görüşe göre bu ilk çeviriyle beraber erken orta çağ döneminde üç kez Latinceye çevrilmiştir (Sigerist, 1958). Fakat Riddle'a göre bu çeviriler ilkinin yalnızca kopyalarıdır. Ayrıca, günümüz araştırmacılarının aksine, eserin Latinceye çevirisinin Arapça veya İbranice üzerinden değil Yunanca üzerinden yapıldığını, Orta Çağ'ın başlarında Latince çevirileri mevcut olmasına rağmen *De Materia Medica*' nın eczacılık çalışmaları üzerindeki etkisine dair pek az veri bulunduğunu hatta Orta Çağ tıp eğitimi veren kurumların müfredatında temel kitap olarak okutulduğuna dair de doğrudan bir kanıt bulunmadığını ileri sürmüştür (Riddle, 1980, s. 6-7). Bunun sebebi, aynı dönemde *De Materia Medica*'nın yanı sıra farklı türde ilaç bilgisi içeren eserlerin var olmasıdır. Henry Sigerist, erken Orta Çağ Latince farmakolojik literatürüne dahil olan eserleri dört gruba ayırarak bir kategorileştirme işlemi yapmıştır. İlk grup materia medica eserleridir, bunlar çoğunlukla basit ilaç metinlerini ve bitki

çizimlerini içeren eserlerdir. İkinci grup *antidotaria* (birçok bileşenli bileşik ilaçlar) ve *recepteria* (basit tarifli ilaçlar) şeklinde iki alt gruba ayrılan ilaç listeleridir. Üçüncü grup *hermeneumata* adı verilen ilaçların farmakolojik bileşenlerini veya eş anlamlarını içeren sözlüklerdir. Dördüncü ve son grup ise her ilaç tarifi koleksiyonun bir eki olan *ağırlık ve ölçüler üzerine inceleme* metinleridir (Sigerist, 1958). Bunlara ek olarak bir de Latince *De Materia Medica*'nın kısaltılmış, içerisinde yalnızca Avrupa'da yaygın olan 71 bitkinin ele alındığı *Ex herbis femininis* risaleleri vardır. Bu risaleler erken Orta Çağ döneminde tam metinden daha çok kullanılmış ve ün kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde Dioscorides'e atıf yapıldığında bunun doğrudan kaynağı olarak tam metin değil, Ex herbis femininislerin gösterildiği bilinmektedir (Holloway, 2000; Riddle, 1980, s. 7). De Materia Medica'nın dolaylı etkisinin on beşinci yüzyıla kadar devam ettiği düşünülmektedir. Yani Orta Çağ'ın bu dönemlerinde de Dioscorides' ten, genel tıp eserleri, eczacılıkla ilgili risaleler ve sözlükler kaleme alan yazarların aracılığıyla söz edilmiştir (Riddle, 1980, s. 7-8).

De Materia Medica'nın Yunanca olarak kaleme alınmış orijinal metni matbaanın yaygınlaşmasının ardından çeşitli edisyonlarla basılmaya başlanmıştır. Bu edisyonlardan ilki 1499 yılında Venedik'te yayınlanan Aldine baskısıdır. Buna takiben on altıncı yüzyıl ve sonrasında Dioscorides'e yoğunlaşan bir ilgi gözlenmiştir. Bu ilginin doğrultusunda yeni oluşturulan botanik bahçelerinde, üniversitelerde ve tıp okullarında *De Materia Medica* üzerine dersler verilmiş (Franciscus Frigimelica[53], Valerius Cordus[54] ve Gabriel Falloppius[55] gibi isimler tarafından), böylece Dioscorides' in ismi literatürde dolaylı çalışmalarla değil doğrudan geçmeye başlamıştır. Hatta *De Materia Medica*'yı çevirenler (Hermolaus Barbarus[56], Johannes Ruellius[57] vd.) metni hem filoloji hem botanik açısından ele alıp, Dioscorides'i kelimesi kelimesine yorumlamaya başlamışlardır (Riddle, 1980, s. 9-10). Bu dönemde yapılan çevirilerin arasında en bilinen ve önemli sayılan Pietro Andrea Matthioli'nin *De Materia Medica* çevirisi ve yorumu bu çalışmanın

[53] 1490-1558 yılları arasında yaşamış, farklı alanlarda üniversitede dersler vermiş, sonrasında başhekim olarak çalışmış İtalyan hekim ve akademisyendir (Wille, Dagmar Von, 1998).
[54] Babası hekim ve botanikçi olan Euricius Cordus'tur. 1515'te doğmuştur. Aldığı eğitimin ardından bitkileri incelemek için çokça seyahat etmiştir. *Historia Stirpium* adında Dioscorides'i yorumladığı bir eseri vardır. Bu eseri ölümünden sonra yayınlanmıştır. 1544 tarihinde ölmüştür (Arber, 1912, s. 65-66).
[55] 1523- 1562 yılları arasında yaşamış, insan kadavralarını inceleyerek yazdığı *Observationes anatomicae* adındaki eseri ve kulak ve üreme sistemi hakkında verdiği bilgiler ile tanınmış İtalyan anatomisttir (Britannica, 2025a).
[56] Hermolao (Ermolao) Barbaro 1453-1493 yılları arasında yaşamış ve Dioscorides'i tercüme etmiş Rönesans bilginidir (Sabbadini, 1930).
[57] Jean Ruel (İtalyanca yazılışı Ruellio) 1474-1537 yılları arasında yaşamış, Dioscorides'i çevirmiş hekim ve botanikçidir (Gil, 2023).

ana konularından birisidir ve bir sonraki bölümde hem eserin kendisi hem de içerisindeki soporifik droglara dair bilgiler detaylı olarak incelenecektir.

Antik Yunan döneminde kullanılan terazi ağırlıklarının, dönemin sikke birimleri ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi, altın ve gümüş sikke ağırlıklarının ölçü sistemine göre ayarlanmasıdır (Köker, 2023). Atina'da küçük bronz sikkelere obolos dendiği gibi en küçük ağırlık birimine de obolos denmesi bu duruma bir örnektir (Wikander, Charlotte, 2008, s. 8). Ayrıca ağırlık ve ölçü sistemleri dönemlere ve yerel sistemlere (coğrafyaya) göre değişkenlik göstermiştir. Yani her bölgenin birimi farklı şekilde belirlenmiştir. Bu yerel sistemlerin içerisinde en yaygın olarak kullanılanlar Aegina ve Attika sistemleri olmuştur. Attika sistemi, Atinalı şair ve devlet adamı olan Solon (ö. M.Ö. 560) tarafından oluşturulan, döneminin yasal düzenlemelerini içeren ve Atina kent devletinin Akdeniz'de hem siyasi hem askeri hem de ticari olarak üstünlük kurmasından dolayı diğer kent devletleri tarafından da kabul görmüş standart bir sistemdir. Aegina sistemi ise, Argos Kralı Pheidon (M.Ö. 7.yüzyıl) tarafından sıvı ve kuru ürünlerin ağırlık ve ölçü birimlerinin belirlenmesi için oluşturulmuş ve Aegina Adası'nın Ege Denizi ticareti üzerindeki etkisinden dolayı diğer kent devletlerinin de kullandığı standart bir sistem olmuştur (Köker, 2023). Fakat bu durum, Roma İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'e hükmetmeye başlamasıyla değişmiştir. Çünkü imparatorluk topraklarına katılan bölgelerdeki ticaretin gelişmesiyle gümrük işlemlerinde düzenlemelere gidilmiş ve bu düzenlemelerden birisi yerel ölçü birimlerinin bölgeler arası ticarete uygun hale getirilmesi üzerinedir. Fakat bu yeniliğe / standartlaştırılmış ölçü sistemine toplumların uyması zaman içerisinde mümkün olmuştur (Wikander, Charlotte, 2008, s. 9).

De Materia Medica' daki soporifik drogların ele alınacağı bir sonraki başlıkta metin içerisinde geçen ağırlık ve ölçü birimlerinin günümüz gram ve litre cinsinden karşılıklarının anlaşılabilmesi için Lily Beck'in 2005 yılında yayınladığı *De Materia Medica* İngilizce çevirisinde aktardığı tablo referans alınacaktır. Çünkü bu çalışma içerisinde mevzubahis olan soporifik drogların anlatımı için Max Wellmann' ın 1906-1914 yılları arasında üç cilt şeklinde hazırladığı *De Materia Medica*'nın Yunanca edisyonu ve Lily Beck'in *De Materia Medica* İngilizce çevirisi kullanılacaktır. Özellikle bu iki eser seçilmiştir. Çünkü Lily Beck'in çevirisinin önsözünde Yunanca edisyon olarak Wellmann' ın çalışmasının baz alındığına dair bilgilendirme vardır (Beck, 2005, s. XXİ).

Tablo 2

Beck, De Materia Medica, Ağırlık Birimleri (2005, s. xii)

İsim	Yunanca İsim	Ağırlık
Ceration	κεράτιον	0.189 gram
Thermos	θέρμος	0.378 gram
Obol	ὅβολος	0.568 gram
Dichalcon = 2/3 obol	δίχαλκον	0.379 gram
Cyamos Aigyptios	κύαμος Αἰγύπτιος	0.852 gram
Gramma	γράμμα	1.137 gram
Triobolon	τριώβολον	1.794 gram
Drachme	δραχμή	3.411 gram
Holce	ὁλκή	3.411 gram
Caryon Ponticon	κάρυον Ποντικὸν	3.40 gram
Caryon basilikon	κάρυον βασικὸν	13.644 gram
Oungia	οὐγχία	27.288 gram
Xestes	ξέστης	54.58 gram
Tetarton	τέταρτον	81.86 gram
Litra	λίτρα	327.45 gram
Mna, Minai (çoğul)	μνᾶ / μίναι	436.6 gram

Tablo 3

Beck, De Materia Medica, Ölçü Birimleri (2005, s. xii)

İsim	Yunanca İsim	Ölçü
Cheme	χήμη	0.0114 litre
Cochlarion	κοχλιάριον	0.012 litre
Cyathos	κύαθος	0.0456 litre
Mystron	μύστρον	0.068 litre
Oxybaphon	ὀξύβαφον	0.0684 litre
Tetarton	τέταρτον	0.137 litre
Cotyle	κοτύλη	0.274 litre
Xestes	ξέστης	0.547 litre
Choinix	χοῖνιξ	1.094 litre
Chous	χοῦς	3.282 litre
Ourna	οὖρνα	13.130 litre
Amphoreus	ἀμφορεύς	26.260 litre
Ceramion	κεράμιον	26.260 litre
Metretes	μετρήτης	39.360 litre

De Materia Medica' da soporifik olarak tanımlanan toplam on sekiz drog tespit edilmiştir. Buna göre her bir drog maddesi üç sütun halinde; birinci sütunda Yunanca anlatımı, ikinci sütunda İngilizce anlatımı ve son sütunda temelde İngilizce anlatımının çevirisi olmak üzere Yunanca-İngilizce karşılaştırması yapılarak Türkçe anlatımı verilecektir.

2.3. De Materia Medica'da Soporifik Droglar

ἄμωμον, I, 15	***Amomum subulatum Roxb., Nepal cardamom***	***Siyah Kakule***
(1) ἄμωμόν ἐστι θαμνίσκος οἱονεὶ βότρυς ἐκ ξύλου ἀντεμπεπλεγμένος ἑαντῷ. ἔχει δέ τι καί ἄνθος μικρὸν ὡς λευκοίου, φύλλα δὲ βρυωνίᾳ δμοια.	(1) Nepal cardamom is a small shrub that resembles a wooden bunch of grapes and that is tangled up. It also has a small flower, like a gillyflower, and leaves similar to the flowers of the bryony.	(1) Siyah Kakule, ahşap bir üzüm salkımına benzeyen ve birbirine dolanmış küçük bir çalıdır. Ayrıca şebboy çiçeği gibi küçük bir çiçeği ve Bryonia çiçeklerine benzer yaprakları vardır.
κάλλιστον δέ ἐστι τὸ Αρμένιον, χρυσίζον τῇ χρόᾳ, ἔχον δὲ τὸ ξύλον ὑπόκιρρον, εὐῶδες ἱκανῶς. τὸ δὲ Μηδικὸν διὰ τὸ ἐν πεδίοις καὶ ἐν ἐφύδροις τόποις φύεσθαι ἀδυναμώτερον. ἔστι δὲ μέγα καί ὑπόχλωρον καὶ πρὸς τρὸς τὴν ἁφὴν ἁπαλόν καὶ ἰνῶδες τοῖς ξύλοις ὀριγανίζον (τε) τῇ ὀσμῇ. τὸ δὲ Ποντικὸν ὑπόκιρρον, οὐ μακρὸν οὐδὲ δύσθραυστον, βοτρυῶδες, πλῆρες καρποῦ καὶ τῇ ὀσμῇ πληκτικόν.	The best is the Armenian, golden in color, having wood that is yellowish and quite aromatic. But the Median, because it grows on plains and on marshlands, is weaker; it is large, greenish-yellow, soft to the touch, with fibrous wood, and it smells like oregano. The Pontic is yellowish, neither tall nor hard to break, resembling grape	En iyisi altın renginde, sarımsı ve oldukça aromatik bir odunu olan Ermenî'dir. Ancak Medyan [58] , ovalarda ve bataklıklarda yetiştiği için daha zayıftır; büyük, yeşilimsi-sarı, dokunulunca yumuşak, lifli odundur ve kekik gibi kokar. Pontik, sarımsıdır ne uzun ne de kırılması zordur, üzüm salkımlarına benzer, meyve doludur ve kokusu baskındır.[59]
ἐκλέγου δὲ τὸ πρόσφατον καὶ λευκὸν ἤ ὑπέρυθρον, οὐ πεπιασμένον ἤ		

[58] Kuzey İran
[59] Burada kakule bitkisinin farklı türlerinin özellikleri bulundukları bölgeye göre Ermeni, Medyan ve Pontik şeklinde isimlendirilerek tanımlanmıştır.

συμπεπλεγμένον, λελυμένον δὲ καὶ διακεχυμένον, σπέρματος πλῆρες ὁμοίου βοτρυδίοις, βαρύ, σφόδρα εὐῶδες, δίχα εὐρῶτος καὶ δριμύ, δάκνον τὴν γεῦσιν, ἁπλοῦν τὴν χρόαν καὶ μὴ ποικίλον.

(2) δύναμιν, δὲ ἔχει θερμαντικήν, στυπτικήν, ξηραντικήν, ὑπνοποιόν, ἀνώδυνον τοῦ μετώπον καταπλασσομένου, φνεγμονάς τε πεπαίνει καὶ διαφορεῖ, σκορπιοπλήκτους τε μετ´ ὠκίμου καταπλασθὲν ὠφελεῖ. (παρηγορεῖ) καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς καὶ τὰς ἐν σπλὰγχνοις σὺν σταφίδι, πρὸς δὲ τὰ γυναικεῖα καὶ ἐν προσθέτοις καὶ ἐγκαθίσμασι χρήσιμον. ποθὲν δὲ τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ ἁρμόζει ἡπατικοῖς, νεφριτικοῖς, ποδαγρικοῖς. μείγνυται δὲ καὶ ἀντιδότοι καὶ τοῖς πολυτελεστάτοις τῶν μύρων.

δολίζουσι δέ τινες τὸ ἄμωμον τῇ λεγομένῃ ἀμωμίδι, ἐμφερεῖ οὔσῃ τῷ ἀμώμῳ, μέντοι καὶ ἀκάρπῳ, γεννωμένῃ δὲ ἐν Ἁρμενίᾳ, ἄνθος δὲ ἐχούσῃ ἐμφερὲς ὀριγάνῳ. ἀεὶ δὲ ἐν ταῖς τῶν τοιούτων δοκιμασίαις τὰ θραύσματα φεῦγε.

clusters, full of fruit, and overpowering in scent.

Choose that which is fresh and white or reddish, not compressed or entangled, but loose and slackened, full of seed resembling small clusters, heavy, very aromatic, free of any signs useful for female disorders both in pessaries and in sitz baths.

(2) It has warming, astringent, desiccative, soporific, and, when applied as a poultice on the forehead, analgesic properties. It also softens and dissipates boils, and when used with basil as a cataplasm, it benefits victims of scorpion bites. It soothes inflammations of the eyes, of the internal organs with raisins, and it is useful for female disorders both in pessaries and in sitz baths. Its decoction, when drunk, helps those suffering from liver disease, kidney disease, and gout. It is compounded both

Taze, beyaz veya kırmızımsı, sıkıştırılmamış veya karışmamış ama hafif ve gevşemiş, küçük salkımlara benzeyen tohumlarla dolu, ağır, çok aromatik, çürüme belirtisi olmayan, keskin, acımsı tadı olan; tek renkli ve benekli olmayanı seçin.

(2) Isıtıcı, kanı durduran, kurutucu, uyutucudur, alına lapa olarak uygulandığında ağrı kesici özelliği vardır. Ayrıca çıbanları yumuşatır ve yok eder, fesleğenle birlikte lapa olarak kullanıldığında akrep sokması mağdurlarına faydalıdır. Kuru üzümle birlikte göz ve iç organların iltihaplarını yatıştırır ve hem vajinal fitillerde hem de oturma banyolarında kullanılması kadın rahatsızlıkları için yararlıdır. Kaynatılıp içildiğinde karaciğer, böbrek ve gut hastalıklarına yakalananlara iyi gelir. Hem panzehirlerle hem de maliyeti yüksek merhemlerle birleştirilir.

ἐκλέγου δὲ τὰ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης ἔχοντα τοὺς ἰδίους κλάδους τελείους (Dioscorides, 1907a, s. 20-21).	with antidotes and with very costly unguents. Some adulterate Nepal cardamom with what is called amomis a plant that resembles Nepal cardamom, but that has neither scent nor fruit, growing in Armenia, and having a flower that resembles that of oregano. In examining such plants, always avoid broken pieces and choose those that have their shoots intact stemming from one root (Beck, 2005, s. 16-17).	Bazıları Nepal kakulesini [60] , Nepal kakulesine benzeyen ancak ne kokusu ne de meyvesi olan, Ermenistan'da yetişen ve çiçeği kekiğe benzeyen bir bitki olan Amomis ile karıştırır. Bu tür bitkileri incelerken her zaman kırık parçalardan kaçının ve tek bir kökten çıkan filizleri sağlam olanları seçin.

[60] Antik Yunanca metinde Nepal kakulesi şeklinde geçmemektedir. Çünkü "Nepal Cardamom" ifadesi İngilizcedeki kullanılan halidir.

Κρόκινον, I, 54

(1) κρόκινον δὲ σκευάζων προστύψεις τὸ ἔλαιον, ὡς εἴρηται ἐπὶ τοῦ σουσίνου, πλήθει καὶ συσταθμίᾳ τῇ αὐτῇ.

λαβών δὲ ἐκ τοῦ ἐστυμένου ἐλαίου εἰς τὸ σούσινον λίτρας τρεῖς ἥμισυ βάλε κρόκου δραχμὰς πεντήκοντα καὶ ἀνακίνει πλεονάκις τῆς ἡμέρας, ποιῶν τοῦτο συνεχῶς ἐπὶ ἡμέρας πέντε·

ἀπήθει δὲ τὸ ἔλαιον τῇ ἕκτῃ ἀπὸ τοῦ κρόκου καθαρίως, τῷ δὲ αὐτῷ κρόκῳ ἐπίχει τὸ ἴσον πλῆθος τοῦ ἐλαίου καὶ ἀνακίνει ἡμέρας δέκα, εἶτα ἀποχέας πρόσμειξον σμύρνης κεκομμένης καὶ σεσησμένης δραχμὰς τεσσαράκοντα καὶ κίνει ἐν δλμῳ χρησίμως, εἶτα ἀπόθου·

ἔνιοι δὲ τῷ εἰς τὸ κύπρινον ἠρωματισμένῳ ἐλαίῳ καὶ εἰς τὸ κρόκινον χρῶται· ἔστι δέ αὐτοῦ κράτιστον τὸ κατακόρως κρόκου πνέν, δπερ εἰς τὴν ἰατρικὴν χρῆσιν ἁρμόζει, δεύτερον δὲ τὸ σμύρνης παρεμφαῖνον.

Preparition unguent of saffron

(1) In preparing unguent of saffron you will first thicken the oil as described in the section on unguent of lily, using the same quantities and weights.

Taking three and one-half litrai of olive oil, which was thickened for unguent of lily, add 50 drachmai saffron, and stir several times a day, doing so for five consecutive days.

On the sixth day, filter off tidily the oil from the saffron, pour over the same saffron the same quantity of the oil, and stir for 10 days; then pouring the oil out, add 40 drachmai myrrh pounded and sifted, and stir well in a bowl, then store.

But some use oil scented for making unguent of henna also for unguent of saffron. The best smells strongly of saffron and it is this kind that is fit for medicinal

Safran Merhemi

(1) Safran merhemini hazırlarken ilk olarak zambak merhemi bölümünde anlatıldığı gibi aynı miktar ve ağırlıkları kullanarak yağı koyulaştırın.

Zambak merhemi için yoğunlaştırılmış üç buçuk litre zeytinyağı alın, 50 drahmi safran ekleyin, günde birkaç kez karıştırın ve bu işlemi beş gün üst üste yapın.

Altıncı gün safranın yağını düzgün bir şekilde süzün, aynı safranın üzerine aynı miktarda yoğunlaştırılmış yağı dökün ve 10 gün boyunca karıştırın; sonra yağı boşaltın, dövülmüş ve elenmiş olan 40 drahmi mürü ekleyin ve bir kapta iyice karıştırıp sonrasında saklayın.

Fakat bazıları kına merhemi yapmak için kullandığı kokulu yağı safran merhemi için de kullanır. En kalitelisi, yoğun bir şekilde safran kokandır ve bu tıbbî kullanımlar için

(2) δύαμιν δὲ ἔχει θερμαντικήν, ὑπνωτικήν, δθεν πολλάκις ἐπὶ τῶν φρενιτικῶν[61] ἠρμοσεν (ἐν) καταβροχαῖς ἢ ἀποσφρανθὲν ἢ καὶ τῶν μυξωτήρων διαχρισθέντων. ἔστι δὲ καὶ πυοποιὸν καὶ ἑλκῶ καθαρτικόν, καὶ πρὸς τὰς ἐν τῇ μήτρᾳ σκληρίας καὶ μύσεις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κακοήθη σὺν κηρῷ καὶ κρόκῳ καὶ κρόκῳ καὶ μυελῷ καὶ ἐλαίῳ διπλασίονι.

συμπέττει γὰρ καὶ μαλάττει καὶ πραύνει καὶ ὑγραίνει. ποιεῖ καὶ πρὸς τὰς ἀπογλαυκώσεις μεθ΄ ὕδατος ὑπαλειφόμενον. ἀναλογεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τό λεγόμενον ὀνύχινον καὶ βουτύρινον καὶ στυράκινον, τοῖς ὀνόμασι μόνον διαφέροντα, τῇ μέντοι σκευασίᾳ καὶ τῇ δυνάμει παρόμοια ὄντα (Dioscorides, 1907a, s. 50).

uses; second best is that which smells like myrrh.

(2) It has heating and soporific properties, wherefore it is appropriately used often on patients suffering from phrenitis either in compresses, or as an inhalant, or smeared on their nostrils. It makes pus, it cleanses sores, it is good for uterine indurations and closings, and for malignancies within the uterus with wax, saffron, marrow, and with a double amount of oil.

For it furthers maturation, softens, soothes, and moistens. Laid on with water, it is also efficacious for cataracts. The unguents called onychinon, boutyrinon, and styracinori are analogous to it, resembling it closely in preparation and efficacy; they differ only in their names (Beck, 2005, s. 38-39).

uygun olandır; ikinci en iyi ise mür gibi kokandır.

2) Isıtıcı ve uyku verici özellikleri vardır, bu yüzden frenitten yakınan hastalarda düzenli olarak kompres olarak veya solutarak ya da burun deliklerine sürülerek kullanılır. İrin yapar, yaraları temizler, rahim sertleşmelerine, tıkanıklarına, rahim içindeki kötü huylu hastalıklara balmumu, safran, kemik iliği ve çift miktar yağ ile faydalıdır.

Cerahat toplanmasını ilerletir, yumuşatır, yatıştırır ve nemlendirir. Ayrıca su ile sürülürse katarakt için etkili olur. Oncychinon, boutyrinon ve styracinori isimli merhemler[62] hazırlanma şekli ve etki bakımından safran merhemine benzerler; yalnızca isimleri farklıdır.

[61] Latinize hali Phrenitis (Türkçesi frenit), günümüzde diyafram iltihaplanması şeklinde tarif edilirken, antik dönemde deliliğin eşlik etmediği beyin iltihaplanması olarak tanımlanmıştır (Dolisi, 2024).

[62] Adı geçen bu üç merhem hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

σμύρνα, I, 64	*Commiphora myrrha*	*Mür*
σμύρνα δάκρυόν ἐστι δένδρου γεννωμένου ἐν Ἀραβίᾳ, ὁμοίον τῇ Αἰγυπτιακῇ ἀκάνθῃ, οὗ ἐγκοπτομένου ἀπορρεῖ τὸ δάκρυον εἰς ὑπεστρωμένας ψιάθους, τὸ δὲ τῷ στελέχει περιπήγνυται.	Myrrh is the resin of a tree which grows in Arabia, and which resembles the Egyptian acacia. When the tree is incised, the resin drips from it on mats spread beneath, but some of it congeals around the trunk.	Mür, Arabistan'da yetişen ve Mısır akasyasına benzeyen bir ağacın reçinesidir. Ağaç kesildiğinde, reçine altına serilen hasırlara damlar, ancak bir kısmı gövdenin etrafında birikir.
καὶ λέγεται δὲ αὐτῆς ἡ μέν τις πεδιάσιος[63] λιπαρά, ἧς πιεζομένης ἡ στακτὴ λαμβάνεται, ἡ δέ τις Ταβιρέα λιπαρωτάτη ἐν εὐγείοις καὶ λιπαροῖς τόποις γεννωμένη, η καὶ πολλὴν ἀνίησι τῆν στακτήν.	There is one kind of myrrh called pediasios lipara[65]; from it stacte is obtained by pressing it; there is another kind called Gabirea liparotate, growing on fertile and rich soils, which also yields a great deal of stacte.	Pediasios lipara denilen bir mür türü vardır; ondan preslenerek bir mür özütü[66] elde edilir, Gabirea liparotate[67] denilen başka bir tür daha vardır, verimli ve zengin topraklarda yetişir, o da çok miktarda mür özütü verir.
πρωτεύ δὲ ἡ Τρωγλοδυτική[64], καλουμένη ἀπὸ τῆς γεννώσης αὐτὴν χώρας, ὑπόχλωρος οὖσα καὶ δηκτική, διαυγής. λέγεταί τις καὶ λεπτή, μετὰ τὴν Τρωγλοδυτικήν ἐναριθμουμένη, ἐνάπαλος οὖσα ὡς τὸ βδέλλιον, ὑπόβρωμος τῇ	But the best is the Troglodytic, named from the land that produces it; it is pale, biting, and translucent. There is also one kind called lepte, ranking second to the	Ancak en iyisi adını onu üreten topraktan alan Trogdytik'tir; renksiz, acı ve yarı saydamdır. Ayrıca Troglodytik'ten sonra ikinci sırada Lepte[68] adlı bir tür yer alır;

[63] Latinize hali Pediasios kelimesinin karşılığı "…ovasının" yani Lipara ovasına ait şeklinde anlaşılmaktadır (LSJ, 2024g).
[64] Latinize hali Trogodytike (İngilizcesi Cave-Dwellers), Kızıldeniz'in batı kıyısındaki bölgeye verilen ad (ToposText, 2024c).
[65] Lipara (Antik Yunancası λιπαρά, günümüzde Lipari) İtalya'nın Sicilya eyaletinde bulunan bir ada şehirdir. Burada bahsedilen mürün bu adada yetişen bir tür olduğu düşünülmektedir (ToposText, 2024b)
[66] Bu kelime İngilizcedeki Stacte kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. Stacte (Antik Yunancası στακτὴ) bir mür özütüdür/yağıdır(CollinsDictionary, 2024d).
[67] Güney Arabistan'da yetişen bir ağacın özütü (LSJ, 2024d).
[68] Lepte/Lepti (λεπτή), Yunanistan'ın Dimetoka iline bağlı bir yerleşim yeri. Günümüzde burası Eceköy ismiyle bilinmektedir (Yılmaz, Mehmet Emin, 2023, s. 1008).

ὀσμῇ, ἐν εὐηλίοις τόποις γεννωμένη. ἡ δέ τις καυσαλὶς λεγομένη ὑπέρωρος, μέλαινα, κάτοπτος, ἡ δὲ χειρίστη ἐν ἁπάσαις ἐργασίμη καλεῖται, ψαφαρὰ καὶ ἀλιπής, δριμεῖα, κομμίζουσα τῇ ὄψει καὶ τῇ δυνάμει, καὶ ἡ Μιναία δὲ καλουμένη ἀποδόκιμος.

καὶ πιέσματα δὲ ἐξ αὐτῶν γίνεται, ἀπὸ μὲν τῶν λιπαρῶν εὐώδη καὶ λιπαρά, ἀπὸ δὲ τῶν ξηρῶν ἀλιπῆ καὶ οὐκ εὐώδη, ἄτονα δὲ διὰ τὸ προσειληφέναι ἔλαιον εἰς τὴν ἀνάπλασιν. δολίζεται δὲ κόμμει βραχέντι σμύρνης ἀποβρέγματι καὶ μειγνυμένῳ.

ἐκλέγου δὲ τὴν νέαν, ψαθυράν, κούφην, ὁμόχρουν πανταχόθεν καὶ τὴν ἐν τῷ θλασθῆναι ἔνδοθεν λευκὰς ὀνυχοειδεῖς, ἔχουσαν διαφύσεις λείας, μικρόβωλον δὲ καὶ πικράν, εὐώδη, δριμεῖαν, θερμαντικήν. ἡ δὲ βαρεῖα καὶ τῇ χρόᾳ πισσώδης ἐστὶν ἄχρηστος.

Troglodytic; it is soft like bdellium, somewhat malodorous, and it grows in sunny spots.

But the one called causalis is well past its prime, dark and dried up; and the worst of all is called ergasime, being dry and devoid of fatty substance, harsh, resembling gum in appearance and efficacy; worthless, too, is that which is called Minaian.

They even make tablets from them. From fatty myrrhs, the tablets are aromatic and fatty, but from the dry, they are devoid of fatty substance and aroma, and they are weak, because oil was added during the shaping process. Myrrh is adulterated by mixing it with gum that was soaked in an infusion made from myrrh.

Select that which is fresh, crumbling, light, uniformly colored and having white, nail-

Bdellium gibi yumuşak, biraz kötü kokulu ve güneşli yerlerde yetişir.

Ancak causalis denilen çoktan zamanı geçmiş, kararmış ve kurumuştur; en kötüsü kuru olan ve yağlı maddesi olmayan, sert, görünümü ve etkisi sakızı andıran ergasime denilen şeydir, Minaian[69] da değersizdir.

Hatta bunlardan tablet bile yapıyorlar. Yağlı mürlerden yapılan tabletler aromatik ve yağlı iken, kuru mürlerden yapılanlar yağlı madde ve aromadan yoksundur ve zayıftırlar çünkü yağ şekil verme aşamasında eklenmiştir. Mür, mürden yapılmış bir infüzyona batırılmış sakız ile karıştırılarak seyreltilir.

Taze, dağılan, hafif, tekdüze renkli ve kırılınca beyaz, tırnak gibi iç kısımları pürüzsüz olanları seçin; ayrıca küçük yumrulu, acı, aromatik, sert ve ısıtıcı

[69] Latinize hali Minaian, mür ticareti yapan bir bölge / topluluk olabileceği düşünülmektedir (Bukharin, 2012).

δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικήν, καρωτικήν, κολλητικήν, ξηραντικήν, στυπτικήν. μαλάσσει δὲ καὶ μήτραν μεμυκυῖαν καὶ ἀναστομοῖ, ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα καὶ ἔμβρυα συντόνως σὺν ἀψινθίῳ ἢ θέρμων ἀποβρέγματι ἢ πηγάνου χυλῷ προστεθεῖσα.

λαμβάνεται δὲ ἀντὶ καταποτίου μέγεθος κυάμου πρὸς βῆχα χρόνιον καὶ ὀρθόπνοιαν καὶ πλευρᾶς πόνον καὶ θώρακος, ῥύσιν τε κοιλίας καὶ δυσεντερίαν. λύει δὲ καὶ ῥίγη πρὸ δύο ὡρῶν τῆς ἐπιβολῆς μετὰ πεπέρεως καὶ ὕδατος τὸ μέγεθος κυάμου ποθεῖσα, ἀρτηρίας τε τραχύτητα καὶ δασυσμοὺς φωνῆς ἀποκαθίστησιν ὑποτιθεμένη τῇ γλώττῃ καὶ ἀποχυλιζομένη.

κτείνει δὲ καὶ ἕλμινθας καὶ πρὸς δυσωδίαν στόματος διαμασᾶται, πρὸς δὲ μασχαλῶν μετὰ στυπτηρίας ὑγρᾶς διαχρίεται.

σὺν οἴνῳ δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ κεφαλῇ τραύματα ἐπιπασσομένη, καὶ τὰ τεθλασμένα ὦτα καὶ ἐψιλωμένα ὀστᾶ ἰᾶται σὺν κοχλίου σαρκὶ

like and smooth internal separations when broken; also choose it small-lumped, bitter, aromatic, pungent, and heating. But if it is heavy and pitch-like in color it is useless.

It has heating, soporific, agglutinative, desiccative, and astringent properties. It both softens the uterus and opens it when closed, and when applied with an infusion of wormwood (Artemisia absinthium) or lupine, or with the juice of rue, it also draws rapidly down both the menses and embryos/fetuses.

It is taken as a little pill the size of a bean for chronic coughs, orthopnea, pains of the side and chest, diarrhea, and dysentery. It is also good for shivering fits, if two hours before their onslaught, an amount the size of a bean is drunk with pepper and water, and it mends roughness of the trachea and hoarseness of voice when placed under the tongue and sucked.

olanlarını seçin. Fakat eğer ağır ve zift benzeri bir renkteyse bu işe yaramaz.

Isıtıcı, uyutucu, yapıştırıcı, kurutucu ve sıkıştırıcı özelliklere sahiptir. Hem rahmi gevşetir hem de onu kapalıyken açar, pelin otu veya acı bakla infüzyonu veya sedef otu suyu uygulandığında hem adet kanamalarını hem de embriyoları/fetüsleri birden aşağı çeker.

Kronik öksürükte, sırt üstü nefes darlığında (ortopne), yan ve göğüs ağrılarında, ishal ve dizanteride fasulye büyüklüğünde küçük bir hap olarak alınır. Ayrıca titreme nöbetleri için de faydalıdır, eğer nöbetler başlamadan iki saat önce bir miktar fasulye büyüklüğünde biber ve su ile içilirse ve dilin altına konulup emilirse soluk borusundaki pürüzleri ve ses kısıklığını onarır.

Bağırsak kurtlarını öldürür, ağız kokusuna karşı çiğnenir ve koltuk altı kokusuyla

ἐπιχριομένη, καὶ τὰ πυορροοῦντα τῶν ὠτων καὶ φλεγμαίνοντα σὺν μηκωνίῳ καὶ καστορίῳ καὶ γλαυκίῳ.

πρός δὲ ἰόνθους μετὰ κασσίας καὶ μέλιτος ἐπιχρίεται, λειχῆνάς τε ἀποσμήχει σὺν ὄξει, καὶ τρίχας ῥεούσας μετὰ λαδάνου καὶ οἴνου καὶ μυρσινίνου καταχριομένη ῥώννυσι. πραύνει δὲ καὶ τοὺς χρονίους κατάρρους διαχριομένων πτερῷ τῶν μνξωτήρων. πληροῖ καὶ τὰ ἐν ὀφαλμοῖς ἕλκη καὶ καθαίρει τὰ λευκώματα καὶ τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις καὶ τραχώματα σμήχει (Dioscorides, 1907a, s. 57-59).

It kills intestinal worms, it is chewed against bad breath, and it is smeared with a liquid astringent to combat armpit odor. Used as a mouthwash with wine and oil, it strengthens teeth and gums.

Dusted on head-wounds, it mends them. Smeared on with snail flesh, it heals bruised ears and exposed bones and in combination with opium poppy juice, castor, and horned poppy juice, it heals pussy and inflamed afflictions of the ears.

It is applied with cassia and honey for facial eruptions, it wipes off lichen-like skin eruptions with vinegar, and it strengthens falling hair when smeared on with gum ladanum, wine, and unguent of myrtle. It also soothes chronic catarrhs when smeared on the nostrils with a feather brush. It fills out eyesores and it cleanses both leucomas and the elements that cast a shadow over the pupils of the eyes; it also

mücadele etmek için sıvı bir sıkıştırıcı ile sürülür. Şarap ve yağ ile gargara olarak kullanılması dişleri ve diş etlerini güçlendirir.

Baş yaralarına serpildiğinde onları onarır. Salyangoz etiyle sürülünce morarmış kulakları ve açığa çıkmış kemikleri iyileştirir ve haşhaş suyu, Hint yağı ve boynuzlu haşhaş suyu ile kullanıldığında irin akan ve iltihaplanan kulakları iyileştirir.

Yüzdeki döküntüler için bal ve sinameki ile kullanılır, liken benzeri döküntüler için sirke ile silinir, yağ reçinesi, şarap ve mersin bitkisi merhemi ile sürülünce saç dökülen saçları güçlendirir. Ayrıca burun deliklerine tüy fırçayla sürülünce kronik nezleleri sakinleştirir. Gözenekleri doldurur ve hem lökomları hem de göz bebeklerinin üzerine gölge yapan unsurları temizler; ayrıca trahomları da temizler.

clears off trachomas (Beck, 2005, s. 45-46).

στύραξ, I, 66

στύραξ δάκρυόν ἐστι δένδρου τινὸς ὁμοίου κυδωνίᾳ. διαφέρει δὲ αὐτοῦ ὁ ξανθὸς καὶ λιπαρός, ῥητινώδης, θρόμβους ἔχων ὑπολεύκους, ἐπιδιαμένων τῇ εὐωδίᾳ ὡς ὅτι πλεῖστον καὶ ἐν τῷ μαλάσσεσθαι ἀνιεὶς ὑγρασίαν τινὰ μελιτώδη. τοιοῦτος δέ ἐστιν ὁ Γαβαλίτης καὶ Πισιδιακὸς καὶ Κιλίκιος, φαῦλος δὲ ὁ μέλας καὶ ψαθυρὸς καὶ πιτυρώδης. εὑρίσκεται δὲ καὶ δάκρυον κόμμει ἐοικός, διαυγές, σμυρνίζον· ὀλίγον δὲ τοῦτο γεννᾶται. δολίζουσι δὲ αὐτὸ τοῖς ἐκ τοῦ δένδρου πρίσμασιν, ἅπερ ὑπὸ τῶν σκωλήκων ἀνατίτραται, μειγνυμένοις καὶ μέλιτι καὶ ἴριδος ὑποστάθμῃ καὶ ἄλλοις τισίν.

(2) ἔνιοι δὲ κηρὸν ἢ στέαρ ἀρωματίσαντες συνεκμαλάσσουσιν ἐν τοῖς ὀξυτάτοις ἡλίοις τῷ στύρακι καὶ δι' ἠθμοῦ εὐρυτρήτου ἐκθλίβουσιν εἰς ὕδωρ ψυχρὸν ποιοῦντες σκωλήκια καὶ πωλοῦσι, σκωληκίτην ὀνομάζοντες. ἐγκρίνουσι

Styrax officinalis L., Storax

Storax is the sap of a tree which resembles the quince tree. The best is yellow, fatty, and resinous; it has whitish lumps, its scent lasts for a very long time and when softened, it releases some honey-like moisture. Such are the Gabalitic, Pisidian, and Cilician storaxes, but storax that is black, friable, and bran-like is inferior. There is also a sap resembling gum, and which is translucent and myrrh like; this, however, is scarce. They adulterate storax by mixing the wood dust from its tree, which is produced by worms, with honey, dregs of iris, and certain other ingredients.

(2) Some, after odorizing wax or suet, soften it thoroughly with storax when the days are very hot and sunny, squeeze it through a strainer with wide holes into cold water forming little worms, and sell it calling it scolicits. Those who are

Kara Günlük Ağacı / Kara Buhur

Kara günlük ağacı, ayva ağacına benzeyen bir ağacın özsuyudur. En kalitelisi sarı, yağlı ve reçineli olandır; beyazımsı yumruları vardır, kokusu çok uzun süre kalıcıdır ve yumuşatıldığında bal benzeri bir nem salgılar. Gabalitik, Pisidya ve Kilikya'da yetişen kara günlük ağaçları böyledir, ancak siyah, kırılabilen ve kepek benzeri olanlar daha azdır. Sakıza benzeyen, yarı saydam ve müre benzer bir özsuyu vardır; ancak bu az bulunur. Bu ağacın özü, kurtçuklar tarafından üretilen odun tozunu bal, iris tortusu ve diğer malzemelerle karıştırarak seyreltilir.

(2) Bazıları balmumu veya iç yağını kokulandırdıktan sonra çok sıcak ve güneşli günlerde kara günlük ile iyice yumuşatır, geniş delikli bir süzgeçten soğuk suya eleyerek küçük kurtçuklar yapar ve bunları "scolicits" diye satar. Deneyimi olmayanlar

δὲ οἱ ἄπειροι τὸν τοιοῦτον ὡς ἀκέραιον, οὐ προσέχοντες τῇ κατὰ τὴν ὀσμὴν εὐωδίᾳ·

δριμὺς γὰρ λίαν ἐστὶν ὁ ἄδολος. δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικήν, μαλακτικήν, πεπτικήν, ποιῶν πρὸς βῆχας, κατάρρους, κορύζας, βράγχους, ἀποκοπὴν φωνῆς, ἤχους.

(3) ἁρμόζει καὶ πρὸς τὰς ἐν ὑστέρᾳ μύσεις καὶ σκληρίας, ἔμμηνά τε ἄγει πινόμενος καὶ προστιθέμενος, κοιλίαν τε κούφως μαλάττει καταπινόμενος ὀλίγος μετὰ ῥητίνης τερεβινθίνης[70]. μείγνυται δὲ καὶ μαλάγμασι διαφορητικοῖς καὶ ἀκόποις χρησίμως.

καίεται δὲ καὶ φώγνυται καὶ ὀπτᾶται καὶ αἰθαλοῦται ὡς λίβανος, ἁρμόζει τε ἡ αἰθάλη πρὸς ἃ καὶ ἡ τοῦ λιβάνου. τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ σκευαζόμενον χρῖσμα ἐν Συρίᾳ στυράκινον θερμαίνει καὶ μαλάττει ἰσχυρῶς· κεφαλαλγὲς μέντοι καὶ βαρὺ καὶ καρωτικὸν καθέστηκεν (Dioscorides, 1907a, s. 59-60).

inexperienced regard this kind as genuine, paying no attention to its scent. For storax that has not been adulterated has a penetrating smell. It has heating, emollient, and digestive properties. It is effective for coughs, catarrhs, discharges from the nostrils, hoarseness of voice, loss of voice, and ringing in the ears.

(3) It is suitable both for cervical stoppages and indurations, it draws down the menses when drunk and when applied, and it gently softens the bowel when a small amount is swallowed with turpentine. It is combined profitably both with emollients and analgesics.

It is burned, toasted, roasted, and made into soot just like frankincense and its soot is suitable for the same purposes as that of frankincense. The ointment that they manufacture from it in Syria warms and

kokusuna dikkat etmeden bu türü orijinal kabul ederler. Seyreltilmemiş kara günlüğün keskin bir kokusu vardır. Isıtıcı, yumuşatıcı ve sindirici özelliklere sahiptir. Öksürük, nezle, burun deliklerinden akıntı, ses kısıklığı, ses kaybı ve kulak çınlamasına etkilidir.

(3) Hem rahim ağzı tıkanıklıkları hem de sertleşmeler için uygundur; içildiğinde ve sürüldüğünde adet kanamalarını azaltır, terebentin ile az miktarda yutulursa bağırsakları nazik bir şekilde gevşetir. Hem yumuşatıcılar hem de ağrı kesici ilaçlarla verimli bir şekilde kombine edilir.

Tıpkı buhur gibi yakılır, kızartılır, kavrulur ve is elde edilir, bu is buhurla aynı amaçlar için kullanılır. Suriye'de kara günlükten üretilen merhem çok ısıtıcı ve

[70] Latinize hali Turpentine Türkçesi Terebentin, iğne yapraklı ağaçlardan (çam ağacı gibi) elde edilen reçineli özüt (Britannica, 2025b).

softens a great deal. It does, however, cause headaches and it is heavy and soporific (Beck, 2005, s. 47-48).	yumuşatıcıdır. Fakat baş ağrısı yapabilir, ağırdır ve uyutucu etkisi vardır.

θρίδαξ ἥμερος, II, 136

θρίδαξ ἥμερος εὐστόμαχος, ὑποψύχουσα, ὑπνωτική, κοιλίας μαλακτική, γάλακτος κατασπαστική· ἑψηθεῖσα δὲ γίνεται τροφιμωτέρα, ἄπλυτος δὲ ἐσθιομένη στομαχικοῖς ἁρμόζει. τὸ δὲ σπέρμα αὐτῆς πινόμενον τοῖς συνεχῶς ὀνειρώττουσι βοηθεῖ καὶ συνουσίαν ἀποστρέφει. αὐταὶ δὲ συνεχῶς ἐσθιόμεναι ἀμβλυωπίας εἰσὶ ποιητικαί·

(2) ταριχεύονται δὲ ἐν ἅλμῃ. ἐκκαυλήσασαι δὲ ἔχουσι παρεμφέρον τι τῇ τοῦ χυλοῦ καὶ ὀποῦ δυνάμει τῇ τῆς ἀγρίας θρίδακος.

ἡ δὲ **ἀγρία θρίδαξ** ἔοικε τῇ ἡμέρῳ, καυλωδεστέρα καὶ τοῖς φύλλοις λευκοτέρα καὶ ἰσχνοτέρα καὶ τραχυτέρα ὑπάρχουσα, πικρὰ δὲ πρὸς τὴν γεῦσιν.

ὡμοίωται δὲ κατὰ ποσὸν τῇ δυνάμει μήκωνι, ὅθεν καὶ τὸν ὀπὸν αὐτῆς ἔνιοι μίσγουσι τῷ μηκωνίῳ. καθαίρει δὲ μετ' ὀξυκράτου ποθεὶς ὁ

Lactuca Sativa L., Cultivated Lettuce

The cultivate lettuce is wholesome, somewhat cooling, soporific, it softens the bowel, and it draws down milk. It becomes more nutritious when boiled, and it is good for people with stomach ailments when eaten unwashed. When its seed is drunk, it helps those who frequently emit their semen during sleep, and it is a deterrent to sexual intercourse. A steady diet of lettuce causes dim-sightedness.

(2) It is preserved in brine. After it has run to stalk, it has something that resembles the properties of the juice and of the milky liquid of the wild lettuce.

The wild lettuce resembles the cultivated, but it is *leggier*; also, its leaves are lighter in color, thinner, rougher, and bitter in taste. To some degree its activity is very

Ekili Marulu

Ekili marul yararlı, oldukça serinletici, uyku verici, bağırsakları gevşetici ve süt akışını arttırıcıdır. Haşlandığında daha besleyici olur ve yıkanmadan yenirse mide rahatsızlığı olanlara iyi gelir. Tohumu içilirse, uyurken sık sık meni çıkaranlara yardımcı olur ve cinsel ilişkiyi engelleyicidir. Devamlı marul yemek görme kaybına neden olur.

(2) Salamura şeklinde muhafaza edilir. Sapına kadar uzadıktan sonra, yabani marul suyunun ve sütlü sıvısının özelliklerine benzeyen bir şey ortaya çıkar.

Yabani marul, ekili marula benzer ama *alışılmadık derecede uzun ve zayıf bir gövdeye*[71] sahiptir, ayrıca yaprakları daha açık renkli, daha ince, daha pürüzlü ve tadı daha acıdır. Etkisi bir dereceye kadar

[71] *Leggier* kelimesinin bitkiler açısından Türkçe karşılığı bu şekildedir (CollinsDictionary, 2024c).

ὀπὸς ὀβολῶν δυεῖν ὁλκὴ ὑδατώδη, ἀποκαθαίρει καὶ ἄργεμα καὶ ἀχλῦς, ποιεῖ καὶ πρὸς ἐπικαύσεις ἐγχριόμενος σὺν γυναικείῳ γάλακτι.

(3) ἔστι δὲ καθόλου ὑπνωτικὸς καὶ ἀνώδυνος· ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα, ποτίζεται δὲ καὶ πρὸς σκορπιοπλήκτους καὶ φαλαγγιοδήκτους. τὸ δὲ σπέρμα, ὥσπερ τὸ τῆς ἡμέρου ποθέν, ὀνειρωγμοὺς καὶ συνουσίαν ἀποστρέφει· δύναται δὲ καὶ ὁ χυλὸς πρὸς τὰ αὐτά, ἀσθενέστερον μέντοι. ἀποτίθεται δὲ ὁ ὀπὸς ἐν κεραμέοις ἀγγείοις προηλιαζόμενος ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ χυλίσματα (Dioscorides, 1907a, s. 207-208).

similar to that of the poppy; this is why some mix even its milky juice with the milky juice of the poppy. A quantity of two obols of its milky juice drunk with sour wine mixed with water washes off watery matter, it clears both albugo and misty eyes, and it is good for sunburn when smeared on with a woman's milk.

(3) In general, it is soporific and analgesic; it also brings on menstruation and it is given to drink to those struck by scorpions and to those bitten by poisonous spiders. The seed, when drunk just like the seed of the cultivated lettuce, prevents frequent emission of semen during sleep and it is a deterrent to sexual intercourse; the juice, too, is able to accomplish the same, but more weakly. The milky juice is stored in clay vessels after it has been exposed to

haşhaşın etkisine çok benzerdir; bu yüzden bazıları sütlü suyunu bile haşhaşın sütlü suyuyla karıştırır. Sütlü suyunun iki obolü miktarıyla karıştırılmış ekşi şarap içildiğinde sulu maddeleri yıkar hem albugo[72] hem de puslu gözleri temizler ve bir kadının sütüyle sürülmesi güneş yanıklarına yararlıdır.

Genel olarak uyku verici ve ağrı kesicidir; aynı zamanda adet kanamasını tetikler, akrep tarafından sokulanlar ve zehirli örümcek tarafından ısırılanlara içirilir. Tohumu, tıpkı ekili marul tohumu gibi içilirse uykudayken sık sık meni gelmesini önler ve cinsel ilişkiyi engeller; suyu da aynı şeyi yapabilir ama daha güçsüzdür. Sütlü meyve suyu, diğer bitki özlerinde yapıldığı gibi güneş ışığına maruz bıraktıktan sonra kil kaplarda saklanır.

[72] Korneada beyaz bir opaklığın oluştuğu bir göz hastalığıdır (CollinsDictionary, 2024a).

sunlight like the other plant extracts (Beck, 2005, s. 150-151).

ἀλόη, III, 22

ἀλόη· φύλλον ἔχει σκίλλῃ παραπλήσιον, λιπαρόν, ὑπόπλατυ, παχὺ ἐν τῷ περιφερεῖ, εἰς τοὐπίσω κλώμενον· παρ' ἑκάτερα δὲ τὰ φύλλα ἔχει ἐκ πλαγίων ἀκάνθια ἀραιῶς ἐξέχοντα, κολοβά. καυλὸν δὲ ἀνίησιν ἀνθερικῷ ὅμοιον, ἄνθος δὲ λευκὸν καὶ καρπὸν ἀσφοδέλῳ ἐοικότα·

βαρύοσμος δὲ ὅλη καὶ ἀπογευομένῳ πικροτάτη. ἔστι δὲ μονόρριζος ὥσπερ πάσσαλον ἔχουσα τὴν ῥίζαν. γίνεται δὲ ἐν τῇ Ἰνδίᾳ πλείστη, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄπισμα κομίζεται·

(2) φύεται δὲ καὶ ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Ἀσίᾳ καί τισι παραθαλασσίοις τόποις καὶ νήσοις ὡςν Ἄνδρῳ, οὐκ εὔχρηστος εἰς ὀπισμόν, πρὸς δὲ κόλλησιν τραυμάτων ἐπιτήδειος λεία καταπλασσομένη. δισσὸν δέ ἐστι τοῦ χυλίσματος τὸ εἶδος· τὸ μέν τι ψαμμῶδες, ὅπερ ὑποστάθμη τῆς καθαρωτάτης ἔοικεν εἶναι, τὸ δέ ἐστιν ἡπατίζον.

Aloe Vera L., Aloe

The aloe: it has a leaf nearly resembling the squill's, greasy, somewhat flat, thick where it curves, and curling backward; on each of their edges the leaves have thorns that protrude slightly and that are truncated. It sends up a stem like the flowering stem of asphodel, a white flower, and fruit resembling that of asphodel. However, the entire plant has an oppressive smell and tastes very bitter. It is single-rooted, having its root like a stake.

(2) A great deal grows in India from where its extracted juice is exported; but it also grows in Arabia, in Asia, along certain coastal areas, and on islands, as for instance on Andros, being not good for extracting juice but suitable for gluing together wounds when plastered on them. The extracted juice is of two kinds: one, which seems to be the sediment of very

Aloe Vera

Aloe: Hemen hemen kabakgillerdeki gibi yağlı, oldukça düz, kavis yaptığı yerde kalın ve geriye doğru kıvrılan bir yaprağı vardır; yaprakların her iki tarafında hafifçe çıkıntı yapan sivri dikenleri vardır. Çiriş otunun çiçekli sapı gibi bir sap, beyaz çiçek ve yine çiriş otundakine benzer bir meyve verir. Fakat bitkinin genelinde bunaltan bir koku ve çok acı bir tadı vardır. Tek köklüdür ve kazığa benzeyen bir köke sahiptir.

(2) Hindistan'da çok miktarda yetişir ve burada yetişenlerden çıkarılan su ihraç edilir; aynı zamanda Arabistan'da, Asya'da belirli kıyı bölgelerinde ve Andros örneğinde olduğu gibi adalarda da yetişir fakat buradakilerin suyu çıkartılmak için iyi değildir yalnızca yaralara sürülüp onları yapıştırmak için uygundur. Çıkarılan bu öz su iki çeşittir: biri, çok saf acı aloe çökeltisi

ἐκλέγου δὲ τὴν λιπαρὰν καὶ ἄλιθον, στίλβουσαν, ὑπόξανθον, εὔθρυπτον καὶ ἡπατίζουσαν, ῥᾳδίως ὑγραινομένην, ἐπιτεταμένην τῇ πικρίᾳ . τὴν μέντοι μέλαιναν καὶ δυσκάτακτον ἀπεκλέγου.

(3) δολίζουσι δ' αὐτὴν κόμμει, ὅπερ ἐλέγχεται γεύσει καὶ πικρίᾳ καὶ ὀσμῆς ἐπιτάσει καὶ τῷ μὴ διαλύεσθαι μέχρι ἐλαχίστου ψήγματος θλιβόμενον ὑπὸ τῶν δακτύλων· ἔνιοι δὲ καὶ ἀκακίαν μίσγουσι.

δύναμιν δ' ἔχει στυπτικήν, ξηραντικήν, [ὑπνωτικήν] πυκνωτικὴν τῶν σωμάτων κοιλίας τε λυτικὴν καὶ στομάχου ἀποκαθαρτικὴν κοχλιαρίων δυεῖν πλῆθος μεθ' ὕδατος ψυχροῦ ἢ γαλακτώδους πινομένη αἵματός τε ἀναγωγὰς ἐπέχει καὶ ἴκτερον ἀποκαθαίρει μεθ' ὕδατος τριωβόλου ἢ δραχμῆς μιᾶς ὁλκὴ ἐν ποτῷ·

(4) καὶ μετὰ ῥητίνης δὲ καταπινόμενον ἢ ὕδατος ἢ μέλιτος ἐφθοῦ ἀναλημφθὲν κοιλίαν λύει, δραχμῶν δὲ τριῶν πλῆθος τελείως

pure bitter aloe, is sandy colored, and the other is liver colored.

Choose it oily and free of stones, gleaming, yellowish, brittle and of the texture of liver, liquefying quickly, and intensely bitter; reject that which is dark and hard to break.

(3) They adulterate it with gum. That which has been adulterated is proven by taste, bitterness, intensity of scent, and by its irreducibility into fine particles when squeezed between the fingers. Some add also shittah.

It has properties that are astringent, desiccative, soporific, and that serve to close the pores; it loosens the bowel and cleanses the stomach when a quantity of two spoonsful is drunk with cold or tepid water, it controls blood-spitting, and it clears jaundice when a dose of one

gibi görünen kum rengindedir, diğeri ise ciğer rengindedir.

Yağlı, taşsız, parlak, sarımsı, narin ve ciğer kıvamında, hızlı sıvılaşan ve son derece acı olanları seçin; koyu renkte ve kırması zor olanları ise eleyin.

(3) Onu sakızla seyreltiyorlar. Seyreltilmiş olanları tat, acılık, kokusunun yoğunluğu ve parmaklar arasında sıkıldığında ince parçacıklara ayrılmamasıyla ayırt edebilirsin. Bazıları ayrıca kitre ağacından da eklerler.

Kanı durduran, kurutucu, uyku verici ve gözenekleri tıkayıcı özelliklere sahiptir; iki kaşık dolusu soğuk veya ılık su ile içilirse bağırsakları gevşetir ve mideyi temizler, kan tükürmeyi kontrol eder ya da bir üç obolonluk doz suyla ya da bir drahmi içilirse sarılığı temizler.

καθαίρει, μιγὲν δὲ τοῖς ἄλλοις καθαρτικοῖς ἧσσον αὐτὰ κακοστόμαχα ποιεῖ.

ξηρὸν δὲ ἐπιπασθὲν τραύματα κολλᾷ καὶ ἀπουλοῖ ἕλκη καὶ καταστέλλει, αἰδοῖα δὲ εἰλκωμένα ἰδίως θεραπεύει καὶ ἐπαγώγια τὰ χειρισθέντα παρακολλᾷ. θεραπεύει δὲ καὶ κονδυλώματα καὶ ῥαγάδας κιρνάμενον σὺν γλυκεῖ οἴνῳ αἱμορραγίας τε ἵστησι τὰς ἐξ αἱμορροΐδων καὶ πτερύγια ἀπουλοῖ.

(5) αἴρει καὶ πελιώματα καὶ ὑπώπια σὺν μέλιτι ψωροφθαλμίας τε καὶ κανθῶν κνησμοὺς παρηγορεῖ καὶ κεφαλαλγίαν μετ' ὄξους καὶ ῥοδίνου μετώπου καὶ κροτάφων χριομένων· ἐπέχει καὶ ῥεούσας τρίχας σὺν οἴνῳ καὶ πρὸς παρίσθμια δὲ καὶ οὖλα καὶ πάντα τὰ ἐν στόματι ἁρμόζει σὺν μέλιτι ἢ οἴνῳ.

φώγνυται δὲ καὶ εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ ἐπὶ καθαροῦ καὶ διαπύρου ὀστράκου, μεταβαλλόμενον μύστρῳ, μέχρι ἂν ὁμαλῶς πυρωθῇ· πλύνεται δὲ χωριζομένου τοῦ ψαμμώδους ὡς ἀχρήστου,

triobolon is taken with water or when one drachma is taken in a drink.

(4) Swallowed with pine resin or taken with water or with boiled honey, it loosens the bowel, but a quantity of three drachmai thoroughly purges the bowel, and when mixed with other cathartics, it makes them easier on the stomach.

Plastered on dry, it mends injuries, it cicatrizes and reduces sores, it treats especially ulcerated privy parts, and it attaches severed foreskins. Mixed with sweet wine, it treats both callous lumps and fissures, it stops bleeding from hemorrhoids, and it cicatrizes membranes growing from the inner comer of the eye.

(5) With honey, it removes both livid spots and black eye, it comforts blepharitis and itching at the corners of the eyes, and when rubbed with vinegar and unguent of roses

Çam reçinesi ile yutulduğunda veya su ya da kaynatılmış bal ile alındığında bağırsakları gevşetir, fakat üç drahmi miktar kadarı bağırsakları tamamen temizler ve diğer arındırıcılar ile karıştırıldığında mideyi yatıştırır.

Kuruyan yere sürüldüğünde hasarları onarır, yaraları iyileştirir ve azaltır, özellikle ülserli mahrem yerleri tedavi eder ve kopmuş sünnet derilerini bağlar. Tatlı şarap ile karıştırıldığında hem nasırlı şişlikleri hem de çatlakları tedavi eder, hemoroit kanamasını durdurur ve gözün iç kısmından büyüyen zarları iyileştirir.

(5) Bal ile kullanıldığında göz morlukları ve lekelerini giderir, iç arpacığı ve göz kenarlarındaki kaşıntıyı rahatlatır, sirke ve gül merhemiyle birlikte alına ve şakaklara sürülürse baş ağrısı hafifler.

Şarapla birlikte saç dökülmesini durdurur, bal veya şarapla birlikte kullanılması

λαμβανομένου δὲ τοῦ λιπαρωτάτου καὶ λείου (Dioscorides, 1907b, s. 28-30).	on the forehead and the temples, it allays a headache. With wine, it stops also the fall of hair, and in combination with honey or wine it is suitable for inflammations of the tonsils, for the gums, and for all conditions associated with the mouth. It is parched on a clean and very hot shell also for eye medications, being stirred with a spoon until it gets evenly hot. It is washed, removing its gritty element because it is useless and keeping its greasiest and smoothest part (Beck, 2005, s. 187-188).	bademcik iltihapları, diş etleri ve ağızla ilgili tüm durumlar için uygundur. Göz ilaçları için temiz ve çok sıcak olan bir kabuğun üzerinde kavrulur ve eşit derecede ısınana kadar bir kaşıkla karıştırılır. Sonrasında yıkanır, işe yaramayan tanecikli kısım çıkarılır, en yağlı ve pürüzsüz olan kısmı korunur.

βάκχαρις, III, 44

βάκχαρις**,** βοτάνη ἐστὶν εὐώδης, στεφανωματική, ἧς τὰ φύλλα τραχέα, μέγεθος ἔχοντα μεταξὺ ἴου καὶ φλόμου. καυλὸς δὲ γωνιώδης, πήχεως τὸ ὕψος, ὑπότραχυς, ἔχων παραφυάδας, ἄνθη δὲ ἐμπόρφυρα, ὑπόλευκα, εὐώδη, ῥίζαι δὲ ὅμοιαι ταῖς τοῦ μέλανος ἐλλεβόρου, ἐοικυῖαι τῇ ὀσμῇ κινναμώμῳ.

φιλεῖ δὲ τραχέα χωρία καὶ ἄνικμα. ταύτης ἡ ῥίζα ἑψηθεῖσα ἐν ὕδατι βοηθεῖ σπάσμασι, πτώμασι, ῥήγμασι, δυσπνοίαις, βηχὶ χρονίᾳ, δυσουρίᾳ·

(2) ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα καὶ θηριοδήκτοις χρησίμως σὺν οἴνῳ δίδοται. προστεθεῖσα δὲ μία τῶν ῥιζῶν ἀπαλῶν ἕλκει ἔμβρυα, ταῖς τε λοχοῖς εἰς ἐγκάθισμα τὸ ἀφέψημα αὐτῆς ἁρμόζει καὶ εἰς διαπάσματα χρησιμεύει ἱκανὴν ἔχουσα τὴν εὐωδίαν. τὰ δὲ φύλλα στυπτικὰ ὄντα καταπλασσόμενα ὠφελεῖ κεφαλαλγίαν καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς καὶ αἰγίλωπα ἀρχόμενον καὶ μαστοὺς ἐκ τοκετῶν φλεγμαίνοντας καὶ ἐρυσιπέλατα· ἔστι δὲ καὶ ὑπνοποιὸς ἡ ὀσμή (Dioscorides, 1907b, s. 55-56).

Helichrysum Sanguineum Boiss. = Gnaphalium sanguineum L., Sowbread

The sowbread: it is an aromatic herb used for garlands. Its leaves are rough, in size between those of the violet and of the mullein. The stem is angular, a cubit tall, somewhat rough, and it has offshoots. The flowers are inclined to purple, off-white, and fragrant. The roots are like those of black hellebore, resembling in scent cinnamon.

It likes rough and dry terrain. Boiled in water, its root helps for spasms, bruises, ruptures, dyspnea, chronic coughs, and difficult micturition; it also draws down the menses and it is given with good results to people bitten by wild animals.

(2) One of its tender roots applied as a pessary draws embryos/fetuses; its decoction is good for sitz baths for women who have just given birth, and it is used in scented powders to sprinkle over the body

Siklamen

Siklamen: Çelenk yapımında kullanılan aromatik bir bitkidir. Yaprakları serttir, menekşe ile sığırkuyruğu bitkisi arasında bir büyüklüktedir. Gövdesi köşeli, bir arşın boyunda, oldukça pürüzlüdür ve dalları vardır. Çiçekleri mora yakındır, kirli beyaz renktedir ve hoş kokuludur. Kökleri siyah çöpleme otuna benzer ve kokusu tarçını anımsatır.

Engebeli ve kuru arazileri sever. Suda kaynatılan kökü kasılmalara, çürüklere, kırıklara, nefes darlığına, kronik öksürüğe ve idrara zor çıkma durumlarına yardımcı olur; ayrıca adet kanamalarını azaltır ve vahşi hayvan ısırılan insanlara iyi gelir.

(2) Yumuşak köklerinden bir tanesi fitil olarak uygulandığında embriyoları/ fetüsleri düşürür; kaynatılırsa yeni doğum yapmış kadınların oturma banyolarına fayda sağlar ve oldukça aromatik olduğu için vücuda serpmek için kokulu toz

since it is quite aromatic. The leaves, being astringent, are beneficial for headaches, inflammations of the eyes, incipient lachrymal fistulas, breasts that are inflamed as a result of childbirth, and erysipelas when plastered on. Their scent is even soporific (Beck, 2005, s. 199-200).	halinde kullanılır. Yaprakları kanı durdurabildiğinden baş ağrılarına, göz iltihaplarına, başlangıç aşamasında olan gözyaşı fistüllerine, doğum sonrası iltihaplanan memelere ve yapıştırılırsa yılancık hastalığına faydalıdır. Üstelik kokusu uyku vericidir.

σχοίνος, IV, 52

σχοίνου ἐλείας τὸ μέν τι καλεῖται ὀξύσχοινος[73], ἄποξυς ἐπ' ἄκρῳ. δισσὸν δὲ καὶ ταύτης εἶδος· ἡ μὲν γὰρ ἄκαρπος, ἡ δὲ καρπὸν μέλανα ἔχει, περιφερῆ, παχύτεροι δὲ ταύτης οἱ κάλαμοι καὶ σαρκωδέστεροι. ἔστι δὲ καὶ τρίτη πολλῷ σαρκωδεστέρα καὶ παχυτέρα τοῖν δυεῖν ὁλόσχοινος [74] λεγομένη· ἔχει δὲ καὶ αὕτη καρπὸν ἐπ' ἄκρου ὅμοιον τῇ πρὸ αὐτῆς.

(2) ἀμφοτέρων δὲ ὁ καρπὸς φρυγεὶς καὶ πινόμενος μετὰ κράματος κοιλίαν καὶ ῥοῦν ἐρυθρὸν ἵστησι καὶ οὖρα κινεῖ· ἔστι δὲ

Scirpus sp. L./ Juncus sp. L./ Rush sp. L, Great sea-rush / Schirpus holoshoenus L., Club-rush

There is a rush called oxyschoinos[76] that tapers at the end. This plant, too, is of two kinds. For one has no fruit, and the other has round black fruit and its reeds are thicker and fleshier. But there is even a third kind much more fleshy and thicker than these two, called holoschoinos[77] it, too, has fruit, near the tips, which resembles the fruit of the previous one.

Saz bitkisi

Oxyschoinos[78] adı verilen ve ucu sivrilen bir saz bitkisi vardır. Bu bitki de iki çeşittir. Birisinin meyvesi yokken diğerinin yuvarlak siyah meyveleri vardır ve kamışları daha kalın ve dolgundur. Ancak bu ikisinden çok daha dolgun ve kalın olan üçüncü bir tür daha vardır ki buna da holoschoinos [79] denir; onun da uçlarına yakın bir kısımda bir öncekine benzer meyveler bulunmaktadır.

[73] Latinize hali Oxyschoinos şeklindedir.
[74] Latinize hali Holoschoinos şeklindedir.
[76] İngilizcesi Great sea-rush, Latince bilimsel adı Juncus acutus'tur (Greek-English dictionary (Αγγλικά Ελληνικά-λεξικό), 2014).
[77] İngilizcesi Club-rush, Latince bilimsel adı Scirpus Holoschoenus'tur (LSJ, 2024f).
[78] Oxyschoinos (Juncus Acutus); Türkçesi Sivri hasır otudur (Herboloji, 2024).
[79] Türkçesi Vurla'dır (Floranatolica, 2024).

κεφαλαλγής. τὰ δὲ πρὸς τῇ ῥίζῃ ἁπαλὰ φύλλα καταπλασσόμενα φαλαγγιοδήκτοις ἁρμόζει. ἡ δὲ Εὐριπικὴ [75] σχοῖνος ὑπνωτικὸν ἔχει τὸν καρπόν· φυλάττεσθαι δὲ δεῖ αὐτοῦ ἐν ταῖς πόσεσι τὸ πλῆθος· καροῖ γὰρ λίαν (Dioscorides, 1907b, s. 207-208).	(2) The fruit of both plants roasted and drunk with diluted wine checks diarrhea and the red discharge and promotes micturition; it does, however, give headaches. Plastered on, the tender leaves that grow near the root are suitable for people bitten by poisonous spiders. But the Euripic rush has soporific fruit. One must guard against drinking too much of it, for it is a powerful somnifacient (Beck, 2005, s. 269).	(2) Her iki bitkinin meyvesi kızartılıp ardından sulandırılmış şarapla içilirse ishali ve kırmızı akıntıyı kontrol altına alır ve idrara çıkmayı sağlar; fakat baş ağrısına sebep olur. Köke yakın yerde yetişen yumuşak yaprakların zehirli örümcekler tarafından ısırılan insanlara sürülmesi faydalıdır. Ancak İnekgözü [80] adı verilen türünün uyku verici özelliğe sahip meyvesi vardır. Çok fazla içilmemesi gerekir çünkü bu güçlü bir uyku ilacıdır.
μήκων ῥοιάς, IV, 63	***Papaver rhoias L., Corn poppy***	***Gelincik, Mısır haşhaşı***
μήκων ῥοιάς· ὠνόμασται διὰ τὸ ταχέως τὸ ἄνθος ἀποβάλλειν· φύεται δὲ ἐν ἀρούραις ἦρος, ὅτε καὶ συλλέγεται. ἔοικε δὲ τὰ φύλλα [ὀριγάνῳ	The corn poppy: it has been so named because it quickly loses its flower. It grows on tilled fields in the spring, at which time	Mısır haşhaşı: Çiçeğini hızlıca döktüğü böyle isimlendirilmiştir. İlkbaharda işlenmiş olan tarlalarda yetişir ve bu

[75] Birden fazla farklı anlama sahiptir. Bunlardan bazıları Fransızcada kanal, rezervuar anlamında, İngilizcede iki yer arasındaki boğaz anlamındadır ve bazı kaynaklara göre Akarnaia bölgesinde bulunan antik bir Yunan şehrinin adıdır (LSJ, 2024e).
[80] Beck çevirisinde bu türe Euripic şeklinde çevirmiştir. Fakat Antik Yunancasına bakıldığında "σχοῖνος" kelimesi görülmektedir. Bu kelime ise bir saz türü olan Schoinos'un (Türkçesi İnekgözü) Yunanca yazımıdır (Doğan, 2025).

ἢ εὐζώμῳ ἢ κιχορίῳ ἢ θύμῳ, ὑπεσχισμένα, μακρότερα δὲ καὶ τραχύτερα·

καυλὸν δὲ ‹ἔχει› σχοινώδη, ὄρθιον, τραχύν, ὡς πήχεως, ἄνθος φοινικοῦν, ἐνίοτε δὲ λευκόν, ὅμοιον τῷ τῆς ἀγρίας ἀνεμώνης· κεφαλὴ δὲ προμήκης, ἧττον μέντοι τῆς ἀνεμώνης, καρπὸς πυρρός, ῥίζα ἐπιμήκης, ὑπόλευκος, δακτύλου ἔχουσα μικροῦ πάχος, πικρά.

(2) ταύτης κεφαλὰς πέντε ἢ ἓξ ἐν οἴνου κυάθοις τρισὶν ἑψήσας, ὥστε εἰς δύο ἀγαγεῖν, πότιζε οὓς ἂν βούλῃ ὑπνῶσαι. τοῦ δὲ σπέρματος ὅσον ὀξύβαφον ποθὲν σὺν μελικράτῳ κοιλίαν ἠπίως μαλάσσει· μείγνυται δὲ καὶ μελιτώμασι καὶ ἰτρίοις πρὸς τὸ αὐτό. τὰ δὲ φύλλα σὺν ταῖς κωδύαις καταπλασθέντα φλεγμονὰς ἰᾶται· καὶ τὸ ἀπόζεμα δὲ αὐτῶν προσαντληθὲν ὑπνοποιόν ἐστιν (Dioscorides, 1907b, s. 217-218).

it is also collected. Its leaves are similar to those of chicory or of Cretan thyme, incised, but longer and rougher.

It has a stringy stem, erect, rough, about a cubit tall, and a red flower, but sometimes it is white, resembling the scarlet wind flower. The head is elongated, yet less so than the head of the poppy, the fruit is red, and the root is longish, whitish, having the thickness of the small finger, and bitter.

(2) After boiling five or six of its heads in three cyathoi of wine until reduced to two, give it to those you wish to put to sleep. An amount of one oxybaphon of its seed drunk with hydromel gently softens the bowel and it is mixed both with honey-cakes and tortes for the same purpose. The leaves together with the heads treat inflammations when plastered on. Their decoction, too, is soporific when poured on a patient (Beck, 2005, s. 273).

dönemde toplanır. Yaprakları Hindiba veya Girit kekiğine benzer, çentiklidir fakat ondan daha uzun ve pürüzlüdür.

İpliksi bir gövdesi vardır, dik, pürüzlü, yaklaşık bir arşın boyundadır ve kırmızı bir çiçeği vardır fakat bazen beyazdır, kırmızı rüzgar çiçeğini anımsatır. Başı uzundur, fakat haşhaşın başından daha kısadır, meyvesi kırmızıdır ve kökü uzun, beyazımsı, küçük bir parmağın kalınlığındadır ve tadı acıdır.

(2) Beş veya altı adet başını üç cyathoi şarapta ikiye düşene kadar kaynatın sonra uyumasını istediğiniz kişilere verin. Tohumu bir oksibafon miktarı hidromel ile içilirse bağırsakları nazikçe yumuşatır ve aynı amaç için hem ballı keklere hem de ekmeğe karıştırılır. Yapraklar başlarıyla birlikte sürülürse iltihapları iyileştirir. Bunlar kaynatılıp hastanın üzerine damlatıldığında uyuşturur.

μήκων, IV, 64

μήκων· ἡ μέν τίς ἐστιν ἥμερος καὶ κηπευτή, ἧς τὸ σπέρμα ἀρτοποιεῖται εἰς τὴν ἐν ὑγιείᾳ χρῆσιν· καὶ σὺν μέλιτι δὲ ἀντὶ σησάμης αὐτῷ χρῶνται· καλεῖται δὲ θυλακῖτις, ἐπίμηκες ἔχουσα τὸ κεφάλιον καὶ τὸ σπέρμα λευκόν.

ἡ δέ τις ἀγρία, ἐγκαθημένην ἔχουσα τὴν κωδύαν, σπέρμα μέλαν, ἣ δὴ καὶ πιθῖτις ὀνομάζεται, ὑπ' ἐνίων δὲ ῥοιὰς καὶ αὐτὴ διὰ τὸ ῥεῖν ἐξ αὐτῆς τὸν ὀπόν. τρίτη δὲ ἀγριωτέρα καὶ μικροτέρα καὶ φαρμακωδεστέρα τούτων, ἔχουσα τὴν κωδύαν ἐπιμήκη.

(2) κοινὴ δὲ αὐτῶν δύναμις ψυκτική, ὅθεν τὰ φύλλα καὶ αἱ κωδύαι καθεψηθεῖσαι ἐν ὕδατι καὶ προσαντλούμεναι ὑπνοποιοῦσι· καὶ πίνεται δὲ

Papaver somniferum L., Opium poppy

The opium poppy: there is one kind that is cultivated and that is grown in gardens; its seed is baked into bread to use in a health-inducing diet; they also use it with honey instead of sesame; it is called thylacitis, having its little head oblong and its seed white.

And there is another kind that is wild, having a capsule that hangs down, and black seed; this one is also called pithitis, but some call even this one rhoias, because the juice flows from this one. A third kind is wilder, smaller, and more medicinal than these, having the capsule oblong.

Afyon haşhaşı

Afyon haşhaşı: bir türü ekilen ve bahçelerde yetiştirilendir; sağlığa yararlı diyette kullanmak için tohumdan ekmek pişirilir; susam yerine bal ile de kullanırlar, küçük başı dikdörtgen ve tohumu beyaz olanına thylacitis denir.

Kapsülü aşağı sarkan ve tohumu siyah olan yabani bir türü daha vardır; buna da pithitis denir, ama bazıları buna da rhoias der çünkü bundan öz suyu çıkar. Üçüncü bir tür de yabanidir, bu diğerlerinden daha küçük ve daha şifalıdır, kapsülü dikdörtgen şekildedir.

πρὸς ἀγρυπνίαν τὸ ἀφέψημα, καὶ εἰς καταπλάσματα δὲ λεῖαι αἱ κωδύαι μετὰ ἀλφίτου πρὸς φλεγμονὰς καὶ ἐρυσιπέλατα μειγνύμεναι ἁρμόζουσι. δεῖ δὲ κόπτοντας αὐτὰς χλωρὰς ἀναπλάττειν εἰς τροχίσκους καὶ ξηραίνοντας ἀποτίθεσθαι καὶ οὕτως χρῆσθαι. καθ' ἑαυτὰς δὲ ἑψηθεῖσαι αἱ κωδύαι ἐν ὕδατι ἄχρι ἡμίσους, εἶτα σὺν μέλιτι πάλιν ἑψηθεῖσαι, μέχρι ἂν συστραφῇ τὸ ὑγρόν, ποιοῦσι φάρμακον ἐκλεικτὸν ἀνώδυνον [81] πρὸς βῆχας καὶ ῥευματισμοὺς ἀρτηρίας καὶ κοιλιακὰς διαθέσεις·

(3) ἐνεργέστερον δὲ γίνεται μιγέντων αὐτῷ ὑποκιστίδος χυλοῦ καὶ ἀκακίας. τὸ δὲ σπέρμα τῆς μελαίνης μήκωνος λεῖον ποτίζεται σὺν οἴνῳ πρὸς ῥεῦμα κοιλίας καὶ γυναικεῖον ῥοῦν· καταπλάσσεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀγρυπνούντων μετὰ ὕδατος ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τῶν κροτάφων. ὁ

(2) Their common property is cooling; it is for this reason that the leaves and capsules, boiled in water and fomented, are soporific; the decoction is also drunk for insomnia and the capsules, ground up and mixed with barley groats, are suitable for inflammations and erysipelas. Brayed when green, they must to molded into little troches, and after they have dried, they must be stored and so used. The capsules, boiled in water until they are half-cooked, then boiled again with honey until the liquid condenses, make an anodyne lozenge [82] for coughs, rheums of the trachea, and for conditions relating to the abdomen.

(3) And it does become more effective, if juice of hypocist and of shittah tree is

(2) Onların ortak özelliği serinletici olmalarıdır; bu yüzden yapraklar ve kapsüller suda kaynatılıp tütsülenirse uyuşturucu etkisi gösterir; ayrıca kaynatılıp içilmesi uykusuzluğa iyidir ve kapsüller öğütülüp arpa kabuğu ile karıştırıldığında iltihaplara ve yılancık hastalığına faydalıdır. Yeşilken dövülmeli, küçük pastiller halinde kalıplanmalı ve kuruduktan sonra saklanıp bu şekilde kullanılmalıdır. Kapsüller kısmen pişene kadar suda kaynatılır, daha sonra sıvı yoğunlaşana kadar bal ile tekrar kaynatılır, öksürük, nefes borusu romatizmaları ve karınla ilgili durumlarda yatıştırıcı pastil yapın.

(3) Hipokist [83] ve Şittah ağacının özsuyu karıştırıldığında daha etkilidir. İshal ve

[81] Latinize hali anódynos olan kelimenin İngilizcesi anodyne olup anlamı ağrıyı hafifleten, uyuşturucu, sakinleştirici anlamlarına gelmektedir (LSJ, 2024c).
[82] Lozenge kelimesi de troche gibi pastil anlamına gelir. Ancak ikisinin arasındaki fark, lezonges adı verilen pastillerden daha hızlı çözünen pastillere troche denmesidir (RockRridge, 2024).
[83] Cistus çalısında yetişen meyvenin özsuyuna verilen addır (CollinsDictionary, 2024b).

δὲ ὀπὸς καὶ αὐτὸς ψύχων ἐπὶ πλέον καὶ παχύνων καὶ ξηραίνων λημφθεὶς βραχὺς ὅσον ὄροβος ἀνώδυνός ἐστι καὶ ὑπνοποιὸς καὶ πεπτικός, βοηθῶν βηξὶ καὶ κοιλιακαῖς διαθέσεσι· πλείων δὲ ποθεὶς βαπτίζει ‹ὕπνῳ› ληθαργωδῶς καὶ ἀναιρεῖ.

(4) ποιεῖ δὲ καὶ κεφαλαλγίαις σὺν ῥοδίνῳ ἐμβρεχόμενος, ὠταλγοῦσι δὲ σὺν ἀμυγδαλίνῳ καὶ κρόκῳ καὶ σμύρνῃ ἐγχεόμενος, ἐπὶ δὲ φλεγμονῆς ὀφθαλμῶν σὺν λεκίθῳ ὠοῦ ὀπτῇ καὶ κρόκῳ, πρὸς ἐρυσιπέλατα δὲ καὶ τραύματα σὺν ὄξει, ποδάγραις τε σὺν γάλακτι γυναικείῳ καὶ κρόκῳ· προστεθεὶς δὲ δακτυλίῳ ἀντὶ βαλανίου ὕπνον ποιεῖ.

(5) κράτιστος δέ ἐστιν ὀπὸς ὁ πυκνὸς καὶ βαρὺς ἔν τε τῇ ὀσμῇ καρωτικός, πικρὸς ἐν τῇ γεύσει, εὐχερῶς διειμένος ὕδατι, λεῖος, λευκός, οὐ τραχὺς οὐδὲ θρομβοειδὴς οὐδὲ συστρεφόμενος ἐν τῷ διΐεσθαι ὡς ὁ κηρός, ἔν τε τῷ ἡλίῳ τεθεὶς. διαχεόμενος καὶ πρὸς λύχνον ἐξαπτόμενος οὐ ζοφώδει φλογί, φυλάσσων τε μετὰ τὸ

mixed with it. The seed of the black poppy, ground up, is given to drink with wine for diarrhea and leucorrhea, and it is plastered on with water on the forehead and temples of insomniacs. As for the juice, since it, too, cools a great deal, dulls, and dries, when an amount as small as a bitter vetch is consumed, it is analgesic, soporific, helpful for digestion, and it comes to the aid of coughs and abdominal conditions; but when too much of it is drunk, it plunges into a coma and it is deadly.

(4) Soaked with unguent of roses, it is good also for headaches, but for earaches it is good when instilled with unguent of almonds, saffron, and myrrh; for eye inflammations with a boiled egg yolk and saffron; for erysipelas and wounds with vinegar; and for gout with a woman’s milk and saffron. Inserted into the anus as a suppository, it is soporific.

vajinadaki beyaz akıntı için siyah haşhaş tohumu öğütülüp şarapla birlikte içilmelidir ve uykusuzluk çekenlerin alnına ve şakaklarına sürülmelidir. Özsuyuna gelince, o da güçlü bir şekilde soğuttuğu, koyulaştırdığı ve kuruttuğu için bir acı fiğ kadar tüketilirse ağrı kesici, uyku verici, sindirime yardımcı olur ve öksürük ve karın hastalıklarına yardımcı olur fakat çok fazla tüketildiğinde komaya sokar ve bu ölümcüldür.

(4) Gül merhemi ile ıslatılırsa baş ağrısına için de iyidir fakat kulak ağrısı için badem, safran ve mür merhemi; göz iltihapları için haşlanmış yumurta sarısı ve safran; yılancık hastalığı ve yaralar için sirke ve gut hastalığı için ise anne sütü ile safran damlatılması faydalıdır. Fitil olarak anüse yerleştirilirse uyku verici etkisi oluşur.

(5) En iyi özsu koyu ve yoğun olandır, koklandığında uyku verir, tadı acıdır, suda

σβεσθῆναι τὴν ἐν τῇ ὀσμῇ δύναμιν. δολοῦσι δὲ αὐτὸν γλαύκιον μειγνύντες ἢ κόμμι ἢ θρίδακος ἀγρίας χυλόν· ἔστι δὲ ὁ μὲν ἐκ τοῦ γλαυκίου κροκίζων ἐν τῇ ἀνέσει, ὁ δὲ ἐκ τῆς θρίδακος ἐξίτηλος τὴν ὀσμὴν καὶ τραχύτερος, ὁ δὲ ἐκ τοῦ κόμμεως ἄτονος καὶ διαυγής.

(6) ἔνιοι δὲ εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας παραγίνονται ὡς καὶ στέαρ μειγνύναι αὐτῷ. φώγνυται δὲ εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ ἐπ' ὀστράκου καινοῦ, ἕως ἂν μαλακὸς καὶ κιρρότερος φανῇ. Ἐρασίστρατον μέντοι Διαγόρας φησὶν ἀποδοκιμάζειν αὐτοῦ τὴν χρῆσιν ἐπί τε ὠταλγίας καὶ ὀφθαλμιώντων διὰ τὸ ἀμβλυωπῆ εἶναι καὶ καρωτικόν. Ἀνδρέας δέ φησιν ὅτι, εἰ μὴ ἐδολοῦτο, ἐτυφλοῦντο ἂν οἱ ἐγχριόμενοι ὑπ' αὐτοῦ, Μνησίδημος δὲ μόνην αὐτοῦ εἶναι χρῆσιν τὴν κατὰ ὄσφρησιν εἰς ὕπνον ἁρμόζουσαν, ἄλλως δὲ ἐπιβλαβῆ τυγχάνειν· ἅπερ ἐστὶ ψευδῆ, ὑπὸ τῆς πείρας ἐλεγχόμενα

(5) The best juice is thick and heavy, it induces sleep when smelled, it is bitter in taste, it easily dissolves in water, it is smooth, white, not rough nor lumpy, nor hardens when soaked as does wax. Additionally, it flows easily when exposed to the sun, when dripped on a lamp, the flame is not dark-colored, and it preserves the intensity of its scent after it has been quenched. Some, however, adulterate it mixing it with juice of horned poppy or with gum or with juice of wild lettuce. But the juice that is mixed with juice of horned poppy is yellow, the one made with juice of wild lettuce is faint in scent and rather rough, and the one with gum is weak and translucent.

(6) Some reach such madness as to mix even suet with it. It is roasted for eye

kolayca çözülür, pürüzsüz, beyazdır ne sert ne de yumrulu değildir ve ıslatıldığında balmumu gibi katılaşmaz. Bunun yanı sıra güneşe maruz bırakılırsa kolayca akar, bir lambaya damlatıldığında alevi koyu renkli değildir ve söndürüldükten sonra yoğun kokusunu muhafaza eder. Ancak bazıları onu sarı haşhaş suyu, sakız veya yabani marul ile karıştırarak seyreltir. Sarı haşhaş suyu ile karıştırılan özsu sarıdır, yabani marul suyu ile karıştırılan özsuyun kokusu hafif ve oldukça serttir ve sakız ile yapılan özsu ise hafif ve şeffaftır.

(6) Bazıları iç yağını bile karıştıracak kadar çıldırmıştır. Göz ilacı için yeni bir toprak kapta yumuşayana ve daha turuncumsu kahverengi oluşana kadar kavrulur. Ancak Diagoras'ın [84], Erasistratos'un [85] kulak ağrısı ve göz rahatsızlıkları için kullanımını

[84] Milattan önce üçüncü yüzyılda veya daha önce yaşamış olduğu düşünülmektedir. Kendisinden alıntılar yapılan Antik Yunanlı hekimdir (Greenhill, 1867f, s. 999).
[85] Keos Adası'nın Julis bölgesinde doğduğu düşünülmektedir. Antik çağın önemli hekimlerinden ve anatomistlerindendir (Greenhill, 1867g, s. 42-44).

διὰ τὸ ἐπιμαρτυρεῖσθαι τοῖς ἔργοις τὴν ἐνέργειαν τοῦ φαρμάκου.

(7) οὐκ ἄτοπον δὲ ὑπογράψαι καὶ τὸν τρόπον, ᾧ τὸν ὀπὸν συλλέγουσιν· ἔνιοι μὲν οὖν τὰς κωδύας μετὰ τῶν φύλλων κόπτοντες ἐκθλίβουσι διὰ πιεστῆρος καὶ τρίβοντες ἐν θυΐᾳ ἀναπλάττουσι τροχίσκους· καλεῖται δὲ τὸ τοιοῦτο μηκώνιον, ἀδρανέστερον ὂν τοῦ ὀποῦ. ἐπερχόμενον δακτύλῳ εἰς μύακα καὶ πάλιν ἐπιπορεύεσθαι μετ' οὐ πολύ· ὀπίζοντας δὲ δεῖ μετὰ τὸ τὰς δρόσους ἀνικμασθῆναι περιγράφειν μαχαιρίῳ τὸν ἀστερίσκον, ὡς μὴ εἰς τὸ ἐντὸς διατρῆσαι, καὶ ἐκ πλαγίου δὲ τὰς κωδύας ἐπ' εὐθείας ἐντέμνειν ἐξ ἐπιπολῆς καὶ ἀναψᾶν τὸ δάκρυον. εὑρίσκεται γὰρ ἐπισυνεστός, καὶ τῇ ἐπιούσῃ δὲ ἡμέρᾳ οὕτως εὑρίσκεται· δεῖ δὲ καὶ τοῦτο τρίβοντας ἐν θυΐᾳ ἀναπλάσσειν καὶ

medication in a new clay vessel until it becomes soft and appears to be of a more orange-tawny color. You should know, however, that Diagoras says that Erasistratos rejects its use for earaches and ophthalmia because it weakens the sight and it is soporific. Andreas says that, if it were not adulterated, those anointed with it would be blinded, and Mnesidamos that the only suitable use of it is for sleep through smell, otherwise it is harmful; these assertions are decidedly false, being refuted by experience, because the efficacy of a drug is confirmed by its performance.

(7) Nor is it inappropriate to describe also how they collect the juice: and so, some people, after braying the capsules together

reddettiğini çünkü bu ilacın görme yetisini zayıflattığını ve uyuşturduğunu söylediğini bilmelisiniz. Andreas [86], eğer seyreltilmemiş olursa onunla kutsananların kör olacağını söyler, Mnesidamos [87] ise bunun tek uygun kullanımının koklatılarak uyku vermesi olup aksi takdirde zararlı olduğunu söyler, fakat bu söylemler kesinlikle yanlıştır, deneyimle çürütülmüştür çünkü bir ilacın etkisi performansıyla doğrulanır.

(7) Suyunu nasıl elde ettiklerini de anlatmak uygun değildir: bazıları kapsülleri yapraklarla birlikte ezdikten sonra bir preste sıkar ve havanda dövdükten sonra bunları pastil haline getirir. Böyle bir ürüne meconion [88] denir ve suyundan daha

[86] Eğriboz Adası'nda bulunan Karistos şehrinin yerlisidir. Hekimdir. Kuduzluk üzerine bir inceleme yazan ilk kişi olduğu düşünülmektedir (Greenhill, 1867a, s. 170-171).
[87] Hayatı hakkında hiçbir bir bilgi bulunamamıştır.
[88] Yunancası μηκώνιον, Latinize hali meconion / meconiom şeklindedir. Ve sözlük anlamında haşhaşın suyu (poppy juice) olarak çıkmaktadır. Dioscorides' in vurgulamak istediği fark ikisinin birbirinden farklı bir yoğunluğa sahip olması olabilir. Aksi takdirde ikisi de haşhaşın suyu anlamındadır (LSJ, 2024a).

ἀποτίθεσθαι· ἐν μέντοι τῷ τέμνειν ὀπίσω ἀναχωρεῖν δεῖ πρὸς τὸ μὴ ἀναψᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἱματίων τὸν ὀπόν (Dioscorides, 1907b, s. 218-221).	with the leaves, squeeze them through a press and after pounding them in a mortar, shape them into troches. Such a product is called meconion and it is less efficacious than the juice. In extracting the juice after the dew dried off, it is necessary to scratch all around the capsule with a knife in a way as not to pierce through its inner part, and to make superficially straight cuts at the side of the capsule, then wipe up the tear that flows with the finger into a spoon, and repeat the process shortly thereafter; for a tear is found formed, and it is found also on the following day. This, too, must be pounded in a mortar, shaped, and stored. But, as the cuts are made, one must stand back so that the juice does not come in contact with the clothing (Beck, 2005, s. 273-275).	etkilidir. Çiy kuruduktan sonra suyunu çıkartırken kapsülün etrafını iç kısmı delmeyecek şekilde bir bıçakla çizmek ve kapsülün yan tarafında yüzeysel olarak düz kesikler yapmak, ardından parmak ile akan damlayı bir kaşığa almak ve kısa bir süre sonra işlemi tekrarlamak gerekir; çünkü bir yarık oluşur ve ertesi gün de bu (damla) oluşur. Bu havanda dövülmeli, şekillendirilmeli ve muhafaza edilmelidir. Fakat kesikler atılırken suyun giysilere temas etmemesi için geride durulmalıdır.

ὑοσκύαμος, IV, 68	***Hyoscyamus sp. L., Henbane***	***Ban otu***
ὑοσκύαμος, οἱ δὲ ἀδάμαντα καλοῦσι. θάμνος ἐστὶ καυλοὺς ἀνιεὶς παχεῖς, φύλλα πλατέα, ἐπιμήκη, ἐσχισμένα, μέλανα, δασέα· παρὰ δὲ τὸν καυλὸν ἐφεξῆς πεφύκασιν ὥσπερ ῥοᾶς κύτινοι πεφραγμένοι ἀσπιδίσκῃ, μεστοὶ σπέρματος ὥσπερ μήκωνος. ἔστι δὲ αὐτοῦ διαφορὰ τρισσή· ὁ μὲν γὰρ ἄνθη ὑποπόρφυρα φέρει, φύλλα μίλακι ὅμοια, σπέρμα μέλαν καὶ τοὺς κυτίνους σκληροὺς καὶ ἀκανθώδεις, ὁ δέ τις ἄνθη μηλινοειδῆ, φύλλα καὶ λοβοὺς	The henbane: but some call it adamanta. It is a shrub that sends out thick stems and its leaves are wide, oblong, split, dark, and rough. The flowers, which are fenced in with little disks, grow on the stem in a row, just like the flowers of the pomegranate; they are full of seed like that of opium poppy. There are three kinds of this plant: for one kind has somewhat purple flowers, leaves like bindweed, black seed, and the calyces are hard and thorny; another has	Ban otu: fakat bazıları ona adamanta adını verir. Kalın kökler uzatan bir ağaççıktır ve yaprakları geniş, dikdörtgen, ayrık, koyu ve serttir. Küçük halkalarla çevrili olan çiçekler tıpkı nar çiçekleri gibi bir sıra halinde sapın üzerinde büyürler; afyon haşhaşının da olduğu gibi tohumla doludurlar. Bu bitkinin üç türü vardır: Bir türünde çiçekler biraz mordur, yaprakları Saparna bitkisi[89] gibi, siyah tohumlu, çanak yaprakları sert ve dikenlidir; diğerinin

[89] Beck bu bitkinin İngilizcesi olarak “Bindweed” kelimesini vermiştir ve bu kelimenin karşılığı Kahkaha çiçeğidir, fakat Yunanca metne bakıldığında “μίλαξ” kelimesi görülür. Bu da İngilizcedeki Smilax bitkisine benzer bir bitki adı anlamını taşımaktadır ve Türkçedeki Saparna bitkisinin Yunanca yazılışıdır. Bu yüzden Türkçesinde Yunanca bitki ismi baz alınmıştır.

ἁπαλώτερα, σπέρμα δὲ ὑπόξανθον ὥσπερ ἐρύσιμον.

(2) ἀμφότεροι δὲ οὗτοι μανιώδεις ὑπάρχουσι καὶ καρωτικοί, δύσχρηστοι. εὔχρηστος δὲ εἰς θεραπείαν ἠπιώτατος ὢν ὁ τρίτος, λιπαρὸς καὶ ἁπαλὸς καὶ χνοώδης, ἄνθη λευκὰ ἔχων καὶ τὸ σπέρμα λευκόν· φύεται παρὰ θαλάττῃ καὶ ἐν ἐρειπίοις. χρηστέον οὖν ἐστι τῷ λευκῷ· εἰ δὲ μὴ παρείη οὗτος, χρῆσθαι δεῖ τῷ ξανθῷ, τὸν δὲ μέλανα ἀποδοκιμάζειν ὡς χείριστον. χυλίζεται δὲ ὁ καρπὸς ἁπαλὸς καὶ τὰ φύλλα καὶ οἱ καυλοὶ κοπτόμενοι καὶ ἐκθλιβόμενοι, ἐν ἡλίῳ ξηραινομένου τοῦ ὑγροῦ· χρῆσις δὲ αὐτοῦ πρὸς ἐνιαυτὸν διὰ τὸ εὔσηπτον.

(3) χυλίζεται δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ σπέρμα κατ' ἰδίαν κοπτόμενον ξηρὸν ὕδατος θερμοῦ παραχεομένου καὶ ἐκθλιβόμενον· ἔστι δὲ βέλτιον τοῦ ὀπίου τὸ χύλισμα καὶ ἀνωδυνώτερον. ἡ δὲ χλόη κοπεῖσα καὶ μιγεῖσα σιτανίῳ ἀλεύρῳ ἀναπλάσσεται εἰς ἀρτίσκους καὶ ἀποτίθεται. ἁρμόζει δὲ τὸ πρῶτον χύλισμα

quince-yellow flowers, softer leaves and capsules, and yellowish seed like hedge-mustard.

(2) Both these plants cause madness and are soporific; they are difficult to use. But the third one is highly useful for treatments, being very mild, fatty, soft and downy, and having white flowers and white seed; it grows by the sea and among ruins. Therefore, it is the one with the white seed that must be used; if this kind is unavailable, then the kind with the yellow seed must be used, but the henbane with black seed must be rejected as being the worst. Juice is extracted from fruit that is soft, from the leaves, and from the stems. They are brayed, pressed, and then the liquid is dried in the sun. It is good for one year because it spoils easily.

(3) But juice is also extracted separately from the seed, which is brayed when dry,

çiçekleri ayva sarısı, yaprakları ve kapsülleri daha yumuşak, tohumu Yaban hardalı gibi sarımsıdır.

(2) Bu iki bitki de deliliğe sebep olur ve uyuşturucudur; kullanımları zordur. Ama üçüncüsü tedavi için çok faydalıdır, çok yumuşak, yağlı, narin ve tüylüdür, beyaz çiçekleri ve beyaz tohumları vardır; deniz kenarında ve yıkıntıların arasında yetişir. Bu yüzden kullanılması gereken beyaz tohumlu olandır; eğer bu tür mevcut değilse o zaman sarı tohumlu olan kullanılmalıdır fakat siyah tohumlu banotu içlerinde en kötüsü olduğu için kullanılmamalıdır. Suyu yumuşak meyvelerden, yapraklardan ve saplardan çıkarılır. Salamura edilir, preslenir ve sıvısı güneşte kurutulur. Kolayca bozulduğu için bir yıl içinde kullanılması iyidir.

(3) Fakat suyu, kuruduğunda dövülen, sıcak suyla ıslatılan ve sıkılan tohumdan

καὶ τὸ ἀπὸ ξηροῦ τοῦ σπέρματος εἰς κολλύρια ἀνώδυνα καὶ πρὸς ῥεῦμα δριμὺ καὶ θερμὸν καὶ ὠταλγίας καὶ τὰ περὶ ὑστέραν, σὺν ἀλεύροις δὲ ἢ ἀλφίτοις πρός τε ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς καὶ ποδῶν καὶ τὰς ἄλλας ‹φλεγμονάς›.

(4) καὶ τὸ σπέρμα δὲ τὸ αὐτὸ παρέχεται, ποιοῦν καὶ πρὸς βῆχας καὶ κατάρρουν καὶ ῥεῦμα ὀφθαλμῶν καὶ περιωδυνίαν, πρός τε ῥοῦν γυναικεῖον καὶ τὰς ἄλλας αἱμορραγίας ὅσον ὀβολὸς σὺν μήκωνος σπέρματι καὶ μελικράτῳ ποθέν· ἁρμόζει καὶ πρὸς ποδάγρας, ὄρχεις πεφυσημένους, μαστοὺς ἐν τοκετῷ ἐπαιρομένους λεῖον μετ' οἴνου καταπλασσόμενον καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀνώδυνα καταπλάσματα μείγνυται ὠφελίμως. καὶ τὰ ἀναπεπλασμένα φύλλα ‹δὲ› εἰς πάντα τὰ ἀνώδυνα καταπλάσματα εὔχρηστα, μειγνύμενα ἀλφίτοις καὶ καθ' ἑαυτὰ καταπλασσόμενα, τὰ δὲ πρόσφατα φύλλα καταπλασθέντα ἀνωδυνώτατα πρὸς πάντα πόνον·

doused with hot water, and squeezed. The juice is better than poppy juice and a more powerful analgesic. Its first green shoots pounded and mixed with this year's flour are shaped into little pastilles and stored. The juice and the juice from the dry seed are primarily suitable for analgesic pessaries, for severe and fevered rheums, for earaches, for ailments associated with the uterus, and with meal or with barley groats for inflammations of the eyes, of the feet, and for the other inflammations.

(4) The seed also offers the same cures, being good for coughs, catarrh, running eyes, and for severe pain; also, for the female flow and for the other bleedings when an amount of one obol is drunk with poppy seed and hydromel. It is also suitable for gout, for swollen testicles, and for swollen breasts during pregnancy when applied as a plaster ground up with wine

bağımsız olarak da çıkarılır. Suyu haşhaş suyundan daha iyidir ve daha kuvvetli bir ağrı kesicidir. İlk olarak yeşil filizleri dövülüp bu yılın unuyla karıştırılarak küçük pastiller haline getirilir ve saklanır. Suyu ve kurumuş tohumun suyu özellikle ağrı kesici vajina fitilleri için, ağır ve ateşli romatizmalar için, kulak ağrıları için, rahim ile ilgili rahatsızlıklar için ve yemek veya arpa kabuğu ile göz iltihapları, ayaklar veya diğer iltihaplar için kullanılması uygundur.

(4) Tohumu da aynı tedaviyi sunar; öksürüğe, nezleye, göz akıntısına ve şiddetli ağrılara iyi gelir; ayrıca haşhaş tohumu ve hidromel ile bir obol miktarı içildiğinde kadın akıntısı ve diğer kanamalar için faydalıdır. Aynı zamanda gut hastalığına, şişmiş olan testislere ve hamilelik sırasında şişen göğüslere şarapla öğütülmüş bir yara bandı şeklinde uygulandığında ve diğer ağrı kesici yara

(5) τρία δὲ ἢ τέσσαρα ποθέντα σὺν οἴνῳ ἠπιάλους πυρετοὺς θεραπεύει, ἐψηθέντα δὲ ὡς λάχανα καὶ βρωθέντα τρυβλίου πλῆθος παρακοπὴν ἐργάζεται. φασὶ δὲ ὅτι, ἐὰν ἕλκος ἔχοντά τις ἐν κόλῳ ἐγκλύσῃ, τὸ αὐτὸ ἀπεργάζεται. ἡ δὲ ῥίζα μετ' ὄξους ἐψηθεῖσα ὀδονταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα (Dioscorides, 1907b, s. 224-227).

and it is mixed beneficially into the other pain-allaying plasters. The molded leaves are useful for all the other anodyne plasters when mixed with barley groats or when plastered on by themselves; but the fresh leaves, applied as a plaster, are most effective analgesics for all pains.

(5) Three or four, taken in a drink with wine, treat shivering fits of fevers, but if a bowlful of them is eaten boiled like vegetables, they cause delirium. And they say that if one uses them in a clyster on a person with a colon ulcer, they cause the same. The root, boiled with vinegar, is a mouthwash for toothaches (Beck, 2005, s. 276-277).

bantlarına başarıyla karıştırıldığında yararlı olur. Küflenmiş yapraklar arpa kabuğu ile karıştırıldığında veya tek başına sürülerek kullanıldığında diğer tüm ağrı kesici bantlar için faydalı olur; fakat bant olarak uygulanan taze yapraklar tüm ağrılar için en etkili ağrı kesici olurlar.

(5) Üç veya dört tanesi şarapla birlikte içilirse titreyen ateş nöbetlerini tedavi eder, fakat bir kase dolusu haşlanmış sebze gibi tüketilirse sayıklamaya sebep olur. Ve eğer kolon ülseri olan bir kişi bunları lavman şeklinde kullanırsa aynı şeye yol açtığını söylüyorlar. Sirke ile kaynatılan kök, diş ağrıları için gargaradır.

στρύχνον ὑπνωτικόν, IV, 72

στρύχνον ὑπνωτικόν, οἱ δὲ ἀλικάκκαβον, οἱ δὲ κακκαλίαν καλοῦσι· θάμνος ἐστὶ κλάδους ἔχων πολλούς, πυκνούς, στελεχώδεις, δυσθραύστους, φύλλων πλήρεις λιπαρῶν, ἐμφερῶν μηλέᾳ κυδωνίᾳ, ἄνθος ἐρυθρόν, εὐμέγεθες, καρπὸν ἐν λοβοῖς [230] κροκίζοντα, ῥίζαν φλοιὸν ἔχουσαν ὑπέρυθρον, εὐμεγέθη· φύεται ἐν πετρώδεσι τόποις.

(2) ταύτης ὁ φλοιὸς τῆς ῥίζης ἐν οἴνῳ ποθεὶς δραχμῆς μιᾶς ὁλκὴ ὑπνωτικὴν ἔχει δύναμιν τοῦ ὀποῦ τῆς μήκωνος ἐπιεικεστέραν, ὁ δὲ καρπὸς οὐρητικός ἐστιν ἄγαν· δίδονται δὲ ὑδρωπικοῖς κόρυμβοι ὡς δώδεκα, πλείονες δὲ ποθέντες ἔκστασιν ἐργάζονται· βοηθοῦνται δὲ μελικράτῳ πολλῷ πινομένῳ.

μείγνυται καὶ ἀνωδύνοις ὁ φλοιὸς αὐτῆς καὶ τροχίσκοις, ἐναφεψηθεὶς δὲ οἴνῳ καὶ

Withania somnifera L., Sleepy nightshade

The sleepy nightshade: but some call it halicaccabon and others caccalia. It is a shrub, having many branches, thick, trunk-like, hard to break, full of fatty leaves resembling the leaves of quince, a red flower that is sizeable, saffron-colored fruit that is in pods, and a sizable root that has a reddish peel. It grows in stony places.

(2) An amount of one drachma of its root's peel drunk in wine has a soporific property that is milder than that of the juice of opium poppy, and its fruit is very diuretic. About twelve clusters are given to those with edemata, but if the should drink more, they cause them severe mental distress.

Ashwagandha Üzümleri / Morsalkım

Ashwagandha üzümleri: ancak bazıları buna halicaccabon der ve bazıları da caccalia adını verir. Çok fazla dalı olan, kalın, gövdeye benzeyen, kırılması zor, ayva yaprakları gibi yağlı yapraklarla dolu bir çalı, iri bir kırmızı çiçeği, kozalar halinde safran renkli meyvesi ve kırmızımsı bir kabuğu olan oldukça büyük bir köktür. Taşlık yerlerde yetişir.

(2) Kökünün kabuğundan şarap ile içilen bir drahmi miktarı, afyon haşhaşının suyundan daha zayıf bir uyku verici özelliğe sahiptir ve meyvesi idrarı çok söktürür. Ödemi olanlara yaklaşık on iki salkım verilir, fakat bundan daha fazla içilmesi ciddi bir psikolojik rahatsızlığa

διακρατούμενος ὀδονταλγίαις ἀρήγει. ὁ δὲ χυλὸς τῆς ῥίζης ἀμβλυωπίας μετὰ μέλιτος ἐγχρισθεὶς παραιτεῖται (Dioscorides, 1907b, s. 230-231).

Drinking large quantities of hydromel helps them.

Its peel is mixed also with analgesics and lozenges and it helps for toothaches when boiled down in wine and held in the mouth. The juice of the root, anointed with honey, allays dim-sightedness (Beck, 2005, s. 279).

sebep olur. Çok fazla hidromel içilmesi bu kişilere yardımcı olur.

Kabuğu ise ağrı kesiciler ve pastiller ile karıştırılır ve şarap ile kaynatılıp ağızda tutulduğunda diş ağrılarına iyi gelir. Bal ile yağlana kök suyu da görme kaybını iyileştirir.

δορύκνιον, IV, 74

δορύκνιον, ὃ Κρατεύας ἁλικάκκαβον ἢ καλλέαν καλεῖ. θάμνος ὅμοιος ἐλαίᾳ ἀρτιφυεῖ, κλῶνας ἔχων ἐλάσσονας πήχεως, φύλλα δὲ τῷ χρώματι ἐλαίᾳ παραπλήσια, μικρότερα δὲ καὶ στενότερα καὶ τραχέα ἰσχυρῶς, ἄνθος λευκόν· ἐπ' ἄκρου δὲ ἔχει πυκνὰ θυλάκια ὥσπερ ἐρεβίνθου, ἐν οἷς σπερμάτια στρογγύλα, πέντε ἢ ἕξ, ὅσον ὄροβοι μικροί, λεῖα, ἰσχυρὰ καὶ ποικίλα, ῥίζαν πάχος δακτύλου, μῆκος δὲ

Convulvulus oleaefolius Desr., Dorycnion

Dorycnion, which Crateuas calls hallicaccabon or calleas. It is a shrub similar to a newly sprouting olive tree, having branches shorter than a cubit, leaves nearly resembling the olive's in color, but smaller, narrower, and very rough, and a white flower; at the top it has little seed-capsules, firm like chick peas,

Sürmeli yayılgan

Crateuas'ın [90] hallicaccabon veya calleas dediği Sürmeli yayılgandır. Yeni filizlenmiş zeytin ağacına benzer, dalları bir arşından kısa, yapraklarıyla zeytin yapraklarını andıran fakat ondan daha küçük, daha dar ve çok kaba ve beyaz bir çiçeği olan bir çalıdır; tepesinde küçük tohum kapsülleri vardır, nohut bezelyesi gibi serttir, küçük ve acı olan fiğ tohumları gibi beş altı tane

[90] Crateuas / Cratevas (Yunanca hali Κρατεύας) milattan sonra birinci yüzyılın başlangıcında yaşamış Yunanlı botanikçidir (Greenhill, 1867e, s. 885-886).

πήχεως· φύεται ἐν πέτραις οὐ πόρρω θαλάσσης. δοκεῖ δὲ καὶ τοῦτο ὑπνωτικὸν εἶναι, πλεονασθὲν δὲ ἀναιρεῖν. φασὶ δέ τινες καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς φίλτρα λαμβάνεσθαι (Dioscorides, 1907b, s. 233).	enclosing round seedlets, five or six, in size like small bitter vetch seeds, smooth, strong, and pied. It has a root a finger thick and a cubit long. It grows on rocks not far from the sea. This, too, seems to be soporific and to kill if taken in excess. Some say also that its seed is taken for love-potions (Beck, 2005, s. 280).	yuvarlak tohum kapsülü vardır, bunlar pürüzsüz, sert ve renklidir. Bir parmak kalınlığında ve bir arşın uzunluğunda olan bir kökü vardır. Denizden uzak olmayan kayalıklarda yetişmektedir. Bu bitki de uyku vericidir ve fazla alınırsa ölümcül olabilir. Bazıları tohumunun aşk tutkusu için alınabildiğini söyler.

μανδραγόρας, IV, 75

μανδραγόρας· οἱ δὲ ἀντίμιμον, οἱ δὲ βομβόχυλον, οἱ δὲ Κιρκαίαν [οἱ δὲ Διρκαίαν] καλοῦσιν, ἐπειδὴ δοκεῖ ἡ ῥίζα φίλτρων εἶναι ποιητική. ἔστι δ' αὐτοῦ ὁ μέν τις θῆλυς, ὁ μέλας, θριδακίας καλούμενος, φύλλα ἔχων στενότερα καὶ μικρότερα θρίδακος, βρωμώδη καὶ βαρέα κατὰ τὴν ὀσμήν, κεχυμένα δὲ ἐπὶ γῆς, καὶ παρ' αὐτὰ μῆλα οὗοις ἐμφερῆ, ὠχρά, εὐώδη, ἐν οἷς καρπὸς ὥσπερ ἀπίου· ῥίζαι εὐμεγέθεις, δύο ἢ τρεῖς, ἀντεμπεπλεγμέναι ἀλλήλαις, μέλαιναι κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ἔνδοθεν δὲ λευκαὶ καὶ παχύφλοιοι·

(2) καυλὸν δὲ οὐ φέρει. τοῦ δὲ ἄρρενος καὶ λευκοῦ, ὃν ἔνιοι μώριον ἐκάλεσαν, φύλλα ἐστὶ λευκά, μεγάλα, πλατέα, λεῖα, καθάπερ τεύτλου· τὰ δὲ μῆλα διπλάσια, κροκίζοντα τὴν χρόαν, εὐώδη μετὰ βάρους τινός, ἃ καὶ ἐσθίουσιν οἱ ποιμένες, ποσῶς δὲ ὑποκαροῦνται· ῥίζα δὲ ὁμοία τῇ πρὸ αὐτῆς, μείζων δὲ καὶ λευκοτέρα· ἄκαυλος δὲ καὶ οὗτος.

Mandragoras sp. L., Mandrake

The mandrake: but some call it antimimon, others bombochylon, vand others Circaia because its root seems to be good for making love-potions. One kind of this plant is female, the black one, called thridacias, having leaves narrower and smaller than the lettuce's, fetid and heavy in scent, streaming on the ground, and among them fruit resembling sorb apples, pale-green in color, sweet-smelling, containing seed like the pear's. The roots are sizable, two or three entwined with each other, black on the surface but white inside, having thick skin. It has no stem.

(2) The leaves of the male, the white one, - which some called morion—are white, large, broad, and smooth like the leaves of beet; its fruit is twice as large, saffron in color, and somewhat oppressively fragrant; shepherds eat it and are reduced to a state

Adamotu

Adamotu: fakat bazıları ona antimimon, bazıları bombochylon bazıları ise circaia der çünkü kökü aşk iksiri yapmak için iyi görünmektedir. Bu bitkinin bir türü dişidir, bunun siyah olanına thridacias denir, yaprakları marulunkilerden daha dar ve küçük, keskin ve ağır kokulu, toprağın altında yayılır ve aralarında Sorb elmasına[91] benzeyen, soluk yeşil renginde, kokusu şekerli ve armut gibi tohumlu meyveleri vardır Kökleri çok büyüktür, iki ya da üç tanesi birbirine dolanmıştır, yüzeyi siyahtır ancak içi beyazdır, kalın bir kabuğu bulunmaktadır. Gövdesi yoktur.

(2) Bazılarının morion olarak adlandırdığı erkeğin yaprakları pancar yaprakları gibi beyaz, büyük, geniş ve pürüzsüzdür; meyvesi iki misli daha büyüktür, safran rengindedir ve biraz boğucu bir kokusu vardır; çobanlar bundan yer ve

(3) χυλίζεται δὲ ὁ φλοιὸς τῆς ῥίζης χλωρὸς κοπεὶς καὶ ὑποτεθεὶς πιεστηρίῳ· δεήσει δὲ ἡλιάσαντας μετὰ τὸ συστραφῆναι ἀποτίθεσθαι ἐν ὀστρακίνῳ ἀγγείῳ. χυλίζεται δὲ καὶ τὰ μῆλα ὁμοίως, ἀνειμένον δὲ γίνεται τὸ ἐξ αὐτῶν χύλισμα· καὶ ὁ φλοιὸς δὲ τῆς ῥίζης περιαιρεθεὶς καὶ διαβληθεὶς λίνῳ κρέμαται εἰς ἀπόθεσιν. ἔνιοι δὲ καθέψουσιν οἴνῳ τὰς ῥίζας ἄχρι τρίτου καὶ διυλίσαντες ἀποτίθενται, χρώμενοι ἐπὶ τῶν ἀγρυπνούντων καὶ περιοδυνώντων κυάθῳ ἑνὶ καὶ ἐφ' ᾧν βούλονται ἀναισθησίαν τεμνομένων ἢ καιομένων ποιῆσαι. ὁ δὲ ὀπὸς ποθεὶς ὀβολῶν δυεῖν ὁλκῆς πλῆθος σὺν μελικράτῳ ἄγει ἄνω φλέγμα καὶ χολὴν ὡς ἐλλέβορος, πλείων δὲ ποθεὶς ἐξάγει τοῦ ζῆν.

(4) μείγνυται καὶ εἰς τὰς ὀφθαλμικὰς καὶ ἀνωδύνους δυνάμεις καὶ πεσσοῖς μαλακτικοῖς· καθ' ἑαυτὸν δὲ ὅσον ἡμιωβόλιον προστεθεὶς ἔμμηνα καὶ ἔμβρυα ἄγει, δακτυλίῳ τε ἀντὶ

of stupor; the root is like that of the former, but bigger and whiter; it, too, is stemless.

(3) Juice is extracted from the skin of the root when fresh by chopping it and putting it under a press. After it has been condensed, it must be stored in a clay vessel. Juice is extracted also from the fruit in a similar fashion, but the juice from the fruit becomes weak. The skin is also peeled from the root, threaded with a linen thread, and hung for later use. But some boil down the roots with wine until reduced to one third, strain, and store, administering about one cyathos to insomniacs, to those in much pain, and to those undergoing surgery or cauterization whom they wish to anesthetize. A quantity of two obols of its juice drunk with hydromel brings up

sersemleşirler, kökü dişininki gibi fakat daha büyük ve daha beyazdır ve onun da gövdesi yoktur.

(3) Suyu, taze iken kökün kabuğunu doğrayıp bir presin altında ezerek çıkartılır. Yoğunlaştırıldıktan sonra kil kapta muhafaza edilmelidir. Meyvesinden de benzer şekilde suyu çıkarılır fakat meyvesinin suyu daha güçsüzdür. Kabuğu ise kökünden soyulur, keten bir iple takılır ve daha sonra kullanılmak için asılır. Fakat bazıları, kökü üçte bire inene kadar şarap ile kaynatır, süzer ve saklar, bundan yaklaşık bir cyathos miktarında, uykusuzluk çekenlere, çok ağrısı olanlara, cerrahî işlem veya dağlama yapılacak hastaya anestezi amacıyla verirler. İki obol kadar hidromel ile içilen suyu- çöpleme otunun yaptığı

[91] Sorb elması şeklinde sorgulandığında bilimsel adı Sorbus domestica, İngilizcesi Service tree / Sorb apple olan Türkçe 'de üvez ağacı olarak bilinen bitki çıkmaktadır (Trevor, 2018).

βαλανίου προστεθεὶς ὕπνον ποιεῖ. μαλάσσειν δὲ καὶ ἐλέφαντα λέγεται ἡ ῥίζα συνεψομένη αὐτῷ ἐπὶ ὥρας ἓξ καὶ εὔπλαστον αὐτὸν εἰς ὃ ἄν τις βουληθῇ σχῆμα παρασκευάζειν. τὰ δὲ φύλλα πρόσφατα ἁρμόζει πρός τε ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἑλκῶν μετ' ἀλφίτου καταπλασσόμενα· διαφορεῖ δὲ καὶ πᾶσαν σκληρίαν καὶ ἀποστήματα, χοιράδας, φύματα, παρατριβόμενά τε ἡσυχῇ ἐπὶ ἡμέρας πέντε ἢ ἓξ στίγματα ἄνευ ἕλκους ἀφανίζει·

(5) καὶ ταριχευόμενα δὲ τὰ φύλλα ἀποτίθεται πρὸς τὰς αὐτὰς χρείας. ἡ δὲ ῥίζα λεία σὺν ὄξει ἐρυσιπέλατα ἰᾶται, πρὸς δὲ ἑρπετῶν πληγὰς σὺν μέλιτι ἢ ἐλαίῳ ‹ποιεῖ›, σὺν ὕδατι δὲ χοιράδας καὶ φύματα διαχεῖ καὶ ἄρθρων πόνους παύει μετ' ἀλφίτων. σκευάζεται δὲ καὶ δίχα ἐψήσεως οἶνος ἐκ τοῦ φλοιοῦ τῆς ῥίζης· δεῖ δὲ ἐμβάλλειν μνᾶς τρεῖς εἰς μετρητὴν οἴνου γλυκέος διδόναι τε ἐξ αὐτοῦ κυάθους τρεῖς τοῖς μέλλουσι τέμνεσθαι ἢ καίεσθαι, ὡς

phlegm and bile as hellebore does; but when too much of it is drunk, it is lethal.

(4) It is compounded with ophthalmic and analgesic medications and with emollient pessaries; about one hemiobolon inserted by itself as a pessary, draws the menstrual period and embryos/fetuses; and when placed in the anus as a suppository, it is soporific. The root boiled with ivory for six hours is said to soften the ivory and to make it malleable enough for molding into whatever shape one may wish. The leaves, when new, are suitable plasters with barley groats both for inflammations of the eyes and for inflammations of sores; they dissipate all indurations and abscesses, scrofulous swellings of the glands, growths, and when gently rubbed on for five or six days, erase blemishes without ulceration; the leaves are also put up cured for the same uses.

gibi-balgam ve safra çıkarır; ancak çok fazla içilmesi öldürücüdür.

(4) Göz ilaçları, ağrı kesiciler ve vajina fitilleri ile terkip edilir; vajina fitili olarak yaklaşık bir hemiobolon miktarında yerleştirilirse adet dönemini ve embriyoları / fetüsleri etkiler; anüse fitil olarak yerleştirilirse uyuşturur. Altı saat boyunca fildişiyle birlikte bitkinin kökü kaynatılırsa fil dişini yumuşatır ve onu istenilen şekle sokabilecek kıvama getirdiği söylenir. Yapraklar tazeyken hem göz iltihapları hem de yara iltihapları için arpa kabuğuyla birlikte sürülmesi uygundur; sertleşmeleri ve apseleri, bezlerin sıracadan kaynaklı şişmelerini, büyümelerini ortadan kaldırır ve beş veya altı gün boyunca hafifçe ovuşturulduğunda ülserleşme olmadan lekeleri temizler; yapraklarının kürlenmiş hali aynı kullanım için koyulur.

προείρηται·οὐ γὰρ ἀντιλαμβάνονται τοῦ ἀλγήματος διὰ τὸ καταφέρεσθαι.

(6) τὰ δὲ μῆλα ἐσθιόμενα καὶ ὀσφραινόμενα καρωτικὰ καὶ ὁ ἐξ αὐτῶν χυλός· πλεονασθέντα δὲ καὶ ἀφώνους ποιεῖ. τὸ δὲ σπέρμα τῶν μήλων ποθὲν ὑστέραν καθαίρει, προστεθὲν δὲ μετὰ θείου ἀπύρου ῥοῦν ἵστησιν ἐρυθρόν. ὀπίζεται δὲ περιχαρασσομένης τῆς ῥίζης θολοειδῶς καὶ τοῦ συρρέοντος εἰς τὴν κοιλότητα συλλεγομένου· ἔστι δὲ ἐνεργέστερος τοῦ ὀποῦ ὁ χυλός. οὐκ ἐν παντὶ δὲ τόπῳ φέρουσιν ὀπὸν αἱ ῥίζαι· ὑποδείκνυσι δὲ τὸ τοιοῦτον ἡ πεῖρα.

(7) ἱστοροῦσι δέ τινες καὶ ἑτέραν μώριον φυομένην ἐν παλισκίοις καὶ περὶ τὰ ἄντρα, φύλλα ἔχουσαν ὅμοια τῷ λευκῷ μανδραγόρᾳ, μικρότερα δὲ ὡς σπιθαμιαῖα, λευκά, κύκλῳ περὶ τὴν ῥίζαν, οὖσαν ἀπαλὴν καὶ λευκήν, μικρῷ μείζονα σπιθαμῆς, πάχος δακτύλου μεγάλου, ἣν φασι πινομένην ὅσον δραχμὴν μίαν ἢ μετ' ἀλφίτου ἐσθιομένην ἐν μάζῃ ἢ ὄψῳ ἀπομωροῦν· καθεύδει γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν ᾧπερ

(5) The root, ground up with vinegar, cures erysipelas, it is good with either honey or oil for strokes of reptiles, with water it disperses scrofulous growths and tumors, and with barley groats it puts an end to pains of the joints. From the skin of the root they also make, without boiling, a wine: one must cast three mnai of root skin into one metretes of sweet wine and give three cyathoi of it to those about to undergo surgery or cautery, as indicated above. For they become unaware of the pain because they sink into deep sleep.

(6) Its fruit is soporific when eaten as well as when smelled, as is also its juice, but consumed in excesses, it even makes people unable to speak. The seed of the fruit cleanses the uterus when drunk and it stops the red discharge when inserted with native sulfur. Milky juice is extracted by making a groove all around the root and

(5) Sirke ile dövülmüş kök, yılancık hastalığını iyileştirir, sürüngenlerin ısırıkları için bal veya yağ ile kullanılması iyidir, suyla birlikte sıraca şişliklerini ve tümörleri dağıtır ve arpa kabuğuyla birlikte eklem ağrılarını sonlandırır. Kökün kabuğunu kaynatmadan şarap yapılır: üç mnai /mina kök kabuğu bir metretül tatlı şarabın içine atılır ve yukarıda belirtildiği gibi cerrahî işlem veya dağlama yapılacak kişilere üç cyathoi verilir. Böylece onlar derin bir uykuya dalarak acının farkına varmazlar.

(6) Meyvesi yenildiğinde ve koklandığında uyutucudur aynı şekilde suyu da uyuşturucudur fakat aşırı tüketilirse insanı konuşamaz hale getirir. Meyvenin tohumu içilirse rahmi temizler ve doğal sülfür ile karıştırılırsa kırmızı akıntıyı durdurur.

Meyvenin sütü, kökün etrafında bir oyuk açılarak ve bu oyuktan akan sıvının

ἂν φάγῃ σχήματι αἰσθανόμενος οὐδενὸς ἐπὶ ὥρας τρεῖς ἢ τέσσαρας, ἀφ' οὗ ἂν προσενέγκηται. χρῶνται δὲ καὶ ταύτῃ οἱ ἰατροί, ὅταν τέμνειν ἢ καίειν μέλλωσι· φασὶ δὲ καὶ ἀντίδοτον εἶναι τὴν ῥίζαν πινομένην μετὰ στρύχνου τοῦ καλουμένου μανικοῦ (Dioscorides, 1907b, s. 233-237).

collecting the liquid that runs in the hollow. The juice is stronger than the milky juice. The roots do not have milky juice in every place. It is experience that teaches that sort of thing.

(7) Some note that there is yet another morion that grows in shady places and around caves, having leaves like those of white mandrake, but smaller, about a span long, white, growing in a circle around the root, which is soft and white, slightly longer than a span, and thick as a thumb; they say that it stupefies when as much as one drachma is drunk or when eaten in a lump of barley or in prepared food; for the person falls asleep in whatever posture he was when he ate it, feeling nothing for three or four hours from the time it was offered to him. Physicians about to perform surgery or cautery use this one, too. They say that the root is also an

toplanmasıyla elde edilir. Meyvenin suyu, meyvenin sütünden daha güçlüdür. Köklerin her yerinde süt sıvısı bulunmaz. Bu tür şeyleri öğreten deneyimdir.

Bazıları gölgeli yerlerde ve mağaraların etrafında yetişen beyaz adamotunun yapraklarına benzeyen ancak daha küçük, yaklaşık bir karış uzunluğunda, beyaz, kökün etrafında bir daire şeklinde büyüyen, yumuşak ve başparmak kalınlığında bir morion olduğunu belirtir; onlar bir drahmi miktarında içilirse veya bir parça arpa ile veya hazırlanmış yemekle yenilirse kişiyi sersemlettiğini söylerler çünkü yiyen kişi hangi pozisyonda olursa olsun uykuya dalıverir ve üç ya da dört saat boyunca hiçbir şey hissetmez. cerrahî işlem veya dağlama yapmak için doktorlar da hastalarına bundan kullanırlar. Kökü dikenli elma ile içilirse panzehir etkisi gösterdiğini söylerler.

antidote when drunk with thorn apple (Beck, 2005, s. 280-281).

οἶνοι, V, 6

οἱ μὲν παλαιοὶ βλαπτικοὶ νεύρων καὶ τῶν λοιπῶν αἰσθητηρίων, πρὸς δὲ γεῦσιν ἡδίονες, ὅθεν ἐπὶ τῶν ἀσθενές τι μέρος ἐχόντων παραιτητέοι, ἐπὶ μέντοι τῆς ἐν ὑγιείᾳ χρήσεως ὀλίγος τε καὶ ὑδαρὴς λαμβάνεται ἀβλαβῶς. ὁ δὲ νέος ἐμπνευματωτικός, δύσπεπτος, δυσόνειρος, οὐρητικός. ὁ δὲ μέσος τῇ ἡλικίᾳ ἐκπέφευγε τὰ ἀμφοτέρων ἐλαττώματα, ὅθεν ἐγκριτέος ἐστὶν ἐν τῇ τε ὑγιείας καὶ ἀσθενείας χρήσει.

(2) ἔτι ὁ μὲν λευκὸς λεπτός τε καὶ εὐανάδοτος καὶ εὐστόμαχος ὑπάρχει· ὁ δὲ μέλας παχὺς καὶ δύσπεπτος, μέθης καὶ σαρκῶν γεννητικός· ὁ δὲ κιρρός, μέσος ὤν, μέσην ἔχει καὶ τὴν πρὸς ἑκάτερον τούτων δύναμιν. αἱρετώτερος μέντοι ἔν τε ὑγιείᾳ καὶ ἀσθενείᾳ ὁ λευκός. ἔτι καὶ παρὰ τὴν ποιότητα διαφέρουσιν· ὁ μὲν γὰρ γλυκὺς οἶνος ἀδρομερής τέ ἐστι καὶ δυσδιάπνευστος,

Wines

Wines: old wines are harmful to the nerves and to the other sense organs although they taste very pleasant; it is for this reason that people who have some weak area must avoid them; even so, they are consumed tempered and sparingly for good health. But new wine causes flatulence, it is difficult to digest, it gives bad dreams, and it is diuretic.

(2) Wine of average age is free of the shortcomings of both; consequently, its use is recommended both in health and in sickness. Furthermore, white wine is delicate, easy to digest, and wholesome; but red wine is thick and difficult to digest, engendering drunkenness and fleshiness; the tawny, being in between, has also

Şaraplar

Şaraplar: Eski şarapların tadı çok lezzetli olsa da sinirler ve diğer duyu organları için zararlıdır; bu yüzden bazı zayıf yönleri olan kişiler bunlardan kaçınmalıdır; buna rağmen sağlık için aşırıya kaçmadan az miktarda tüketilmelidir. Fakat yeni şarap şişkinliğe sebep olur, sindirimi zordur, kötü rüyalar gördürür ve idrarı söktürür.

(2) Orta yaştaki şarap her ikisinin kusurlarından arınmıştır bu yüzden hem sağlıkta hem de hastalıkta kullanılması tavsiye edilir. Dahası beyaz şarap narindir, sindirimi kolaydır ve sağlıklıdır fakat kırmızı şarap yoğundur ve sindirimi zordur, sarhoşluk ve şişmanlığa sebep olur, ikisinin arasında yer alan açık kahverengi olan bu ikisine göre orta kuvvete sahiptir. Yine de

στομάχου πνευματωτικός, κοιλίας τε καὶ ἐντέρων ταρακτικὸς ὥσπερ καὶ τὸ γλεῦκος, ἧττον δὲ μεθύσκει, κύστει δὲ καὶ νεφροῖς εὔθετος.

(3) ὁ δὲ αὐστηρὸς οὐρητικώτερος, κεφαλαλγίας τε καὶ μέθης ποιητικός. ὁ δὲ στρυφνὸς εὐθετώτατος πρὸς ἀνάδοσιν σιτίων, κοιλίας τε στατικὸς καὶ τῶν ἄλλων ῥευματισμῶν. ὁ δὲ ἁπαλὸς ἧττον ἅπτεται τοῦ νευρώδους, ἧττον δ' ἐστὶν οὐρητικός. ὁ δὲ τεθαλασσωμένος κακοστόμαχος, διψοποιός, νεύρων κακωτικός, εὐκοίλιος, ἀνεπιτήδειος τοῖς ἐξ ἀσθενείας ‹ἀναλαμβάνουσι χρονίας›.

(4) ὁ δὲ ἐκ τῆς θειλοπεδευθείσης σταφυλῆς ἢ ἐπὶ τῶν κλημάτων ὀπτηθείσης καὶ τριβομένης γινόμενος γλυκύς, καλούμενος δὲ Κρητικὸς ἢ πρότροπος ἢ Πράμνειος, ἢ καθεψομένου τοῦ γλεύκους σίραιος ἢ ἔψημα καλούμενος· ὁ μὲν μέλας, καλούμενος δὲ μελαμψίθιος, παχύς ἐστι καὶ πολύτροφος, ὁ δὲ λευκὸς λεπτότερος, ὁ δὲ μέσος μέσην ἔχει καὶ τὴν δύναμιν. στυπτικὸς δὲ

middling strength in relation to each of these two. Nevertheless, white wine is preferable both in health and in sickness. They differ, moreover, even in quality. For sweet wine is coarse and slow to evaporate, distending the stomach, upsetting the belly and bowels as does also the sweet new wine, although it inebriates less and it is suitable for the bladder and kidneys.

(3) Dry wine is more diuretic and causes headaches and drunkenness. Wine that is astringent is most suitable for the digestion of foods and it halts a runny bowel and other discharges. Wine that is weak affects less the nervous system and is less diuretic. But wine that has been mixed with sea water is bad for the stomach, thirst making, bad for the nerves, loosens the bowels, and it is not recommended for people recovering from a long illness.

beyaz şarap hem sağlıkta hem de hastalıkta tercih edilendir. Hatta kalite açısından bile farlılık gösterirler. Çünkü tatlı şarap serttir ve yavaş buharlaşır, mideyi şişirir, karın ve bağırsaklara rahatsızlık verir, aynı tatlı yeni şarap gibi, fakat daha az sarhoş eder ve mesane ve böbrekler için uygundur.

(3) Sek şarap daha çok idrar söktürür ve baş ağrısı ile sarhoşluğa sebep olur. Sıkılaştırıcı olan şarap yiyeceklerin sindirimi için en uygun olanıdır ve ishali ve diğer bağırsak akıntılarını keser. Zayıf şarap sinir sistemini daha az etkiler ve daha az idrar söktürür. Fakat deniz suyu ile karıştırılmış şarap mide için kötüdür, susatır, sinirleri yıpratır, bağırsakları gevşetir ve uzun bir hastalıktan sonra iyileşen kişilere tavsiye edilmez.

(4) Ancak güneşte kurutulmuş üzümlerden veya asmalarda pişirilip sonra sıkılmış üzümlerden yapılan ve Girit şarabı ya da Protropos ya da Pramneios adı verilen

πᾶς ἐστι, σφυγμῶν ἀνακλητικός, ποιῶν πρὸς πάντα τὰ θανάσιμα, ὅσα κατὰ ἕλκωσιν ἀναιρεῖ, πινόμενος σὺν ἐλαίῳ καὶ ἐξεμούμενος, καὶ πρὸς μηκώνιον δὲ καὶ φαρικὸν καὶ τοξικὸν καὶ κώνειον καὶ γάλα θρομβωθέν, καὶ πρὸς κύστιν καὶ νεφροὺς ὀδαξουμένους καὶ εἰλκωμένους.

(5) εἰσὶ δὲ πνευματικώτατοι καὶ κακοστόμαχοι· ἰδίως δὲ ἐπὶ τῶν τὴν κοιλίαν ῥευματιζομένων ἁρμόζει ὁ μελαμψίθιος, ὁ δὲ λευκὸς μαλακτικώτερος κοιλίας τῶν λοιπῶν μᾶλλον. ὁ δὲ τὴν γύψον ἔχων κακωτικὸς τοῦ νευρώδους, καρηβαρικός, πυρώδης, κύστει ἄθετος, πρὸς δὲ τὰ θανάσιμα τῶν ἄλλων εὐθετώτερος. οἱ δὲ πίτταν ἢ ῥητίνην πιτυίνην ἔχοντες θερμαντικοὶ καὶ πεπτικοί, ἄθετοι δὲ τοῖς ἐμετικοῖς. οἱ δὲ καλούμενοι ἀπαράχυτοι, ἔχοντες δὲ ἕψημα μεμειγμένον, κεφαλῆς εἰσι πληκτικοὶ καὶ πυρωτικοί, μέθης γεννητικοί, φυσώδεις, δυσδιάπνευστοι, κακοστόμαχοι.

(4) But the wine that is made from sun-dried grapes or from grapes that were baked on the vines then pressed, called Cretan or protropos or Pramneios, or from the sweet new wine that is boiled down, which is called siraios or ep sem a, is sweet. The red one, called melampsithios, is thick and very nourishing, but the white is more delicate, and that in the middle has also a middling quality.

All wines, however, are astringent, good for getting back the pulse, good for all poisons that destroy by ulceration when drunk with oil and vomited, and they are good for opium, for pharicon, for arrow poison, for hemlock, for curdled milk, and for irritated and ulcerated bladder and kidneys.

şaraplar ve siraios veya ep sem a adındaki kaynatılmış yeni şaraplar tatlıdır. Melampsithios adı verilen kırmızı olan yoğun ve oldukça doyurucudur, fakat beyaz olan daha narindir ve ortadaki de orta derece bir kaliteye sahiptir.

Fakat şaraplar kanı durdurucudur, nabzı geri getirmek için faydalıdır, yağla birlikte içtirilip kusturulduğunda ülserasyon yoluyla zarar veren tüm zehirlere iyi gelir ve afyona, farikona[92], ok zehrine, baldıran otuna, kesilen süte, tahriş olan ve ülserli mesane ve böbreğe iyi gelir.

(5) Fakat çok fazla şişkinlik yaparlar ve mide için zararlıdırlar. Melampsinthios, özellikle bağırsak ishali olanlar için oldukça uygundur ve beyaz şarap diğerlerine nazaran bağırsakları daha çok yumuşatır. İçerisinde alçıtaşı bulunan şarap

[92] Latinize hali pharikon şeklindedir. Bir çeşit zehir türüdür. Nasıl bir zehir türü olduğu bilinmemektedir (LSJ, 2023b).

(6) ὁ μὲν οὖν δοκῶν πρωτεύειν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ οἴνων, Φαλερῖνος δὲ καλούμενος, παλαιωθεὶς ἄγαν εὔπεπτος, σφυγμῶν ἀνακλητικός, κοιλίας στεγνωτικὸς καὶ εὐστόμαχος, κύστει ἄθετος καὶ ἀμβλυωπός, πρὸς δὲ πολυποσίαν ἀνάρμοστος. ὁ δ' Ἀλβανὸς ἀδρομερέστερος τοῦ Φαλερίνου, ἔγγλυκυς, ἐμπνευματῶν στόμαχον, κοιλίαν τε μαλάττων, πέψει τε οὐχ ὁμοίως συνεργῶν, τοῦ δὲ νευρώδους ἧττον κακωτικός· παλαιωθεὶς δὲ καὶ οὗτος αὐστηρὸς γίνεται.

(7) ὁ δὲ Καίκουβος, γλυκὺς ὤν, ἀδρομερέστερός ἐστι τοῦ Ἀλβανοῦ, σαρκῶν τε καὶ εὐχροίας γεννητικός, πέψει δὲ ἄθετος· ὁ δὲ Συρεντῖνος αὐστηρὸς ἱκανῶς ἐστιν, ὅθεν ἐντέρων καὶ στομάχου ῥεῦμα ἵστησι, κεφαλῆς τε ἧττον ἅπτεται, λεπτομερὴς ὤν· παλαιωθεὶς δὲ εὐστομαχώτερος καὶ ἡδίων γίνεται. ὁ δὲ Ἀδριανὸς καὶ ὁ Μαμερτῖνος, γεννώμενος δὲ ἐν Σικελίᾳ, κατ' ἴσον εἰσὶν ἀδρομερεῖς, μετρίως στύφοντες, καὶ τάχιον παλαιοῦνται, ἧττον δὲ τοῦ νευρώδους ἅπτονται διὰ τὸ ἐν αὐτοῖς λεῖον.

(5) But they do cause a great deal of flatulence and they are bad for the stomach. Melampsinthios is particularly well suited to people who have intestinal diarrhea, and white wine softens the bowel more that the rest. Wine containing gypsum is bad for the nervous system, causes headaches, inflames, and is unsuitable for the bladder, but it is more suitable for deadly poisons than the rest.

Those containing pitch or pitys pine resin warm and promote digestion, but they are unsuitable for people inclined to vomiting. The wines that are unblended, having concentrated must mixed in them, attack and heat the head, engender drunkenness, cause flatulence, are slow to evaporate, and are bad for the stomach.

(6) The wine that seems to be best among the Italian wines, called Phalerian, after it has aged, is very easy to digest, is good for

sinir sistemi için zararlıdır, baş ağrısına sebep olur, iltihap yapar ve mesane için uygun değildir ancak ölümcül zehirler için diğerlerine göre daha uygundur.

İçerisinde zift veya çam reçinesi olanlar ısıtıcıdır, sindirimi kolaylaştırır ancak kusmaya meyilli insanlar için uygun değildir. Katışıksız, içine konsantre şıra eklenmiş şaraplar zihne hücum eder ve ısıtır, sarhoşluğa sebep olur, şişkinlik yapar, yavaş buharlaşır ve mide için zararlıdır.

(6) İtalyan şarapları içerisinde en iyisi gibi görünen Phalerian adlı şarap, yıllandıktan sonra sindirimi oldukça kolaydır, nabzı geri getirmekte iyidir, bağırsakları çalıştırır, mideye iyi gelir, mesane için uygun değildir, görüşü güçsüzleştirir ve sert içime uygun değildir. Arnavut şarabı Phalerian'dan daha serttir: biraz tatlıdır, mideye şişkinlik verir, bağırsakları yumuşatır ve aynı şekilde sindirime

(8) ὁ δὲ Πραιτυτιανός, καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν κατ' Ἀδρίαν κομιζόμενος τόπων, εὐώδης καὶ λειότερός ἐστιν, ὅθεν λανθάνει ‹μὲν› πολὺς πινόμενος, φυλάττει δὲ ἐφ' ἱκανὸν τὴν μέθην. καὶ ὁ Ἰστρικὸς δὲ λεγόμενος ἔοικε τῷ Πραιτυτιανῷ, οὐρητικώτερος ὑπάρχων. ὁ μέντοι Χῖος, ‹Ἀριούσιος δὲ καλούμενος›, ἀπαλώτερος τῶν προειρημένων, εὔποτος, τρόφιμος, ἧττον μεθύσκων, ῥεύματος σταλτικός, χρήσιμος εἰς τὰ ὀφθαλμικά.

(9) ὁ δὲ Λέσβιος εὐανάδοτος, κουφότερός ‹τε› τοῦ Χίου καὶ εὐκοίλιος. τὴν αὐτὴν δὲ τούτῳ κέκτηται δύναμιν ὁ κατὰ Ἔφεσον γεννώμενος, καλούμενος δὲ Φυγελίτης. ὁ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας Μεσωγίτης ἐκ τοῦ Τμώλου κεφαλαλγὴς καὶ νεύρων βλαπτικός. ὁ δὲ Κῷος καὶ Κλαζομένιος διὰ τὸ θαλάττης πολλῆς μετέχειν εὔφθαρτοι καὶ πνευματώδεις, κοιλίας τε ταρακτικοί, καὶ νεύρων δέ εἰσι βλαπτικοί.

(10) κοινὴ δύναμις οἴνου. κοινῶς δὲ πᾶς ἀμιγὴς οἶνος καὶ ἀκέραιος, αὐστηρὸς δὲ τὴν φύσιν, getting back the pulse, binds the bowel, is good for the stomach, is unsuitable for the bladder, weakens the sight, and is unsuitable for hard-drinking. The Albanian is coarser than the Phalerian: it is somewhat sweet, it inflates the stomach, and it softens the bowel nor does it assist digestion the same way, but it is less harmful to the nervous system. However, this wine, too, becomes dry when aged.

(7) The Caicoubos, being sweet, is coarser than the Albanian; it engenders both fleshiness and good complexion, but it is unsuitable for the digestion. The Syrentine is quite dry, wherefore it stops intestinal and stomach discharges and it attacks the head less because it consists of fine parts. It becomes more wholesome and sweeter after it ages.

The Adriatic and the Mamertine, which is produced in Sicily, are equally hearty, yardımcı değildir fakat sinir sistemi için daha az zararlıdır. Ancak bu şarap da yıllandığında kurur.

(7) Tatlı olan Caicoubos, Arnavut şarabından daha serttir hem dolgunluk hem de güzel bir cilt sağlar fakat sindirim için uygun değildir. Syrentine çok kurudur, bu yüzden bağırsak ve mide akıntılarını durdurur ve ince yapılı olduğundan başa daha az hücum eder. Yıllandıkça daha sağlıklı ve daha lezzetli hale gelir.

Adriyatik ve Sicilya'da üretilen Mamertine aynı derecede doyurucu, biraz buruktur ve oldukça hızlı yıllanır; yumuşaklıklarından dolayı sinir sistemi üzerinde daha az etkiye sahiptirler.

(8) Praitytian şarabı da Adriyatik'in aşağısında bulunan yerlerden getirilir, hoş kokulu ve çok yumuşaktır, bu yüzden insan farkına varmadan çok tüketir ve uzun süre sarhoş kalır. Istrian denilen şarap

θερμαντικός, εὐανάδοτος, εὐστόμαχος, ὀρεκτικός, θρεπτικός, ὑπνοποιός, ῥωστικός, εὐχροίας παρασκευαστικός.

ἱκανῶς δὲ ποθεὶς βοηθεῖ τοῖς κώνειον ἢ κόριον ἢ ἰξίαν ἢ φαρικὸν ἢ μηκώνιον ἢ λιθάργυρον [8] ἢ σμίλακα ἢ ἀκόνιτον ἢ μύκητας εἰληφόσι, πρός τε ἑρπετῶν δηγμοὺς καὶ πληγὰς πάντων, ὅσα πλήξαντα ἢ δακόντα κατὰ ψῦξιν ἀναιρεῖ ἢ ἀνατρέπει τὸν στόμαχον· ποιεῖ καὶ πρὸς ἐμπνευμάτωσιν χρόνιον καὶ δῆξιν ὑποχονδρίου καὶ πλατυσμὸν καὶ ἀνάλυσιν στομάχου ἢ ἐντέρων καὶ κοιλίας ῥευματισμόν, καὶ ἀφιδροῦσι καὶ διαφορουμένοις ἁρμόζουσι, μάλιστα δὲ οἱ λευκοὶ καὶ παλαιοὶ καὶ εὐώδεις.

ποιεῖ καὶ πρὸς ἐμπνευμάτωσιν χρόνιον καὶ δῆξιν ὑποχονδρίου καὶ πλατυσμὸν καὶ ἀνάλυσιν στομάχου ἢ ἐντέρων καὶ κοιλίας ῥευματισμόν, καὶ ἀφιδροῦσι καὶ διαφορουμένοις ἁρμόζουσι, μάλιστα δὲ οἱ λευκοὶ καὶ παλαιοὶ καὶ εὐώδεις.

mildly astringent, and age rather fast; they have a lesser effect on the nervous system because of their smoothness.

(8) The Praitytian, this wine, too, is brought from places down the Adriatic, is fragrant and rather smooth; wherefore one drinks much without realizing it and remains inebriated for a long time. The wine called Istrian resembles the Praitytian, although it is more diuretic. The Chian, <which is called Ariousios>, is smoother than the aforesaid wines, easy to drink, nutritious, less apt to inebriate, capable of checking discharges, and useful in the preparation of eye medications.

(9) The Lesbian is easy to digest, lighter than the Chian, and easing the bowel. The wine from around Ephesus, which is called Phygelites, has the same properties as the Lesbian. But the Mesogites from Asia, which comes from mount Tmolos, gives

Praitytian'a benzer, fakat daha fazla idrarı söktürür. Ariousios olarak adlandırılan Chian, yukarıda bahsedilen şaraplardan daha yumuşaktır, içimi kolaydır, doyurucudur, sarhoşluğa daha az meyillidir, akıntıları kontrol edebilir ve göz ilaçlarının hazırlanmasında kullanılır.

(9) Lesbian'ın sindirimi kolaydır, Chian'a göre hafiftir ve bağırsakları rahatlatır. Efes civarından gelen ve Phygelites olarak adlandırılan şarap da Lesbian ile aynı özelliktedir. Fakat Asya'dan, Bozdağlar'dan gelen Mesogites, baş ağrısı yapar ve sinirler için zararlıdır. Coan ve Clazomenean şarapları ise bol miktarda deniz suyu içerdiklerinden dolayı kolaylıkla bozulur, şişer, mideyi rahatsız eder ve sinirlere zarar verir.

(10) Şarabın ortak özellikleri: Genel olarak, her saf, katışıksız ve doğal olan sek şarap ısıtır, kolay sindirilir, sağlıklıdır, iştah

(11) οἱ μέντοι παλαιοὶ καὶ γλυκεῖς πρὸς τὰ περὶ κύστιν καὶ νεφροὺς ἐπιτηδειότεροι, πρός τε τραύματα καὶ φλεγμονὰς σὺν ἐρίοις οἰσυπηροῖς ἐπιτιθέμενοι, ‹καὶ› καταντλοῦνται δὲ ὠφελίμως πρὸς τὰ θηριώδη καὶ φαγεδαινικὰ καὶ ῥευματιζόμενα ἕλκη. πρὸς δὲ τὴν ἐν ὑγιείᾳ χρῆσιν εὔθετοι οἱ ἀθάλασσοι, αὐστηροὶ καὶ λευκοί· διαφέρουσι δὲ τούτων οἱ Ἰταλικοί, ὡς ὁ Φαλερῖνος Συρεντῖνος Καίκουβος Σιγνῖνος καὶ ἄλλοι πολλοὶ οἱ ἀπὸ τῆς Καμπανίας καὶ ὁ Πραιτυτιανὸς ‹ὁ› ἀπὸ τοῦ Ἀδρία καὶ ‹ὁ› Σικελιωτικὸς ὁ Μαμερτῖνος καλούμενος, Ἑλληνικῶν δὲ ‹ὁ› Χῖος Λέσβιος Φυγελίτης ὁ ἐν Ἐφέσῳ γεννώμενος.

(12) οἱ δὲ παχεῖς καὶ μέλανες κακοστόμαχοι, φυσώδεις, σαρκὸς μέντοι γεννητικοί. οἱ μέντοι λεπτοὶ καὶ αὐστηροὶ εὐστόμαχοι, ἧττον δὲ σαρκοποιοί, οὐρητικώτεροι δὲ καὶ κεφαλαλγεῖς οἱ σφόδρα παλαιοὶ καὶ λευκοί [καὶ λεπτοί]. ἅπτονται δὲ τοῦ νευρώδους πλεονασθέντες· οἱ μέσοι δὲ τὴν ἡλικίαν ἄριστοι πρὸς πόσιν ὡς οἱ

headaches and is harmful to the nerves. And the Coan and Clazomenean wines, because they contain a great deal of sea water, spoil easily, inflate, upset the belly, and harm the nerves.

(10) Shared properties of wine: In general, every pure, unmixed, and naturally dry wine, warms, is easily digested, is wholesome, stimulates the appetite, is nutritious, is soporific, strengthens, and gives a good complexion.

Drunk in sufficient amounts, it helps people who have taken hemlock, or coriander, or pine thistle, or pharicon, or opium, or litharge, or taxus, or hemlock, or leopard’s bane, or mushrooms; it also for bites of serpents and strokes of all creatures which in striking or biting kill by chilling or upset the stomach. It is also good for chronic flatulence, for gnawing of the hypochondrium, for distention and

açıcıdır, doyurucudur, uyuşturucudur, güçlendiricidir ve iyi bir cilt sağlar.

Yeterli miktarda içilirse baldıran otu, kişniş, çam dikeni, farikon, afyon, gümüş taşı, porsuk ağacı, baldıran otu, kaplan otu veya mantar yiyen kişilere yardımcı olur, üstelik yılan ısırıklarına ve çarparak veya ısırarak öldüren veya mideyi bozan tüm canlıların sokmalarına faydalıdır. Ayrıca kronik şişkinliğe, üst karın acıtmasına, mide veya bağırsak şişkinliğine ve gevşekliğine ve ishale faydalıdır. Şaraplar, özellikle beyaz, yıllanmış ve kokulu şaraplar, terleyen ve bitkin düşmüş kişiler için uygundur.

(11) Yıllanmış ve tatlı şarapların mesane ve böbreklerle ilgili rahatsızlıklar için daha uygun olduğu, yaralanmalar ve iltihaplar için yağlı yünle uygulandıkları ve kötü huylu, kanserli ve akıntılı yaraların üzerine faydalı bir şekilde döküldüğü vurgulanmalıdır. Sağlık için kullanılması

ἀπὸ ἑπτὰ ἐτῶν. ἡ δὲ ποσότης παρά ‹τε› τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν καὶ ἕθη καὶ ποιότητα τοῦ οἴνου ὁριζέσθω· καὶ τὸ μὴ διψῆν δὲ ἄριστόν ἐστι παράγγελμα καὶ τὸ μετρίως βραχῆναι τὴν τροφήν.

(13) μέθη δὲ πᾶσα, καὶ μάλιστα ἡ συνεχής, ἐπιβλαβής· τά τε γὰρ νεῦρα πολιορκούμενα καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐνδίδωσι, καὶ παθῶν ὀξέων ἀρχὰς ἐμποιεῖ ἡ καθημερινὴ πολυποσία· μετρίως δὲ οἰνοῦσθαι διά τινων ἡμερῶν, καὶ μάλιστα ἀπὸ ὑδροποσίας, ὠφέλιμον· μετασυγκρίνει γάρ πως, τάς τε αἰσθητὰς ἀνακαθαῖρον ἐκκρίσεις καὶ ἀδήλως πορoποιοῦν. δεῖ μέντοι καὶ μετὰ τὴν οἴνωσιν ὕδωρ πίνειν· ἀποθεραπείας γάρ τινα τῇ συγκρίσει τρόπον ἐπάγει.

(14) ὀμφακίτης. ὁ δὲ καλούμενος ὀμφακίτης σκευάζεται ἰδίως ἐν Λέσβῳ, θειλοπεδευομένης μήπω κατὰ πάντα πεπείρου τῆς σταφυλῆς οὔσης, ἔτι δὲ ὀξιζούσης, ἐπὶ ἡμέρας γ΄ ἢ δ΄, ἕως ἂν ῥυσωθῶσιν οἱ βότρυες, καὶ μετὰ τὸ

loosening of the stomach or bowel, and for diarrhea. Wines are also suitable for people who perspire and who are weakened, especially the white, aged, and fragrant wines.

(11) It should be pointed out that aged and sweet wines are more suitable for conditions associated with the bladder and kidneys, for injuries and inflammations they are applied with greasy wool, and they are poured beneficially over malignant, cancerous, and running sores. Suitable to use for good health are the wines that are free of sea water, dry, and white. Best among them are the Italian, as for instance the Phalerian, the Syrentan, the Caicoubos, the Signinan and many others from Campania, also the Praitytian from the Adriatic and the Sicilian called Mamertine, and of the Greek wines, the Chian, the

uygun olan şaraplar deniz suyu içermeyen, sek ve beyaz olanlardır. Bunlar içerisinde en iyileri İtalyan şaraplarıdır, mesela Campania'dan Phalerian, Syrentan, Caicoubos, Signinan ve diğerleri, üstelik Adriyatik'ten Praitytian ve Mamertine adı verilen Sicilya ve Yunan şaraplarından Chian, Lesbian ve Ephesus'ta ürelin Phygelites gibi.

(12) Fakat ağır ve koyu olanlar mide için zararlıdır, şişkinliğe sebep olur ve kesinlikle kilo aldırır. Diğer taraftan, hafif ve sek şaraplar mide için iyidir ve daha az şişmanlatır; fakat çok eski olan beyaz şaraplar daha fazla idrar söktürür ve baş ağrısına sebep olur, aşırı tüketilirse sinir sistemini etkiler. Yedi yaşın üzerindekiler gibi orta yaştaki şarapları içmek en iyisidir. Ölçüler şarabın yaşına, yılın zamanına, geleneklere ve şarabın kalitesine göre belirlenmelidir. Susamamak ve yiyecekleri

ἐκθλιβῆναι ἡλιάζεται ἐν κεραμεοῖς ὁ οἶνος. στυπτικὴν δὲ ἔχει τὴν δύναμιν καὶ εὐστόμαχον, ἁρμόζουσαν τοῖς δυσπεπτοῦσι καὶ ἐκλελυμένοις τὸν στόμαχον καὶ κισσώδεσι καὶ εἰλεώδεσι· δοκεῖ δὲ καὶ λοιμικαῖς διαθέσεσι βοηθεῖν καταρροφούμενος.

(15) χρήζουσι δὲ οἱ τοιοῦτοι οἶνοι ἐτῶν πλειόνων· ἄλλως γὰρ οὔκ εἰσι πότιμοι. δευτερίας. ὁ δὲ καλούμενος δευτερίας, ὃν ἔνιοι πότιμον καλοῦσι, σκευάζεται τὸν τρόπον τοῦτον· εἰς τὰ στέμφυλα, ὧν ἐξέθλιψας οἴνου μετρητὰς τριάκοντα, βάλε ὕδατος μετρητὰς γ΄, καὶ μείξας καὶ πατήσας ἔκθλιψον καὶ ἀφέψησον εἰς τὸ τρίτον. χοεῖ δὲ ἑκάστῳ τῶν ὑπολειφθέντων μετρητῶν μεῖξον ἁλὸς ξέστας β΄, καὶ μετὰ τὸν χειμῶνα διάχει εἰς κεράμια.

(16) χρῶ δὲ αὐτῷ μετ' ἐνιαυτόν· ταχέως γὰρ ἐξίτηλος γίνεται. ἁρμόζει δὲ ἐφ' ὧν διστάζομεν οἶνον διδόναι, ἀναγκαζόμενοι δι' ἐπιθυμίαν τοῦ νοσοῦντος, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ νόσου ἀναλαμβανόντων χρονίας. ἀδύναμος. γίνεται δὲ

Lesbian, and the Phygelites, which is produced in Ephesus.

(12) But wines that are heavy and dark are bad for the stomach, they cause flatulence, and they are definitely fattening. On the other hand, wines that are light and dry are good for the stomach and less fattening; but very old white wines are more diuretic and they give headaches; consumed to excess they affect the nervous system. Wines of average age are best for drinking, as are those over seven years old. Amounts should be based on the age of the wine, the time of the year, the customs, and the quality of the wine. Not being thirsty and moistening the food moderately are both excellent rules.

(13) All drunkenness is dangerous, but especially continuous drunkenness: for nerves that are assailed every day, finally give up and daily drinking binges create

orta düzeyde nemlendirmek önemli bir kuraldır.

(13) Sarhoşlukların hepsi tehlikelidir ancak özellikle sürekli olan sarhoşluk, her gün saldırıya uğrayan sinirler için, sonunda pes eder ve sürekli içki tüketimi ciddi sağlık sorunlarına sebep olur; bunun yanı sıra birkaç gün boyunca makul ölçüde şarap tüketmek faydalıdır özellikle öncesinde su içilirse. Çünkü şarap gözeneklerin görünümünü bir bakıma değiştirir, belli akıntıları tamamıyla temizler ve gözenekleri belli belirsiz şekilde açar. Elbette çok fazla şarap içtikten sonra su içmek de gereklidir çünkü su, bünyenin kendini toparlamasını sağlar.

(14) Omphakites. Omphatikes adı verilen şarap özellikle Midilli'de tam olgunlaşmamış ancak hala ekşi olan üzümlerden üretilir; salkımlar büzüşene kadar üç veya dört gün güneşte kurutulur ve

καὶ ‹ὁ› ἀδύναμος λεγόμενος, τὴν αὐτὴν ἔχων τῷ δευτερίᾳ δύναμιν. δεῖ δὲ ἴσον μέτρον ὕδατος τῷ τοῦ γλεύκους μείξαντας ἐψῆσαι πραέως πυρὶ μαλακῷ, ἄχρι ἂν ἐξαναλωθῇ τὸ ὕδωρ, καὶ μετὰ τοῦτο ψύξαντας καταγγίζειν εἰς ἀγγεῖον πεπισσωμένον.

(17) ἔνιοι δὲ θαλάττης πελαγίας καὶ ὕδατος ὀμβρίου καὶ μέλιτος καὶ γλεύκους ἴσα μείξαντες καὶ καταγγίσαντες ἡλιάζουσιν ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα· χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰ αὐτὰ μετ' ἐνιαυτόν. ἀγριοσταφυλίτης· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀγρίας σταφυλῆς μέλας στυπτικὸς ὑπάρχων, ἁρμόζει κοιλίᾳ ῥευματιζομένῃ καὶ στομάχῳ, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα, ὅσα στύψεως καὶ συστολῆς χρῄζει (Dioscorides, 1907c, s. 5-11).

severe health problems; on the other hand, drinking moderate amounts of wine for a few days is beneficial and especially if one drank water first. For wine does alter somewhat the state of pores, clearing out completely the palpable secretions as well as opening imperceptibly the pores. Of course, one must also drink water after drinking a great deal of wine because it does afford the constitution some means for recovery.

(14) Omphacites. The wine called omphacites is made especially in Lesbos from grapes which are not entirely ripe but still sour; they are dried in the sun for three or four days until the clusters become wrinkled, and, after pressing them, the wine is fermented in clay vessels. It has astringent and wholesome properties that are suitable for people with indigestion, for those with stomach problems, for those

preslendikten sonra kil kaplarda mayalandırılır. Hazımsızlık çekenlere, mide sorunu olanlara, farklı yemeklere özlem hissedenlere ve bağırsak tıkanıklığı çekenlere uygun olan sıkılaştırıcı ve sağlıklı özelliklere sahiptir. Hatta onu içmenin ölümcül hastalıklardan muzdarip insanlara dahi yardımcı olduğuna inanılır.

(15) Fakat bu tarz şarapların uzun yıllara ihtiyacı vardır, aksi halde içilmek için uygun değillerdir. Deuterias. Bazılarının potimos da dediği deuterias isimli şarabın yapılışı şu şekildedir: preslediğiniz üzümlerden oluşan otuz ölçek şaraba üç ölçek su ekleyin ve karıştırıp ezdikten sonra süzüp üçte biri olana kadar kaynatın. Geriye kalan her bir ölçek için iki xestes tuz karıştırın ve kışın bitiminde kil kaplara dökün. Ancak bir yıl sonra kullanın çünkü hızlıca bozulur.

hankering after strange foods, and for those suffering from intestinal obstructions. It is believed, moreover, that drinking it even helps people suffering from fatal diseases.

(15) But wines such as these need many years, otherwise they are unfit to drink. Deuterias. The wine called deuterias, which some call potimos, is made this way: into masses of grape pressings from which you have squeezed 30 metretai of wine add three metretai of water, and after mixing and trampling them, strain and boil down to one third. For each chous of the metretai that remain mix two xestes of salt, and at the end of the winter pour into clay vessels. But use it up after a year because it quickly becomes weak.

(16) It is suitable for those to whom we hesitate to give wine but are forced to do so by the hankering of the patient; it is also suitable for those recovering from a long

(16) Şarap içirmekte tereddüt ettiğimiz fakat hastanın isteği üzerine buna zorlandığımız kişiler için uygundur; üstelik uzun bir hastalıktan sonra iyileşenlere de uygundur. Adynamos. Deuterias ile aynı özelliklere sahip olan Adynamos isimli bir şarap daha vardır. Eşit ölçüde su ve şıra karıştırılmasıyla su buharlaşana dek hafif ateşte yavaşça kaynatılmalı ve soğutulduktan sonra çukur bir kaba koyulmalıdır.

(17) Fakat bazıları, eşit ölçüde deniz suyu, yağmur suyu, bal ve şırayı karıştırdıktan ve şişeledikten sonra kırk gün boyunca mayalarlar; bir yıl sonra aynı amaçla kullanırlar. Agriostaphylites: Yabani üzümün kırmızı şarabı, buruk olduğundan dolayı ishal ve romatizmalı mideye olduğu kadar sıkılaşma ve kasılma gerektiren diğer tüm durumlar için de uygundur.

illness. Adynamos. There is also a wine called adynamos that has the same properties as deuterias. Mixing equal parts of water and must, you need to boil it slowly over a gentle fire until the water has evaporated, and then after cooling it, you must put it into a pitched vessel.

(17) But some, after mixing equal amounts of sea water, rain water, honey, and must, and after bottling it, ferment it for 40 days; they use it after a year for the same purposes. Agriostaphylites: the red wine of the wild grape, being astringent, is suitable for diarrhea and for a rheumy stomach as well as for all the other conditions that need astringency and contraction (Beck, 2005, s. 333-337).

οἶνος ἀρωματίτης οὕτως σκευάζεται, V, 54

οἶνος ἀρωματίτης οὕτως σκευάζεται· φοίνικος, ἀσπαλάθου, καλάμου, νάρδου Κελτικῆς, ἑκάστου χοίνικα λειώσας φύρασον γλυκεῖ, καὶ ποιήσας εὐμεγέθεις μάζας βάλε εἰς γλεύκους αὐστηροῦ ξέστας εἴκοσι καὶ ἔασον ἡμέρας μ΄, σφηκώσας τὸ ἀγγεῖον, εἶτα διυλίσας ἀποτίθεσο.

ἢ καλάμου ὁλκὰς Ϛ΄, φοῦ δραχμὰς ἑπτά, κόστου δραχμὰς β΄, νάρδου Συριακῆς δραχμὰς Ϛ΄, κασσίας δραχμὰς η΄, κρόκου δραχμὰς δ΄, ἀμώμου δραχμὰς ε΄, ἀσάρου δραχμὰς δ΄, λειώσας καὶ ἐν ὀθονίῳ δήσας χάλασον εἰς πετρητὴν γλεύκους, καὶ μετὰ τὸ ἀποζέσαι τὸν οἶνον μετάγγιζε.

Wine made with aromatics

Wine made with aromatics is prepared this way: triturate one chous of each date fronds, camel's-thorn, sweet flag, and Celtic spikenard, make a paste with grape syrup, shape it into sizable patties, place them into 20 xestes of hard must, seal the vessel, and set aside for 40 days; then strain and store.

Or, triturate six holcai sweet flag, seven drachmai Cretan spikenard, two drachmai costus root, six drachmai Syrian spikenard, eight drachmai cassia, four drachmai saffron, five drachmai Nepal cardamom, and four drachmai hazelwort; drop them tied in a linen cloth into one metretes of

Aromatiklerle yapılmış şarap

Aromatiklerle yapılan şarabın tarifi şu şekildedir: hurma yaprağı, deve dikeni, eğir otu ve Sünbüli ruminin her birinden birer chous ezilir, üzüm şurubu ile macun haline getirilir, büyük parçalar yapılır, yirmi xestes sert şıra içerisine koyulur, kap kapatılır ve kırk gün boyunca bir kenara bırakılır daha sonra süzülür ve muhafaza edilir.

Ya da altı holcai Eğir otu, yedi drahmi Girit Hint sümbülü, iki drahmi Kıst otu, altı drahmi Suriye Hint sümbülü, sekiz drahmi sinameki, dört drahmi safran, beş drahmi Siyah kakule ve dört drahmi fındık otunu ezin; bunları keten bir beze bağlayarak bir

(2) ποιεῖ δὲ πρὸς πόνους θώρακος, πλευροῦ, πνεύμονος, δυσουρίαις, ῥίγεσιν, ἐμμήνοις ἐπισχεθεῖσι καὶ τοῖς διὰ κρυμῶν ὁδεύουσιν ‹ἁρμόζει› πινόμενος καὶ πρὸς τοὺς πάχος γεννῶντας· περιποιεῖ δὲ καὶ εὔχροιαν, ὑπνωτικός τέ ἐστι καὶ ἀνώδυνος, τοῖς περὶ κύστιν καὶ νεφροὺς ἁρμόζων πάθεσιν (Dioscorides, 1907c, s. 31).

hard must and decant the wine when the fermentation stops.

(2) It is good for pains in the chest, side, lung, for difficult micturition, for shiverings, for interrupted menstrual periods and it is a <suitable> drink both for those who travel under chilly conditions and for those who produce thick humors. It does also achieve good complexion, it is soporific and analgesic, and it is appropriate for ailments associated with the bladder and kidneys (Beck, 2005, s. 352-353).

metrelik sert şıranın içine koyun ve fermantasyon bittiğinde şarabı boşaltın.

(2) Göğüs, yan bölge, akciğer ağrılarına, zor idrar yapmaya, titremeye, kesintili adet dönemlerine faydalıdır ve hem soğuk koşullarda seyahat edenler hem de sert mizaçlılar için <uygun> bir içecektir. Ayrıca cildi güzelleştirir, uyuşturucu ve ağrı kesicidir ve mesane ve böbrek rahatsızlıklarına iyi gelir.

μανδραγορίτης, V, 71

μανδραγορίτης· τοῦ φλοιοῦ τῆς ῥίζης κατατεμὼν ἔνειρον εἰς λίνον ἡμιμναῖον καὶ κάθες εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς μῆνας τρεῖς, εἶτα μετάγγιζε. ἡ μέση πόσις ἡμικοτύλιον· πίνεται δὲ γλυκέος προσδιδομένου τὸ διπλάσιον. φασὶ δὲ κοιμίζειν καὶ καροῦν ὅλον τρίκλινον κοτύλην αὐτοῦ καταμειχθεῖσαν χοεῖ· μετὰ ξέστου δὲ οἴνου κύαθος εἷς ποθεὶς ἀναιρεῖ. ἔστι δὲ ἡ σύμμετρος χρῆσις ἀνώδυνος, ῥευμάτων παχυντική· καὶ ὀσφραινόμενος ‹δὲ› καὶ ἐγκλυζόμενος τὸ αὐτὸ ποιεῖ (Dioscorides, 1907c, s. 35-36).

Wine flavored with mandrake

Wine flavored with mandrake: cut into pieces the skin of its root, thread half a mna with a linen thread, and place it into one metretes of must for three months, then decant. The average potion is one half cotyle; however, twice this quantity is drunk when grape syrup is added. They say that it is soporific and that it plunges an entire dinner party into deep sleep if one cotyle of it was mixed with one chous of wine; one cyathos dunk with one xestes of wine is lethal. Its moderate use, however, allays pain and thickens discharges. Both when smelled and when used as a clyster it does the same (Beck, 2005, s. 356).

Adamotu ile tatlandırılmış şarap

Adamotu ile tatlandırılmış şarap: kökünün kabuğunu parçalara ayırın, yarım mina keten ipliğe geçirin ve üç ay boyunca bir metrekül şıranın içerisine koyun sonra süzün. Ortalama bir doz ilaç yarım kotildir; fakat üzüm şurubu eklendiğinde bu ölçünün iki katı içilmelidir. Uyuşturucu olduğu ve bir kotilin bir chous şarapla karıştırılması durumunda bütün bir akşam yemeği daveti boyunca kişiyi derin bir uykuya daldırdığı söylenir, bir cyathosun bir xestes şaraba batırılması öldürücüdür. Fakat ılık kullanımı ağrıyı keser ve akıntıları yoğunlaştırır. Hem koklandığında hem de

		lavman olarak kullanıldığında aynı etkiyi verir.
λίθος Μεμφίτης, V, 140	***Memphitic Stone***	***Memfis Taşı***
λίθος Μεμφίτης εὑρίσκεται ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ Μέμφιν, ἔχων ψήφων μέγεθος, λιπαρὸς καὶ ποικίλος. οὗτος ἱστορεῖται καταχρισθεὶς λεῖος ἐπὶ τῶν μελλόντων τέμνεσθαι ἢ καίεσθαι τόπων ἀκίνδυνον ἀναισθησίαν ἐπιφέρειν (Dioscorides, 1907c, s. 100).	Memphitic stone is found in Egypt, around Memphis. It is of the size of a pebble, shiny, and pied. Ground up and smeared on areas about to be operated or cauterized, this stone is reported to induce harmless anesthesia (Beck, 2005, s. 395).	Memfis taşı Mısır'da, Memfis yakınlarında bulunur. Çakıl taşı büyüklüğünde olup parlak ve alaca renktedir. Öğütülüp cerrahî işlem yapılacak veya dağlanacak bölgelere sürülürse bu taşın zararsız bir anestezik etki sağladığı bilinmektedir.

3. PİETRO ANDREA MATT(H)İOLİ

3.1. Hayatı

Pietro Andrea Matthioli[93] 12 Mart 1501 yılında İtalya'nın Toskana bölgesinde bulunan Siena şehrinde doğmuştur. Babası Hekim Francesco Matthioli ve annesi Lucrezia Buoninsegna'dır. Vaftiz babası Papa Pius II Piccolomini'nin yanında çalışmış Alessandro d'Agnolo Piccolomini'dir. Bilindiği kadarıyla Matthioli'nin on iki kardeşi vardır. Ancak isimleri bilinmemektedir ve haklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ailesi ekonomik olarak refah içerisinde yaşamamıştır. Hatta günümüzde Siena'daki Balia Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre Matthioli ailesi, yoksulluk ve sıkıntılarından dolayı dönemin tüm vergilerinden muaf tutulmuşlardır (Preti, 2008).

On sekizinci yüzyıl ve öncesi biyografi yazarları arasında ilk öğrenimini nerede aldığı konusunda ihtilaf yaşanmıştır. Bir görüşe göre Matthioli çocukluğunda Venedik'te yaşamış, eğitimini hem burada hem de yakınında bulunan Padova'da almıştır ve bu dönemde Antik Yunanca, Latince, retorik ve felsefe derslerini görmüştür. Başka bir görüşe göre ilk öğrenimini Siena'da bulunan, Erasmus'un eğitim modelini[94] benimseyen bir okulda almıştır. Arşivde bulunan belgedeki bilgiler neticesinde ikinci görüşün ilkine göre daha doğru olduğu düşünülmektedir (Kühnel, 1962, s. 64; Preti, 2008). Sonrasında hukuk eğitimi alması için babası tarafından Padova Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Fakat hukuk alanına yatkın olmadığını, tıp alanına ilgisi olduğunu fark ettiği için bölümünü değiştirip tıp eğitimine başlamış hatta büyük başarı elde etmiştir. Henüz mezun olmadan babası vefat etmiştir. Babasının ölümü eğitimine devam etmesini sağlayacak maddi imkândan yoksun bırakmıştır. Ancak fakülte hocaları kendisinin başarılı bir öğrenci olmasından dolayı ona yardım etmiş ve eğitimini tamamlamasını sağlamışlardır (Leclerc, 1855, s. 201). 1523 yılında diplomasını aldıktan sonra Siena'ya geri dönmüş ve burada

[93] Literatürde isminin "Mattioli" şeklinde yazımı da vardır. Ancak incelediğimiz eserlerinde kendisinden "Matthioli" şeklinde bahsettiği için bu çalışmada da bu yazım kullanılacaktır.

[94]Desiderius Erasmus 1466-1536 yılları arasında yaşamış, Hollanda'daki Augustinus Manastırı'nda antik klasik yazarlar konusunda eğitim almış ve hümanist Lorenzo Valla'yı inceleme imkânı bulmuştur. Ardından manastır hayatının ve rahipliğin kendisine uymadığını düşündüğü için buradan ayrılıp Torino Üniversitesi'nde teoloji alanında doktora yapmıştır. Yaşamı boyunca farklı alanlarda birçok eser kaleme almıştır. Eserlerinde öne sürdüğü fikirler, Hristiyan düşüncesini antik geleneklerle birleştiren bir yaşam felsefesi olarak tanımlanmaktadır. İnsanın eğitim alarak kendini geliştirmesi ve hayvan seviyesinin üzerine çıkmasına dair temel hümanist görüşü benimsemiştir. Erasmus'un eğitim modelinin temeli "İsa'nın felsefesinin" izlenmesi olduğu için İncil dilleri olan İbranice, Yunanca ve Latincenin öğrenilmesini teşvik etmiştir. Özellikle çocukların erken yaşlarda dil öğrenimine yönlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yönüyle günümüz filoloji çalışmalarının öncülerinden kabul edilmektedir. Ayrıca beden sağlığını göz ardı eden eğitim anlayışını ve baskıcı eğitim sistemlerini eleştirmiş ve kadınların da erkekler gibi eşit eğitim hakkına sahip olmaları gerektiğini savunmuştur (Gambaro, 1932; Rummel & MacPhail, 2024).

kısa süreliğine okutmanlık yapmıştır. Kentte bulunan gruplar arasında kanlı çatışmalar yaşanması ve güvensiz bir ortam oluşmasından dolayı Siena'yı terk edip Perugia' ya taşınmıştır. Burada cerrahî üzerine eğitim almıştır. Ardından Roma'da bulunan Santo Spirito Hastanesi'nde ve Santo Giacomo Hastanesi'nde hekimlik yapmıştır. 1527 yılında Roma'nın yağmalanmasının[95] sonrasında Trento Piskoposluğu-Prensliğinin Val di Non adı verilen bölgesine yerleşmiş ve burada hekimliği ile ünlenmiştir. İsminin duyulmasının ardından Trento Prensi-Piskoposu Bernardo Clesio' nun (ö. 1539) hem özel doktoru ve danışmanı olmuş hem de saray bahçesinin botanikçisi görevine getirilmiştir (Preti, 2008). Burada botanikçi ünvanıyla çalışırken hem bölgenin yerel bitki örtüsünü inceleme fırsatı yakalamış hem de damıtma işlemi ile ilgilenmeye başlamıştır (Čermáková, 2012). Ayrıca adı Elisabetta olan Trentino'lu bir kadınla evlenmiş ve Paul isminde bir oğlu olmuştur (Kühnel, 1962, s. 68). Kardinal Clesio ölüp Trento Prensliği bir başka piskoposa geçene kadar burada çalışmıştır. Yeni gelen piskopos kendisinin hizmetini istemediği için buradan ayrılıp Gorizia'ya yerleşmiştir. Hamisi öldükten sonra maddi anlamda sıkıntılar yaşamıştır (Preti, 2008). Bu yüzden her ne kadar himaye altındayken eser çalışmalarına odaklanmış hastaları tedavi etme konusunda daha içe dönük bir hayat yaşamaya alışmış olsa da bir yandan eserlerini yazarken bir yandan tekrar hasta bakmaya başlamıştır (Leclerc, 1855, s. 202). Üstelik 1542 yılında Gorizia' da ortaya çıkan veba salgınında yöneticiler tarafından şehir hekimi olarak görevlendirilmiştir (Daxecker, 2005). Ancak bu durum pek uzun sürmemiştir. Çünkü İmparator I. Ferdinand (1556-1564) tarafından oğlunun kişisel doktoru olması için saraya davet edilmiştir. Görevi süresince psikolojik sıkıntılar yaşayan prens ve eşine tıbbî destek sağlamıştır (Preti, 2008). Bunun yanı sıra 1556 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan Macaristan seferinde Arşidük'ün yanında bulunmuş ve yaralı askerleri tedavi etmiştir (Daxecker, 2005). Özellikle katıldığı bu seferin, çalışmalarına odaklanması ve çevresini genişletmesi için bir fırsat olduğu düşünülmektedir. 1557 yılında Gorizialı Girolama di Varmo adındaki soylu bir kadınla ikinci evliliğini yapmıştır ve bu evlilikten iki oğlu olmuştur[96](Preti, 2008).

[95] 6 Mayıs 1527 tarihinde, Kutsal Roma İmparatoru ve İspanya Kralı olan V. Charles'ın komutasındaki İspanyol, Alman ve İtalyan kuvvetleri Roma'yı işgal etmiş, halkı katletmiş, şehri ve kutsal mekanlardaki dini eşyaları yağmalayıp hasar vermişlerdir. Bu hadise 1494-1559 yılları arasında İspanya, Fransa, Papalık Devleti ve bazı İtalyan şehir devletleri arasında yaşanan İtalya Savaşları'nın dönüm noktalarından biri olarak görülmektedir. Yaşanan bu olayın etkilerinden bir tanesi de şehirde yaşayan sanatçıların, mimarların ve bilin insanlarının kaçıp yeni himayeler ararken Rönesans Roma kültürünün gittikleri yerlerde de yayılmasını sağlamalarıdır (Goethals, 2019; Gouwens, 2018).

[96] Daxecker'a göre, Matthioli'nin bu evliliğinden Ferdinand adında bir oğlu dünyaya gelmiştir ve o da babası gibi hekim olmuştur (Daxecker, 2005).

Georg Handsch (ö.1578)[97], 11 Aralık 1561 tarihli bir yazısında Matthioli'nin, bir mahkûm üzerinde yaptığı deneyi anlatmıştır. Matthioli, ölüm cezasına çarptırılmış olan bu mahkûma zehirli bir bitki olan Napellus'un kökünü toz haline getirip ve gül şekeriyle karıştırıp vermiştir. Sonrasında Arşidük'ün ünlü panzehir tozu verilip eğer hayatta kalırsa özgür bırakılması kararlaştırılmıştır. Zehir verilen mahkûm bir buçuk saat boyunca sıcak bir odada tutulmuştur. Bu süre içerisinde doktorların sorularını bacaklarında hafif bir ağrı olduğunu söyleyerek yanıtlamıştır. Bunun üzerine mahkeme heyeti bitkiyi uygun bulmamıştır. Sonrasında Matthioli mahkûmun vücudunda gelişen semptomların durması için bitkinin yapraklarının toz halini şarapta eritip mahkûma içirmiştir. Mahkum bu işlemlerin sonucunda uykuya dalar gibi hareketsiz kalıp vefat etmiştir (Kühnel, 1962, s. 68-69).

1562 yılında İmparator, Matthioli'nin hizmetlerinden dolayı kendisini saray danışmanı görevine getirmiş ve asalet unvanını vermiştir. 1564 yılında I. Ferdinand ölüp yerine II. Maximilian (1564-1576) geçince Matthioli'yi saray doktoru olarak çalışmaya devam etmesini istemiştir (Preti, 2008). Bu arada 1569 yılında Trentinolu *Susanna Caerubina* adındaki bir kadınla üçüncü evliliğini gerçekleştirmiştir. Bu evlilikten bir oğlu ve birkaç kızının olduğu bilinmektedir (Daxecker, 2005). Saray doktorluğu görevinde yedi yıl kaldıktan sonra 1571 yılında ayrılıp Innsbruck'a yerleşmiştir. Kalan yıllarını eserlerini yayınlama ve özel işlerini yürütme ile geçirmiştir. Sonrasında 1578'te Trento'ya yaptığı bir gezi sırasında vebaya yakalanıp vefat etmiştir (Preti, 2008). Botanik bilimine dair çalışmalar yapmış bir bilim insanı olarak adı, Brassicaceae familyasındaki *Mattiola fruticulosa* L., *Mattiola incana* L., *Mattiola longipetala*, *Matthiola bicornis*, *Matthiola livida* ve *Matthiola oxyceras* bitkilerine verilmiştir (Bedevian, 2021, s. 384-385; Daxecker, 2005).

[97] 1529-1578 yılları arasında yaşamış bir hekim ve hümanisttir. İlk eğitimini doğduğu şehir olan Leipa'da (günümüzdeki adı: Česká Lipa) görmüştür. Latince, Yunanca ve İbranice gibi klasik diller üzerine eğitim almıştır. Önce Prag'da ardından Padova'da tıp eğitimini tamamlamıştır. Doktor olduktan sonra botanik ile ilgilenmeye ve farklı dilden eserleri Almancaya çevirmeye başlamıştır. 1561 yılında Matthioli'nin yanında saray hekimi yardımcılığı yapmıştır. Matthioli'nin eserini de bu dönemde çevirmiştir (Wolkan, 1904).

3.2. Eserleri

Matthioli'nin kaleme aldığı eserler kronolojik olarak şu şekildedir;

1. 1534 yılında yayınladığı **Morbi Gallici novum ac utilissimum opusculum** (Sifilis Hastalığına Dair Yeni ve Son Derece Faydalı Küçük Kitap) isimli eserinde sifilis hastalığının tedavisinde cıva kullanımı hakkında bilgi vermiştir.

2. 1539 yılında yayınladığı **II Magno Palazzo del Cardinale di Trento** (Trento Kardinali'nin Büyük Sarayı) isimli eserinde Kardinal Clesio'nun emriyle yapılan Buonconsiglio Kalesi'ni genişletme projesi sonucunu sarayın yeni görünümüne dair bilgi vermiştir.

3. 1544 yılında **Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo libri cinque della historia et materia medicinale** (Anazarbalı Pedanios Dioscorides'in Tıbbî Bitkiler ve İlaçların İncelenmesi Üzerine Beş Kitabı) isimli eserini yayınlamıştır[98].

4. 1548 yılında Ptolemaeus'un (ö. 170 [?])[99] **Geōgraphikȅ Hyphḗgēsis** (Coğrafi Kılavuz) adlı eserini **La geografia di Claudio Ptolemeo alessandrino, con alcuni comenti et aggiunte fattevi da Sebastiano Munstero alemanno, con tavole non solamente antiche et moderne solite di stamparsi, ma altre nuove aggiuntevi di messer lacopo Gastaldo piamontese cosmografo** (İskenderiyeli Cladius Ptolemaios'un Coğrafyası, Alman Sebastian Münster tarafından yapılan bazı yorumlar ve eklemelerle birlikte yalnızca basılması alışılmış antik ve modern haritalarla değil, aynı zamanda Piyemonteli kozmograf Messer Jacopo Gastaldi tarafından eklenen yeni haritalarla birlikte) adıyla İtalyancaya çevirmiştir.

5. 1559 yılında yayınladığı **Le solenni pompe, i superbi et gloriosi apparati fatti alla venuta dell'invittissimo imperadore Ferdinando primo** (Yenilmez İmparator I. Ferdinand'ın Gelişi İçin Düzenlenen Görkemli Törenler, Muhteşem ve Şanlı Hazırlıklar) isimli eserinde imparatorun Prag'a girişini anlatmıştır.

6. 1569 yılında **Opusculum de simplicium medicamentorum facultatibus secundum locos et genera** (Basit İlaçların Özellikleri Üzerine Küçük bir Eser Yerlerine ve Türlerine Göre) adında bir eser yayınlamıştır.

---

[98] Eser hakkında detaylı bilgi bir sonraki bölümde verilecektir. Çünkü bu eser, bu çalışmanın ana konularından birisidir.

[99] Cladius Ptolemaeus yaklaşık 100-170 yılları arasında yaşamış, farklı alanlarda eserleri bulunan, Yunan asıllı İskenderiyeli astronom, matematikçi ve coğrafyacıdır (Jones, 2025).

7. 1571 yılında **Compendium de plantis omnibus una cum earum iconibus** (Görselleriyle Birlikte Bütün Bitkiler Üzerine bir Özet) isimli bir eser yayınlamıştır.

8. Ölümünden sonra 1604 yılında **Del modo di distillare le acque da tutte le piante et come vi si possino conservare i loro veri odori et sapori** (Bütün Bitki Özlerinin Damıtılması ve Gerçek Kokularının ve Tatlarının Nasıl Korunabileceği Yöntemi) isimli eseri yayınlanmıştır.

3.2.1 Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo Della Materia Medicinale

Eser 1544 yılında Venedik'te İtalyan matbaacı Nicolò de Bascarini tarafından ilk kez "Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo libri cinque della historia et materia medicinale[100]" ismiyle basılmıştır. Eser kısaca "I Discorsi" ismiyle de bilinmektedir (Preti, 2008). Bu eser on altıncı yüzyıl botanik ve eczacılık ile ilgili çalışmaların arasında en önemli kitaplardan birisidir. Çünkü *I Discorsi* sadece *De Materia Medica*'nın çevirisi değildir. Aynı zamanda içerisinde dönemin tıbbî bilgi özetleri ve halk tıbbına dair anekdotlar olan, Dioscorides' in incelediği Akdeniz bölgesinin doğu kesimindeki bitkilerin yanı sıra Matthioli'nin bizzat gittiği (Val di Non ve Monte Baldo gibi) ve araştırmaları sonucunda keşfettiği bitkilerin, Amerika'dan ithal edilen yeni türlerin[101] ve Matthioli'nin muhbirleri tarafından aktarılan drogların da yer aldığı bir eserdir (Huiyi, Wu & Cheng, Zheng, 2020; Preti, 2008). Üstelik Matthioli'nin, yaptığı yorumların dilbilgisi açısından doğruluğuna dikkat etmekten ziyade pratikliğe verdiği önem ve drog isimlerinin bir çok farklı dildeki karşılığını vermesi, kendisini diğer Dioscorides çevirmen ve yorumcularından ayıran yönüdür (Staub vd., 2016).

Matthioli, Jean Ruel'in 1499 tarihli Yunanca edisyondan Latinceye çevirdiği 1516 tarihli De Materia Medica baskısını İtalyancaya çevirmiştir (Staub vd., 2016). İlk baskıda eserin, pratik yapan hekimlere ve eczacılara yardımcı kaynak olması amacıyla yazıldığı belirtilmişse de hedeflendiği kitle tarafından pek rağbet görmemiştir. Ardından 1547 yılında Floransa'da ve 1548 yılında Venedik'te basılmıştır. 1548 baskısı Vincentus Valgrisius tarafından yapılmıştır ve zehirlerin tedavisine yönelik bilgileri içeren altıncı bir bölüm eklenmiştir. Bu baskıdan önemli bir başarı elde edilmiştir. Sonrasında eser 1549

[100] Hatta Riddle'a göre ismin tam hali "Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo libri cinque della Historia et Materia medicinale tradotta in lingua volgare Italiana" şeklindedir (Riddle, 1980, s. 92).
[101] Bunlar; mısır, domates ve acı biber gibi bitkilerdir (Huiyi, Wu & Cheng, Zheng, 2020).

yılında Mantua'da Giacomo Ruffinelli tarafından yayınlanmıştır. Fakat bu yayın için Matthioli'nin onayının alınmadığı bilinmektedir ve içerisinde hatalar bulunan korsan bir baskı olarak kabul edilmektedir. Ardından 1552 yılında yeniden Venedik'te yayınlanmıştır (Preti, 2008; Riddle, 1980, s. 92). Amatus Lusitanus (ö. 1568) [102] tarafından 1553'te "In Dioscoridis Anazarbei De medica materia libros quinque enarrationes eruditissimae" isminde *I Discorsi*' ye yönelik bir eleştiri kitabı yazılmıştır. Bu kitapta Lusitanus, Matthioli'yi intihal yapmakla ve sahtekarlıkla itham etmiştir (Preti, 2008). Matthioli ise bu suçlamalara "Apologia adversus Amathum Lusitanum cum censura in eiusdem enarrationes" isimli bir eser kaleme alarak cevaplamayı hedeflemiştir. Ancak bu eleştiriye yanıt kitabını 1558'deki baskısına bir ek olarak yayınlama fırsatı bulmuştur (Riddle, 1980, s. 92). Çünkü öncesinde, 1554 yılında, "Commentarii in libros sex pedacii Dioscoridis Anazarbei De Medica Materia" ismindeki eserinin Latince versiyonunu yayınlamıştır. Kısaca *Commentarii* olarak da bilinmektedir. *Commentarii*, Vincentus Valgrisius tarafından Venedik'te basılmıştır ve Matthioli'nin bu Latince versiyonu korsan baskıların önüne geçebilmek için hazırladığı düşünülmektedir. Ayrıca *Commentari* isimli çevirisini İmparator I. Ferdinand'a ithaf etmesinden dolayı Prag'daki saraya davet edildiği bilinmektedir. Sonrasında bu eserin birçok baskısı yapılmıştır ve *I Discorsi*' den bağımsız bir eser olarak kabul edilmiştir (Preti, 2008).

1555 yılında *I Discorsi*'nin İspanyolca çevirisi yayınlanmıştır. 1557 yılında *I Discorsi*'ye Prusyalı Botanikçi Melchior Wieland (ö.1589) [103] tarafından bir eleştiri yönelmiştir. Wieland, Conrad Gesner'e (ö.1565) [104] yazdığı mektupta Matthioli'nin eserdeki bitkileri yanlış tanımladığını dile getirmiştir, Gesner ise bu hataların önemsiz olduğunu vurgulamıştır. Ancak Wieland bu iddiasını dile getirdiği "De stirpium aliquot nominibus vetustis ac novis" isminde bir eser yazmış ve Basel'de N. Episcopio Jr.

[102] João Rodrigues de Castelo-Branco (Amatus Lusitanus), 1511-1568 yılları arasında yaşamış, Salamanca Üniversitesi'nde tıp ve botanik üzerine eğitim almış, bulunduğu yerlerde hem şehir doktoru hem de botanikçi olarak çalışmış ve eserler kaleme almış bilim insanıdır (Shemesh, 2019).

[103] İsmi Latince'de Melchior Guilandinus olarak bilinmektedir. 1520-1589 yılları arasında yaşamıştır. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Eğitim hayatına dair bilinenler; ilk öğrenimini doğduğu şehirde aldığı ve sonrasında Królewiec Üniversitesi'nde bir süre eğitim görüp İtalya'ya taşındığı ve buradaki Sapienza Üniversitesi'nde tıp eğitimi alıp, doktorasını ise Bologna Üniversitesi'nde tamamladığı şeklindedir. Birçok yere seyahat yapmış bir bilim insanı olarak tanınmıştır. Gittiği yerlerde şifalı bitkileri incelemiştir. Nadir kitaplar konusunda bilgili olduğu söylenmiştir. Ayrıca Padova Botanik Bahçesi'nin yöneticiliğini yapmış ve birkaç tane botanik ile alakalı eser kaleme almıştır (Haller, 1772, s. 320-321; Quirini-Popławska, 2009, s. 141-142).

[104] 1516-1565 yılları arasında yaşamış, okula gidebilmek için evine taşındığı amcasının şifalı ot yetiştiriciliği ve satıcılığı yapmasından dolayı erken yaşlarından itibaren botaniğe ve bitkilerin tıbbî amaçla kullanımını öğrenerek büyümüştür. Yüksek öğreniminde tıp ve klasik diller üzerinde başarı göstermiştir. Hayatı boyunca birçok eser kaleme almış bir doğa bilimci ve doktordur (Britannica, 2024b).

tarafından basılmıştır. Sonrasında Matthioli, Wieland'ın eleştirilerine cevap olarak 1558 yılında "Epistola de bulbocastaneo oloconitide mamira, traso moly, doronico grano zelin zedoaria" adında bir eser yazmış ve Prag'ta J. Cantor tarafından yayınlanmıştır. Wieland ise 1558 yılında "Apologiae adversus Petri Andream Matthaeolum liber primus, qui inscribitur Theon" bir karşı cevap yazmış ve bu eser Padova'da G. Percacino tarafından basılmıştır. Bu eserinde Matthioli'nin Dioscorides hakkında yorum yaparken yaptığı hataları ve botanik sorunlarını ele almıştır. Ardından 1561 yılında hem *I Discorsi*'nin Fransızca çevirisi yayınlanmıştır hem de Matthioli "Epistolarum medicinalium libri cinque" eserini kaleme alarak Wieland'a yanıt vermiştir. İkili arasındaki bu bilimsel tartışma 1562 yılına kadar devam etmiştir. *I Discorsi*'nin Bohemce versiyonu yine 1562 yılında yayınlanmıştır (Daxecker, 2005; Hermann, 2015; Preti, 2008).

1563 yılında Georg Handsch, *I Discorsi*'yi Almancaya çevirmiş ve bu çeviri "New Kreüterbuch mit den allerschönsten vnd artlichsten Figuren aller Gewechß, dergleichen vormals in keiner sprach nie an tag kommen" adıyla Vincenzo Valgrisi tarafından Prag'da basılmıştır. Bu baskının içerisinde gravürler bulunmaktadır. Bu gravürlerin bazıları renklendirilmiştir. Bu çeviri, drogların anlatım şekli yönüyle diğer *I Discorsi* ve *Commentarii* baskılarından ayrılmaktadır. Çünkü diğerlerinde bir drogun anlatımı, öncelikle Dioscorides' in verdiği bilgilerin aktarılmasıyla başlayıp, sonrasında italik yazı fontu kullanılarak Matthioli'nin o drog hakkındaki bilgilerini aktarılmasıyla tamamlanır. Almanca baskıda ise öncelikle drogun fiziksel özellikleri anlatılmıştır, ardından doğası ve gücünden bahsedilmiş ve son olarak o drogun insan vücuduna dahili ve harici olarak yaptığı etkilerden (yararlardan ve zararlardan) bahsedilerek anlatım tamamlanmıştır. Ayrıca Handsch bu eserde, Matthioli'yi birebir çevirmemiş, bitkiler hakkındaki kendi bilgisini ve Alman coğrafyasının botanik özelliklerini de yorum olarak katmıştır.

1568 yılında Venedik'te Vincenzo Valgrisi tarafından yeni bir İtalyanca baskı yayınlanmıştır. Bu baskıda toplam altı bölüm bulunmaktadır ve yapılan bir çalışmaya göre içerisindeki yalnızca bitkisel drogların sayısı 924'tür (Staub vd., 2016). Eserde odun baskısından gravürler bulunmaktadır. Bu gravürler renksizdir. Ayrıca Matthioli bu baskısına göz hastalıklarının tedavisinde kullanılacak bitkilerin bilgisini de eklemiştir (Daxecker, 2005).

Şekil 1

Matthioli, Commentarii, Baccharis bitkisi (1554, s. 347)

Εὐκχαρις. BACCHARIS. CAP. XLIIII.

BACCHARIS herba fruticosa, quę in coronas additur. cuius fŏlia aspera sunt, media uiolæ, & uerbasci magnitudine: caulis angulosus, cubiti altitudinem pętens, aliquantulum asper, non sine appendicibus adnatis: flore purpureo, subalbicante, odorato: radicibus ueratro nigro similibus, quibus odor ineſt cinnamomo proximus. Asperum, squalidumque solum amat. Radix in aqua decocta rapos, vulsis, ex alto præcipitatis, spirandi difficultati, salutaris: item diuturnæ tussi, & urinæ difficili: menses pellit: contra serpentium morsus utilissimè datur in uino. Recens radix apposita partum extrahit. Puerperis eius decoctum in desessionibus prodest. In diapasmata utiliter inseritur iucundi odoris gratia. Folia, utpote quæ adstringant, capitis doloribus illitu prosunt: oculorum inflammationibus, mammis tumentibus à partu, ægilopijs incipientibus, iguibusque sacris auxiliantur. Odor somnum gignit.

DVM eam de Bacchari sententiam, quam superioribus annis lingua Italica expresseram, nunc demum his nostris Latinis commentarijs repetitam, excudendam tradidissem, confessus ingenuè me nusquam hactenus ueram Baccharim reperisse, aut ab alijs repertam uidisse; accidit interea temporis ut eam ad me Roma miserit Andreas Lacuna Secobiensis, medicus hac nostra ætate clarissimus. Cuius literas hic referre libet, quòd eæ sint, quæ mihi maximum faciant argumẽtum humanitatis & benevolentiæ suæ, atq; etiam rei fidem addant. Literæ autem eius sunt ita ad me scriptæ. Etsi nos eidem, cui tu, negotio illustrandi, locupletandiq; Dioscoridem nauemus assiduã operam, ob idq; nobis ex usu sit hanc ad rem extorquere facultates alienas potius, quam ĩpsarum nostras; uolumus tamen tibi & amico, & de materia medica quàm optimè merito communicare ueram Dioscoridis Baccharim, quam haud ita pridem in hisce Romanis agris reperimus, quò possis illam ad uiuam formã expressam, in usum humanæ salutis inserere tuis luculentissimis commentarijs, quos iam (ut fama est) primum Latinè scriptos edere instituis. Eam itaque chartæ alligatam ad te mitto, adeò per omnia respondentem descriptioni Dioscoridis, ut in ipsa nulla nota possit desiderari. Quippe fŏlia eius sunt aspera, media uiolæ & uerbasci magnitudine: caulis angulosus cubiti altitudinem petens, aliquantulum asper: radices nigro ueratro similes, quæ odore, & sapore imitatur exquisitissimum cinnamomum. Porrò flores, quos per inclementiam temporis nunc mittere ad te non licet, in nonnullis locis

Baccharis cõsideratio.

And. Lacunæ literæ.

Şekil 2

Handsch, New Kreüterbuch, Baccharis bitkisi (1563, s. 303C)

Das Dritte Buch/ von der Kreutter

C Jst kraut ist bey den allten in grossem gebrauch gewesen/ allermeist zu den krantzen. Aber jetziger zeit sihet mans selten/ allso das auch etliche Asarum, das ist Haselwurtz für Baccharis nemen/ aber es ist ein fälgriff. Onlengst ist diß kraut vmb die stadt Rom gefunden.

Natur/ Krafft/ vnd Würckung. In Leib.

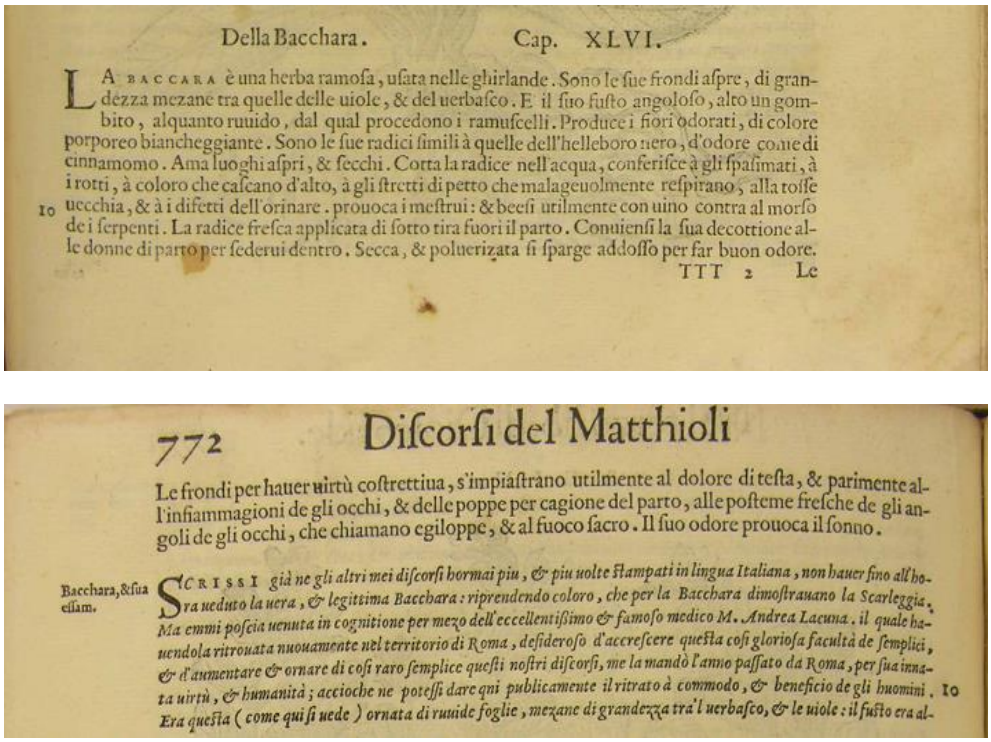
¶ Die wurtzel in wasser gesotten/ vnd getruncken/ ist gutt denen/ so gebrochen oder gestürtzt seindt/ auch denen/ so schweren athem haben/ dem allten husten/ schwerlichen harnen/ vnd verstandener frawenzeit.

Aussen.

¶ Die wurtzel frisch angehangen/ treibt fort die schwere geburt. Zum zäpffle gemacht/ vnd in die scham gethan/ zeucht die frucht. Jst auch den kindbetterin gutt vnd dienstlich/ in der brüe sutzen/ da diese wurtzel jnne gesotten hat.

Şekil 3

Matthioli, I Discorsi, Baccharis bitkisi (1568, s. 771-772)

Della Bacchara. Cap. XLVI.

LA BACCARA è una herba ramosa, usata nelle ghirlande. Sono le sue frondi aspre, di grandezza mezane tra quelle delle uiole, & del uerbasco. E il suo fusto angoloso, alto un gombito, alquanto ruuido, dal qual procedono i ramuscelli. Produce i fiori odorati, di colore porporeo biancheggiante. Sono le sue radici simili à quelle dell'helleboro nero, d'odore come di cinnamomo. Ama luoghi aspri, & secchi. Corta la radice nell'acqua, conferisce à gli spasimati, à i rotti, à coloro che cascano d'alto, à gli stretti di petto che malageuolmente respirano, alla tosse uecchia, & à i difetti dell'orinare. prouoca i mestrui: & beesi utilmente con uino contra al morso de i serpenti. La radice fresca applicata di sotto tira fuori il parto. Conuiensi la sua decottione alle donne di parto per sederui dentro. Secca, & poluerizata si sparge addosso per far buon odore.

TTT 2 Le

772 Discorsi del Matthioli

Le frondi per hauer uirtù costrettiua, s'impiastrano utilmente al dolore di testa, & parimente all'infiammagioni de gli occhi, & delle poppe per cagione del parto, alle posteme fresche de gli angoli de gli occhi, che chiamano egiloppe, & al fuoco sacro. Il suo odore prouoca il sonno.

Bacchara, & sua essam.

SCRISSI già ne gli altri mei discorsi hormai piu, & piu uolte stampati in lingua Italiana, non hauer fino all'hora ueduto la uera, & legittima Bacchara: riprendendo coloro, che per la Bacchara dimostrauano la Scarleggia. Ma emmi poscia uenuta in cognitione per mezo dell'eccellentissimo & famoso medico M. Andrea Lacuna, il quale hauendola ritrouata nuouamente nel territorio di Roma, desideroso d'accrescere questa così gloriosa facultà de semplici, & d'aumentare & ornare di così raro semplice questi nostri discorsi, me la mandò l'anno passato da Roma, per sua innata uirtù, & humanità; accioche ne potessi dare qui publicamente il ritrato à commodo, & beneficio de gli huomini. Era questa (come qui si uede) ornata di ruuide foglie, mezane di grandezza tra'l uerbasco, & le uiole: il fusto era al-

Bu çalışmanın "I Discorsi' de Soporifik Droglar" bölümü için hem 1563 tarihli Almanca baskıdan hem de 1568 tarihli İtalyanca baskıdan çeviri yapılacaktır. Almancasının verilme sebebi, Osman b. Abdurrahman'ın *Kitab el-Nebat* eserinde bu çeviriyi kullanmasından dolayıdır.[105] İtalyancasının (özellikle 1568 baskısı) verilme sebebi ise *I Discorsi*'nin yazıldığı orijinal dil olması, Matthioli'nin bu eserde diğerlerine nazaran daha ayrıntılı yorumlarda bulunmuş olması ve bu baskının en gelişmiş *I Discorsi* versiyonlarından birisi kabul edilmesidir (Staub vd., 2016). *De Materia Medica*' da geçen ağırlık ve ölçü birimlerinin günümüz karşılıklarını içeren tablo çalışması *I Discorsi* ve *New Kreüterbuch* için yapılmayacaktır. Çünkü on altıncı yüzyıl İtalya'da ve Almanya'da kullanılan birimlere yönelik bir veri henüz bulunmamıştır.

Dioscorides' te tespit edilmiş olan on sekiz adet soporifik drogun karşılığının *New Kreüterbuch* ve *I Discorsi* eserlerinde bulunma miktarı farklılık göstermektedir. *New Kreüterbuch*' da söz konusu on sekiz drogun yalnızca on üç tanesi (aslında Siyah kakule bitkisi ile Kakule aynı olmadığı için on iki tanesi) bulunmaktadır. *I Discorsi*' de ise on

[105] Bu konu detaylı olarak "Osman b. Abdurrahman" bölümünde açıklanacaktır.

yedi tanesi vardır. Hangilerinin eksik olduğundan ve sebeplerinden "Soporifik Drogların Değerlendirilmesi ve Sonuç" bölümlerinde bahsedilecektir.

3.3. I Discorsi' de Soporifik Droglar

3.3.1. New Kreüterbuch, 1563 Almanca Baskı

Von gemeinen Cardamomen und Parißkörnern, Cap. XCI.	**Yaygın Kakule ve Pariss Taneleri**[106] **Üzerine**
Geschlecht und Gestalt. Drey geschlecht des Cardamom werden von Alexandria und aus Orientischen landen zu uns gebracht / und in der Arznei gebraucht / nemlich das grosse / mittel / und kleine: haben alle vil samen oder körner in schelffen beschlossen. Die schelffe des grossen ist anzusehen wie ein Feig / derb / zähe / undt lichtig / dem deckel der Indianischen nuß nicht unähnlich / mit etlichen linien oder rünnen nach der lenge durchzogen. Hat inwendig vil rötlichste Körner / die sindt mit vielen weissen heuffen umbgeben und vnterschieden. Etliche nennens Melegetas, darumb dass sie dem Sorgzamen, welchen man in Zergogeburmb Mitlande Melegam nennet / gleichsehen. Sindt im Geschmack Scharpff / am Geruch	**Cinsiyet ve Şekil** İskenderiye'den ve Doğu ülkelerinden bize getirilen üç çeşit kakule tıpta kullanılır. Bu üç çeşit büyük, orta ve küçük şeklinde olup hepsi kabuklarının içerisinde birçok tohum veya taneciği barındırır. Büyük kakulenin kabuğu incire benzer; sert, yoğun ve hafif olup Hint cevizinin kabuğuna az çok andırır. Boyuna çizgileri ve olukları vardır. İçerisinde birçok kırmızıya eğilimli tohum bulunur ve bunlar beyaz zarlar ile çevrelenip ayrılmıştır. Bazıları buna "Melegueta" der, çünkü görünümü Batı Afrika'da "Melegam" olarak adlandırılan bir tahıla benzemektedir. Tadı keskin, kokusu hoş olduğundan dolayı bazıları buna "Cennet taneleri" demektedir.

[106] Hem 1563 baskılı mevzubahis Almanca Discorsi eserinde hem de ona yakın yüzyıllarda yazılmış başka Almanca De Materia Medica kitaplarında kakule bitkisi için "Parißkörner" de kullanılmıştır (Bknz. (*Theatrvm Botanicvm, Das ist: Neu Vollkommenes Kräuter-Buch*, 1690, s. 598; Theodorus vd., 1731, s. 1319)). "Körner" Almancada tane anlamına gelmektedir ("Korn (Körner)", 2009). Fakat "Pariß / Pariss" kelimesinin ne anlama geldiği bilinmemektedir.

lieblich / daher sie von etlichen Grana Paradisi geheissen werden.

Die schelffe des mittlen ist länglich / Drey ecket / hoolteelecht / oben mit einem stumpffen spitzten. Inwendig liegen langlegte / bleychrote körnlen in zweeyen zeilen / die sindt auch mit heuffen umbfangen.

Die schelffe des kleinen ist kurtz / drey eck / nahezu als die Buchsamen / doch dicker. Die inwendige körner sind gegen den obgemelden Zweien geschlechtern die allerkleinsten / ligen zwischen ein wenig mittelsenken zu beiden seiten / an der gestalt etwas rund / und an angriff ein wenig rauch.

Alle obgemelte kornle lassen sich leicht brechen / sind scharpff / lichtig und wohlriechend / on alle bitterschie. Doch ist das grosse von andern mit der schärfste überlegen: also auch das Kleine dem mittlen.

Ob aber diese Geschlechte der Körner samptlich / oder eins auß jenen / das rechte wäre Cardamom der alten Griechen sey / kan ich eigentlich nicht wissen. Es bezeugen wohl die alten / das Cardamomum schelfen hat / dann man list im Galeno, das Zeno da er sein Arznei wider gifft be rettet und Cardamomum darzu nam / warff er die schelfen davon. Weiter besiehe Galenum lib. Decimo de antidotis, Post

Orta boy kakulenin kabuğu, uzun, üç köşeli ve içi boştur, üst kısmında küt duran bir ucu vardır. İçinde, soluk kırmızı uzun taneli iki sıra şeklinde bulunur ve bunlar da zarla kaplıdır.

Küçük kakulenin kabuğu, kısa, üç köşeli ve az çok Şimşir otunun tohumlarına benzer, fakat biraz daha kalındır. İçerisindeki tohumlar diğer ikisine göre en küçük olandır. Bunlar hafif içbükey olup her iki yana doğru hafifçe yuvarlaktır ve dokunulduğunda biraz pürüzlüdür.

Bahsedilen üç tür de kırılgan, hafif ve hoş kokuludur, acımsı bir tadı yoktur. Fakat büyük kakule diğerlerine göre keskinliğiyle ön plana çıkar, küçük kakule ise orta boy kakuleye kıyasla daha keskindir.

Bu türlerin tamamının mı yoksa yalnızca birinin mi antik Yunanlıların gerçek kakulesi idi bunu kesin bir şekilde bilemiyorum. Eski kaynaklar kakulenin kabuğu olduğunu bilirler. Zira Galen' de görülür ki, Zenon, zehre karşı panzehir hazırlarken kakuleyi kullanmış ve kabuklarını atmıştır. Fakat hepsi kabul eder ki Cardamomum olarak adlandırılan şey budur. Galen'in eserinde, Zenon'un bunun acı olduğunu düşündüğünü ve Cardamomum ismini verdiğini okuruz. Üstelik Galen'in *Antidotlar Üzerine* onuncu kitabında

Democriti descriptionem, in Theriaca carmine, decripta, inn eser beschreißung befindest auch die schelffen des Cardamomi. Desgleichen auch lib. septimo de compos: med: secundum locos, cap. 3. Ich wolte zwar leicht zulassen / dass das große Cardamom (von uns beschrieben) der alten waare Cardamomum sey / aßer zwei ding irren mich: Eins /das Galenus lib. 7 de simpl: med: facult. stracts schreibet / Cardamomum sei am Geschmack bitter / darum toste es auch die würme im leiße/ so es doch in unserem angeregten Cardamomo kein Bitterkeit gespürte wird.

Zum andern/ list man von der Griechen Cardamomo, es beschwere das haupt mit seinen starcken geruch / vnd lasse sich nicht leicht brechen oder zertnellen / so doch unser Cardamomum eines lieblichen /unbeschwerlichen geruchs ist / leicht zu beissen und zu brechen. Es sey nu dem wie im wölle /so ist diß gegenwertige Cardamomum nicht ein unedel gewürzt / eines weg zerwerfen / und tuen die meines erachtens nicht ubel / die es an stadt des rechten / waren Cardamomi zu den ärzneyen gebrauchen.

Democritus' un tarifinin ardından gelen "Tiryak" şiirinde yazılmış olan açıklamasında da kakulenin kabukları görülür. Aynı şekilde *Mekanlara Göre Bileşik İlaçlar Üzerine* yedinci kitabın üçüncü bölümünde de kabuklardan bahsedilmiştir. Aslında bizim anlattığımız bu büyük kakulenin, eskilerin gerçek kakulesi olduğunu kolaylıkla kabul edebilirdim, fakat beni iki şey şüpheye düşürüyor: Birincisi, Galen'in *Basit İlaçların Etkileri Üzerine* yedinci kitapta kakulenin tadının acı olduğu ve bundan dolayı kasıktaki kurtları öldürdüğü yazmaktadır. Ancak bizim kullandığımız kakulede hiçbir acılık hissedilmez. Bu yüzden sıcaklığı artırdığı söylenir, ancak taze kakulede acılık hissi olmaz.

İkincisi, Yunanlıların kakulesi, yoğun kokusundan dolayı baş ağrıtır, kolayca kırılmaz ve parçalanmaz. Halbuki bildiğimiz kakulenin hoş ve hafif bir kokusu vardır, kolayca ısırılır ve kırılır. Artık her ne olursa olsun bildiğimiz bugünkü kakule kalitesiz bir baharat değildir, yani çöpe atılacak şey değildir. Bu yüzden bana göre, onu hakiki kakulenin yerine tıbbî amaçla kullananlar fena bir iş yapmazlar.

Natur, Krafft und Wirkung

Die Cardamomen sind in jrer art warm und trucken / doch nicht so sehr / als die Kressen.

In Leib.

Cardamomen und Parißkörner sind gut genützt denen / mit welchen das Herzzittern/ Onmacht /oder Schwindel ringet: darüber getrunken, oder das Pulver in einer brüe eingenommen, Stercken den magen / bringen gute hulff zu dewen. Cardamom gepulvert: darunter gemischt Teglen / jedes gleich vil/ das getruncken mit guttem wein / benimpt des magens ausstoßen / und das Brechen oben auß. Cardamom mit Anis gemengt / getrunken mit Wein/ bringt Lust zum Essen. In allen innerlichen Krankheiten so von kalte erwachen / mag man Cardamomum nützen / das dienet fast wol darzu / vnd sonterlich den frauen.

Aussen.

Cardamom gestoßen / mit honig vermischt / vnd angestrichen / vertreibt die blauen mäler / welche von schlegen oder stossen kommen (Matthioli, 1563, s. 220A-220C).

Doğası, Gücü ve Etkileri

Kakule taneleri doğası gereği sıcak ve kurudurlar fakat diğer baharatlar kadar kuvvetli değildirler.

Dahili Etkileri

Kakule ve Pariss tohumları baharat olarak oldukça yararlıdır. Kalp titremesi, bayılma ve baş dönmesi için içildiğinde veya toz halinde lapaya katılarak yenildiğinde mideyi güçlendirir ve bu kimselere fayda sağlar. Kakule toz haline getirilip Teglen ile karıştırıldığında ve iyi bir şarapla içildiğinde mide ağrısına ve kusmayı durdurur. Kakule anason ile kaynatıldığında mideyi güçlendirir ve iştah açar. Soğuktan kaynaklanan iç hastalıklarda kakule kullanılması yararlıdır. Özellikle kadınlar için oldukça etkilidir.

Harici Etkileri

Kakule bal ile ezilip karıştırıldığında ve sürüldüğünde darbe veya çarpmalardan dolayı oluşan morlukları giderir.

Myrrhen

Myrrha ist ein gummi oder harz, eines baumes in Arabien / in denen walten / da auch Weirauch wächst.

Man sagt, der Myrrhen baum wachse ßey fünffelen hoch / nicht one dornen/ mit einem harten stamm torreichsten und scharfen rinden. Seine bletter vergleichen sich dem Ölbaum seiend doch kleiner / trausper / und stachlichter. Myrrha wirdt zu uns gebracht auß Ägypten von Alexandria / dahin die Arabien auf Camelthieren ihre edle gewürzte täglich füren. Die Beste ist allenthalben gleichfarbig / leichtbrüchig / nicht schwer/ wohlriechend / am geschmack bitter und etwas Scharpff / aber solche wirdt ßey uns selten erfunden / dann die wir haben ist gemeiniglich veraltet / und verdorret.

Natur, Krafft und Würkung

Myrrha ist warm und trocken im andern grad.

In Leib

Myrrha einer Bönen groß verschlungen / hisse wider den langwierigen husten / schweren Atem / Seitenwege / durchlauf / und rote Ruhr. Dienet auch dem blöden magen / so mit blasen ßelaben ist / und die speise nicht begriffen tan.

Myrrha ist gut den wassersüchtigen / mit Odermennig getrunken.

Mür

Mür, Arabistan ve Hindistan'da yetişen bir ağaçtan, ayrıca Günlük ağacı da burada yetişir, elde edilen bir reçine veya zamktır.

Mür ağacının beş elle kadar uzadığı, dikenli olduğu, sert bir gövdesi ve çok reçineli, keskin kabukları olduğu söylenir. Yaprakları zeytin ağacınınki gibidir ancak daha küçük, daha şeffaf ve daha dikenlidir. Mür bize Mısır'dan, İskenderiye üzerinden getirilir; Araplar değerli baharatlarını deve kervanlarıyla oraya her gün taşırlar. En kalitelisi, her açıdan aynı renkte, kolayca kırılabilen, hafif, hoş kokulu, acı tadı olan ve biraz keskin olandır; ancak bu nitelikte olan mür bizde nadiren bulunur. Bizdeki genellikle bayatlamış ve kurumuştur.

Doğası, Gücü ve Etkileri

Mür, tabiatı gereği ikinci derece sıcak ve kurudur.

Dahili Etkileri

Bir fasulye tanesi kadar yutulan Mür, kronik öksürüğe, nefes darlığına, yan ağrılarına, ishale ve kanlı dizanteriye karşı faydalıdır. Üstelik gazla dolmuş ve yiyecekleri sindirmekte zorlanan zayıf mideye de iyi gelir.

Mür, Tarla kantaronu ile birlikte içilirse ödemli hastalara fayda sağlar.

Bir skrupel kadar mür, börülce suyu içinde içilirse bağırsak kurtlarını yok

Myrrha eines Skrupels / das ist ein dritteyleines Quentels schwer / in Burgel Wasser getrunken tostet die bauch wurme / dann alles, was bitter ist / vertreibt die wurme / leuse / und dergleichen unzifer.

Wer besser ist / der neme zu naches ein stücklein Myrrha unter die zungen, dass es selber zerschmelze / oder trinchs mit einem frischen ey / er betont davon ein belle stumme.

Welche das viertägliche feber haben / die sollen Myrrhen eines Quentels schwer / mit sovil Pfeffers in warmen Malvasier eine Stunde vor des febers anbufft Tranchen und sich im warmen bette zum Schwitzen halten / solch sollen sie drey mal thuen / das feber wird geringer oder benommen.

Myrrha wirdt zugelegt den Arzneien / welche man wider das gifft bereitet. Man braucht sie auch wider die pestilenz / dann sie lebt nicht faulen.

Aussen.

Myrrha wirdt nützlich geteert wider den stinkenden athem.

Myrrha mit wein gesotten/ vnd den mund damit ausgeschwenkt / bewarf vnd strecke die zäne samt dem Zahnfleisch / trocknet auß den Unflat und übrige Feuchtigkeit / davon das Zahnfleisch faulet / und die zäne löcherig werden.

eder. Çünkü acı olan her şey, kurtları, bitleri ve benzeri olan zararlı haşereleri uzak tutar.

Kim daha etkili olmasını isterse, yemek sonrası dilinin altına küçük bir parça mür koysun ki orada kendiliğinden erisin ya da taze bir yumurtayla içsin, bu ağızda oluşan bir çeşit irinli yarayı iyi eder.

Dört günlük sıtması olanlar bir quentel ağırlığında mür ile aynı ölçüde karabiberi sıcak Malvasia şarabında, ateşin bastırmasından bir saat kadar önce içmelidir ve kendilerini sıcak bir yatakta terlemeye bırakmalıdır. Bunu üç kez tekrarlamalı; böylece ateş azalır veya yok olur.

Mür zehirlere karşı hazırlanan ilaçlara koyulur. Veba hastalığına karşı da tercih edilir, çünkü bozulmaz.

Harici Etkileri

Mür, kötü nefes kokusuna karşı kullanılabilir.

Şarapla içildiğinde veya ağız çalkalama suyu olarak kullanırsa diş etlerini güçlendirir, dişlerin çürümesini önler ve korur.

Eğer mür, Pelin otu, incir boyutunda baklalar ve Sedef otuyla birlikte kaynatılıp kadınların mahrem bölgelerine sıcak şekilde uygulanırsa, adet kanamasını ve rahimdeki cenini dışarı çeker.

So man Myrrha mit wermut / feig Bönen und rauten siedet / und umb die scham warm legt / zeucht es heraub der frawen zeit / und die Frucht.

Myrrha mit Alaun vermischt / ist ein gute salb wider den Unlust und Gestank an allen Orten des leibs.

Myrrha zu reinem und kleinem pulver gerieben / und auffgestrewet / heilet die wunden des mit schnechenfleisch mischet / und anstreicht.

Myrrha mit honig zerlassen / vnd angestrichen / benimmt die tipple oder durchschlectige masen im angesicht. Mit essig saubert sie die schüppige flechten.

Myrrha mit Eichenlaub in wein gesotten und übergeschlagen erhalt das abfallende Haar.

Myrrha gepulvert / und mit einer feder in die nasen gestossen / stellet die alten hauptflüsse.

Myrrha mit Frauenmilch zerrieben / und in die schwürige / flüssige äugen getröpfelt / thuet jenen trefflich wol / dann es lindert / zeitigt / trocknet / und stecht.

Aub Myrrha wirdt ein öl gemacht allso: Man tocht hünereyer auff herdt / zerschneidet sie in zwey geiche teyl / den dotter nimpt man heraub / und füllet das Loch mit gestoßener Myrrhen /

Mür, şapla karıştırılıp bedenin her yerindeki rahatsızlık ve kötü kokulara karşı iyi bir merhemdir.

Mür temiz ve ince bir toz haline getirilip serpilirse yaraları iyileştirir; salyangoz etiyle karıştırılıp sürülürse yine fayda sağlar.

Mür bal ile eritilip sürülürse, yüzdeki sivilceleri veya lekeleri giderir.

Sirke ile beraber kullanılırsa, kabuklu egzama türlerini temizler.

Meşe yaprağı ile birlikte şarapta kaynatılıp başa uygulanırsa, dökülen saçları kurtarır.

Mür toz haline getirilip bir tüy ile buruna çekilirse, yaşlanmaya bağlı baş akıntılarını durdurur.

Mür, anne sütüyle ezilip iltihaplı ve sulanmış gözlere damlatılırsa çok iyi gelir, çünkü acıyı dindirir, iltihabı olgunlaştırıp, kurutur ve temizler.

Üstelik mürden şu şekilde bir yağ elde edilir: Tavuk yumurtaları ocakta pişirilir, ortadan iki eşit parçaya bölünür, sarısı çıkarılır ve içine dövülmüş mür doldurulur. Bu vaziyette nemli bir yere veya bir tabağa konulur, mür zamanla akışkan hale gelir ve yağa dönüşür.

Bu yağ, nıkris [107] ve romatizma ağrılarını hafifletmekte etkilidir. Özellikle düzenli olarak yüze sürülürse

[107] Nıkris (damla hastalığı / gut), bir metabolizma hastalığıdır (Unat vd., 2004b, s. 205).

stellet es an einen feuchten ort oder in teller / biss die Myrrhen flüssig / und zu einem öl werde. Dieses öl ist bewerte zur Linderung des schmerzen des podagra oder zipperles. Es tilget auch auss die Wundmal / narben / und runzeln des angesichts / so man sofft anstreicht.

Walchs weil ir Antlitz bewarfen will / das es nimmer runrzlecht werde / die thue allso: Seinem ein newen eissen tigel oder Pfann / leg die ins fewer / biss sie glühend werde / als dann neme sie den mund voll weins / sprürze in gehling und gar auff ein maş auff den glühenden tigel / verdect das haupt mit einem tuche / und empfange allso den dampff von dem tigelins angesicht. Darnach mache sie den tigel wiederum glühend / werffe darauff ein stückle guter Myrrhen / und lasse den rauch unterm Tuch ins Antlitz fahren / mit solchem tuch soll sie das antliz bis zum mund zubinden / und darauf schlaffen gehen / so sie solchs zweimalig Monat thuet / darf sie sich keiner falten im Angesicht besorgen.

Myrrha heizt Griechisch *Σμύρνα* (Smyrna), Arabisch *Mur*. In den andern sprachen heißt sie den nach man Myrrha (Matthioli, 1563, s. 22A-22C).

yara izlerini, yüz çiziklerini ve kırışıklıkları yok eder.

Bir kadın yüzünün kırışmasını engellemek için şöyle yapmalıdır: Yeni bir demir tencere veya tava alınır, ateşe konulup kızdırılır. Ağız dolusu şarap alınıp sıcak tavaya püskürtülür. Baş bir örtüyle kapatılır ve çıkan buhar yüze tutulur.

Ardından tava tekrar kızdırılır, üzerine bir parça kaliteli mür atılır ve çıkan duman tekrardan örtü altından yüze tutulur. Bu işlemde kullanılan örtüyle yüz, ağız hizasına değin sarılır ve bu halde uykuya gidilir. Bu işlem ayda iki kez yapılırsa, yüzünde hiç kırışıklık oluşmasından endişelenmesine gerek yoktur.

Mür, Yunanca *Σμύρνα* (Smyrna), Arapça *Mur* olarak isimlendirilir. Diğer dillerde ise genellikle *Myrrha* olarak bilinir.

Von Styrax, Cap. XIX

Gestalt

Styrax ist ein Baum/ an der lenge vnd gestalt dem Quittenbaum gleich/ hat doch vil kleiner bletter / die Sendt feilt / lengelecht / und aufs dem rüchen weiß. Die Blumen erscheinen weiß / wie am pomeranzenbaum. Auch hangen an langen stilen runde / aufgespritzte / und etwas rauche bechre.

Stell.

Man zielt diesen baum in Welschland in etlichen garten/ doch von fremdes dahin gebracht vnd gepflantzet. Er wächst aber von sich selbs in Cilicia, Siria, vnd Pamphilia. So man in dieses baums rinden hacht / fleust darauss ein ganz wohlriechend gummi oder harz / welchs dem Myrrhen gleich sihet. Ist fast in allen Apotheken zu bekommen. Das Beste soll seyst / gelb / vollig/ fein vnd so mans zwischen den henden zerreibt / gleich einen honig Saft von sich geben.

Natur, Krafft und Würckung.

Styrax erweichet/ wärmet/ vnd zeitiget.

In Leib.

Styrax allein/ oder im tranch eingenommen/ hilfft wider die flüsse/ Schnupfen/ husten/ Heiserkeit/ verlegene stimme/ Verstopfung vnd bartigtent der mutter / fürdert die weibliche blumen.

Kara Günlük Ağacı

Şekil

Kara günlük bir ağaçtır, uzunluğu ve şekliyle Ayva ağacına benzerdir. Fakat yaprakları daha küçük, yumuşak, uzun biçimli ve arka yüzü beyazdır. Çiçekleri Turunç ağacı gibi beyaz renkli açar ve kokusu hoştur. Üstelik uzun saplarının üzerinde yuvarlak, açılmış, hafif pürüzlü kadehe benzeyen meyveleri vardır.

Yetişme Yeri

Bu ağaç İtalya ve bazı yerlerde görülse de oralara farklı yerlerden getirilip dikilmiştir. Kendi kendine yetiştiği yerler Kilikya, Suriye ve Pamfilya'dır. Bu ağacın kabuğu çizildiğinde içerisinden hoş kokusu olan bir özsu salgılar, bu özsu balsama benzer. Bu nedenle mür reçinesiyle aynı olduğu zannedilmektedir. Hemen hemen tüm eczanelerde bulunabilir. En kalitelisi sarı renkte, dolgun, ince olmalı ve elde tutulduğunda bal gibi bir kıvamda özsu salmalıdır.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Kara günlük yumuşatır, ısıtır ve olgunlaştırır.

Dahili Etkisi

Kara günlük tek başına veya başka şeylerle birlikte kullanıldığında öksürüğe, burun akıntısına, göğüs

Styrax mit einem wenig Terebinthen / inn einer nassen hostien umbwunden / und einge schlugen / thuet gemeldet würchung /erweycht den bauch sanfftiglich / und erwärmet die sennadern.

Aussen.

Styrax auf Kohlen geworfen/ und den rauch durch ein trichterte inn die Nasen gelassen / Benimmt den schnupfen / und andere Hauptflüsse.

Den leib auswendig mit Styrax geschmiert / heilet den Grind und raude.

Styrax und Ingwer in wein vermischt / und damit gegurgelt / ist gut für den zapffen im hals / der von Feuchtigkeit und flüssen dich und geschwollen ist / er wird davon klein.

Auss Styrax wird ein öl gemach allso: Nine Styrax / weiche und beize in Rosenwasser zween tag / darnach thue beydes zugleich in ein gläserne tollen / verbleib sie wol mit leym / thue darüber einen gläsernen helm / stell es in brennosen / mit aschen zugereicht / mach ein lind Feuer / stell unter die schnauzen des Helms ein ander glass / Recipiens, genannt. Lass das Feuer sittlich brennen / biss das ganze wasser ausgestoßen sei. Aus baldt aber das öl anhebt zu rinnen / muss man das Feuer sterchen / biss das es ganz und gar aussfliesse. Solchs öl wirdt nicht allein

rahatsızlıklarına, ses kısıklığına, kronik akıntılara, tıkanıklıklara ve kadın hastalıklarına iyi gelir.

Bir miktar Kara günlük terebentin ile beraber nemli bir kağıt içine sarılıp yutulursa belirtilen etkileri gösterir; bağırsakları yumuşatır ve sinirleri yatıştırır.

Harici Etkisi

Kara günlük közlerin üzerine atıldığında ve dumanı küçük bir huniyle buruna çekildiğinde nezleyi ve baş akıntılarını durdurur.

Kara günlük ile dıştan vücuda sürüldüğünde uyuz ve kaşıntılı kabukları iyileştirir. Kara günlük ve zencefil şarap ile karıştırıldığında ve gargara yapıldığında nem ve akıntılardan dolayı kalınlaşmış ve şişmiş olan boğazdaki salgıyı azalttığından dolayı faydalıdır.

Kara günlükten şöyle bir yağ yapılır: Kara günlüğü al, iki gün boyunca gül suyunda ıslat ve beklet sonra her ikisini cam bir şişeye beraber koy, onu iyice kapat, üzerine camdan bir başlık koy, kül ile dolu olan bir damıtma kabının içerisine koy, hafif bir ateş yak, tüm su dışarı çıkana kadar beklet. Fakat yağ akmaya başladığı an ateşi güçlendir böylece su tamamen çıkabilir. Bu yağ sadece güzel kokulu şeylerde değil burada bahsedilen tüm şeylerde de

zu wohlriechenden dingen / sondern auch zu diesem allen / dar zu der Styrax selber / gebraucht / doch ist das öl allerhand triftiger / und warmer der wegen es sehrer meycht und öffnet.

Styrax heist Griechisch Στύραξ. Arabisch Miha. Bey den Apotheckern Styrax Calamita. Welsch Stirace. Spanisch Estoraque (Matthioli, 1563, s. 21A-21C).

kullanılabilir, ancak bu yağ her yönden daha etkili ve daha sıcaktır, bu nedenle daha kuvvetli etkiler ve açar.

Kara günlük ağacı Yunanca *Στύραξ* olarak adlandırılır. Arapça *Miha*, eczacılar arasında *Styrax Calamita* olarak bilinir. İtalyanca *Stirace* ve İspanyolca *Estoraque* olarak bilinir.

Von Lattich., Cap: LXIII.

Geschlecht.

Lattich ist zwenerhand: Zäm und Wild. Von dem zamen wollen wir erstlich handeln / der ist zum wenigsten dreyer Geschlecht. Das erste mit den trauen / gerümpften oder gefalteten blättern / wirdt krauser Lattich geheißen. Das ander mit den breyten und runden blättern / wirdt breiter Lattich. Lattich genannt. Das dritte thuet sich gegen dem berzen zusammen/ als die kleinen weißen Cappes beuptlen/ das nennet man großen oder weissen Lattich.

Gestalt.

Diese Lattiche haben ire stengel /oben mit Vilen ästlen oder züchten/voller milch/dannen auch der Lateinisch namen Lactuca.

Tragen kleine gelbe gefüllte blümlen / die werden zur grasen wollen / und fliegt als dann der haarige schwarzgraue samen hinweg.

Der junge Lattich/wenn er beschnitten wird ist er süsslecht und seiner jegundt willen / aber je älter je bitterer er wird/ der halben lesest man in nicht in die stengel treten / legt darauf steine oder Scherben / dar mit er allein inn die breite wacse. Allso haben wir den Lattich in der ersten figur jung / in der andern blüend und vollkommen abgemalte.

Marul

Cinsleri

Marul iki çeşittir: Ekili ve yabani. Ekili olanı hakkında biraz konuşacağız. Bunun en az üç çeşidi vardır. Birincisi kıvrımlı, buruşuk veya bükülmüş yaprağı olandır ve "kıvırcık marul" olarak isimlendirilir. Diğeri geniş ve yuvarlak yaprağı olandır ve "geniş yapraklı marul" olarak adlandırılır. Üçüncü tür ise, geniş yapraklı olana kıyasla daha sıkı bir formu vardır, aynı küçük beyaz kapari tomurcuğu gibi kümelenir ve buna "büyük/beyaz marul" denir.

Şekil ve Yapısı

Bu marulun sapları vardır, üst kısmında birçok küçük dal veya sürgün bulunur, ayrıca bol miktarda süt içerir, bu yüzden Latince adı *Lactuca*'dır.

Küçük sarımsı çiçekler açar, bunlar olgunlaştığında tohuma dönüşür ve sonrasında tüylü, siyahımsı gri tohumları ortaya çıkar.

Genç marul tazeliğinden dolayı kesildiğinde tatlıdır, fakat olgunlaştıkça daha acı olur. Bu yüzden onun gövdeye geçmesine müsaade edilmez; üzerine taşlar veya kırık çömlek parçaları koyulur ki sadece yana doğru büyüsün Böylece marulun genç hali ilk şekilde, çiçek açmış ve olgunlaşmış hali ikinci

Auch wechst der Lattich breyter / so man in nicht dich ineinander / sondern räumig voneinander setzet. So er von wegen des Erdstrichs be gingt Hardt zu werden / versetzet man in an ein ander Ost / allso wirdt er linder.

Natur, Krafft und Würckung.

Der säme Lattich ist kalt und feucht /gleich als das Brunnenwasser/ sagt Galenus. Etliches aber scherzen in feucht und kalt im dritten grad.

In Leib.

Der Lattich/ sonderlich der kraute und zarte ist dem magen bequem/ kühlet/ leschet den durst/bringt den schlaff/erweicht den Stuhlgang/ mehret die Milch/bringt lust zum Essen / mit Baumöl /Essig/salz bereitet/und im anfang des nachmals Gassen. Und ist dieser Salat ein sich gebräuchliche speiß in Beißen landen.

Lattich gesotten ist leichter zuverdienen/bringt auch mehr narung dann der rohe. Allso gekocht haben in die alten gebraucht zum beschluß der mal Zeit/wie Galenus von sich bezeuget/ lobet den Lattich für alle esst Reutter /sagt er habe im in seiner jegundt und alter wol bekommen/ die hitzige Magen Galle vertrieben / und von der Unruhe zum schlaffen Bracht.

Lattich (wie gesagt) erweichet auch den Bauch/ und fürnemlich/ so man in mit

şekilde tasvir edilmiştir. Marul eğer sık değil aralıklı bir şekilde dikilirse daha geniş büyür. Eğer bulunduğu yerin iklimden dolayı sertleşirse, başka bir yere dikilmelidir ki yumuşak olsun.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Ekili marul, tıpkı pınar suyu gibi, soğuk ve nemli olur; Galen böyle söyler. Bazıları ise onun soğuk ve üçüncü derecede nemli olduğunu düşünür.

Dahili Etkisi

Marulun hassas ve taze olanı mideye uygundur, serinletir, susuzluğu giderir, uyku getirir, bağırsakları yumuşatır, kadınların sütünü arttırır ve nefesi rahatlatır. Sirke ve tuz ile dengelenip akşam yemeğinin başlangıcında yenirse ferahlık verir. Bu en iyi salatadır ve Batı ülkelerinde tercih edilen bir besindir.

Haşlanmış marulun sindirimi çiğ olana kıyasla daha kolaydır ve daha fazla besin sağlar. Eski zamanlarda pişirilmiş hali yemeklerin bitiminde tüketilirdi; Galen kendinden örnek vererek marulu hem gençliğinde hem yaşlılığında yediğini, sıcak midesindeki safrayı yatıştırdığını ve uykusuzluğuna iyi geldiğini dile getirmiştir.

Marul (daha önce belirtildiği üzere) bağırsakları yumuşatır ve özellikle iyi bir et suyuyla pişirilip üzerine şeker serpildiğinde yararlıdır.

einer feisten Fleischbrühe kocht/ mit Zucker bestreuet/ und isset.

Lattich samen getrunken/ vertreibt die gebleit/ und unschampere treuem / hilft wider das hitzige tröpfflinge harnen / so man ein wenig Magsamenmilch dar zu mischet.

Lattich stets in der tost gebraucht / macht tünche Augen / ist aber ganz dienstlich zu allen hinziehen Gebresten /und dem Totlaufen / so es nicht heftig ist.

Welche einen schweren athem haben / auch die blutt speien / item die einen kalten magen haben / und viel Schleims in leibe / die sollen nicht Lattich essen.

Aussen

Man mag alle hitzige Gebresten des Haupts/ der Lebern/ und magen/ mit Lattich kraut oder dessesselbigen gebrandetem Wasser Hinder schlagen und dämpfen / so man grüne bletter oder leinen Tüchlein in Saft oder wasser nerzt / und auflegt.

Lattich getossen zu einem Fußbad / macht schlaffen. Auch streicht man den safft von den frischen blättern auf die Stirnen und schlaff adern in den hitzigen fiebern / wieder das Hauptwege und machen.

Lattich mit Agresten getossen / und darmit gurgelt / ist trefflich gutt wider

Marul tohumu içildiğinde şişkinliği ve istemsiz boşalmayı giderir; az miktarda haşhaş suyuyla karıştırıldığında sıcak damla şeklinde gelen idrara fayda sağlar.

Marul aşırıya kaçmadan ölçülü bir şekilde sürekli tüketildiğinde gözleri netleştirir. Eğer çok şiddetli değillerse tüm çekilme tarzındaki rahatsızlıklara ve ani boşalmalara karşı faydalıdır.

Nefesi ağır kokanlar, kan tükürenler, soğuk midesi olanlar ve çok miktarda balgamı olanlar marul yememelidir.

Harici Etkisi

Baş, karaciğer ve mide ile ilgili sıcaktan kaynaklanan tüm rahatsızlıklar, marul otunun taze yapraklarını veya onun damıtılmış suyuna batırılmış keten bezleri o bölgelere koyarak yatıştırılır.

Marul suyu ayak banyosuna katıldığında uykuyu getirir. Üstelik taze yapraklarının suyu taze yapraklarının suyu alına ve uykusuz başa sürülürse ateşli humma ve baş ağrısı olanlara karşı fayda sağlar.

Marul, ekşi üzümle beraber ezilip gargara yapılırsa, boğaz şişliklerine ve tıkanmış bezelere karşı son derecede iyi gelir.

Marul suyu penise sürülürse cinsel isteği azaltır, meninin istemsiz akışını durdurur ve bu suya bir miktar kafur eklenirse ilaç daha kuvvetli hale gelir.

alle halsge scware / und abgeschossen zapffle.

Lattich safft auf das gemacht gestrichen / mindert die untensche gelust / verstellet den fluss des natürlichen samens / so man ein wenig Campher Dart zu thuet / wirdt die artzney desto stercher.

Wilder Lattich (Sylvestris Lactuca)

Der wilde Lattich ist dem Zäumen/ so er nur alt/gleich/ aufgenommen die Blätter sind schmaler/ weißer / Raucher / tief zetert / und so sie alt werden/ gewinnen sie vil stacheln/ am Geschmack sehr bitter und hardt. Zant auch einen dünnern / doch höher stengel / mit gelben verfliegenden blumen. Die wurzel ist sehr zaasecht / voller milch. Er wachst auf dem Felde.

Oben in den samenhülsen ist vil milch / die schneidet man auf / und Samlets zurzeit der ernten / thuet sie in einen newen hafen oder topff / truchnets an der Sonnen / und helts zum Gebrauch. Diesen will den Lattich Brauchen vil Apotheker an stadt der Endivien / nicht on verfürung / und schaden der armen Tranchen / verfälschen allso die gute heilsame compositiones und leberarzneyen dar zu die rechte Endivie genommen soll werden. Der halben welchen ihres betreffs Pflicht / menschliche treu und liebe zu hertzen

Yabani marul

Yabani marul, sadece olgunlaştığında ekili marula benzer; normalde yaprakları daha ince, beyazımsı, pürüzlü, parçalı, serttir ve olgunlaştıkça diken kazanır. Tadı çok acıdır, sütlüdür ve tarlalarda yetişir.

Üstteki tohum kapsüllerinde fazlaca süt vardır; bunlar kesilir, hasat vakti toplanır, yeni bir kap veya tencereye koyulur, güneşte kurutulur ve kullanılmak üzere saklanır. Bu yabani marulu birçok eczacı Hindiba yerine kullanmayı arzular, fakat bu hiledir ve fakir hastalara zarar verir çünkü sağlıklı ilaç karışımlarını ve karaciğer ilaçlarını bozar. Bu yüzden vicdan sahibi, insana hoşgörü ve sevgiyle yaklaşan herkes bu hatayı engellemeli, gerçek hindibayı (yukarıda belirtildiği gibi) bahçelerinde yetiştirmeli veya en azından bunun yerine mavi hindibayı kullanmalıdır.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Dahili Etkisi

Yabani marulun sütü keskin ve acıdır; neredeyse haşhaşın etkisine sahiptir, bu yüzden bazıları onu "Meconium"'a katar ve ondan afyon elde eder. Bu süt, yemekle birlikte alınırsa veya harici bir şekilde sürülürse uykuyu getirir ve ağrıyı dindirir.

Bu süt bir quentlen miktarında haşlanmış bal veya sirke (eczacıların

gehet / die sollen diesen heillosen Irrtum abstellen / die rechte Endivien (wie oben gemeldet) in ire garten zilen und pflanzen / oder doch den Wegwarte darfür gebrauchen.

Natur, Krafft und Würckung

In Leib

Wilder Lattichsafft oder milch ist Scharpff und bitter/ hat schier die krafft/ wie der Magsamen / der halben mischen sie ettliche zu dem Meconio und machen Opium daraus / demnach bringt diese milch den schlaff / und legt den schmerzen / in der speis genossen / oder äußerlich aufgelegt.

Dieser safft auf ein quentlen schwer getrunken / mit abgesottenem Honig oder Essig (das man in Apotheker Oximel nennet) treibt das böse Gewässer in der Wassersucht durch den Stuhlgang.

Diese milch bringt den weigern ire Zeit / getrunken / und mit Baumwall inn die Scham gestoßen.

Diese milch auch nützlich wider die stich der Scorpion / und anderer giftigen thiern.

Der samen von wildem Lattich / getrunken / benimmt die untersuche gelust und treuem.

Aussen

oximel adını verdiği karışım) ile içilirse, ödem hastalığındaki kötü suları atar. Bu süt içilirse veya pamukla vajinaya koyulursa geciken adet kanamasını başlatır Akrep ve diğer zehirli hayvanların sokması durumunda bu sütün kullanılması faydalıdır. Yabani marul tohumu içilirse cinsel istek ve meni azalır.

Harici Etkisi

Yabani marulun sütü çıbanları, lekeleri ve gözdeki bulanıklıkları iyileştirir.

Kadın sütüyle karıştırılıp sürüldüğünde yanıkları iyileştirir.

Marulun diğer isimleri şunlardır: Yunanca ὀλύγα, Arapça Cherbas, Latince Lactuca, İtalyanca Lattuca, İspanyolca Lechuga, Fransızca Laictve, Çekçe Locyka olarak adlandırılır.

Die Milch auß dem wilden Lattich, vertreibt die wüchsen, und flecke oder starfell der Augen.

Mit Frauenmilch, angestrichen, heulet sie den brandt.

Lattich heißet Griechisch ὀλύγα, Arabisch Cherbas, Lateinisch Lactuca, Welsch Lattuca, Spanisch Lechuga, Französisch Laictve, Böhmisch Locyka (Matthioli, 1563, s. 187A-189A).

Von Aloe, Cap: XXII.

Gestalt

Der Aloe, welchen die Apotheker brauchen, ist ohne allen Zweifel der rechte; dann es ist ein safft aus einem kraut, welcher von der Sonn entrücken und dürr wirdt. Sein wächst vil in Asia und Arabia. Man zielt in auch im Welschland in garten/ und Scherben von den fernstem / sonderlich zu Rom und Neapels / mehr zu einem Spektakel und lust / dann zum Gebrauch.

Es hat feste bletter / anderhalb spannen hoch / zweier Finger dick / aufgespritzt / sindt auch ein wenig rund / hinter sich gebogen / und zu beiden Seiten mit etlichen / wenigen / kurzen / stumpfen stacheln oder zanen versorgt. Der Stängel ist zweier zwerch Hände lang / glatt / rund / in der Mitte rötlecht / nicht one Nebensätze / daran stehen rings herum Leimfarbe blumen / wie die granatenblüet / neygen sich zu der erden. Bringt samen wie die Affodilwurz. Zant nur eine Wurzel / die stecht inn der erden / wie ein stock. Das ganze Gewächs reicht Starck / schmeckt sehr bitter. So mans in den kalten landen pflanzet / betreibt es nimmer / sonder verwelket und verdorret in kurzer zeit / doch so mans grün in die Kammer oder stuben anffhencht / bleibt es zwei jar verzerret / wie die Meerzwibeln.

Aloe

Şekil

Eczacıların kullandığı aloe hiç şüphesiz gerçek olandır; çünkü bu, güneşte kurutulmuş bir bitkiden elde edilen bir özsudur. En kuvvetli olanı Asya ve Arabistan'da yetişir. Aynı zamanda İtalya'da bahçelerde yetiştirilir ve genellikle Roma ve Napoli'de toplanır; fakat tıbbî kullanımdan ziyade kozmetik ve keyfi amaçlı kullanılır.

Yaprakları serttir, bir buçuk karış boyunda, iki parmak kalınlığında, kesildiğinde biraz yuvarlak ve arkaya doğru eğilmiştir, her iki yanında birkaç kısa dikenler ve dişlerle kaplıdır. Gövdesi iki karış uzunluğundadır, pürüzsüzdür ve orta bölgesinde veya belirgin bir yerinde nar çiçeği renginde çiçekleri vardır ve bu çiçekler yere doğru yayılır. Nergis kökü gibi tohumlar oluşturur; sadece bir kökü vardır, tıpkı bir çubuk gibi toprağa saplıdır. Bütün bitkinin tadı çok acıdır. Soğuk iklimlerde ekildiğinde asla yetişmez, kısa sürede solar ve çürür; fakat dikkatlice bir odada veya kapalı bir yerde asılı tutulursa tıpkı deniz soğanı gibi iki yıl boyunca bozulmadan durabilir.

Dallanma

Yaprakların özsuyu sıkılarak çıkarılır, kurutulur ve iki şekilde bize ulaştırılır:

Ausswelung

Auf den blettern wirdt der Saft gepresst / gedörrt / und zweierlei zu uns gebracht: Der erste ist sandecht / unsauber / und Schwarzblech / die Apotheker nennen in Caballinum Aloe, villeicht darum / das man in zun Ross Arzneien nürzet / ist nicht anders / dann die grundhe fen des allereinsten Aloe. Der ander Aloe, Succotorinum genannt / ist Rotlicht oder leberfarb / den achtet man für den besten /soll einen gutten Geruch geben / rein / klar / und wohl bitter sein /sich leicht laßen zerreiben und zerschmelzen.

Etliche falschen den Aloe mit Arabischem gummi / oder Acatia, aber man merkt den betrug allso: Der gefälschten Aloe ist nicht so bitter / noch eine so starken Geruchs / wie der lanter / ist nicht leicht zubrechen / lest sich nicht zwischen den fingern zu kleinem pulver zerreiben.

Natur, Kraft und Würkung.

Aloe ist warm und trucken im andern grad, es zeucht auch ein wenig zusammen.

In Leib

Aloe entölest du den Bauch / und macht in fertig zum Stuhlgang / purgiert die gallen und schleim / reinigt und streckt den magen / und so man in andern

Birincisi yumuşak, kum gibi ve siyahımsı renktedir; eczacılar buna Caballinum[108] aloe adını verirler, çünkü genelde at tedavisinde kullanılır ve bu aslında en saf Aloe türlerinden bir tanesidir. Diğer aloe ise Succotorinum şeklinde isimlendirilir, kırmızımsı veya karaciğer rengindedir ve en iyisi olarak da kabul edilir. Hoş bir kokusu vardır, saf, berraktır ve o kadar acıdır ki kolayca toz haline getirilebilir ve eritilebilir.

Bazıları aloeyi Arap zamkı veya akasya ile karıştırıp sahtesini satarlar, ancak bunun anlaşılması mümkündür: Sahte aloe o kadar acı değildir, üstelik güçlü bir kokusu da yoktur, kolayca kırılmaz, parmaklar arasında küçük toz haline gelmez.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Aloe, ikinci derecede sıcak ve kurutucudur, üstelik hafif büzücü bir etkiye sahiptir.

Dahili Etkisi

Aloe bağırsakları yumuşatır, dışkılamayı kolaylaştırır, safra ve balgamı temizler ve mideyi arındırır ve düzeltir. Diğer müshil ilaçlarıyla karıştırıldığında mideyi korur, bu sayede müshilden zarar görülmez. Soğuk ve zayıf karaciğerli olanlara iyi gelir ve sertleşmeyi yumuşatır.

[108] Caballinus(-a, -um), at ve atla ilgili bir şey anlamındadır (Glare, 1968, s. 246).

purgierenden Arzneien mischet / bewaret er den magen / das er nicht beschädigt werde von der Purgation. Bekommt auch der kalten blöden lebern wol / und zerteilt die gesucht. Ist ein Hauptstück in den Apotheker / wirdt zu vilen dingen gemischt. So man in allein brauchen will / dieweil er sehr bitter / mag man kleine Pillen daraus formieren / und derer ein oder anderthalb quentlen einnehmen. So man vollkommen purgieren will / mag man seiner drei quentle schwer verschlingen.

Aloe mit Mastix vermengt und eingenommen / ist gut wider das blutreichen aus dem Mund / und aus dem halse.

Ein quentlen Aloe, und halb so vil Mastix, mit Wermuts äfft vermengt / und in der Wochen zweimal genützt / ist gut den wassersüchtigen / in dem Anfang dieser tranchiert.

Aloe täglich ein wenig genossen / verhüttet den Menschen vor vilen zufallenden / schwärzlichen seuchen / der halben macht man in Apotheken die kleinen berühmten pillulen von Aloe, Myrrhen und Saffran / pestilentiales genannt / dann sie bewarfen voz der Pestilenz und feile / Stercken alle sinnen. Degleichen bereytet man auch andere kleine pillulen / die man Aloephanginas nennet / die sindt sehr

Eczacıların en temel ilaçlarından birisidir, birçok şey ile karıştırılabilir.

Tek başına kullanılmak istenirse çok acı olduğundan dolayı küçük haplar haline getirilir ve bir ya da bir buçuk quentlen alınır. Tam olarak müshil etkisi istenirse üç quentlen yutulabilir.

Aloe damla sakızı ile karıştırılıp içilirse, ağız ve boğazdan gelen kanamalara fayda sağlar. Bir quentlen Aloe ve yarım quentlen damla sakızı, Pelin otu suyu ile karıştırılıp haftada iki defa alınırsa, ödem hastalığının başlangıcında olanlara iyi gelir.

Aloe her gün az miktarda alınırsa, insanı birçok melankolik salgıdan muhafaza eder; bu yüzden eczanelerde Aloe, mür ve safrandan yapılmış küçük, meşhur haplar hazırlanır ki bunlara *pestilentiales* denir; veba salgınlarına karşı korur, hisleri güçlendirir.

Aynı şekilde Aloepanginas adı verilen başka küçük haplar da hazırlanır, bunlar mide ve baş için oldukça faydalıdır; balgamı alır ve bir veya iki yumuşak dışkılamayı sağlar.

Bu haplar korkmadan kullanılabilir. Bir quentlen akşam yemeğinde az bir yiyecekle birlikte veya yatmadan önce alınabilir. Mideyi temizlemek isteyen kişi bunları akşam yemeğinden bir saat sonra almalıdır. Bazıları yarım quentlen pestilentiales, yarım quentlen de

gebrechlich und nürzlich zu dem magen und haupt / benemen den schleim / und öachen eine oder Zween sanfte Stuhlganges. Man mag sie einnehmen on alle sozg / ein quentle inn einem geringen abendtmal / wenn man will zu bette gehen. So man aber den magen reinigen will / soll man sie eine Stunde von dem abendtmal einschlichen. Etliche nehmen der pestilentiales ein halb quentle / und der Aloepjanginae auch so vil / stehen nicht übel beieinander.

Wer ein Schaden an der gulden adern / oder hitzige Geschwulst an dem hintern hat / der soll sich des Aloe einzunehmen massigen.

Welchen weigern ire Zeit verstanden were / die sollen alle tag früe dieser pillulen drei verschlingen / sie genesen: Nimm des besten Aloe ein lot / daraus formire dreißig pillulen mit Poleys äfft.

Aussen

Das pulver von Aloe in frische wunden gestrewet / Heft sie zusammen / heilet und erfülle sie mit Fleisch / das fast kein narb danach bleibt.

Aloe ist sonderlich gutt zu den geschworen des Gemächts. Die zerrissene Vorhaut der Kinder fügt er zusammen / und heilet.

Die Feigwarzen so sich verblutt haben / stillt der Aloe, darauf gestrewet.

Aloepanginae alır; bu ikisi gayet iyi uyum sağlar.

Basur yarası olan veya makatında hararetli iltihabı bulunanlar Aloe'yi ölçülü bir şekilde almalılar.

En iyi aloeden bir lot al, pelin otu suyuyla otuz hap hazırla. Adet olamayan kadınlar, her sabah bu haplardan üç tane yutmalıdır, böylece iyileşirler.

Haricen Kullanımı

Aloe tozu açık yaralara serpilirse iyileşmeyi hızlandırıp çürümeyi engeller ve iz bırakmaz.

Aloe özellikle penisteki şişliklere faydalıdır. Çocuklarda yırtılmış sünnet derisini iyileştirip birleştirir.

Kanamakta olan siğillere aloe sürülürse kan durur.

Aloe bal ile karıştırılıp sürülürse morlukları, kan toplamasını ve kabuklanmayı giderir.

Aloe sirke ve gül suyu ile karıştırılıp sürülürse baş ağrısını dindirir.

Aloe gül veya rezene suyu ile yıkanıp göz çevresine sürülürse gözdeki akıntı durur ve görme güçlenir.

Aloe şarapla karıştırılıp kullanılırsa saç dökülmesini engeller.

Aloe şarap ve bal ile karıştırılıp ılık halde ağızda tutulursa, ağızdaki her türlü çıban ve çürük iyileşir.

Aloe mit honig vermischt und angestrichen / vertreibt die blawe Streichkäsen / bluttzelchen / und raude.

Aloe mit essig und Rosenwasser vermischt und ubergelegt / mildert das Hauptweg.

Aloe gewaschen mit Rosen oder Fenchel wasser / und das gestrichen umb die angen / benimmt den fluss dar inne / und sterckt das gesicht.

Aloe mit wein temperiert und gebraucht / wehret dem ausfallenden Haar.

Aloe mit Wein und honig vermischt / und warm in mund genommen / heylet allerlei geschwärte und feule darinnen.

Aloe mit Honig / Ochsengallen / und essig zusammen gerurt wie ein Pflaster / solchs warm uber den nabeş gelegt / vertreibt die würme.

Wieder die leuse an den ausgraben und heimlichen Osten ein gewisse arzney: zerlass Aloe Succocitrinum in Rosenwasser / netze ein Tüchlein darein / und bestreich den ost dar mit.

In summa: Aloe ist nutz und gue für alle böse fisteln / und fließende schaden / sonderlich im mund / und heimlichen Osten.

Aloe heißt Griechisch *Αλόη* (Aloë), Arabisch *Sabr*. Welch von Zähigkeit, Aloe, Spanisch *Hierba Doda*, Französisch *Perroquet* (Matthioli, 1563, s. 274C-276A).

Aloe bal, öküz safrası ve sirkeyle beraber lapa yapılıp sıcak halde göbeğin üzerine koyulursa kurtlar yok olur.

Özellikle cinsel organın çevresi ve gizli yerlerdeki bitler için: Aloe Succocitrinum'u gül suyunda erit, bir bez parçasını buna batır ve o bölgeye sür.

Kısaca: Aloe özellikle ağızda ve mahrem yerlerdeki her türlü fistül ve akan yara için yararlıdır.

Aloe, Yunanca *ἀλόη,* Arapça *Sabr* olarak bilinir. Zeytinsi yapısından dolayı Latince'de Aloe, İspanyolca'da Hierba Doda, Fransızca'da Perroquet olarak adlandırılır.

Von dem Kraut Baccharis genannt. Cap., XLIIII

Iskraut ist bei den alten in grossem gebrauch gewesen/allermest zu den kranken. Aber jetziger zeit sihet man's selten /Alls das auch etliche Asarum, das ist Haselwurz für Baccharis nennen/aber es ist falsch. Unlängst ist dise kraut umb die stadt Rom gefunden.

Natur, Krafft und Würckung

Die würck in wasser gesotten / vnd getrunken / ist gute denenn / so gebrochen oder gefließet seind / auch denenn / so schweeres athem haben / dem alten husten / schweren haaren / vnd versäumen deiner frauenzeit.

In Leib

Die wurzel in wasser gesotten / und getrunken / ist gut denen / so gebrochen oder geflossene Glieder haben / schweren athem haben / dem alten leuten / schwachen harnen / und verhalten ihrer frauwenzeit.

Aussen

Die wurzel frisch angehangen / vertreibt die schwere Geburt. Zum säftle gemacht / und in die Scham gegossen / zeucht die frucht. Ist auch den Kindbetterinnen gute und dienlich / in der kalte füssen / da diese warm umb gewickelt hat (Matthioli, 1563, s. 303A-303C).

Siklamen Adı Verilen Ot Hakkında

Bu bitki eski zamanlarda özellikle hastalar için büyük ölçüde kullanılmıştır. Bazıları ona Asarun der, yani Siklamen için kedi otu adını kullanırlar, fakat bu yanlıştır. Yakın zamanda bu bitki Roma şehri civarında tespit edilmiştir.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Suda kaynatılıp içilirse, kusan veya ishal olanlara yarar sağlar. Ayrıca nefes darlığı çekenler, kronik öksürüğü olanlar, ağır saçları olanlar ve adet gecikmesi yaşayan kadınlar için etkilidir.

Dahili Etkisi

Kökü suda kaynatılıp içilirse, kemikleri kırılan ve çıkıkları olanlar, nefes darlığı yaşayanlar, yaşlılar, zayıf idrar yapanlar ve adet düzensizliği yaşayan kadınlar için yararlıdır.

Harici Etkisi

Taze kökü vücuda asılırsa doğumu kolaylaştırır. Suyu çıkarılıp vajinaya uygulanırsa doğumu hızlandırır. Lohusalık dönemindeki kadınların soğuk ayaklarını ısıtmak için faydalıdır.

Von Binzen, Cap. LIIII

Geschlecht und Gestalt

Der Binzen herberg ist in Wassergräben / Sumpfen und feuchten awen. Aus einem Stock wachsen viel runde, glatte, und pilzige Stängel oder Birzen / innwendig mit weißem March ausgefüllt / haben gar kein bletter / allein unten bei der wurzel sindt sie mit etlichen scheiden betleydct / wie das Rhor. Oben nicht fern von dem Gipfel bringen sie rötlichen samen traubenweise / der gleichet dem Sorgsamen. Die Wurzel ist vielfältig / zalecht / dünn / doch Steiff und vest in die erden gerefft. Man findet große und kleine Binzen / aber dieweil sie der Gestalt nach fast miteinander zutragen / haben wir sie unter einer figur begriffen. Im Behmerlandt habe ich ein Binzengeschleche geliehen / neben dem Fluss Moldau / Moch vielleicht auch in anderen würfeligen orten gefunden werden / daffelbige hat vil / lange / schmale / und spitzige bletter / die steigen bald von der wurzel auf. Mitten zwischen diesen brettern stehen, die runden. Diese blumen sindt in drei brettle zerteilet.

Natur, Krafft und Würckung

In Leib

Saz

Cinsiyet ve Şekil

Kamış su kanallarında, bataklıklarda ve nemli çayırlarda yetişir. Kökünden birçok yuvarlak, pürüzsüz, yumuşak, esnek, hafif yapışkan ve gür saplar çıkar ve içleri beyaz özsu ile doludur.

Bunlar genelde oldukça ince ve küçüktür, fakat kökü birkaç boru şeklinde damarlarla kaplıdır. Üst kısmı, tepesinden üzüm salkımına ve pelin otuna benzer kötü tohum üretir.

Kökü beyaz, esnek ve az incedir, fakat serttir ve toprağa sıkı bir şekilde tutunur. Büyük ve küçük kamış türleri vardır, ancak genel şekli itibariyle birbirine oldukça benzer ve neredeyse aynı formda kabul edilirler.

Bohemya bölgesinde, Moldau Nehri'nin[109] yanında bir Saz otu türü gördüm. Muhtemelen diğer bataklık alanlarda da yetişiyordur. Uzun, dar ve sivri yaprakları vardır, kökten yukarıya doğru yükselirler. Yaprakların ortasında yuvarlak olanlar durur. Bu çiçekler üç yaprakçığa ayrılır.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Dahili Etkisi

Saz otunun tohumu kavrulduktan sonra suda bekletilmiş şarap ile içildiğinde akıntıyı tamamıyla durdurur ve idrarı

[109] Günümüzdeki adı Vltava Nehri'dir.

Der Binzen samen gebraten, darnach mit gewassertem Wein getrunken, stopfft den stugang, und die übrige Rothe Flüsse der Frauen, treibt den harn forte. So man sein zuvil einnimpt, ist er dem Haupt nicht zum Besten.

Aussen

Die scheiden, so neben dem Wurzeln wachsen, seiend nurz und gut, wie ein Pflaster uberge legt, wider die stich der spinnen.

Aus den glatten Binzenhalmern flicht man vischreublen / allerhand körnlen / mattende den / und anders. Aber aus den kleinsten Halmen machen etliche Sommerhäuser te / lassen dieselben mit zendel überziehen.

Arme Leute dachen ire heulen mit den Binzen / gleich wie auch dem Rohr. Sonst pflege die jungen gesellen auf diesen Quecken und leichten Binzen zu schwimmen / biss sie der Kunst gewiss werden: Wiewohl zu diesem Handel besser dienen zwo runderen blasen / dieselben an einen strich gebunden / diesen strich umb die strotzende blasen bleiben stets empor.

An etlichen orten trocknen die weiter junge Kass auf den Binzen.

Das weisse march auss den Binzen genommen / gibt gute reine weichen in die Ampeln, Man stechts auch in die

söktürür. Eğer ondan fazla miktarda kullanırsa, o başa pek iyi gelmez.

Harici Etkisi

Köklerin yanında büyüyen kılıflar pürüzlüdür ve örümcek sokan yerin üzerine koyulduğunda iyi eder.

Düzgün saz saplarından her çeşit sepet, paspas ve benzeri şeyler örülür. Fakat en ince sapları bazı kişiler yazlık ev yapmakta kullanır ve üzerlerini meşinle kapatırlar.

Fakir insanlar evlerini saz ile örterler. Genç delikanlılar yüzme sanatını kesin olarak öğrenene kadar bu esnek ve hafif sazlarla yüzerler: Gerçi bu iş için daha iyisi iki yuvarlak hava torbasını bir ipe bağlayıp bu ipi gerilen hava topları etrafında kalırsa suyun yüzeyinde kalmış olurlar.

Bazı yerlerde genç kızlar sazın üzerinde çamaşırlarını kuruturlar.

Sazdan alınan beyaz öz, temiz ve yumuşak tamponlar yapmak için kullanışlıdır. Aynı şekilde fistüllere sokulur, dar delikler bununla genişletilir.

Toz haline getirilmiş özü, su ile karıştırılmış şaraba batırıldığında suyu kendine çekerek şaraptan ayırır.

Saz bitkisine Yunanca *Σχοίνος,* Latince *Iuncus*, Arapça *Dis*, İtalyanca *Giunco*, İspanyolca Iunco, Fransızca *Ionc* ve Bohemce *Sytij* olarak adlandırılır.

fisteln / die enge Löchlein dar mit znerweitteren.

Wenn man gemalt march in gemischten wein legt / so zeucht es das wasser an sich / und scheidet den Wein rom wasser.

Binzen Heißen Griechisch *Σχοίνος,* Lateinisch *Iuncus*, Arabisch *Dis*, Welsch *Giunco*, Spanisch *Iunco*, Französisch *Ionc*, Behmisch *Sytij*. (Matthioli, 1563, s. 446A-446C).

Von Kapperrosen / Kornrosen, Cap. LXV

Gestalt

Capperrosen nennet man allso, darum das die Tinder ire Kurzweil mit diesen blumen treiben / machen mit den blettern schnallen in derhande oder stirnen.

Man nennet auch Sirnschall / Rornrosen / Felsmagsamen / Grindmagen. Wächst auf dem feld / beinahe in allen frischen und bisweilen in so großer Menge / das auch das ganze acherstuch anzusehen ist / als were es mit diesen Rosen überzogen. Man findet sie vom Meyen an biss in den Zerbst.

Gewinne dünne / runde /gerade Stängel und aste / die sindt ganz rauch und Harig / ellenhoch. Zat Blätter wie der weiße Garten Senff tief zerspalten / doch Lenger und rauer. Der Knopf am stengel ist mit zweien grauen harzigen hanteln beschlossen. Sobald die Blüm herfür will / fallen die zwei Grawe harzige heulten voneinander / und / schlecht allso die schöne rote blume oder Rose herfür. Die bletter an diesen Blumen fallen balgt ab / als dann erscheinet ein länglicher knospen / rings umher mit schwarzem Haar besetzt. In dem selbigen findet man samen / an der farb ein wenig braun / am Geschmack etwas bitter. Die Wurzel ist fingerdick / weiß /

Gelincik çiçeği

Şekil

Gelincik çiçeği "Capperrosen" şeklinde adlandırılır, çünkü çobanlar bu çiçeklerle eğlenirler, yaprakları ile alın veya ellerine tokalar yaparlar.

Üstelik Sirnschall, Rornrosen, Felsmagsamen ve Grindmagen olarak da adlandırılır. Tarlalarda, hemen hemen her yeşillik arazide ve bazen çok miktarda yetişir ki bütün bir tarla bu çiçekle örtülmüş gibi görünür. Mayıstan sonbahara kadar da durur.

İnce, yuvarlak, düzgün sapları ve dalları vardır; bunlar tamamıyla pürüzlü ve tüylüdür, bir quentlen yüksekliğindedir. Yaprakları beyaz bahçe hardalı gibi derin çizgilidir, ama daha uzun ve daha pürüzlüdür. Sapın üzerindeki tomurcuk, iki reçineli kapakla örtülmüştür. Çiçek açmak istediğinde bu reçineli kılıflar birbirinden ayrılır ve güzel bir kırmızı çiçek çıkar. Bu çiçeğin yaprakları hızlı dökülür, o zaman uzunca bir tomurcuk ortaya çıkar, etrafı siyah tüylerle kaplıdır. Bunun içerisinde kahverengimsi renkte, biraz acı bir tadı olan tohum vardır. Kökü parmak kalınlığındadır, beyaz, ara ara sarı ve birçok yan kökle bezelidir ve acıdırlar.

Doğası, Gücü ve Etkisi

ettwan gelb / mit Vilen nebenwurzlen geziert und bitter.

Natur, Krafft und Würckung

Die Complerion und Eigenschaft der Klapperosen ist zur kulung geartet wie der ander Magsomen.

In Leib

Fünf oder sechs Kolben mit jrem samen in wein gesotten / uber das halb teyl / und getrunken / macht ziemlich schlaffen. Tincher dar inne genervt / und umb das haupt allso gebunden / bringt den schlaff desto traf feiger.

Der samen zerstoßen / mit Meth getrunken / ist gut den verschlossenen stulgang zu weychen und zu öffnen. Desgleichen tuet er auch / so man in die lebtuchen bucht.

Gerbrandt Wasser aus den Klapperrosen / tütet alle innerliche hirz / mag on sorg in hitzigen Federn getrunken werden. Denn solche wasser ertülen die leber / stillen den schmerzen / bringen den schlaff / leschen die hirz im Halse / vertreiben die braune / getrunken / und dar mit gegurgelt.

Etliche geben diesen blumen groß lob wider das Seitenstechen / pleuresis genannt / und soll ein gewiss Experiment sein / so man die blumen dörret / zu pulver stößt / und mit Heilwasser dem Siechen zu Tranchen gibt. Andere nehmen ein halb lot der

Gelincik bitkisinin yapısı ve tabiatının soğutucu etkisi vardır, haşhaş gibi vücudu serinletir.

Dahili Etkisi

Beş veya altı tane çiçekli kısmı tohumuyla birlikte şarapta ezilip yarısı içilirse oldukça uyku getirir. Aynı suya batırılmış bez başa sarılırsa daha derin bir uyku verir.

Tohumlar ezilip ballı şarapla içilirse kabızlığı giderir ve dışkıyı yumuşatır. Aynı etkiyi lavman olarak da yapar.

Gelincik çiçeğinden yapılan damıtılmış su iç hararete karşı etkilidir, ateşli hastalıklarda kullanılması uygundur. Çünkü bu su karaciğeri serinletir, ağrıları dindirir, uyku getirir, boğazdaki yanma hissini keser, kahverengi lekeleri yok eder, içilerek veya gargara yapılarak kullanılır.

Bazıları bu çiçeği yan ağrısı hastalığına karşı çokça önerirler ve bu konuda kesin bir deneyim olduğunu dile getirirler: Çiçekler kurutulup toz haline getirilir ve şifalı su ile hastaya içirilmelidir. Diğerleri ise yarım lot çiçek alıp bir beze sarar, başa bağlar ya da yastığa koyar, bunu üç gün artarda yaparsa birçok vakanın tedavisinde olduğu gibi fayda görür (Pandec. Bölüm 6).

Eğer yapraklar şarapta kaynatılıp içilirse veya dıştan uygulanırsa adet sancısını dindirir.

blumen / bindens in ein tüchle / Henches in ein halb solchs thuen sie drei tag nacheinander / bezeugen dabei / sie haben diese Arznei an vilen Tranchen war hälftig befunden / davon besiehe addit: Pandec: cap. 6.

Die bletter in wein gesotten un getrunken / oder von außen übergeschlagen / stellen der Frau en tranchiert.

Im Welschland nehmen die pawren die jungen zarten bletter / Kochens mit Butter und Kass / und Essens wie Ander kraut. So schreibt auch Theophrastus das es die Griechen in der kost haben gebraucht.

Aussen

Die bletter mir den Kolben zerstoßen / und übergelegt / laschen allerlei hirz.

In Wasser gesotten / Tücher dar ein genervt / und umb das haupt gebunden / bringen sie den schlaff.

Gedacht wasser leschet den rotlauff / daruber geschlagen.

Mit diesem wasser die Zungen gewaschen / oder dar mit gegurgelt / vertreibt die breune.

Das wasser mit hanfen werch uber die leber geschlagen / stellt das blutten auss der nasen. Desgleichen legt es nider die Geschwulst an heimlichen orten / dar mit gewaschen. An die schlaff gestrichen /und umb die stirn gebunden

İtalya'da köylüler genç ve taze yaprakları alıp tereyağı ve peynirle pişirirler ve bunu diğer sebzeler gibi yerler. Theophrastus da Yunanlıların bu çiçeği yemeklerde kullandıklarını yazmıştır.

Harici Etkisi

Yapraklar başakla beraber ezilip dıştan cilde uygulanırsa her türlü iç hararet diner.

Suda kaynatılınca bezler suya batırılır ve başa bağlanırsa uyku getirir. Ayrıca bahsedilen bu suyu kızarıkların üzerine dökülürse söndürür.

Bu suyla dil yıkanır veya gargara yapılırsa ağız içi iltihapları yok eder.

Suyu, kenevir sapıyla birlikte karaciğerin üzerine koyulursa burundan gelen kanama durur, Aynı zamanda mahrem bölgeler bu suyla yıkanırsa bu yerlerdeki şişlikleri dindirir. Şakaklara sürülür veya alına bağlanırsa çıldırmış insanların öfkesini sakinleştirir. Hararetten kaynaklanan gözlerdeki ağrıları keser.

Bu haşlanmış su ile ilgili söylenen her şey damıtılmış hali için de geçerlidir.

Bu çiçeğin suyu, kükürt ve güherçile ile karıştırılırsa uyuz ve ciltteki tüm pislikleri temizler ve iyileştirir.

Bu bitki Yunanca *μήκων ῥοιάς,* Latince Papaver *erraticum, fluidum, rubeum*, İtalyanca Papauero salvatico,

/ stillet es das Wüten der tobigen Menschen. Legt den Wee tagen der augen / so von hirz entstanden ist.
Was von diesem Kochwasser gesagt ist / soll auch von dem gebrandeten Wasser verstanden werden.
Der Saft von diesen Rosen mit Schwebel und Salpeter vermischt / heilet den grindt / Seubert und vertreibt alle flachen.
Klappern heisset seinn Griechisch *μήκων ῥοιάς* / Lateinisch *Papauer erraticum, fluidum, rubeum*, Welsch *Papauero saluatico,* Spanish *Amapollia,* Französisch *Pavot sauuage,* Behmisch *Mat Wilč* (Matthioli, 1563, s. 457A-457C).

İspanyolca *Amapollia*, Fransızca *Pavot sauuage* ve Bohemce *Mat Wilč* olarak adlandırılır.

Vom Magsamen Mohe, Cap. LXIII

Geschlecht

Der Magsame ist meniglich bekannt / wird gepflanzt in Acker Feld und in Garten. Seine sindt vier Geschlecht / allein an den farben der blüest und samens unterschieden / sonst kommen sie mit wurzeln / kraut / Stängeln / und milch überein.

Der erst Blue schneeweiß / bringet weißen samen. Der ander gibt braunleißfarbe oder rote blumen / und schwarzen samen.

Des dritten blumen sind weiß / Gegenden köpften mit roten flechen besprenge / der samen ist ßleychgeel.

Der viert tetregt blumen / die sindt gegen den Köpften weiß mit bramen tippeln schachert / hat Graw Farben samen.

Gestalt

Das Kraut an jenen allen ist Harig/ rauch/ zerterße/ ziemlich breit und lang/ aschenfarb grün / am Geschmack bitter/ weichst du one Stil am Stängel/ der ist Fingers dick/ rund/ und hörig. Die Blumen sind schön/ gros/ von farben wie zuvor gemeldet. Wenn sie abfallen / folget der samen in Köpfen verschlossen/ am Geschmack etwas süß und ölecht.

Natur/Krafft/vnd Würckung

Haşhaş Tohumu Hakkında

Tür

Haşhaş herkes tarafından bilinen, bahçelere ve tarlalara ekilen bir bitkidir. Dört çeşidi vardır, sadece çiçeklerinin ve tohumlarının renkleri farklıdır. Bunun haricinde kök, yaprak, gövde ve sütü bakımından aynıdırlar.

Birincisi tamamen kar beyazında çiçek açar ve beyaz tohum verir. İkincisi kahverengimsi veya kırmızı çiçeği vardır ve siyah tohum üretir.

Üçüncüsünün çiçekleri beyazdır, büyük ve çanak yaprağında gül kırmızısı renginde benekleri vardır. Tohumu ise soluk sarıdır.

Dördüncüsünün çiçeği baş aşağı eğilir, morumsu benekleri vardır ve tohumları gridir.

Şekil

Bitki tamamıyla tüylü, kabarık, parçalı, oldukça geniş ve uzun, en üstte koyu yeşil renktedir. Tadı acıdır. Olgunlaştığında sap kısmında kalın, yuvarlak ve tüylü bir öz suyu bulunur. Çiçekleri büyük, güzel ve renkleri karmaşıktır. Çiçekleri dökülünce içerisinden tohumları barındıran küçük başçıklar çıkar. Bunların tadı hafif tatlı ve kaygan bir yapıya sahiptir.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Haşhaş tohumlarının hepsi dördüncü veya son derecede soğutucu etkiye

Alle Magsamen kühlen im vierten oder letzten grad. Der weiße ist milder / und sicherer zu brauchen / dann der schwärze.

In Leib

Der Magsamen bringe ruwe und macht schlafen, nach eines jeden gefallen genützt. Etliche kochen diesen samen in Brei oder Milch, für die jungen kinder, wenn sie unruwig sind, und niche schlafen mügen.

Man kann auch auf das Köpfen ein Latwerge machen, die ist sehr nutz zu dem scharfen Husten / und Flüssen / so aus dem Haupt auf die Lungen und Brust herabfallen, dienet auch wider allerlei bauch rhur / Blutspeien / und verfließen der frawen Zeit. Man muss, aber die köpf in Wasser sieden, bis das halb teil verzerrt wird / nachfolgendes durchseihen / und gefeimt Honig oder zucher Darunter tuen / und wiederum sieden lassen / biss dick gnug wird wie ein Latwerge / die nennet man Diacodiu.

Auch bereitet man in Apotheken einen Sirup vom Magsamen / Sirupum de papauere genandt / ist nurz un gut zu allen yerztgemelten Gebresten / förmlich aber braucht man in zum schlaffen / auf den abends zween Esslöffel vol eingenommen.

Der schwarze Magsamen ist stärker, denn der weiße, so man in zerstößt / un

sahiptir. Beyaz olanı daha hafif ve güvenli olup siyah olana kıyasla daha rahat kullanılabilir.

Dahili Etkisi

Haşhaş tohumu yatıştırıcıdır ve uyku getirir. Bazıları tohumları sade veya sütün içerisinde huzursuz hisseden çocuklara uyumaları için verirler.

Çiçek başlarından bir tür yoğun macun kıvamında ilaç elde edilebilir; bu, keskin öksürük, akciğerden göğse akan akıntılar, karın gevşekliği, kan tükürme ve kadınların adet kanamaları için oldukça faydalıdır. Bu başlar suda kaynatılır, yarısı buharlaşınca süzülür, içerisine arıtılmış bal ya da şeker katılır ve koyulaşana kadar tekrar kaynatılır. Oluşan bu ilaca Diacodium denir.

Eczanelerde haşhaş tohumundan hazırlanan bir şurup yapılır, buna Sirupum de papavere denir; yukarıda bahsedilen rahatsızlıkların hepsine karşı faydalıdır, özellikle uyku için kullanılır: akşamları iki yemek kaşığı içilir.

Siyah haşhaş tohumu beyaz olanından daha etkilidir; dövülüp şarapla içilirse sürekli olan bağırsak akıntısını, kan akışını ve kadınların çeşitli akıntılarını durdurur ve uyku verir.

Haşhaş tohumunun en etkili hali özsuyu olan afyondur. Bu afyonun haşhaş bitkisinden nasıl elde edileceğini Dioscorides anlatmıştır.

in wein trinkt / stillt das tägliche Auslaufen des Bauchs / Blutflüsse / und andere genge der weiter / macht schlaffen.

Das schärfste vom Magsamen ist der gestandene Saft Opium genannt, wie man den selbigen vom Magsamen samlen und machen soll, beschreibet Dioscorides.

Ist sorglich damit umzugehen, gehortet nicht in Leib, wenn im fall der großen not, alls do ist stetiges wachen oder Unruhe / unleidliche verzweifelte schmerzen / und hitzige Flüsse / da sonst kein Arznei helfen will / da mag man das Brauchen / doch mit Bescheidenheit und Zusatz oder correction, wie es dann ein gewo man es liederlich in leiß nimmt / töntet es die natürliche warme /benimmt die empfindligleit / und bringt den manschen schlafend umß.

Auch ist zu wissen, dass der Deutsche Magsamen nicht so heftig teiltet, wie die alten von ihrem Schreiben, ist on Zweifel des Landes und der Luft eigenschaffte schuldt, denn aus diesem einheimischen Magsamen macht man Süpplein, brotzelten oder Kuchen, auch öl das, isset man on allen schaden.

Der halben bereitet man obgemelte Opium nicht von unserm einheimischen Magsamen, sondern man bringt es von frembds zu uns, und fürnemlich aus der

Bu dikkatli kullanılmalıdır; vücuda alınmamalıdır fakat daimi uykusuzluk, huzursuzluk, katlanılamaz derecedeki ağrılarda, sıcak ateşli akıntılarda başka hiçbir ilaç bunlara fayda etmiyorsa afyon o zaman kullanılabilir. Dikkatli bir şekilde ve yardımcı maddelerle beraber kullanılmalıdır, zira keyfince ve dikkatsizce alındığında vücudun doğal sıcaklığını yok eder, hissiyatı alır, kişiyi uykusunda öldürür.

Ayrıca bilinmelidir ki eski yazarların belirttiğine göre Alman haşhaşı pek etkili değildir; bu da şüphesiz bölgenin ve havanın özelliklerin kaynaklanır. Çünkü bu yerli haşhaş tohumundan çorba, çörek veya kek yapılır, üstelik yağ da çıkarılabilir ve bunlar güvenle yenilebilir.

Bu yüzden, yukarıda bahsedilen afyon bizim yerli haşhaşımızdan değil, başka yerlerden getirilir; özellikle Thebais yöresinden, hatta bu yüzden adı Opium Thebaicum'dur.

Harici Etkisi

Haşhaş türlerinin hepsi, bitkinin özü veya suyuyla beraber, uyuyamayan veya huzursuz olan insanlara yararlıdır; başa ve şakaklara lapa gibi konulur.

Bir keten fitil haşhaş suyu ile ıslatılıp burun deliklerine konursa uyku getirir. Kadınların mahrem yerine konduğunda

landschaffte Thebais, daher es Opium Thebaicum genandt wirdt.

Aussen

Aller Magsamen, desgleichen das Kraut oder ausgedruckter saft, und Gerbrandt Wasser dar von, ist alles nutz un gut den, unruwige unsinnige mansche, die nicht schlafen können, Pflasters weiße uber die Stirn und schlaffe gebunden.

Ein Leinen zapfen in Magsamen kraut Saft genetzt, und in die nassen getan, bringt den schlaff förderlich.

In die Heimeligkeit der Frauen gelegte, verzettelt es den Fluss, benimmt den schmerzen, und bringt Ruwe.

Gemalter Saft ist auch gut zu den hitzigen augen, mit einem gebratenem euer Dotter vermischt und übergelegt.

Wasser mit den Köpfen gesotten, hat gleiche Wirkung, laschet auch (also genützt oder übergelegt) den Rotlauf oder wildt Feuer.

In die Ohren mit Mandelöl getropfte / sanfftigt es das Wee Thum dar inne.

Wasser von Magsamenkraut, blumen und köpfen gebrandet, hat obrerürte Wirkung.

Dienet sonderlich wol wider die rote Flecken und purzeln unterm angesichts / zum tageszweymal damit gewaschen, hilft auch, da ein Mensch von der Sonne gebrandet ist, mit tuchern darübergelegt oder angestrichen.

akıntıyı durdurur, acıyı giderir, sakinlik sağlar.

Bu sıvı, kızarmış ve iltihaplı gözlere faydalıdır; haşlanmış yumurta sarısı ile karıştırılıp gözlere koyulur.

Haşhaş kapsülleriyle kaynatılan su da aynı etkiyi gösterir ve vücuda sürüldüğünde ciltteki iltihapları giderir.

Bu su ile dil yıkanır veya gargara yapılırsa ses kısıklığı düzelir.

Haşhaş bitkisi, çiçekleri ve kapsülleriyle kaynatılıp suyu çıkarılırsa serinletici bir etki kazanır.

Özellikle kırmızı lekeler, morarmalar ve cilt iltihapları üzerinde etkilidir. Bu su, günde iki kez sürülerek veya güneş yanığı olan bölgelere uygulanarak kullanılabilir.

Haşhaş Yunanca *μήκων Ήμερως,* Arapça *Thaxthax,* Latince *Papaver hortense* veya *satiuum,* Galce *Papauero domestico,* İspanyolca *Dormidera,* Fransızca *Pavot large,* İbranice *Mat zadzrach* olarak bilinir.

Magsamen heisst Griechisch *μήκων Ἡμερως*, Arabisch *Thaxthax*, Lateinisch *Papaver hortense siue satiuum*, Welch *Papauero domestico*, Spanisch *Dormidera*, Französisch *Pavot plane*, Böhmisch *Mat zahradnij* (Matthioli, 1563, s. 456A-456C).

Von Bilsenkraut / Schlaffkraut, Cap. LXVII

Geschlecht und Gestalt

Dis kraut nennet man auch Gewobenen Dollkraut / Kundts Wurzel / Zigeunerkraut. Das gemeine Deutsche Bilsenkraut wächst auf ungebeten orten / neben den Straßen / und ackerreinen. Hat breite / lange / aderichte / feste aufgeschnittene / rauche / und tunckel aschen färbe blätter; feste, runde / wollechse Stängel.

Die Tragen von der Mitte an vil Nebenzweigle / daran stehen bleychgelbe oder Todten färbe cymbalen oder Häslein / nach einer Ordnung biss oben auß / doch nur auf einer Seiten. Der samen so dar inne zeitig wirdt / ist dem Magsamen gleich / doch grauer und erden Färber.

Die bletter werden auch am stengel oben außen schmaler / kleiner und spitziger. Die wurzel ist weiß / spannenlang / saftig / befettet sich fast in das Erdstrich. Das ganze Gewächs gibt einen starken / schweren Geruch.

Das zame weiße Bilsen kraut ist dem gemcinen fast gleich / doch sindt die bletter ein wenig runder / wollechter / weicher / feister / und stehen nicht so gedrängt ineinander. Mit den blumen gleichet dem ersten / sindt doch bleicher / und bissweilen gar weiß.

Ban otu Hakkında

Tür ve Şekil

Bu bitkiye Gewbonen Doltkraut, Nosworgel ve Zigeunerkraut da denmektedir. Almanca yaygın olarak bilinen ismi ise Bilsenkraut (Ban otu) halidir. Genellikle harabelerde, yolların kenarlarında ve tarla sınırlarında yetişir. Yaprakları geniş, uzun, damarlı, derin girintili, tüylü ve koyu kül rengindedir; yuvarlak, sağlam ve yünlü sapları vardır.

Sarımsı soluk renkli veya ölü rengine benzeyen çiçek başları olan çok sayıdaki yan dallar ortadan itibaren büyürler ve belirli bir düzene göre yukarı doğru sıralanırlar, fakat sadece bir tarafta toplanırlar.

İçinde oluşan tohumlar haşhaş tohumu gibidir fakat daha gri ve toprak rengindedir. Yapraklar da gövdenin üst kısmında daha küçük, daha dar ve sivridir.

Kökü beyaz, yaklaşık bir karış uzunluğunda, sulu ve toprağa sıkıca bağlıdır. Tüm bitki kuvvetli ve ağır bir koku yayar.

Dikenli ban otu yaygın olanına çok benzerdir fakat yaprakları biraz daha yuvarlak, tüylü, yumuşak ve etlidir; üstelik daha seyrek dizilidir. Çiçekleri ilk türle aynıdır fakat daha solgun hatta bazen tamamen beyazdır.

Hat auch nicht so vil cymbalen oder schellen / wie das erste / dar zu sindt diese schellen linder / und bringen weißen samen. Ferner ist das dritte Bilsenkraut / wächst anderthalb elen hoch mit runden stängeln / die sindt mit zar mit zarter wollen überzogen / haben vil Nebenzweige / Dar zu feiste / weiche bletter / eines schweren Geruchs.

Sindt auch nicht allso ausgeschnitten / wie in den abgemalten zween Geschlechte / haben aber dennoch den umkreis ein wenig uneben.

Blüte gelb / wie das erste Geschlechte / darauf werden runde köpf / voller schwarzweißen Samen.

Seine Wurzel ist weiß / spannenlang / fingerst dick. Man zilets jerzundt in gärten / als einen frembden Gast.

Natur / Krafft / und Würckung

Bilsenkraut ist mit allen seinen Stücken sehr kalter complexion / macht schlafen.

In Leib

Bilsenkraut / blumen / und samen sollen nicht in leib genommen werden / dann es nicht allein dem Manschen / sondern auch dem vihe schädlich und tödlich ist. Solch kann man an den fischen im Wasser warnemen / wenn die Landstreicher Bilsensamen und Rotilienkorner / die man in Apotheken Coculas Elephantis nennet / ins Wasser werfen / Arvo werden die fische tobend

İlk tür kadar fazla filiz veya tohum kapsülü yoktur, ayrıca bu kapsüller yumuşaktır ve beyaz tohum üretirler.

Üçüncü tür Ban otu yaklaşık bir buçuk dirsek yüksekliğine ulaşabilir, yuvarlak gövdesi vardır ve üzeri ince tüylerle kaplıdır. Çok sayıda yan dalı ve etli, yumuşak yaprakları vardır. Ağır bir koku yayar.

Önceki iki tür kadar derin girintili değildir fakat yine de çevresinde hafif bir kıvrımı vardır. Çiçekleri ilk tür gibi sarıdır ve sonrasında siyahımsı sarı tohumlarla dolu yuvarlak kapsüller oluşturur.

Kökü beyazdır, yaklaşık bir karış uzunluğunda ve bir parmak kalınlığındadır. Bu tür, ev bahçelerinde yabancı bir misafir gibi yetiştirilir.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Ban otu her bir parçasıyla son derece soğuk tabiatlıdır ve uyku verir.

Dahili Etkisi

Ban otunun çiçekleri ve tohumları asla içilmemeli veya yenmemelidir; çünkü yalnızca insanlar için değil hayvanlar için de zararlı ve ölümcüldür. Suya atıldığında anlaşılır. Çünkü gezginler Ban otu tohumlarını ve küçük kırmızı meyve tanelerini, eczanelerde Coculas Elephantis olarak bilinir, suya atarlarsa balıklar hemen bayılır ve yukarı sıçrar. Sonrasında sırtları yukarı dönük bir

/ springen auf / und teuren zu letzte das weiße Übersicht / das man sie mit den henden fahen mag. Die züner auf dem balchen fallen herab / wenn sie mit Bilsensamen bereichert werden / und so sie den samen essen sterben sie davon. Allso macht es auch die Menschen schlaftrunken und toll / wenn sie sein vil essen. Ich hab pawrenhinder gesehen / die diesen samen Gassen hatten / die waren allso samisch und unsinnig / das die eltern meineten / sie waren vom Bimsen seist bescssen. Daher nennen es die Welschen Paaren Disturbio.

So die wilden Schweine von diesem kraut essen / kompt sie der krampf oder tropf an / aber die Natur hat sie ein Arznei geleert / eilen alsbald zum Wasser / Fahen Krebsen / und essen sie / dar mit wird ihnen geholfen.

So jemandes im argwon were / dass er Bilsenkraut oder samen genossen hette / der trink von stundtan Geys milch / Meth / Zirbelnüssen / oder Rübsamen mit süßem Wein. Wo deren keins für Händen / mag man dar für nehmenden samen von Nesseln / Kressen / Senff / oder Rettich / zwibeln / Knoblauch / welchs man haben mag / mit Wein getrunken / dar durch wirdt der schabe gewendet.

şekilde suyun yüzeyinde kalır. Böylelikle insanlar kolayca balık yakalamış olurlar.

Tavuklar tüneklerinde dururken Ban otu dumanına maruz kalırlarsa düşerler ve bu tohumları yerlerse de ölürler. Benzer şekilde insanlar da çok fazla Ban otu yediklerinde sersemleşir ve delirirler.

Ben bazı köylü çocuklarının bu tohumları yediklerini gördüm; onlar tamamen şaşkın ve deli gibi davranıyorlardı. Sonrasında aileleri çocuklarının kötü ruhlar tarafından ele geçirildiklerini zannettiler. Bu yüzden İtalyan köylüleri bu bitkiye "Köylü Deliliği" demişlerdir.

Yaban domuzları bu bitkiyi yediklerinde kramp veya felç benzeri etkiler yaşarlar. Fakat doğaları gereği bir tedavi yöntemi öğrenmişlerdir: Hemen suya koşarlar, yengeç yakalayıp yerler ve böylelikle iyileşirler.

Eğer birisi Ban otu veya tohumunu yediğinden şüphelenirse, hemen keçi sütü, met, çam fıstığı veya şalgam tohumu ile beraber tatlı şarap içmelidir.

Eğer bunlardan hiçbiri yoksa o zaman ısırgan tohumu, tere tohumu, hardal, turp, soğan, sarımsak gibi şeyler ve şarapla içilmelidir. Böylelikle zararı gider.

Das Ander Geschlecht mit dem Weißen Samen ist linder / und nicht so sorglich zu Branchen / wie das erste und dritte.

Aussen

Bilsenkraut / Blumen / und samen / dienen zum schlaff / und stillen die schmerzen / sollen doch mit Bescheidenheit gebrauchet werden.

Der saft von dem kraut ausgedrückt / Tuchen dar inne nass gemacht / und uber die hitzige / schmerzlich / triefende Augen gelegt / lesche die hitz / stillt den fluss und das weethum.

Der saft oder das öl vom Samen in die Ohren getan / benimpt die stich und den schmerzen. Wo man den saft oder das öl anstreicht / da das Haar abgeschoren / lest er daselbst keins wiederum waschen.

Die bletter allso grün übergelegt / drucken nider und Hinder schlagen allerlei Geschwulst.

Bilsenbletter mit Mehl zerstoßen / lindern und verbreiten das gliederwee/ und das hitzige Podagram, darüber geschlagen.

Ein Fußbad oder dampf von Bilsen gemacht / bringt den schlaff. Das öl mit eisig gemischt / und über die Stirn und schlaff gestrichen / thuet derglichen.

Die bletter zerstoßen und übergelegt / stellen das Bluten / und das ubrige fließen der Frauen.

Harici Etkisi

Ban otu çiçekleri ve tohumları uyku verir ve ağrıları dindirir, fakat dikkatli kullanılmalıdır. Bitkinin suyu sıkılıp bir bezi bu suyla ıslatılır ve hararetli, ağrılı, sulanan gözlere koyulursa ateşi düşürür ve ağrıyı hafifletir.

Tohumlardan elde edilen yağ veya su kulağa damlatılırsa kulakları temizler ve ağrısını dindirir. Saç kesildikten sonra bu yağ veya su sürülürse orada bir daha saç çıkmaz.

Taze yapraklar ezilip şişliklerin üzerine konursa şişliği indirir. Ban otu yaprakları un ile ezilip karıştırıldığında eklem ağrılarını ve gut hastalığını hafifletir.

Ban otu ile yapılan ayak banyosu veya buhar banyosu uyku verir. Yağını sirke ile karıştırıp alına sürülürse uykusuzluğa iyi gelir.

Yaprakları ezilip kanayan yerlere konulursa kanamayı durdurur ve kadınlardaki aşırı akıntıyı yavaşlatır. Ban otu kökü sirke ile kaynatılıp ağızda tutulursa diş ağrısına iyi gelir.

Ban otu Yunanca ve Latince *Hyoscyamus, Apollinaris, Faba Suilla,* Arapça *Bengi,* İtalyanca *Iuquiamo,* İspanyolca *Velcoho,* Fransızca *Jusquiame ve* Bohemce *Blzin olarak bilinir.*

Die Wurzel von Bilsen mit essig gesotten / ist dem zanschmerzen gut / warm im Munde gehalten.

Bilsenkraut heisst man Griechisch und Lateinisch *Hyoscyamus, Apollinaris, Faba Suilla, vulgo Iusquiamus*. Arabisch *Bengi*. Welsch *Iuquiamo*. Spanisch *Velcoho*. Französisch *Jusquiame*. Böhmisch *Blizin* (Matthioli, 1563, s. 459A-461A).

Schlaffbeere, Solanum somnificum

Solanum somnificum Dioscoride genannt, ist ein Kraut mit zweigen, die lassen sich nicht leicht biegen, sind hohlste, und mit kleinen, steiffen Blutern beladen, die vergleichen sich den Quaittenbletern. Die Blumen stehen zeitweise umb den Stengel, ein Theil gienet über dem andern, von farben violette. Die frischen Früchte gelbe beer, liegen in Hülsen verwahre. Die wurzelt ist lang, Steiff, bißwalen armdick /mit einer rötlechten rinden bedeckt. Es mechst andem meer /vnd steinigen orten.

Es ist noch ein ander geschlecht des Solani somnisci, dessen contracte wir auch allhie dar geben, das hat schmalzleirgend sehr überdeckte bleeter / geinere stengel / purpurweiß blumen /formic reute ein hinterstruck / hangen an langen stillen. Auf diesen blumen werden schwarze oder schwartz braune beer / haben innwendig vil karnle / wie die andre Nachtschatten Geschlechter. Gemeine beere ringelt mit einem grünen kraut über helfen halber bedeckt /wenn es hie hohle am erfroren, selber wie ein brülle. Das ein groß /hohleeck/weiß Wurzel. Wächst in großer Menge und die Stadt Göritz auf dem berg Saluain genannt. Blüet in Mayen / im Brachmonat bring es die fruchte.

Ashwagandha üzümleri, Morsalkım

Dioscorides tarafından Solanum somnificum şeklinde isimlendirilen bu bitki, eğilmesi kolay olmayan dallara sahiptir. Gövdesinin içi boş, küçük ve sert yapraklarla kaplıdır; bu yapraklar ayva yapraklarına benzer. Çiçekleri sapın üzerinde ikili gruplar halinde bulunur, biri diğerinin üzerinde yer alır ve menekşe rengindedir. Taze meyveleri sarı renktedir ve baklaların içerisinde korunur. Kökü uzun, sert, bir kol kalınlığında, kırmızımsı bir kabukla kaplıdır. Deniz kenarlarında ve kayalık alanlarda bulunur.

Ashwagandha üzümlerinin başka bir türü daha vardır ki burada da söz ederiz. Bu tür, dar ve oldukça örtülü yapraklara, içi boş gövdelere ve morumsu beyaz çiçeklere sahiptir. Kökleri bir çalı formundadır ve uzun saplar üzerinde asılı durur. Bu çiçeklerden siyah veya siyahımsı kahverengi meyveler oluşur; bunların içerisinde birçok tohum bulunur, tıpkı diğer türlerde olduğu gibi. Türlerin ortak meyvesi, yarısı yeşil bir bitki ile kaplıdır; eğer dondan etkilenirse, çürümüş gibi görünür. Kökü büyük, içi boş ve beyazdır. Bu bitki büyük oranda yetişir ve Göritz şehri yakınlarındaki Saluain Dağı'nda

Natur, Krafft, und Würckung

In Leib

Die Rinde der wurzeln eines quentlen schwer mit Wein getrunken, ist trefflich den schlaff zu bringen, sanfter dann das Opium, spricht Dioscorides. Die fruchte treibt den harn heftig. Der kerne gebe man zu hülft, wider die Wasser sucht, so man aber derselbigen mehr einnimmt, machen sie den Menschen tämisch.

Aussen

Wein, dar inne Schlafbeere gestoßen finde, im Munde gehalten, hanfftiget den schmerzen der zäne (Matthioli, 1563, s. 464A-465A).

bulunur[110]. Mayıs ayında çiçek açar ve Brachmonat'ta meyve verir.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Dahili Etkisi

Kök kabuğunun bir miktarı şarapla içildiğinde, uykuyu getirmek için yeterlidir, Dioscorides'in söylediğine göre, afyondan daha hafif bir etkisi vardır. Meyve, idrarı güçlü bir şekilde söktürür. Çekirdekleri su tutulmasına karşı yararlıdır, fakat fazla alınırsa kişiyi sersemleştirir.

Harici Etkisi

Şarabın içine ezilmiş Ashwagandha üzümü koyulduğunda ve içilip ağızda tutulduğunda diş ağrılarını dindirir.

[110] Günümüzde Göritz, Almanya'nın Thüringen eyaletinde bulunan bir bölgenin adıdır fakat yakınında bulunan ve adı geçen dağ hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Vom Alraun, Cap. LXXV

Die Theriackkrämer und Landstreicher haben die wurzelt feil getragen, die ist formiert wie ein Männle oder weible, haben die laute überredet, sie sei schwerlich zu bekommen, müsse unter dem Galgen mit sorglicher mühe ausgegraben werden / dar zu mus man einen schwarzen hund haben / der sie an einem stricke ausreiße / der Gräber aber soll die Ohren mit wachs verstopfen / dann so er die wurzelt höret schreien / stehe er in gefhar seines lebens. Was ist das änderst / dann wie man vom farn sagt / wer den farnsamen will holen / der muss tech sein / und den Teufel können zwingen: Solch narrespil und spectra muss man den lauten machen / quia vulgus vult decipt, darum bin ich hie /spricht der Landstreicher / das haben sie auch meisterlich ausgereicht / gemalte wurzelt thewer verkauft / als mache sie die leute / und sonderlich die bezauberten / glückt selig / die unverhofften weiber fruchtbar / Habens alle Samstag mit Wein und Wasser haben mussen / sauber einzwickten / und heimlich halten. Und soll nun der gütige leser wissen / das solche Alraunwurzeln ein lauter fabelwerck / und gemacht ding sein / dann sie schneiden die Brionienwurz / oder Rhorwurzlen / dieweil sie noch frisch

Adam otu

Tiryak satıcıları ve seyyahlar bu kökü çok taşımışlardır; kök erkek veya kadın şekline benzemektedir. İnsanlara bunu verecekleri zaman büyük çabalarla darağacından çıkarılması gerektiğini söylerler. Bu yüzden bazıları siyah bir köpek bulundurur ki kök taze olarak çıkarılabilsin; üst kısmı balmumu ile kapatılarak saklanır veya ince kıllarla kaplanırdı. Fakat, bu tohumun alındığı kişinin kökeni belirsizse, şeytan tarafından getirildiği söylenirdi.

Böyle bir reçinenin atlarla öğütülmesi ve insanlar için hazırlanması gerektiği söylenmiştir. Ben de bu yazıları hazırlıyorum ki insanlar bunu nasıl kullanacaklarını bilsinler ve onlara fayda sağlasın. İnsanlar, güney bölgelerinde büyü yaparken bu bitkiyi kullanırlar. Üstelik bunu yüze süren kişilerin, kim olduklarını, ne yaptıklarını veya neye sahip olduklarını hatırlayamadıkları söylenir. Bu bitki gece dinlenmek ve gizlice saklanmak için iyidir.

Eğer bir kadın böyle bir Adam otu hakkında bilgiliyse, onun gizli bir bitki olduğunu düşünür. Bitkiyi bir yığından almanın ve elden ele geçmemesi gerektiği söylenir. Eğer alınmazsa gri gözlere sebep olabileceği, gece vakti tuhaf hallere sokabileceği söylenir. Saç

sindt / in eines Menschen Gestalt / stecken Gersten oder Zirsentörnlen an die stellen / da sie wöllen haar haben / darnach verscharren sie diese geschnitzte Wurzel in sandt / biss aus gemelten körnlen zaserten wachsen / welch gemeindlich in dreien Wochen geschickt / alsdann graben sie es wiederum aus beschauen die angewachsenen zaserten mit einem scharpfen Messer / und machen sie allso fein subtil / als werens haare an dem haupt / bart / und bei der scham / dar mit Werden die einfältigen betrogen.

Diese büberey hat mir Selbs ein Theriacks Schreyer offenbaret / der zu Rom schwerlich trancklag / und

Wo ein weible von solchem Alraun wisset, die seiend sie von der lust, so haben sie ein heimlich kraut haben, es sei von dem Häufen zu holen, haben es von der hand. Wo es nit das haben, dass sie es sein graue äugen, so seiend, haben es grau seiend und haben sich es, dass sie in der Nacht, wie sie sind, haben es genommen, dass sie es also fein subtil zu wesen haare an dem Haupt/karrt, von des er Scham, damit werden die einfältigen betrogen.

tellerine çok ince bir şekilde yerleşip utanç verici bir etkisi olduğu söylenir. Bu sayede saf insanlar aldatılmış olunur. Bu konuda bana bizzat bir tiryak satıcısı bilgi vermiştir. Kendisi, Roma'da ağır hasta yatarken benim bakımım altındaydı. Bana birkaç tane oyulmuş kök gösterdi ve zaman zaman bu köklerden birini zenginlere otuz dukaya sattığını söyledi. Her ne kadar Flavius Josephus [111] "Yahudi Savaşı" adlı eserinin 7.kitabının 25.bölümünde köklerin çıkarılmasıyla ilgili bazı törenlerden ve hikayelerden bahsetse de aslında Adam otu kökünden değil, Baaras şeklinde adlandırdığı ve bizim bilmediğimiz bir bitkiden söz etmektedir. Fakat Adam otunun ne olduğunu kesin olarak öğrenmek gerekir.

Cinsiyet ve Şekil

Adam otu, Yunanca ve Latincede Mandragora olarak isimlendirilen bir bitkidir. Kökü, göbek hizasının altından itibaren insana biraz benzer; özellikle bacaklarında kas kasılması durumu bunu bariz bir şekilde göstermektedir. Bu yüzden, bu kök eski Pythagoras[112] tarafından "Anthropomorphos", yani insana benzeyen olarak adlandırılmıştır.

[111] Flavius Josephus, milattan sonra 36-100 yılları arasında yaşamış ve çalışmaları ile birçok disipline önemli bilgiler aktarmış tarihçidir (Denova, 2021).

[112] Pythagoras (Pisagor), milattan önce 570 [?]- 500 [?] yılları arasında yaşadığı düşünülen Yunanlı filozof, matematikçi ve astronomdur (Gökdoğan, 2007).

Diese überein hat mir Selbs ein Theriackschreyer offenbaret, der zu Rom schwerlich krank lag, und in meiner cura war, zeigte mir etliche solche geschnitzte wurzeln, und sagte, er hatte bisweilen den reichen eine allein für dreißig Dukaten verkauft.

Und wiewohl obgenandte Cérémonie und Gespenst in Ausgrabung der wurzeln bei dem Flavio Joseph in dem 7. buch des Jüdischen Kriegs am 25. Capitol etlicher maßen gemeldet werden, so schreibet er doch nicht von der Alraunwurzel, sondern von einer andern, die nennet er Baaras, ist uns unbekannt. Was aber Alraun sei, das sollte jegundt vernemen.

Geschlecht und Gestalt

Alraun, Griechisch und Lateinisch Mandragora genannt, ist ein Kraut, dessen Wurzel dem Menschen unterhalb des Nabels etwas gleichsieht, und sonderlich an den Beinen, wie die Kontraktur klar ausweist. Der halben ist diese Wurzel von dem alten Pythagora Anthropomorphes, das ist menschenförmig, geheißen worden, ist doch mit seiner Gestalt der obgemelten falsche Alraun (welche die Theriackschreier aus jrem Gauckelsack bringen) gar nicht ähnlich.

Dioscorides meldet seiner zwei Geschlechte, das Männle und weible,

Fakat, sahte Adam otu (tiryak satıcılarının şarlatanlıkla torbalarından çıkardıkları) ile görünüm açısından hiç benzerlik göstermez.

Dioscorides bu bitkinin iki türü olduğunu bildirmiştir: Erkek ve dişi. Adam otu İtalya'nın birçok yerinde özellikle Apulia bölgesinde Gargano Dağı'nda yetişmektedir. Bu bitkiden elde edilen meyveler ve kök kabukları eczanelere getirilir. Bunun yanı sıra bazı bahçelerde gösteri amaçlı büyütülmektedir. Nitekim Napoli, Roma ve Venedik'te hem erkek hem dişi Adam otu, bahçelerde ve cam önlerinde sergilendiğini gördüm.

Erkek bitkinin geniş ve büyük yaprakları pazıya benzer, beyaz, düzgün ve birçok damar ile kaplıdır. Yere yayılır, gövde oluşturmaz fakat çiçekleri ayaklarının ucundadır. Bu çiçekler dökülünce yaprakların yanında çok büyük, safran renginde meyveler büyür. Bunların keskin bir kokusu vardır ve içlerinde tohumlar bulunur. Kökü bazen kol kalınlığında olur ve ortasından iki bacağa ayrılmış gibi görünür.

Dişi bitkinin yaprakları daha küçük, dar ve koyu renklidir ve erkek bitkinin yaprakları gibi yere yayılır. Keskin ve yoğun bir kokuya sahiptir. Üstelik daha küçük çiçekleri ve meyvesi vardır. Bu meyveler yaban elmalarından daha

wachsen an viel Orten des Welschen Landes, und insonderheit in Apulia, auf dem Berg Gargano, dannen bringt man die öpffel und die Rinden von den Wurzeln in unsere Apotheken. Man zielet sie auch in etlichen Gärten zum Spektakel, dann ich hab zu Neapel, Rom, und Venedig beide Alraun in Gärten und Scherben für den Fenstern gesehen.

Das Männle hat große, breite Blätter wie mangolt, die sind weiß, glatt, mit viel Adern durchzogen, spreiten sich auf die Erden, gewinnt keine Stängel, sondern bringt etliche Blumen an Füßen, welche so sie abfallen, wachsen neben den Blättern ziemlich große Saffrans Farbe Äpfel, die sind eines starken Geruchs, haben inwendig Samen. Die Wurzel ist bisweilen armdick, in der Mitte gleich wie in zweie Schenkel zerteilt.

Des Weiblein Blätter sind kleiner, schmäler, schwärzer, äderecht und auf der Erden aufgebettet wie das Männle, eines vollen und starken Geruchs. Hat auch kleinere Blumen wie Äpfel, kaum so groß als die Sporäpfel, riechen doch ziemlich, inwendig voller Samen, wie die Kernen in Birnen. Die Wurzeln sind groß, zwo oder drei ineinander geschreckt, auswendig Schwarzblech, inwendig weiß, mit einem dicken

küçük olabilir fakat daha çok kokuludurlar. İçleri, armut çekirdekleri gibi tohumlarla doludur. Kökleri büyüktür, iki veya üç parçaya birbirine dolanmış şekilde bulunur. Dış yüzeyi koyu renkli, içi beyazdır ve kalın bir kabuk ile kaplıdır. Erkek bitkinin kökleriyle benzerdir. Gövdesi yoktur.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Adam otu, üçüncü derecede soğuktur. Meyvesi, köküne göre biraz daha nemlidir. Kök kabuğu serinletici ve kurutucudur.

Dahili Etkisi

Kök hala yeşil ve tazeyken, ezip sıkarak suyu çıkarılmalıdır. Bu suyu, güneş altında bir gül suyu kabında koyulaşana kadar bekletmek gerekir. Meyvelerden de bir öz su toplanabilir, fakat bu, kökten elde edilen kadar kuvvetli değildir.

Bu özsu, bir dirhem kadar bal likörü veya ballı su ile karıştırılıp içildiğinde tıpkı Karahindiba kökü gibi vücuttan yapışkan balgamı ve kara safra sıvısını atar. Fakat bu özsu iki dirhemden fazla alınırsa insanı öldürebilir.

Küflenmesin diye kökün kabuğu soyulup açık havada kurutulmadır. Bazıları bu kabukları şarapta kaynatır ve içecek olarak hazırlar. Bu içeceği içen kişi, eğer uyuyamıyorsa veya şiddetli ağrıları varsa büyük bir

Rinden, wie auch das Männle, überzogen. Hat keinen Stängel.

Natur, Krafft und Würckung

Alraun ist kalt im dritten grad. Die Frucht ist etwas feuchter dann die Wurzel. Die Rinde der Wurzel kühlt und trocknet.

In Leib

Dieweil die Wurzel noch grün und frisch ist, stößt man, und presse ein Saft darauf, den lesest man an der Sonnen stehen in einem irdischen Geschirr, bis er dick wird. Man samlet auch aus den Äpfeln einen Saft, aber derselbige ist nicht so kräftig, als der aus der Wurzel kommt.

Gemalter Saft ein Drittel eines quentlen schwer mit Meth oder Honigwasser eingenommen treibt durch den stulgang den zähen Schleim und schwarze Gallen, wie die Nieswurz. Wo aber mehr von diesem Saft dann jerzt angezeigt, getrunken wirdt / töntet er den Menschen.

Die Rinden, so man von der Wurzel Schelte, soll im der Luft ausgeheckt trocknen, das sie nicht schimmelig werde. Etliche sieden diese Rinden in Wein (Seihens darnach durch), und geben davon ein kleine Becherlein vol zu trinken, so nicht schlafen mögen, großen Schmerzen haben, und wie man

rahatlama yaşar. Ayrıca, kesme veya dağlama işlemi yapılacaksa birisine, hissizleşmesi için (anestezi amacıyla) verilir.

Eğer delilikten muzdarip olan kişi uyuşuk ve hareketsiz kalırsa, çok uzun süre uyumasını engellemek için, başına keskin taş koyulmalı ve ezilmiş biber, hardal veya hapşırtıcı başka bir şey burnuna tutulmalıdır ki fazla uyumasın.

Harici Etkisi

Yukarıda bahsedilen özsu, gözlerin üzerine sürülmesi göz hastalıklarına ve ağrılara faydalıdır.

Taze yeşil yaprakları ezilip arpa unu ile karıştırılarak gözlerin üzerine koyulursa gözdeki sıcaklığı ve siyah şişlikleri azaltır. Aynı yapraklar, çeşitli şişlikleri ve sertleşmeleri yok etmek için beş veya altı gün boyunca dikkatlice sürerek kullanılabilir. Ayrıca ciltteki lekeleri de giderir.

Kök, sirke ile eritilip dışarıdan uygulanırsa kan çıbanlarını iyileştirir. Bal veya yağ ile karıştırılıp uygulanırsa yılan ısırıklarına karşı korur. Suda kaynatılıp sürülürse apseleri ve tümörleri giderir. Arpa unu ile karıştırılıp eklemlere uygulanırsa eklem ağrılarını yatıştırır. Üstelik, yumuşak taşları altı saat boyunca kök ile ovalarsanız, taş şekil verilebilir kıvama gelir ve istediğiniz forma sokabilirsiniz.

on alle Empfindlichkeit will schneiden oder brennen.

So jemand der dolltrencke zivil hett eingenommen / das er zu lang schlaffen wollte / demselben soll man scharfen Essig auf das haupt sprengen / und gestoßenen Pfeffer / Senff / oder sonst was niesen macht / für die Nasen halten / dar mitt er nicht zu vil schlaff.

Aussen

Obgemelten Saft mische man unter die Arzneien, so zu den angen, und zu legung der Schmerzen gebrauchet werden.

Die frischen grünen Blätter zerknirscht, mit Gerstenmehl vermenget, und übergelegt, lindern die Hitz der Augen, so von schwarzen kommt. Gemalte Blätter vertreiben allerlei Geschwulst, Heftigkeit und kröpfe, so man fünf oder sechs tag fein säuberlich damit reibet. Verzerren auch all so die Malzeichen.

Die Wurzel in Essig zerstoßen, und übergelegt, heilet das Rotlauf. Mit Honig oder Öl vermischt, und übergestrichen, dienet wider die Biss der Schlangen. Mit Wasser gesotten, und aufgelegte, verzerrt sie Geschwulst und kröpfe. Mit Gerstenmehl zusammen gemischte, und übergeschlagen, lindert den Schmerzen der geleich. Man sagt, dass diese wurzelt, das Zelffenbein weich mache,

Meyveler koklanırsa veya yenirse uyku verir. Suyu da aynı etkiye sahiptir. Fakat fazla kullanılırsa zararlı hatta ölümcül olabilir.

Adam otu, Yunanca / Latince / İtalyanca Fransızca / İsveççe Mandragora, Arapça Iabora ve İspanyolca Mandracola olarak bilinir.

so man sechs Stund lang dar mit siedet, darnach mag einer in allerlei Form zwingen, und daraus machen, was er wolle.

Die öpffel, so man daran raucht und schmeckt, bringen den Schlaf. Solche Krafft hat auch ihr Saft. Doch soll man diese nicht zuvil brauchen, dann sonst sind sie schädlich, ja auch tödlich.

Alraun heißt Griechisch / Lateinisch / Welsch / Französisch / Schwedisch Mandragora. Arabisch Iabora. Spanisch Mandracola (Matthioli, 1563, ss. 467A-468C).

Vom Weinstock, Cap. CXLIIII

Geschlect und Gestalt

Sind bil Geschlecht der Weinstock oder Weinreben / nach mancherlei art und vergenschafft sie linder / dar inne sie wachsen. Kräftige / gar wachsen sie im Bergen gegen der Sonnen Aufgang / dann auf der ebnen oder Thalern.

Gegen den Übergang. Im Deutschlande hat man desselben am meisten am Reinfluss / Elsas / Wurten Bergland / Francken / und Osterreich. Hie folgt Theophrasti Aussag von einem Weinstock / der das Rauben von lamb bracht / libro 2. cap: 4.

Gestalt.

Des Weinstock gestalt ist menniglich betandt / dann von der wurzel wechst ein stamm auff / welcher sich mit vil äste oder räßen ausßteylt. Seine ride ist allenthalben zerschunden. Zerteilt sich mit seinen langen faden oder gäßlen an die pfäl. An den reben bringt er blätter / die seindt breyt / an den ozten zerschnitten vnd zerterbt. Die blüte ist etwas wollecht / geßet zu rings vmß die frucht. Die trauben sindt auß vilen beeren zusammen geheftet an dem tamm / von farben Schwarz / braun / oder rotlecht / am meysten grün. Ein jede beer hat inwendig ir körnlen.

Zeit

Üzüm Şarabı

Cinsiyet ve Biçim

Asma ve üzüm çubukları birçok farklı türde bulunur ve bulundukları yere göre farklı şekillerde yetişirler. Sağlam olanları genelde güneşe bakan dağlık yerlerde daha iyi büyür, düzlüklerde veya vadilerde ise daha güçsüz olabilirler.

Yayılma alanı en çok Ren Nehri çevresindedir; Alsas, Württemberg, Frankoya ve Avusturya'dır. Kitap 2 bölüm 4'te Theophrastos'un kuzulardan çalınan bir asma hakkında söyledikleri aktarılmıştır.

Biçim

Asmalardan herkes hoşlanmazlar, çünkü kökü bir ağaç gövdesi gibi kalındır ve birçok ince dal çıkarır. Kabukları serttir, iç kısmı beyazdır ve odunsu bir çekirdeği vardır. Kurumuş kabukları insanlar tarafından çeşitli amaçlarla kullanılır. Yeşil yaprakları büyük, çok kesitli ve oldukça gösterişlidir. Asma dalları birbirine sarmalanarak yukarı doğru yetişir ve genellikle ağaçlara veya kazıklara tutunur. Asmalar şarap yapımında kullanılır ve üzüm taneleri farklı şekil ve türlerde bulunur.

Dikim

Asmaların nasıl büyüdüğü ve dikildiği barizdir. Fakat her ülkenin kendi

Die blüte zeigt sich mitten durch die Sommerwende. Abe im Herbst bringe sie zeugte Frücht.

Pflanzung.

Wie die Reben aufwachsen vnd gepflanzt werden / ist offenbar. Doch so hat ein jedes landt seinen eignen brauch / also das nichts gewiss davon zu schreiben ist. Wer aber von dem Weinwachs vil zu wissen begehrt / der lese unter andern Columellam, Palladium, vnd Varronem.

Wider die Raupen vnd wurme / auf dass sie den Reben keinen Schaden thun: Thun die Rauppen oder wurme / streich sie auff einem weissen / darauf wege dann das Messer / damit du die reben schneidest im Frühling. Aber nim die wurme / lass sie in öl ertrinken vnd verfaulen. Mit solchem öl schmier das messer / wenn du die reben schneiden wilst.

Natur, Krafft und Würckung.

Die natur aller ding / so an den Weinstöcken sind / kan man auf ihre würckung erkennen / die wir hernach erzelen wollen.

Der Räben.

Die heften oder gäben an den Räben / zerstoßen / vnd den Saft eingenommen / stille die Roer Fluss des Bauchs. Räbenwasser / so jährlich im Frühling

yöntemi vardır, bu nedenle kesin bir şey yazmak mümkün değildir. Ancak bağcılık hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler Columella, Palladius ve Varro'yu okuyabilirler.

Tırtılların ve kurtların asmalara zarar vermemesi için: Eğer asmalarda tırtıl veya kurt varsa onları beyaz bir yüzeye sür ve ardından, asmayı budamak için kullandığın bıçağı bu yüzeyde gezdir. Ancak, kurtları topla ve onları yağın içinde boğulmaya bırak, sonra çürümelerine izin ver. Sonrasında bu yağı bıçağa sür, böylece asmayı budarken korumuş olursun.

Doğası, Gücü ve Etkisi

Asmaların doğasında buluna her şey etkilerinden anlaşılabilir, bunları daha sonra anlatacağız.

Asma (Üzüm Çubuğu)

Asma dalları veya filizleri ezilip suyu çıkarılarak içildiğinde, bağırsakların akışını düzenler. İlkbaharda kapalı asmalardan sızan asma suyunun tadı acıdır.

Asma suyu eski yaralara damlatıldığında yeni oluşan lekeleri yok eder ve yaranın kapanmasını sağlar. Asma suyu, uyuz, egzama, cilt lekeleri ve cilt hastalıklarını temizler, fakat öncesinde tuz ruhu ile ovulması lazım.

Soyulmuş eski asma kabukları ve bunların özleri, neredeyse her türlü kötü

außer geschlossenen Räben schießt / gewinnen / wird bitter gefunden.

Räbenwasser in eine alt Eugen getröpfelt / vertreibet die anfangen flecken / vnd festet das gleiche. Räbenwasser seuber ben Grind / die flechten / viermal er vnd die Malazie / doch das muss das zu vor mit Saltpeter reiben.

Die alte schalen vom abgestreiften Räbenholz / vnd ersaufen / ist fast nur ein Wundärzten / allerhand bös Geschwüre abzuheilen vnd zu reinigen. Sie ist auch gut zu der rothel / kraut oder hörner der Räben / wenn sie grün seiend.

Aug der Räben / machen matche laugen zu dem flüssigen Haupt. Mit Räbenasche legt man die Wunden zu / die von Eisen oder Leid geschahen / mache eine rechte glatte Haut / benimmt die Geschwür daruon / vnd behält den Menschen des bösen Grindes.

Der Räbenblätter.

Der saft und Wasser auf den Räbenblättern getrunken / bekommt fast wol denen / die blut aufspießen. Dienen auch wieder die glisanten gelüsten der schwangeren frauen.

Das Räbenlaff / samplt den Haffen / zerstoßen oder gebrühten / lindert das grausam Haupte / scheidet alle hitz des Haupts / der äugen / und des magens.

yarayı iyileştirmek ve temizlemek için harika bir ilaçtır. Aynı zamanda kızarıklık, asma otları veya taze asma dallarının zararlarını da yok eder.

Asma suyu, saç dökülmesini ve kepeği engelleyen bir durulama suyudur. Asma külü, demir veya kesici aletlerden kaynaklanan yaralara sürülerek düzgün bir cildin oluşmasına yardım eder, yara izlerini yok eder ve insanı cilt hastalıklarından korur.

Asma Yaprakları

Asma yapraklarının suyunun suyla karıştırılarak içilmesi kan tüküren kişilere oldukça yararlıdır. Üstelik hamile kadınların aşırı iştahını baskılamak için de kullanılır.

Asma yaprakları, yulaf ile birlikte ezildiğinde veya kaynatıldığında şiddetli baş ağrılarını dindirir, baş, göz ve mide ısısını dengeler.

Küçük ve Sert Üzümler

Sert ve küçük üzümler genellikle tatlı ve kurudur. Bunlara “İtregi” denir. Mideyi güçlendirir, boğazı rahatlatır ve bağırsak tıkanıklığını açar. Ayrıca kadınlarda idrar yolu rahatsızlıklarını ve aşırı vajinal akıntıyı önler. Kötü yaraların iyileşmesini hızlandırmada da etkilidir.

Olgun Üzümler

Olgunlaşmış üzümler birinci derecede sıcak ve nemlidir. Taze yendiğinde

Der hnzeitigen Trauben.

Die Trauben / Diesel ich eins so hart vnd winzig sind / süß seind und trucken.

Man nennet es Itregi. Stärken den magen / kosten den rauchen und lösen alle Cloherisscheit / etlich dienst du auch wider die strang vnd Ausfluss der Fragen / auch wider den bös urin. Hilft auch den bös Geschwür zu zun ziehen.

Der zeitigen Trauben.

Die Trauben / wenn sie nun zeitig worden / seiende sie warm und feucht / im ersten grad. Frisch gemessen / blähen sie den Magen / vnd machen den Bauch flüssig / doch die weißen besser dann die rosen oder schwarzen.

So man aber die Trauben aufhängt / vnd ein wenig türre lier werden / seiende sie den magen dienlich / bringen lust zum Essen / und seiend ferner schmackhaft.

Ein gemischt regte die Simeon Sehi / vnd spricht: Man soll aller Obst / was Brune / wie es das ist / als Trauben / Kirschen / Pflaumen / Per singen / so vergleicht / vor einem jeden essen / auf den Tisch stellen / dann macht solche Süßkraft / so gegessen / beide die Deutschen / faust und wol daran.

Der körnlein in den Weinbeeren.

Diese körnlein sind trocken / vnd einer stopfenden natur.

mideyi şişirir ve bağırsakları rahatlatır, fakat beyaz üzüm, kırmızı veya siyah üzümden daha iyidir.

Eğer üzümler asılıp biraz kurutulursa, mideye daha yararlı hale gelir, iştah açar ve daha lezzetli olur.

Simeon Sehi[113] bir karışım önerir ve şöyle söyler: Her çeşit meyve, özellikle kahverengiye çalanlar; üzümler, kirazlar, erikler, şeftaliler gibi olanlar yemekten önce sofraya konmalıdır. Böylesi bir tatlılık hem Almanlara hem de başkalarına iyi gelir ve yararlıdır.

Üzüm çekirdekleri

Üzüm çekirdekleri kuru olup kabız yapıcı bir tabiatı vardır. Eğer kurutulup ezilir ve uygulanırsa mide kanamalarına ve aşırı mide salgısına karşı etkilidir.

Şıra

Eğer bulanık şırayı berrak içmek isterseniz: Bir testi şırayı suya koyun ve bir dua okuma süresince bekletin. Böylelikle tortular dibe çöker ve şıra berrak hale gelir.

Şarap Üzerine

Plinius der ki: Şarap, yeryüzünün kanıdır. Doğayı canlandırmak için en iyi şeydir, tatlığı hoş, yumuşak, rengi güzel, kokusu ve tadı hoş olan doğal bir şaraptır.

[113] Bu kişinin kim olduğu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

So sie gedörrt / zerstoßen / vnd überbelege worden / dienen sie wider die rote blut / durchlaufen / würgen und brechen des magens.

Des Mosts.

Wilts lauteren Most trinken / der sonst trüb ist: Stell ein Zimmern Kannen mit Moste in das Wasser / so lang als einer ein Vatter vn spricht / als dar noch werden es allein so fassen sich die saßen wieder an boden.

Des Weins

Plinius spricht / der Wein sey das blut der erden. Nichts besser ist / die natur zu erfrischen / dann guter natürlicher wein / der an der süß sang süß / vnd lauert / an der farb schön / am Geruch / vnd Geschmack lieblich. Ist der zeit nicht jung oder sehr alt / auch zu alt gefunden / sei gesundts gift.

Solcher wein ziemlich erwärmen / bringt lust zum Essen / bessert die winde / mache leichtlich in allen gliedern gerechte von wandel / mache ein schöne farb / vertreib die Schwermütigkeit / vnd zecket in summa alle natürliche feuchte.

Es ist gut einen frischen wein / Ein key einer stund / Zwo etliche tag / Wein eines jars alt / ist er sehr gut. Dioscorides aber sagt: Der wein sey in der mitte seines alters / wann am besten zu trinken / vnd er seibet zur seite.

Eğer şarap ne çok yeni ne de çok eski ise, çok yıllanmış bulunursa, bu sağlıklı bir zehirdir.

Böyle bir şarabı ılık olacak şekilde ısıtmak iştahı açar, mide gazlarını giderir, uzuvları rahatlatır, cilde güzel bir renk verir, melankoliyi uzaklaştırır ve genel olarak vücuttaki doğal nemi eşitler.

Taze şarabın bir saat bekletilmesi iyidir, iki gün beklerse de biraz daha iyi olur. Bir yıllık şarap ise çok iyidir. Dioscorides, içilecek şarabın en kalitelisinin orta yaşlı olduğunu söyler. Çünkü şarap, bu dönemde en güzel halini alır.

Yoğun, koyu ve beyaz şaraplar idrar söktürücüdürler, fakat kafayı ağırlaştırır ve sinirleri etkileyebilir. Her tür aşırı içki zararlıdır. Eğer yoğun ve koyu kıvama gelirse sinirler ve organlar baskı altında kalır, güçsüzleşir. Bu durumda şarap insanı melankoliye sürükleyebilir. Fakat doğru bir şekilde içilirse, bedeni güçlendirir ve ruh halini iyileştirir.

Halk arasında kırmızı şarabın baş ağrısı yaptığı söylenir. Bu yüzden su ile seyreltilmesi önerilir. Çünkü kırmızı şarap suyu emer ve vücudu rahatlatır.

Eğer şarap çok sertse ve eti adeta yakıyor gibiyse, biraz ekmek eklenerek veya tatlı bir şarapla karıştırılarak

Allweg muss man der natur des leibs vnd nachgeben.

Die fest allein / dünne / weiß / Weine / den harn förd / beschweren aber das haupt / vnd die sensen. Alle trunkene ist schädlich / und so herbei die feste werde / dann die Sennaden und Lerven der darumb gedrückt verlassen / vnd geschwächt / vnd der wein traunigt / und zu erfrischen schnellen / gebrauchen trickreichen.

Ziemlicher maßen aber der Wein gesund / bringt den Leib mutig und gemütlich. Der gemein man saget / der rote Wein kopffe / das soll man mit wässerlich versehen / dann ein feder vordet das Wasser / stößt vnd lossen mit rotem Wein.

Ist der Wein zu scharf / vnd er das Fleisch durchgehet als das Weisz / da der auch in gleich Substanz also weit.

Dar Getz solle viel einen starken wein milder oder ziemlicher machen / es geglichen brode / oder die hitze so ein Wein / die süsse zu der kraft ist / dahin dann auch der Wein nicht so scharf auff dampffet. Zelbe Avicenna, Canz: 2. cap. 4.

Wein in ein gläsern krüge / vnd im kalter machen. Um ein oder zween neue Apfel / die mich verletzlich mit schlage / und sonst die schärfen ist / ziehen sie besser ein sich / vnd machen den Wein klar.

yumuşatılabilir. İbn Sina da Kanun 2.kitap, 4.bölümde aynı fikirdedir.

Şarabı cam sürahide saklayıp soğutmak iyidir. Eğer şarabın keskinliği çok fazla ise içine bir veya iki taze elma koymak, sertliğini hafifletir ve şarabın berraklaşmasını sağlar. Şarabın ekşimesini önlemek için: İçerisine bir parça pastırma koy ve iyice kapat.

Soğuktan dolayı midesi zayıf ve güçsüz olan kişi, sabahları bir bardak beyaz şarabı ısıtıp içine bir miktar öğütülmüş karabiberi ekleyip içsin. Beyaz şarap, az miktarda safran ile karıştırılıp sıcak olarak tüketilirse soğuktan kaynaklanan gut hastalığının ağrılarını dindirir.

Eğer bir erkek, cinsel faaliyetleri soğuktan dolayı zayıflamışsa, kızgınlık döneminde öldürülmüş bir geyiğin erkeklik organını alsın, bunu kurutup toz hale getirsin. Bu tozun yarısını ve bir miktar öğütülmüş karabiberi alsın, bunları malt suyu içerisinde karıştırarak birkaç gün sabahları içsin. Bu, ona eski gücünü kazandırır. Manastırlara uygun bir yöntem değildir.

Sürekli kusma eğiliminde olan zayıf ve soğuk bir mideye: Kızarmış ekmeği al, malt suyuna batır, üzerine kırılmış tuğla serp ve bunu ılık bir şekilde midenin üzerine koy.

Yakılmış Şarap

Das der Wein vnd nicht sauer werde: Leg ein Faust Speck in zum büten / vnd was mag wol zu.

Wer einen blöden blöde wenden Magen het von kelte / der lasse im früe einen Trunk guten weißen wein warmen / tue darein ein quentle gestoßen Pfeffer / und trinks.

Weißer Wein mit ein wenig Saffran gemischt / und warm übergeschlagen / stillet den schmerzen des Podagra, so von kalten Sachen kommt.

Welcher mann zu den ehelichen werken erkalte, were / der neme das glied oder den Schwanz von einem Hirschen / der in der brunst geschlagen ist / döre und stos den Schwanz zu Pulver / davon neme er ein halb lot / und ein quentle schwarzen Pfeffer / diss misch er zusammen in einen Trunk Malwasser / und nems früe ein / etliche tag nacheinander / es bringe in wiederum zu reche. Gehört nicht in die klöster.

Zu dem kalten blöden magen / der sich stets tuet erbrechen: Tüm gebähtes Brot / netz es in Malwasser / bespreng mit gestoßenen Ziegeln / und legs warm auf den magen.

Des gebrannten wein

Wermut und Wacholderbeere über Nacht in gebrannten wein gelegt / und morgens ein bissen gebähte Brot dar inne eingeweichte / und gefressen /

Gece boyunca pelin otu ve ardıç ağacının meyvesi yakılmış şarabın içerisine koyulur, sabahleyin içine batırılmış bir parça kızarmış ekmek yenirse mideye yapışan balgamlı nemi ısıtıp yok eder.

Eğer biri fazla yakılmış şaraptan içerse ve kendini ateş içinde hissederse ona hemen sadece su içirilir; ayrıca eski bir keçe, sıcak suya batırılıp midesinin üzerine koyulmalıdır.

Yakılmış şarap bal ile karıştırılıp çocukların göbek deliğine ılık olarak sürülürse bağırsak kurtlarını öldürür. Buna Ökse otu safrası da eklenirse etkisi daha kuvvetli olur.

Şarap Sirkesi Üzerine

Dioscorides der ki: Sirke serinleticidir ve sıkılaştırıcıdır. Mideye ve ruha iyi gelir, iştahı ve yemek yeme isteğini arttırır. Bağırsak akıntısını durdurur, kanı tüm vücuttan emer, pıhtılaştırır veya taze bir şekilde yeniler.

Sirke, çıbanları soldurur ve yok eder. Kızıl akıntıya, yangılı ateşlere, kurtlara, morluklara ve parmak çıbanlarına karşı etkilidir.

Sirke sıcak şekilde kullanılırsa taze şişlikleri giderir. Sirke, açık ve kapalı yaralarda yeterli bir merhemle beraber etkilidir.

Bağırsak kurtlarından muzdarip olan çocuklara, sirkeye karıştırılmış özel bir

erwärmet und verzerr die schleimige Feuchtigkeit im magen.

Gebrannter Wein getrunken / dienet wieder den kalten Schach. So jemand zuvil gebrannten Wein getrunken hatte / also das er sich in jm entzündet / dem gib allein geschwinde zudrücken / dar zu nehme einen alten filtz in warm Wasser / und lege jm auf den magen. Gebrannter Wein mit Honig Gemische / und den Kindern warm in den nabel gerieben / tödte die wurme. So man Ochsengalle dar zu mischet / ist noch kräftiger.

Des Weinessigs

Essig kühlet und Zucht zusammen/ spricht Dioscorides. Er ist dem magen und můt gut/ bringet lust und Begierde zum Essen. Er stopft den Bauchfuß/ wird das Blut an allen Orten ausbrechend/ gerunnen oder ein frisch aufgesogen.

Der Essig verjaget/ vertreibet die geschwäre/ so weder mus sich fressen/ wider den roten lauf/ fliegende feuer/ wurme/ blaue Flecken/ und finger Geschwüre. Essig ist warm gerunnen/ verstreich die frischmäßn.

Essig ist warm gerinnen/ offenen Wunden/ welche den athem nicht haben können/ dann mit ausstreichendem balze. Den Kindern/ welche von den wurmen geplagte sind/ mag man

madde içirilebilir; bu kurtları engeller ve yok eder. Az miktarda yakılmış sirke veya incir sirkesi verilirse bağırsak kurtlarına karşı daha iyi bir ilaç bulunmaz.

Veba zamanı sıcak tuğlaların üzerine sirke dökülerek ev sürekli buharla temizlenmelidir.

Eğer burun sürekli kanıyorsa bir banyo süngerini veya küçük bir bezi kırmızı şarap sirkesine batırıp buruna koyulursa kanama durdurulabilir.

Başın döndüğünde temiz bir hava al ve yemek yemeye çalış. İyi bir kırmızı şarap ve yarım ölçü şarap sirkesi al, mastik ile beraber kaynat, içine bir kaşık tarçın ekle, eski bir bezin arasına koyup bileğinin üzerine yerleştir, ayrıca biraz mideye de alabilirsin.

Şarap sirkesi içerisinde kaynatılmış yengeç göz hastalıklarına faydalıdır. Eğer mide rahatsızlığı veya göz sertliği varsa, sirkeye batırılmış Sinir otu veya buğday özü kullanılabilir.

Saç dökülmesi olanlar gül suyuyla karıştırılmış sirkeyle saçlarını ovarak iyileştirebilirler.

Hasta yatakları çok sıcak olduğunda, sirke ile iyice silinmeli ve oda ılık tutulmalıdır. Ancak sirke ve su karışımı daha dayanıklıdır.

schieracien einen essig einstoßen/ der verzehret und tödtet die würme. So man ein wenig gebrannter essig oder essig fig verleyet/ ob den kinden eintricht/ ist kaum ein besserer artzney wider die würme.

Atmen wull/ das man zur Zeit der Pestilenz Essig auff heiße Ziegelsteine geüßet/ wann das haus dor immer dar mit durchrauschet. Wann eine nassen zu viel blutet/ der neeme einen badschwamm oder kleinen auch in roten Wein essig/ und schlage das wol naß gemacht/ so verzehret das blut.

So du in mißer wankest/ suche luft zum Essen. Tom man mit guten roten wein ein halb maß Weinessig/ Mastix mit/ koche es samt einem Löffel zimmert zu samen/ darinnen drucke es zwischen Zeihen altem Augst/ so lege jm auf seinen pulß/ oberhalb der auch in den magen nehme.

Euch Krebs in Weinessig/ darinnen Hofs ihr onen auch in der dritten pulvern/ ob auch das Essen in den Augen wolhartig ist/ so wol es den haut und Wegerich/ darinnen körnen wein so fein verbrauchet.

So fein verbrauchen haben/ wo sie findet. Tüm die kleine spinnen/ brenne sie zu Pulver/ essig einspüle oder schaben von Essig mache ein laug/ dar inne streichen/ ob auch die Haare auß

Pişirme ve içme amaçlı sirke kullanımı ise yukarıda güller ve mayıs çiçekleri başlığı altında ele alınmıştır.

Küçük ve Çekirdeksiz Üzümler

Tanımı, Doğası ve Etkisi

Kuru üzüm veya deniz üzümü, Latince'de *Vuae passae* ve *Passulae* olarak isimlendirilir ve en iyi üzümlerden yapılır. Nasıl hazırlanması gerektiğini Columella kitabının 12.cildinin 16.bölümünde anlatmıştır.

İki çeşit kuru üzüm vardır: küçük ve büyük olanlar. Bunların içerisinde büyük kuru üzümlere benzeyen, fakat onlardan daha iri olan çekirdeksiz üzümler de vardır. Bunlar, en güzel büyük üzümlerden yapılır.

Kuru üzümler ve çekirdeksiz üzümler, ılık bir sıcaklığa sahiptir, iyi bir besleyicidir, mideyi ve karaciğeri kuvvetlendirir. Tıkanıklıkları açar ve kan dolaşımını iyileştirir.

Küçük kuru üzümler, biber ile kaynatıldığında balgamı söker. Her gün yemeklerden önce sabah ve akşam bir kaşık dolusu küçük kuru üzüm yemek bağırsakları yumuşatır ve boşaltımı rahatlatır. Bu, özellikle safra kaynaklı ısı problemi yaşayan insanlar ve kabızlık çekenler için güvenilir ve rahat bir ilaçtır.

Küçük kuru üzümler, şarapta kaynatıldığında öksürüğü hafifletir.

dem habt fallen/ streiche sie mit wein essig/ oder Essig mit Rosen Wasser gesüßte.

So man bette/ Kranke leut seiend sehr warm gemacht/ so streiche es wol ein/ dass es dar inne wol in Winkel warm gemacht/ aber Essig und Wasser seiend bestand gemacht. Von koch und laufen Essig ist oben geschrieben unter der Rosen und Mayen Blumen.

Der kleinen Rosinlen und Cibeben. Beschreibung / Natur / und Würckung.

Rosinlen oder Meertrauben / auf Lateinisch Vuae passae, vnnd Pasilau genannt / werden aus den besten treublen gemacht. Vnd wie man sie bereiten soll / beschreibt Columella lib:12, cap:16.

Es werden zweierlei Geschlecht der Rosin zu uns bracht / die kleinen und großen. Auß diesem Geschlecht sind auch die Cibeben / welche sich den großen Rosinen mit Gestalt und Geschmack vergleichen / vnd sind doch größer / dann sie von schönsten großen Trauben gemacht werden.

Die Rosinlen und Cibeben haben ein mittelmäßige wärme / geben gute Narbung / stärken den magen / vnd die leber. Öffnen die Verstopfung / vnd machen gut geblutet.

Ayrıca akciğer apselerine iyi gelir, fakat ateş varsa şarap az miktarda içilmelidir. Asma bitkisi Yunanca *Αμωελος òιμόφοροϛ,* Arapça *Harin*, Latince *Vitis vinifera*, İtalyanca *Vite domestica*, Fransızca *Vigne* ve Bohemce *Krowy Winne* olarak adlandırılır.

Kleine Rosinlen mit Pfeffer gekocht / verzehren den schleim.

So man alle tag vor der malzeit / frue und abends / einen löffel vol der kleinen Rosinlen isst / öffnen und erweichen sie den leib / machen den fulgang fertig. Ist kaum ein sicher und bequemer arznei für die Cholerische hitzigste Menschen / vnd leibs verhärte ere theile.

Klein Rosinlen mit Wein gesotten / bekämpfen den husten. Dient auch zu den lungensechschwären / doch so ein feber vorhanden / sollt man des weins mistig geben.

Der Weinstock ist Griechisch *Αμωελος òιμόφοϱος*, Arabisch *Harin*, Lateinisch *Vitis vinifera*. Welsch *Vite domestica*, Französisch *Vigne*, Böhmisch Krowy Winne (Matthioli, 1563, s. 555A-557A).

3.3.2. I Discorsi, 1568 İtalyanca Baskı

Dell'Amomo, Cap. XIIII

Lo Amomo è un picciolo arboscello, che dal legno si ravolge in se stesso in forma di racemo. Ha il fiore picciolo, simile à quello delle viole bianche: & le foglie simili alla brionia. Il migliore si porta d'Armenia, di colore aureo, & il cui legno è rossiccio, & odoratissimo. Quello di Media, perche nasce alla campagna, & in luoghi acquastrini, è manco buono: ma grande, verdiccio, tenero al toccare, nel legno venoso, & d'odore simile alla ruta. Il Pontico rosseggia, è picciolo, fragile, racemoso, pieno di seme, & ferisce il naso co'l suo odore.

Eleggerai adunque quello, ch'è fresco, bianco, overo rossiccio, che non sia stretto, ne ravoltato insieme, ma che sciolto s'allarghi, ben pieno di seme, simile à i racemi delle picciole vue, grave, odoratissimo, non tarlato, acuto, mordace al gusto, di semplice, & non vario colore. Scalda l'amomo, costrigne, & disecca. Provoca il sonno: & posto in su la fronte, ne leva via il doloremattura, & risolve le infiammagioni, & le posteme, le quali chiamano meliceride. Giova, impiastrato insieme con basilico, alle punture de gli scorpioni, & à i gottosi. Alleggerisce anchora le infiammagioni

Siyah kakule

Siyah kakule, salkım şeklindeki ağaçtan kendi içine doğru dönen küçük bir çalıdır. Beyaz menekşelere benzer saplı bir çiçeği ve Bryonia çiçeğine benzer yaprakları bulunmaktadır. En kalitelisi Ermenistan'da yetişir, altın rengindedir, gövdesi kırmızımsıdır ve kokusu çok hoştur. Medyan'da kırlarda ve sulu yerlerde yetiştiği için o kadar iyi değildir ancak büyük, yeşilimsi, dokunulduğunda yumuşak, gövdesi damarlı ve sedef otu gibi kokar. Pontik kızıllaşır, saplıdır, narindir, salkım şeklindedir, tohumla doludur ve kokusu burna zarar verir.

Bu yüzden taze, beyaz veya kırmızımsı, ince olmayan, birbirine dolanmayan, küçük asmanın salkımlarına benzeyen, ağır, kokusu güçlü, güve yememiş, keskin, tadı acı, sade ve değişik renkte olmayanı övmelisiniz. Siyah kakule ısıtır, küçültür ve kurutur. Uykuya neden olur: Alına koyulursa ağrıyı alır, iltihapları ve *melicerides* adı verilen çıbanları giderir. Fesleğenle birlikte kullanılması akrep sokmasına ve gut hastalığına karşı faydalıdır. Ayrıca hem göz iltihabını hem de bağırsak iltihabını hafifletir. Vajina fitillerine ve oturma banyolarına konulması kadın hastalıklarına iyi gelir. Kaynatılmış

de gli occhi, & dell'interiora aggiuntovi vua passa. Messo ne i pessoli, & ne i bagni, ove si fanno sedere le donne, giova à i difetti della madrice. Conviensi, beendosene la decottione, à i fegotisi, alle malattie delle reni, & alle gotte.

Mettesi l'amomo ne gli antidoti, & ne pretiosissimi unguenti. Confrontarsi con una herfia simile à lui chiamata Amomide, ma senza odore, & senza seme. Nasce questa in Armenia, il cui fiore è simile all'origano, & imperò bisogna in queste prove schivarsi da i frammenti, & eleggere gli interi sarmenti nati da una sola radice.

[114] *Tanta è stata la trascuraggine de nostri antecessori nell'historia, & scienza de semplici, che quasi la maggior parte de migliori hanno lasciata perdere: di modo che se la clemenza de cieli non hausse à questi nostri tempi prodotto alcuni eccellenti, & divini ingegni, i quali oltre all'haver purgato tutta la medicina da infiniti errori, sono stati grandissimi rintracciatori de veri semplici; era certamente da dubitare, che in poco spatio di tempo non si fusse del tutto pervertita la medicina: & massime quella parte, che per comporre i medicamenti è la piu necessaria.*

suyu karaciğer, böbrek ve gut hastalıkları için faydalıdır.

Siyah kakule panzehirlerde ve en kıymetli merhemlerde kullanılır. Bazıları onu Amomis adında ona benzeyen fakat kokusu ve tohumu olmayan bir bitki ile karşılaştırır. Bu çiçek Ermenistan'da yetişir, kekiğe benzer ve bu yüzden çalışmalarda parçalardan kaçınmalı ve tek bir kökten çıkan filizleri seçmek gerekir.

Atalarımızın tarih ve basit bilim konusundaki ihmali o kadar büyük olmuştur ki, bunların en iyilerinin neredeyse büyük bir kısmı kaybolmuştur. Dolayısıyla, cennetin bağışlayıcılığı günümüzde tüm sayısız tıbbî yanlışlardan arındırmasının yanı sıra, gerçek örneklerin en büyük izleyicileri olan bazı kusursuz ve ilahi zihinler üretmemiş olsaydı kısa bir süre içerisinde tıbbın tamamıyla saptırılamayacağından ve özellikle de ilaçların birleşimi için en gerekli olan kısımdan kesinlikle şüphe duyulurdu. Çünkü çok fazla ilerlemiş olsaydık, hiç şüphe yok ki, tüm doğru bilgimizi yitirmiş olurduk.

Ancak bu felaket o kadar köklüydü ki, birçok değerli şahsiyet, seleflerinin ihmalkarlığı, hatta tembelliğinden

[114] Discorsi' de Matthioli kendi yorumunu yapacağı sırada yazı fontunu italik yapmıştır. Bu yüzden bu bölüm boyunca aynı yöntem kullanılacaktır.

Imperoche se cosi troppo si fusse proceduto avanti, non è dubbio alcuno, che si sarebbe di cio perduta ogni vera cognitione.

Ma tanto era radicata questa peste, che quantunque molti valenti spirtisi sieno non poco affaticati, &del continvo s'affatichino nel chiarire gli errori per l'adietro fatti per negligentia, per non dir poltroneria,de gli antecessori; non l'hanno però potuta del tutto spegnere, & sanare. Imperoche si ritrovano alcuni, i quali (anchora che intendano queste ragioni) non vogliono tralasciare le antiche loro vituperose usanze, & seguitare gli scritti di coloro, che glie ne mostrano il vero. Et di qui nasce, che insieme con molti altri semplici, ne Manca anchora il vero Amomo. per ilquale vendono certi her bolatti, che vengono dal monte di santo Angelo di Puglia, un certo picciolo seme nero, d'odore molto simile alla niella.

Et perche tiene alquanto dell'odorifero, dell'aromatico, & del mordente, s'han pensato per dargli spaccio, di far credere, che sia il vero Amomo. ilquale, secondo Dioscoride, fa il seme simile à i racemi delle picciole vue, & non

dolayı geçmişte yapılan hataları açıklığa kavuşturmak için çalışmış ve daima çaba göstermiş olsalar da onu tamamen yok edememişlerdir. Çünkü (bu nedenleri anlasalar bile) eski geleneklerini terk etmek ve bunların doğru olduğunu ispat edenlerin yazılarını takip etmek istemeyenler de vardır. İşte bu yüzden, diğer birçok basit şeyle beraber hakiki Siyah kakule de kayıptır. Apulia'nın Saint Angelo dağından gelen, kokusu niella'ya oldukça benzeyen küçük siyah bir tohum olan bolatti'yi satarlar.

Biraz kokulu, aromatik ve acı olduğundan dolayı insanlara bunun gerçek siyah kakule olduğuna inandırmak için bunu vermeyi düşünmüşlerdir. Dioscorides'e göre bu, bugün tohumu satın alınan çiçeklerdeki gibi küçük değil, küçük bitkilerin salkımlarına benzemektedir. Üstelik bence Dioscorides tohuma değil tarçın ve sinamekinde olduğu gibi ağacın / odunun yapısına önem verir. Bu yüzden her daim siyah kakulenin faziletinin ormanda olduğuna inandım.

Bazı ahmaklar, güvercin ıtırının siyah kakule olduğunu iddia eden Yahya İbn Sarafyun'un [115] *tercümanı tarafından*

[115] Eserlerini Sanskritçe kaleme almış bir alimdir. Bazı bibliyografik çalışma yapanlara göre Abbasi Dönemi'nin başlangıcında yani sekizinci yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır, bazılarına göre ise dokuzuncu yüzyıldaki çalışmaları yenilediği için yaşamı dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına çekilmelidir (Pormann, 2004).

minuto, come questo, che ne mostrano hoggi gli spetiali comprato da costoro. In oltre à me non pare, che Dioscoride celebri il seme, ma piu presto la materia del legno, come fa egli nel cinnamomo, & nella cassia. onde ho sempre stimato io, che la virtù dell'Amomo, sia nel legno. Sono alcuni sciocchi ingannati dall'interprete di Serapione, il quale dice, che il Piè colombino è l'Amomo, credendoselo, l'usano per quello senza cercarne verità alcuna: avenga che il Piè colombino sia di gran lunga dall'Amomo differente, come nel processo di questa opera si dimostrarà. Io non so, che in alcun luogo d'Italia egli si semini, ò si pianti: ne ancho veduto l'ho portato quivi d'altronde.

Non è, nel mancamento suo, da usare il vulgare in modo alcuno, per non conoscersi quello, che egli si sia: & non esser cosa honesta di fare esperienze di medicamenti incogniti. Ma piu presto si dee segvitare Galeno, ilquale dece l'Acoro, & l'Amomo di virtù consimili. & imperò l'Acoro in suo luogo realmente si può mettere nelle medicine. In oltre gia è stato conoscivto l'errore dize di medicamenti incogniti.

Ma piu presto si dee seguitare Galeno, ilquale fece l'Acoro, & l'Amomo al virtù consimili. & imperò l'Acoro in suo luogo realmente di può mettere nelle

kandırılmaktadır ve ona inanarak, gerçeği sorgulamadan onu bundan dolayı kullanırlar: güvercin ıtırı, bu çalışmanın devamında söyleneceği gibi, siyah kakuleden çok farklıdır. İtalya'nın herhangi bir yerinde ekildiğini veya dikildiğini bilmiyorum: başka bir yerde de görmedim.

Onun eksikliğinde, onu tanımlayabilmek için yerel dili kullanması doğru değildir çünkü bilinmeyen ilaçları denemek onurlu bir şey değildir. eğir otu ve siyah kakuleyi benzer özelliklere sahip olarak tanımlayan Galen'den daha önce alıntı yapmalıyız. Bu yüzden eğir otu hakikaten ilaçlara dahil edilebilir. Üstelik bilinmeyen ilaçların denenmesinin yanlış olduğu da bilinmektedir.

Fakat Galen'in takip etmek daha doğrudur, çünkü o, eğir otu ve siyah kakuleyi benzer özelliklere sahiptir şeklinde tanımlamıştır. Bu yüzden, eğir otu hakikaten de ilaçların içine konulabilir. Üstelik, bu bitkinin İtalya'daki kadınların "Azize Meryem'in Gülleri" olarak isimlendirdikleri, Kutsal mezara giden hacılar tarafından Eriha'dan getirilen bir bitki olduğuna inanların hatalı olduğu çoktan anlaşıldı. Bu bitkiyi kadınlar doğum anında suyun içinde

medicine. In oltre gia è stato conosciuto l'errore di coloro, che si credevano fermamente, che fusse l'Amomo quella secca pianta, che le nostre donne d'Italia chiamano Rose di santa Maria, portateci di Hierico da i peregrini, che vanno al fantissimo sepolchro del nostro signore Giesv Christo. Le quali nell'hora del partorire usano di tenere le donne nell'acqua, credendosi, che come tal pianta s'apre, subito partoriscano: tanta è la superstitione, che regna ne Chirstiani.

Conciosia che si vede, che ne frondi simili à quelle della brionia vi si ritrovano, ne odore alcuno d'origano vi si sente, ne che per l'acvità sua ferisca il naso: ma piu presto si ritrovano cotal piante senza odore alcuno. Valerio Cordo nel suo volumetto delle compositioni della theriaca, disse poi, che il vero Amomo non si ritrovava appresso di noi.

Il Fuchsio medico de nostri tempi eccellentissimo nel suo libro delle compositioni de i medicamenti ultimamente stampato, & ampliato, essaminando i semplici, che entrano nella theriaca, pervenuto, dove il vecchio Andromacho fa mentione

tutarlar ve bitkinin açıldığı an hemen doğum yapacaklarına inanırlardı: Hristiyanlar arasında hüküm süren batıl inanç böyledir.

Çünkü görüldüğü üzere, bu bitkide ne Bryonia' nın yapraklarına benzer yapraklar vardır ne kekik kokusu hissedilir ne de keskinliğinden dolayı burnu yakar; aksine bu tarz bitkilerin kokusu yoktur. Valerius Cordus' un tiryak bileşimleri hakkında yazdığı küçük kitabında, hakiki siyah kakulenin bizde olmadığını söylemiştir.

Zamanımızın en seçkin hekimlerinden Fuchs[116]*, ilaçların bileşimleri üzerine yazdığı, yakın zamanda basılmış ve kapsamı genişletilmiş kitabında, tiryaka dahil edilen basit maddeleri incelemiş, yaşlı Andromachus'un salkımlı siyah kakuleden bahsettiği yere ulaştığında, Galen'i bu sözleri üzerinden çevirenleri oldukça sert bir şekilde eleştirmiştir.*

Botryos'a Yunanlılar βότρυος derler. Bu kelimenin açıklanmasında Galen'i bu bağlamda çevirenlerin tamamı hata yapmışlardır. Çünkü Andernaco [117]*, Galen'in panzehirlere dair ilk kitabını açıklarken βότρυος kelimesini "üzüm" olarak yorumlamıştır. Fakat diğer herkes ve onlarla Valerius Cordus da*

[116] 1501 yılında Bavyera'da doğmuştur. Eğitiminin ardından bir süre öncelikle öğretmen ardından hekim olarak çalışmıştır. 1529 yılında Almanya'da bir salgın hastalığa karşı yürüttüğü tedavi ile geniş çapta ün kazanmıştır. Ayrıca botanik alanında çalışmalar yürütmüş ve önemli eseri *De Historia Stirpium Commentari Insignes'*i yazmıştır. 1566 yılında ölmüştür (Arber, 1912, s. 58-64).

[117] Kim olduğuna dair bir bilgi bulunamamıştır.

dell'amomo racemoso, biasma non poco tutti coloro, che hanno tradotto Galeno in questo parole.

Botryos i Greci dicono βότρυος Nell'interpretare di questa voce tutti coloro, che hanno tradotto Galeno in questo luogo si sono ingannati. Imperoche l'Andernaco nell'esporre il primo libro de gli antidoti di Galeno, interpreta questa βότρυος, uva, Tutti gl'altri poi, & con loro Valerio Cordo espongono βότρυος racemoso, congiongendolo come nome adiettivo con la dittione Amomo, che precede, come se Andromacho havesse scritto, & inteso, che l'Amomo debbi essere racemoso. Però dico che queste due dittioni si deveno separare l'una dall'altra con una divisione in questo modo, amomov, βότρυος, come habbiamo esposto noi, accioche s'intenda, che Andromacho scrive di due herbe differenti, cioè dell'amomo, & del botri, & non dell'amomo botrite (cioè racemoso) solamente. Questo tutto scrive il Fuchsio in quel luogo.

Dal che si conosce chiaramente, che vuole egli, che si debbi mettere nella theriaca anchora il botri herba, di cui scrisse Dioscoride nel terzo libro. Nella quale opinione, quantunque dottissimo sia il Fuchsio nella Greca lingua, & parimente nella latina, io veramente

βότρυος kelimesini "salkımlı" olarak tanımlamış ve bunu bir sıfat olarak öncesinde geçen Amomos kelimesine bağlamışlardır. Sanki Andromachus, siyah kakulenin salkımlı olması gerektiğini yazmış veya kastetmiş gibi. Bunun yanı sıra, bu iki kelimenin birbirinden ayrılması gerektiğini ve şu şekilde yapılması gerektiğini söylüyorum: amomon, βότρυος. Bizim söylediğimiz şekliyle Andromachus'un iki farklı bitkiden yani siyah kakule ve üzüm salkımından bahsettiği, sadece salkımlı siyah kakule demediği anlaşılmalıdır. Fuchs, bu konuda aynı şeyi yazmaktadır.

Bundan açıkça anlaşılır ki, Andromachos, Dioscorides' in üçüncü kitabında bahsettiği üzüm salkımı bitkisinin de tiryaklara dahil edilmesini istediğini söylemektedir. Fakat bu görüşe, Fuchs' un Yunan ve Latin dilindeki engin bilgisine karşın, ona hiçbir şekilde katılmıyorum. Çünkü beni Andromachos'un amomos botrite (yani salkımlı siyah kakule) kastettiğine ve botri bitkisinin siyah kakulenin yanında kullanılmasını istemediğine inanmak zorunda bırakan gerekçeler oldukça açıktır.

Daha fazla uzatmadan diyorum ki, Fuchs' un fikrine öncelikle direkt Andromachos itiraz etmektedir. Çünkü

non posso in alcun modo convenire. Imperoche son troppo chiare le ragioni, che mi sforzano à credere, che Andromacho intenda dell'Amomo botrite (cioè racemoso) & che non vi voglia botri veruno appresso all'amomo. Hor per non andar piu in lungo dico, che primamente contradice al Fuchsio l'istesso Andromacho.

Imperoche io non ritrovo, che egli nella sua theriaca scrivesse altrimenti in versi, che ***καὶ ϐοτρυόευτος ἄμώμον*** *le quali dittioni non si possono cosi separare, come il Fuchsio si pensa, ne mai sarà possibile, che quel βότρυαύτος significhi il botri herba nel modo, che egli molto malamente intende. Appo cio non manco verifica il parer nostro, & la nostra intentione il giovine Andromacho, che si facci il vecchio. Imperoche nel trascrivere, che ei fa della sua theriaca da i versi del padre in prosa, in nissun luogo (che io habbia letto pone egli il botri, ma solamente l'amomo.*

Onde quantunque Damocrate nella descrittion sua in versi della medesima theriaca scriva ***βότρυος τ΄ ἀμώμον****, non però mi pare, che queste due*

tiryakında şiirsel ifadelerde başka türde yazdığını göremiyorum: ***καὶ ϐοτρυόευτος ἄμωμον.*** *Bu ifadeler Fuchs' un düşündüğü gibi ayrılamaz ve o βότρυαύτος kelimesi hiçbir şekilde botri bitkisini ifade etmez. Üstelik bu konuda bizim görüşümüzü ve niyetimizi doğrulayan bir başka unsur da genç Andromachos*[118] *'un babasının tiryakını nesir formuna geçirirken yaptığı aktarımdır. Çünkü benim okuduğum hiçbir yerde, genç Andromachos' un botriden bahsettiğini görmüyorum, sadece amomos kelimesini kullanıyor.*

Democrates [119] *aynı tiryakın şiirsel anlatımında* ***βότρυος τ΄ ἀμώμον*** *olarak yazmış olsa da bu iki kelimenin herhangi bir fikir olmaksızın bu şekilde ayrılmaması gerektiği kanaatinde değilim. Çünkü Democrates' in bu iki ifadeyi büyük bir dikkatle bir araya getirdiği görünmektedir. Fakat bunun da ötesinde Galen hakkında ne diyebiliriz? Gerçekten, Galen "Antidotlar" isimli birinci kitabında, tiryaka dahil olan tüm basit ilaçları tek tek sayıp büyük bir titizlikle incelemiş olmasına rağmen, benim bulabildiğim kadarıyla, hiçbir yerde Fuchs' un yeni*

[118] Genç Andromachus'un hayatı hakkında detaylı bilgi yoktur. Babası gibi İmparator Neron zamanında hekimlik yaptığı bilinmektedir. Bir eczacılık kitabı olduğu ancak günümüze yalnızca birkaç fragmanı kaldığı bilinmektedir (Greenhill, 1867b, s. 173).

[119] Δαμοκράτης (Latinize hali Damo'crates, İtalyancası Damocrate) milattan sonra birinci yüzyılın ortalarında veya başlarında Roma'ya gelmiş olan Yunanlı hekimdir. "Servilius" lakabını Servilia ailesine hizmet ettiğinden edinmiş olabilir (Greenhill, 1873).

dittioni si debbino cosi separare senza haverui sopra veruna consideratione, percioche pare, che non senza grande auvertenza Damocrate le congiongesse insieme. Ma che diremo oltre à cio di Galeno? Egli veramente, quantunque nel primo lib. De gli antidoti, numeri à un per uno tutti i semplici medicamenti, che entrano nella theriaca, & li essamini diligentissimamente, nientedimeno in nissun luogo (per quanto io habbia ritrovato) fece mai metione di questaherba del botri nuovamente ritrovata dal Fuchsio, ne manco ritrovo che ne facesse egli mentione alcuna nella theriaca dedicata à Pamphiliano.

Ne meno si ritrova che Galeno ne i libri delle facultà de semplici, ne altrove (che io habbia veduto) in tutti i suoi volumi, facesse mai del Botri veruna memoria. Oltre à cio Paolo Egineta fra i piu nuovi Greci & fra gli Arabi Avicenna nelle discrittioni delle loro theriache cavate di parola in parola da Andromacho, non vi hanno botri in parte veruna.

Le quali antorità, & ragioni tutte argumentano contra la vana opinione

keşfettiği bu botri bitkisinden bahsetmemiştir. Bunun yanında Galen'in Pamphilianus'a [120] *adadığı tiryakında da bu bitkiden herhangi bir şekilde söz ettiğini bulamadım.*

Aynı şekilde Galen'in ne basit ilaçların özelliklerine dair kitaplarında ne de gördüğüm kadarıyla diğer eserlerinde, botri hakkında herhangi bir hatıraya rastlanmaz. Bunun ötesinde, yeni Yunanlılardan Paulus Aegineta [121] *ve Araplardan İbn-i Sina, Andromachos' tan kelimesi kelimesine aldıkları tiryak tariflerinde botriden hiçbir şekilde bahsetmemişlerdir.*

Bu otoriteler ve tüm gerekçeler, Fuchs' un boş inancına karşı bir argüman oluştururlar ve bizim görüşümüzün tamamıyla doğru olduğunu, hiçbir şekilde çürütülemeyeceğini ispat etmiş olurlar. Eğer Fuchs, Nicolaus Myrepsos'un[122] *tiryakında botri gallico bulunduğunu bildirerek bunu cevaplamaya çalışırsa ona şu şekilde yanıt verilebilir: Nicolaus' un Yunanca kitabı, onu Latinceye çevirenin de farkında olduğu üzere, her yönüyle oldukça hatalıdır. Ya da Nicholas,*

[120] Kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

[121] Sürekli seyahat eden bir hekim ve tıp kitabı yazarıdır. Ne zaman yaşadığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Alexander Trallianus'tan (ö. M.S. 605) alıntı yaptığı için Ebu'l-Ferec (ö.?) onun milattan sonra yedinci yüzyılda yaşamış olduğunu düşünmüştür (Greenhill, 1867k, s. 152-153).

[122] Νικόλαος ὁ Μυρεψός (Latinize hali Nicolaus Myrepsos) Bizanslı hekim ve Antidotarium (De Composition Medicamentorum) adlı eczacılık kitabının yazarıdır. Bu kitabın günümüzde yalnızca Latince çevirisi vardır. Eserinde kendi hayatına dair verdiği anekdotlar ve bazı tarihi ziyaretlerde bulunması dolayısıyla on üçüncü yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir (Greenhill, 1867i, s. 1193).

del Fuchsio, & confermano, che la nostra del tutto sia vera, & che non habbia replica in parte alcuna. Alla quale se rispondesse il Fuchsio, che Nicolao Mirepsico ha il botri Gallico nella sua theriaca, si gli puo rispondere, che il libro Greco di Nicolao è per tutto scorretissimo come afferma egli medesimo, che ce l'ha fatto latino. Overamente che Nicolao non intese altrimeti che male Andromacho & Galeno.

Di qui adunque credo io essere hormai manifesto à tutti, che come la opinione del Fuchsio, ilqual contende, che il botri si metta in la theriaca, come falsa si deve lasciar andare, cosi all'incontro si debbi approvare la traduttione di color, che interpretano amomo racemoso, come quelli, che realmente hanno segutato insieme con Andromacho, & Galeno anchora Dioscoride, il quale nel descrivere le note dell'amomo Pontico dice manifestamente essere racemoso, come qui di sopra chiaramente si legge. & parimente in Plinio al XIII. capo del XII. lib. Scrisse dell'Amomo Galeno al VI. delle facultà de semplici, cosi dicendo. L'Amomo ha virtù simile all'acoro, se non che l'acoro disecca piu di lui, ma l'amomo ha la facultà concottiva piu valorosa. Chiamano l'Amomo i Greci Ἄμωμον: i Latini

Andromachos' u ve Galen'i tamamıyla yanlış anlamış olmalıdır.

Buradan, Fuchs' un botrinin tiryaka eklenmesi gerektiğini iddia eden görüşünün hatalı olduğu ve reddedilmesi gerektiği artık herkes için açık hale geldiğine inanıyorum. Buna karşın, salkımlı siyah kakule olarak çevirenlerin yorumu onaylanmalıdır. Çünkü bu yorum, Andromachos, Galen ve aynı zamanda Dioscorides'i gerçekten takip eden bir görüştür. Dioscorides, Pontik siyah kakulenin özelliklerini tanımlarken açıkça salkımlı olduğunu belirtmiştir, yukarıda da açıkça görülebileceği gibi. Aynı şekilde Plinius da "Doğa Tarihi" eserinin XII. Bölümünde siyah kakule hakkında bilgi vermiştir. Galen de "Basit İlaçların Özellikleri" adlı eserinin VI. Kitabında siyah kakule hakkında şunu söylemiştir: "Siyah kakulenin özellikleri eğir otuna benzer, fakat eğir otu ondan çok daha kurutucu etkisi vardır. Bunun yanında, siyah kakulenin sindirimi kolaylaştırıcı etkisi daha kuvvetlidir." Yunanlılar siyah kakule için Ἄμωμον derler; Latinler Amomum, Araplar ise Hamemis veya Hamama derler.

Amomum: gli Arabi Hamemis, overo Hamama (Matthioli, 1568, s. 57-59).

Unguenti Croci, Cap. L

Nel fare l'unguento del zaffarano, si spessisce l'olio co'l pari peso, & la pari misura di tutte quelle cose, che fu detto nell'unguento de i gigli: & tolgonsi di questo tre libre & meza, & otto dramme di zaffarano, & per cinque giorni si meschiano spesse volte ogni dì insieme. Colasi poscia il sesto giorno tutto l'olio puro, & aggiugnesi à quel medesimo zaffarano il pari peso d'olio, & meschiasi per tredeci giorni: & aggiuntoui quaranta dramme di mirrha pesta, & ben stacciata, si meschia in una pila quanto basta, & si ripone. Sono alcuni altri, che lo fanno con l'olio, che s'aromatiza d'odori per fare l'unguento ligustrino. Quello piu si loda, che rispira maggiormente d'odore di zaffarano, & questo piu d'usa nella medicina. Il secondo è quello, che piu rispira di mirrha. Ha l'unguento Crocino virtù di scaldare: provoca il sonno, & imperò ungendone il naso à i phrenetici, & parimente il capo, lor giova. Matura le posteme, mondifica le ulcere. Giova alle oppilationi, & alle durezze de i luoghi delle donne, & alle ulcere maligne di quelli, meschiandolo con cera, zaffarano, midolla, e'l doppio peso d'olio. Matura, mollifica, inhumidisce, & lenifica. Ungesi con acqua à gli occhi, che si cambiano in colore glauco. Sono

Safran Merhemi

Safran merhemini hazırlarken, safranın yağı, zambak merhemi için kullanılan tüm malzemelerle eşit ölçüde ve ağırlıkta yoğunlaştırılır. Bu karışımdan üç buçuk libre ve sekiz drahmi safran alınır ve beş gün boyunca her gün birkaç kez iyice karıştırılır. Altıncı gün, bütün saf yağ süzülür ve aynı safrana eşit ağırlıkta yağ eklenir. Bu karışım on üç gün boyunca karıştırılmaya devam edilmelidir. Ardından, bu karışıma kırk drahmi dövülmüş ve ince elenmiş mür eklenir ve bunlar bir havanda iyice karıştırılır. Hazırlandıktan sonra bir kenara bırakılır. Bazıları bu merhemi, ligustrin merhemi yapmakta kullanılan kokulu yağlarla hazırlarlar. Fakat en çok beğenilen, yoğun şekilde safran kokusu veren merhemdir ve bu tıbbî amaçlar için daha çok kullanılır. İkinci sırada ise mür kokusu daha belirgin olan gelir. Safran merhemi ısıtıcı bir özelliği vardır, uyuşturucudur ve bu yüzden, delilik veya zihinsel hastalığı olan kişilerin burnuna ya da başına sürülürse fayda sağlar. Apseleri olgunlaştırır, yaraları temizler. Kadınların bazı bölgelerindeki tıkanıklıklar, sertlikler ve kötü huylu yaralar için balmumu, safran, ilik ve iki katı kadar yağ ile karıştırılıp sürülmesi iyidir. Bu merhem olgunlaştırıcı, yumuşatıcı, nemlendirici

corrispondenti à questo, l'unguento del burro, l'onichino, & quello dello stirace. Imperoche se ben sono da questo diversi di nome, sono però di compositione, & di virtù parimente uguali (Matthioli, 1568, s. 91).

ve yatıştırıcıdır. Gözlerin yeşilimsi bir renk aldığı durumlarda su ile karıştırılarak gözlere sürülmelidir. Bu merhemin etkisinde olanlar arasında tereyağı merhemi, onik merhemi ve kara günlük ağacı merhemi vardır. Çünkü isimleri farklı olsa da bu merhemler yapı ve etki açısından aynıdır.

Della Mirrha, Cap. LXIIII

E’la mirrha un liquore d’uno albero, che nasce in Arabia, simile alla spina d’Egitto: dalle cui piaghe distilla sopra certe stoie, che si gli adattano sotto: quantunque ve ne sia di quella, che si condensi attorno al tronco dell’albero. Trovasene una spetie di molto grassa, chiamata pediasimos da cui, quando si spreme, distilla lo statte. Enne oltre à questa, un’altra grassissima, chiamata gabirea, che nasce in luoghi grassi, la quale molto piu copiosamente risuda lo statte.

Tiene il principato quella, che si chiama Trogloditica, cosi nominata dal paese, ove ella nasce, verde, trasparente, & mordace. Cogliesene una specie di minuta, la quale tiene il secondo luogo dopo la Trogloditica, pastosa, come bdellio, ma rispira di piu grave odore, & nasce in luoghi aprichi. Enne un’altra chiamata caucalia, fuor di modo suanita, nera, come se fusse arrostita. La peggiore di tutte è quella, che si chiama ergasima secca, muffata, & acuta, d’aspetto, & di virtù simile alla gomma. Dannasi quella, che chiamano aminnea. Fassene di tutte pastelli: delle grasse, grassi, & odoriferi: & delle secche, secchi, & senza odore. Quella mirrha piu rispira d’odore, che nel fare i pastelli non fu meschiata con olio. Falsificasi la mirrha con la gomma bagnata

Mür

Mür, Arabistan’da yetişen bir ağacın öz suyudur. Bu ağaç, Mısır akasyasına benzerdir ve üzerinde açılan kesiklerden oraya özel olarak yerleştirilen hasırların üzerine öz suyu damlar. Bununla beraber ağacın gövdesinin etrafına birken bir türüne de rastlanmaktadır. Bir türü çok yağlıdır, bu Pediasimos olarak adlandırılır ve sıkıldığında mür yağı (özütü) damlar. Üstelik daha çok yağlı olan ve verimli bölgelerde yetişen bir başka türü daha vardır, bu da Gabirea şeklinde isimlendirilir ve ondan mür özütü daha bol miktarda çıkar.

En değerlisi, Trogloditika adı verilen türdür. Bu isim, yetiştiği bölgeden gelmektedir. Yeşil, saydam ve keskin bir tada sahiptir. Bundan sonra, ikinci sırada küçük parçalar halinde olan bir tür yer almaktadır. Bu tür, Trogloditika’dan sonra gelir ve Bdellium gibi yapışkan bir kıvama sahiptir fakat daha yoğun ve ağır bir kokuya sahiptir. Güneşli bölgelerde yetişir. Bir diğer tür, Causalia olarak adlandırılır ve çok kötü bir kaliteye sahiptir. Siyah renktedir ve yanmış gibi görünür. En kötüsü ise Ergasima ismindeki kuru, küflü ve keskin özellikleri olan bir türdür. Görünüşü ve etkileri ile zamka benzeyen bir yapısı vardır. Son olarak Aminnea olarak

nell’acqua della sua infusione. Eleggesi la fresca, fragile, leggiera, & tutta d’un colore, & quella, che nel rompersi, mostra alcune vene bianche, & liscie, simili all’unghie, minuta di granella, amara, acuta, fervente, & odorata.

E inutile la grave, di colore di pece. Ha virtù di scaldare, & di costrignere, provoca il sonno, salda, & disecca. Mollifica le durezze, & apre l’oppilationi de luoghi naturali delle donne. provoca prestamente i mestrui, e’l parto, applicandola di sotto con assenzo, & infusione di lupini, overo con succo di ruta. Inghiottiscesi alla quantità d’una fava per la tosse vecchia, per la strettura del fiato, per li dolori del costato & del petto, & per il flusso del corpo, & disinterico. Alleggerisce il freddo, & tremore, che precede alle febbri, presa alla medesima quantità con pepe, & acqua, due hore avanti, che cominci la febbre.

Messa sotto la lingua, & ritenutavi tanto, che si liquefaccia, leva l’asprezza della canna del polmone, & la rau cedine della voce. Ammazza i vermini del corpo. Masticasi per far buon fiato: & ungesi con alume liquido per il fetore della ditella. stabilisce i denti smossi, & strigne le gengive, lavandosene la bocca con vino, & olio insieme. Empiastrata, salda le ferite della testa, sana le rotture

adlandırılan bir başka kötü kaliteli tür de vardır.

Mürden farklı türlerde pastiller yapılır: yağlı mürlerden yağlı ve hoş kokulu pastiller, kuru mürlerden kuru ve kokusuz pastiller hazırlanır. Safrandan daha yoğun bir kokuya sahip olan türü pastil şeklinde hazırlanırken yağ ile karıştırılmayandır. Mür, kendi öz suyunun infüzyonunda ıslatılmış bir zamk ile sahte bir şekilde taklit edilebilir. En iyi mür, taze, kırılgan, hafif ve tek renk olan, kırıldığında içerisinde beyaz ve pürüzsüz damarların gözüktüğü, tırnaklara benzeyen, ince parçacıklı, acı, keskin, yakıcı ve hoş kokulu olandır.

Zift rengindeki ve ağır olan mür faydasızdır. Mürün ısıtıcı ve büzücü özellikleri vardır, uyku verir, yaraları iyileştirir ve kurutucudur. Sertlikleri yumuşatır ve kadınların doğal bölgelerindeki tıkanıklıkları açar. Alt bölgeye pelin otu, acı bakla infüzyonu veya sedef otu suyuyla birlikte uygulandığında regl olmayı ve doğumu hızlandırır. Bir bakla büyüklüğünde yutulursa kronik öksürük, nefes darlığı, göğüs ve yan ağrıları, bedenin akıntıları ve dizanteriye fayda sağlar. Aynı ölçüde karabiber ve su ile, ateş başlamadan iki saat önce alınırsa soğukluk hissini ve ateş öncesindeki titremeyi hafifletir.

delle orecchie, & ricuopre l'ossa di carne, applicatavi con carne di chiocciole. Giova alle distilliationi delle orecchie, & alle loro infiammagioni, messavi dentro con castoreo, opio, & glaucio.

Unta con mele, & có cassia suanisce i quosi della faccia. Purga, impiastrata con aceto, le impetigini. Unta insie me con vino, laudano & olio di mirto, ferma i capegli, che cascano. Mitiga i catarri vecchi, ungédo ne con una penna le nari del naso. Riempie le ulcere de gli occhi, toglie l'albugini, & parimente le caligini & polisce l'asprezza. Fassi della mirrha, cosi come dell incéso, la fuligine, utile à tutte le me desime cose, come dipoi isegnaremo. La mirrha Boetica è radice d'un'albero di Boetia. La miglior è qlla, che rispira d'odore simile alla mirrha. Scalda, mollifica, & risolve: mettesi ne spfumi utilmete.

La mirrha, che d'Alessandria hoggi si porta à noi, è molto differente da quella, chetra le specie della buona ne scrisse Dioscoride. Percioche la maggior parte, & quasi tutta quella che habbiamo in commune uso nelle spetiarie, manca di tutte quelle buone qualità, che s'attribuiscono alla migliore. Imperoche (come si puo manifestamente vedere) non è verde, ne

Dilin altına koyulup tamamıyla eriyene kadar tutulursa, nefes borusundaki tahrişi giderir ve sesi yumuşatır. Vücuttaki kurtları öldürür. Ağız kokusunu yok etmek için çiğnenir ve kötü kokan parmaklara karşı sıvı şapla sürülür. Dişleri sabitler ve gevşemiş diş etlerini sıkılaştırır; şarap ve yağ karışımı ile ağız durulandığında fayda sağlar. Merhem olarak uygulandığında, kafa yaralarını iyileştirir, kulak yırtılmalarını tedavi eder ve salyangoz etiyle beraber uygulanırsa kemikleri etle kaplar. Kulak akıntılarına ve iltihaplarına faydalıdır; içine Hint yağı, Haşhaş ve Gündürmelalesi[123] ile birlikte konulursa etkili olur.

Bal ile karıştırılırsa yüz yaralarını iyileştirir. Sirkeli bir merhem şeklinde sürüldüğünde uyuz yaralarını temizler. Şarap, ladin ve mersin yağıyla beraber karıştırılarak saça sürülürse saç dökülmesini durdurur. Burun deliklerine bir tüy ile sürüldüğünde kronik balgamları yatıştırır. Gözdeki ülserleri geçirir, albugoyu giderir, kataraktları ve gözdeki pürüzlülüğü temizler. Aynı zamanda mür tütsü gibi de kullanılabilir ve tütsü dumanın da bu amaçlar için yararlı olduğu öğretilmiştir. Böotika mürü,

[123] Bilimsel adı Glaucium flavum olup bir haşhaş türüdür. Türkçede Gündürmelalesi olarak bilinmektedir (Doğan, 2023; Eckel, 2023).

grassa, ne acuta, ne odorata, ne unita nel colore, ne ripiena di quelle veneliscie, le quali dicono rassembrasi all'unghie humane; come che si senta nel gustarla qualche amarezza. Per il che se pur fusse alcuno, à cui paresse, ch'ella si dovesse nelle specie della mirrha connumerare (quantunque da dubitare vi sia) altro non penso, che si potesse dire, se non ch'ella fusse specie di quella peggiore, chiamata da Dioscoride caucalia, & ergasima, overamente piu presto quella, che scrive Plinio portarsi d'India, essendo queste di tutte l'altre peggiori, & massimamente sapendo noi ch'ella si porta d'India in Alessandria.

Percioche la maggior parte di quella, che si ritrova hoggi fra noi, è secca, arrostita, nera, pallida, & polverosa: & se ben tra queste se ne ritrova qualche pezzo di trasparente, & di chiara, rompendola, si ritrova di dentro di diversi colori. & che piu? gustandola, poco, ò niente d'amaritudine vi si sente. Il perche è da credere, ch'ella sia contrafatta & con gomma, & con altri mescugli, come scrive Dioscoride, che si suol fare nel contrafarla. Enne stata portata già di quella, che dimostra essere dell'elettissima: ma è in fino à

Böotya'daki [124] bir ağacın köküdür. Bunun en iyisi müre benzer bir koku yayandır. Isıtıcı, yumuşatıcı ve çözücüdür; buharda solunarak faydalı bir şekilde kullanılabilir.

Günümüzde İskenderiye'den bize getirilen mür, Dioscorides' in kaliteli mür türleri arasında tanımladıklarından çok farklıdır. Çünkü bizim aktarlar arasında yaygın olarak kullandığımız mürlerin birçoğu hatta neredeyse tamamı, en iyilerine atfedilen tüm iyi özelliklerden yoksundur. Zira (bunu açıkça görmek mümkündür ki) yeşil değildir, yağlı değildir, keskin değildir, hoş kokulu değildir, renginde bir bütünlük yoktur ve insan tırnaklarına benzeyen o damar gibi olan yapılarla dolu değildir; tadında ise yalnızca bir miktar acılık hissedilir. Bu yüzden mür türleri arasında sayılması gerektiğini düşünen biri varsa (bunda şüphe payı olsa da) Dioscorides' in causalia ve ergasima dediği daha kötü türlerden biri olduğunu veya daha doğrusu Plinius' un Hindistan'dan getirildiğini yazdığı mür türü olduğunu aktarmak dışında başka bir şey söyleyemem. Çünkü bu tür, diğer tüm mürlerden daha kötüdür ve özellikle de bizim bildiğimiz gibi Hindistan'dan

[124] Orijinal dilindeki yazılışı Βοιωτία olan çevresinde Attika, Megaris ve Korint Körfezi bulunan Yunanistan'ın siyasi bir bölgesinin adıdır (Long, 1854).

qui cosi rara, & cosi poca, che non si serba se non per un paragone.

Havevasi la mirrha fino al tempo di Galeno convertita in opocalpaso, liquore d'un albero chiamato Calpaso, velenoso, & mortale: cosi come si converte la cassia in cinnamomo, & il Galbano in Sagapeno. Et imperò nel libro de gli antidoti, nella compositione della theriaca d'Andromacho, cosi diceva. Io so certamente, che molti sono morti, che hanno mangiata la Mirrha mesturata con l'opocalpaso. Per il che è da sapere, che coloro, che preparano li antidoti ve la mettono scientemente, & si industriano à far questo: percioche sanno, che messa la cosi fatta ne collirü, diventa ottimo medicamento. Imperoche risolve la marcia, & mondifica le ulcere senza mordacità alcuna, & risolve qualche volta le suffusioni de gli occhi, quando si generano da poca, & sottil materia.

Messa ne gli empiastri, ouero ceroti, ò in altro digestivo medicamento di quelli, che s'amminitrano difuore, aumenta mirabilmente la uirtù loro: ma togliendosi dentro per bocca, è ueramente ueteno mortifero. Questo tutto della Mirrha mescolata con l'opocalpaso scrisse Galeno; per auertire, che la commune & nell'usarla,

İskenderiye'ye getirildiği hesaba katıldığında en düşük kaliteli mür olduğu anlaşılmaktadır.

Çünkü günümüzde bizde bulunan mürlerin birçoğu kuru, kavrulmuş, siyah, soluk ve tozludur. Ve eğer bunların arasında saydam ve berrak bir parça bulunursa, kırıldığında içinde farklı renkler görülür. Üstelik tadına bakıldığında çok az veya neredeyse hiç acılık hissedilmez. Bu nedenle, Dioscorides' in aktardığı gibi, sakız ve diğer karışımlarla sahte olarak üretilmiş olduğuna inanmak gerekir. Daha öncesinde en kaliteli olanından getirildiği olmuştur; fakat bugüne kadar o kadar nadir ve az bulunmuştur ki sadece karşılaştırma amacıyla saklanmaktadır.

Mür, Galen'in dönemine kadar, Calpaso [125] *adı verilen zehirli ve ölümcül bir ağacın sıvısı olan opocalpasoya dönüştürülmüştür; tıpkı sinamekinin tarçına ve Kasnı otunun Hiltite / Şeytan boku otuna dönüşmesi gibi. Bu yüzden Andromachos' un tiryakının yapılışını anlattığı panzehirler kitabında şöyle demiştir: 'Mürün opocalpaso ile karıştırılmış halini tüketen birçok kişinin öldüğünü kesinlikle biliyorum. 'Bu nedenle, panzehirleri hazırlayan kişilerin bunu*

[125] Bu ağacın bilimsel ismine ve Türkçe karşılığına dair bir bilgi bulunamamıştır. Aynı şekilde bu ağaçtan elde edilen opocalpaso hakkında da herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

si debba molto ben aprire gli occhi, & usar diligenza.

Credesi quasi il Brasauola, che la commune Mirrha, di cui è l'uso universale, sia piu presto il Bdellio, che altro. Il che à me non pare, che corrisponda all'historia, che ne scriue Dioscoride. Imperoche la nostra Mirrha non è di quella trasparanze, che è la colla del carniccio, come disse Dioscoride essere il bdellio. & se pure ui se ne troua (come s' è detto) qualche pezzo di trasparente, è piu presto una mistura di gomma Arabica, che altrimenti, come nel gustarla se ne scuopre la malitia. Oltre à questo, rispira il bdellio (diceua Dioscoride) ardendolo, odore simile à quello delle unghie odorate.

Et imperò, perche non mi pare (come che piu uolte n'habbia io fatta esperienza) che la nostra Mirrha, accendendola, respiri di quello odore, non penso, che sicuramente si possa dire, ch'ella sia il bdellio Conclude parimente contra à tale opinione una terza ragione: la quale è, che il Bdellio, maneggiandolo, si rinuencidisce, & rompendolo, è di dentro grasso: & la Mirrha, che habbiamo noi, maneggiandola, si sgretola, &

bilerek ve kasıtlı olarak karışıma eklediklerini anlamak gerekir. Çünkü bilirler ki, bu şekilde hazırlanmış mür kollirüde[126] *kullanıldığında etkili bir ilaç haline gelmektedir. Çünkü cerahati çözer, yaraları tahriş etmeden temizler ve bazen gözde az ve ince bir maddeden kaynaklanan bulanıklıkları giderebilir.*

Merhemlere, bantlara veya haricen uygulanan diğer sindirici ilaçlara katıldığında onların etkisini olağanüstü bir şekilde artırır. Fakat ağız yoluyla alındığında, gerçekten ölümcül bir zehir haline gelir. Galen, opocalpaso ile karıştırılmış mür hakkında tüm bunları yazmıştır; bu da yaygın bir şekilde kullanılan mürün dikkatle değerlendirilmesi ve kullanılmasında büyük bir özen gösterilmesine dair bir uyarıdır.

Brasavola, genel kullanımı olan yaygın mürün, başka bir şeyden ziyade bdellium olduğunu düşünmektedir. Fakat bu görüş Dioscorides' in bu konuda verdiği tarihle örtüşür gibi durmamaktadır. Çünkü bizim mürümüz, Dioscorides' in bdellium için tarif ettiği şekilde deride kalan et parçalarındaki gibi bir şeffaflığa sahip değildir. Ve eğer şeffaf bir parça bulunursa (daha önce bahsedildiği gibi), bu daha ziyade Arap

[126] Bu kelime hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Yalnızca içinde yer aldığı cümlenin anlamından bir çeşit ilaç olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkçe karşılığı da bulunamadığı için çeviride aynı şekilde yazılmıştır.

rompendola è di dentro aridissima. Vituperò Dioscoride, & tenne per la peggior tra le spetie della Mirrha, quella, che chiamano chi Minea, & chi Aminea: la quale lodò Galeno nel libro de gli antidoti per la migliore, che si ritroui nelle spetie della Trogloditicia.

Il che ha fatto credere à molti, che sia in questo luogo falso il testo di Dioscoride per negligenza de gli scrittori. Ma uedendo io, che in Dioscoride si legge Aminnea, & in Galenı Minea, credo piu presto, che non intendano d'una spetie medesima. Supplì Plinio al XV.capo del XII. libro, à quello che mancò Dioscoride nel scriuerne accuratamente la pianta, che la produce, con queste parole. Hanno scritto alcuni, che l'albero della Mirrha nasce insieme con gli alberi dell'incenso nelle selue medesime. Alcuni altri poi hanno scritto, che nasce egli separatamente: percioche nasce in molti luoghi d'Arabia, portasene d'eletta dalle selue, & tolgonla i Sabei anchora nel passar del mare, da i Trogloditi.

Sono oltre à cio albeyi di Mirrha domestichi, che la producono, molto piu ualorofa de saluatichi. L'albero è spinoso alto cinque gombiti: il cui tronco duro, & storto, è piu grosso di quello dell incenso, cosi appresso alla

zamkı karışımıdır; tadına bakılırsa bu durum açıkça anlaşılır. Bunun yanı sıra Dioscorides'e göre bdellium, yakıldığında hoş kokulu tırnaklara benzeyen bir koku yayar.

Bu yüzden, birçok kez denemiş olmama rağmen, bizim mürümüzün yakıldığı zaman böyle bir koku yaymadığını fark ettiğim için onun bdellium olduğunu kesin bir şekilde söylemenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Bu görüşe karşı çıkan üçüncü bir neden daha var: Bdellium elle tutulduğunda yumuşar ve kırıldığında içi yağlıdır. Fakat bizim sahip olduğumuz mür, elle tutulduğunda ufalanır ve kırıldığında içi son derece kurudur. Dioscorides, Minea veya Aminea adı verilen mür türünü kötülemiş ve mür çeşitleri arasında en kötüsü olarak değerlendirmiştir. Fakat Galen, panzehirlerle ilgili kitabında bu mür türünü Trogloditika' nın baharatları arasında bulunan en iyi mür olarak bahsetmiştir.

Bu durum birçok kişiyi, Dioscorides' in metninin, yazarların dikkatsizliği sebebiyle bu noktada hatalı olduğuna inandırmıştır. Fakat ben Dioscorides'te 'Aminea' ve Galen' de 'Minea' olarak okunduğunu gördüğümde ikisinin aynı türden bahsetmediğine inandım. Plinius, XII. Kitabın XV. Bölümünde Dioscorides' in bitkinin yetiştiği yerleri

radice, come in ogni altra parte. La corteccia sua è liscia simile à quella dell arbuto: quantunque dicano alcuni, ch'ella sia ruvida, & spinosa. Le frondi sono uguali à quelle de gli oliui, ma piu crespe, & spinose. Iuba uvole, che elle sieno simili all'olusatro. Altri vogliono esser l'albero, che produce sa mirrha, simile al ginepro, ma piu ruvido, & pieno di spine: &che le frondi sieno piu tonde, ma di sapore simile alginepro. Ne mancano bugiardi, che scriuono, che da un medesimo albero distilla la mirrha, & l'incenso. Intaccasi la corteccia dell'albero due uolte l'anno, come quella dell'incenso, & ne i tempi medesimi: ma dalla radice fino à i piu valorosi rami. La Statte risuda spontaneamente dall'albero senza tagliare la corteccia: & questa non ha pari di bontà. Dopo questo, la migliore tanto della domestica, quanto della saluatica, è quella che distilla la state. Della mirrha non danno il censo à Dio, per nascere ella anchora in altri paesi.. Et nel capitolo seguente diceua pur egli. Sophisticasi la mirrha col mastice, & con la gomma, & parimente con succo di cocomero, per farla amara; come per farla pesare, con spuma d'argento. L'altre mesturaggini si conoscono al

ayrıntılı bir şekilde yazmada eksik bıraktığını söyleyerek şu sözleri eklemiştir: 'Bazıları, mür ağacının aynı ormanlarda tütsü ağaçlarıyla beraber yetiştiğini yazmıştır. Bazıları ise onun ayrı bir şekilde yetiştiğini yazmıştır; çünkü mür, Arabistan'ın birçok yerinde yetişir, buralardan seçilerek toplanır ve Sabiîler [127] *, Trogloditlerden denizi geçerken onu alırlar.*

Bunun yanında, mür üreten evcilleştirilmiş ağaçlar da vardır ve bunlar evcilleştirilmemiş olanlardan daha çok kıymetlidir. Mür ağacı, beş arşın boyunda dikenli bir ağaçtır; gövdesi sert ve eğri olup hem kök kısmı hem de diğer tüm bölümleriyle tütsü ağacının gövdesinden daha kalındır. Kabukları düzgün ve çilek ağacının kabuklarına benzer; bazıları bunun pürüzlü ve dikenli olduğunu söylese de [128] *.Yaprakları zeytin yaprakları gibidir fakat daha kıvırcık ve dikenlidir. Juba* [129] *, bu yaprakların karaçalıya benzediğini iddia etmiştir. Başkaları ise mür ağacını ardıç ağacına benzetmiş ancak daha kaba ve dikenlerle dolu bir ağaç olarak tanımlamışlardır; yapraklarının daha yuvarlak olduğunu ama tadının ardıç ağacına benzediğini söylemişlerdir.*

[127] Güney Mezopotamya'da yaşayan ve gnostik inançlarıyla bilinen topluluk (Gündüz, 2008).
[128] Bu cümlede Matthioli'nin mür ağacını mı yoksa çilek ağacını mı kastettiği anlaşılmamaktadır.
[129] Bu kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

sapore della gomma, per essere sotto al dente miscosa. Falsificasi ageuolmente l'Indiana, la qual si ricoglie da uno albero spinoso. questo solo di cattiuo produce l'ındia: ma però facilissimo da conoscere, tanto è egli manco buono.

Tutto questo della mirrha disse Plinio. Onde facilmente mi riducco à credere, che la mirrha del nostro uso sia l'Indiana: imperoche intendo, che ella si porta in Egitto per il mar rosso, & di quindi con le carouane in Alessandria. Libera la mirrha dalla febre quartana pigliandosene una dramma ben poluerizata, con un poco di malvagia calda una hora auanti che cominci la febre: ma bisogna, che i patienti subito si mettino a sudare nel leto, & cio far tre volte in tre parosismi senza alcuna intermißione. & con questo medicamento fui curato io stesso essendo giouenetto di dodici anni. Fa l'effetto medemo facendosene pilule con tanta Theriaca, che basti per incorporare, delle quali basta a pigliarne ogni giorno una, grossa come un cece.

Mettesi la Mirrha quasi in tutti gli Antidoti, che si preparano per li veleni, per i morsi delli animali velenosi, & per la peste. Fassi anchora della mirrha uno olio per spegnere le cicatrici delle ferite, & per appianare le grinze della

Mür ve tütsünün aynı ağaçtan elde edildiğini yazan sahtekarlar vardır. Mür ağacının kabuğu, tütsü ağacında olduğu gibi yılda iki kez ve aynı dönemlerde kesilir; fakat bu işlem, kökten en değerli dallara kadar yapılır. Yaz mevsiminde ise kabuğu kesmeden ağaçtan kendi kendine damlayan mür özütü olur ki bu, en kaliteli olandır. Bunun yanı sıra hem evcilleştirilmiş hem de yabani olanların en kaliteli özütü olanlar yaz mevsiminde yetişenlerdir. Mür başka ülkelerde de yetiştiği için Tanrı'ya sunulan tütsünün bir parçası değildir. Bir sonraki bölümde şunları da söyler: 'Mürün; sakız, zamk ve karpuz suyu ile karıştırılmasıyla sahtesi yapılır, acılaştırmak için karpuz suyu, ağırlaştırmak için ise gümüş köpüğü ile karıştırılır. Diğer karışımlarsa sakız tadıyla ve dişe yapışma kıvamıyla kolaylıkla fark edilir. Hindistan'dan gelen mür, dikenli bir ağaçtan toplanır ve bu kötü tür yalnızca Hindistan'da üretilir. Fakat bu türün sahte olduğu kolayca anlaşılır çünkü kalitesi çok düşüktür.'

Plinius mür hakkında bunları söylemiştir. Bu yüzden, bizim kullandığımız mürün Hint'te üretilen olduğuna inanmak benim için kolaydır, çünkü onun Kızıldeniz yoluyla Mısır'a getirildiğini ve oradan kervanlarla

faccia, ungendosene spesso in questo modo. Cuoconsi alquante uvova di galline fin che diventino dure, & mondate che sieno da le scorze, si tagliano ugualmente per lungo in due pezzi, & causane fuore i tuorli, & empionsi i vacui d'amendue le parti di mirrha poluerizata, & di poi si ripongono in cantina all'humido fin che la mirrha si converta in olio.

Fanno oltre à cio con la mirrha le donne uno altro bel rimedio per le grinze del volto in questo modo. Mettono sopra al fuoco una padella di ferro nuova , & vela lasciano fin che diventi rossa, & ben rovente. & la sbruffano con vino bianco gettatovi sopra con impeto dalla bocca. & coprendosi poi la testa con una tovaglia, che facci loro à modo di capanna, pigliano quel fumo con la faccia, & di poi affuocano di nuovo la padella; & ui gittano dentro la mirrha poluerizata, & ne pigliano parimente il fumo, restando coperte con la tovaglia nel modo medesimo: ultimamente si cuoprono la faccia con la tovaglia istessa, & se ne vanno al letto à dormire, & cosi continuando otto giorni, conseruano la faccia senza grinze, anchora che s'invecchino.

Scrisse l'historia della Mirrha anchora Theophrasto al IIII. cap. del IX. libro dell historia delle piante, con questo

İskenderiye'ye taşındığını biliyorum. Sıtma nöbetinden bir saat önce bir dram ölçüsünde mürü iyi bir şekilde toz haline getirip biraz ısıtılmış asma ile birlikte alınırsa dördüncü aşamadaki sıtmadan kurtarır. Fakat hastaların hemen yatağa girip terlemesi gerekir ve bunu ara vermeden üç nöbette üç defa yapmalılar. Ben de bu ilaçla 12 yaşındayken tedavi edildim. Aynı etki mürden hazırlanmış haplarla da sağlanır. Haplar, bir miktar tiryak ile karıştırılacak kadar hazırlanır ve her gün bir nohut büyüklüğünde bu haplardan almak yeterli olur.

Mür, hemen hemen tüm panzehirlerin içine koyulur; zehirlere, zehirli hayvan ısırıklarına ve vebaya karşı hazırlanan ilaçlarda kullanılır. Üstelik yaraların izlerini gidermek ve yüz kırışıklıklarını düzeltmek için mürden bir yağ yapılır. Bunun için mür sık sık şu şekilde uygulanır: Birkaç tavuk yumurtası sertleşene kadar tamamen haşlanır. Kabukları soyulduktan sonra uzunlamasına eşit iki parçaya ayrılır ve sarıları çıkartılır. İçi boşalan her iki yarı toz haline getirilmiş mür ile doldurulur ve ardından bu karışım mür yağına dönüşüne kadar nemli bir mahzene yerleştirilir.

Bunun yanında kadınlar yüz kırışıklıkları için mür ile başka bir güzel ilaç hazırlarlar. Bu da şu şekilde

parole. Nasce l'incenso, & la mirrha in Arabia, in una regione tra Saba, & Adramita, & Citibena, & Mamali: &nascono gli alberi dell'incenso, & della mirrha parte in su'l monte, & parte da basso, per loro medesimi. & però alcuni si coltivano, & alcuni rimangono senza coltivare.

Dicono il monte essere molto alto, di modo che ui casca la nieve: & che di questo nascono anchora fiumi, che corrono al piano. Dicono parimente, che l'albero della mirrha è minore di quello dell'incenso, & piu fruticoso, di duro tronco, & appresso terra ritorto, grosso piu della gamba dell'huomo, coperto di sottile scorza, simile à quella dell'adrachne. Altri, che affermano haver veduto l'albero della Mirrha, della grandezza s'accordano: & dicono, che ne l'uno, ne l'altro è grande, ma che quello della mirrha è minore, & piu basso: & che quello dell'incenso produce frondi simili al lauro, & liscie, & quello della mirrha appuntate, & spinose, non liscie, simili à quelle de gli olmi, crespe, & spinose in cima, come son quelle dell'elice.

yapılır: Yeni bir demir tava alınır ve iyice kızarana, tamamıyla kor haline gelene kadar ateşte tutulur. Ardından üzerine ağızdan kuvvetlice beyaz şarap püskürtülmesiyle tavadaki ısı söndürülür. Daha sonra tavanın üzerine doğru başlarını bir örtü ile kapatarak yüzlerine buharı alırlar. Ardından tavayı tekrar ısıtarak içerisine toz haline getirilmiş mür eklerler ve aynı şekilde örtünün altından mür buharını yüzlerine alırlar. Son olarak aynı örtüyle yüzlerini sararak yatağa gidip uyurlar. Bu işlemi sekiz gün boyunca devam ettirirler böylece yaşlansalar bile kırışıklıkları olmaz.

Theophrastus da mür hakkında, bitkilerle ilgili yazdığı eserin IX. kitabının IV. Bölümünde şu sözlerle anlatmıştır: 'Arap Yarımadası'nda, Saba [130] *, Hadramut* [131] *, Citibena ve Mamali* [132] *arasında bir bölgede hem mür hem de tütsü yetişir. Tütsü ve mür ağaçları kısmen dağlarda kısmen alçak bölgelerde kendiliğinden büyür. Fakat bazıları ekilip yetiştirilir bazıları ise doğal hallerine bırakılır.*

[130] İslamiyet'ten önce güneybatı Arabistan'da yaşamış olan krallığa verilen ad. Günümüzde bu bölge Yemen'in Marib şehri olarak bilinmektedir (Britannica, 2023).

[131] Arabistan yarımadasında olup Yemen'in güney ve güneydoğusunda bulunan coğrafi bölgeye verilen ad (Algül, 1997).

[132] Citibena ve Mamali bölgelerinin günümüzdeki isimleri ve tam olarak nerede bulundukları hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Yalnızca bu iki yerin antik dönemde Arap Yarımadasındaki mür, buhur ve tütsü ticaretinde önemli konuma sahip yerler olduğu düşünülmektedir. Ancak bu bilgiye dahi verilecek bir referans bulunmamaktadır. Bu konuda detaylı çalışma yürütülmesine ihtiyaç vardır.

Dissero questi medesimi, che essendo nel navigare usciti fuori assai lontano del golfo de gli heroi, & andati in su quel monte per cercare acqua, viddero quiui questi alberi, & notarono molto bene il modo di ricorre l'incenso, & la mirrha: oue viddero intaccata la corteccia de tronchi & de rami, di cui alcuna era tagliata, & intac cata come da colpi di scure, &alcuna altra di piu minuti tagli: & dissero haver veduto parimente il liquore, che ne distilla parte cascare, & parte restare attaccato all'albero, & in alcuni luoghi haver veduto attorno gli alberi distese in terra stoie tessute di palme, & altrove spianata intorno la terra à modo di un mattonato. Dissero anchora, che il monte era diviso tra i Sabei, signori di quello: & perche nissun di loro fa ingiustitia, ne dispiacere all'altro, non haver veduto quiui alcuno, che guardasse i suoi alberi: & però haver loro levato via di quella solitudine assai incenso, & mirrha, & portatoselo alle navi loro.

Dissero parimente d'havere inteso, che ricolto che hanno tutto l'incenso, & la mirrha, lo portano al tempio del Sole, il quale hanno i Sabei per il piu divoto, &

Anlatılır ki dağ oldukça yüksektir, öyle ki üzerine kar yağar ve bu dağdan, düzlüklerde akan nehirler doğar. Üstelik mür ağacının tütsü ağacından daha ufak, daha çalıya benzer, sert gövdeli ve yere yakın kısımlarında bükülmüş olduğu bir insan bacağından daha kalın bir gövdeye sahip ince bir kabukla kaplı olduğu ve bu kabuğun yaban mersini ağacı kabuğuna benzediği ifade edilir. Başka kişiler ise mür ağacını gördüğünü öne sürerek boyutları konusunda hemfikir olduklarını her iki ağacın da büyük olmadığını yalnızca mür ağacının daha küçük ve daha kısa olduğundan bahsettiklerini ifade ederler. Tütsü ağacının yapraklarının defne yaprakları gibi pürüzsüz olduğunu; mür ağacı yapraklarının ise sivri uçlu, dikenli, pürüzsüz olup kara ağaç yapraklarına benzediğini fakat uçlarının kıvrımlı ve sarmaşık gibi dikenli olduğunu belirtirler.

Bu kişiler Heron Körfezi'nden[133] *çok uzaklara seyahat ettiklerini ve su aramak için o dağa çıktıklarını söylediler. Orada bu ağaçları gördüklerini ve tütsü ile mürün nasıl toplandığını çok iyi gözlemlediklerini belirttiler. Ağaç gövdelerinin ve*

[133] Antik metinlerde bahsedilmiş olan ancak günümüz coğrafya ismi bilinmeyen bir körfezdir. Bir görüşe göre burası İngilizcesi Heroopolite Gulf olan, Süveyş Kanalı inşa edilmeden önce Antik Mısır'ın Heroopolis şehrinin Kızıldeniz ve Akdeniz arasındaki bağlantısını sağlayan körfez olabilir (Rappoport, 1904, s. 250). Başka bir teoriye göre Kızıldeniz ve Arap Yarımadası arasında bulunan bölgeye verilen bir isim de olabilir. Anlaşıldığı üzere hakkında kesin bir tarihi bilgi bulunmamaktadır.

per il piu santo di quella regione: & che quiui hanno Arabi armati alla guardia, à i quali lascia ciascuno il suo incenso, & la sua mirrha raccolta in un monte, lasciando ciascuno sopra al suo monte una tavoletta , in cui è scritto sopra la quantità delle misure, & parimente il prezzo, che si vende la'misura. Venendo poi (secondo che intesero) i mercatanti per comprarlo, leggono la scrittura delle tavole, & facendosi la misura di quello, che piu piace loro, lasciano in quello stesso luogo il denaio, dove togliono la mercantia. Fatto questo, dicono, che vi viene il sacerdote, & toglie per il culto di Dio laterza parte del prezzo, & lascia il resto nel medesimo luogo: & che questo si serba quiui sicurissimamente à i propri padroni.

Sono alcuni altri, che vogliono, che l'albero della mirrha sia simile al terebintho, ma piu ruvido, & spinoso, con frondi poco piu ritonde, si sapore quasi simile al terebintho: & che nasce questo, & quello dell'incenso in un luogo medesimo, in un terreno cretigno, & arenoso, dove poche acque si ritrovano surtive da qualche fonte. Queste cose adunque ripugnano à coloro, che dicono, che la nieve vi discende, & parimente la pioggia, & che sia quel luogo irrigato da fiumi. Ma

dallarının kabuklarının oyulmuş olduğunu, bazılarının balta darbeleriyle kesilmiş gibi göründüğünü, bazılarının ise daha ince kesiklere sahip olduğunu söylediler. Üstelik bu ağaçlardan damlayan sıvının bir kısmının yere düştüğünü, bir kısmının ise ağaca yapışık kaldığını gördüklerini ifade ettiler. Bazı yerlerde ağaçların etrafında hurma yapraklarından dokunmuş hasırların serili olduğunu, diğer yerlerde ise ağaçların çevresindeki toprağın tuğla döşenmiş gibi düzleştirdiğini söylediler. Ayrıca dağın Sabiîler arasında paylaşıldığını ve onların bu konuda birbirlerine karşı hiçbir adaletsizlik veya rahatsızlık oluşturmadıklarını, bu nedenle ağaçlarını koruyan birini koymadıklarını bildirdiler. Bunun ardından bu ıssız bölgeden çok fazla miktarda tütsü ve mür alıp gemilerine taşıdıklarını belirttiler.

Söz konusu kişiler, Sabiîler'in günlük ve mürlerin hepsini topladıktan sonra bunları o bölgenin en kutsal ve saygın tapınağı olan Güneş Tapınağı'na götürdüklerini işitmişlerdir. Orada, topladıkları günlük ve mür yığınlarını muhafaza etmek üzere, tapınağın koruyucuları olarak görev yapan silahlı Araplar olduğunu belirtmişlerdir. Herkes topladığı malları bir yığın

ben piu ignoranti sono alcuni altri, che hanno creduto, che da una istessa pianta distilli l'incenso, & la mirrha. Et imperò cose piu simili al vero narrano coloro, che vi navigarono (come habbiamo detto) dalla terria de gli heroi.

Ritrovasi di mirrha due spetie, una legitima, che per se stessa distilla dall'albero, & l'altra che si fa distillare per arte. La migliore si pruova gustandola, & con questo quella piu si loda, che tutta insieme è d'un color medesimo. Questo tutto della mirrha scrisse Theophrasto. Da cui in molte cose devia Plinio, ò che egli forse male trascrivesse da lui, come suole alcuna volta fare, ò che piu tosto cio raccogliesse da piu scrittori Greci. Scrisse della Mirrha Galeno all'VIII. delle facultà de semplici, cosi dicendo. La mirrha è di quelle cose, che scaldano, & diseccano nel secondo ordine: & imperò pua ella saldare le feritte della testa. Contiene in se non poca amaritudine, con la quale ammazza il fanciullo nel ventre, & i vermini, & gli caccia fuori.

Oltre à questo è ella anchora astersiva: & però si mette ne i medicamenti de gli occhi, che si preparano per le ulcere d, quelli, & per le cicatrici grosse. Mettesi per fare il medesimo effecto nelle

halinde bırakırken yığının üzerine ölçüsü ve birim fiyatını belirten yazılar bulunan bir tablet koyarmış. Daha sonra tüccarlar bu malları satın almaya geldiklerinde tabletlerdeki yazıları okuyup hoşlarına giden malların ölçüsünü alırlar ve aynı yere aldıkları malların karşılığı olan parayı bırakırlarmış. Bu işlemden sonra bir rahip gelir, Tanrı'ya ibadet için ücretin üçte birini alıp kalan kısmını sahiplerine bırakırmış. Aktarılanlara göre bu yöntemle mallar burada son derece korunaklı bir şekilde sahipleri için saklanırmış.

Bazı kişilere göre mür ağacı, daha kaba ve dikenli olsa da terebentin ağacına benzediği, yapraklarının biraz daha yuvarlak olduğu ve tadının da terebentine çok benzer olduğu söylenir. Mür ağacı ile günlük ağacının aynı yerde, killi ve kumlu bir toprakta yetiştiği ve buraya birkaç kaynaktan gelen az miktarda su bulunduğu ifade edilir. Bu bilgiler, o bölgede kar ve yağmur yağdığını ve bölgenin nehirlerle sulandığını söyleyenlerin görüşleriyle çelişmektedir. Fakat, mür ile günlük reçinesinin aynı bitkiden elde edildiğine inananlar çok daha cahildirler. Bu yüzden Heron bölgesinden (daha öce belirttiğimiz gibi) yola çıkıp bu yerlere

medicine, che si compongono per la tosse vecchia, per l'asma, & per il serramento del fiato. Imperoche ella non inasprisce la canna del polmone, come fanno molte altre medicine astersive: ma è cosi moderatamente astersiva, che alcuni la mettono ne medicamenti, iquali chiamano arteriaci, come cosa, che scaldi, & disecchi sufficientemente, non havendo alcun timore della facultà sua astersiva, la quale procede dalla sua amaritudine. Mancando la Mirrha, si dee in suo luogo porre, come disse Galeno ne i Succedanei, il calamo odorato: &secondo Costantino, il medesimo peso di mandorle amare. Ne debbono in questı caso seguitare gli spetiali quel loro trattato chiamato, Qvid pro quo, il qual uvole, che di mente d'Avicenna si possa, in cambio della Mirrha, porre ne i compositi la metà del suo peso di pepe nero: percioche Avicenna intese altrimenti, cosi dicendo. Ponsi, secondo che si dice, in cambio della Mirrha, la metà di pepe nero: ma questo è falso. In oltre, della Beotica mirrha altro non ho che dire, se non che à tempi nostri non si porti in Italia. Oltre à ciò è d'avertire, che la mirrha (come scrive Galeno secondo libro delle compositioni de medicamenti in generale) si deve mettere ne gli impiastri quando si

deniz yoluyla ulaşanların söyledikleri gerçeğe daha uygun gözükmektedir.

İki mür türü bulunduğu söylenir: Biri doğal olarak ağaçtan kendiliğinden süzülen doğal mürdür, diğeri ise insan eliyle yapılan, yapay şekilde elde edilendir. En kalitelisi tadılarak anlaşılır ve bu yöntemle rengi her yerinde aynı olan mür daha çok beğenilir. Theophrastus mür hakkında bunları söylemiştir. Fakat Plinius birçok konuda ondan farklı görüşler ortaya koymuştur; ya Theophrastus'un yazılarını hatalı bir şekilde kopyalamış, ki bazen bunu yaptığı bilinir, ya da daha çok farklı Yunan yazarlarından bilgi derlemiştir. Mür hakkında Galen "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin VIII. Kitabında şunları söylemiştir: 'Mür, ikinci derecede ısıtıcı ve kurutucu özelliklere sahiptir. Bu yüzden baş yaralarını iyileştirici özelliği vardır. İçerisinde azımsanmayacak kadar acılık barındırır ve bu acılığı sayesinde rahimdeki cenini ve bağırsak kurtlarını öldürür ve dışarı atar.'

Bunun yanında mürün aynı zamanda büzücü bir özelliği vardır. Bu sebeple gözlerdeki yaralar ve sert yara izleri için hazırlanan ilaçlarda tercih edilir. Aynı etkiyi sağlamak için kronik öksürük, astım ve nefes darlığı için hazırlanan ilaçların bileşiminde de yer

levano dal fuoco, per non tolerare ella cottura alcuna, come fa parimente l'aloe, & l'incenso. Chiamano i Greci la Mirrha Σμύρνα : i Latini Myrrha : gli Arabi Ler, Mur, & Mor : i Tedeschi Mirrhen : gli Spagnoli Mira : i Francesi Myyrhe (Matthioli, 1568, s. 96-99).

alır. Çünkü mür, birçok farklı büzücü ilacın yaptığı gibi akciğer borusunu tahriş etmez; tam tersine çok eşit bir şekilde büzücü özelliğini uygular. Bu yüzden bazıları, onu arteriyel ilaçlar denilen damar içi ilaçlara dahil ederler. Mür yeterince ısıtıcı ve kurutucu bir madde olarak kabul edilir ve büzücü özelliğinin içeriğindeki acılıktan kaynaklandığı bilindiği için endişe edilmeden kullanılır.

Mür olmadığında onun yerine Galen'in "Succedanei [134] *" isimli eserinde aktardığı gibi hoş kokulu kamış kullanılmalıdır. Konstantin'e*[135] *göre ise mür yerine aynı ağırlıktaki acı badem kullanılabilir. Fakat eczacıların "Quid pro quo* [136] *" adlı kitaplarında bahsedilen ve İbn Sina'nın adına atıfta bulunularak mür yerine bileşimlerinde yarısı kadar karabiber kullanılabileceğini dair önerileri uygulanmamalıdır. Çünkü İbn Sina bu konuda farklı bir anlam ifade etmiştir ve şöyle söylemiştir: 'Mür yerine karabiberin yarısı kadar konulabileceği söylenir fakat bu yanlıştır.' Bunun*

[134] Kelime anlamı ikame maddeler demektir. Bu terim farmakolojide bir ilacın yerine kullanılabilecek başka bir ilaç için kullanılır. Yerine kullanılacak madde orijinal ile aynı olmak zorunda değildir sadece aynı tedaviyi sağlaması gerekmektedir (Touwaide, 2012, s. 20-22).

[135] Burada bahsedilen Konstantin adlı kişi Constantinus Africanus olarak bilinen Afrikalı Konstantin olduğu düşünülmektedir. Kendisi yaklaşık 1020- 1087 yılları arasında yaşamış, Arapça tıbbî eserlerin Latinceye çevrilmesi hareketini başlatan bilginlerden birisidir (Britannica, 2024a).

[136] Latince bir deyiştir ve "bunun için bu" anlamına gelmektedir. Farmakolojide kullanımı; tedavide hekimin kullanacağı madde yoksa onun alternatifi olarak kullanılabilecek olanını ifade etmek için kullanılır. Bu terim genel konularda da takası vurgulamak için kullanılabilirken "succedanea" terimi yalnızca farmakolojik takası vurgular (Touwaide, 2012, s. 20-22).

haricinde Böotya müründen söz etmeye gerek yoktur çünkü günümüzde İtalya'ya getirilmeyen bir üründür. Üstelik Galen'in ilaç bileşimlerinin hazırlanmasıyla ilgili ikinci kitabında yazdığına göre; mür ısıya dayanıklı olmadığı için ısıdan alındıktan sonra karışıma eklenmelidir. Aynı kural aloe ve tütsü için de geçerlidir. Yunanlılar Mirrha Σμύρνα: Latinler Myrrha: Araplar Ler, Mur, & Mor: Almanlar Mirrhen: İspanyollar Mira: Fransızlar Myyrhe derler.

Dello Stirace, Cap. LXV.

Lo Stirace è un liquore d'uno albero simile al melo cotogno. Quello si tiene per il piu eccellente, che è rosso, grasso, ragioso, & che nelle sue granella biancheggia, & quello che riserba lungo tempo la bontà del suo odore, & che quando si malassa, rende un liquore simile al mele. Cosi è'l Catabalite, il Pissidiaco, & quello, che si porta di Cilicia. Vituperasi il nero, il semboloso, il fragile, & il muffato. Troyasene (quantunque poco) di quello, che è simile alla gomma, trasparente, che si rassembra alla mirrha. Contrafassi con la tarlatura del suo legno, co'l mele, & con la feccia dell'unguento irino, & alcune altre cose. Sono alcuni altri, che togliono cera, & grasso fatto odorifero, & impastano con lo stirace ne gli ardentissimi caldi, & poscia per un criuello largamente pertugiato lo fanno, spremendolo, trapassare nell'acqua fredda à modo di vermicelli, & lo uendono chiamandolo Stirace uermicolare.

Approuanlo gl'ignoranti per lo piu sincero, non auertendo alla refragranza del suo odore: percioche il sincero

Kara günlük ağacı / Kara buhur ağacı

Kara günlük, ayva ağacına benzer bir ağaçtan elde edilen sıvıya denir. En makbul olanı kırmızı, yağlı, reçinemsi, beyaz tanecikli ve uzun süre hoş kokusunu muhafaza eden olduğu söylenir. Yoğrulduğunda bal kıvamında bir sıvı çıkar. Bunlar arasında Gabalitik [137], Pisidya bölgesi [138] ve Kilikya'dan [139] getirilen kara günlük çeşitleri sayılabilir. Siyah, küf kokulu, kırılgan ve gevrek olanlar ise değersiz kabul edilir. Üstelik az da olsa sakıza benzeyen, şeffaf ve görünüşte müre benzeyen bir türü de bulunur. Kara günlük, kendi ağacının talaşı, bal ve süsen yağı tortusu gibi çeşitli maddelerle taklit edilebilir. Başkaları ise balmumu ve güzel kokulu yağları alıp kara günlük ile karıştırır. Bu karışımı çok sıcak havalarda yoğurup, delikleri geniş bir elekten geçirerek soğuk suya sıkarlar ve şehriye şeklinde bir biçim elde ederler. Bu ürünü "şehriyeli kara günlük" adıyla satarlar.

Bilgisiz insanlar, kokusunun zayıflığına dikkat etmeden bunun en saf hali olarak kabul ederler; halbuki saf kara günlük

[137] Antik Yunancası Γαβαλίτης olan günümüzde Gabala / Gavala şeklinde bilinen Yunanistan'ın bir yerleşim yerinin adıdır (ToposText, 2024a).

[138] Antik Yunancası Πισιδιακὸς olan Latinize hali Pisidya şeklinde bilinen antik bölgenin adıdır. Bu bölge Anadolu'nun Göller bölgesi olarak bilinen Burdur, Isparta, Antalya ve Konya illerini kapsamaktadır (Meydan, 2020).

[139] Anadolu'nun Mersin, Tarsus, Adana, Osmaniye ve kısmen Hatay illerini kapsayan antik çağdaki ismi Kilikya olup, günümüzde Çukurova olarak bilinen bölgedir (Girginer, 2020).

rispira d'acutissimo odore. Scalda lo stirace, mollifica, & matura: è utile alla tosse, à i catarri, alle raucedini, alle grauezze del rispirare, & alla uoce perduta: gioua alle oppilationi, & durezze de luoghi naturali delle donne. Beuuto, & applicato, prouoca i mestrui. Mollifica leggiermente il corpo, togliendone un poco con ragia di terebintho in forma di pilule. Mettesi utilmente ne gli empiastri risolutiui, & in quelli, che si preparano per le lassitudini. Brusciasi, & fassene la fuligine, come si fa con l'incenso: la quale è utile ugualmente in ogni cosa, come quella. Componsene un'olio in Soria, il qual chiamano Stiracino, veramente eccellentissimo per iscaldare, & per mollificare: ma causa dolore, & gravezza di testa, & prouoca il sonno.

L'albero della Stirace è (come dice Dioscoride) assai simile al melo cotogno, cosi nella grandezza come nella forma, ma ha le foglie minori che dal rivescio biancheggiano, salde, & tondette verso il picciuolo: Sono i suoi fiori bianchi simili à quelli de gl'aranci. Produce alcune bacche minori delle noccivole salvatiche con lungo piccivolo, non del tutto ritonde, & nella sommità appuntate, & ricoperte di bianca lanugine, dentro alle quali sono

çok keskin bir koku yayar. Kara günlük ısıtıcıdır, yumuşatıcıdır ve olgunlaştırıcıdır. Öksürük, balgam, ses kısıklığı, nefes alma zorlukları ve kaybolan sesi geri getirme konusunda yararlıdır. Kadınların doğal organlarındaki tıkanıklar ve sertlikler için de yararlıdır. İçildiğinde ve uygulandığında adet kanamasına sebep olur. Biraz terebentin reçinesi ile karıştırılarak hap formunda alındığında hafif bir düzeyde vücudu yumuşatır. Kara günlük, çözücü merhemlerde ve yorgunluklara karşı hazırlanan ilaçlarda etkili bir şekilde kullanılır. Tütsülenerek yakılır ve tıpkı tütsüde olduğu gibi is elde edilir. Bu is, tütsü isi gibi her konuda aynı faydaları sağlar. Suriye'de "Kara günlük yağı" adı verilen bir yağ elde edilir, bu gerçekten harika bir üründür; ısıtır ve yumuşatır fakat baş ağrısı ve ağırlık yapar, aynı zamanda uyku vericidir.

Kara günlük ağacı, Dioscorides' in belirttiği gibi hem büyüklüğü hem de şeklinden dolayı ayva ağacına çok benzemektedir, fakat yaprakları daha küçüktür, alt kısmı beyazımsı, sağlam ve sap kısmına doğru yuvarlaktır. Çiçekleri, portakal çiçekleri gibi beyazdır. Bu ağaç yaban fındıklarından daha küçük, uzun saplı, tam yuvarlak olmayan, üst kısmı sivri ve beyaz tüylü

alcuni noccioletti, in cui è dentro il seme.

Hannosi gli alberi della Stirace non solamente ne i giardini in molti luoghi d'Italia, ma nascono anchora per loro stessi (per quato intendo) nel tenitorio di Roma verso Marino, & Tivoli, quatunque non vi produchino la Stirace. Questa pianta vidi io la prima volta in Venetia in un giardinetto dell'Eccellentissimo Medico M. Maffeo de Maffei, dove anchora erano molte altre non men belle cheare piante. La gomma che risuda da questa pianta, è quella, che volgarmente si chiama Storace calamita: il qual cognome è stato (come io credo) tratto dal libro de gli antidoti di Galeno. Percioche parlando egli de semplici, che entrano nella theriaca, lodò per lo migliore Stirace, quello che si portava di Pamphilia ne calami; da i quali prese egli il cognome di Calami ta. Et imperò per esser quello di questa spetie il migliore che si ritroui, si costuma sempre da i medici nell'ordinarlo, di dargli cognome di Calamita, per dimostrare che cosi intendono del migliore. Percioche Galeno nel luogo medesimo dice, che tanto supera di

bir kabukla kaplı meyveler verir. Bu meyvelerin içerisinde, tohumları barındıran küçük cevizler vardır.

Kara günlük ağaçları sadece İtalya'nın birçok bahçelerinde yetişmekle kalmaz, aynı zamanda doğal olarak da yetişirler (bildiğim kadarıyla), özellikle Roma çevresindeki Marino ve Tivoli bölgelerinde. Fakat bu bölgelerde Kara günlük ağacı reçinesi üretilmez. Bu bitkiyi ilk kez Venedik'te Maffeo de Maffei [140] *adındaki saygıdeğer bir doktorun küçük bahçesinde gördüm. Orada, bu bitki kadar güzel ve değerli başka pek çok bitki de vardı. Bu bitkiden çıkan reçine halk arasında "Storace Calamita" şeklinde adlandırılan reçinedir. Bu ismin, Galen'in "Antidotlar Kitabı" 'ndan türediğini düşünüyorum. Çünkü Galen, tiryakının yapımında kullanılan basit maddelerden bahsederken, Pamphylia'dan kalam adı verilen kaplarla getirilen kara günlüğü en iyisi olarak övmüştür. İşte bu yüzden, bu özel tür en iyi olarak kabul edildiğinden doktorlar reçetelerinde kara günlük için "Calamita" adını kullanma alışkanlığı kazanmışlardır. Bu, onların en kaliteli olanından bahsettiklerini*

[140] İki farklı kolu olan İtalyan ailesinin soy ismidir. Bir kol Verona-Roma'da, diğer kol Volterra'dadır. Özellikle Verona-Roma kolu bilginleriyle tanınmıştır (New Catholic, 2024). Ancak Maffeo de Maffei'nin hangi kola ait olduğu veya hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca bu ailenin içerisinde botanik ile uğraşan bir doktor olduğu düşünülmektedir.

bontà questa spetie di Stirace gli altri Stiraci, quanto il vino Phalerno supera di bontà ogni altro vino, che per vil prezzo si vende nelle taverne.

Dalla cui ragione essendo indotto il Manardo da Ferrarai si pensò, che dove si legge in Dioscoride, Cosi è il Catabalite, vi sia stato corrotto il testo, & che si debba però leggere, Cosi è il Calamite. Ma in vero (quantunque molto dotto sia stato il Manardo) à me assai in questo piu piace la sentenza di Marcello Fiorentino, il quale uvole, che si legga Gabalite, & non Catabalite.

Del che fa veramente testimonio Plinio al XXV. capo del Xıı.libro, dove parlando egli dello Stirace, dice, che nasce nella Soria piu prossima alla Giudea intorno à Gabala, Marathunta, & al monte Cassio di Selevcia. Con la qual sentenza s'accordano parimente Hermolao, & il Ruellio, come anchora Oribasio nel XII. libro, ove si legge Gabalite, & con Catabalite.

Il Fuchsio medico altrimenti dottissimo nel suo libro delle compositioni de i medicamenti ultimamente stampato, &

göstermektedir. Galen aynı yerde bu kara günlük türünün diğer türlerden üstünlüğünü, Falerno şarabının sıradan tavernalarda ucuza satılan diğer şaraplardan üstünlüğüne benzeterek ifade eder.

Bu açıklamaya dayanarak Ferraralı Manardo[141] *Dioscorides' in metninde geçen "Cosi è il Catabalite" ifadesinin metin hatası olduğunu ve bunun yerine "Cosi è il Calamite" şeklinde okunması gerektiğini düşündü. Fakat Manardo ne kadar bilgili olsa bile ben bu konuda Marcello Fiorentino'nun*[142] *görüşünü tercih ediyorum. Fiorentino, bu kelimenin "Gabalite" olarak okunması gerektiğini ve "Catabalite" ifadesinin doğru olmadığını savunmuştur.*

Bu konuya sahiden tanıklık eden Plinius "Doğa Tarihi" adlı eserinin XII. kitabının XXV. bölümünde kara günlükten bahsederken bu bitkinin Yahudiye'ye en yakın Suriye bölgesinde Jableh[143] *, Marathunta*[144] *ve Seleukia'nun*[145] *Kassius Dağı*[146] *çevresinde yetiştiğini söyler. Bu görüşe Hermolao, Ruellio ve üstelik XII.*

[141] 1462'te Ferrara'da doğmuştur. Doktorasını tamamladıktan sonra üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Ayrıca bazı dönemlerde doktorluk mesleğini de yapmıştır. Bunların yanı sıra tıp metinlerine şerhler yazıp eserler kaleme almıştır (Carrara, 2006).
[142] Hayatı herhangi bir bilgi bulunamamıştır.
[143] Jableh, Gabala şehrinin diğer adıdır (ToposText, 2024a).
[144] Bu şehir hakkında herhangi bir bilgi veya Türkçe karşılığı bulunamamıştır.
[145] Antik dönemde Suriye'de bulunan, Antakya kentinin limanı olmuş ve Kilikya bölgesinin sınırındaki antik şehrin adıdır (Britannica, 2020).
[146] Hatay'ın ilçesi olan Antakya'nın güneyinde yer alan Kel Dağı ve Cebel-i Akra isimleriyle de bilinen dağdır (Yıldırım, 2018).

avmentato, crede che il vero stirace debbi essere liquido, non havendo però (per quanto io mene veggia) di cio altra ragione, se non l'haver letto, che si teneva, & si portava lo stirace ne i cannoni delle canne.

Ma (perdonimi il Fuchsio) ei in questa cosa dimostra di non haver ben considerato à bastanza: & però essere molto lontano dal vero. Imperoche per quanto io ritrovo appresso Dioscoride, lo Stirace è un liquore di uno albero, di cui quello è il migliore, che rosseggia, che è simile alla ragia, & biancheggia nelle sue granella, & quello, che malassandosi rende un liquore simile al mele. Dalle cui parole parmi, che si possa manifestamente far giuditio, che lo stirace vero non debbi essere altrimenti liquido, ma duro, & granelloso, come veggiamo essere l'incenso, la mirrha, & lo stirace istesso, di cui è l'uso tra noi. Ne mi par veramente, che sia buona ragione il dire, che lo stirace debbi essere liquido, perche al tempo di Galeno si portava nelle canne.

Imperoche (per quanto porta la mia opinione) non si portava lo stirace chiuso nelle canne, perche ei fusse liquido, ma solamente, accioche stando cosi serrato si conservasse meglio il suo

Kitabında 'Gabalite' 'Catabalite' olarak okunan ifadeleriyle Oribasius[147] *da katılmaktadır.*

Fuchs ise, son dönemde genişletilmiş ve yeniden basılmış olan ilaç bileşimleri hakkındaki kitabında, son derece bilgili bir hekim olmasına rağmen, gerçek kara günlüğün sıvı olması gerektiğini savunmuştur. Fakat (benim görebildiğim kadarıyla) kara günlüğü kamış borularda muhafaza edildiğini ve taşındığı okumuş olmasının haricinde herhangi bir gerekçisi yoktur.

Fakat (Fuchs beni affetsin) bu konuda yeterince düşünmediği bu yüzden gerçeğe çok uzak olduğu açıktır. Çünkü Dioscorides' in eserinde bulduğum bilgilere göre kara günlük bir ağaçtan elde edilen sıvıdır ve en kalitelisi şu özelliklere sahip olandır: kırmızımsı bir renkte olan, reçineye benzer bir kıvamı olan, taneciklerinde beyazımsı görünen ve yoğrulduğunda bala benzer bir sıvı verendir. Bu sözler doğrultusunda gerçek kara günlüğün sıvı olmaması gerektiğini, aksine sert ve tanecikli bir yağıda olması gerektiğini açıkça söyleyebilir; tıpkı bizim aramızda kullanılan buhurlar, mürler ve kara günlüğün kendisi gibi, Üstelik, Galen zamanında kara günlüğün kamışların içinde taşındığından dolayı onun sıvı

[147] Yaklaşık milattan sonra 320-400/403 yılları arasında yaşamış hekim ve siyasetçidir (Perdicoyianni, 2021).

buon odore. Il che (come scrive Theophrasto al XVI. capo del IX. libro dell'historia delle piante) si faceva con il dittamo.

Che si portava di Candia, il quale serravano nelle ferula, & nelle canne accioche l'odore, & la virtù non sene evaporasse via. Appò cio non ritrovando io (per quanto habbia letto) appresso alli antichi Greci, chi mai habbi fatto mentione, che lo stirace sia liquido, non mi posso confare col Fuchsio in modo veruno, anzi son constretto à confutare la sua opinione.

Onde piu presto starò io con li Arabi, & con i moderni, i quali non tengono lo stirace liquido per altro, che per lo statte della mirrha. Lo dò Plinio, oltre a i predetti, quello che si porta di Sidone, & di Cipri, vituperando quello, che nasce in Candia. Rende Plinio la ragione, perche sia quasi sempre lo Stirace polveroso; dicendo, che ne son cagione alcuni vermicelli alati, che ne i giorni Canicolari vi volano, & rodendolo, lo corrompono, & fannolo polveroso. Et secondo ch'ei dice, si falsifica anchora con gomma di cedro, gomma Arabica, mele & mandorle amare. per il che debbonsi in cio ossermare le qualenvalìtà, che si danno da Dioscoride al buono.

olması gerektiğini söylemesinin iyi bir sebep olduğunu da düşünmüyorum.

Çünkü (bana göre) kara günlüğün kamışların içinde taşınmasının nedeni sıvı olması değil, sadece bu şekilde sıkıca kapalı durduğu ve hoş kokusu daha iyi korunabildiği içindi. Theophrastus' un "Bitkiler Hakkında" adlı eserinin IX. kitabının XVI. bölümünde yazdığı gibi, bu durumun aynısı Girit'ten getirilen geyik otu için de uygulanmaktaydı.

Geyik otunun kokusu ve etkisi uçup gitmesin diye Çakşır otu ve kamışların içine koyuluyordu. Buna ek olarak, Antik Yunan yazarlarının eserlerinde kara günlüğün sıvı olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlamadığımdan (okuduğum kadarıyla), Fuchs' un görüşüne hiçbir surette katılmıyorum; aksine onun görüşünü çürütmek durumunda kalıyorum.

Bu konuda ben daha çok Araplarla ve günümüz düşünceleriyle aynı görüşte olacağım çünkü onlar sıvı kara günlüğü başka bir şeyden ziyade mürün öz suyu olarak kabul ederler. Plinius, yukarıda belirtilenlere ek olarak, Sayda'dan ve Kıbrıs'tan getirilen Kara günlüğü överken Girit'te yetişen kara günlüğü eleştirir. Plinius, kara günlüğün neden çoğu zaman tozlu olduğunu da açıklar; bunun nedeninin, Sirius günlerinde

Verdeggia l'albero, che produce lo Stirace, in piu giardini di Vinesi, & spetialmente in quello del clarissimo medicı M. Mapheo de Maphei. Fassi della Stirace eletta olio odorifero in qusto modo. Öettesi buona quantità di Stirace in infusione in acqua rosa per spatio di due giorni, & mettesi dipoi insime con l'acqua predetta in una bocc,a di vetro ben lutata, & si colloca in un fornello, & sepelisconsi le due parti o nua rena sottile, o nella cenere ben cirivellata, & vi s'accommoda poi il cappello, & il recipiente, & fassili fuoco detro pian, piano.

Et si piglia prima nel recipiente tutta l'acqua che ne lambicca fuore, & come comıncia à rivscire l'o vi si fa molto maggior fuoco; fin che sia finito di distillare. Il quale olio non solamente puo seruire per dar buono dore à molte cose nelle profumerie, ma anchora à tutte le sorte de i malori, à cui puo giovare l'istessa Stirace; come che'olio sia molto piu caldo & piu valoroso. Fecene memoria Galeno all' VIII. delle facultà de semplici, cosi dicendo. Lo stirace scalda, mollifica, & digerisce. & imperò molto conferisce egli alla tosse, à i catarri, à i flussi della flema, & alle ravcedini, le quali chiamano coryze, & branchi.

ortaya çıkan kanatlı küçük kurtçuklar olduğunu, bu kurtçukların kara günlük üzerine konup kemirerek onu bozduklarını ve tozlu hale getirdiklerini bildirir. Ayrıca, kara günlüğün Sedir ağacı zamkı, Arap zamkı, bal ve acı bademle taklit edildiğini de ifade eder. Bu yüzden, Dioscorides' in iyi kara günlük için verdiği nitelikler göz önünde tutulmalıdır.

Kara günlük üreten ağaç, Venedik'teki birçok bahçede yetişmektedir, özellikle saygın hekim M. Maffeo de Maffei'nin bahçesinde vardır. Seçkin kara günlüğün hoş kokulu bir yağı şu şekilde yapılır: İyi ölçüde kara günlük iki gün boyunca gül suyunda bekletilir, ardından bahsedilen suyla beraber ağzı sıkı kapatılmış bir cam şişeye konur. Bu şişe bir ocağa yerleştirilir ve ince kuma veya iyi elenmiş küle gömülür. Daha sonra şişeye kapak ve alıcı koyulur ve içine hafifçe ateş verilir.

Ve ilk olarak damlayan bütün suyu bir kaba koyarlar, sonra tekrar akmaya başladığında damıtma işlemi tamamen bitene kadar ateşi çok daha fazla canlandırırlar. Bu yağ yalnızca parfüm yapımında birçok şeye hoş koku vermek için değil, aynı zamanda bitkinin ham halinin faydalı olabileceği her türlü hastalığa da hizmet edebilir; çünkü bu yağ çok daha sıcak ve daha etkilidir.

Provoca tanto bevuto, quanto applicatto, i mestrui. La sligine dell'abbrusciato è quasi simile à quella dello incenso. Et al secondo libro delle compositioni de medicamenti secondo i luoghi, trattando del dolor del capo nelle febbri, diceva. Lo Stirace bevuto in poca quantità allegra la facci. Ma bevuto copiosamentei fa dormire con non poco turbamento dell'intelletto. Chiamano la Storace i Greci Στυραξ: i Latini, Styrax: gli Arabi, Miha, Meha, Mehaha, & Astarach: gli Spagnoli, Estoraque (Matthioli, 1568, s. 99-101).

Galen, "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin VIII. bölümünde bundan söz etmiştir ve şöyle söylemiştir: 'Kara günlük ısıtır, yumuşatır ve sindirir. Bu yüzden öksürüğe, nezleye, balgam akıntılarına ve halk arasında soğuk algınlığı ve bronşit olarak adlandırılan burun tıkanıklıklarına oldukça yararlıdır.'

Hem içildiğinde hem de uygulandığında adeti söktürür. Yakılmış olanın külleri, neredeyse tütsüyle aynıdır. Ve "Yerlerine Göre İlaçların Bileşimleri" adlı kitabının II. bölümünde ateş yüksekken baş ağrısı durumuyla ilgili olarak şöyle söyler: 'Kara günlük az miktarda içildiğinde yüzü neşelendirir. Fakat fazla miktarda içildiğinde azımsanmayacak şekilde bir zihinsel karışıklıkla beraber uykuya sebep olur.'Yunanlılar Στυραξ; Latinler Styrax; Araplar Miha, Meha, Mehaha, Astarach; İspanyollar Estoraque derler.

Della Lattuca, Cap. CXXV

La lattuca domestica è aggradeuole allo stomaco, rinfrecsca, fa dormire, mollifica il corpo, & genera affai latte. La cotta è piu nutritiua. La non lauata mangiata ne i cibi è utile à coloro, che non ritengono il cibo nello stomaco. Il seme beuuto caccia viale imaginationi libidinose del sonno, & inhibisce il coito. Màgiata troppo frequentemè ne i cibi, nuoce alla vista: gioua alle infiammagioni, & al fuoco sacro. Salasi, & serbasi, come l'altre cose salate. Quando ha prodotto il fusto, acquista virtù simile al latte, ouer al succo della saluatica. Questa è simile alla domestica, ma ha piu lungo il gambo, & le frondi piu bianche, piu sottili, piu aspre, & piu al gusto amare. Le cui facultà sono al quanto simili à quelle del papavero: & imperò sono alcuni, che meschiano il suo latte con il meconio, che s, fa de i papaveri. Beuuto questo latte al peso di due oboli, con aceto melato purga l'acqua del corpo, & leua via i fiocchi, & le nuvolette de gli occhi. Ungonsi con questo, & con latte humano utilmente le cotture del fuoco. In somma è la lattuca saluatica sonnifera: & però facendo ella dormire, alleggerisce per cotal via i dolori. Prouoca i Mestrui. Beesi contra le punture de gli scorpioni, & di quei ragni,

Marul

Ekili marulu mideye iyi gelir, serinletir, uyku verir, vücudu yumuşatır ve bolca süt üretir. Pişirilmiş hali daha besleyicidir. Yıkanmadan yiyeceklerle birlikte tüketildiğinde, midede yiyeceği tutamayan kişiler için faydalıdır. Tohumu içilirse uykudaki şehvetli hayalleri uzaklaştırır ve cinsel ilişkiyi engeller. Fakat yiyeceklerle birlikte çok fazla tüketilirse görmeye zarar verir. Yangılara ve şiddetli deri iltihaplarına iyi gelir. Tuzlanır ve diğer tuzlu gıdalar gibi saklanabilir. Sapı çıkarıldığında yabani marulun sütüne ya da özüne benzer bir etki kazanır. Yabani marul, kültürlenmiş olanına benzese de daha uzun bir sapı, daha beyaz, daha beyaz, daha ince, daha sert ve tadı daha acı yaprakları vardır. Özellikleri biraz haşhaşa benzer. Bu yüzden bazıları onun sütünü haşhaş özü ile karıştırıyor. Bu süt, iki obol ağırlığında ballı sirkeyle içildiğinde vücuttaki suyu temizler ve gözdeki lekeleri ve puslanmayı giderir. Bu öz ile anne sütünün yanık tedavisinde kullanılması faydalıdır. Kısacası, yabani marul bir uyuşturucudur; bu yüzden uyku vermesiyle ağrıları hafifletir. Adet söktürücüdür. Akreplerin ve phalangi denilen örümceklerin sokması durumlarında içilir. Tohumu, kültür

che s, chiamano phalangi. Il seme, come quello della domestica, rimoue gli appetiti venerei, che vengono ne i sogni, & sminuisce il coito. Tutto questo fa anchora il succo, quantunque con minore efficacia. Serbasi il latte della saluatica in vaso di terra, prima secco al sole, come gli altri succhi.

La Lattuca è notißima à ciascuno. Et quantunque ella sia, come si vede manifestamente hoggidì ne gli horti, & in su le piazze, dòve si vende, per tutta Italia di diverse spetie; nondimeno non ritrorouo altra differenza tra loro, se non che l'una molto piu che l'altra aggradisce alla vista, & al gusto: per esser qual di loro tenera, crespa, serrata, & bianca: & qual dura, liscia, aperta, & verde. Enne di quella che per haver il gambo largo si chiama lattuca laticaule: come la ritondicavle per havere il gambo ritondo, &la sessile per giacere con tutto il cesto in terra, vocaboli tutti dati loro da i Greci. Ma noi la dividiamo in capitata, tonda, & crespa.

Sono differenti le lattughe anchora nel colore. Imperoche alcuna produce le foglie molto verdi, alcuna poco, alcuna bianchiccie & alcuna con alcune macchie rosse come di sangue, la quale dicono esser nuovamente stata portata di Cipri. La crespa fa le foglie crespe, &

maruluna benzer şekilde, rüyalarda görülen cinsel arzuları uzaklaştırır ve cinsel isteği azaltır. Bütün bu etkileri özsuyu da sağlar ancak biraz daha az etkilidir. Yabani marulun sütü diğer özsular gibi önce güneşte kurutulur sonra toprak bir kapta muhafaza edilir.

Marul herkes tarafından bilinir ve bugün bahçelerde ve İtalya genelindeki pazarlarda satıldığı gibi, farklı türlerde açıkça görülse de aralarındaki farkın sadece birinin diğerine göre görünüm olarak daha hoş ve lezzet bakımından daha tatmin edici olmasında yattığını anladım. Bazıları yumuşak, kıvırcık, sıkı ve beyaz, bazıları ise sert, düz, açık ve yeşildir. Geniş bir gövdesi olduğundan dolayı "geniş gövdeli marul" olarak adlandırılan bir türü vardır. Yuvarlak gövdesi nedeniyle "yuvarlak gövdeli" olarak bilinen ve toprağın üzerinde olması sebebiyle "toprakta yatan" adı verilen türler de vardır. Bu isimlerin hepsi Yunancadan alınmıştır. Fakat biz marulu başlı, yuvarlak ve kıvırcık olarak ayrıştırıyoruz.

Marullar renk açısından da farklılık gösterirler. Çünkü bazıları çok yeşil yapraklar üretirken bazıları az yeşil, bazıları beyazımsı ve bazıları da kan kırmızısı lekelerle kaplıdır. Bu türün yeni olarak Kıbrıs'tan getirildiği söylenmektedir. Kıvırcık marulun

per tutto all'intorno minutamète frappate simili à quelle dell'Endivia maggiore: la tonda sparge le sue foglie egualmente al tondo le quali in cima parimente tondeggiano, tenere al dente & ben stipate insieme. La capitata poi fa le sue foglie poco differenti dalla tonda, ma queste si serrano cosi forte insieme come fanno i cavoli cappucci, onde da molti è chiamata lattuga cappuccina. Enne una quarta spetie, che nell'insalate è la piu appregiata di tutte, & chiamasi volgarmente lattuca Romana.

Questa fa foglie grandi, & piu verdi & piu grosse di tutte, le quali poi con il tempo si dirizzano & stringonsi insieme facendo un cesto lungo di figura ovale, nel qual tempo le legano gl'hortolani in cima & trinagli la terra attorno, & cosi in breve tempo non solamente si serrano le foglie insieme, ma diventano di dentro via bianche & tenerissime da mangiare, & veramente fra tutte la altre specie piu diliscate, & piu piacevoli al gusto: Tutte fanno il gambo bianco pieno di latte, & ramoso in cima con foglie piccoline intorno lunghette, dure & amare quando s'invecchiano: I fiori sono in tutte le specie gialli nelle sommità de i ramoscelli, i quali maturandosi si convertono in una bianca lanugine: tra la quale è dentro il

yaprakları kıvırcık ve her tarafında ince bir şekilde kıvrımlı, büyük hindiba yapraklarına benzer şekilde oluşur. Yuvarlak marulun yaprakları eşit bir şekilde yuvarlaktır, uçları da yuvarlak olup dişe hoş gelen yumuşak bir dokuya sahiptir ve sıkıca bir araya toplanmıştır. Başlı marul ise yuvarlak marula çok benzer yaprakları vardır fakat bunlar lahana başları gibi sıkıca sarılıdır. Bu yüzden birçok kişi tarafından "baş marul" olarak adlandırılır. Bir de dördüncü bir tür vardır ki salatalarda en çok sevilen türdür ve halk arasında Romalı marul olarak bilinir.

Bu marulun iri, daha yeşil ve tüm türler arasında daha kalın yaprakları vardır. Zaman içerisinde bu yapraklar dikleşir ve birbirine sıkıca sarılarak oval şekilli uzun bir baş oluşturur. Bu süreçte bahçıvanlar, yaprakları üst kısmından bağlar ve çevresindeki toprağı sıkıştırırlar. Böylece kısa bir süre içinde yapraklar sadece birbirine sıkıca kapanmakla kalmaz bunun yanı sıra iç kısımları beyazlaşır ve yemesi çok yumuşak hale gelir. Gerçekten de diğer türler arasında en ince yapılı ve lezzet bakımından en kaliteli olanıdır. Tüm marul türleri beyaz, süt dolu bir gövdeye sahiptir. Gövde, tepelerde dallanır ve etrafında küçük, uzun, sert ve olgunlaştıkça acılaşan yapraklar

seme lunghetto, piatto, & appuntato in alcune bianco, & in alcune nero. Nasce la lattuca il quarto ò al piu tardi il quinto giorno doppo al seminarla; & come ha quattro ò cinque foglie si trapianta & si coltiva: auvenga che senza esser trapiantata non riesce bella ne buona, se non ğer le oche, o per gente vile. Solevasi anticamente mangiare nella fine della cena, ma di poi, mutando gl'huomini questo uso la mangiano solamente nel principio, onde diceva Martiale

Claudere qua coenas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras incohet illa dapes?
La lattuca, con cui solevan gl'Avi
Chiuder le cene: hor dimmi per che hora
Sempre il principio sia de nostri cibi?

Al che si puo rispondere che cio facevano gl'antichi, ò perche mangiata la lattuga nel fine della cena fa soavemente dormire la notte, ò perche temevano che mangiandola nel principio non infrigidasse loro lo stomaco, ò vero non gli estinguesse i venerei calori: Ma che poi fu messa in uso di mangiare nel principio della cena per eccitare tàto piu l'appetito à i buoni bocconi che le succedano. Il succhio della lattuca messo con olio rosato in su

bulunur. Çiçekleri tüm türlerde dalların uçlarındadır ve sarı renklidir. Olgunlaştığında bu çiçekler beyaz bir tüy haline dönüşür. Tüylerin arasında uzun, yassı ve sivri uçlu tohumlar vardır. Bazı türlerde bu tohumlar beyaz, bazılarında ise siyahtır. Marul ekildikten dört veya en geç beş gün sonra filizlenir. Dört veya beş yaprak verdiğinde başka bir yere dikilir ve büyütülür. Fakat başka bir yere dikilmediği surette güzel ve lezzetli olmaz; yalnızca kazlar veya alt sınıftan insanlar için uygun olur. Eskiden marul akşam yemeğinin sonunda yenirdi ancak zamanla insanlar bu alışkanlığı değiştirip onu yalnızca yemeklerin başında yemeye başladılar. Bu yüzden Martialis[148] *şöyle demiştir:*

Atalarımızın yemeklerini marulla bitirdiği olurdu,
Söyle bana neden şimdi bizim yemeklerimizi başlatıyor?
Marul atalarımızın yemeklerini
Bitirdiği şeydi: şimdi söyle bana, neden artık
Daima yemeklerimizin başlangıcı oluyor?

Buna şu şekilde yanıt verilebilir: Eskiler marulu ya gece tatlı bir uyku vermesi için yemeğin sonunda yerlerdi ya yemeğin başında yerlerse midelerini

[148] Bu kişinin kim olduğu hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

la fronte & sopra le tempie, non solamente nelle febri induce il sonno, ma mitiga anchora il dolore del capo: gargarizasi il medesimo utilmente co vino di melagrani alle infiammagioni dell'ugola. Untone i testicoli prohibisce il corrompersi in sogno, & parimente la gonorrhea, &massimamente agiontovi un poco di canfora, ma spegne gl'appetiti venerei. Il medesimo fa il suo seme bevuto con latte di seme di papavero, & questo medesimo giova parimente à gl'ardori dell'orina. Guardinsi dall'uso della lattuca gli stretti di petto, coloro che sputano il sangue; ma piu di tutti quelli che sono desiosi di generare figlioli.

La salvatica è aneh'el la assai nota, &nasce ne i campi, & ne i luoghi non coltivati, rassembrandosi alle frondi della domestica, che produce ella su per il gambo, quando fiorisce, ma è amara, et molto piena di latte. Scrisse di questo Theophrasto al VI. cap. del VII. lib. dell'historia delle piante, con quest parole. La lattuca salvatica ha foglie piu brevi della domestica, le quali al fine diventano spinose. Il fusto è parimente minore. E'piena di acuto, & medicamentoso humore. Nasce ne i campi.

Cavasene il latte nel tempo, cha si miete il grano, utile (come dicono) per

soğutabileceğinden ya da cinsel arzularını söndüreceğinden korkarlardı. Fakat sonrasında yemeklerin başında yenmesi alışkanlık haline geldi çünkü ardından yenilen lezzetli lokmalara olan iştahı daha da açtığı düşünüldü. Marulun suyu, gül yağı ile karıştırılıp alına ve şakaklara sürüldüğünde yalnızca ateşli hastalıklarda uyku verir aynı zamanda baş ağrısını da hafifletir. Aynı karışım, nar şarabı ile gargara yapıldığında bademcik iltihaplarına iyi gelir. Testislerin üzerine sürüldüğünde uykuda olan sperm kaybını ve bel soğukluğunu engeller, özellikle içine biraz kafur eklenirse bu etki daha kuvvetli olur fakat cinsel isteği bastırır. Aynı şekilde marul tohumu, haşhaş tohumu sütüyle beraber içildiğinde de cinsel arzuları azaltır ve idrar yollarındaki yanmalara faydalı olur. Fakat marul tüketiminden göğüs hastalığı olanlar, kan tükürenler ve özellikle çocuk sahibi olmak isteyenler kaçınmalıdır.

Yabani marul da oldukça iyi bilinir, tarlalarda ve işlenmemiş alanlarda yetişebilir. Yaprakları çiçek açtığında gövdesinde büyüyen kültür marulunun yapraklarına benzer fakat daha acı ve bol miktarda süt içerir. Bu konuda Theophrastus "Bitkilerin Tarihi" adlı

purgare l'acqua delle hidropisie, & per tor via i fiocchi, & le caligini de gli occhi, messovi dentro insieme con latte humano. La domestica, secondo che commemora Galeno al VI. delle facultà de i semplici, è frigida, & humida: ma non eccesivamente, imperoche se cosi fusse, non si mangiarebbe ne i cibi. Rassembnasi la frigidità sua à quella dell'acqua delle fonti: & percio vale alle calde posteme, & alle leggiere erisipele: percioche alle maggiori non è bastante à sodisfare. Mangiata ne i cibi è contraria alla sete Ristagna il suo seme beuuto il flusso della sperma: & però si da egli anchora ì coloro, che si corrompono in sogno.

Al che vale parimente il seme della salvatica, di cui si ricoglie il succo per le nuvolette, & caligini de gli occhi: & per le cotture anchora mescolato con latte di donna. Et al secondo delle facultà de cibi: Molti medici (diceva) antepongono la lattuca à tutti gli altri herbaggi domestichi, come i fichi à tutti gli altri frutti dell autunno. Imperoche traa tutti gli altri herbaggi tu non ritroverai chi generi migliori humori. Ma quello, che molti biasimano, le dà finalmente grandissima lode. Et se veramente la cosa stesse cosi, non solamente si potrebbe anteporre à tutti gli herbaggi; ma anchora à tutti gli altri

eserinin VII. kitabının VI. bölümünde şu sözleri söylemiştir: 'Yabani marulunun yaprakları, kültür marulunun yapraklarından daha kısadır ve bu yapraklar sonunda dikenli hale gelir. Gövdesi de aynı şekilde daha küçüktür. Keskin ve tedavi edici bir öz suyla doludur. Tarlalarda yetişir.

Marulun sütü, buğday hasadı zamanında elde edilir. Bu süt (söylenenlere göre), su toplanmasındaki suyu temizlemek için ve anne sütüyle karıştırıldığında gözdeki perde ve bulanıklığı gidermek için faydalıdır. Ekili marulunun özellikleri hakkında Galen "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin VI. Kitabında şunları söyler: 'Ekili marulu soğuk ve nemlidir; fakat aşırı derecede değildir. Eğer aşırı olsaydı yiyecek olarak tüketilemezdi. Marulun soğukluğu kaynak suyunun soğukluğuna benzer. Bu yüzden sıcak çıbanlara ve hafif deri enfeksiyonlarına iyi gelir; fakat daha ciddi vakaları tedavi etmek için yetersizdir. Yiyecek olarak tüketildiğinde susuzluğa karşı etkilidir. Tohumu içildiğinde sperm akışını durdurur bu yüzden uykuda sperm kaybı yaşayanlara da önerilir.

Yabani marulun tohumu da aynı şekilde faydalıdır. Suyu, gözdeki perde ve bulanıklığı giderir, üstelik anne sütüyle karıştırıldığında yanık tedavisinde

cibi, che danno grandissimo nutrimento, dicendo eglino affermativamente, che la lattuca genera sangue.

Altri poi non dicono, che ella generi semplicemente sangue, ma v'aggiungono anchora, che ne genera molto. Ma quantunque costoro cio dicano piu prudentemente; sono nondimeno piu discosi dal vero: anchora che non sia chi possa meritamente dannare questo, cio è, che ella generi molto sangue. Imperoche è cosa chiara, che questo cibo si deve stimare essere di lodevole nutrimento, & atto à generare assaissimo sangue, & nissuno altro humore. Ma se pensano, che si debba dannare la lattuca, per che ella generi molto sangue, à questo male si puo agevolmente rimediare, essendo in arbitrio di chi l'usa, ò di mangiarne poca, ò d'essercitarsi assai.

Et questo basti contra coloro, che vituperano la lattuca senza ragione. Ma è però da sapere, che se tutti gli altri herbaggi generano pochissimo sangue, & cattivo, la lattuca non ne genera anch'ella molto, non però cattivo, ma ne ancho in ogni sua parte lodevole. Mangiasi la lattuca communemente cruda, come che s'usi di mangiarla la state, quando s'apparecchia di far il seme, cotta nell'acqua dolce con olio,

kullanılır. "Besinlerin Etkileri" adlı eserin II. kitabında şöyle söylenir: 'Birçok hekim (der ki) marul diğer tüm evcilleştirilmiş sebzelere, tıpkı incirin sonbahar meyveleri arasında diğerlerine üstün olduğu gibi, üstün tutulur. Çünkü diğer sebzeler içerisinde bedene yararlı daha iyi sıvı üreten başka sebze yoktur. Fakat birçok kişinin eleştirdiği bir yön sonunda marula oldukça büyük bir takdir kazandırır. Ve eğer gerçekten durum böyleyse, marul sadece tüm sebzelere değil, aynı zamanda çok büyük besin sağlayan diğer tüm yiyeceklere de üstün tutulabilir. Çünkü bu hekimler bariz bir şekilde marulun kan ürettiğini bildirmektedir.

Bazıları ise marulun yalnızca kan ürettiğini söylemekle yetinmez, aynı zamanda çok fazla kan ürettiğini de eklerler. Fakat her ne kadar bu kişiler daha dikkatli bir şekilde bu iddiayı öne sürseler de yine de gerçeğe oldukça uzaktırlar. Marulun çok kan ürettiği gerçeğini haklı olarak eleştirebilecek kimse yoktur. Çünkü açıktır ki, bu yiyecek övgüye değer bir besin olduğu ve çok fazla miktarda kan üretmeye uygun olduğu kabul edilmelidir; başka hiçbir zararlı sıvı üretmez. Fakat çok kan ürettiğinden dolayı marulun eleştirilmesi gerektiğini düşünenler

garo, & aceto, overamente con altri condimenti, ò cibi, & spetialmente con quelli, che si fanno con cascio. Sono oltre à cio alcuni, che usano di mangiarla anchora avanti che faccia il gambo lessa nell'acqua; come fo io dapoi in qua, che i miei dentri cominciano à esser cattivi.

İmperoche sapendo un mio amico essermi la lattuca in commune uso ne i cibi, & vedendo che malagevolmente la poteva masticare senza molestia, mi dimostrò il modo di mangiarla cotta. Ne per altro haveva io cosi la lattuca in uso, se non per moderare il caldo, che nella gioventù mia mi escitava la cholera continuamente alla bocca dello stomaco. Ma essendo già pervenuto alla et à matura mi giovò ella molto per farmi dormire. percioche essendomi usato à posta in gioventù à dormire poco per haver piu lungo tempo di studiare, declinando poscia la età alla vecchiezza, la quale per sua natura sempre è piu dedita al vegliare, che al dormire, non poco pativa del perdere del sonno. contra'l quale incommodo ritrovai essere rimedio molto presentaneo la lattuca mangiata la sera. Chiamano la lattuca i Greci, Θρίδαξ: i Latini, Lactuca: gli Arabi, Cherbas, overo Chas: li Tedeschi, Lactuck: li

varsa bu duruma kolaylıkla çözüm bulunabilir. Çünkü marul tüketen kişi ya az miktarda yemeyi tercih ederek ya da daha fazla fiziksel egzersiz yaparak bu sorunu çözebilir.

Marulu gereksiz yere eleştirenlere karşı bu kadarı yeterlidir. Fakat bilinmesi gerekir ki diğer tüm sebzeler çok az miktarda kötü kan üretirken marul çok kan üretmez ama bu kötü de değildir. Yine de ürettiği kanın her bakımdan övgüye değer olduğunu söylemek de doğru değildir. Marul genellikle çiğ olarak tüketilir fakat yaz aylarında tohum vermeye hazırlandığında haşlanarak tatlı su, zeytinyağı, garum[149]*, sirke veya başka soslar ve yiyeceklerle özellikle peynirle yapılan yemeklerle yenir. Ayrıca bazıları marulun gövde vermeden önce haşlanarak yenmesini tercih eder. Ben de dişlerim kötüleşmeye başladığından beri böyle yaparım.*

Marulun yemeklerimde sıklıkla yer aldığını bilen bir arkadaşım çiğ marulu çiğnemekte zorlandığımı ve rahatsızlık çektiğimi gördüğünde onu pişirerek nasıl yiyebileceğimi gösterdi. Marulu düzenli olarak tüketme sebebim, gençliğimde midemin üst kısmında sürekli olarak safradan kaynaklı oluşan sıcağı dindirmektir. Ancak olgunluk

[149] Antik Yunan ve Roma dönemlerinde yemeklerde kullanılan, uskumru gibi balıkların iç organlarından üretilen sosa verilen isimdir (Turan, 2022).

Spagnoli, Lechuga, overo Alfalsa: i Francesi, Laictve (Matthioli, 1568, s. 549-553).	*çağına ulaştığımda özellikle uyumama yardımcı olması yönünden marulun bana çok faydası oldu. Çünkü gençliğimde daha fazla çalışmak için az uyumaya alışmıştım. Fakat yaş ilerleyip yaşlanınca ve yaşlılığın uykudan çok uyanıklığa eğimli olması sebebiyle, uyku kaybından biraz problem yaşıyordum. Bu soruna karşı akşamları marul yemeyi çok etkili bir çözüm olarak buldum. Marul Yunancada Θρίδαξ: Latince'de Lactuca: Arapçada Cherbas, Chas: Almanca Lactuck: İspanyolca'da Lechuga, Alfalsa: Fransızca'da Laictve olarak adlandırılır.*

Dell'Aloe, Cap. XXIII.

La aloe produce le frondi simili alla scilla, grosse, grasse, & di fattioni poco larghe, ritonde, & aperte di sotto: le quali da ogni lato hanno inordinatamente certe corte spine disposte per assai lunghi interualli. Produce il fusto simile all' antherico: il fior bianco: e'l frutto simile all'amphodillo. Spira tutta la pianta, la quale è amarissima al gusto, di graue odore. Procede da una sola radice, simile ad un palo fitto nella terra. Nasce abondantissima in India, onde si porta à noi condensato il suo succo. Nasce parimente in Arabia, in Asia, & in alcuni luoghi maritimi, & isole, come in Andro, non troppo utile per cavarne succo, ma per saldare le ferite molto buona, quando vi si mette sopra pesta.

E il vero succo condensato di due spetie: uno cio è arenoso, che pare essere il fondaccio dell'elettissimo: & l'altro è congelato à modo di fegato. Debbonsi elleggere l'odorato, il sincero, che sia senza sassi, & senza rena, splendido, rosseggiante, frangibile, che si rassembri al fegato, che ageuolmente si liquefaccia, & che sia amarissimo. Riprovasi per lo contrario quello, che è nero, & che non facilmente si rompe.

Aloe Vera

Aloe, Deniz soğanı bitkisine benzeyen yapraklar üretir; kalın, etli, geniş olmayan, yuvarlak ve alt kısmı açık şekilde oluşmuş yaprakları vardır. Bu yaprakların kenarında düzensiz bir şekilde çok uzun aralıklarla yerleştirilmiş kısa dikenleri vardır. Gövdesi Anthericum [150] bitkisine benzer; çiçeği beyazdır ve meyvesi çiriş otunun meyvesine benzer. Tüm bitki acı bir tada sahiptir ve ağır bir kokusu vardır. Tek bir kökten gelişir; kökü toprağa çakılmış bir kazık gibi görünür. Hindistan'da bolca yetişir ve suyunun yoğunlaştırılmış hali oradan bize getirilir. Ayrıca Arabistan, Asya ve bazı kıyı bölgelerinde ve adalarında, Andros Adası gibi, yetişir. Fakat buradaki aloe, suyunun çıkarılması için çok elverişli değildir. Yine de yaralara ezilerek sürüldüğünde iyileştirmesi bakımından oldukça faydalıdır.

Yoğunlaştırılmış saf aloe iki çeşittir: biri kumlu olan ve posası en kaliteli görünendir, diğeri ise karaciğer şeklinde donmuş olandır. Seçilecek olan aloe hoş kokulu, saf, taşsız ve kumdan arınmış, parlak, kırmızımsı, kolayca kırılabilen, karaciğere benzeyen, kolaylıkla sıvılaşabilen ve son derece acı olan

[150] Akdeniz bölgesi, Kuzey Afrika ve tropikal Amerika'da yetişen ve önceden Anthericaceae bitki familyasına ait olan bitki türüdür (Bohnet, 2022). Bu türün Türkçe karşılığı bulunamamıştır.

Falsificasi l'aloe con gomma: ma si conosce il frodo nel gustarla, all'amaritudine, al suo grande odore, & al non stritolarsi, quando s, frega tra le dita, fino all'ultimo granello. Falsificanla alcuni altri anchora con l'acacia. Ha l'aloe virtù di ristrignere, di diseccare, di prouocare il sonno, di rassodare i corpi, & di soluere il ventre. Beuuta al peso di due cucchiari con acqua fresca, overo tepida, ò con siero, purga lo stomaco, & ristagna gli sputi, e'l rigittare del sangue. giova similmente beuuta al peso di tre oboli, overo d'una dramma al trabocco del fiele. Tolta con acqua, ò con ragia, ò con mele cotto solue il corpo: ma purga pefettamente togliendosene il peso di tre dramme. Corregge l'altre medicine purgative quando s'incorpora con esse, & le fa manco nociue allo stomaco. Secca, & polverizata, consolida le ferite: serra, & cicatriza l'ulcere, & privatamente quelle delle parti genitali, ricongiunge i preputij de i fanciulli, quando si rompono. Medica incorporata con sapa le posteme del sedere & parimente le fissure: ristagna l'abondanza delle hemorrhoidi, & i flussi del sangue: salda le reduvie delle dita.

Impiastrata con mele suanisce i lividi, addolcisce le scabrosità delle palpebre, & mitiga il prurito de gli angoli de gli

olmalıdır. Bunun aksine siyah olan ve kırılması kolay olmayan seçilmemelidir. Aloe, zamkla karıştırılarak sahtesi yapılabilir fakat bu sahtesi tadıyla, acılığıyla, güçlü kokusuyla ve parmaklar arasında ovulduğunda son zerresine kadar ufalanmamasıyla kolayca fark edilebilir. Bazıları aloenin sahtesini akasya ile de yapabilir. Aloe sıkılaştırıcı, kurutucu, uyku verici, vücutları sağlamlaştırıcı ve bağırsakları çözücü özelliklere sahiptir. İki kaşık ölçüde taze veya ılık suyla ya da peynir suyuyla içildiğinde mideyi temizler ve balgamı, kan tükürmeyi ve kusmayı engeller. Üç obol ya da bir drahmi miktarında alındığında safra taşmalarına da iyi gelir. Su, reçine ya da balla karıştırılarak alınırsa bağırsakları çözer; üç drahmi ölçüsünde alınırsa da mükemmel bir şekilde temizler. Diğer müshil ilaçlarla birleştirildiğinde ise onların mideye zarar vermesini azaltır ve daha az zararlı hale getirir. Kurutulup toz haline getirildiğinde yaraları iyileştirir; kapatır ve ülserleri özellikle de genital bölgedeki ülserleri iyileştirir. Çocukların sünnet derileri yırtıldığında onları yeniden birleştirir. Ayrıca şarap şırası ile karıştırılırsa makattaki apseleri ve çatlakları tedavi eder; hemoroit kanamalarını ve diğer türlü kanamaları

occhi. Applicata alla fronte, & alle tempie con aceto, & olio rosado leva il dolor del capo. Ferma con vino i capelli, che cascano, & giova con mele, & con vino à i difetti del gorgozzule, & delle gengive, & all'ulcere della bocca.

Brusciasi l'aloe per le medicine de gli occhi in un testo affocato, & ben netto, meschiandola con una bacchetta, accioche piu ugualmente sibrusci. Lavasi poscia, & gittasi via la sabbia, che discende al fondo, & serbasi quello, che è grassissimo, & leggiero.

Non è veramente da dubitare, che l'Aloe, la qual s'usa copiosamente spetiarie di tutta Italia, non sia quella vera, che ne scrive Dioscoride. İperoche in quella, che per la piu eccellente, & piu pura si tiene (come che della falsificata assai si ritrovi) si veggono manifestamente tutte quelle note, che si danno alla migliore. Sono à tempi nostri le piante della Aloe in Italia notissime. Dove non solamente in Napoli, & in Roma se ne veggını in su le finestre, & in su le loggie in diversi vasi di terra infinite; ma quasi universalmente (quantunque non cosi in gran copia) per ogni altra città d'Italia, tenute piu per ornamento, che per medicina, con fiori non solamente bianchi come scrive Dioscoride, ma che nell'incarnato porporeggiano. Riprende agramente il

durdurur; parmaklardaki çatlakları iyileştirir.

Bal ile karıştırılıp sürüldüğünde morlukları iyileştirir, göz kapaklarındaki sertlikleri yumuşatır ve göz kenarlarındaki kaşıntıyı dindirir. Sirke ve gül yağı ile karıştırılıp alına ve şakaklara sürüldüğünde baş ağrısını geçirir. Şarap ile karıştırıldığında saç dökülmesini durdurur, bal ve şarapla birlikte kullanıldığında boğazdaki rahatsızlığa, diş etlerine ve ağız yaralarına fayda sağlar.

Göz ilacı yapılırken aloe temiz ve iyice ısıtılmış bir kapta yakılır ve eşit bir şekilde yanması için bir çubukla karıştırılır. Daha sonra yıkanır ve dibe çökmüş kumdan temizlenir, en yağlı ve en hafif kısmı saklanır.

Dioscorides'in yazdığı gerçek Aloe'nin, tüm İtalya'daki aktar dükkanlarında bolca satılan Aloe olduğundan kuşkuya yer yoktur. Çünkü en saf ve en kaliteli olarak kabul edilen (her ne kadar sahte olanına sıkça rastlansa da) aloede, en iyi olana atfedilen tüm özellikler bariz bir şekilde görülmektedir. Günümüzde İtalya'da aloe bitkileri oldukça bilinmektedir. Aloe sadece Napoli ve Roma'daki pencerelerde ve balkonlarda birçok saksı da değil, aynı zamanda neredeyse tüm İtalya şehirlerinde (her ne kadar az olsa da) tıbbî kullanımdan

Manardo da Ferrara, & parimente Leonardo Fuchsio, & Mesue; per havere egli affermato, che l'Aloe, che si toglie per bocca per solvere il corpo, apre le bocche delle vene, facendone uscir fuori il sangue, per essere cosa (se però cosi creder se gli debbe) del tutto contraria à Dioscoride, & Galeno.

Al che agevolmente si risponderebbe mostrando loro, come ben s'ingannino, se si richiedesse in questo luogo di trattar tal materia: & se io non havessi veduto essere stato risposto loro sufficientemente dal Silvio medico de i nostri tempi segnalato, ne gli scritti suoi sopra Mesue, & avanti à lui dal Grationopolitano: i quali con cosi vive, & vere ragioni hanno difeso Mesue, che nulla resta piu hormai al Manardo, & al Fuchsio, con che possano lacerarlo. Scrisse dell'Aloe Galeno al VI. delle facultà de semplici, cosi dicendo. L'Aloe non nasce troppo appresso à noi, & quella, che nasce nella gran Soria, è piu acquosa, & manco potente: nondimeno puo ella tanto diseccare, che puo agevolmente saldare le ferite. Ma quella, che nasce nelle regioni piu ziyade daha çok süs amacıyla yetiştirilir. Dioscorides' in yazdığı gibi yalnızca beyaz çiçeklerle değil, pembe ve morumsu tonlara sahip çiçeklerle de görülür.

Manardo da Ferrara'yı, Leonardo Fuchs'u ve aynı şekilde Maseveyh'i[151] *sert bir şekilde eleştiriyorlar, çünkü bu kişiler, ağız yoluyla alınan aloenin vücudu gevşetmek için damarları genişlettiğini ve bu yüzden kanın dışarı çıkmasını sağladığını iddia etmişlerdir. Bu görüş, eğer doğruluğu kabul edilirse, Dioscorides ve Galen'in öğretilerine tamamıyla aykırı bir şeydir. Eğer burada böyle bir konuyu ele almak gerekseydi onların bu konuda nasıl hatalı olduklarını göstererek bu duruma kolaylıkla yanıt verilebilir. Fakat bu konuda zamanımızın tanınmış doktoru olan Silvio'nun* [152] *ve ondan önce Grationopolitano* [153] *tarafından Maseveyh üzerine yazdıkları eserlerde yeterince cevap verdiklerini gördüm. Bu kişiler, Maseveyh'i öylesine gerçekçi ve canlı nedenlerle savunmuşlardır ki artık Manardo ve Fuchs' un onu eleştirebileceği hiçbir şey kalmamıştır.*

[151] Yuhanna b. Maseveyh (Batıda Johannes Damascenus veya John Mesue olarak bilinmektedir) Abbasiler döneminde yaşamış ünlü Süryani hekimdir. Doğum tarihi bilinmemektedir ancak ölüm tarihi 857'dir (C. M. Kaya, 2013).

[152] Matthioli kendi zamanının tanınmış doktoru olarak tanıttığı için bu kişinin Jacobus Sylvius (Soy isminin İtalyancası Silvio'dur) olduğu düşünülmektedir. Sylvius 1478- 1555 yılları arasında yaşamış hekim, öğretmen ve anatomisttir (Tubbs vd., 2007).

[153] Bu bir kişi adından ziyade bir bölgenin veya bir topluluğun ismi olması daha muhtemel gözükmektedir. Fakat bu terim ile ilgili bir bilgi bulunamamıştır.

calde, come è la Celesiria, & l'Arabica, è molto migliore. L'ottima è l'Indiana, il cui liquore è quello, che si porta à noi nominato Aloe, medicamento veto veramente utile à molte cose, per diseccare egli senza mordacità alcuna.

E certamente di non semplice natura, ma secondo il giudicio del gusto, è insiememente costrettiva, & amara: costrettiva dico leggiermente, ma fortemente amara. Solve anchora il corpo. Et imperò è manifesto (se veramente ci ricordiamo di quello, che fu detto nel quarto libro) ch'ella sia diseccativa nel terzo ordine, & calefattiva nel fine del primo, ò nel principio del secondo. Del che danno vero testimonio le sue particolari operationi: percioche l'Aloe è medicamento, se alcun altro, utile allo stomaco: sana l'ulcere maligne, & contumaci, & massime quelle del sedere, & de genitali. Alle cui infiammagioni giova ella quando s'impasta con acqua: nel qual modo consolida anchora le ferite, & vale alle infiammagioni della bocca, del naso, & de gli occhi. In somma puo ella insiememente ripercuotere, & digerire. E alquanto astersiva, ma tanto poco, che niente molesta l'ulcere pure. Et all'ottavo libro delle compositioni de i

Galen, aloe hakkında "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin VI. kitabında şöyle söylemiştir: 'Aloe, bize pek yakın bir bölgede yetişmez ve Büyük Suriye'de yetişen aloe daha sulu ve daha az etkilidir; yine de o kadar kurutucu bir etkiye sahiptir ki yaraları kolaylıkla iyileştirebilir. Fakat daha sıcak bölgelerde, örneğin Celesirya[154] *ve Arabistan'da yetişen Aloe daha çok kalitelidir. En iyisi ise Hindistan'da yetişen aloe olup, sıvısı bize "Aloe" adıyla getirilen ilaçtır. Bu, eski ve gerçekten birçok faydası olan bir ilaçtır; çünkü herhangi bir yakıcı etkisi olmadan kurutma gücüne sahiptir.'*

Kesinlikle düz bir yapıya sahip olmayıp tadına bakıldığında hem büzücü hem de acı olduğu fark edilir: Büzücü etkisi hafif fakat acılığı oldukça kuvvetlidir. Üstelik vücudu gevşetme özelliği de vardır. Bu yüzden (dördüncü kitapta söylenenleri hakikaten hatırlıyorsak) üçüncü derecede kurutucu ve birinci derecenin sonu ile ikinci derecenin başlangıcı arasında ısıtıcı özelliği olduğu barizdir. Bunun gerçek ispatı ise özel etkileridir: Aloe, eğer başka bir ilaç varsa, mide için son derece yararlıdır; kötü huylu ve inatçı ülserleri iyileştirir, özellikle anüs ve cinsel organlardaki ülserler üzerinde etkilidir. Suyla

[154] Suriye'nin bir bölgesinin Helenistik dönemdeki adıdır. Coele Syria Latincesi olup İtalyancası Celesiria şeklindedir (Meyers & Brown, 2022).

medicamenti secondo i luoghi: Comanda Andromacho (diceva) che l'Aloe per far la Hiera sia lauta, come anchora alcuni altri hanno detto: ma alcuni altri sono, che ve la mettono senza lavare. Il perche è da sapere, che per solvere il corpo è molto piu atta la non lavata, la quale danno alcuni nelle febbri molto deboli, & non grandi. Deronla de gli altri in cotali deboli febbri, &conoscendo non haver fatto nocumento alcuno la sperimentarono poscia con gran danno nelle altre. Molesta grandemente anchor quella che è lavata coloro, che s''infermano per mala complessione calida, & secca senza alcuna presenza d'humori corrotti.

Ruina parimente simile sentono anchor quelli, che patiscono per distemperata complessione frigida, & secca, & universalmente tutti coloro, che per sola qualità sono afflitti in qualche membro del corpo. imperoche quando il cattivo temperamento è ne gli humori, all'hora bene vi si ricercano quelle cose, che li possano evacuare: ma quei corpi, in cui non si ritrovano cotali humori, cotali humori, diventano con l'uso de medicamenti fatti con l'aloe thisici, & marasimati.

karıştırıldığında bu bölgelerdeki iltihaplanmalara iyi gelir; bu yönüyle yaraları da iyileştirir ve ağız, burun ve göz iltihaplarına karşı fayda sağlar. Özetle, aloe hem etkileri durdurma hem de çözme yeteneği vardır. Biraz büzücüdür, fakat bu özelliğiyle saf ülserlere herhangi bir sorun çıkarmaz. ''İlaçların Bileşimleri Üzerine'' adlı VIII. kitapta Andromachus şunu dile getirir: 'Hiera [155] *yapmak için kullanılacak olan aloe yıkanmış olmalıdır' bazı diğer yazarlar da aynı şeyi söylemiştir. Fakat bazıları ise yıkanmamış aloe kullanır. Bu yüzden, vücudu gevşetmek için yıkanmamış olanın çok daha uygun olduğunu bilmek gerekir. Bazı hekimler bunu çok hafif ve ciddi durum olmayan ateşlerde kullanırlar. Bazı hekimler bu gibi hafif ateşlerde yıkanmamış aloe kullanmış ve zararsız olduğunu gördüklerinde bunu diğer durumlarda da denemişlerdir. Fakat bu, daha ciddi durumlarda büyük zarara sebep olmuştur.*

Ayrıca yıkanmış olan aloe, sıcak ve kuru bir mizaca sahip olup bozulmuş sıvılar olmaksızın hastalanan kişiler için de oldukça rahatsız edicidir. Soğuk ve kuru dengesiz bir mizacı olanlar da benzer bir zarar görürler ve genellikle vücudun herhangi bir yerinde yalnızca bir nitelik

[155] Aloe veranın Barbadoes türü ve bal ile hazırlanan bir çeşit karışım olduğu düşünülmektedir. Ancak kesin bir bilgi veya bu görüşe verilecek bir referans yoktur.

Et però la hiera dell'aloe è utile per purgare l'humidità corrotta nelle toniche dello stomaco. Fassi cotale evacuatione di questo cosi nocivo humore solamente con l'Aloe, come con cosa, in cui è facultà non molta di purgare: ma tanta solamente, che puo purgare quella regione dello stomaco, ch'ella tocca, & qualche volta estendersi fino à i luoghi del fegato, quando piu copiosamente ella si prende: ma non però puo ella purgare universalmente tutto il corpo. Tra le cose piu convenevoli, che s'accompagnano con essa, è il mastice, come cosa stomacale, di grato odore, & che puorompere la forza medicamentosa, che ella possiede. Oltre à cio è convenientissimo compagno dell'Aloe il cinnamomo, per esser egli nelle sue parti sottilissimo, & aperitivo delle vie dello stomaco, astersivo, & cosa che assottiglia gli humori grossi, & viscosi, che vi si ritrovano. Percioche essendo l'Aloe debile nella facultà sua solutiva non puo tirare i grossi humori. Questo tutto in quel luogo disse Galeno, affermando che l'Aloe non puo purgar tutto il corpo. Ma altrimenti contradicendosi disse egli nel libro della theriaca à Pisone (se però cotal libro è di Galeno, del che ho io sempre dubitato) cosi dicendo.

sebebiyle rahatsızlık çeken herkes bu durumdan etkilenir. Çünkü kötü mizacın sıvılarda bulunduğu durumlarda o zararlı sıvıları boşaltabilecek şeyler gereklidir. Fakat bu tür sıvıların bulunmadığı vücutlar, aloe ile yapılan ilaçların kullanımıyla zayıflar ve aşırı derecede yıpranmış hale gelirler.

Bu yüzden aloe ile yapılan Hiera, midenin sıvılarında bulunan bozulmuş nemi temizlemek için yararlıdır. Bu zararlı sıvının boşaltılması sadece Aloe ile mümkündür; çünkü aloe genel bir temizleme gücüne sahip olmasa da mide bölgesini temizleyebilecek güce sahiptir ve bazen daha fazla miktarda alınırsa etkisini karaciğere kadar yayabilir. Fakat yine de bütün vücudu genel olarak temizleyemez. Aloe ile uyumlu olan en uygun maddelerden biri macundur; çünkü hoş kokulu, mideyi destekleyen bir özelliği vardır ve Aloe'nin sahip olduğu tıbbî etkileri dengeleyebilir. Bunun yanında aloe için en uyumlu maddelerden biri de tarçındır. Tarçın, ince yapılıdır, midenin yollarını açar, sıkılaştırıcıdır ve mide içinde bulunan yoğun ve yapışkan sıvaları seyreltir. Çünkü aloe, çözücülükte zayıf olduğundan yoğun sıvıları kaldıramaz. Bu konu hakkında Galen, aloenin bütün vücudu temizleyemeyeceğini dile getirerek aynı

L'Aloe costringe, &parimente la squama del rame, la carne dell'ulcere, & diseccano i flussi che vi discendono. Ma quando poi si prendono per bocca, purgano universalmente tutto il corpo. Solve l'Aloe (secondo che riferisce Mesue) la cholera, & la stemma: & mondifica la testa da quelle, & parimente lo stomaco: & giova à i lor dolori, & particolarmente all'infiammagioni dello stomaco scaldato per abondanza di cholera. Libera l'uso quotidiano dell'Aloe da i morbi mortiferi: & tolto insieme con mirrha preserva non solamente i corpi morti dalla putredine; ma anchora i vivi.

Applicato con sangue di drago, & mirrha sana l'ulcere maligne & difficili: perche puo egli diseccare senza veruna mordacità. Acuisce i sentimenti, & l'intelletto. Disoppila il fegato, & cura il trabocco del fiele. ma nuoce all'hemorrhoide, & à tutte l'altre infiammagioni del sedere. Et però bisogna che se n'aftengano coloro, che patiscono di cotali infirmità. Questo tutto disse Mesue. Ammazza oltre à cio tolta con mele overamente con latte i vermini del corpo: il che fa similmente impiastrata di fuori intorno all'ombilico, impastata con aceto, & fiele di bue. Chiamano l'Aloe i Greci,

yönde açıklamalar yapmıştır. Fakat kendi söylediklerıyle çelişir biçimde, "Pison'da Tiryak" adlı eserinde (eğer bu kitap gerçekten Galen'e aitse, ki bunun hakkında her zaman şüphelerim olmuştur) şöyle yazmıştır:

'Aloe, bakır oksit gibi yaraların üzerindeki eti sıkılaştırır ve oraya akan sıvıları kurutur. Fakat ağız yoluyla alındığında bütün vücudu genel olarak temizler.' Maseveyh'e göre aloe, safra ve balgamı çözer bunları hem kafadan hem de mideden temizler; üstelik bunların neden olduğu baş ve mide ağrılarına iyi gelir, özellikle de midede aşırı safra sebebiyle oluşan iltihaplanmalara yararlıdır. Aloenin günlük kullanımı ölümcül hastalıkları engeller; ayrıca mür ile birlikte alınırsa yalnızca ölü bedenleri çürümeden korumakla yetinmez aynı zamanda yaşayan bedenleri de korur.

Ejderha kanı ve mür ile karıştırılarak uygulanırsa kötü huylu ve tedavisi zor olan yaraları iyileştirir; çünkü aloe, herhangi bir tahriş edicilik göstermeksizin kurutma özelliğine sahiptir. Duyuları ve zekayı keskinleştirir. Karaciğeri temizler ve safra taşkınlıklarını tedavi eder. Fakat hemoroitlere ve makat bölgesindeki diğer iltihaplara zarar verir. Bu yüzden, bu tür rahatsızlıkları olanların aloe

Ἀλόη: i Latini, Aloe: gli Arabi, Saber, Paber, overo Sabar: i Tedeschi, Alepatic, & Biter aloes: li Spagnoli, Hierva babosa: & i Francesi, Aloes, overo Perroquet: i Boemi Aloe (Matthioli, 1568, s. 719-722).

kullanımından kaçınması gerekir. Maseveyh, bu noktaların hepsini belirtmiştir. Buna ek olarak aloe bal veya süt ile alınırsa vücuttaki solucanları öldürür. Aynı şekilde dışarıdan, göbek çevresine sirke ve öküz safrasıyla yoğrularak sürüldüğünde de aynı etkiyi gösterir. Aloeye Yunanlılar, Ἀλόη: Latinler, Aloe: Araplar, Saber, Paber, Sabar: Almanlar Alepatic, & Biter aloes: İspanyollar, Hierva babosa: & i Fransızlar, Aloes, Perroquet: Bohemler Aloe.

La Baccara, Cap. XLVI.

La Baccara è una herba ramosa, usata nellw ghirlande. Sono le sue frondi aspre, di grandezza mezane tra quelle delle viole, & del verbasco. E il suo fusto angoloso, alto un gombito, alquanto ruvido, dal qual procedono i ramuscelli. Produce i fiori odorati, di colore porporeo biancheggiante. Sono le sue radici simili à quelle dell'helleboro nero, d'odore come di cinnamomo. Ama luoghi aspri, & secchi. Cotta la radice nell'acqua, conferisce à gli spasimati, à i rotti, à coloro che cascano d'alto, à gli stretti di petto che malagevolmente respirano, alla tosse vecchia, & à i difetti dell'orinare. Provoca i mestrui: & beesi utilmente con vino contra al morso de i serpenti. La radice fresca applicata di sotto tira fuori il parto. Conviensi la sua decottione alle donne di parto per sedervi dentro. Seccai & polverizata si sparge addosso per far buon odore. Le frondi per haver virtù costrettiva, s'impiastrano utilmente al dolore di testa, & parimente all'infiammagioni de gli occhi, & delle poppe per cagione del parto, alle posteme fresche de gli angoli de gli occhi, che chiamano egiloppe, & al fuoco sacro. Il suo odore provoca il sonno.

Siklamen

Siklamen, dallı bir ottur ve çelenk yapımında kullanılır. Yaprakları serttir, büyüklüğü menekşe yaprakları ile sıraca otu yaprakları arasında bir orta boyuttadır. Gövdesi köşeli, bir arşın boyunda, hafif pürüzlü ve buradan dalları çıkar. Kokulu çiçekler üretir, rengi beyazımsı bir mor renktedir. Kökleri kara çöpleme otunun köklerine benzer, kokusu tarçın gibidir. Sert ve kuru yerleri sever. Kökü suda kaynatılırsa şu durumlara faydalıdır: spazm geçirenler, kırık çıkık sorunu olanlar, yüksekten düşenler, göğüs darlığı yaşayan ve zor nefes alanlar, kronik öksürük ve idrar yapamama durumları. Adet kanamasını tetikler ve yılan ısırıklarına karşı şarapla içilmesi faydalıdır. Taze kök alt tarafa uygulandığında doğumu kolaylaştırır. Doğum yapan kadınların bu kökün kaynatılmış suyunda oturması önerilir. Kurutulup toz haline getirilerek güzel koku vermesi için vücuda serpilir. Yaprakların cildi sıkılaştırıcı özelliği olduğu için, baş ağrısına, gözlerin ve doğumdan kaynaklanan göğüs iltihaplarına fayda sağlaması için lapa şeklinde kullanılır. Aynı zamanda göz köşelerindeki arpacık ve zona hastalığına karşı kullanılır. Kokusu uyku verir.

Scrissi già ne gli altri mei discorsi hormai piu, & piu volte stampati in lingua italiana, non haver fino all'hora veduto la vera, & legittima Bacchara: riprendendo coloro, che per la Bacchara dimostravano la Scarleggia.

Ma emmi poscia venuta in cognitione per mezo dell'eccellentissimo & famoso medico M. Andrea Lacuna. il quale havendola ritrovata nuovamente nel territorio di Roma, desideroso d'accrescere questa cosi gloriosa facultà de semplici, & d'avmentare & ornare di cosi raro semplice questi nostri discorsi, me la mandò l'anno passato da Roma, per sua innata virtù, & humanità; accioche ne potessi dare qui publicamente il ritrato à commodo, & beneficio de gli huomini. Era questa (come qui si vede) ornata di ruvide foglie, mezane di grandezza tra'l verbasco, & le viole: il fusto era alto un gombito, ruvidetto, & riquadrato: le radici simili all'helleboro nero, d'odore, & di sapore vicino al cinnamomo. Ma neramente non fu poco miracolo che quel medesimo giorno, & quasi nella medesima hora, che m'arrivò questa pianta da Roma, mi giunse anchora la medesima mandatami da Rimino da M. Giuglio Moderato spetiale de nostri tempi raro,

Daha önceki söylemlerimde şu ana kadar birçok kez İtalyanca olarak basılmış olan yazılarımda, gerçek ve meşru olan siklameni o ana kadar görmediğimi belirtmiştim. Siklamenin yerine misk adaçayını gösterenleri eleştirmiştim.

Fakat daha sonra bu bitkiyi, son derece yetkin ve ünlü hekim M. Andrea Laguna sayesinde tanıdım. Kendisi, bu bitkiyi Roma bölgesinde yeni keşfetmiş, ardından tıbbın böylesine onurlu bir dalını geliştirme isteğiyle ve bu nadir bitkiyle yazılarımızı zenginleştirmek için, geçtiğimiz sene Roma'dan bana göndermiştir. Bunu, doğuştan gelen erdemi ve insan severliği sayesinde yaptı, böylece insanların yararı ve faydası için bu bitkinin çizimini burada açıkça sunabilmemi sağladı. Bu bitki (görüldüğü üzere), sıraca otu ve menekşe arasında bir büyüklüğü olan pürüzlü yapraklar çevrilidir. Gövdesi bir arşın boyunda, hafif pürüzlü ve dört köşelidir. Kökleri kara çöpleme otunun köküne benzer, kokusu ve tadı ise tarçına yakındır. Hakikaten aynı gün ve aynı saatte bu bitki Rimini'den M. Giuglio Moderato [156] *tarafından da bana ulaştırıldı. Moderato, dönemimizin ender rastlanan son derece titiz ve şifalı bitkiler konusunda*

[156] Hangi yıllar arasında yaşadığı, eserlerinin olup olmadığı veya başka türlü şeyler hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Yalnızca on altıncı yüzyılda yaşamış bir eczacı olduğu bilinmektedir.

& diligentissimo, & nella facultà de semplici essercitatissimo, come à tutta Italia fa fede l'amenissimo giardino tutto pieno di nobilli, & rare piante fatto da lui per commodo, & utilità commune. Di modo che dalla pianta del Moderato, per essere piu intiera della Romana poco avanti venutami, conobbi sensatamente ch'ella rappresentava del tutto la Bacchara scritta da Dioscoride. Imperoche oltre all'havere ella ruvide foglie, mezane fra'l verbasco, & le viole, & il fusto d'un gombito, quadrato, & ruvidetto; haveva anchora su per il fusto foglie minori, & non germini, ne ramuscelli.

Onde è da suspicare, che il testo di Dioscoride sia in questo luogo corrotto, & che dove si legge ne i testi di stampa, che vanno attorno, παραφυάδας, si debba piu correttamente leggere παραφυλλάδας, cio è che su per il fusto vi nascono foglie; come legge parimente Oribasio. Vedevansi oltre di cio in questa pianta anchora i fiori, di cui mancava la venutami di Roma, che nel porporeo alquanto biancheggiavano, & spiravano di giocondo odore. Le radici erano come nell'altra simili all'helleboro, d'odore di cinnamomo. Onde vedendo io corrisponder questa pianta in ogni sua parte all'historia, che ne scrive

uzman bir eczacıdır. Onun, İtalya genelinde bilinen, herkesin yararı ve ortak faydası için düzenlenmiş, tamamıyla soylu ve nadir bitkilerle dolu harika bahçesi de bu yetkinliğini ispatlar. Bu yüzden Roma'dan gelen bitkiden biraz daha kusursuz olan Moderato' nun gönderdiği bitkiyi dikkatle inceledim ve onu Dioscorides' in yazılarında bahsettiği siklamen bitkisini tamamıyla temsil ettiğini açıkça anladım. Çünkü bu bitki, sıraca otu ve menekşe arasında bir büyüklüğe sahip pürüzlü yapraklara, bir arşın boyunda, köşeli ve hafif pürüzlü bir gövdeye sahip olmasının yanında gövdesinde daha küçük yapraklar taşıyordu fakat filizleri veya dalları yoktu.

Bundan kuşkulanmak gerekir ki Dioscorides' in metni bu noktada bozulmuş olması ve basılı metinlerde sıkça geçen "παραφυάδας" kelimesi, daha doğru bir şekilde "παραφυλλάδας" olarak okunmalıdır. Bu ifade, gövdenin üzerinde yaprakların çıkması anlamına gelir ve Oribasius da bu şekilde okur. Bunun yanında Roma'dan gelen bitkide eksik olan çiçekler bu bitkide görülmektedir; çiçekler morumsu, biraz beyazımsı bir renkteydi ve hoş bir koku yayıyordu. Kökler, diğerinde olduğu gibi kara

Dioscoride, non posso se non affermare, che ella sia la vera, & legittima Bacchara. Et di quisi puo molto ben conoscere havere di gran lunga errato il Leoniceno, & il Brasavola suo seguace, havendo eglino sempre creduto, che la vera Bacchara di Dioscoride fusse quella, che chiamano chi Sclarea, chi Scarleggia, & chi Matrisalvia: nelle cui radici non è odor veruno di cinnamomo, ne somiglianza alcuna con quelle dell'helleboro. Ma non mancano moderni semplicisti, che dicono, & scrivono, che il capo della Bacchara non sia di Dioscoride, ma che vi sia da altri stato aggiunto, fra i quali è l'Anguilari, il quale con non poche parole contende questo medesimo, dicendo che tutto quello, che della Bacchara si legge in Dioscoride, sia stato cavato dal capitolo dell'Asaro, & per provare egli, che cio sia la verità, dice primamente che Baccaris non è nome Greco, ma Latino.

Avvenga che non si ritrovi scrittore Greco verunno, il quale sia stato avanti à Dioscoride, ò al suo tempo, ò poco dipoi che habbia mai fatto memoria della Bacchara: come si puo vedere

çöpleme otunun köklerine benzer ve tarçın gibi kokar. Dolayısıyla bu bitkinin her bir özelliğinin Dioscorides' in yazdığı tarihsel açıklamayla uyumluluğunu görünce, onun gerçek ve resmi siklamen olduğunu iddia etmekten başka bir şey yapamam. Bu noktada, Leoniceno'nun [157] ve onun takipçisi Brasavola' nın büyük bir hata yaptığını kolaylıkla anlarız. Onlar, Dioscorides 'in gerçek Siklamenin şu bitki olduğunu düşünmüşlerdi: Bazısı "Sclarea" bazısı "Scarleggia", bazısı ise "Matrisalvia" şeklinde adlandırır [158] . Fakat bu bitkilerin kökünde tarçın kokusu yoktur ve kökleri kara çöpleme otu köküne benzemez. Ancak modern bitki uzmanları arasında siklamenin Dioscorides'e ait olmadığını, başka biri tarafından metne eklendiğini söyleyen ve yazanlar yok değildir. Bunlar arasında Anguillari [159] de vardır. Anguillari, bu tezi savunurken birçok kelime ile bunu izah eder ve Dioscorides' in siklamen hakkında yazdıklarının Asarum ismi altında alındığını iddia eder. Bunun doğruluğunu kanıtlamak içinse

[157] Leoniceno Nicolo, 1428-1524 yılları arasında yaşamış, Padova Üniversite'sinde tıp ve felsefe eğitimi almıştır. Çalışma hayatı süresince hem Arapça ve Yunanca metinlerin Latinceye çevrilmesi konusunda öncülük etmiş hem de botanik ve tıp alanında çalışmalar yürütmüştür (Complete Dictionary of Scientific Biography, 2025).

[158] Bunlar Salvia sclareanın, yani misk menekşesi bitkisinin İtalya'nın farklı bölgelerinde kullanılan yöresel adlarıdır (D'Italia, 2024).

[159] İsminin tam hali veya hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

appresso di Galeno, & d'Aetio. & dice poi non ostare à questa sua opinione, che Atheneo facesse memoria della Bacchara fra gl'unguenti, percioche quivi pone egli la Bacchara per uno unguento, & non per una pianta. Ma quanto egli se inganni, & quanto habbi egli letto diligentemente i buoni autori, overo come bene gl'habbi egli intesi, lo potrà hora qui agevolmente conoscere: Imperoche non mancano autori Greci antichissimi,, qual, fecero mentione della Bacchara avanti à Dioscoride. Di cio fa testimonio manifestissimo Plinio al sesto capo del vigesimo primo libro, dicendo, & scrivendo egli che della Bacchara scrisse Aristophane autore delle prime commedie, & che però falsamente scrissero alcuni, che Barbaricamente era ella chiamata Bacchara, per haver ella preso quel nome de i Greci, & non da altri. E'chiaro poi oltre à cio che l'Anguillari habbi letto molto negligentemente Atheno: Imperoche egli non solamente fa mentione dell'unguento chiamato Baccharis, ma anchora della pianta, & delle radici della Bacchara con queste parole. E'uno unguento il quale si chiama da i Comici Baccharis; ma

öncelikle "Baccharis" adının Yunanca değil, Latince olduğunu söyler. Dioscorides'ten önce, onun zamanında veya ondan kısa bir süre sonra Siklamenden bahseden hiçbir Yunan yazarı bulunmadığını dile getiren Anguillari bu iddiasını, Galen ve Aetius'un [160] eserlerine atıfta bulunmuştur. Üstelik Athenaeus'un [161] siklamenden söz etmesini bu görüşüne karşı bir delil olarak görmemekte, çünkü Athenaeus'un siklameni bir bitki değil, bir merhem olarak tanımlamaktadır. Fakat Anguillari'nin bu konuda ne kadar hatalı olduğu ve antik yazarları ne dikkatle okuyup anlamadığı buradan kolaylıkla anlaşılabilir. Çünkü Dioscorides' ten önce siklamenden bahseden Antik Yunan yazarları vardır. Bu konuda Plinius' un "Doğa Tarihi" isimli eserinin XXI. kitabının VI. bölümünde verdiği bariz bir tanıklık vardır. Plinius, siklamen hakkında Aristophanes'in [162] (ilk komedi yazarlarından) yazılarında bahsettiğini ve bazı kişilerin siklamenin adının barbar bir kökenden geldiğini hatalı bir şekilde yazdığını belirtir. Halbuki bu isim Yunanlılardan alınmıştır, başkalarından değil. Ayrıca,

[160] Yunan tıp metini yazarı. Ne zaman yaşadığı veya hayatı ile ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır.
[161] Kilikya'nın Attaleia kentinde doğmuştur. Yaşadığı dönem tarihsel olarak kesin değildir. Pnömotik tıp ekolünün/okulunun öncüsüdür (Greenhill, 1867d, s. 402).
[162] Antik Yunan dönemi komedi yazarı olmasının dışında hayatı hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

qualche volta Baccharis non significa unguento.

Imperoche Eschilo nel suo Amimone, disse separatamente & distintamente. Io ho veduto le tue Bacchari, & i tuoi unguenti, & Simonide disse. Io son unto di unguenti, & di Bacchara. Aristophane poi, in Cerealia celebrantibus, disse; O'Giove venerando in che modo la scelerata cassa, continuamente lavata, mandò fuore l'odore della Bacchara, & delli unguenti. Dal che è manifesto che gli antichi Greci usarono non solamente l'unguento, ma anchora la Bacchara istessa, ò veramente le sue radici. Ma concediamo di gratia all'Angullari, accioche ei non cosi presto arrossisca, che Atheno non habbi mai scritto della Bacchara, come herba: Onde dirà egli finalmente che fusse denominato quello unguento. Hor negerà egli che non habbi preso il nome dalla Bacchara, per le sue radici, che vi si mettono? Nieghilo, ò affermilo, bisogna, che resti preso per ognivia. Imperoche negandolo, Plinio subito gli farà serrare la bocca; come quello che scrive d'autorità d'Aristofane, che gl'antichi selevano preparare gl'unguenti con radici di Bacchara: & affermandolo

Anguillari'nin Athenaeus' u çok dikkatsiz bir şekilde okuduğu da açıktır. Zira Athenaeus yalnızca Baccharis adlı merhemden değil, aynı zamanda siklamen bitkisinden ve köklerinden de söz eder. Şöyle yazar: "Baccharis, komedilerde bahsedilen bir merhemdir; fakat Baccharis her zaman bir merhem anlamına gelmez.

Çünkü Aeshylus[163]*, "Amymone" adlı eserinde Baccharis ve merhemlerini ayrı ayrı görmüştüm." demiştir. Simonides*[164] *ise "Ben merhemlerle ve siklamen ile yağlanmış bulunmaktayım." demiştir. Aristophanes, "Cerealia Celebrantibus" adlı eserinde şunu söyler: 'Ey saygıdeğer Zeus, sürekli yıkanan lanetli sandık, nasıl olup da Siklamen ve merhemlerin kokusunu yaydı? 'Buradan, Antik Yunanlıların sadece siklamenden yapılan merhemleri değil, aynı zamanda Siklamen bitkisini ya da köklerini de kullandıkları bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak Anguillari' ye bir lütufta bulunalım ki, bu kadar çabuk utanmasın: Diyelim ki Athenaeus siklamenden bir bitki olarak hiç söz etmedi. Öyleyse sonunda, bu merhemin ismini nereden aldığı sorulacaktır. Peki, o merhem adını*

[163] Milattan önce 525/524'te Attika'nın Eleusis kentinde doğmuştur. Atina'nın ilk önemli oyun yazarlarındandır. Milattan önce 456/455 yılında ölmüştür (Podlecki, & Taplin, 2024).
[164] Kealı Simonides, milattan önce 556- 468 yılları arasında yaşamış şairdir (Britannica, 2024d).

poi, manifestarà per se stesso la sua ignoranza. Che veramente l'unguento chiamato Baccharis, dalli antichi sia denominato dalla Bacchara ne fa testimonio Favorino fedelissimo interprete della lingua Greca, con queste parole.

Βάκχαρις βοτάνης ὁμώνομον ἔχι δὲ καὶ ξηρὸν διαπάσματο ἀπὸ τῆς ῥιζης. cioè Il Baccharis è uno unguento del nome medesimo dell'herba, & è anchora una aspergine secca, la quale si nomina dalla radice. Dalle quali parole si conosce chiaramente, che Baccharis appresso à gl'antichi non solamente significa uno unguento odorifero, ma anchora la pianta, & parimente una polvere odorata (forse per aventura simile alla nostra polvere di Cipri) la quale spargevano sopra la carne del corpo, non solamente per farlo odorifero, ma anchora per scaldare, diseccare, costringere, mollificare, & indurire, secondo il bisogno de i patienti. & questo tali aspergini, overo polveri si facevano di varie sorte d'herbe, fiori, & radici secondo il bisogno di chi pativa questo, ò quell'altro difetto. Oltre à cio per rispondere à quello che dice, per schivarsi dal testimonio che fanno contra di lui li Autori, che gli

siklamenden ve onun içine koyulan köklerden mi aldı? Bunu ret mi edecek, yoksa kabul mü edecek? Ne yaparsa yapsın, her türlü bir çıkmaza düşecektir. Eğer reddederse, Plinius hemen onun iddiasını susturacaktır. Çünkü Plinius, Aristophanes'in otoritesine dayanarak, Antik Yunanlıların siklamenin kökleriyle merhemler hazırladığını yazar. Öte yandan eğer kabule ederse, kendi cehaletini açıkça göstermiş olur. Gerçekten de antik çağda Baccharis olarak adlandırılan merhemin ismini siklamenden aldığını, Yunan dilinin sadık bir yorumcusu olan Favorinus[165] *şu sözleriyle doğrular:*

"'Βάκχαρις βοτάνης ὁμώνομον ἔχι δὲ καὶ ξηρὸν διαπάσματο ἀπὸ τῆς ῥιζης'. Yani diyor ki Baccharis, aynı ismi taşıyan bir bitkiden yapılan bir merhemdir ve aynı zamanda kökünden elde edilen kuru bir serpiştirici tozdur." Bu ifadelerden açıkça anlaşılır ki, antik çağda Baccharis sadece güzel kokulu bir merhem anlamına gelmez, aynı zamanda bitkiyi ve bitkiden elde edilen kokulu bir tozu (sanırım bizim "Kıbrıs tozu"na benzeyen bir şey) ifade ederdi. Bu tozu vücuda serperlerdi; sadece güzel kokusu için değil aynı zamanda hastaların ihtiyaçlarına göre ısıtmak, kurutmak, sıkılaştırmak, yumuşatmak

[165] Favorinus, milattan önce ikinci yüzyılda yaşamış ve eserler kaleme almış Romalı bir filozof ve hatiptir (Britannica, 2024c).

perturbano il cervello, che ne i libri di Paolo Egineta, & di Oribasio sia parimente stato aggiunto il capo della Bacchara, avvenga, che Paolo, & Oribasio scrivino solamente di quei semplici medicamenti, di cui scrisse Galeno, il quale non scrisse mai in luogo veruno della Bacchara: si puo ragionevolmente rispondere che ha egli malamente essaminato la cosa: Imperoche Paolo trascrive non solamente da Galeno, ma anchora da Dioscoride. Percioche dell'Agalloco, del Narcaphto, del Cancamo, del Frassino, della Othonna, dell'Acanthio, del Botri, del Geranio, della Ethiopide, della Epipattide, dell'Apios, dell'Alipo, del Cinocrambe, dell'Helitropio, & d'alcuni altri, non fece memoria Galeno: & nondimeno fece di tutti questi memoria Paolo trascrivendo da Dioscoride: come fece parimente con la Bacchara.

Il che fa conoscere quanto in cio vaglia quello che ne sente l'Anguillari, mentre che uvole egli far falso il testo di Paolo, & d'Oribasio, il quale trascrive tutte le historie delle piante, & altri semplici medicamenti, solamente da Dioscoride, & non da Galeno. Appo di questo quanto vaglia il giuditio dell'Anguillari nella censura che fa egli dell'Asaro, & della Bacchara, lo potrà agevolmente

veya sertleştirmek için kullanılırdı. Bu tür serpiştirme tozları veya pudraları, hastanın ihtiyaçlarına göre çeşitli bitkilerden, çiçeklerden ve köklerden yapılırdı. Ayrıca, Anguillari'nin, siklamenin antik yazarların eserlerine sonradan eklendiği iddiasına şu şekilde yanıt verebiliriz: Paolo Egineta ve Oribasius' un kitaplarında Siklamen hakkında geçen bölümlerin de ekleme olduğunu iddia ediyor. Çünkü bu yazarların, Galen'in yazdıklarından başka bir şey yazmadıklarını ve Galen'in Siklamenden hiçbir yerde bahsetmediğini savunuyor. Buna karşın, Anguillari'nin meseleyi yanlış değerlendirdiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü Paolo sadece Galen' den değil, aynı zamanda Dioscorides' ten de alıntılar yapmıştır. Örneğin, Galen'in hiç bahsetmediği udi Hindi ağacı, amber kabuğu, Arap ağacının özü, dişbudak ağacı, herdam taze bitkisi, galagan otu, Botri bitkisi, turnagagası bitkisi, Habeş adaçayı, Bindallı çiçeği, Apios, Alipus, Cynocrambe ve bambul otu gibi birçok bitkiden Paolo bahsetmiştir. Paolo'nun bu bilgileri Dioscorides' ten aldığı barizdir ve aynı durum Siklamen için de geçerlidir.

Bu durum, Anguillari'nin görüşlerinin ne kadar zayıf olduğunu kanıtlar.

conoscere ogni accorto semplicista, medico ò spetiale, immo cia scuno altro, che non sia uno insensato, che noterà molto bene le sue parole, le quali dice egli nel ultimo luogo, dove si sforza di provare che il capo della Bacchara sia stato smembrato dal capo dell'Asaro, come potrà molto ben conoscere chi conferirà il capo della Bacchara con quello dell'Asaro. Ma accioche si conosca la verità, io non vi so il migliore espediente che venirne alla prova. La quale è questa. L'Asaro (come scrive Dioscoride) fa le frondi simili all'hedera, ma minori, & piu liscie: & la Bacchara fa le sue mezane fra le viole, & il verbasco, & ruvide al toccare. I fiori poi dell'Asaro sono simili à i balausti, overo alle silique del Hiosciamo di purpureo colore: & quelli della Bacchara sono incarnati & d'un'altra maniera. Oltre à cio ha l'Asaro i fusticelli copiosi, ruvidi, & arrendevoli, & ciascuno di loro ha una foglia in cima; & la Bacchara fa solamente un gambo alto un gombito, quadrangulare, aspro, & non senza qualche ramoscello: Appo cio le radici dell'Asaro sono sottili, nodose, ritorte, & simili à quelle della Gramigna.

Se bene piu sottili, odorate, & come dice Plinio, & ne dimostra l'esperienza d'odore simile al nardo: Ma quelle della

Anguillari, Paolo ve Oribasius' un metinlerini sahte olarak göstermeye çalışırken yanılır. Çünkü bu yazarlar, bitkiler ve diğer basit ilaçların anlatımını Galen' den değil sadece Dioscorides' ten almışlardır. Bunun yanı sıra, Anguillari'nin kedi otu ve siklamen üzerindeki eleştirilerinde ne kadar hatalı olduğunu, herhangi dikkatli bir botanikçi, hekim veya eczacı (hatta bu konulara yabancı olmayan birisi) kolaylıkla anlayabilir. Yeter ki onun son bölümdeki sözlerini dikkatle incelesin. Bu bölümde Anguillari, siklamenin Dioscorides 'in kedi otu hakkındaki bölümünden alındığını öne sürmeye çalışır. Bunu ispat etmeye yönelik gayreti, siklamen ve kedi otu bölümlerinin karşılaştırılmasıyla görülebilir. Fakat gerçeği anlamak için en iyi yöntem, doğrudan kanıta başvurmaktır. Kanıt ise şudur: Dioscorides'e göre, kedi otunun yaprakları sarmaşığın yapraklarına benzer, fakat daha küçük ve düzgündür. Bunun yanında siklamenin yaprakları, menekşe ve sığırkuyruğu bitkisinin yaprakları arasında bir büyüklüğe sahiptir ve dokununca pürüzlülük hissedilir. Kedi otunun çiçekleri ise nar tanelerine veya mor renkli ban otunun tohum kapsüllerine benzer. Buna karşın, siklamenin çiçekleri ten rengi olup

Bacchara sono come quelle dell'Elleboro nero, dotate di gratissimo odore simile al cinnamomo. Ultimamente (dico) che l'Asaro nasce ne i monti ombrosi, et la bacchara in luoghi aspri, et secchi. Dal che è piu che manifesto, che queste due piante non sono maco dissimili fra se stesse, che da stesso discordi l'Anguillari mentre che adduce & porta nel conspetto di tutti quel frammento di Crateva, con il quale tato s'affatica di provare, che il capo della Bacchara in Dioscoride si stato smembrato dal capo dell'Asaro. Imperoche leggendosi in quel frammeto (come sta scritto ne i pareri del l'Anguillari) Βοτανὴ ενόδης ςεφανοματική καυλία γωνιοειδῆ. Φύλλα δασέα ἄνθη δὲ πορφυρα ενώδης ῥιζα ὁμοία τη τε ἐλλεβόρον ἐοικοια τη οσμη κιναμώμο: cio è herba odorata coronaria con i gabi nodosi, fiori porporei. La radice odorata simile à quella dell'Elleboro nero co uno odore simile al cinnamomo: bisognarà che sia ben cieco, et insensato colvi che non conoscerà che questo frammento di Crateva spetta alla Bacchara, & non all'Asaro come si persuade l'Angullari. Imperoche l'Asaro (come scrive Plinio) è stato cosi chiamato per non convenirsi egli nelle ghirlande: & vedesi anchora, che i suoi gamboncelli non sono nodosi, tamamıyla farklı bir görüntüdedir. Bunun yanında kedi otu, bol miktarda pürüzlü ve esnek sapları vardır ve her sapın ucunda bir yaprak bulunur. Buna karşın siklamen, sadece bir karış uzunluğunda, dört köşeli, sert bir gövdeye sahiptir ve bazen birkaç dalı birden bulunur. Üstelik kedi otunun kökü ince, boğumlu, kıvrımlı ve köpek dişi ayrığı otunun köküne benzer, fakat daha incedir.

Bu kök hoş kokar ve Plinius' un söylediği gibi, deneyimlerde bu kokunun sümbül bitkisine benzediğini gösterir. Siklamenin kökü ise Kara çöpleme otu köküne benzer, ama kokusu tarçına benzer, son derece hoştur. Son olarak (söylüyorum ki) kedi otu gölgeli dağlarda, siklamen ise sert ve kuru yerlerde yetişir. Bu yüzden, bu iki bitkinin birbirinden çok farklı olduğu gayet nettir. Fakat Anguillari, Dioscorides' in siklamen hakkındaki bölümünün kedi otu hakkındaki bölümden ayrıldığını ispatlamaya çabalarken Crateuas' dan aldığı şu alıntıyı öne sürerek yanılır: "Βοτανὴ ενόδης ςεφανοματική καυλία γωνιοειδῆ. Φύλλα δασέα ἄνθη δὲ πορφυρα ενώδης ῥιζα ὁμοία τη τε ἐλλεβόρον ἐοικοια τη οσμη κιναμώμο." Yani "'Hoş kokulu, çelenk yapımında kullanılan bir bitki; düğümlü sapları, mor renkli çiçekleri

ma solamente le radici sono articulate, le quali sono come di gramigna, & non come d'elleboro, ne spirano d'odore di cinnamomo, ma di nardo. & però da alcuni vien chiamato l'Asaro nardo Rusticano. ne nasce l'Asaro in luoghi aspri & secchi, ma ne i monti ombrosi, humidi, & opachi. Però se l'Anguillari havesse ben considerato à tutte queste cose, non sarebbe forse cosi agevolmente trascorso à produrre quel frammento di Crateva contra la sua istessa opinione.

Ma forse che egli si prendeva piu sodisfattione di voler far intendere à tutti, che ei haveva cosi pretiosi frammenti, che non haveva di voler disputare della materia medicinale con quella saldezza, che vi si richiede. Provasi anchora che il capo della Bacchara non sia stato smembrato dall'Asaro, non solamente per Oribasio, I quale trascrisse fedelissimamente l'historia delle piante da Dioscoride, ma anchora per Serapione. Imperoche veruno di loro non ha nel capo dell'Asaro parola alcuna che si ritrovi scritta nel capo, & nell'historia della Bacchara, ma solamente quel tanto che si legge nella traduttione di Dioscoride, fatta dal Ruellio, & dal Cornario. i quali havendo molto bene avertito, che nel

vardır. Kokulu kökü siyah çöpleme otununkilere benzer ve tarçına benzer bir kokusu vardır.'" Bu Crateuas alıntısının Siklamene ait olduğunu ve Anguillari'nin iddia ettiği gibi Kedi otuna ait olmadığını anlamamak için hakikaten kör ve bilinçsiz olmak lazımdır. Çünkü kedi otu (Plinius' un yazdığına göre) çelenk yapımında kullanılmaya uygun olmadığı için bu adla anılmıştır. Üstelik, sapları düğümlü değildir; yalnızca kökleri eklemlidir ve bu kökler köpek dişi ayrığı otu bitkisinin köklerine benzer, fakat çöpleme otununki gibi değildir. Ayrıca kokusu tarçın gibi değil, sümbül kokusu gibidir. Bu yüzden bazı kişiler kedi otuna rustik sümbül adını verir. Bunun yanı sıra, kedi otu sert ve kuru yerlerde değil, gölgeli, nemli ve karanlık dağlarda büyür. Bu sebeple Anguillari tüm bunları dikkatlice incelemiş olsaydı Crateuas' ın bu alıntısını kendi fikrine karşı bir argüman olarak bu kadar kolay öne sürmezdi.

Belki de Anguillari, elinde böylesine kıymetli parçalar olduğunu herkese göstermekten, meseleyi tıbbî açıdan ehemmiyetle tartışmaktan daha fazla tatmin oluyordu. Siklamenin, kedi otundan ayrılmış bir bölüm olmadığını ispatlayan bir diğer husus da yalnızca Dioscorides 'in bitki anlatılarını

Greco nel capo dell'Asaro erano alcune parole superflue, che non vi si convenivano le levorno ragionevolmente via. Dal che è chiaro che non solamente il capo dell'Asaro stato interamente corretto da loro, & che non vi man ca parola veruna, come si vede per la interpretatione di Serapione, & Oribasio, ma che queste parole πόα ἐνώδης ςεφανοματική non fussero di Dioscoride: come anchora molte altre, le quali si leggono in alcuni esemplari nel principio quasi di tutti i capitoli. Hora concluderemo adunque che la Bacchara tanto appresso à i Greci quanto à i Latini significa una pianta medesima: Imperoche se conferiremo le virtù, che quel frammento di Crateva, & l'istesso Dioscoride attribuiscono alla Bacchara, con quelle che Plinio attribuisce alla sua, ci ccorgeremo subito quanto si sia di grosso ingannato l'Anguillari.

Simile alla Bacchara scrive Plinio esser il Combreto. le cui foglie (come scrive egli) sono cosi sottili, che si veggono tutte le fila della tessitura loro, & è la sua pianta piu alta della Bacchara. Le quali parti non sono veramente state bene intese da coloro, i quali dimostrano per il Combreto certa

sadakatle aktaran Oribasius değil, aynı zamanda Sarafiyyun' dur. Çünkü ne Oribasius ne de Sarafiyyun, kedi otu başlığı altında siklamen başlığında ve anlatımında yazılı olan herhangi bir kelimeye yer vermemiştir; yalnızca Dioscorides'in Ruellius ve Cornarius[166] *tarafından yapılan çevirilerde yazılı olanları içerirler. Bu kişiler, kedi otu başlığında Yunanca metinde uygunsuz bazı gereksiz kelimeler olduğunu fark edip bunları haklı bir şekilde çıkarmışlardır. Bu durum sadece kedi otu başlığının tamamıyla düzeltildiğini ve hiçbir kelimenin eksik olmadığını (Sarafiyyun ve Oribasius' un yorumlarıyla da doğrulanarak) ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda bu tür ifadelerin, örneğin "πόα ἐνώδης ςεφανοματική" gibi ifadelerin Dioscorides'e ait olmadığını gösterir. Aynı şekilde, bazı nüshalarda neredeyse her bölümün başında görülen başka birçok ifade de Dioscorides'e ait değildir. Sonuç olarak, siklamenin hem Yunanlılar hem de Latinler arasında aynı bitkiyi ifade ettiği sonucuna varabiliriz. Çünkü Crateuas' ın söz ettiği alıntıdaki ve Dioscorides' in siklamene atfettiği özelliklerle Plinius' un kendi siklamenine atfettiği özellikleri karşılaştırdığımızda, Anguillari'nin ne*

[166] Janus Cornarius, 1500-1558 yılları arasında yaşamış, kendini Galen'in eserlerini çevirmeye, yorumlamaya ve düzenlemeye adamış filologdur (Guardasole, 2010).

pianta, che ha un cespuglio di filamenti sottili, quasi come capegli lunghi due, & tre spanne: Imperoche le parole di Plinio non descrivono, che siano tali le foglie del Combreto, ma simili à quelle della Bacchara, se ben cosi sottili, che si vegghino i filamenti della testura loro. Onde diremo, che Plinio altro non ha voluto dire se non che le foglie della Bacchara sieno piu salde, piu piene, & piu robuste di quelle del Combreto. & quelle di questo, non (come habbiamo detto) lunghe, & sottili come fila di due, ò di tre spanne, ma cosi lunghe, come sono quelle della Bacchara, quantunque tosi sottili, che vi si possino discernere tutti i filamenti che le tessono. Chiamano i Greci la Bacchara, *βάκχαρις*: *& i Latini, Baccharis* (Matthioli, 1568, s. 771-774).

kadar ciddi bir şekilde yanıldığı hemen fark edilir.

Plinius, siklamene benzediğini yazdığı combreteden [167] *söz eder. Onun yapraklarının dokusunda tüm liflerinin görülecek kadar ince olduğunu ve bitkisinin siklamenden daha uzun olduğunu belirtir. Bu kısımlar, combretenin belirli bir bitkiyi temsil ettiğini ve bu bitkinin ince liflerden oluşan, iki veya üç karış uzunluğunda saça benzeyen bir çalıya sahip olduğunu öne süren kişiler tarafından tam olarak doğru anlaşılmamıştır. Çünkü Plinius' un sözleri, combretenin yapraklarının böyle olduğunu tanımlamaz, fakat siklamenin yapraklarına benzediğini belirtir; bu yapraklar o kadar ince olabilir ki dokularının tüm lifleri görülebilir. Dolayısıyla şu söylenebilir: Plinius' un aslında söylemek istediği şey; siklamenin yapraklarının, combretenin yapraklarına göre daha sağlam, daha dolgun ve daha dayanıklı olduğudur. Combretenin yaprakları ise (daha önce belirttiğimiz gibi) iki veya üç karış uzunluğunda ince iplikler gibi değil, siklamenin yapraklarıyla benzer uzunlukta ama o kadar ince ki dokularındaki lifler net bir şekilde*

[167] Bu bitkinin Türkçe karşılığı bulunamadığı için orijinal halde çeviriye aktarılmıştır.

görülebilir. Yunanlılar siklamene, βάκχαρις: Latinler ise, Baccharis derler.

Del Giunco, Cap. LIIII.

Il giunco è di due spetie. uno, che si chiama liscio: & l'altro acuto, per essere egli bene appuntato in cima. Di questo sono parimente due spetie. uno sterile: & l'altro, che produce il seme nero, & ritondo, & questo è piu grosso di canan, & piu carnoso. Enne una terza spetie chiamato oloscheno, piu carnoso, & piu aspro de i predetti: il quale produce in cima il suo seme simile all'altro. Il seme d'amendue arrostito, & beuuto con vino inacquato, ristagna il corpo, & i flussi rossi delle donne: prouoca l'orina, & fa dolore di testa. Le frondi tenere piu propinque alla radice s'impiastrano utilmente à i morsi di quei ragni, che si chiamano phalangi. Il seme dell'Ethiopico è sonnifero: & imperò è da osservare nel darlo un certo modo, accioche non facesse dormire oltre al dovere.

Giunchi sono notissimi à ciascuno, & veggonsene in Italia appresso all'acque tutte le spetie, che in questo luogo ne scrive Dioscoride. Nascene in Bocmia una spetie intorno al fiume della Multa, il quale habbiamo noi chiamato Fiuncho florido, da i suoi bellisimi fiori, le cui facultà sono però le medesime de gl'altri.

Scrissene Galeno all'VIII. delle facultà de semplici, cosi dicendo. De i Giunchi

Saz bitkisi

Saz iki türdür: Biri düz olarak adlandırılır, diğeri ise ucunun çok sivri olması sebebiyle "sivri" olarak bilinir. Sivri olanın da iki türü vardır: Biri tohum üretmez, diğeri ise siyah ve yuvarlak bir tohum üretir; bu tür, daha kalın ve daha etli bir yapıya sahiptir. Üçüncü bir tür ise "oloscheno" olarak adlandırılır; diğerlerinden daha dolgulu ve daha serttir ve tepesinde diğer türe benzer bir tohum üretir. Her iki türün de tohumu kavrulduktan sonra sulandırılmış şarapla içildiğinde vücudu sıkılaştırır ve kadınların kanlı akıntılarını durdurur; idrarı söktürür ve baş ağrısına neden olabilir. Köküne daha yakın olan genç yaprakları "phalangi" adı verilen örümceklerin ısırıklarına karşı yararlı olması için lapa olarak uygulanır. Etiyopya sazının tohumu ise uyku vericidir. Bu yüzden, aşırı uyumaya neden olmasın diye verilirken dikkatli olunmalıdır.

Sazları herkes çok iyi bilir ve İtalya'da su kenarlarında Dioscorides' in bahsettiği tüm türler görülür. Çekya'da Multa Nehri çevresinde bir tür yetişir; biz ona çiçekli saz adını verdik, çünkü çok güzel çiçekleri vardır. Fakat bu türün özellikleri diğer saz türleriyle aynıdır.

lisci n'è una spetie, che si chiama oxischenos: & una altra chiamata oligoschenos. Il piu sottile, e'l piu duro è l'oxicheno: & il piu grosso, & arrendevole l'oligoscheno. Il frutto dell'oligoscheno fa dormire. Sono di quello, che si chiama oxischeno, due spetie: una sterile, laquale è di niun valore in medicina: et l'altra che fa il seme, utile parimente per far dormire, ma no cosi efficamente, come fa quello dell'oligoscheno: quantunque faccia però noia alla testa. Frutto l'uno & l'altro, & poscia beuuti con vino, ristagnano il flusso del corpo, & parimente de i mestrui rossi. Dal che si conosce chiaramente, che'l temperamento loro è d'una essenza terrena leggiermente frigida, & d'una acque leggiermente calda: di modo che possono diseccare le materie inferiori, & trasportare al capo sensitivamente frigidi vapori, da i quali si causa il sonno. Il Giunco chiamano i Greci, Σχοίνος: i Latini, Iuncus: gli Arabi, Dis: i Tedeschi, Bintzen schmelen: li Spagnoli, Iunco: Francesi, Ionc (Matthioli, 1568, s. 1091-1092).

Galen "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin VIII. kitabında sazlardan şu şekilde bahsetmiştir: Düz sazların bir türü sivri saz, bir diğer türü ise kalın saz olarak adlandırılır. Sivri saz daha ince ve daha serttir, kalın saz ise daha kalın ve daha narindir. Kalın sazın meyvesi uyku vericidir. Sivri saz adıyla bilinen kamışın iki türü vardır: Biri tohum üretmez ve tıbbî açıdan değersizdir; diğeri ise tohum üreten türdür ve uyku verme açısından yararlıdır, fakat kalın sazın tohumları kadar etkili değildir. Yine de bu tohumlar başa rahatsızlık verebilir. Her iki türün meyvesi şarapla birlikte içildiğinde vücudun akıntılarını ve kadınların adet kanamalarını durdurur. Bundan açık bir şekilde anlaşılır ki, bu türlerin yapısı hafif soğuk bir topraksı doğaya ve ılık bir sulu yapıya sahiptir. Bu özellikleriyle alt bölgelerdeki maddeleri kurutabilir ve başa hissedilir derecede soğuk buharlar gönderebilir, bu buharlar da uykunun oluşmasına sebep olur. Saz bitkisine Yunanlılar, Σχοίνος: Latinler, Iuncus: Araplar, Dis: Almanlar, Bintzen schmelen: İspanyollar, Iunco: Fransızlar, Ionc derler.

Del Papavero salvatico, Cap. LXVI.

Il papavero saluatico, il qual si chiama rhea, nasce la primauera ne i campi, con fiore del tutto caduco, dal quole ha egli preso il nome appresseo à i Greci. Sono le sue frondi simili alla ruchetta, overo all'origano, overo alla cichorea, overo al thimo: ma piu lunghe, intagliate, & ruvide. Il fusto è come un giunco, diritto, alto un gombito, & ruvido. Il fiore è simile all'anemone saluatico, rosso, & qualche volta bianco: & il capo lunghetto. ma però minore dell'anemone. Il sme rosseggia: la radice è lunga, bianchiccia, men grossa del dito picciolo, & amara al gusto. Dasssi la decottione di cinque, over sei de i suoi capi fatta in tre ciathi di vino alla consumatione della metà, à bere per far dormire. Beuuto il seme con acqua melata alla misura d'uno acetabolo, mollifica leggiermente il corpo. Mettesi ne i confortini, & in altri cibi dolci, & mangiasi per lo medesimo effecto. Le frondi impiastrate insieme con i capi spengono le infiammagioni: & fomentandosicon esse, overo spargendosi la decottione loro sopra al capo, induce agevolmente il sonno.

Veggonsi il mese di Maggio i Papaveri salvatichi fioriti di rosso colore in alcuni luoghi nelle capagne tanto abondanti, che rigvardandosi dalla

Yabani haşhaş (Gelincik)

Yabani haşhaş, Yunancada "rhea" olarak adlandırılan, ilkbaharda tarlalarda yetişir ve hızlı dökülen çiçeklerinden dolayı bu adı almıştır. Yaprakları roka, kekik, hindiba veya mercanköşk yapraklarına benzer; fakat daha uzun, çentikli ve pürüzlüdür. Sapı bir saz gibi dik, bir dirsek boyu yüksekliğinde ve pürüzlüdür. Çiçeği yabani dağlalesi çiçeğine benzer; kırmızı ve bazen beyazdır. Baş kısmı uzunca, fakat dağlalesinden küçüktür. Tohumu kırmızımsıdır. Kökü uzundur, beyazımsıdır, küçük parmaktan daha incedir ve tadı acıdır. Beş veya altı çiçek başının üç çeyrek bardak şarapta kaynatılarak yarıya kadar azaltılan kaynatılmış karışımı uyku vermesi amacıyla içilir. Tohumu, bir ölçü bal şerbetiyle içildiğinde vücudu hafifçe yumuşatır. Bu tohum, tatlı yiyecekler ve enerji verici yiyeceklere eklenir ve aynı etkiyi elde etmek için tüketilir. Yaprakları, çiçek başlarıyla beraber ezilerek iltihapları söndürmek için kullanılır. Aynı zamanda bu yapraklar ya lapa şeklinde başa uygulanır ya da dekoksiyonlu hali başa dökerek uyku sağlanır.

Mayıs ayında, yabani haşhaşlar kırmızı renkli çiçeklerle açar ve bazı kırsal bölgelerde o kadar bol bulunur ki,

lunga non altro paiono ingannando la vista, che panni rossi distesi per li campi. Sono in uso al vulgo i fiori secchi, & triti in polvere per la doglia di petto, che noi chiamiam pontia.

Del che havendo alcuni medici veduto bellisime esperienze, banno poscia usato di fare un sıropo, hora co'l succo, & hora con l'infusione de predetti fiori: il quale usano poscia ne i siropi loro, che per tale effetto compongono, con felice successo sano nelle montagne del trentino le villane l'herba de i papaveri salvatichi ne i cibi abondantemente. Il che era in uso al tempo di Theophrasto, il quale al XIII. capo del IX. libro disse, che'l salvatico Papavero s'usava di mangiare ne i cibi. Chiamano i Greci il Papavero salvatico, Μήκωνῤοιάς: i Latini , Papaver erraticum: i Tedeschi, Klapper rosen: li Spagnoli, Amapollia, & Papoulla: i Francesi, Coqvelourdeis (Matthioli, 1568, s. 1111,1114-1115).

uzaktan bakıldığında göz yanılsamasıyla tarlalara serilmiş kırmızı kumaşlar gibi görünür. Halk arasında göğüs ağrısı için kurutulmuş ve toz haline getirilmiş çiçekleri kullanılır.

Bazı hekimler bu konuda oldukça güzel sonuçlar gözlemledikten sonra, bazen bahsedilen çiçeklerin suyu bazen de infüzyonuyla bir şurup hazırlamayı alışkanlık edinmişlerdir. Daha sonra bu şurubu, bu amaçla hazırladıkları şuruplarında başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Trentino dağlarında köylü kadınlar, yabani haşhaş otunu yiyeceklerinde bolca kullanarak sağlıklarını korurlar. Bu durum, Theophrastus döneminde bir gelenekti. Theophrastus, IX. kitabının XIII. Bölümünde yabani haşhaşın yiyeceklerde kullanıldığını bildirmiştir. Yabani haşhaşa Yunanlılar, Μήκωνῤοιάς: Latinler, Papaver erraticum: Almanlar, Klapper rosen: İspanyollar, Amapollia & Papoulla: Fransızlar, Coqvelourdeis derler.

Del Papavero domestico, Cap. LXVII.

Nelle spetie de i papaveri, che si seminano, il seme di quello, che nasce ne gli horti, si mette nel pane per l'uso de sani: & usasi anchora incorporato con mele in vece di sesamo. chiamano questo thilacite. Il cui capo è lungo, & pieno di candido seme. Il salvatico ha il capo piano, & compressio, e'l seme nero, chiamato phitite: come che sieno alcuni, che lo chiamino anchora rhea, per uscirne fuora il liquore simile al latte. Il terzo piu salvatico di tutti, & piu valoroso nelle medicine, è piu lungho de predetti, & ha piu lunghi i suoi capi. Hanno tutti communemente natura d'infrigidire: & imperò la decottione delle frondi, & de i capi, fatta nell'acqua, induce fomentandosene agevolmente il sonno.

Bevesi la sua decottione per far dormire. I capi vacui triti con polenta, & impiastrati, giovano al fuoco sacro, & parimente alle infiammagioni. Pestansi freschi, & fansene trocisci, & serbansi secchi per li bisogni. cuoconsi i medesimi capi nell'acqua, fino che se ne consumi la metà, & messoui poscia del melei tanto si cuocono insieme, che si faccia in forma di lettovario: il quale è poi valoroso medicamento per levare i dolori, per la tosse, per il catarro, che

Afyon haşhaşı

Afyon haşhaşı türleri arasında, bahçede yetişen haşhaşın tohumu sağlıklı kişiler için ekmeğin arasına koyulur ve ayrıca susam yerine balla karıştırılarak tüketilir. Bu türe thilacite denir. Kapsülleri uzundur ve beyaz tohumlarla doludur. Yabani olanın ise düz ve basık bir kapsülü vardır, tohumu siyahtır ve phitite olarak adlandırılır. Fakat bazıları içinden süte benzer bir sıvı çıktığı için buna rhea da der. En yabani ve ilaçlarda en kuvvetli olan üçüncüsüdür; diğerlerinden daha uzundur ve uzun kapsülleri vardır. Hepsi genel olarak serinletici özelliğe sahiptir; bu nedenle yapraklarının ve kapsüllerinin su içinde kaynatılmasıyla yapılan karışım harici olarak kullanıldığında kolayca uyku verir.

Uyku getirmek için kaynatılmış haşhaş suyu içilir. Boş kapsüller, un ile karıştırılıp macun haline getirilerek kullanılması yılancık hastalığına ve iltihaplara faydalıdır. Tazeyken ezilip pastil yapılır ve bu şekilde kurutulup ihtiyaç durumları için saklanır. Aynı kapsüller, suyun yarısı azalana kadar kaynatılır ve sonrasında içine bal eklenir ve bu balgam söktürücü bir ilaç kıvamına gelene kadar pişirilir. Bu ilaç, ağrıları dindirmek, öksürüğü durdurmak, boğaz ve soluk borusundaki

scende alle fauci, & alla canna del polmone, & per li flufsi stomacali. ma diventa piu efficace mettendovi l'acacia, e'l succo dell'hipocisto. Dassi il seme del papavero nero à bere trito con vino, per li flufsi di corpo, & de mestrui.

Impiastrasi con acqua contra alle lunghe vigilie in su le tempie, & in su la fronte. L'opio, che si fa d'esso piu infrigida, & piu disecca. Tolto alla quantità d'uno granello d'orobo, mitiga i dolori, matura, fa dormire, giova alla tosse, & à , flufsi stomacali. ma tolto in maggior quantità, nuoce: perche facendo diventare lethargici color, che se lo bevono, gli ammazza. Incorporato con olio rosado, & fattone untione, mitiga i dolori del capo. Distillasi per li dolori nell'orecchie, con olio di mandorle, mirrha, &zaffarano. Incorporato con tuorlo di uouo arrostito, conferisce alle infiammagioni de gli occhi: con aceto, al fuoco sacro, & alle ferite: & alle podagre con latte di donna, & zaffarano. messo per sopposta nel sedere, provoca il sonno.

L'ottimo è quello, che è denso, grave, amaro al gusto, sonnifero nell'odorarlo, agevole da risoluere con l'acqua, liscio, bianco, non ruuido, non granelloso, che nel colarsi non s'apprenda, come fa la cera, che messo al sole non si liquefaccia, che acceso non faccia la

balgam için üstelik mide kaynaklı akıntılar için etkili bir tedavi sunar. Fakat içine hipokist suyu ve akasya öz suyu eklenirse daha etkili olur. Siyah haşhaş tohumu ezilip şarapla karıştırılıp içilirse bağırsak ve adet kanamalarına iyi gelir.

Haşhaş su ile karıştırılıp macun haline getirilir ve bu karışım uzun süreli uykusuzluklara şakaklara ve alına uygulanır. Ondan elde edilen afyon, daha serinletici ve daha kurutucu bir özelliğe sahiptir. Nohut büyüklüğünde alınırsa ağrıları hafifletir, olgunlaştırır, uyku verir, öksürüğe ve mide salgılarına iyi gelir. Fakat daha büyük miktarlarda alınması zararlıdır; çünkü içenleri uyuşuk hale getirip öldürebilir. Gül yağı ile karıştırılıp merhem yapıldığında baş ağrısını hafifletir. Badem yağı, mür ve safranla birlikte distile edilerek kulak ağrıları için kullanılır. Yumurta sarısı ile kavrulup karıştırıldığında göz iltihaplarına iyi gelir; sirke ile birlikte yılancık hastalığı, yaralar ve gut hastalığı için kullanılır. Anne sütü ve safranla birlikte karıştırıldığında ise gut hastalığına iyi gelir. Afyon fitil olarak makata yerleştirildiğinde uyuşturucu bir etki yapar.

En kalitelisi yoğun, ağır, tadı acı, koklandığında uyku verici, suda kolayca çözünebilen, pürüzsüz, beyaz,

fiamma nera, & che spento serui la virtu del suo odore. Falsificasi l'opio mescolandovi il glaucio, la gomma, overo il succo della lattuca salvatica. Ma si conosce il frodo: percioche quello, che è contrafatto co'l glaucio, messo nell'acqua la tinge di colore di zaffarano. Il contrafatto con succo di lattuca ha poco odore, & all'occhio pare aspro. Il mesehiato con gomma è lustro, & agevolmente si rompe.

Alcuni à tanta pazzia, & ignoranza si riducono, che lofophisticano, mescolandolo anchora co'l sevo. Brusciasi in vaso di terra nuovo per le medicine de gli occhi, fino che diventi piu tenero, & piu rosso di colore. Biasimò Diagora (secondo che riferisce Erasistrato) l uso dell opio ne i difetti de gli occhi, & delle orecchie, vetando che non vi si dovesse mettere dentro, dicendo che indebiliva la vista, & faceva lungamente dormire. Al che aggiunse Andrea medico, che chi se ungeva gli occhi senza adulterarlo, diventava cieco. Lodollo Mnesidemo solamente per odorarlo, dicendo essere cosi convenevole per indurre il sonno, vituperando lo poi in ogni altro uso. Il che ha dimostrato essere falso l'esperienza, che se ne nede, come chiaramente manifestano gli effetti delle virtù sue. Il perche non sarà se non bene

kaba ve taneli olmayan, süzerken balmumu gibi yapışmayan, güneşte erimeyen, yandığında siyah bir alev çıkarmayan ve söndürüldüğünde kokusunun yoğunluğunu koruyandır. Afyon, gelincik, zamk veya yabani marul suyu ile karıştırılmasıyla sahtesi yapılabilir. Fakat sahte afyon anlaşılabilir: Gelincik ile karıştırılan afyon, suya konulursa suyu safran renginde boyar. Yabani marul suyu ile sahtesi yapılmış afyonun kokusu zayıftır ve görünüşte kaba bir yapıya sahiptir. Zamkla karıştırılmış olan afyon parlaktır ve kolayca kırılır.

Bazı insanlar öyle bir delilik ve cahillik noktasına gelir ki afyonu don yağı ile de karıştırarak sahtesini yapabilir. Göz hastalıkları için hazırlanan ilaçlarda afyon, yeni bir toprak kapta yakılır, böylece daha yumuşak ve kırmızımsı olur. Erasistratos'un aktardığına göre, Diagoras afyonun göz ve kulak hastalıklarında kullanılmasını eleştirmiş, çünkü görmeyi zayıflattığını ve uzun süreli uykuya sebep olduğunu söyleyerek gözlere uygulanmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine hekim Andreas, saf haldeki afyonla gözlerini yağlayanların kör olacağını bildirmiştir. Fakat Mnesidamos, afyonun yalnızca koklanmasını önermiş ve bunun uyku getirmek için uygun olduğunu söyleyip

lo scrivere in che modo si cavi questo liquore.

Sono alcuni, che pestano i capi de i papaveri, & le frondi, & poscia spremono il succo con il torchio, & pestanlo nel mortaio, & fannone pastelli, & questo chiamano Meconio, molto men valoroso dell'opio. Ma il modo di fare l'opio è questo.

Come la rugiada è asciutta, bisogna con un coltellino intaccare la stella, che è di sopra nel capo, ma però talmente, che non profondi troppo il taglio, & dipoi tagliare solamente nella superficie i capi in piu luoghi per diritto, & per traverso, & far poscia giuso con il dito in un nicchio il liquore, che ne risuda, ritornando non molto dapoi à fare il medesimo, perche continuamente vi si ritrova l'humore congelato: & il medesimo si debbe fare il giorno seguente, & debbesi poi in un mortaio tutto pestare, & farne pastelli. Ma bisogna quando si tagliano i papaveri, andare all indrieto, accioche il liquore, che n'esce, non si porti via con le vestimenta.

Ma parlando hormai del domestico, pare che anchora trattasse Dioscoride nel capitolo del domestico di due altre spetie de papaveri salvatichi, differenti dal predetto. Nel che è da avertire, accioche alcuno non s'ingannasse, che

başka bir şekilde kullanımını eleştirmiştir. Bu iddiaların hatalı olduğu, afyonun etkilerinin yararlı olduğunu gösteren deneyimlerle ispatlanmıştır. Bu yüzden bu sıvının nasıl elde edildiğini açıklamak faydalı olacaktır.

Bazıları, gelinciklerin başlarını ve yapraklarını ezerek suyunu bir pres yardımıyla sıkarlar, sonrasında bu suyu havanda döverek macun haline getirirler. Buna meconium denir, fakat bu afyondan daha az etkili bir maddedir. Afyon yapma yöntemi şu şekildedir:

Çiy kuruduğunda, gelinciğin başındaki üst kısmı küçük bir bıçakla çizmek gerekir; fakat kesik çok derin olmamalıdır. Ardından, baş kısmını yüzeyin birkaç yerinden dikey ve yatay şekilde kesmek gerekir. Çıkan sıvı, parmakla bir deniz kabuğuna alınır. Bir süre sonra aynı işlem tekrar edilir, çünkü sürekli olarak donmuş bir sıvı oluşur. Aynı işlem ertesi gün de yapılmalıdır. Daha sonra tüm sıvı bir havanda dövülerek macun haline getirilir. Bu işlem esnasında gelinciklerin başlarını keserken geriye doğru hareket ettirmelidir çünkü çıkan sıvı elbiselerle sıçrayıp ziyan olmasın.

Gelinciklerden bahsederken Dioscorides' in yetiştirilmiş gelincikler bölümünde, daha önce

le tre spetie de papaveri recitate da lui sotto il domestico, tutte si seminano. Ma chiamò egli domestico il bianco: imperoche per il piu si semina egli ne i giardini, & ne gli horti appresso le case. Et chiamò salvatichi gli altri due, per essere piu ruvidi di gamba, di scorza, & di seme, & per seminarsi alla forestane ne i campi, come le biade, & i legumi. Del the dà manifesto indicio Plinio all'VIII. cap. del XIX. libro, cosi dicendo. Sono de i papaveri, che si seminano, tre spetie. Il bianco, di cui si mangiava appresso à gli antichi il seme arrostito con mele nella fine del pasto. Questo usano i villani dispargere sopra alla corteccia del lor pane prima bagnata con vova sbattute. L'altro fa il seme nero: dal cui capo quando s'intacca, esce un liquore come latte. Il terzo è quello, del quale habbiamo detto.

Et però penso, che agevolmente si possa concludere, che sieno tutte queste tre spetie da connumerare tra li domestichi. Il bianco è abondantissimo in tutta Toscana: & amendue le spetie del nero in Lombardia, & nelle montagne del Trentino, ove se ne seminano tra le fave amplissimi campi. Del cui seme fanno alcune vivande con pasta, le quali chiamano Pavrate, delle quali mangiano fino che sono satolli: ne però

bahsedilenlerden farklı olarak iki yabani gelincik türünü anlattığı fark edilmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gerekir ki Dioscorides' in yetiştirilmişler başlığı altında söz ettiği üç gelincik türünün tamamı ekilerek yetiştirilmektedir. Fakat, Dioscorides beyaz gelinciği "yetiştirilmiş" olarak adlandırmıştır, çünkü bu tür genellikle bahçelere ve evlerin yakınındaki bostanlara ekilir. Diğer iki tür ise, daha sert saplara, kabuklara ve tohumlara sahiptir, ayrıca buğday ve baklagiller gibi tarlalara ekildikleri için "yabani" olarak adlandırmıştır. Bu konuda bariz bir bilgi, Plinius'un XIX. Kitabının VIII. bölümünde şu sözleriyle verilmiştir: 'Ekilerek yetiştirilen gelinciklerin üç türü vardır. Beyaz olan tür, yemeklerden sonra bal ile kavrulup yenilebilen tohumlar üretir. Köylüler bu tohumları, çırpılmış yumurtayla ıslattıkları ekmeğinin üzerine sürerler. Diğer tür ise siyah tohum üretir; bu türün başı kesildiğinde süte benzer bir sıvı çıkar. Üçüncü tür ise daha önce bahsettiğimiz türdür.

Bu yüzden bu üç türün tamamının yetiştirilmiş gelincikler arasında kolayca sayılabileceğini düşünüyorum. Beyaz tür, Toskana'da çok fazla bulunurken, siyahın her iki türü Lombardiya'da ve Trentino dağlarında

ho io mai veduto, che molto piu dormano costoro del solito. Il che parimente interviene à quelli che habitano nella stiria, &nell'Austria superiore: i quali quantunque usino per condimento de i lor cibi poco altro olio, che quello che spremono del seme de papaveri; nondimeno non dormono piu di quello, che si facciano gli altri. Il che mi ha piu volte dato ardire d'usarne il latte cavato con acqua d'orzo nelle ardentissime febbri, ove sieno lunghe vigilie: & hammi fatto libero da un certo timore, che alcuni medici piu volte nell'amministrarlo mi mettevano addosso.

Fassi del latte, che distilla da i capi de papaveri l'opio, come benissimo, & diligentemente insegna Dioscoride, il quale quantunque sia tenuto da tutti frigido nel quarto ordine; nondimeno se dal sapore si conosce il temperamento delle cose, & parimente da gli effetti, ritrovo io, che l'opio al gusto è amaro, & che tenuto in bocca vescica la lingua. Il che mostra manifestamente, che sia in lui calidatà non mediocre. Del che avmenta la credenza il suo acuto, & gravissimo odore. Pure per non essere tenuto sfacciato, & contrario à tutta la caterva de i medici, me ne rimetto al givdicio di coloro, che avanti à me

bakla tarlalarının arasındaki geniş alanlara ekilir. Bu gelinciğin tohumlarından yapılan bazı yemeklere pavrate denir. Bu yemekten doyana kadar yerler, fakat bu insanların normalden daha fazla uyuduğunu hiç görmedim. Aynı durum Steiermark[168] *ve Yukarı Avusturya'da yaşayanlar için de geçerlidir. Bu bölgelerde yaşayanlar, yemeklerini tatlandırmak için başka bir yağ kullanmak yerine çoğunlukla gelincik tohumundan elde edilen yağı kullanmalarına rağmen diğerlerinden daha fazla uyumazlar. Bu durum, beni arpa suyu ile çıkarılan sütü uzun süreli uykusuzluk çeken hastalara özellikle çok şiddetli ateşi olanlara kullanmaya cesaretlendirmiştir. Ve bu, bazı doktorların bu sütü hastalara vermem konusunda bana korku vermelerinden kurtarmıştır.*

Haşhaşın başından damlayan süt ile afyon yapılır, bu Dioscorides' in çok iyi ve özenle öğrettiği bir yöntemdir. Her ne kadar afyonu herkes dördüncü dereceden soğuk olarak nitelese de eğer bir maddenin mizacı tadından ve etkilerinden anlaşılırsa ben afyonun tadının acı olduğunu ve ağızda tutulduğunda dili kabarttığını görüyorum. Bu durum, içinde azımsanmayacak bir sıcaklık bulunduğu

[168] Avusturya'nın eyaletlerinden birisidir.

hanno benissimo essaminato i temperamenti suoi.

Percioche tal qualità potrebbe agevolmente accadere, per essere egli per la piu parte sophisticato con il glavcio, come scrive Dioscoride. Del che ci da manifesto segno il color giallo, che lascia nel disfarsi nell'acqua. Il che puo ancho intervenire, perche questo, che habbiamo noi in commune uso, è veramente quello men valoroso, che chiamano Meconio, spremuto da i capi, & dalle frondi de i papaveri: & non quel piu valoroso bianco, che si fa del liquore, che ne distilla, & si ricoglie, come benissimo insegna Dioscoride. Scrisse de i Papaveri Galeno al VII. delle facultà de i semplici, cosi dicendo. Sono de i Papaveri piu spetie. de i quali chiamano una Rhea, imperoche presto gli caggion i siori. l'altro è il domestico, che qual che volta si coltiva. Ne sono anchora due altre spetie di salvatico: de i quali l'uno ha il capo grosso, & ritondo: & l'altro lungo, in tutto piu grande, & piu aspro. Distilla da questo il succo, & di qui è che alcuni lo chiamano Rhea. Ma veramente la virtù di tutti è d'infrigidire.

Il seme del domestico bianco chiamato Thilacite, fa dormire mediocremente: il perche lo spargono sopra al pane, & lo mangiano composto con mele. Ma il

açık bir şekilde kanıtlar. Bu inancı, afyonun keskin ve oldukça ağır kokusu da destekler. Fakat, tüm tıp otoritelerine karşı gelmemek ve küstah olarak görülmemek için bu konuda benden önce onun mizacını çok iyi incelemiş olanların yargısında bırakıyorum.

Çünkü böylesi bir nitelik, Dioscorides' in söylediği gibi, afyonun Sarı haşhaş ile karıştırılmasından kaynaklanıyor olabilir. Bunun bariz bir göstergesi, suya karıştığında bıraktığı sarı renktir. Üstelik bu durum, genellikle kullandığımız haşhaş başlarından ve yapraklarından çıkarılan ve daha az değerli olan meconium adlı afyon türü olmasıyla da alakalı olabilir. Bu, Dioscorides' in çok iyi öğrettiği gibi, damlayan sıvıdan toplanan ve daha değerli olan beyaz afyon değildir. Haşhaşlarla ilgili Galen, "Basit Maddelerin Özellikleri" adlı eserinin VII. Kitabında şu şekilde belirtmiştir: 'Haşhaşların birçok türü vardır. Bunlardan birine rhea denir, çünkü çiçekleri çabuk dökülür. Diğeri ise evcil olan türdür; bazen bu tür yetiştirilir. Üstelik iki tür yabani haşhaş daha vardır. Bunlardan biri kalın ve yuvarlak başlıdır, diğeri ise uzun, genel olarak daha büyük ve daha serttir. Bu ikinci türden özsu çıkar ve bu yüzden bazıları

seme di quello, di cui facemmo mentione nel primo luogo, & à cui cascano agevolmente i fiori, infrigidisce molto piu valorosamente: & imperò non lo puo usare alcuno cosi solo senza nocumento, come il domestico meschiato con mele. Cosi adunque mangiato fa grandemente dormire. onde ne mettono alcuni un poco con quelle paste, che si compongono con mele, & con pane. Il seme nero di quello, che dicemmo nel terzo luogo, è parimente medicamentoso, & valorosamente frigido. Ma quello, di cui dicemmo nel quarto; è di tutti gli altri valorosissimo, cosi nel seme, come ne i fusti, nelle frondi, & nel succo.

Infrigidisce questo potentissimamente, di modo che stupefacendo, conduce altrui fino alla morte. Ma i medici, che l'usano con discretione, gli indebeliscono la forza della molta frigidità sua, mescolandolo con altre medicine: imperoche è egli frigido nel quarto ordine. Come adunque si debbia egli preparare ragionevolmente, non s'appartiene à dire in questo trattato: ma in quello, che contiene le compositioni delle medicine, di cui trattaremo poi dopo questa opera. Et trattando del l'opio al secondo libro delle compositioni de medicamenti secondo i luoghi nella cura del dolore ona rhea der. Fakat aslında tüm haşhaş türlerinin etkisi soğutucudur.'

Beyaz ekilmiş haşhaşın tohumu olan thilacite, uyuşturması orta derecedir. Bu yüzden bu tohumu ekmek üzerine serperler ve balla karıştırıp yerler. Fakat ilk olarak bahsettiğimiz, çiçekleri kolayca dökülen haşhaşın tohumu, çok daha güçlü bir serinletici etkisi vardır. Bu yüzden evcil haşhaş gibi balla karıştırılmadan, yalnız başına kullanılmaz çünkü zararlı olabilir. Bu şekilde tüketildiğinde büyük ölçüde uyuşturur. Bundan dolayı bazıları bunu bal ve ekmekle yapılan hamur işlerine az miktarda katar. Üçüncü tür olarak bahsettiğimiz haşhaşın siyah tohumu da yararlıdır ve güçlü bir serinletici etkisi vardır. Fakat dördüncü olarak bahsettiğimiz tür, diğerlerinden daha çok kıymetlidir; sadece tohumu değil aynı zamanda sapları, yaprakları ve özü de şifa yönünden üstün özelliklere sahiptir.

Bu madde son derece serinletici bir etkiye sahiptir ve uyuşturarak insanı ölüme kadar götürebilir. Fakat bunu dikkatli bir şekilde kullanan hekimler, aşırı soğutucu etkisini başla ilaçlarla karıştırarak azaltırlar. Çünkü bu madde dördüncü derecede soğutucu özelliği vardır. Dolayısıyla bunun dengeli bir şekilde nasıl hazırlanması gerektiği bu

del capo eccitato da cause non manifeste: Rare volte (diceva egli) siamo costretti à usare medicamenti fatti con opio per non esser questo convenevole se non in quei morbi, ove si teme della vita de gli huomini. quantunque anchora in tal caso s'offendino con esso di sorte le membra solide, che hanno poi bisogno d'essere corrette. Il perche à molti nell'infirmità de gli occhi hannı noccivto i collirij fatti con opio, di modo che sono restati poscia con debilità, & detrimento del vedere: come anchora causano gravezza, & sordità quei medicamenti opiati, che si mertono nelle orecchie per i dolori delle lor infiammagioni.

Et piu avanti nelle terzo libro trattando la cura delle posteme calde delle orecchie: I medicamenti (diceva) che si fanno con opio, tutti sono stupefattivi, & addormentano i sentimenti: & però siamo veramente costretti usarli alle volte per grande necessità, ove gli altri medicamenti mitigativi non giovano.

Questo tutto dell'opio scrisse Galeno. Et però avertiscano qui bene i medici, & imparino di adoperarlo anchora laro, come faceva Galeno. il quale all'ottavo libro pure delle compositioni de i medicamenti secondo i luoghi: Mescolansi (diceva) con i medicamenti

eserin kapsamına girmez; ilaç formüllerini içeren bir başka kitapta ele alınacaktır. Hekimler, baş ağrısı gibi bariz nedenlere dayanmayan durumların tedavisinde, opioid [169] *içeren ilaçlarla ilgili ikinci kitapta şunu belirtmişlerdir: 'İnsan hayatını tehdit eden durumlar dışında, opioid içeren ilaçları nadiren kullanmak zorunda kalıyoruz. Çünkü bu ilaçlar, fakat çok ciddi hastalıklarda kullanılabilir.' Bununla beraber, bu tür ilaçların kullanımı, katı dokulara zarar vererek onların düzeltilmesine ihtiyaç duyulan vaziyetlere sebep olabilir. Bu yüzden, opioid içeren göz damlaları bazı durumlarda hastaların gözlerine zarar vermiş ve görme yetisinin zayıflamasına veya kaybına neden olmuştur. Aynı şekilde, iltihap kaynaklı oluşan kulak ağrılarını dindirmek için kulağa uygulanan opioidli ilaçlar, kulaklarda ağırlık hissi ve sağırlığa sebep olabilir.*

Ardından üçüncü kitapta kulak apsesi tedavisini anlatırken şöyle der: 'Haşhaş ile yapılan ilaçların hepsi uyuşturucu etkiye sahiptir ve duyuları uyuşturur. Bu yüzden, gerçekten ciddi bir zorunluluk durumunda diğer yatıştırıcı ilaçların faydalı olmadığı yerlerde bunları kullanmak zorundayız.'

[169] Afyon haşhaşında doğal olarak bulunan maddelerden türetilen; ağrı kesici ve sakinleştirici amacıyla kullanılan ilaç sınıfıdır (Rogers, 2024).

refrigerativi le cose calde, che possono far penetrare la virtù stupefattiva loro, avenga che per se soli penetrarno tardamente. Et se alcuno vorrà far questo, consideri molto bene la quantità de i semplici, che si mettono nel composito. Imperoche di qui verrà egli à conoscere, se il medicamento composito possa fare piu, ò manco di quello, che promette. Ove adunque le cose refrigerative si dimostrerano essere assai tanto piu stupefarà il medicamento il senso de patienti: & cosi spegnerà quel tanto di calore, che si ritroverà nel membro patiente. Ma dove le cose calde saranno in maggior portione, il medicamento opererà veramente manco, & manco sarà egli nocivo. Imperoche è bisogno di sapere, che i corpi de i viventi per l'uso de i medicamenti, che contengono in se opio, biosciamo, &mandragora patiscano finalmente un certo che simile alla mortificatione, facendo insensibili le cause, che fanno i dolori. Et però molti di coloro, che usano continuamente cotali rimedij, conducono finalmente le membra in una immedicabile frigidità. Il domestico chiamano i Greci, Μήκον ἥμερος: i latini, Papaver sativum: gli Arabi, Thaxthax, & Chascas: i Tedeschi, Magsomen: li Spagnoli, Dormidera: i

Galen haşhaş hakkında tüm bunları söylemiştir. Bu yüzden, burada hekimler dikkatle dinlemeli ve Galen'in yaptığı gibi haşhaş kullanmayı öğrenmelidir. Galen "İlaçların Bileşimleri Üzerine" adlı eserinin VIII. kitabında şunu söyler: 'Serinletici ilaçlarla, onların uyuşturucu etkisini arttırabilecek sıcak maddeler karıştırılır, çünkü bunlar kendi başlarına nüfuz etmekte gecikirler. Eğer birisi bunu yapmak isterse, bileşime katılan basit maddelerin miktarını çok iyi değerlendirmelidir. Bu sayede bileşim ilaçlarının vaat ettiğinden daha fazla mı yoksa daha az mı etkili olacağı anlaşılır.' Bu durumda, serinletici maddeler yeterince fazlaysa ilaç hastanın duyularını o miktarda daha çok uyuşturacak ve hastalıklı organda bulunan sıcaklığı o oranda bastıracaktır. Fakat, sıcak maddeler daha büyük bir oranda olursa ilaç gerçekten daha az etkili olacak ve daha az zararlı olacaktır. Çünkü haşhaş ve adamotu gibi maddeler içeren ilaçların kullanımında canlıların bedenleri bir tür ölüme benzer bir durum yaşar, duyuları uyuşturarak ağrıyı hissizleştirirler. Bu nedenle bu ilaçları sürekli kullanan birçok kişi, hastalıklı organ tedavi edilemez hale gelen bir soğukluk yaşar. Afyon haşhaşına

Francesi, Pavot. L'Opio chiamano i Greci ὁπιον Μήκώνεςον: i Latini, Opium, & Meconium: gli Arabi, Afiun (Matthioli, 1568, s. 1112-1115).	*Yunanlılar, Μήκον ἥμερος: Latinler, Papaver sativum: Araplar, Thaxthax & Chascas: Almanlar, Magsomen: İspanyollar, Dormidera: Fransızlar, Pavot. Afyona Yunanlılar, ὁπιον Μήκώνεςον: Latinler, Opium & Meconium: Araplar, Afiun derler.*

Del Hiosciamo, overo herba Apollinaria., Cap. LXXI

Il hiosciamo è una pianta, che produce i fusti grossi, & le frondi larghe, lunghette, intagliate, nere, & pelose. I fiori escono ordinatamente dalla banda del fusto, simili à quelli de i melagrani, serrati d'alcuni scudetti, & pieni di seme, come di papavero. Enne di tre specie. una cio è, che fa il seme nero, i fiori quasi porporei, le frondi simili allo smilace, & i vasi del seme duri & spinosi. Il seme dell'altro è rossigno, come quello dell'irione, i fiori che nel giallo rosseggiano, & le frondi, & le silique sono piu tenere. fanno amendue dormire, & fameticare: & pero si danna communemente l'uso loro. Il terzo per esser piu piacevole, è stato per le medicine accettato da i medici. Questo è tenero, lanuginoso, & grasso: il cui fiore è bianco, & parimente il seme. Nasce nelle maremme, & nelle ruine de gli edificij. Nel cui mancamento si puo usar quello, che produce il seme rossigno: imperoche'l nero, come pessimo, si reproba.

Cauasi il succo del seme tenero, dalle frondi, & da i fusti, pestandogli, & spremendogli, seccando poscia il succo

Ban otu, Apollinaris otu[170]

Ban otu, kalın, geniş, uzun, parçalı, koyu renkli ve tüylü yaprakları olan bir bitkidir. Çiçekleri düzenli bir şekilde sapın yanından çıkar, nar çiçeklerine benzer. Bazı küçük kalkanlarla çevrilidir ve içlerinde haşhaş gibi tohumları vardır. Üç türü vardır. Birincisi siyah tohum üretir; çiçekleri morumsu, yaprakları saparna bitkisine benzer ve tohumlarının kabukları sert ve dikenlidir. İkincisinin tohumu Süsen çiçeğinin tohumu gibi kırmızımsı, çiçekleri sarı ile kırmızı arasında bir renkte, yaprakları ve tohum kabukları hassastır. Bu iki tür, uyku verir ve deliliğe neden olabilir, bu yüzden kullanmaktan genellikle kaçılmalıdır. Üçüncü tür, hoşa gittiği için ilaç yapımında hekimler tarafından tercih edilir. Bu tür hassas, tüylü ve yağlı bir yapıdadır; çiçekleri beyaz ve tohumları da beyazdır. Bu bitki bataklık alanlarda ve yapı kalıntılarında büyür. Eğer bu tür bulunamazsa, kırmızımsı tohum üreten tür de kullanılabilir, çünkü siyah tohum üreten tür, en kötüsü olduğu için tercih edilmez.

Yumuşak tohumlardan, yapraklardan ve saplardan öz suyu çıkarılır. Ardından bu öz suyu güneşte kurutulur. Bir yıl içinde

[170] Apollinaria otu olarak araştırıldığında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. “De Materia Medica’ da Soporifik Droglar” bölümünde Yunancası ἀδάμαντα, İngilizcesi Adamanta olan Ban otunun diğer isminin İtalyancası olduğu düşünülmektedir.

al sole. dura il suo uso per tutto un'anno: imperoche agevolmente si corrompe.

Cauasi anchora dal seme secco separatamente pesto con acqua calda, & poi spremuto. Questo liquore adunque è megliore di quel succo, che se ne spteme, & piu valoroso per levare i dolori. Pestasi herba fresca, & incorporasi con farina trimestre, & fansene pastelli, & serbansi. Il primo liquore, & parimente quello, che si cava dal seme secco, si sogliono commodamente mescolare con quei collirij, che addormentando levano i dolori. giovano à i catarri calidi, & acuti, à i dolori delle orecchie, & difetti de i luoghi secreti delle donne.

Mescolati con farina, overo con polenta, placano le infiammagioni de gli occhi, de piedi, & d'ogni altra parte del corpo. Il seme fa tutte queste cole: & giova alla tosse, à i catarri, à i flussi de gli occhi, & à i dolori loro. Bevesi al peso d'uno obolo, con seme di papavero, & acqua melata per il flusso de mestrui, & altri flussi di sangue: conferisce alle podagre impiastrasi trito con vino all'enfiagioni de i testicoli, & alle mammelle che s'enfiano dopo al parto. Mescolasi anchora con gli altri empiastri, che si fanno per cavare i dolori. Mettonsi utilmente le frondi con tutti i medicamenti, che mitigano i dolori, cosi

kullanılmalıdır çünkü kolayca bozulabilir.

Ayrıca kuru tohum sıcak suyla karıştırılıp ezildikten sonra öz suyu çıkarılır ve sıkılır. Bu şekilde elde edilen sıvı, saf olarak öz sudan daha iyi ve ağrıları gidermek için daha kuvvetlidir. Taze bitki ezilir, üç aylık unla karıştırılır ve hamur haline getirilip saklanır. İlk sıvı ve kuru tohumdan elde edilen sıvı, genellikle ağrıyı dindirmek için uyku verici göz damlalarının içine eklenir. Bu karışım sıcak ve keskin balgamlara, kulak ağrılarına ve kadınların özel bölgelerindeki rahatsızlıklara faydalıdır. Un veya mısır unu ile karıştırıldığında gözlerdeki, ayaklardaki ve vücudun diğer bölgelerindeki iltihapları dindirir. Tohum, tüm bu etkileri sağlar ve öksürüğe, balgama, gözlerden gelen akıntılara ve göz ağrılarına iyi gelir. Adet kanaması ve diğer kan akıntıları için bir obol miktarında tohum, haşhaş tohumu ve ballı su ile içilir. Gut hastalığına yararlıdır; ezilip şarapla karıştırılarak testislerdeki şişliklere ve doğum sonrası şişen göğüslere sürülür. Üstelik ağrıları gidermek için yapılan diğer merhemlerle de karıştırılır. Yapraklar, ağrı kesici ilaçlarla birlikte hem tek başına hem de mısır unu ile birleştirilerek kullanılabilir. Taze yapraklar şarapla karıştırılırsa ağrıları

per se sole, & ancho insieme con polenta. Impiastransi fresche con vino per mitigare ogni sorte di dolori. Tre frondi, over quattro beuute con vino, sanano quelle febbri, le quali chiamano epiale.

Cotte le frondi, come l'altre herbe d'horto, & mangiate alla misura d'uno acetabolo, fanno diventare altrui mezo pazzo. Il che fanno parimente, quando si mettono ne i cristeri per l'ulcere di quel budello che chiamano colon. La decottione delle radici fatta in aceto, è buona lavandosene la bocca, per li dolori de i denti.

il hiosciamo (si come scrive Dioscoride) è di tre specie. La prima cio è che fa il seme nero, la seconda, che lo fa rosso, & la terza che lo fa bianco. Le quali specie come sono differenti nel colore del seme, cosi sono anchora nel colore de i fiori. Imperoche nella prima sono porporei, nell'altra gialli, & nell'ultima bianchi. Ma fin hora non ho io veduto in luogo veruno pianta di Hiosciamo, che facci fiori porporei, se bene le altre due specie ho piu volte & vedute, & ricolte. Quella del fiior giallo, & del seme rossigno nasce communemente per tutto in luoghi inculti, & lungo le vie & intorno à i campi, con foglie come di canolo, larghe, venose, grasse, nereggianti, all intorno intagliate

dindirmek için sürülür. Üç veya dört yaprağı şarapla içildiğinde titreyen ateş nöbetlerini iyileştirir.

Yaprakları diğer bahçe otlarını pişirir gibi pişirip bir acetabolo miktarında tüketildiğinde insanı yarı çılgınlık haline büründürür. Aynı etki, kolon adındaki bağırsak ülseri için lavman olarak kullanıldığında da ortaya çıkar. Köklerinin sirkede kaynatılmasıyla elde edilen suyu, ağızda gargara yapıldığında diş ağrılarını dindirir.

Dioscorides' in yazdığı gibi Ban otu, üç türe sahiptir. Birincisi siyah tohum verir, ikincisi kırmızı, üçüncüsü ise beyaz tohum üretir. Bu türler, tohumların rengi yönünden farklı olduğu gibi çiçeklerin rengi bakımından da farklıdır. İlk türün çiçekleri mor, ikincisinin sarı ve üçüncüsünün beyazdır. Fakat şimdiye kadar mor çiçek açan bir Ban otu bitkisini hiçbir yerde görmedim, diğer iki türü ise defalarca gördüm ve topladım. Sarı çiçekli ve kırmızı tohumlu olan tür, genellikle boş arazilerde, yol kenarlarında ve tarlaların çevresinde yetişir. Yaprakları lahana yapraklarına benzer, geniş, damarlı, etli, siyahımsı, kenarları oyuklu, uzun ve ucu sivridir; ayı pençesi bitkisinin yapraklarına benzer. Yapraklar tüylü ve yumuşaktır. Gövdesi narin, etli, yuvarlak, tüylü ve

lunghe, & appuntate in cima, & quasi simili à quelle dell'Acantho: pelose & morbide alla mano: I gambi ha ella teneri, grassi, tondi, pelosi & bianchicci, dal mezo de i quali escono i rami copiosi, ne i quali nascono i fiori da un lato solo, da cui si generano alcune silique simili à i balausti, intagliate in cima, & pungenti, come sono quelle dell'ocimoide.

Nelle quali è dentro il seme serratovi dentro da certo coperchio tondo che chiude la parte superiore del vaso. & però quan do nel maturarsi si spiccano i coperchi il seme tutto sene casca fuore. La radice produce egli lunga una spanna, bianca, tenera, & succhiosa. Ha tutta la pianta cosi fastidioso odore che molesta non poco il capo. La bianca poi fa le foglie quasi simili, ma ritondette, piu grasse, piu tenere, piu pelose, piu rare, & piu bianche. I fiori simili all'altra ma bianchi, overamente giallicci, da i quali nascono le silique come nell'altra specie, ma men folte. & men dure, & manco pungenti, nelle quali è il seme bianco.

Hanno portato alcuni di nuovo in Italia una pianta, veramente molto bella all'occhio, la quale connumerano alcuni fra le specie de hiosciami, con foglie ample, grasse, tenere &

beyazımsıdır. Gövdenin ortasından çok sayıda dallar çıkar. Bu dallarda, sadece bir tarafta açan çiçekler bulunur ve bu çiçeklerden nar tanelerine benzeyen, üst kısmı oyuk ve dikenli taneler oluşur; bu taneler ocimoid [171] *bitkisinin tohum kabuklarına benzemektedir.*

Bu tanelerde tohum, üst kısmını kapatan bir kabukla sıkıca kapalıdır. Olgunlaştığında bu kabuklar açılır ve tohumların tamamı dışarı çıkar. Kökü bir karış uzunluğunda, beyaz, narin ve sulu bir yapısı vardır. Bitkinin tamamı öylesine rahatsız edici bir kokusu vardır ki baş ağrısına sebep olur. Beyaz türün yaprakları biraz daha yuvarlak, daha etli, daha narin, daha tüylü, daha seyrek ve daha beyazdır. Çiçekleri diğer türe benzer, fakat beyaz veya sarımsı bir rengi vardır. Bu çiçeklerden diğer türde olduğu gibi taneler oluşur fakat daha seyrek, daha yumuşak ve daha dikensizdir ve içinde beyaz tohumu bulunur.

Son zamanlarda İtalya'ya yeni bir bitki getirilmiştir; görünümü gerçekten göze oldukça hoş görünür. Bazıları bunu Ban otunun türleri arasında sayar. Geniş, etli, narin, ince ve tüylü yaprakları vardır, biraz Morsalkım bitkisinin yapraklarına benzer. Hoş olmayan bir kokusu vardır; gövdeleri bir arşın

[171] Hakkında herhangi bir bilgi ve Türkçe karşılığı bulunamamıştır.

sottilmente pelose, le quali par che alquanto si rassomiglino al solatro sonnifero: di spiacevole odore con gambi alti un gombito, & mezo tondi, & lanuginosi, da cui nascono i rami assai copiosi, ne i quali sono i fiori gialli come di hiosciamo, cui succedono alcuni capitelli, che tendono al tondo, i quali hanno però non so che delle silique del hiosciamo. imperoche sono coperti & chiusi in cima con coperchi del tutto simili, con una corona intorno, & con il seme dentro rossiccio. E la sua radice bianca, lunga una spanna, & per tutto capigliosa, & grossa un dito. Fummi questa pianta primieramente mandata d'Italia in Boemia dal gentilissimo Signor Iacomo Antonio Cortuso, scrigno veramente di tutte le cose rare & pellegrine.

Scrissene Scribonio Largo, cosi dicendo. L'Altero, il qual chiamano i Greci Hiosciamo, aggrava beuuto la testa, & favvi ingrossare le vene, fa farneticare, & altercare chi lo mangia: la onde la Latini è chiamato egli Alterco. Il che ho piu volte veduto io in alcuni fanciulli, che havevano mangiato il seme nelle montagne della valle

yüksekliğindedir, yarı yuvarlak ve tüylüdürler. Bu gövdelerden çok fazla dallar çıkar; bu dallarda ban otu bitkisinin çiçeklerine benzeyen sarı çiçekler bulunur. Bu çiçeklerden yuvarlağa benzeyen küçük kapçıklar oluşur. Fakat bu kapçıkların, ban otu tanelerine benzeyen bir yanı vardır, çünkü üst kısımları tamamıyla benzer bir kabukla kapalıdır ve çevresinde bir taç bulunur. İçlerinde ise kırmızımsı tohumlar vardır. Bu bitkinin kökü beyazdır, Bir karış uzunluğunda, her tarafı ince kökçüklerle kaplıdır ve kalınlığı bir parmak genişliğindedir. Bu bitki bana ilk olarak İtalya'dan Bohemya'ya hakikaten nadir ve olağanüstü şeylere sahip olan son derece nazik Bay Giacomo Antonio Cortuso[172] *tarafından gönderildi.*

Scribonius Largus[173] *bu bitkiyle ilgili şöyle yazar: "Yunanlıların ban otu dedikleri bitki başı ağırlaştırır, damarları şişirir, onu tüketenleri heyezanlar içerisinde bırakır ve kavgacı birine dönüştürür. Bu yüzden Latince 'Alterco (tartışma)'olarak adlandırılmıştır. Bunu, Anania Vadisi'nin* [174] *dağlarında bitkinin*

[172] 1513'te Padua'da asilzade bir ailede doğmuştur. Tıp alanından mezun olduktan sonra doğa bilimlerine özellikle botaniğe yönelmiştir. Ve botanikle ilgili çalışmalar yapmıştır (Ferrari, 1983).

[173] Scribonius Largus milattan sonra 14-54 yılları arasında yaşamış Yunanlı hekimdir. İmparator Claudius'un kişisel hekimliğini yapmıştır ve klinik eczacılık ile ilgili önemli bir eseri vardır (Christos vd., 2021).

[174] Bu vadinin günümüzdeki adı hakkında ve tam olarak nerede bulunduğuna dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Anania: imperoche facendo mille pazzie, davano à credere à i padri loro che fussero spiritati. Et di qui forse proviene, che quivi lo chiamano volgarmente Disturbio, per disturbare egli gravemente il cervello. Le galline, & gli altri ucelli, che se lo mangiano, in breve tempo si muoiono. Mangianlo i porci salvatichi (secondo che scrive Heliano) & stupefannosi tutti. Ma corrono per istinto naturale subito all'acqua, & mangiano quivi de i granchi, &cosi si liberano. Fecene mentione Galeno all'VIII. delle facultà de i semplici, cosi dicendo. Il Hiosciamo, che produce il seme nero, fa impazzire, & parimente dormire.

Quello, che ha il'seme rossigno, ha quasi anchora egli una simile natura. Et però sono amendue da fuggire, come inutili, velenosi, & mortiferi. Oltre à cio quello, il cui seme è bianco, & bianco parimente il fiore, è utile grandamente nella medicina, frigido però quasi nel terzo ordine. Ma il fiore di quello, che fa il seme nero, è mediocremente porporeo: & quello, il cui seme è rossigno, è come di colore delle mele. Questo tutto disse Galeno. Ma ritornando all'historia del Hiosciamo, non mi par di tralasciar di dire, che non ho poca suspicione, che il testo sia qui

tohumlarını yiyen çocuklarda birçok kez gördüm. Çocuklar bin bir çılgınlık yapıp babalarına şeytan tarafından ele geçirildiklerini zannettirmişlerdi. Belki de bu yüzden halk arasında bu bitkiye 'rahatsızlık' denir, çünkü beyni ciddi şekilde karıştırır. Tavuklar ve diğer kuşlar bu bitkinin tohumlarını yedikten bir süre sonra ölürler. Yaban domuzları ise (Helianus' un[175] yazdığına göre) bu tohumları yer ve hepsi sersemleşir. Fakat doğal içgüdüleriyle hemen suya girip orada yengeç yerler ve böylece kendilerini kurtarırlar." Galen de bu bitkiden "Basit İlaçların Nitelikleri Üzerine" adlı eserinin VIII. bölümünde 'Ban otu, siyah tohum üreten türüyle insanları delirtir ve aynı zamanda uyutur.' diyerek söz etmiştir.

Siyah tohumlu olanın çiçeği orta derecede morumsudur; kırmızımsı tohum yapan türün çiçeği ise bal rengi gibi tondadır. Galen bunların hepsinden bahsetmiştir. Fakat ban otunun öyküsüne geri dönersek bu bitki hakkında çiçeklerden bahsedilen bölümün başlangıcında metnin bozulmuş olabileceğine dair bir şüphem olduğunu dile getirmeden geçemeyeceğim. Çünkü burada çiçeklere, aslında tohum kapsüllerinde görülen özelliklerin tamamı

[175] Hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

corrotto nel principio del capitolo, ove si parla de fiori. Imperoche quivi s'attribuisce à i fiori tutto quello, che si vede nelle silique, le quali sono quelle che hanno dentro il seme, serratei & chiuse in cima da ritondi scudetti, & non i fiori. Et avmentamene la credenza Serapione. Imperoche al proprio capitolo del Iusquiamo, ove trascrive da Dioscoride tutto quello, che qui si legge de fiori, in esso si legge de frutti. Onde per mio giudicio si puo agevolmente presumere, che vi sia corrottela, ò mancamento di scrittura. Chiamano i Greci il Iusquiamo, Υοσκύαμος: i Latini, Hyoscyamus, Apollinaris herba, Altercum: gli Arabi, Bengi : i Tedeschi, Bilsomen, & Bilsen : li Spagnoli : Velenho : i Francesi, Iusquiame, & Hanebane (Matthioli, 1568, s. 1118-1121).

atfedilmiştir. Halbuki tohum kapsülleri, tohumları içerisinde barındıran, üst kısmı yuvarlak kabuklarla kapatılmış bölümlerdir, çiçekler değildir. Bu kuşkumu Sarafyun'un yazdıkları da güçlendirmektedir. Çünkü Ban otu hakkındaki bölümde, burada anlatılan çiçeklerin hepsini Dioscorides' ten alıntıladığı kısımda, bu özellikleri çiçeklere değil meyvelere atfetmiştir. Bu yüzden bana göre, burada yazım hatası veya bir eksiklik olduğu kolaylıkla göz önünde bulundurulabilir. Ban otuna Yunanlılar, Υοσκύαμος: Latinler, Hyoscyamus, Apollinaris otu, Altercum: Araplar, Bengi: Almanlar, Bilsomen, & Bilsen: İspanyollar, Velenc: Fransızlar, Iusquiame, & Hanebane derler.

Del Solatro sonnifero, Cap. LXXV.

Il solatro sonnifero, il qual chiamano alcuni anchora halicacabo, cresce con molti rami, spessi, sarmentosi, malagevoli da rompere, & pieni di grosse frondi, simili à quelle delle mele cotogne: è il fior suo grande, & rosseggiante: & il frutto ne i follicoli di colore di zaffarano: la sua radice è grande, ricoperta da rossigna corteccia. Nasce tra sassi, non lungi dal mare. La corteccia della radice, beuuta nel vino al peso d'una dramma, ha virtù piu piacevole da far dormire, che non ha l'opio. Il suo seme provoca valorosamente l'orina. Dannosi dodici de i suoi corimbi nell' hidropisie: & se piu se ne danno, fanno farneticare. Al che si rimedia con dare à bere copiosamente dell'acqua melata. Mettesi il succo ne i pastelli, & nelle medicine, che facendo dormire, allegeriscono i dolori. cotto nel vino, & tenuto poscia in bocca, mitiga il dolore de i denti. Il succo della radice incorporato con mele, giova applicato alle debolezze della vista.

Ella nell'Echio il seme simile à i capi delle vipere. Quello oltre à cio, che chiamano Solatro Sonnifero produce molti gambi ramosi, & malagevoli da rompere: foglie copiose, grassette, & simili à quelle de i meli cotogni: i fiori

Ashwagandha üzümleri / Morsalkım

Uyku verici Ashwagandha üzümleri, bazıları buna halicacabo der, birçok kalın, kırılmaya direnen, dallara ve iri yapraklara sahip bir bitkidir. Bu yapraklar ayvanınkilere benzer. Çiçeği büyük ve kırmızımsıdır; meyvesi ise safran renginde ve tohum, kabuklarının içerisinde bulunur. Kökü büyük ve kırmızımsı bir kabukla kaplıdır. Bitki, taşlık yerlerde ve denize yakın bölgelerde yetişir. Kökünün kabuğu, bir dirhem şarapla içilirse, afyondan daha güzel bir şekilde uyku verici özelliğe sahiptir. Tohumu ise idrarı kuvvetli bir şekilde söktürür. Bitkinin on iki tane çiçek başı, vücutta sıvı birikmesi durumunda kullanılır. Fakat daha fazlası verilirse sayıklamalara sebep olur. Bu durumun tedavisi hastaya bol miktarda ballı su içirilmesiyle mümkündür. Bu bitkinin suyu, ağrıları hafifleten ve uyku getiren pastil ve ilaçların içerisinde kullanılır. Şarapla kaynatılıp ağza alındığında diş ağrısını dindirir. Kökünün suyu bala karıştırılıp göze uygulanırsa görme zayıflığına iyi gelir.

Havacıva otunun tohumu engerek başına benzer. Bunun haricinde uyku veren Ashwagandha üzümü adı verilen bitkinin birçok dalı ve kırılması zor gövdesi vardır; yaprakları bol, etli ve ayva yapraklarına benzer. Çiçekleri

rossigni intorno à i rami per uguali intervalli: il frutto inzaffaranato simile alle bacche, ma serrato in alcuni pelosi follicoli: La radice fa egli lunga, & grossa molte volte quanto il braccio dell'huomo, & vestita di rossigna corteccia.

Nasce per il piu nelle maremme fra i sassi: di modo che non mi resta punto da dubitare, che la pianta, che rappresenta qui il Solatro sonnifero non sia la legittima, vedendosi che ha tutte le vere, & legittime note; se ben non mancano alcuni maligni beffeggiatori, invidiosi dell'altrui fatiche, i quali con argomenti di poco valore tengono il contrario. magià havendo io ambe due le orecchie fatte sorde all'importuno abbaiare di costoro, poco mi curo della temerità loro. Ritruovasi anchora un'altra specie di Solatro sonnifero, di cui è parimente qui la figura, che fa le foglie piu strette, venose, & inchinate à terra, il gambo quadrato, i fiori à modo di campanelle, porporegni, &all'intorno dentati, attaccati à lunghi piccivoli, da i quali nascono le bacche (cio è una per uno) nere overo nel porporeo nereggianti, vinose, & tutte piene di minuto seme, come ne i frutti di tutti gl'altri Solatri.

Queste sono vestite, & circondate fin al mezo d'una tonica verde per tutto

kırmızımsıdır ve üzerinde dallar eşit aralıklarla sıralanmıştır. Meyvesi safran rengindedir ve tüylü kapsüller içindedir. Kökü ise uzun ve kalındır, bazen bir insan kolu kadar geniş olabilir ve dışı kırmızımsı bir kabukla kaplıdır.

Bu bitki genellikle taşların arasında veya bataklık alanlarda yetişir. Bu yüzden burada uyku veren Ashwagandha üzümü olarak tanımlanan bitkinin gerçek ve hakiki tür olduğundan en ufak bir kuşkum yoktur, çünkü bitkinin tüm özellikleri mevcuttur. Her ne kadar bazı kötü niyetle dalga geçenler, başkalarının çabalarına kıskançlıkla yaklaşarak değersiz argümanlarla tersini savunsa da bu konuda hiçbir tereddüdüm yok. Fakat, bu kişilerin boş çabalarına kulak kapayıp söylediklerine dikkat etmiyorum ve onların temelsiz iddialarını önemsemiyorum. Bunun yanı sıra burada şekli çizilen diğer bir uyku veren Ashwagandha üzümleri otu daha bulunmaktadır. Bu türün yere eğimli, damarlı ve daha dar yaprakları vardır. Gövdesi dört köşelidir. Çiçekleri uzun saplara bağlı, çan biçiminde, morumsu ve kenarları dişlidir. Bu çiçeklerden her bir sapta sadece bir adet olmak üzere siyah ya da mora çalan koyu renkli üzüm gibi meyveler

all'intorno dentata à modo di corona. La radice ha ella grande, tenera, bianca, & nodosa. fiorisce il mese di Maggio, & produce il frutto di Giugno. Nasce copioso nel monte Salvatino presso Gorizia, onde piu volte l'ho riportato. Ma ben parmi (per mio giuditio) che non poco errino coloro, che vogliono, che'l Solatro sonnifero sia quello, che chiamano alcuni Solatro maggiore, & altri, come i Venitiani, Herba bella donna. Imperoche questo non produce il fusto in follicoli di color giallo inzaffaranato, ma nero: quantunque mangiato copiosamente ammazzi, come so io essere intervenuto ad alcuni fanciulli: i quali non conoscendo il pericolo, se lo mangiarono in cambio d'una.

La onde anchor che sieno queste due piante consimili nelle facultà; sono però non poco dissimili nelle sembianze. dal che si conosce, che l'Herba bella donna non è in modo alcuno il Solatro Sonnifero di Dioscoride. Dell'opinione di costoro ritrouo essere stato il Fuchsio nel suo maggior volume dell'historia delle piante: come che accortosi poscia dell'errore, riponesse egli questa pianta nell'altro suo picciolo volumetto tra le mandragore, per la mandragora Morion, saltando (come mi pare) d'un errore in un'altro. Imperoche la

oluşur. Bu meyveler diğer tüm ashwagandha üzümlerindeki gibi küçük tohumlarla doludur.

Bu bitkinin meyveleri yarısına kadar yeşil bir örtü ile kaplı ve çevresinde dişli bir taç şeklinde çevrelenmiştir. Kökü büyük, yumuşak, beyaz ve düğümlüdür. Mayıs ayında çiçek açar ve haziran ayında meyve verir. Bitki Gorizia yakınlarındaki Salvatino Dağı'nda bolca yetişir ve oradan birçok kez toplamışımdır. Fakat şahsi kanaatime göre, uyku veren ashwagandha üzümleri, bazıları tarafından büyük dulavrat otu veya Venedikliler' in söylemiyle güzelavrat otu olarak adlandırılan bitki olduğunu iddia edenler büyük bir yanılgı içerisindelerdir. Çünkü bu bitki sarımsı safran renginde değil siyah renkte meyve veren bir gövde üretir. Bununla birlikte büyük ölçüde yenilirse ölüme sebep olabilir. Nitekim, bazı çocukların bu bitkinin tehlikesini bilmeden meyve sanıp yedikleri için öldüklerini şahsen biliyorum.

Bu yüzden her ne kadar bu iki bitki, etkileri yönünden benzeseler de görünüşleri bakımından oldukça farklıdırlar. Bundan da anlaşılır ki güzelavrat otu, Dioscorides' in tanımladığı ashwagandha üzümleri değildir. Bu görüşe sahip olanlar

mandragora chiamata Morion, produce le frondi simili alla mandragora maschio, lunghe un palmo, tutte strate per terra, all'intorno della radice. Il che dà manifesto inditio, ch'ella non produca fusto veruno, come fanno l'altre due specie. Imperoche i picciuoli, à cui stanno appesi i frutti dell'una & dell'altra mandragora, non si possono chiamar fusti.

Scrisse del Solatro sonnifero, & manico Theophrasto al XII. capo del IX. libro dell'historia delle piante, cosi dicendo. I Solatri sono di due sorti. Uno Sonnifero, la cui radice è rossa come un sangue, & bianca quando è secca: il frutto piu rosso del coco: le foglie sono simili al tithimalo, overo à quelle de i meli dolci, pelose, & grandi da basso. Dannosi per far dormire le scorze della radice prima ben peste, & poscia infuse nel vino. Nasce nelle ripe, nelle fauci, & appresso à i sepolchri. L'altra specie fa impazzire. Questo chiamano alcuni Brioron, & altri Perisson: la cui radice è bianca, lunga un gombito, & concava. Dassene una dramma per far alquanto impazzire altrui, & per farsi tener bello: ma volendo che maggiormente s'impazzisca, bisogna darne due dramme: & tre, non volendo che si guarisca mai della pazzia: ma dandone quattro, ammazza. Produce le foglie

arasında bitkilerle alakalı yazdığı büyük eserinde Fuchs da vardır. Fakat sonradan yanlışını fark ederek küçük çaplı bir eserinde bu bitkiyi adam otu bölümünde, Morion adamotu olarak sınıflandırmıştır. Bana göre bu, bir hatadan başka bir hataya geçmek anlamına gelmektedir. Çünkü Morion adı verilen adam otu, erkek adam otuna benzer yapraklar üretir; yaprakları bir karış uzunluğunda, kökün etrafında yere serilmiş vaziyette gelişir. Açıkça gösterir ki bu bitki, diğer iki türün yaptığı gibi bir gövdeyi üretemez. Çünkü meyvelerinin asılı olduğu saplar, diğer adamotlarının yaptığı gibi bir gövde şeklinde adlandırılamaz.

Theophrastus, uyku veren ashwagandha üzümleri ve onun çeşitleri hakkında, bitkilerle alakalı yazdığı kitabın IX. kitabının XII. Bölümünde şöyle yazmıştır: "Bu bitkinin iki türü vardır. Birincisi uyku veren ashwagandha üzümleridir. Bu bitkinin kökü, taze olduğunda kan kırmızısı, kuruduğunda ise beyazdır. Meyvesi Hindistan cevizinden daha kırmızı bir rengi vardır. Yaprakları, sütleğen veya tatlı elma ağaçlarının yapraklarına benzer; tüylü ve alttan geniştir. Uyku vermesi için bu bitkinin kök kabukları iyice dövüldükten sonra şarap içerisinde koyularak kullanılır. Bitki, yamaçlarda,

simili alla ruchetta, ma maggiori: il fusto lungo quasi quattro gombiti: il capo come di gethio, ma maggiore, & piu peloso, simile al frutto del platano. De i quali scrivendo Galeno all'VIII. delle facultà de semplici, cosi diceva. Il Solatro hortolano, che si mangia ne i cibi, è noto à ciascuno, & usasi à tutte quelle cose, ove sia bisogno di ristringere, & d'infrigidire: imperoche in amendue queste qualità è egli graduato nel secondo ordine. De gli altri, che non si mangiano, n'è uno, che si chiama Halicacabo, che produce il frutto rosso, simile di grandenzza, & parimente di figura ad uno acino d'una, il quale usano nelle ghirlande. L'altro è ramoso, & sonnifero. Il terzo poi per far diventare gli huomini furiosi, chiamano manico. L'Halicacabı adunque nelle facultà delle sue frondi è simile all'hortolano: ma il frutto è convenevole à far orinare. Il perche si gli aggiungono assai virtù composte, giovevoli al fegato, alle reni, & alla vescica. La corteccia della radice di quello, che si chiama sonnifero, quando si beve con vino al peso d'una dramma, fa dormire: & in ogni altra cosa è simile all'opio, eccetto che è alquanto piu debile, per esser solamente nel terzo ordine delle cose, che infrigidiscono, & l'opio nel quarto.

mağaraların ağızında ve mezarlıkların yakınında yetişir. İkinci tür ise insanı delirtir. Bu türe bazıları Brioron, bazıları ise Perisson derler. Bu bitkinin kökü beyaz, bir dirsek boyunda ve içi boş bir yapısı vardır.

Bir dirhem kadar verilirse, kişiyi biraz delirtir ve güzel göründüğü düşünülür. Daha fazla delilik yaratmak için iki dirhem verilmesi gereklidir. Üç dirhem verilirse, kişi daimi bir delilikten kurtulamaz. Dört dirhem verilmesinin sonucu ise ölümdür. Bu bitki roka yapraklarına benzer ama daha büyük yapraklar üretir; gövdesi yaklaşık dört dirsek boyutundadır. Tepesi gethio bitkisinin meyvesine benzer, fakat daha büyük ve daha tüylüdür, çınar ağacı meyvesine benzeyen bir görünümü vardır." Galen bu bitkilerden 'Basit İlaçların Nitelikleri' adlı eserinin VIII. kitabında şu şekilde söz eder: "Yemeklerde kullanılan bahçe dulavrat otunu herkes bilir ve ihtiyaç duyulan her yerde, örneğin sıkılaştırıcı ve serinletici etkiler için kullanılır. Çünkü bu bitki her iki özelliği de ikinci dereceden taşır. Fakat yenmeyen diğer türlerden biri halicacabo olarak adlandırılır. Bu bitki üzüm tanesine benzer büyüklükte ve şekilde kırmızı bir meyve üretir. Bu meyve genellikle çelenklerde kullanılır. Bir diğeri dallıdır ve uyutucu etkisi

Nondimeno ha il suo seme virtù di provocare l'orina: ma come se ne toglie piu di dodici corimbi, fa farneticare, & andare in furia. L 'ultimo chiamato Manico è veramente del tutto inutile per quelle medicine, che si togliono per bocca: percioche quattro dramme uccidono chi se le beve, & se manco se ne toglie, fanno impazzireç Vero è, che una dramma non fa male alcuno: ma in vero non se ne vede giovamento. Quando se ne fa empiastro di fuori, cura l'ulcere malagevoli da consolidare, & quelle che corrodono. Al che piu si loda la corteccia della sua radice: imperoche disecca nella fine del secondo ordine, & nel principio del terzo: & infrigidisce nel principio del secondo. Chiamano i Greci Στρύχνον ὑπνωτικόν : i Latini Solanum somniferum (Matthioli, 1568, s. 1124-1132).

vardır. Üçüncü tür ise insanları delirtmek için kullanılır ve manico olarak adlandırılır. Halicacabo, yapraklarının özellikleri yönünden bahçe dulavrat otuna benzer. Fakat meyvesi idrar söktürücüdür. Bu nedenle karaciğer, böbrek ve mesane için yararlı olan birçok bileşiğe eklenir. Uyutucu olarak adlandırılan türün kök kabuğu, bir dirhem ağırlığında şarapla birlikte içilirse uyku getirir. Etkileri, diğer her yönüyle afyona benzer, fakat daha zayıftır. Bunun nedeni, üçüncü derecede soğutucu şeyler arasında yer almasıdır oysa afyon dördüncü derecedir.”

Bunun yanı sıra tohumunun idrar söktürücü özelliği vardır. Fakat on iki çiçek başından fazlası alınırsa delilik ve öfke nöbetleri oluşur. Manico adındaki son tür, ağız yoluyla alınan ilaçlar için tamamen işe yaramazdır; çünkü dört dirhemlik bir doz, bunu içen kişiyi öldürür. Daha az miktarda alınsa bile, deliliğe yol açar Doğrudur ki, bir dirhem zararlı değildir fakat bu miktarın bir faydası görülmemektedir. Dışarıdan uygulandığında zor iyileşen ve dokuları yiyip bitiren yaraları iyileştirmek için kullanılır. Bu amaçla kök kabuğu özellikle daha fazla tercih edilir, çünkü ikinci derecenin sonu ile üçüncü derecenin başı arasında kurutucu bir etkisi vardır ve ikinci

derecenin başında soğutucu bir etki gösterir. Ashwagandha üzümlerine Yunanlılar, Στρύχνον ὑπνωτικόν: Latinler, Solanum somniferum derler.

Del Doricnio, Cap. LXXVII.

Il Doricnio, il quale chiama Crateva halicacabo, overamente calea, è una pianta simile à uno olivo, che nasca di nuovo. Nasce nelle pietre non guari lunghi dal mare, con rami minori d'un gombito: & frondi di colore di quelle de gli olivi, ma piu minute, piu salde, & ruvidissime. Il fiore produce bianco: & le silique nella sommità simili à ceci, densei & tonde: dentro alle quali sono cinque, over sei granella di seme, grandi come le piu picciole granella dell'ervo, liscie, sode, & di diversi colori. La radice cresce alla grossezza d'un dito, & alla lunghezza d'un gombito. Pare, che sia anchora esso sonnifero. Bevuto oltre al dovere fa morire. Il seme (secondo che dicono alcuni) s'usa in cose amatorie.

Nasce il Doricnio, secondo Crateva, tra sassi nelle maremme. Ma non però fin'hora l'ho potuto vedere, quantunque habbia io usata non poca diligenza di ritrovarlo. Non mi sono mancati amici che sapendo il mio desiderio m'hanno mandato per lo Doricnio chi una, & chi un'altra pianta, Nondimeno non essendovene veruna, che mi sodisfaccia non ho voluto altrimenti metterne qui la figura. Onde errano, per mio giudico, coloro che si credono, che sia il Doricnio quella spetie di Halicacabo,

Sürmeli yayılgan

Sürmeli yayılgan, Crateuas' ın halicacabo veya calea olarak isimlendirdiği bir bitkidir ve yeni büyümeye başlayan bir zeytin ağacına benzer. Bu bitki, denize çok uzak olmayan taşlık bölgelerde yetişir ve yaklaşık bir dirsek boyunda küçük dallara sahiptir. Yaprakları zeytin yapraklarına benzer renktedir fakat daha küçük, daha sağlam ve çok pürüzlüdür. Beyaz çiçekler açar ve üst kısımlarında nohuta benzeyen dolgun ve yuvarlak tohum kabukları vardır. Bu kabukların içerisinde, en küçük mercimek tanesi büyüklüğünde, pürüzsüz, sert ve farklı renkte beş ya da altı tohumu bulunur. Kökleri bir parmak kalınlığa ve bir dirsek uzunluğa kadar gelişir. Bu bitkinin aynı zamanda uyuşturucu olduğu düşünülmektedir. Gereğinden fazla tüketildiğinde öldürücü olabilir. Tohumları ise (bazı kaynaklara göre) aşk büyüleri veya romantik amaçlarla kullanılır.

Sürmeli yayılgan, Crateuas'a göre taşlık kıyı bölgelerinde yetişir. Fakat şimdiye dek, bu bitkiyi bulmak için fazla çaba sarf etmiş olmama rağmen, onu görebilmiş değilim. Bu konudaki isteğimi bilen dostlarım bana sürmeli yayılgan olduğunu farz ettikleri çeşitli bitkiler gönderdiler. Ama bu bitkilerden

che produce il seme bianco, macchiato d'un cuore: di cui recitammo l'historia qui di sopra, discorrendo i solatri. Imperoche questa pianta non ha sembianza veruna, che si rassembri al Doricnio. Di cui fece però metione Galeno al VI. libro delle facultà de i semplici, cosi diceno.

E'il Doricnio nelle facultà sue simile al papavero, & alla mandragora, & à gli altri medicamenti consimili. Contiene in se una frigidità acquea potente. & però togliendosene poco, fa alquanto dormire: ma togliendosene assai, ammazza. Chiamano il Doricnio i Greci, δορύκνιον: i Latini, Dorycnium (Matthioli, 1568, s. 1132).

hiçbiri beni tatmin etmediği için, buraya onun bir çizimini koymayı uygun bulmadım. Bu yüzden bana göre, sürmeli yayılganın beyaz, üzerinde kalbe benzer leke bulunan tohumları olan bir tür Halicacabo olduğu fikrine inananlar hatalıdırlar. Bu bitki sürmeli yayılgana hiç benzememektedir. Yine de sürmeli yayılgandan Galen, "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin altıncı kitabında bahsetmiştir:

"Sürmeli yayılgan, özellikleri bakımından haşhaş, adam otu ve benzeri diğer ilaçlara benzemektedir. İçeriğinde güçlü bir soğutucu etki taşır. Bu yüzden az miktarda alındığında hafif bir uyku verir; ancak fazla miktarda alınırsa öldürücüdür. Yunanlılar, sürmeli yayılgana δορύκνιον: Latinler ise, Dorycnium derler.

Della Mandragora, Cap. LXXVIII.

Chiamano alcuni la Mandragora antimelo, & altri circea: percioche pare, che la radice conferisca in cose amatorie. Enne di due specie, una nera, la quale si tiene per la femina, chiamata thridacia, che fa le frondi piu strette, &minori della lattuca, di spiaceuole odore, &sparse per terra. Produce questa i suoi frutti simili alle sorbe, pallidi, & odorati: ne i quali è il seme simile à quelle delle pere. Sono le sue radici grandi, delle quali ha ella hor due, hor tre intrecciate in se stesse, le quali di fuori sono nere, & di dentro bianche, ricoperte di grossa corteccia. questa specie di mandragora non produce alcun fusto. Quella della seconda specie, la quale è bianca, è il maschio, chiamata da alcuni morion. Fa le sue frondi grandi, larghe, bianche, & liscie come no, con una certa gioconda gravità d odore: de i quali mangiando alcune volte i pastori, s'addormentano. La radice è simile all'altra, ma piu grande, & piu bianca. anchor ella è priva di fusto. Il succo si cava dalla corteccia delle radici fresche, pestata prima, &poscia stretta per il torchiello: il qual fatto condensare al sole, si ripone in vaso di terra. Spremesi il succo parimente anchora da i pomi, ma non cosi virtuoso. Scortecciansi le radici, & infilzansi le corteccie, &

Adam otu

Bazıları adam otuna antimimon ve diğerleri circaia der, çünkü köklerinin aşk meselelerinde yararlı olduğu düşünülür. Bu bitkinin iki türü vardır: Birincisi, siyah adam otu, dişi olarak kabul edilir ve thridacias olarak adlandırılır. Bu tür marul yapraklarından daha dar ve küçük, kötü kokulu, yere yayılmış yapraklar üretir. Meyveleri, sarımsı renkte ve kokuludur, görünüm açısından muşmula bitkisine benzer. İçerisinde armut çekirdeklerine benzeyen tohumlar vardır. Kökleri büyüktür ve genellikle birbirine dolanmış iki veya üç oluşur. Dış kısmı siyah, içi beyazdır ve kalın bir kabukla kaplıdır. Bu tür adam otunda herhangi bir gövde oluşmaz. İkinci tür olan beyaz adam otu erkek olarak kabul edilir ve bazıları ona Morion derler. Geniş, büyük, beyaz ve düzgün yapraklar üretir, güzel ve hafif ağır bir kokusu vardır. Çobanlar bazen bu bitkinin yapraklarını yiyerek uyurlar. Kökleri, siyah adamotununkine benzer fakat daha büyük ve daha beyazdır. Bu türün de gövdesi yoktur. Taze köklerin kabukları ezilip sıkılarak özsuyu elde edilir. Bu öz, güneş altında yoğunlaştırıldıktan sonra toprak bir kapta saklanır. Meyvelerden de özsu çıkarılabilir fakat bu özsuyun etkisi

appicansi per usarle ne i bisogni. Cuocono alcuni le radici nel vino, fino che cali la terza parte, & poscia lo chiarificano, & riserbano, dandone un bicchiere alla volta nelle lunghe vigilie, per far dormire, & ne i dolori, & parimente à coloro, ove sia di bisogno dare il fuoco, ò tagliare qualche membro, accioche non sentano il dolore.

Il succo beuuto al peso di due oboli con vino melato, purga per il vomito, come fa l'helleboro, la cholera nera, & la flemma: ma in vero togliendosene troppo, è del tutto mortifero. Mettesi nelle medicine de gli occhi, & similmente in quelle, che si fanno per mitigare i dolori, & ne i pessoli mollificativi. Applicato di sotto per se solo al peso di mezo obolo, tira il mestruo, & parimente il parto. Messo per sopposta nel sedere, fa dormire. Dicesi, che facendosi bollire la radice con l'avorio per sei hore continue, lo mollifica di tal sorte, che agevolmente se ne puo improntare cio che si voglia. Impiastransi convenevolmrnte le frondi fresche, insieme con polenta alle infiammagioni de gli occhi, & alle posteme causate dall'ulcere: risoluono tutte le durezze, posteme, scrofole, & altri piccioli tumori: spengono le

daha zayıftır. Köklerin kabuklarını soyup, şişlere geçirilir ve gerektiğinde kullanmak üzere asılır. Bazılarının kökü şarapta kaynatılır; şarap, üçte biri azalana kadar kaynatıldıktan sonra süzülüp saflaştırılır ve saklanır. Bu hazırlanan sıvıdan uzun süreli uykusuzluklara uyku vermesi için bir bardak kullanılır. Aynı zamanda ağrılarda, dağlamada, bir uzvun kesilmesi gerektiğinde acının hissedilmemesi için de kullanılır.

Bu bitkinin suyu, iki obol miktarında ballı şarap ile birlikte içildiğinde, tıpkı çöpleme otu gibi kara safra ve balgamı kusma yoluyla temizler; fakat fazla miktarda alınırsa tamamen ölümcüldür. Göz ilaçlarında ve ağrıyı hafifletmek için hazırlanan merhemlerde, üstelik yumuşatıcı fitillerde kullanılır. Yarım obol miktarında tek başına alt tarafa uygulanırsa adet kanamasını ve doğumu teşvik eder. Makata fitil olarak konduğunda uyku verir. Denilir ki, kökleri fildişi ile beraber altı saat boyunca kaynatılırsa fildişini öylesine yumuşatır ki kolaylıkla istenilen şekil verilebilir. Taze yapraklar, polenta[177] ile birlikte göz iltihaplarına ve ülserden kaynaklı çıbanlara uygun bir şekilde sürülür. Tüm sertlikleri, çıbanları, lenf bezesi büyümelerini ve diğer küçük

[177] Öğütülmüş mısırdan yapılan ve tuzlu suda pişirilen geleneksel İtalyan yemeğidir (Britannica, 2024e).

margini delle cicatrici senza ulcerarla, sesi fregano leggiermente cinque, over sei giorni.

Condisconsi le frondi in salamvoia per tutte queste cose. La radice trita, & impiastrata con aceto, medica al fuoco sacro: & con mele, overo con olio, al morso de i serpenti. Risolve applicata con acqua le scrofole, & i piccioli tumori: & mitiga con polenta i dolori delle giunture.

Fassi della corteccia della radice il vino senza cuocer lo in questo modo. Mettonsi tre mine delle sue scorze in un cado di vin dolce. Dansene poscia tre ciathi à coloro: à i quali (come è stato detto) senza sentir dolore bisogna segare qualche membro, ò dargli il fuoco: imperoche dormendo profondamente, non sentono dolore alcuno. I pomi odorati fanno dormire, & parimente mangiati. Il che fa anchora il succo, che se ne spreme. ma coloro, che troppo largamente usano & di mangiarli, & d'odorarli, diventano mutoli. Il seme de i pomi beuuto, purga la madrice: & applicato di sotto con solpho vino, ristagna i flussi rossi delle donne.

Intaccasi la radice profondamente in piu luoghi, & cosi ne distilla, & se ne ricoglie il liquore in un vaso concavo. benche sia piu di questo efficace il

tümörleri çözer. Üstelik yara izlerinin kenarlarını ülserleşmeden yok eder; beş veya altı gün boyunca hafifçe ovuşturarak uygulandığında bu etkiler görülür.

Yapraklar tüm durumlar için salamura halde hazırlanır. Kök, öğütülüp sirke ile birlikte lapa haline getirilerek şiddetli deri iltihaplarını tedavi eder; bal veya yağ ile karıştırılarak yılan ısırıklarına uygulanır. Suda lapa halinde uygulanarak lenf benzi büyümelerini ve küçük tümörleri yok eder; polenta ile birlikte eklem ağrılarını hafifletir.

Kök kabuklarından şarap, kaynatmadan şöyle yapılır: Kök kabuğundan üç mine, bir fıçı tatlı şarap içine yerleştirilir. Sonrasında, daha önce söylendiği gibi, bir uzvun kesilmesi veya dağlama yapılması gerek durumlarda acı hissetmeden derin bir uykuya dalması için üç cyathoi miktarında verilmelidir. Güzel kokulu meyveleri hem uyku getirir hem de yenildiğinde aynı etkiyi gösterir. Aynı etki, meyvelerden sıkılarak elde edilen özsu ile de sağlanır. Fakat bu meyveleri fazla miktarda yemek veya koklamak kişilerin konuşamamasına sebep olabilir. Meyve tohumları içildiğinde rahmi temizler; kükürt ve şarap ile birlikte vajinaya uygulandığında ise kadınların adet kanamaları durur.

succo: ma non però in ogni luogo, come n'ha dimostrato l'isperienza, si ritrova, che lagrimi dalle radici questo liquore. Dicono, che si ritrova una altra mandragora chiamata Morion, che nasce in luoghi ombrosi, attorno alle spelonche: le cui frondi son simili à quelle della bianca, quantunque minori, lunghe una spanna, bianche, & situate all'intorno della radice: la quale è tenera, & bianca, poco piu lunga d'una spanna, & grossa come il dito grosso della mano. Dicono, che beuuta al peso d'una dramma, overo manritrova nel mangiarla, perdendo per tre, over quattro hore tutti i sentimenti. Usanla i medici, quando gli fa di bisogno di segare, ò di dare il fuoco. Dicono essere antidoto la radice beuuta con il solatro, che chiamano furioso.

Nascono le Mandragore per se stesse in piu luoghi per li monti in Italia, & massime in Puglia nel monte Gargano, il quale chiamano di santo Angelo: onde ci recano le corteccie delle radici, & i pomi alcuni herbolatti, che ogni anno vengono à noi. Honne piu volte vedute io ne i giardini, & ne i testi in Napoli, in Roma, in Vinegia, & altri luoghi d'Italia piantate amendue le spetie, E'veramente cosa favolosa il credere, che habbiano le Mandragore le radici di forma humana, come si credere il vulgo

Kök derinlemesine birçok yerden kesilir. Böylece sıvısı bir kaba damlayarak elde edilir. Fakat bu sıvıdan daha etkili olan bitkinin öz suyudur. Yine de her yerde aynı düzeyde etkili olmayabilir, çünkü deneyimler göstermiştir ki bu sıvı her zaman köklerden damlamaz. Bir diğer adam otu türü olduğu söylenir, Morion adıyla bilinen bu tür, gölgeli yerlerde ve mağara çevrelerinde yetişir. Yapraklarını beyaz türün yapraklarına benzer, fakat ona göre daha küçüktür. Bu yapraklar bir karış uzunluğundadır, beyazdır ve kök etrafında bulunur. Kökü yumuşak, beyaz, bir karıştan daha uzun ve başparmak kalınlığındadır. Söylendiğine göre bu kökten bir drahmi miktarında içildiğinde veya yendiğinde kişi üç-dört saat boyunca tüm duyularını kaybeder. Doktorlar, uzuv kesmeleri veya dağlama yapmaları gerektiğinde bu bitkiyi kullanır. Üstelik "öfkeli" olarak adlandırılan solatro türü ile birlikte adamotu kökünün içilmesi bir panzehir işlevi görür.

Adam otları İtalya'nın birçok dağlık bölgesinde, özellikle Puglia'daki Gargano Dağı'nda, ki burası Santo Angelo olarak da tanınır, kendiliğinden yetişir. Bu bölgeden her yıl bize kök kabukları ve meyveleri getiren bazı şifalı ot satıcıları gelmektedir. Ben de

ignorante, & le semplici donnicivole: & che non si possano cavar di terra, se non con pericolo, attaccandovi un cane, & impeciandosi l'orecchie per non udirne il gridare, per credersi questa gente sciocca, che le radici gridino, & ammazzino chi le cava sentendosene il grido.

Imperoche quelle, che portano attorno alcuni Ciurmadori, & Ceretani, dando falsamente ad intendere alle semplici donnicivole sterili, che mangiandone, fanno far figlivoli, sono radici di canne di brionia, & d'altre piante intagliate di tal forma, & artificiosamente fatte: & poscia ripiantate con granella d'orzo attorno à quei luoghi, ove si vuole, che nascano quelle radicette, che fanno i capelli, la barba, & gli altri peli. Del che posso ben io fare buona testimonianza: percioche havendı una volta in Roma uno di questi Circonforanei, il quale curava io del mal Francese con il vino del legno, mi dimostrò appesso à molte truffarie loro, con le quali ingannano la povera gente, il modo che teneva in fat queste Mandragore, delle quali haveva pur assai delle fatte: affermandomi, che qualche volta le vendeva piu di venticinque, & trenta ducati l'una.

Et però ho voluto qui avisare il mondo di cotal manifesta truffaria, & far

defalarca Napoli, Roma, Venedik ve İtalya'nın diğer bölgelerindeki bahçelerde ve saksılarda her iki türün ekilmiş hallerini gördüm. Adam otu köklerinin insan şeklinde olduğuna inanmak, gerçekten de masaldır. Bu, cahil halkın ve saf kadınların inanışıdır. Üstelik bu köklerin ancak bir köpeğe bağlanması ve köklerin çığlığını duymamak için kulakların tıkanmasıyla topraktan çıkarılabileceğine dair söylentiler de tamamen safsatadır. Bu aptalca inanışa göre, kökler çığlık atarken çığlığı duyan kişi ölür.

Çünkü bazı şarlatanlar ve sahtekarlar, kısır kadınlara bunları yedirerek çocuk sahibi olabileceklerini yanlış bir şekilde inandırmak amacıyla yanlarında taşıdıkları şeyler, aslında adam otu değil, Bryonia çiçeğinin ve başka bitkilerin köklerinden insan şeklinde oyularak yapılmış sahte köklerdir. Bu köklere ustalıkla şekil verilebilir ve sonrasında etraflarına arpa taneleri ekilerek yeniden dikilir. Böylece, kökün üzerinde saç, sakal ve diğer kılları oluşturduğu yanılması verilir. Bu konuda bizzat tanıklık ettiğimi söyleyebilir. Bir keresinde frengi hastalığını ahşap şarabıyla tedavi ettiğim bilimsel alet yapımcısı bana sahte adamotlarının nasıl yapıldığını göstermişti. Yanında pek çok sahte

palese à ciascuno, come tal falsità sia regnata, & regni anchora à i tempi nostri nelle mani di cotali assassini. I quali, per dar piu fede alla cosa, allegano, che Pithagora chiamò la Mandragora Anthropomorphos, cio è d'huomo. Sopra al che è da sapere che Pithagora non gli pose tal nome senza causa: percioche per il piu si ritrova la Mandragora havere la radice biforcata, simile alle gambe dell'huomo. &cavendosi quando ha il suo frutto, il quale è simile à un pomo attaccato per breve piccivolo tra le frondi in su la sommità della radice, si rassembra veramente alla forma d'un huomo senza braccia. Il che pochi hanno saputo dichiarare: anzi che per il piu sento i moderni scrittori biasimare, & Pithagora, & Columella, non intendendo la cosa, che habbiano favolando scritto, che habbia la radice della Mandragora forma humana.

Ma per finire di dire la fabula, nella quale recitano essere grandissimo pericolo à cavare la radice della Mandragora, se non si fa cavare da un cane, dico che cio, ne pare stato cavato da Iosepho historico hebreo, il qual se ben scrive, che cio si osservava in Giudea nel cavare d'una altra pianta, si puo però pensare, che tutto quello sia

ürünle birlikte birçok adamotu da vardı. Bana bu sahte adamotları bazen yirmi beş veya otuz dukadan fazla bir fiyata sattığını itiraf etti.

Bu yüzden, bu bariz sahteciliği dünyaya duyurmak ve herkesin böyle bir sahtekarlığın var olduğunu ve halen bu tür sahtekarların ellerinde devam ettiğini bilmesini istedim. Bu dolandırıcılar, söylediklerine daha fazla inandırıcılık katmak için, Pythagoras'ın, adam otunu "Antropomorfoz" yani insan biçimindeki varlık olarak adlandırdığını öne sürerler. Bu konuda bilinmesi gereken şudur: Pythagoras bu ismi sebepsiz yere koymamıştır. Çünkü çoğu zaman adam otu kökü, insan bacaklarına benzeyen çatallı bir yapısı vardır. Ayrıca, kökü meyve verdiğinde, bu meyve kısa bir sapla yaprakların arasında kökün üst kısmına bağlı bir elma gibi görünür. Bu haliyle, gerçekten kolları olmayan bir insan formuna benzeyebilir. Bunu açıklamayı başaran çok az insan olmuştur. Aksine, günümüz yazarların çoğu, meseleyi anlayamadan Pythagoras ve Columella'yı[178] *eleştirmiş ve adam otu kökünün insan şeklinde olduğuna dair yazdıklarını efsane olarak değerlendirmiştir.*

[178] L. Ju'nius Modera'tus Columella, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde yaşadığı düşünülen ve ağaçlarla ilgili bir eser kaleme almış olan botanikçi (Ramsay, 1867).

stato transferito nella historia della Mandragora appresso al vulgo da coloro, che ingannando la gente vanno vendendo le Mandragore.

Ma accioche meglio sia noto à ciascuno questa truffaria recitarò qui quel, che scr,ve Iosepho al XXV. capo del VII. libro delle guerre de Giudei. Egli dice ivi queste parole. Nella valle, che cinge la Città dalla parte settentrionale è un luogo chiamato Baaras, dove nasce una radice, parimente chiamata Baaras da quel luogo, la quale nel colore suo è simile à una fiamma di fuoco, di modo che la sera splende come una stella. Questa radice non si puo cavare, se non malagevolmente. Imperoche come vi s'approssima alcuno, si ritira continvamente sotto terra, ne mai si ferma, se prima non se li gitta sopra ò sangue menstruo, ò orina di donna. Ma con tutto questo non bisogna toccarla con mano, ma portarla pendentei altrimenti subito fa morire chi la tocca. Cavasi però in questo modo. Scavasi la terra şntorno alla radice, tanto che la sia quasi del tutto fuori, & dipoi vi si lega un cane, il quale volendo segvire il padrone tirando la corda con impeto cava fuori questa radice, & subito muore, in luogo di colvi, che la uvole havere. Onde non è dipoi piu pericolo à toccarla. A tanto pericolo si mettono gli

Fakat adam otu kökünü çıkarmanın büyük bir tehlike içerdiğine dair anlatılan rivayeti tamamlamak için, bu kökün sadece bir köpeğe çıkarılabileceği iddiasından bahsetmeliyim. Bunun Yahudi tarihçisi Josephus' tan alınmış bir hikaye olduğunu söyleyebilirim. Her ne kadar Josephus, bunun Yahudiye'de farklı bir bitkinin çıkartılması esnasında gözlemlediğini dile getirse de bu hikaye halk arasında adam otu ile ilişkilendirilip, adam otlarını satarak insanları kandıran kişiler tarafından yayıldığını düşünebiliriz.

Fakat bu sahtekarlığın daha net anlaşılması için Yahudi Tarihçisi Josephus' un 'Yahudilerin Savaşları' adlı eserinin VII. Kitabının XXV. bölümünde yazdıklarını burada aktaracağım. Josephus şöyle söyler: "Şehrin kuzey tarafını çevreleyen vadide Baaras adında bir yer vardır, burada aynı adı taşıyan Baaras bitkisinin kökü yetişir. Bu kökün rengi ateş alevine benzeyen bir parlaklığa sahiptir ve akşam vakti yıldız gibi parlar. Bu kökü çıkarmak oldukça zordur. Çünkü biri yaklaştığında kök sürekli olarak toprağın altına doğru çekilir ve ancak üzerine adet kanı veya kadın idrarı dökülürse durur. Fakat, yine de bu kökü el ile tutmak mümkün

huomini per conseguire la virtù di una cosa sola. Imperoche messa adosso questa radice à gli spiritati, che non sieno possuti sanare per altra via, subito gli libera, cacciandone fuori gli spiriti.

Questo tutto scrisse Iosepho. Da cui puo essere hormai chiaro à ciascuno, che questi truffatori, che vanno portando le Mandragore attorno, hanno cavato l'historia, che falsamente attribuiscono alla Mandragora, da Iosepho, &accommodatola à loro intentione. Oltre à cio quella terza spetie chiamata Morion, che nasce in luoghi ombrosi, non ritrovo io chi ne dimostri à i tempi nostri in Italia.

Del che trattando il Brasavola, & il Fuchsio riprendono assai agramente (quantunque contra ogni ragione) Hermolao Barbaro, dicendo haversi creduto, che quei pomi, che si chiamano in Lombardia Melanzane, & in Toscana Petranciani, fussero i frutti di questa terza spetie di Mandragora. Il che leggendo io in Hermolao, non ho saputo in modo alcuno ritrovare imperoche solamente ne scrive egli in questo modo dicendo. Del Morio specie di Mandragora non ho io cosa alcuna, che si possa aggiungere à quello, che ne scrive Dioscoride. Ma perche i frutti della Mandragora si dimandano Mele

değildir, çünkü dokunan kişi aniden ölür. Bu nedenle kök şöyle çıkarılmalıdır: Kökün etrafındaki toprak neredeyse kök tamamıyla ortaya çıkana kadar kazılır ve ardından bir köpeğe bağlanır. Köpek, sahibini takip etmeye çalışırken ipi şiddetle çekerek kökü yerinden çıkarır ve köpek aniden ölür. Böylece kök, onu almak isteyen kişi için elde edilmiş olur. Bu kök, çıkarıldıktan sonra dokunmak artık tehlikeli değildir. İnsanlar yalnızca bu kökün bir tek özelliği için kendilerini böyle bir tehlikeye atmaktadırlar. Çünkü bu kök, üzerlerine koyulduğunda başka yöntemlerle iyileştirilemeyen cin çarpmış kişileri hemen iyileştirir ve kötü ruhları kovar."

Josephus bunların hepsini söylemiştir. Bu anlatımdan artık herkes açık bir şekilde anlayabilir ki, adam otlarını taşıyıp dolaşan bu sahtekarlar, adamotu bitkisine dair yanlış olarak anlattıkları hikayeyi Josephus' tan almış ve kendi amaçlarına uygun hale getirmişlerdir. Bunun yanı sıra gölgeli yerlerde büyüyen ve Morion adı verilen üçüncü türün günümüzde İtalya'da kimse tarafından bahsedildiğini görmedim.

Bu konuda Brasauola ve Fuchs, Hermolao Barbaro'yu çok sert bir biçimde eleştirirler (her ne kadar her türlü mantığa aykırı olsa da). Onlara

terrestri, & canine, mi fanno venire alla mente quelle, che si chiamano Melanzane, piu presto da nominare (come io penso) Mele insane. Delle quali non mi marauglio, che non habbiano scritto gli antichi scrittori, per ritrovare io molte cose non essere state conosciute da loro, come anchora molte ne furo à i tempi loro, che non si sanno, ne se n'ha certezza alcuna à i tempi nostri. Le Mele insane adunque, le quali noi chiamiamo Petranciani, sono frutti d'una pianta volgare, che nasce per tutto, come fanno i melloni, & le zucche: le quali coltivano nel medesimo modo, con foglie quasi di fico, fiori lunghetti, bianchi, & belli da vedere. Mangiansi volgarmente fritte nell'olio, con sale, & pepe, come i funghi. Questo tutto disse Hermolao. Dal che si puo ben comprendere, che con poca ragione l'accusino costoro.

Sono adunque le Melanzane frutti d'una pianta, che fa le foglie simili alla stramonia, overamente al Solatro maggiore, ma ruvidette, pelose, & all'intorno ondeggiate, con un gambo solo ramoso, & alto un gombito, & qualche volta minore, tondo, fermo, porporegno, & peloso come le foglie. I fiori ha egli bianchi, ò che nel bianco porporeggiano, à modo di stella, de i

göre, Lombardiya'da Melanzane, Toskana'da Petranciani [179] *şeklinde adlandırılan meyvelerin adam otunun üçüncü bir türünün meyveleridir. Fakat Hermolao'nun yazdıklarını okuduğumda böyle bir iddiayı hiçbir surette bulamadım. Çünkü o, yalnızca Dioscorides' in yazdıklarına ekleyebileceği başka bir şey olmadığını söyleyerek şöyle yazar: "Morion türü adam otu hakkında Dioscorides' in yazdıklarına ekleyecek bir bilgim yok. Fakat adam otunun meyvelerine yeryüzü elması ve köpek elması dendiği için aklıma melanzane olarak adlandırılan meyveler geliyor. Ancak (bana göre) bu meyvelere, Deli elmalar demek daha uygundur. Bu meyveler hakkında eski yazarların bir şey yazmamış olmasına şaşırıyorum, çünkü onların bilmediği birçok şey olduğunu fark ettim. Aynı şekilde onların zamanında bilinen bazı şeylerin de bizim zamanımızda bilinmediğini veya kesinliğinin olmadığını görüyorum. Bu yüzden, bizim petranciani dediğimiz deli elmalar, bilinen bir bitkinin meyvesidir. Bu bitki her yerde yetişir, tıpkı kavun ve kabak gibi. Aynı şekilde yetiştirilir; neredeyse incir yapraklarına benzer yaprakları, uzun, beyaz ve görülmeye değer güzellikte*

[179] Her iki kelime de patlıcanın İtalyancadaki farklı isimleridir.

quali nascono i frutti lunghetti, come cocomeri, ma tondi in cima, & ricoperti da una liscia, & porporeggiano corteccia, con la polpa di dentro bianca, & succhiosa, & copio so seme, quasi simile à quello del Siliquastro, che volgarmente chiamano Pepe d'India. Ha la radice poco profonda, & in piu parti divisa. Seminasi la primavera ne gl'orti, & ne i giardini, fiorisce la state, & porta i frutti l'Autunno. Alligna questa pianta malagevolmente ne i paesi freddi, & però in Germania rare volte, se la state non è ben calda, si maturano i suoi frutti. in Italia dove si maturano in gran copia si mangiano spesso ne i cibi, Imperoche mondati, lessi, tagliati in fette, infarinati, & fritti nell'olio, ò nel boturo, & conditi con pepe & con sale sono veramente al gusto non poco aggradevoli.

Usansi in Italia di mangiare questi frutti per provocare à lussuria. Il che fanno agevolmente, per essere & ventosi, & duri da digerire: & imperò l'usarli troppo ne i cibi, generano (come dice Avicenna) humori malinconici, oppilationi, cancari, lepra, dolor di testa, tristezze, oppilationi di fegato, & di milza, &fanno cattivo colore in tutta la persona, & febbri lunghe.

çiçekleri vardır. Halk arasında genellikle yağda kızartılarak, tuz ve biberle mantar gibi tüketilir." Hermolao'nun söyledikleri bundan ibarettir. Buradan Brasauola ve Fuchs' un onu pek de mantıklı bir sebeple suçlamadığı açıkça anlaşılabilir.

Melanzane aslında bir bitkinin meyvesidir ve bu bitki, yaprakları stramonia [180] *bitkisine ya da büyük dulavrat otuna benzeyen bir şekli vardır. Fakat yaprakları biraz pürüzlü, tüylü ve kenarları dalgalıdır. Bitkinin gövdesi tek, dallı ve genel olarak bir karış boyunda veya daha kısa olabiliyor; yuvarlak, sert, morumsu ve yaprakları gibi tüylüdür. Çiçekleri beyaz ya da beyaz üzerine morumsu bir tonlu ve yıldız şeklindedir. Bu çiçeklerden uzun, tepesi yuvarlak, dışı düz ve morumsu bir kabukla kaplı meyveler oluşur. Meyvenin içi beyaz, sulu ve bol miktarda tohumu vardır. Bu tohumlar halk arasında Hint biberi olarak bilinen erguvan bitkisinin tohumlarına çok benzer. Bitkinin kökü fazla derine gitmez, birkaç bölüme ayrılır. İlkbaharda bahçelere ve bostanlara ekilir, yazın çiçek açar ve sonbaharda meyve verir. Bu bitki soğuk bölgelerde zor yetişir ve bu yüzden Almanya'da yazlar ancak çok sıcak olmadığında*

[180] Bu bitkinin bilimsel adına veya Türkçe karşılığına dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Ma le lodò però al V.libro de suoi Colliget Averroe [176] *per cibo aggradevole, & buono quando si preparano come egli ne insegna. Portasene à i tempi nostri un'altra specie in Italia, le quali si chiamano Pomi d'oro. Sono queste schiacciate come le mele rose, & fatte à spichi, di colore prima verdi, & come sono mature in alcune piante rosse come sangue, & in altre di color d'oro. Si mangiano pur anch'esse nel medesimo modo. Scrisse della Mandragora Galeno al VII. delle facultà de semplici, cosi dicendo. Supera nella Mandragora la virtù frigefattiva, di modo ch'ella si pone tra quelle cose, che sono frigide nel terzo ordine. Nondimeno si ritrova ne i suoi pomi alquanto di caldezza, & parimente d'humidità: & imperò hanno virtù di far dormire. La corteccia della radice per essere valorosissima, non solamente infrigidisce; ma anchora disecca. Ma quello di dentro è di niun valore. Chiamano la Mandragora i Greci, μανδραγόρας: i Latini, Mandragoras: gli Arabi, ıabora, & Yabrohach: i Tedeschi, Alraun: li Spagnoli, Mandracola: i Francesi, Mandragora, & Mandegloyre* (Matthioli, 1568, s. 1132-1137).

meyveleri olgunlaşır. Fakat İtalya'da bol miktarda olgunlaşır ve sıkça yemeklerde tüketilir. Kabukları soyulduktan sonra meyveler haşlanır, dilimlenir, una bulanır ve yağda veya tereyağında kızartılır. Ardından karabiber ve tuzla tatlandırılarak hazırlanır; bu şekilde tadı oldukça hoş ve lezzetlidir.

İtalya'da bu meyveler, şehveti artırmak için tüketilir. Bunun sebebi, bu meyvelerin gaz yapan ve sindirimi zor olan bir yapıya sahip olmasıdır. Fakat aşırı tüketildiğinde, İbn Sina'nın söylediği gibi; melankolik sıvılar, tıkanıklıklar, kanser, cüzzam, baş ağrısı, hüzün, karaciğer ve dalakta tıkanıklık, kötü bir ten rengi ve uzun süren ateşler gibi problemlere sebep olur.

Buna rağmen, İbn Rüşd "Tıbbın Genel Prensipleri" adlı eserinin V. kitabında doğru şekilde hazırlandığında bu meyveleri lezzetli ve uygun bir gıda olarak övmüştür. Günümüzde İtalya'ya başka bir tür daha getirilmiştir. Buna altın elmalar denir. Bunlar gül elmalarına benzer biçimde yassı ve dilimlere ayrılmış vaziyettedir. Başlangıçta yeşil renktedirler ve olgunlaştıkça bazı bitkilerde kan gibi kırmızı, bazılarında ise altın sarısı renge dönüşürler. Aynı şekilde bu

[176] İbn Rüşd (Averroes) 1126-1198 yılları arasında yaşamış filozof, hekim ve fakihtir (Karlıağa, 1999b).

meyveler de yukarıda anlatıldığı gibi hazırlanıp tüketilir. Adamotu hakkında Galen 'Basit İlaçların Nitelikleri' kitabının VII. Bölümünde şunları yazmıştır: "Adam otunda serinletici etki üstünlük gösterir, öyle ki, üçüncü derece soğuk maddeler arasındadır. Bununla beraber, meyvelerinde az miktarda sıcaklık ve nem vardır, bu yüzden uyku veren bir etkiye sahiptir. Kök kabuğu son derece güçlü olduğu için sade soğutmaz, aynı zamanda kurutucu bir etkisi de vardır. Fakat kökün iç kısmının hiçbir faydası yoktur." Adam otuna Yunanlılar, μανδραγόρας: Latinler, Mandragoras: Araplar, Iabora, & Yabrohach: Almanlar, Alraun: İspanyollar, Mandracola: Fransızlar, Mandragora, & Mandegloyre derler.

Della natura del Vino, Cap. VII.

Il vino vecchio nuoce à i nervi, & à tutti gli altri sentimenti: nientedimeno è piu soave al gusto. La onde se ne guardino coloro, che hanno qualche mancamento nelle parti interiori: puossene però senza nocumento bere in sanità un poco per volta, ma inacquato. Il nuovo gonfia, digeriscesi con fatica, fa sognare sogni terribili, & provoca l'orina. Quello di mezo tempo, non fa ne l'uno, ne l'altro nocumento: & però è communemente in uso per il vivere de i sani, & de gli infermi. Il bianco sottile è utile allo stomaco, & agevolmente si distribuisce per le membra. Il nero è grosso, & piu malagevole da digerire, nutrisce la carne, & fa imbriacare. Il vermiglio mezano di colore tra'l bianco, e'l nero, ha parimente le sue forze mezane tra amendue. Lodati tanto in sanità, quanto in malattia primamente il bianco. Sono oltre al colore differenti i vini anchora nel sapore. Il dolce è nelle sue parti grosso, & però malagevolmente si risolve dal corpo: gonfia lo stomaco: conturba il corpo, & le interiora, cosi come fa anchora il mosto, ma manco imbriaca: è ottimo per le reni, & per la vescica. L'austero passa piu velocemente per orina, ma fa doler il capo, & imbriaca.

Şarabın Doğası

Eski şarap sinirlere ve diğer duyulara zarar verir; buna rağmen, tadı daha güzeldir. Bu sebeple iç organlarında herhangi bir hastalığı olanlar ondan uzak durmalıdır. Fakat sağlıklı kişiler, zararsız bir şekilde az az ve suyla karıştırarak içebilir. Yeni şarap şişkinlik yapar, zor sindirilir, korkutan rüyalar gördürür ve idrarı arttırır. Olgunlaşmış / orta halli şarap ise ne birine ne de diğerine zarar verir; bu yüzden genelde hem sağlıklı hem de hasta olanlar için uygundur. İnce beyaz şarap mideye yararlıdır ve kolayca bedene dağılır. Siyah şarap daha ağırdır, sindirimi zor ve besleyici olduğu gibi sarhoş da eder. Kırmızı şarap ise beyaz ve siyah arasında bir renktir, her ikisinin de orta seviyede etkilerine sahiptir. Hem sağlıkta hem hastalıkta öncelikle beyaz şarap önerilir. Şaraplar yalnızca renk açısından değil tat bakımından da farklıdırlar. Tatlı şarap kalın yapılıdır ve bu yüzden vücut tarafından zor çözünür; mideyi şişirir, bedeni ve iç organları rahatsız eder, tıpkı taze şıra gibi, fakat daha az sarhoş eder. Böbrekler ve mesane için yararlıdır. Eski şarap ise idrar yoluyla daha hızlı atılır, fakat baş ağrısı yapar ve sarhoş eder.

Olgunlaşmamış şarap sindirme çok uygundur; bedeni ve diğer tüm sıvı

L’acerbo è convenevolissimo per far digerire: ristagna il corpo, & tutti gli altri flussi, & provoca manco l’orina. Il nuovo nuoce meno à i nerni. Quello, che si fa con acqua marina, è contrario allo stomaco, fa sete, nuoce à i nervi, muove il corpo, & è nocivo à convalescenti delle infirmitadi.

Il passo, che si fa dell’uve impassite prima al sole in su le grati, overo secche in su la vite propria, chiamato per cognome Cretico, overo pramnio, overo protropo, & parimente la sapa, che si fa del mosto cotto al fuoco, chiamata da Greci sirion, overo hepsema, se sono di vino, & uva nera, sono grossi, & nutriscono molto i corpi: il bianco è piu sottile: & il mezano di colore è similè similmente mezano tra l’uno, & l’altro di valore. Sono tutti costrettivi, vivificano i polsi: convengonsi beuuti con olio, & poscia vomitati à i veleni corrosivi. Sono valorosi contra la cicuta, contra l’opio, contra’l tossico, contra’l pharico, contra’l latte aprreso nello stomaco, & contra’l prurito, rodimento, & ulcere delle reni, & della vescica: nondimeno gonfiano, & nuocono allo stomaco. Vale particolaramente contra i flussi del corpo il nero: aggrava la testa, infiamma, & nuoce alla vescica: ma è piu valoroso contra i veleni di tutti gli altri. I vini, che si fanno con pece, overo

akışlarını durdurur ve daha az idrar yapmaya teşvik eder. Yeni şarap ise sinirlere daha az zarar verir. Deniz suyu ile yapılan şarap mideye zararlıdır, susuzluk yapar, sinirlere zarar verir, bedeni hareketlendirir ve hastalıktan yeni iyileşenler için zararlıdır.

Güneşte veya kendi asma üzerinde kurutulmuş üzümlerden yapılan ve genellikle “Girit”, “Pramnio” veya “Protropo” olarak isimlendirilen şaraplar ile ateşte pişirilmiş şıradan yapılan ve Yunanlılar tarafından “Sirion” veya “Hepsema” olarak adlandırılan pekmez, eğer kırmızı şaraptan veya siyah üzümden yapılmışsa yoğun bir yapısı vardır ve bedeni çok iyi besler. Beyaz şarap daha hafif yapıdadır. Orta renkteki şarap ise diğer iki tür arasında dengeli bir değere sahiptir. Bu tür şarapların hepsinin büzücü özelliği vardır, nabzı canlandırır ve zehirlenmelere karşı yağ ile içildikten sonra kusularak kullanılabilir. Bu şaraplar, Baldıran otu zehirlenmesine, afyona, diğer toksinlere, pharicoya, midede biriken süte ve böbrekler ile mesanede oluşan kaşıntıya, tahriş ve yaralara karşı etkilidir. Fakat şişkinlik yapar ve mideye zarar verir. Siyah şarap, özellikle vücuttaki sıvı akışlarına karşı etkilidir, başı ağırlaştırır, iltihap yapar

con ragia, scaldano, & digeriscono: ma nuocono à gli sputi del sangue. Quelli, che per essere mescolati con sapa, chiamano aparachiti, riempiono il capo, fanno imbriacare, & malagevolmente traspirano, & offendono lo stomaco. Ha il principato tra tutti i vini d'Italia il Falerno: percioche quando è vecchio, agevolmente si digerisce. vivifica il posto, ristagna il corpo, giova allo stomaco. nuoce alla vescica, & parimente à coloro, che sono deboli di vista, & non è da usare troppo frequentemente.

Gli Albani sono piu grossi del Falerno: sono dolci, gonfiano lo stomaco, mollificano il corpo, non aiutano molto alla digestione, & non nuocono cosi à i nervi: invecchiandosi diventano nel sapore austeri. Il Cecubo è dolce, & piu grosso dell'Albano: nutrisce il corpo, & fa buon colore: ma si digerisce malagevolmente. Il Sorrentino è molto austero: & però ristagna egli i flussi dello stomaco, & del corpo, & essendo picciolo, nuoce meno alla testa: invecchiandosi diventa molto piu soave, & piu amico dello stomaco. L'Adriano, & il Mamertino nati in Sicilia, sono parimente grossi nella sustanza loro, & poco costrettivi: presto s'invecchiano, & nuocono, per essere piccioli, meno à i nervi. Il Papetipiano, che si porta dal

ve mesaneye zarar verir. Buna rağmen, diğer tüm şaraplardan daha etkili bir biçimde zehirlere karşı koyar. Reçine veya zift ile yapılan şaraplar, ısıtıcı ve sindirimi kolaylaştırıcı özelliklere sahiptir, fakat kanlı balgam sorunu olanlara zarar verebilir. Şırayla karıştırdıkları için "aparachiti" olarak adlandırılan şaraplar ise başı ağırlaştırır, sarhoş eder, zor ter attırır ve mideye zarar verir. İtalya şarapları arasında en önde geleni Palermo şarabıdır. Eski olduğunda kolayca sindirilir, nabzı yükseltir, bedeni dengeler ve mideye yararlıdır. Fakat mesaneye zarar verir, görmesi zayıf olanlara uygun değildir ve sık tüketilmemelidir.

Albano şarapları, Palermo'dan daha yoğundur; tatlıdır, mideyi şişirir, bedeni yumuşatır, sindirime pek yardımcı olmaz ve sinirlere de fazla zarar vermez. Fakat yıllandıkça tadı buruklaşır. Cecubo şarabı tatlıdır ve Albano'dan daha yoğundur; bedeni besler ve iyi bir renk verir, fakat sindirimi zordur. Sorrento şarabı çok buruktur; bu sebeple mide ve vücut sıvılarını duraklatır. Hafif bir şarap olduğu için başa daha az zarar verir. Yaşlandıkça tadı daha hoş ve mide dostu haline gelir. Adria ve Sicilya'da üretilen Mamertino şarapları, içeriğinde yoğun bir yapısı vardır ve hafif büzücü etkiye sahiptir.

mare Andriatico, è aromatico, & piu sottile: & però inganna spesso chi copiosamente lo beve. imbriaca lungamente, & fa dormire. Quello, che nasce in Istria, è simile al Paretipiano, ma provoca piu valorosamente l'orina. Il Chio è meno valoroso di tutti i già detti, & atto all'uso del bere: nutrisce condecentemente, & imbriaca meno: ristagna i flussi, & molto si conviene ne i medicamenti de gli occhi. Il Lesbio agevolmente si diffonde per le membra, è piu leggiero del Chio, &convenevole al corpo. Simile à questo è l'Ephesio, chiamato Phigelite. ma l'Asiano del monte Tmolo, chiamato Mesogite, fa doler la testa, & nuoce à i nervi.

Il Coo, & il Clazomenio: per essere mescolati con molta acqua marina, agevolmente si corrompono: generano ventosità, conturbano il corpo, & nuocono à i nervi. Ogni vino (parlandone universalmente puro, & sincero, & naturalmente austero, riscalda, digeriscesi facilmente, giova allo stomaco, provoca l'orina, nutrisce le forze, fa dormire, & fa buon colore. Giova beuuto copiosamente à coloro, che havessero beuuto la cicuta, il coriandro, il pharico, l'ixia, l'opio, il lithargirio, il tasso, gli aconiti, & i funghi malefichi: & parimente à i morsi

Çabuk yıllanır ve hafif olduğundan sinirlere daha az zararlıdır. Adriyatik Denizi'nden getirilen Papetipiano şarabı aromatiktir ve daha hafiftir; bu yüzden bolca içildiğinde insanı yanıltır. Uzun süre sarhoş eder ve uyku verir. İstria'da üretilen şarap, Papetipiano' ya benzer fakat idrarı daha güçlü bir şekilde söktürür. Chio şarabı bahsedilen diğer şaraplara göre daha zayıftır ve günlük içime uygundur; bedeni yeterli bir düzeyde besler ve daha az sarhoş eder. Üstelik sıvı akışını durdurur ve göz ilaçlarında kullanıma çok uygundur. Midilli şarabı, beden kolaylıkla dağılır; Chio'dan daha hafiftir ve bedene daha uygun bir yapıdadır. Efes'te üretilen ve adı "Phigelite" olan şarap da buna benzemektedir. Fakat Tmolos Dağı'ndan [181] gelen ve "Mesogite" olarak adlandırılan Asya şarabı baş ağrısı yapar ve sinirlere zarar verir.

"Kos" ve "Klazomenai" şarapları bolca deniz suyu ile karıştırıldığından hemen bozulur, gaz yapar, bedeni rahatsız eder ve sinirlere zarar verir. Genellikle saf, katkısız ve doğal olarak buruk olan her şarap ısıtıcıdır, kolaylıkla sindirilir, mideye faydalıdır, idrar söktürür, gücü besler, uyku verir ve iyi bir renk sağlar. Fazla miktarda içilirse, Baldıran otu, Kişniş, pharikon, Gelin soğanı bitkisi,

[181] Günümüzde kullanılan adı Bozdağlardır.

de serpenti, & alle punture di tutti quegli animali, che ammazzano infrigidando il sangue, & che sovvertono lo stomaco al vomito. Vale alle vecchie ventosità, à rodimenti, & distendimenti de i precordij, alla risolutione dello stomaco, & à i flussi del corpo, & dell'interiora. Giova à coloro, che per troppo sudare s'indebiliscono, & si consumano, & mafsimamente il bianco, vecchio, & aromatico.

Quello, che invecchiandosi diventa dolce, è veramente utile alle reni, & alla vescica: & mettesi utilmente con lana succida in su le ferite, & sopra le infiammagioni: & fansene commodamente lavande in su l'ulcere maligne, sordide, corrosive, & che sono causate da flussi d'humori. Convengonsi molto per l'uso de sani i vini bianchi austeri, che non sono meschiati con acqua marina. Di questi sono veramente piu lodati tra gli Italiani, il Falerno, il Sorrentino; il Cecubo, il Signino, & molti altri di Campagna, & il Paretipiano dell'Adriatico, & il Siciliano chiamato Mamertino.

Di quelli di Grecia è eccellentissimo il Chio, il Lesbio, & il Phigelite d'Epheso. I vini, che sono nella sustanza loro grossi, & neri di colore, sono malagevoli molto da digerire, generano

kurşun oksit, Porsuk ağacı, Kurtboğan otu ve zehirli mantarları tüketmiş olanlara; üstelik yılan ısırıklarına ve kanı soğutarak öldüren ya da mideyi bulandırarak kusmaya neden olan tüm hayvan ısırıklarına karşı yararlıdır. Eski gaz sorunlarına, göğüs kafesi ağrılarına, mide rahatsızlıklarına ve bedensel veya iç organ akıntılarına karşı etkilidir. Aşırı terleme nedeniyle zayıf düşen ve tükenen kişilere özellikle faydalıdır. Özellikle eski, beyaz ve aromatik olan şaraplar bu durumlarda daha faydalıdır.

Yıllandıkça tatlılaşan şaraplar, böbreklere ve mesaneye oldukça yararlıdır. Bu tür şaraplar, kirli yünle beraber yaraların üzerine ve iltihapların üstüne uygulanabilir; üstelik kötü huylu, kirli, tahriş edici ve sıvı akışlarının neden olduğu yaraların temizlenmesinde de kolaylıkla kullanılabilir. Sağlıklı bireyler için, deniz suyu ile karıştırılmamış, buruk beyaz şaraplar çok uygundur. Bu tür şaraplar arasında İtalyanlar arasında en çok övülenler: Palermo, Sorrento, Cecubo, Signio, Campagna bölgesinden birçok şarap, Adriyatik'ten gelen Papetipiano ve Sicilya'dan gelen Mamertino adlı şaraptır.

Yunan şarapları arasında en kaliteli olanlar: Sakız Adası, Midilli Adası ve Efes'ten gelen Phigelite'dir. Yoğun

ventosità, avmentano il corpo. Quelli, che sono sottili, & austeri, giovano allo stomaco, ma non ingrossano cosi il corpo. I vecchi bianchi, & sottili, provocano piu valorosamente l'orina, ma fanno dolore di testa, & beuuti copiosamente, nuocono à i nervi. Quelli di meza età, cio è di sette anni, sono veramente sanissimi da bere. Debbesi considerare la quantità, che sene richiede per bere, per la età, per il tempo dell'anno, per la consuetudine, & per la qualità del vino. Comandasi benissimo, che non si debbia combattere con la sete. E cosa veramente salutiferissima bagnare il cibo con poco vino. Tutte le imbriachezze nuocono, ma molto piu la continua: pércioche è necessario, che i nervi continuamente assediati, s'arrendano. il bere troppo dà sempre principio alle infirmità acute.

E nondimeno utile il bere alquanto piu del dovere per alcuni giorni, quando prima per alcun tempo s'è beuuta dell acqua: perioche tira alle sommità, apre i meati, per li quali purga poscia invisibilmente le superfluità de i sensi. Ma bisogna dapoi bere dell'acqua: percioche ella è il rimedio di questa imbriachezza, fatta per sanità. Quello, che chiamano Omphacite, si fa particolarmente in Lesbo d'uva immatura, colta poco avanti alla

yapılı ve koyu renkli şaraplar sindirimi zorlaştırır, gaz yapar ve bedeni ağırlaştırır. Hafif ve buruk şaraplar mideye yararlıdır, fakat bedeni pek fazla ağırlaştırmaz. Eski, beyaz ve hafif şaraplar idrarı daha güçlü bir biçimde söktürür, fakat baş ağrısına neden olur ve fazla içildiğinde sinirlere zarar verir. Orta yaşlı, yani yedi yıllık şaraplar hakikaten sağlıklı bir içime uygundur. Şarap içiminde ölçü; kişinin yaşı, yılın dönemi, alışkanlıklar ve şarabın niteliğine dikkat edilmelidir. Susuzlukla mücadele edilmemesi gerektiği yönündeki öğütler ciddiye alınmalıdır. Yemeği az miktarda şarapla nemlendirmek çok yararlıdır. Tüm sarhoşluklar zararlıdır, fakat sürekli sarhoşluk çok daha fazla zarar verir; çünkü sinirlere daima baskı yapıldığında sonucunda teslim olur. Aşırı içki tüketimi her zaman akut hastalıkların başlangıcına yol açar.

Bununla beraber birkaç gün boyunca gereğinden fazla içmek, özellikle de öncesinde bir süre sadece su içilmişse yararlı olabilir. Çünkü bu durum vücudu üst bölgelere çeker, kanalları açar ve bu sayede duyuların fazlalıklarını görünmez bir biçimde temizler. Ama ardından su içmek gerekir; çünkü bu tür, sağlık amacıyla yapılan sarhoşlukların ilacı sudur. "Omphacite" olarak

maturità, & diseccata al sole per tre over quattro giorni, fino ch'ella diventi vizza: da cui cavato poscia il vino, si mette nelle botti, & lasciasi al sole.

Ha questo virtù costrettiva, giova al vomito de gli stomachi rilassati, à dolori de i fianchi, all'appetito corrotto delle donne grosse, & alle crudità: & credesi che sia, bevuto/beuuto, molto utile nella pestilenza. Questi vini non si possono bere se non dopo molti anni. Quello, che i Greci chiamano deuteria, cio è secondario, & i Latini lora, si fa in questo: modo. Tolgonsi tre misure d'acqua, & mettesi sopra alle vinaccie, da cui si sono cavate trenta misure di vino: & mescolandosi bene ogni cosa insieme, si calcano, & il vino, che se ne cava, si cuoce al calare della terza parte, & mettonsi poscia per ogni congio del predetto vino due sestarij disale, & cosi dopo il verno si tramuta in altri vasi.

Beesi l'anno medesimo: percioche presto perde la bontà sua. Dassi à gli ammalati, à cui non si puo dare sicurramente dell'altro vino, quando siamo costretti di sodisfare à i loro desiderij, & parimente à i conualescenti.

Fassi anchora quello, che chiamano impotente, simile di forza al predetto. Al che fare si prende uguale parte di mosto, & d'acqua, & fannosi cosi bollire lentamente al fuoco, fino che si consumi

isimlendirilen şarap, özellikle Midilli'de olgunlaşmadan hemen önce toplanan, üç ya da dört gün boyunca güneşte kurutularak buruşmuş hale gelen ham üzümlerden yapılır. Bu üzümlerden elde edilen şarap daha sonra fıçılara konur ve güneşte bekletilir.

Bu şarabın büzücü bir etkisi vardır, gevşemiş midelerin kusmasına, yan bölge ağrılarına, hamile kadınların bozulmuş iştahına ve sindirim bozukluklarına yararlıdır. Ayrıca, salgın hastalıklarda içildiğinde çok faydalı olduğu düşünülmektedir. Fakat bu şaraplar ancak birçok sene sonra içilebilir düzeye gelir. Yunanların "deuteria" yani ikincil ve Romalıların "lora" dedikleri şarap şu şekilde yapılır: Üç ölçü su alınır ve daha önce otuz ölçü şarap elde edilen üzüm posasının üzerine dökülür. Her şey iyice karıştırıldıktan sonra ezilir ve elde edilen şarabın üçte biri buharlaşana kadar kaynatılır. Daha sonra her bir ölçü şarap için iki ölçü tuz eklenir ve kış mevsiminden sonra başka kaplara koyulur.

Bu şarap aynı yıl içinde tüketilmelidir çünkü kısa sürede kalitesini kaybeder. Başka bir şarap dikkatli bir biçimde verilemediğinde ve hastaların isteklerini karşılamak zorunda kalındığında,

tutta la misura dell'acqua, & come è freddo, si mette in una botte impeciata. Tolgono alcuni uguale parte d'acqua marina, di piovana, di mele, & di mosto, &mettono tutto insieme in vasi al sole per quaranta giorni: & usanlo à tutte queste cose il medesimo anno. Quello, che di colore ben nero si fa dell'uva della lambrusca, è utile veramente per la virtù costrettiva, che egli possiede, à flussi di corpo, & parimente di stomaco, & in tutti gli altri casi, ove sia di bisogno di stitticare, & ristagnare.

Il vino veramente soavissimo liquore, vero sostentamento della vita nostra, rigeneratore de gli spiriti, rallegratore del cuore, & restauratore potentissimo di tutte le facultà, & operationi corporali, & però meritamente si chiama vite la pianta pretiosissima, che lo produce, Ma non però per questo piglino ardire gli ebbriachi, sentendomi qui tanto lodare il vino: percioche essendo ogni estremo (come si dice) vitioso, quando si bee oltre quello, che bisogna, causa (come poco qui di sotto diremo) horrendi morbi. Et però dico, che beuuto moderatamente, conferisce molto al nutrimento del corpo, genera ottimo sangue, convertiscesi presto in nutrimento, aumenta la digestione in ogni parte del corpo, fa buono animo, rasserena l'intelletto, rallegra il cuore,

özellikle hastalara ve iyileşme sürecindeki kişilere verilir. Benzer şekilde "güçsüz" olarak tanımlanan başka bir şarap da yapılır. Bunun için eşit miktarda şıra ve su alınır, suyun tamamı buharlaşana kadar yavaşça kaynatılır ve soğuduktan sonra ziftlenmiş bir fıçıya koyulur. Bazı kişiler eşit ölçüde deniz suyu, yağmur suyu, bal ve şıra alır, hepsini birlikte kaplara koyarak kırk gün boyunca güneşte bekletilir ve bu şarap yıl içerisinde tüm bu durumlar için kullanılır. Lambrusca üzümünden hazırlanan ve koyu renkte olan şarap, büzücü özelliği sayesinde bedensel akıntılara, mide rahatsızlıklarına ve bağırsak hareketlerinin durdurulması veya akıntıların kesilmesi gereken diğer durumlara da gerçekten yararlıdır.

Şarap, hakikaten en hoş içecektir, hayatımızın gerçek desteği, ruhların yeniden canlandırıcısı, kalbin neşelendiricisi ve tüm bedensel yetilerin ve işlevlerin en güçlü yenileyicisidir. Bu yüzden, onu üreten bitkiye haklı olarak "asma" adı verilmiştir. Fakat bu övgülerden dolayı sarhoşların cesaret bulmaları doğru değildir; çünkü her aşırılık (söylendiği gibi) yanlıştır ve ihtiyaçtan fazlası içildiğinde, korkunç hastalıklara neden olur (ki birazdan bunlardan söz edeceğiz). Bununla

vivifica gli spiriti, provoca l'orina, caccia la ventosità, aumenta il calor naturale, ingrassa i convalescenti, provoca l'appetito, chiarifica il sangue, apre le oppilationi, porta il nutrimento per tutto il corpo, fa buon colore, & caccia fuori tutte le cose superflue.

Ma beuuto senza modestia, & senza regola (come fanno gli ebbriachi) infrigidisse accidentalmente tutto il corpo, soffocando il calor naturale, come si soffoca un picciolo fuoco con una gran quantità di legna. Nuoce al cervello, alla nuca, & à i nervi: & però causa spesso apoplessia, cio è goccia, paralisia, mal caduco, spasimo, stupore, tremore, abbagliameto d'occhi, vertigini, contrattioni di giunture, lethargia, frenesia, sordità, catarro, & tortura. Corrompe dopo questo i buoni, & lodevoli costumi: percioche fa diventare gli huomini cianciatori, baioni, contentiosi, scredentiati, lussuriosi, giocatori, furiosi, dishonesti, & homicidiali. Guasta la memoria, & fa molti altri abominevoli, & pessimi effetti: i quali lasciarò per hora da banda, per non mi far del tutto malivoli gli ebbriachi.

Conviensi oltre à cio il vino à i vecchi piu, che à tutti gli altri: percioche tempra la frigidità contratta con la lunghezza dell'età loro. Ma à i fanciulli,

beraber dengeli bir biçimde içildiğinde şarap, vücudun beslenmesine büyük katkı sağlar, harika kan üretir, hızla besine dönüşür, vücudun her yerinde sindirimi artırır, cesaret verir, zihni aydınlatır, kalbi neşelendirir, ruhu canlandırır, idrarı söktürür, gazı giderir, doğal ısıyı artırır, iyileşmekte olanları güçlendirir, iştahı açar, kanı temizler, tıkanıklıkları açar, besini bütün vücuda taşır, sağlıklı bir renk verir ve tüm fazla maddeyi dışarı atar.

Fakat ölçüsüz ve kuralsız bir biçimde içildiğinde (sarhoşların yaptığı gibi), şarap; tıpkı küçük bir ateşi büyük bir odun yığınıyla boğmak gibi tüm vücudu rastgele serinletir ve doğal ısısını bastırır. Beyne, enseye ve sinirlere zarar verir; bu nedenle sıkça felç, inme, sara nöbeti, kas spazmları, uyuşukluk, titreme, göz kamaşması, baş dönmesi, eklem kasılmaları, beyin iltihabı, delilik, sağırlık, balgam ve çeşitli sancılara neden olur. Ardından kişinin iyi ve övgüye değer huylarını bozar; insanları geveze, şaklaban, tartışmacı, güvenilmez, şehvet düşkünü, kumarbaz, öfkeli, ahlaksız ve cinayete meyilli hale getirir. Hafızayı zayıflatır ve pek çok diğer tiksindirici ve kötü etkiye sebep olur. Fakat bu etkilerden bahsetmeyi şu an bir kenara koyacağım çünkü

& à i giovani fino all'età di venti anni non si conviene il vino in modo alcuno. Et però diceva Galeno al II.libro del modo di conservare la sanità, che il dare à bere il vino à i fanciulli, & à i giovani altro non è, che aggiugnere fuoco à fuoco. E'oltre à cio da guardarsi nel tempo della state di non bere il vino rinfrescato col ghiaccio, ò con la neve, overamente con acque frigidissime, per essere egli molto nocivo allo stomaco, al cervello, à i nervi, al polmone, al petto, alle budella, alla matrice, alla vescica, alle reni, al fegato, alla milza, & à i denti. Et però non è maraviglia, se co'l tempo si generano in chi cosi lo bee, dolori colici, & stomachali, spasimo, paralisia, apoplessia, serramento di petto, ritenimento d'orina, renelle, pietra, oppilationi, hidropisie, & altri pericolosi, & strani morbi. Il perche Galeno nel libro de i cibi, che danno buono, & cattivo nutrimento: Coloro (diceva) che non fanno essercitio la state, debbono quando sono assediati da grandissimo caldo, bere acqua di fontana, & guardarsi da quella, che si liquefa delle nevi, & parimente dal vino rinfrescato per arte.

Imperoche quantunque paia, che il bere in questo modo non causi ne i corpi de i giovani nocumento alcuno; nondimeno sarhoşları tamamen kendime düşman etmek istemiyorum.

Üstelik şarap özellikle yaşlılar için diğer herkesten daha yararlıdır; çünkü uzun yaşantılarının getirdiği soğukluğu dengeler. Fakat çocuklara ve 20 yaşına kadar olan gençlere şarap hiçbir surette uygun değildir. Bu yüzden Galen 'Sağlığı Koruma Yöntemleri' adlı eserinin II. kitabında çocuklara ve gençlere şarap içirmenin ateşe ateş etmekten başka bir şey olmadığını dile getirmiştir. Bunun yanında yaz mevsiminde şarabı buzla, karla veya aşırı soğuk sularla soğutarak içmekten kaçınılmalıdır çünkü bu durum mide, beyin, sinirler, akciğer, göğüs, bağırsaklar, rahim, mesane, böbrekler, karaciğer, dalak ve dişlere büyük zarar verir. Bu sebeple böyle tüketenlerde zamanla karın ağrısı, mide sancıları, kas spazmları, felç, inme, göğüs sıkışması, idrar tutulması, böbrek taşı, safra taşı, tıkanıklıklar, ödem ve başka tehlikeli ve tuhaf hastalıkların ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Bu yüzden Galen 'İyi ve Kötü Beslenme Sağlayan Yiyecekler' adlı eserinde şunu söyler: "Sıcak havalarda spor yapmayanlar, aşırı sıcaktan bunaldıklarında kaynak suyu içmeli ve kar sularından veya yapay olarak soğutulmuş şaraptan kaçınmalıdır."

crescendo poscia pian piano la malignità della cosa, se n'accorgono poi quando cominciano ad invecchiare: percioche incorrono in alcune malattie di nervi, di giunture, & dell'interiora, le quali finalmente, ò che del tutto sono incurabili, ò che malagevolmente si sanano. Deesi oltre à cio sempre procurare, che il vino, che si bee, sia netto puro, chiaro, odorifero, & grato al gusto: & percioche il vino guasto, il torbido, & l'infetto di malo odore, nuoce non poco, & corrompe il sangue. Et però dirò io, che dotato d'eccellentissimi vini è il contado di Goritia, dove si ha di quel pucino antico, che nasce in Prosecco non molto lontano dal Timavo, & molto piu lodevole in Vipao, & d'altri simili grandissima copia. I quali beuuti moderatamente, sono per conservare la sanità ne gli huomini, à cui si convengono, miracolosi. Come ne posso fare io fermo testimovio, per haver gli provati in me medesimo con non poca untilità mia, in un mio antico dolore di stomaco, & debolezza di tutto il corpo. Et però non è maraviglia, che criva Plinio al VI. capo del XIIII. libro, che Livia Augusta soleva dire, che non per altro credeva d'esser vivuta ottanta due anni, se non per il bere del vino

Çünkü gençlerin bedenlerinde bu şekilde içmenin başlangıçta hiçbir zarara yol açmadığı görünse de zamanla bu durumun kötülüğü yavaş yavaş artar ve insanlar yaşlanmaya başladıklarında bunun farkına varırlar. Bu, sinirlerle, eklemlerle ve iç organlarla ilgili bazı hastalıklara sebep olur; bu hastalıklar sonunda ya tamamıyla tedavi edilemez duruma gelir ya da iyileştirilmesi çok zor olur. Bunun yanında içilen şarabın daima temiz, saf, berrak, hoş kokulu ve tadının güzel olması sağlanmalıdır. Çünkü bozulmuş, bulanık ve kötü kokulu şarap azımsanamayacak kadar zararlıdır ve kanı bozar.

Bu yüzden şunu diyebilirim ki, Gorizia şehri mükemmel şaraplarla donatılmış bir bölgedir. Timavo'ya çok uzak olmayan Prosecco'da yetişen eski "Pucino" şarabı bulunur ve Vipao'da daha çok övgüye layık olan birçok başka benzer şarap vardır. Bu şaraplar, uygun bir biçimde ve ölçülü tüketilirse insan sağlığını korumada mucizevi bir etki gösterir. Bunun doğruluğunu, eski bir mide ağrım ve bütün vücudumdaki zayıflık için bizzat bu şarapları denemiş ve fayda görmüş biri olarak teyit edebilirim. Bu yüzden Plinius' un XIV. Kitabının VI. bölümünde yazdığı bilgiye

Puccino, il quale sempre senza berne d'altro haveva usato.

Nasce questo (diceva pur egli) nella costa del mare Adriatico non molto lungi dal fonte del Timavo in un colle sassoso, dove se ne ricoglie poche orne. Altro non è che piu si stimi convenevole nelle medicine. Et questo credo io, che sia quello, che celebrarono i Greci con non poche lodi, chiamandolo Pictano del mare Adriatico. Del che fanno testimonio i villani del Carso chiamato da gli antichi Iapidia: imperoche bevendo sempre vini simili al Pucino rarissime volte s'ammalano, & invecchiansi lungamente, di modo che infiniti vi se ne ritrovano, che passano novanta, & cento anni.

Questo è sottile, chiaro, lucudo, proprio di color d'oro, odorifero, & al gusto gratissimo. Scalda non inacquandosi assai, & penetra agevolmente per tutte le parti del corpo. Et però ben diceva Galeno al terzo libro delle facultà de i semplici, che cotal vino non solamente è potentissimo rimedio di tutte le membra del corpo infrigidite da frigidissimi medicamenti; ma anchora in tutti coloro, che per dolor di stomaco, ò di cuore spesse volte tramortiscono. Et però credo, che molta felicità sia à gli

şaşmamak lazım: "Livia Augusta[182]*, başka bir şeyden değil, sadece Pucino şarabını içmesinden dolayı 82 yıl yaşadığında inandığını sık sık dile getirdi. Çünkü her zaman bu şarabı kullanmış ve başka bir şarap içmemişti. Bu şarap (yine kendisi söylerdi), Adriyatik Denizi kıyısında, Timavo Pınar'ına çok uzak olmayan, kayalık bir tepede yetişir ve sadece az miktarda toplanır. Tıpta bundan daha uygun bir şey olduğu düşünülmez. Ve inanıyorum ki bu, Yunanlıların birçok övgüyle anılan ve Adriyatik Denizi'nin "Pictano"su olarak adlandırılan şaraptır. Bu konuda Carso köylüleri şahitlik eder; eskilerin "lapidia" dediği bu bölgede yaşayan köylüler, Pucino'ya benzer şaraplar içtiklerinden dolayı nadiren hastalanır ve uzun bir ömür sürerler. Öyle ki, burada doksan ve yüz yaşını geçen sayısız insan bulunur.*

Bu şarap ince, berrak, parlak ve tam anlamıyla altın rengindedir; hoş kokulu ve tadı oldukça lezzetlidir. Fazla sulandırılmadan ısıtıcıdır ve bütün vücuda kolaylıkla nüfuz eder. Bu yüzden Galen de 'Basit Maddelerin Nitelikleri' adlı eserinin III. Kitabında şöyle söyledi: "Böyle bir şarap, sadece son derece soğuk ilaçlar ile soğutulmuş

[182] Bu isimde bir Roma İmparatoru'nun eşi vardır. Ancak metinde verilen bilgiye göre bu kişi 82 yıl yaşamıştır. Araştırma sonucunda hakkında bulunan kişi ise 86 yıl yaşamıştır. Bu yüzden metinde bahsedilen kişinin kim olduğu bulunamamıştır.

huomini, che nascono dove si ritrovano i buoni vini, quando però gli sanno usare con quella modestia, che vi si richiede Qual sorte poi di vini sieno piu convevoli all'uso del bere, non dirò altrimenti qui io, havendone detto à bastanza Dioscoride. Ma per dire anchora qualche cosa della Lora, la quale noi in Toscana chiamiamo Acquarello, & in Frioli si chiama Gionta, dico che altrimenti si faceva al tempo di Galeno, che al tempo di Dioscoride. Della quale trattò esso Galeno, & del modo di farla, nel secondo libro delle facultà de gli alimenti, con queste parole. Chiamano i Greci l'infusione delle vinaccie tryga, da gli Attici si chiama deuteria, & da i nostri stemphylitis, cio è lora. Mettonsi per farla le vinaccie in alcune picciole botti, & poscia se le mette tanta acqua sopra, che si possano tutte ben macerare. & come pare, che l'acqua sia stata assai, s'apre un pertugio nel fondo, & lasciasi scolar fuori, & usasi poscia in cambio di vino. Hanno coloro, che la fanno, questo antivedere, cio è di mettergli tanta acqua, quanto per certa ragione, & esperienza par loro, che basti secondo la quantità delle vinaccie, misurando la quantità dell'acqua talmente, che la loro non sia troppo avinata, ne poco.

vücut üyeleri için güçlü bir tedavidir aynı zamanda mide ya da kalp ağrısı sebebiyle sık sık baygınlık geçiren herkes için de faydalı bir ilaçtır. Ve bu yüzden iyi şarapların bulunduğu yerlerde doğan insanların eğer gerekli ölçüde kullanmayı bilirlerse, büyük bir mutluluğa sahip olduklarına inanıyorum." Şarapların hangi türlerinin içmek için daha uygun olduğunu söylemeyeceğim çünkü Dioscorides bu konuda yeterince bilgi vermiştir. Fakat biraz da "Lora" hakkında, yani Toskana'da "Acquarello" ve Friuli'de "Gionta" adıyla bilinen bir içecekten söz etmek istiyorum. Bu içecek Galen'in zamanında, Dioscorides' in dönemindekinden farklı bir şekilde yapılmaktaydı. Bu konuda Galen 'Gıdaların Yetenekleri" adlı eserinin II. kitabında şu sözleri söylemiştir: "Yunanlılar üzüm posası infüzyonuna 'tryga', Attikalılar 'deuteria', bizimkiler ise 'stemphylitis' yani 'lora' derlerdi. Bunu yapmak için üzüm posaları küçük fıçılara koyulur ve üzerlerine posaları iyice yumuşatacak kadar su eklenir. Suyun yeterince beklediği anlaşıldığında fıçının dibinde bir delik açılarak suyun dışarı akması sağlanır ve ardından bu su, şarap yerine kullanılır. Bu işlemi yapanlar, su

Et cavata fuori la prima, vi ritornano una altra volta sopra dell'altra acqua, ma assai manco della prima, di modo che anchora questa habbia mediocremente del vinoso. & questa è quella, che vogliono alcuni curiosi, che sia propriamente chiamata da gli Attici deuteria, & non la prima. L'una, & l'altra fa dolore di testa, se ella non si bee bene inacquata: ma la prima offende assai piu. Ha questo di buono, cio è, che beuuta presto s'orina. Ritrovavisi però non poca diversità, secondo che sono varie, & diverse anchora le vue, di cui sono le vinaccie. Imperoche se l'une sono dolci, la lora è molto, piu soave, & passa molto piu presto per orina: & se acerhe, ò acide, è molto piu spiacevole, & malagevolmente s'orina. Fassi piu potente, quando vi si conservano le vinaccie fino alla primavera, ò fino alla state. Usandosi il verno, se ben molesta manco il capo, non s'orina poi se non con lungo tempo. Tutto questo della lora scrisse Galeno.

Fassi anchora in alcuni luoghi d'Italia vino dell'uva salvatica di nerissimo colore, & usano alcuni di meschiarlo con il bianco per farlo vermiglio. Beonselo i villani, quando è carestia di vino. Questo per il piu è dolce, & insiememente austero: ma perde poi

miktarını üzüm posasının ölçüsüne göre, belirli bir miktar ve deneyime dayanarak yeterli buldukları kadar ayarlamayı önceden yaparlar. Böylece "lora" nın ne fazla şarap tadında ne de çok hafif olması sağlanır.

Ve su ilk dışarı akıtıldıktan sonra posaların üzerine bir kez daha, ama ilkinden çok daha az miktarda su eklenir. Bu suyun, hafif şarap tadında olması sağlanır. Bazı hassas kişiler, Attikalılar tarafından ilkinin değil, bu ikinci karışımın "deuteria" olarak adlandırılması gerektiğini savunurlar. Her iki karışım da iyi sulandırılmadan içildiğinde baş ağrısı yapar, fakat ilk karışım çok daha fazla zarar verir. Bunun iyi bir yönü vardır, yani içildiğinde hızlıca idrara teşvik eder. Fakat, kullanılan üzüm türlerine göre, posaların çeşitliliği ve farklılıklarına göre bu içeceklerde önemli ölçüde farklılıklar gözlenir. Çünkü posa tatlıysa "lora" daha çok güzel tadı olur ve idrar söktürücü etkisi daha hızlı olur. Fakat posa ekşi veya mayhoş ise, "lora" oldukça rahatsız edici bir tada sahip olur ve idrar yapmak daha zor hale gelir. Posalar ilkbahar ya da yaza kadar muhafaza edildiğinde bu içecek daha etkili hale gelir. Fakat kışın kullanıldığında, başı daha az rahatsız etse de idrar yapma süreci çok uzun

co'l tempo la dolcezza, & diventa insoave, & spiacevole, di modo che all'hora non è buono per altro, che epr medicina, ove sia bisogno di ristagnare, & di fortificare. Fassi del vino l'acqua vite per lambicco, cosi chiamata per le maraviggliose virtù sue, le quali ha per conservatione della vita dell'huomo. Imperoche facendosi con quella diligenza, che vi si richiede d'ottimo vino, meritamente si puo ella chiamare Acqua di vita.

Auvenga che, come tutte le cose che vi si pongono dentro, sono da lei preservate, ne si corrompono, cosi parimente preserva la vita di coloro, che l'usano di bere, togliendo de i corpi loro ogni putredine, & custodisce, ripara, nodrisce, difende, & prolunga la vita. Imperoche non solamente conserva ella neş suo vigore il calor naturale; ma rigenera, & vivifica gli spiriti vitali, scalda lo stomaco, conforta il cervello, acuisce l'intelletto, chiarifica la vista, & ripara la memoria: & massimamente usandosi da coloro, che sono piu presto di fredda, che di calda natura, & che congregano crudità, & ventosità nello stomaco, & che sono sottoposti à altri flemmatici, & frigidi difetti; & però vale ella mirabilmente ne i dolori ventosi dello stomaco, & del corpo; nelle vertigini, nel mal caduco,

sürer." Galen "lora" hakkında bunları yazmıştır.

Ayrıca İtalya'nın bazı yerlerinde yabani üzümlerden çok koyu renkli bir şarap yapılır. Bazıları bu şarabı beyaz şarapla karıştırarak kırmızımsı bir renk elde eder. Köylüler, şarap kıtlığı olduğunda bu şarabı içerler. Genellikle tatlı ve aynı zamanda buruk bir tada sahiptir. Fakat zamanla tatlılığını kaybeder, hoş olmayan ve tatsız bir hale dönüşür, öyle ki o aşamada sadece ilaç olarak kullanılır; bu da vücudu güçlendirmek ve sıvı akışını durdurmak gerektiğinde işe yarar. Şaraptan damıtma yoluyla hayat suyu elde edilir. Bu isim, insan hayatını koruyucu olağanüstü özelliklerinden dolayı verilmiştir. Çünkü bu gerekli özen gösterilerek en iyi şaraptan hazırlandığında, haklı olarak hayat suyu denebilir.

İçine konulan her şeyi bozulmaktan koruduğu gibi, bu hayat suyu onu içenlerin hayatını da korur. Bedenlerindeki tüm çürümeyi temizler, korur, onarır, besler, savunur ve ömrü uzatır. Çünkü sadece doğal vücut ısısını korumakla kalmaz aynı zamanda hayati enerjiyi de yeniden canlandırır ve yaşama gücünü artırır. Mideyi ısıtır, beyni kuvvetlendirir, zihni keskinleştirir, görmeyi netleştirir ve hafızayı destekler. Özellikle soğuk tabiatlı, midelerinde

nell'Apoplessia, nella melancholia, nella Paralisia, nelle profundità del sonno, nel tremore, & battimento del cuore, & nelle sincopi bevendosene ogni giorno un cucchiaro la mattina à digiuno. Ma diventa molto piu valorosa, & efficace preparandosi ella come faccio io in questo modo. Piglia adunque di Cinnamomo una oncia, di Gengevo dramme quattro di tutti i sandali di ciascuno dramme sei, di Garofani, di galanga, di noci moscade di ciascuna dramme due & meza, di Macis, di Cubebe d'ambedue una dramma, di Cardamomo maggiore, & minore, di seme di nigella di ciascuno dramma una & meza, di radici d'Angelica, di Gaariofillata, di Regolitia, di calamo aromatico, di Valeriana minore, di foglie di sclarea, di Thimo, di Calamento, di pulegio, di menta, di serpillo, di maiorana di ciascuno dramme due; di rose rosse, di fiori di salvia, di Betonica, di Rosmarino, di stechade, di Buglossa, di ciascuno una dramma & meza, di corteccia di Cedro tre dramme, di specie di Diambra d'Aromatico rosado, di Diamosco dolce, di Diamargariton, di Diarhodon, di lettovario di gemme di ciascuno tre dramme.

Fassi di tutto polvere, la quale si mette in macera con libre dodici d'acqua di

hamlık ve gaz biriken, balgamı olan ve soğuk rahatsızlıklarına yatkın insanlara oldukça yararlıdır. Bu yüzden mide ve vücuttaki gaz sancılarında, baş dönmesinde, sara hastalığında, inmede, melankolide, felçte, derin uyku halinden uyanamama durumunda, titreme ve kalp çarpıntısında, bayılma nöbetlerinde her sabah aç karnına bir kaşık içilirse mucizevi faydalar gösterir. Fakat benim yaptığım gibi hazırlanırsa çok daha güçlü ve etkili hale gelir. Bu şekilde olması için şu malzemeleri alın: Bir ons tarçın, 4 dirhem zencefil, her tür sandal ağacından altışar dirhem, 2.5 dirhem karanfil, galangal ve muskat cevizi, 1 dirhem macis ve kebabe, büyük ve küçük kakuleden 1.5 dirhem, çörek otu tohumu, 1.5 dirhem melekotu kökü, karanfil kökü, meyan kökü, güzel kokulu kamış, küçük kediotu kökü, şerbetçiotu, kekik, fesleğen, nane, yabani kekik, mercanköşk yapraklarından ikişer dirhem, kırmızı gül yaprakları, adaçayı çiçeği, betonica, biberiye, lavanta ve boru çiçeğinden 1.5 dirhem, 3 dirhem sedir kabuğu, diambra baharatı, aromatik gülsuyu, diamosk tatlısı, diamargariton ve diarhodon türlerinden üçer dirhem. Bu tarifle hazırlanan su, çok daha güçlü ve etkili olacaktır.

Tüm malzemeler toz haline getirilir ve bunlar on iki libre en üst kalitedeki

Vita alleatissima in un vaso, over boccia di vetro ben serrata con cerra per quindici giorni continui, & poi si fa lambiccare in bagno, serrando cosi diligentemente le giunture de i vasi, che non possino punto respirare. Mettesi poi nell'acqua lambiccata di Sandadi ciascuno tre dramme. Fassi di tutto polvere, la quale si mette in macera con libre dodici d'acqua di vita ellettissima in un vaso, over boccia di vetro ben serrata con cera per quindici giorni continui, & poi si fa lambiccare in bagno, serrando cosi diligintemente le giunture de i vasi, che non possino punto respirare.

Mettesi poi nell'acqua lambiccata di Sandalo odorato tagliato minuto due drammei & di Mosco, & Ambra legati in tela rara come in uno bottone di ciascuno uno scropolo, & di Giulepo rosado chiaro una libra. Cio fatto si conquassa nel vaso molto bene ogni cosa fin che il Giulepo s'incorpori con l'acqua, & serrata dipoi la bocca del vaso con cera, & carta pergamena, si lascia cosi riposare per quindici dì continui, fino che si chiarifichi bene, & cosi diventa ella Anthidoto valorosissimo per tutte le cose predette. Imperoche non solamente beuta, ma shruffata nella faccia ritorna in se gli epilittici, le donne suffocate dalla

hayat suyu ile birlikte cam kapta veya şişede ağzı mum ile sıkıca kapatılarak on beş gün boyunca bekletilir. Sonrasında kap, su banyosunda damıtılır ve kapların birleşim yerleri o kadar dikkatlice kapatılır ki hiçbir surette hava kaçamaz. Damıtılmış suya üçer dirhem hoş kokulu sandal ağacı tozu eklenir. Tekrar tüm malzemeler toz haline getirilir ve on iki libre en üst kalite hayat suyu ile bir cam kapta bekletilir. Kap, mum ile sıkıca kapatılarak on beş gün boyunca maserasyona bırakılır.

Daha sonra kap, su banyosunda damıtılır ve kapların birleşim kısımları tamamıyla hava geçirmez biçimde kapatılır. Damıtılmış suya ince doğranmış iki dirhem hoş kokulu sandal Ağacı, ince bir kumaşa sarılarak düğüm yapılmış misk ve amberden birer tane eklenir. Üstelik bir libre berrak gülsuyu şurubu da eklenir. Bu işlem bittikten sonra karışım, cam kapta iyice çalkalanarak gülsuyu şurubunun suyla tamamen birleşmesi sağlanır. Ardından, kabın ağzı mum ve parşömen kağıdı ile kapatılır ve karışım on beş gün boyunca dinlenmeye bırakılır. Bu süre sonunda iyice durulaşır ve böylece tarif edilen tüm rahatsızlıklar için oldukça güçlü bir panzehir olmuş olur.

madrice, & coloro che tramortiscono. Restituisce la loquella perduta, & ritiene in vita alle volte coloro che muoiono tanto di tempo che fa parere à gl'astanti cosa miracolosa. Mettesi ne i cristeri che si fanno per i dolori colici al peso d'una oncia con presentaneo giovamento, dove il male proceda da ventosità, ò da frigidi homori, & massimamente aggungendovisi due dramme di Theriaca, & due di Mitridato. In somma è questa Acqua unico & presentaneo rimedio in tutti i morbi frigidi. Chiamano i Greci il Vino, Οἶνος: i Latini, Vinum: Tedeschi, Vuein: li Spagnoli, Vino (Matthioli, 1568, s. 1379-1382).

Şöyle ki bu su sadece içilirse değil aynı zamanda yüze serpiştirildiğinde sara hastalarını, rahim kaynaklı baygınlık geçiren kadınları ve bayılan kişileri kendine getirir. Kaybolan konuşma becerisini geri kazandırır ve bazen ölmek üzere olan kişilere öyle bir yaşam süresi kazandırır ki, etrafındakilere mucizevi bir olay gibi gelir. Kolik ağrılar için hazırlanan lavmanlarda bir ons ağırlığında kullanıldığında özellikle ağrılar gazdan veya soğuk sıvılardan kaynaklanıyorsa hemen fayda sağlar. Özellikle buna iki dirhem tiryak ve iki dirhem Mithridat eklenirse etkisi daha da güçlenir. Kısacası bu hayat suyu, tüm soğuk kaynaklı hastalıklarda eşsiz ve hızlı bir çare sunar. Şaraba Yunanlılar, Οἶνος: Latinler, Vinum: Almanlar, Vuein: İspanyollar, Vino demişlerdir.

Del vino Aromatite, Cap. XL

Il vino Aromatite si fa cosi. Prendi di palma, d'aspalatho, di calamo odorato, di spica Celtica, di ciascuno quattro sestarij: & fatto che n'haurai polvere, impastala con vino passo, & fanne bocconi grossi, & mettigli in dodici sestarij di mosto austero, & serra bene il vaso, & lascialo cosi riposa resino à quaranta giorni: & come l'havarai purgato dalla feccia, riponlo. Fassi anchora in altro modo cosi. Prendi di calamo odorato una oncia, di radici di valeriana dramme sette, di costo due dramme, di nardo di Soria dramme sei, di cassia una oncia, di croco quattro dramme, d'amomo dramme cinque, d'asaro dramme quattro. Pesta insieme ogni cosa, & lega in una tela, & sommergi tutto in un cado di mosto: & dapoi che havrà finito dibollire il mosto, tramutalo. Vale à i dolori di petto, di costato, & di polmone, alla difficultà dell'orina, al freddo che viene nel principio delle febbri, al ritenimento de i mestrui, & à coloro, che cavalcano, ò caminano per luoghi freddi. assottiglia la grossezza della flemma, fa buon colore, provıca il sonno, & leva i dolori: giova à i malori delle reni, & della vescica (Matthioli, 1568, s. 1393).

Aromatik Şarap

Aromatik şarap şu şekilde hazırlanır: Dört sestari miktarında, hurma yaprağı, deve dikeni, hoş kokulu eğir otu ve sümbüli rumi al. Bunları toz haline getirip şıra ve şarapla yoğur ve iri lokmalar yap. Bu lokmaları on iki sestari miktarında sert şıraya ekle ve kabı sıkıca kapatarak kırk gün boyunca dinlenmeye bırak. Ardından tortusundan arındırıp sakla. Başka bir yöntem de şu şekildedir: Bir ons hoş kokulu eğir otu, yedi dirhem kedi otu, iki dirhem kıst otu, altı dirhem Suriye sümbülü, bir ons sinameki, dört dirhem safran, beş dirhem kakule ve dört dirhem fındık otu al. Hepsini birlikte döv ve bir beze sararak bir fıçı şıraya batır. Şıra kaynama işlemini tamamladıktan sonra şarabı başka bir kaba aktar. Bu şarap, göğüs, kaburga ve akciğer ağrılarına, idrar yapamamaya, ateşlerin başlangıcında oluşan soğukluğa, adet kanamalarının gecikmesine ve soğuk yerlerde yolculuk eden veya yürüyen kişilere yararlıdır. Balgamı zayıflatır, iyi bir ten rengi sağlar, uyku verir ve ağrıları yatıştırır. Ayrıca böbrek ve mesane rahatsızlıklarına da faydalıdır.

Della pietra Memphite., Cap. CXV

Ritrovasi la pietra Memphite in Egitto appresso à Memphi, grande come ciottoli, grassa, & di diversi colori. Dicesi, che trita, & impiastrata sopra quelle membra, che si vogliono ò segare, ò abbrusciare, le stupedisce senza pericolo, di modo che non sentono dolore alcuno (Matthioli, 1568, s. 1450).

Memfis Taşı

Memfis Taşı, Mısır'da Memfis yakınlarında bulunur. Bu taş çakıl büyüklüğünde, yağlı bir yapısı vardır ve farklı renklerdedir. Rivayet edilir ki, bu taş ezilip kesilmesi veya dağlanması gereken uzuvlara sürülürse, herhangi bir tehlike olmaksızın o bölgeyi uyuşturur ve hiçbir surette acı hissedilmez.

4. OSMAN BİN ABDURRAHMAN

4.1. Hayatı

Mühtedi kelimesinin sözlük anlamı "hidayeti bulan, doğru yola giden, din-i İslam'a dahil olan" şeklindedir (Vefik Paşa, 1888, s. 1410). 17. yüzyıl – 19. yüzyıl arasında Avrupa'da doğup, sonrasında Müslüman bir ülkeye yerleşerek hem İslam dinine girmiş hem de o ülkenin geleneklerini benimsemiş kişiler mühtedi olarak tanımlanmıştır (Abdeljaouad vd., 2016). Osmanlı Devleti'nde Modern Avrupa'nın ilim ve tekniğinin çeviriler aracılığıyla aktarılmasında, Avrupa kültürünü ve dillerini iyi bildikleri için mühtediler büyük rol oynamışlardır (Şeşen, 1997).

Bu kişilerden birisi, Osman b. Abdülmennan ve Osman b. Abdurrahman adlarıyla bilinen[183] fakat Müslüman olmadan önceki gerçek adı bilinmeyen bir Belgrad Divanı tercümanıdır. Osmanlı padişahlarına bağlılığını dile getirmek için Osman ismini, o dönem din değiştirenlere Abdülmennan / Abdurrahman denildiği içinse bu isimleri kullanmıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Nereli olduğu konusunda farklı görüşler vardır. 1785 yılında Viyana'da yayınlanan bir habere göre Osman b. Abdurrahman 72 yaşında[184] vefat etmiştir ve aynı haber kendisinden söz ederken Almanya'da doğduğunu söylemiştir (Abdeljaouad vd., 2016). Tayyib Okiç'e göre Bosnalıdır (1966)[185]. Ramazan Şeşen'e göre ise Avusturya veya Macar asıllı bir mühtedidir (1997).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan, Hicri 13 Zilhicce 1197 (Miladi 30 Kasım 1783) tarihli bir kayıtta; Osman b. Abdurrahman'ın aslen Avusturyalı olduğu, Niş'in işgali sırasında serasker generalinin yanında sır kâtibi iken Urumçe (?) Kalesi yakınlarında İslamiyet'i kabul ettiği bilgisi geçmektedir. Aynı kayıtta kendisi hakkında verilen bilgiler: "Müslüman olduktan sonra okumaya ve yazmaya istekli olmuştur, bu yüzden ilim tahsil etmiş, Avusturya ülkesindeyken de Avrupa kitaplarında yetkinliğinden dolayı tıp ve hendese ilmine dair birçok kitabı Arapça ve Türkçeye çevirmiştir. Avusturya içinde tanıdıkları olduğu ve kendisine halen yazılar geldiği için mevcut durum hakkında, halk arasında dolaşan haberlerle ilgili sorular yöneltilmiştir. O da Avusturya'nın savaş hazırlığı içerisinde

[183] Bu tez çalışması boyunca Osman b. Abdurrahman adı tercih edilecektir. Çünkü Kitab el-Nebat'ta Soporifik Droglar" bölümü için kullanılacak olan üç farklı nüshanın mukaddimesinde kendisinden "Mahruse-i Belgrad Tercümanı Osman b. Abdurrahman" şeklinde bahsetmiştir.
[184] Ölüm yılı ve yaşı göz önünde bulundurularak 1713 yılında doğduğu söylenebilmektedir.
[185] Esra Nur Osta'ya göre Okiç'in, yazarı Bosnalı olarak tanımlamasının sebebi Osman b. Abdurrahman'ın Kitab el-Nebat eserinde drog isimlerinin Boşnakça karşılıklarını da vermiş olmasıdır (2023).

olduğunu, Viyana'dan askeri mühimmatın Macaristan ve Hırvatistan'a sevk edildiğini, Osek ve Varadin Kalelerine fazlasıyla önem verildiğinden ve halkın savaş olacak korkusuyla telaşa düştüğünden bahsetmiştir. Ancak yine de savaş olmayacaktır çünkü Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında bulunan Fransa, Prusya ve İngiltere gibi dost devletlere haber verilmiştir ve onların orta yolu bulması beklenmektedir (TS.MA.e / 706 – 17, No: 4980 /1).[186]

Yahudilik' ten mi yoksa Hristiyanlık' tan mı İslam'a döndüğü hakkında kesin bir bilgi yoktur. Mahdi Abdeljaouad vd. göre önceden Hristiyan iken sonradan Müslüman olmuştur (2016). Ahmet Ağırakça' ya göre ise Yahudilik' ten İslam'a geçmiştir (2004, s. 60). Belgrad'a neden geldiği ve tam olarak ne zaman geldiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Fakat 1717 sonrası Belgrad'a yerleşen Alman ailelerinden birisine mensup olduğu düşünülmektedir. Köprülü Hacı Hafız Ahmed Paşa (ö. 1769) Belgrad valisi iken divan katipliği görevine getirilmiştir (Abdülmennan, 2021, s. 26). 1747 yılından itibaren Belgrad kalesinde Osmanlı yöneticileri için tercümanlık ve mütercimlik görevlerinde bulunmuştur hatta Belgrad Divanı'nda ikinci tercüman olmuştur. Sonraki yıllarda ise baş mütercimlik makamına getirilmiş ve diplomatik heyet geldiğinde bu resmi görüşmelerin tercümanlığını yürütmüştür. Bunun yanı sıra Habsburg Hanedanı İmparatoriçesi Maria Theresia' nın (1745-1765) valileri ile diplomatik, ticari ve ilmi konularda olduğu düşünülen yazışmalar sürdürmüştür (Abdeljaouad vd., 2016).

Tercüme ettiği eserlere ve diplomatik ilişkilerde mütercimliğini yürüttüğü dillere bakıldığında (Latince, Almanca, Fransızca, Arapça, Boşnakça) birçok dili bilmesi ve kültürlü oluşuyla yabancı heyetler tarafından takdir edilmiş bir kişidir. Ayrıca ara sıra tüccarlar vasıtasıyla Viyana, Leipzig ve Breslau (günümüzdeki ismi Wroclaw) gibi şehirlerden Almanca kitaplar getirttiği bilinmektedir (Abdülmennan, 2021, s. 28).

Ramazan Şeşen, Osman b. Abdurrahman'ın mühendishanenin ilk hocalarından olduğunu dile getirmiştir (1997). Esra Nur Osta ise, Osman b. Abdurrahman'ın *Hediyyetü'l Mühtedi* eserinin el-Ezher ve Princeton nüshalarının zahriye kısmında "Sultan Mahmut zamanında Belgrad Kalesi'nde mühendis ve tercüman olan Osman" ifadesinin yer aldığını tespit etmesiyle onun bir zamanlar mühendis olabileceği fikrinin doğruluğunu ortaya koymuştur (2023). Fakat hocalık yaptığı konusunda kesin bir veri henüz yoktur. Bunların

[186] Bu kaydın arşivdeki başlığı "Osmanlı-Avusturya harbinde esir düştükten sonra Müslüman olan ve halen Belgrad Tercümanı Osman Efendi'nin verdiği bilgiler; Avusturya'da harp hazırlığı görülüyorsa da gönüllü asker yazılmadıkça Avusturya'nın harp edemeyeceği, fakat hazırlıklı olunması gerektiği" şeklindedir.

haricinde entelektüel bir kişiliğe sahip olan Osman b. Abdurrahman'ın özel hayatına ve eğitim hayatına dair bir bilgi bulunmamaktadır, yalnızca yine Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı arşiv kayıtları vardır. Bunlar şu şekildedir:

- "Belgrad Tercümanı Osman'ın bir senelik mütedahil yevmiyelerini aldığına dair makbuz" (C..DH../309 – 15428)
- "Belgrad Kalesi Tercümanı Osman Efendi'nin Belgrad cizyesi malından aldığı maaşının mahsup muamelesinin yapılması için irad ve masraf tezkiresinin verilmesi" (AE.SABH.I../344 – 24093)
- "Belgrad Kalesi Tercümanı Osman Efendi'ye mahsus vazife müterakiminin alındığı. g.tt" (C..AS.. /1098 – 48463)
- "Belgrad Kalesi Tercümanı Osman'ın yevmi kırk akça yevmiyesinin Belgrad cizyesinden alındığı" (C..AS../ 740 – 31088)

4.2. Eserleri

Osman b. Abdurrahman'ın kaleme aldığı eserler kronolojik olarak şu şekildedir:

1. 1751 yılında tamamlanan **Tercüme-i Kitab-ı Coğrafya** (Coğrafya Kitabının Tercümesi**)** eseri, Bernhard Varenius'un (ö.1650)[187] 1650 yılında basılmış olan "Geographia Generalis in qua Affectionnes Generalles Telluris Explicantur" isimli eserinin Osmanlı Türkçesine tercümesidir (İhsanoğlu, 2000, s. 157).
2. 1777 yılında tamamlanan **Kitab el-Nebat** (Bitkiler Kitabı) eseri, Pietro Andrea Matthioli'nin I Discorsi eserinin, 1563 Almanca "New Kreüterbuch mit den allerschönsten und artlichsten Figuren aller Gewechß dergleichen vormals in keiner sprach nie an tag kommen" isimli baskısından yaptığı Osmanlı Türkçesi çevirisidir.
3. 1779 yılında tamamlanan **Hediyyetü'l-Mühtedi** (Mühtedi'nin Hediyesi) eseri, 1770-1774 yılları arasında yaşanan Osmanlı- Rus savaşı sırasında geometrinin

[187] 1622-1650 yılları arasında yaşamış fiziksel coğrafya uzmanıdır. Königsberg Üniversitesi ve Leiden Üniversitesi'nde matematik, doğa tarihi ve tıp alanlarında eğitim almıştır. Leiden Üniversitesi'nden tıp doktoru unvanını aldıktan sonra doktorluk yapmayı düşünmüştür. Sonrasında Otuz Yıl Savaşları dolayısıyla büyük zarara uğramış Hannover şehrinden ayrılarak Amsterdam'daki denizcilerin keşifleri vasıtasıyla coğrafya alanına yönelmiştir. Coğrafya alanında birçok eser kaleme almıştır (Bullough, 1981).

harp sanatına uygulanması ile alakalı, hem Almanca ve Fransızca kitaplardan tercüme ederek hem de güncel bilgiler doğrultusunda ekleme ve çıkarmalar yaparak Arapça kaleme aldığı bir eseridir (Abdülmennan, 2021, s. 28; Osta, 2023).

4. 1782 yılında tamamlanan **İlm-i Ma'rifet'üt-Taktir** (Miktar Tayini İlmi) eseri, Gottfried Heinrich Burghart'ın (ö.1771)[188] damıtmalar konusundaki yayınlanan "Zum allgemeinen Gebrauch wohleingerichtete Destillierkunst" isimli eserinin Osmanlı Türkçesi tercümesidir. Burghart'ın aynı eserinin 1736 yılındaki ekini ise **Zamai'mü Kitabi Ma'rifeti't-Taktir** (Miktar Tayini Kitabına Ekler) şeklinde çevirerek tercümesine ilave etmiştir (Abdeljaouad vd., 2016).

Bu çalışmanın içerisinde Osman b. Abdurrahman'ın *Kitab el-Nebat* eseri ele alınacaktır. Eseri çevirmeye Köprülü Hacı Hafız Ahmed Paşa'nın desteği ve teşvikiyle başlamış, fakat henüz tamamlanmadan Hafız Ahmed Paşa vefat ettiği için Melek Mehmed Paşa'ya (ö.1802) ithaf etmiştir (Abdülmennan, 2021, s. 29). Bu eserin Türkiye kütüphanelerinde bulunan nüshaları şu şekildedir:

- Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 3242
- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, nr. 5505
- Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 709
- İstanbul Üniversitesi, TY, nr. 1221
- Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, nr. 2486
- Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 19/1
- Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 417

Bu çalışmanın "Kitab el-Nebat'ta Soporifik Droglar" bölümü için Osman b. Abdurrahman'ın Hacı Mahmud nr.5505 nüshası, Veliyyüddin Efendi nr.2486 nüshası ve Zeytinoğlu nr.417 nüshası kullanılmıştır[189]. Çünkü bu üç nüsha, diğerlerinden daha okunaklı, tertipli ve sayfa numaraları daha düzenlidir. Kullanılacak olan bu üç nüshanın mukaddime bölümlerinde, kitabın dört bölüme ayrıldığı ve her bir kitapta hangi drog

[188] Hakkında detaylı bilgi bulunamamıştır.
[189] Bu çalışma boyunca bu üç nüshadan atıf verilirken kısaltmaları kullanılacaktır. Veliyyüddin Efendi için V2486, Hacı Mahmud için HM5505 ve Zeytinoğlu için Z417 şeklinde.

türlerinin ele alındığı dile getirilmiştir. Birinci kitapta büyük ağaçlar, küçük ağaçlar ve çalılar; ikinci kitapta bostanlarda ekilip kullanılan bitkiler ve çiçekler; üçüncü kitapta sahralarda, denizlerde ve nehirlerde yetişen bitkiler; dördüncü kitapta ise yararlı ve zararlı bitkiler anlatılmıştır (Abdurrahman; V2486, s. 2b, HM5505, s. 3a, Z417, s. 2b). Matthioli'nin eserinde bulunan ve şarapların ele alındığı beşinci kitap *Kitab el-Nebat*'ta bulunmamaktadır. Mukaddimenin ardından içindekiler kısmında kitaplar elif (ا), be (ب), cim (ج) ve dal (د) harfleri ile sınıflandırılmıştır. Bu harfler ebced harflerine uygun düzenlenmiştir. Böylece elif harfi birinci kitap, be harfi ikinci kitap, cim harfi üçüncü kitap ve dal harfi dördüncü kitaptır. Ayrıca her bir drogun yanında sayfa numarası ve ait olduğu kitabın harfi verilmiştir.

Osman b. Abdurrahman'ın, Matthioli'nin eserini hangi dilden ve baskıdan çevirdiği hususunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Bazı araştırmacılara göre, Osman b. Abdurrahman Latince baskı *Commentari* 'yi çevirmiştir (Okiç, 1966; Şeşen, 1997). Mahdi Abdeljaouad vd. göre Almanca baskı *New Kreüterbuch* 'tan çevirmiştir (2016). Mustafa Yavuz'a göre ise Köprülü Kütüphanesi Hacı Ahmed Paşa kitaplığında nr. 371'de 1568 tarihli İtalyanca baskı *I Discorsi* bulunduğu için bu eserden çevirmiş olması muhtemeldir (2023, s. 254). Hatta daha önce bahsedilen "Yahudilikten İslam'a geçmiştir" iddiası baz alınarak söz konusu 1568 tarihli İtalyanca baskıdaki bitki çizimlerinin yanlarında bulunan İbranice harflerle yazılı drog isimlerinin Osman b. Abdurrahman tarafından eklenmiş olabileceği gibi yeni bir iddia öne sürülebilir. Fakat her iki iddiayı da doğrulayacak kanıt henüz bulunmamaktadır.

V2486, HM5505 ve Z417 nüshalarının içerisindeki drogların anlatım şekli ve verilen bilgiler incelendiğinde Osman b. Abdurrahman'ın *Kitab el-Nebat* eserini 1563 tarihli Almanca *New Kreüterbuch* 'tan çevirdiği tespit edilmiştir. Çünkü Almanca baskıda droglar sırasıyla;

- Geschlecht und Gestalt (Cinsiyet ve Şekil),
- Natur, Krafft und Wirkung (Doğası, Gücü ve Etkileri),
- In Leib (Dahili Etkileri)
- Aussen (Harici Etkileri) alt başlıkları altında incelenmiştir.

Osman b. Abdurrahman aynı anlatım tarzını *Kitab el-Nebat* nüshalarında da benimsemiştir. Bunlar sırasıyla;

- باب دربیان... (…açıklaması hakkındaki bölüm)
- طبیعتی (tabiatı)
- منافع داخلەلری (dahili faydaları)
- منافع خارجەسی (harici faydaları) şeklindedir.

Drog içerikleri de Almanca baskı ile uyumludur. Üstelik Osman b. Abdurrahman' ın *Kitab el-Nebat*' taki "ا،ب،ج،د" sınıflandırması Handsch' ın *New Kreüterbuch* eserinde "A, B, C, D" şeklindedir.

Kitab el-Nebat'ta, Dioscorides' te tespit edilmiş olan on sekiz adet soporifik drogun on tanesi (kakule ile siyah kakule bitkisi aynı olmadığından dolayı aslında dokuz drog) bulunmaktadır. Osman b. Abdurrahman bu on adet drogu yukarıda bahsedildiği gibi Almanca baskıdan çevirmiştir ve arada kendi bilgi ve yorumlarını da ilave etmiştir. *Kitab el-Nebat* on sekizinci yüzyılda kaleme alındığı için drog anlatımlarında geçen ağırlık ve ölçü birimleri o yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde kabul edilen karşılıkları verilmelidir. Bunun için Kürkman' ın "18-20. yüzyıl arasında İstanbul ve civarında kullanılan ağırlık birimleri ve karşılıkları" tablosu kullanılacaktır

Tablo 4

Kürkman, Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri, 18. Yüzyıl Osmanlı Devleti Ağırlık Birimleri ve Karşılıkları (2003, s. 113)

1 Çeki	4 Kantar = 195 okka	250 kg
1 Kantar	44 Okka veya Kıyye	56,4496 kg
1 Batman	6 Okka	7,69767 kg
1 Lodra	176 Dirhem	564,4959 gr
1 Dirhem	4 Dang = 16 Kırat	3,207363 gr
1 Dang	4 Kırat	0,801840 gr
1 Kırat	4 Şa'ir	0,20046 gr
1 Miskal	24 Kırat = 96 Şa'ir = 6 Dang	6000 hardal tanesi
1 Miskal	1,5 Dirhem	4,81104 gr
1 Rıtıl	876 Dirhem	2,809 kg

4.3. Kitab el-Nebat'ta Soporifik Droglar

قاقله

باب دربيان قاقله: بونلر اوج دورلودر، برى قاقله كبيره دركه ظاهرده انجيره مشابه در قبوغى قرمزيه مائل كولى رنكنده واترافى خطوطلودر جوفى قرفريه مائل تخم ايله وملودر هر بر دانه سى بياض زارلر ايله مافوف برى برندەن منفصلدر مذاقى كسكين و برانجه سى خوب، اولديغندن بعض ديارده اشبوا قاقله تخمنه الجنان حبّ دميشلردر. وبرى قاقله وسطى دركه اوزون اولوركبچى پرمق مقدارى و اوج كوشەلودر قبوغى دخى قاقله كبيرەنك رنكنده در و پكدروخطوطى واردر جوفنده ايكى صينه قرمزيه مائل طولانى تحمى واردركه برى برندن بياض زار ايله منفصلدر. وبرى دخى قاقله صغيره مشهورەدر كوجّك و قصّه و اوج كوشه لودر قبوغى بياضه مائل در ايچنده اولان تخم كوجّك در اينجه بياضرق زارايچنده ملفوفدر، بو اوج نوع قاقله نك مذاقلرى كسكندر ولطيف و خوش قوخولرى واردر مرارتلوقى يوقدر واكن جمله دن كسكين و قوّتلو. قاقله كبيرەدر اندن قاقله صغيرەدر بو ايكيسى تداويده وغيريده اكثريا استعمال اولنورلر. اضعفى قاقله وسطيدر **طبيعتلرى** حارّ ويابسدر **منافع داخلەلرى** قاقله و حبّ الجنان قلب دتره مسنه وسرسام باش ايچون ايچره لرايودر سحق ايدوب شوروا وياخود تازه صفرائ صوييله ايچورسلر معدەيه قوّت ويرر هضمى دخى قوىّ ايدر، قاقلەيى سحق ايدوب مقدارنجه قرنفل قارشدروب بال صوييله وياخود باده ايله ايچورسلرمعده بولانمسين، واستفراغى منع ايدر. قاقله وانيسون برابر الوب وسحق ايدوب ايچورەلر. طعامه اشتها كتودر.

برود تدك حاصل اولان جميع ايج اغريلرينه قاقلەئ استعمال ايتمك نافعدر خصوصا عورت قسمنه **منافع خارجەسى** قاقلەئ سحق ايدوب وعسل ايله

Kakule

Kakulenin açıklaması hakkındaki bölüm bunlar üç türlüdür, biri büyük kakuledir ki dış görüşünde incire benzer kabuğu kırmızıya çalan gül renginde ve etrafı çizgilidir içi kahverengiye çalan tohumu pürüzlüdür her bir tanesi beyaz zarlar ile kaplanmıştır birbirinden ayrılmıştır tatları keskin ve bir yönüyle güzel olduğundan bazı bölgelerde işte bu kakule tohumuna cennet tohumu demişlerdir. Ve biri orta boy kakuledir ki uzun olur baş parmak miktarında ve üç köşelidir kabuğu dahi büyük kakulenin rengindedir, sıkıdır, çizgileri vardır, içerisinde kırmızıya çalan iki uzun çizgili tohumu vardır ki birbirinden beyaz zar ile ayrılmıştır. Ve bir diğeri küçük kakuledir meşhurdur, küçük, kısa ve üç köşelidir, kabuğu beyazımsıdır içinde olan tohumu küçüktür, ince beyazımsı zarın içine sarılmıştır, bu üç çeşit kakulenin tatları keskindir, güzel ve hoş kokuları vardır acılığı yoktur ve ancak bütünde (genelinde) keskin ve kuvvetlidir. Büyük kakuleden sonra küçük kakule gelir bu ikisi tedavide ve haricen kullanımı daha çok olur. Daha az etkilisi ortanca kakuledir **tabiatları** sıcak ve kurudur **dahili faydaları** kakule / cennet tohumu kalp titremesi ve baş dönmesi için içmesi iyidir

ezilip çorba veyahut taze safra suyuyla içerseler mideye kuvvet verir sindirimi bile güçlendirir, kakuleyi karanfil miktarınca ezip bal suyuyla karıştırıp veyahut bade (şarap) ile içerlerse mide bulanmasına ve istifraya (kusmaya) manidir. Kakule ve anasonu beraber alıp (eşit miktarda alıp) ezerek içerler. Yemeğe iştah arttırır.

Soğukluk nedeniyle oluşan tüm iç ağrılarına özellikle kadın organına kakuleyi kullanmak faydalıdır **harici faydaları** kakuleyi ezip bal ile karıştırıp yıkama, sürme ve dökme yoluyla insan vücudunda meydana gelen koyu lekelere sürülürse onları ortadan kaldırır.

قارشدروب دوشمکدن اورلمقدن و دوکلمکدر بدن انساندە حاصل اولان سیاه محللره سورسەلر انلری ازاله ایدر.

(V2486, s. 18-19, Z417, s. 18, HM5505, s. 18)

Mürrüsafi ağacı

Mürrüsafi ağacının açıklaması hakkındaki bölüm: Mürrüsafi Arap diyarındandır özel bir ağaç reçinesi veya sakızıdır, ağacı beş veya altı zira kadar olur ve yoğundur ve kabuğu serttir, yaprağı zeytin yaprağına benzerdir illa ki ondan küçük ve dikenlidir mürrüsafinin iyisi hafif ve pürüzlüdür, kokusu hoş, tadı acı ve keskin ve rengi tek (bir) olup alaca olmayandır **tabiatı** ikinci derecede sıcak ve kurudur **içsel faydaları** mürrüsafiyi bakla kadar yutsalar uzun öksürüğe (kronik öksürük) ve ağır solunuma (nefes darlığı) ve yan ağrısına ve ishale -özellikle kan ile gelirse- faydalıdır, ayrıca yemeği sindiremeyip gaz sıkıntısı olan mide zayıflığına faydalı ve güçlendiricidir, mürrüsafiyi ağar otu, eğrelti otu, gaft otu ve Frenkçe' de agrimonia, onunla karıştırıp tüketmek istiska hastalığına [190] yakalanmış olana faydalıdır, bir dirhem mürrüsafiyi damıtılmış semiz otu suyuyla içmek karında olan solucanı yok edip uzaklaştırır, sesi kısılan kimseye gece yattığı vakitte biraz mürrüsafiyi dil altına koyup eridikçe yut veyahut yumurta ile iç sesin açılır iki gün aşırı tutan sıtma için üç dank mürrüsafi, üç dank karabiber alıp ve ezip menekşe suyuyla sıtma gelmeden bir saat kadar önce içip döşeğe yatıp üç defa üç nöbet böyle eden sıtmadan kurtulur **harici**

مرّ صافی اغاجی

باب دربیان مرّ صافی اغاجی: مرّ صافی دیار عربدهن اولر بر مخصوص اغاجك ضمغی ویا ساقزیدر اغاجی بش ویا التی ذراع قدر اولر و پکدر وقبوغی خشیندر یبراغی زیتون یبراغنه مشابه در الاکه اندن کوچك و دیکنلودر مرّصافینك ایوسی خفیف وکورك ورایحه سی خش و مذاقی اجی وکسکین ولونی بر اولوب الاجه اولمیاندر **طبیعتی** ایکنجی درجه ده حارّویابسدر **منافع باطنه** سی مرّ صافی یی بقله قدر یوتسه لر اوکسورك مدیده واغرصولومغه ویان اغریسنه واسهاله خصوصا قان ایله کلورسه ایودر، ودخی طعامی هضم ایتمیوب یل ایله مبتلا الان معده ضعیفه یه نافع ومقوّیدر، **مرّ** صافی یی اغراوتی که اکّا دخی اکرلتی اوتی وغافث وفرنکجه اغریموینادیرانکله قارشدروب تناول ایتمك استسقا مرضنه مبتلی اولانه نافعدر بر درهم مرّ صافی مقطّر سموز اوتی صوییله ایجمك قارنده اولان صوغلجانی هلاك ایدوب سورر، اوازی طوتیلان کمسنه کیجه یاتدیغی وقتده براز مرّ صافی یی دیلی التنه قویوب اریدقجه یوده ویاخد یومرطه ایله ایجه اوازی اجیلور ایکی کون اشوری طوتان ستمه ایجون مرّ صافی اوخ دنك فلفل اوج دنك الوب و سحق ایدوب منکشه بادسیله ستمه کلمزدن اوّل بر ساعت قدر ایجوب ودشکه یاتوب درلیه اوج نوبت بویله ایده ستمه دن خلاص اوله **منافع خارجه سی** مرّ صافی یی صاقزی کبی اغزده جیکّنمك اغزقوخوسین ازاله ایدوب نفسی خوب ایدر، مرّ صافی یی بادهده قینادوب مضمضه ایتسهلر دیشلری و دیش اتنی قوی ایدر وافتدن حفظ ایدر ورطوبت زائده یی تجفیف ایدرکن اندن دیش اتی جورر ودیش ایجینده دلوکلرپیدا اولور، مرّ صافی وافسنتین وترمس وصدف اوتنی برابر صوده قینادوب سیجق ایکن فرج اوستنه بغلسلرحیضی ویاخد حملی اخراج ایدر، شاب

[190] Su toplama, ödem.

faydaları mürrüsafiyi sakızı gibi ağızda çiğnemek ağız kokusunu giderir nefesi güzel eder, mürrüsafiyi şarap ile kaynatıp gargara etseler dişleri ve diş etini güçlendirir ve zarardan korur ve fazla nemi kuruturken ondan diş eti çürür ve diş içinde delikler peyda olur, mürrüsafi, pelin otu, acı bakla ve sedef otunu beraber suda kaynatıp sıcak iken vajinanın üstüne bağlasalar adet kanamasını başlatır veyahut düşük yapmaya sebep olur, şap ile mürrüsafiyi eritip ve merhem gibi olunca ezip bedenin her ne mahalinde tiksindirici koku varsa sürseler ol yad kokuyu giderir, mürrüsafiyi ince toz edip baş ve kulakta olan cerahatlere ekseler o cerahatleri hızlıca iyileştirir hususa ki sümüklü böcek ile hal olundukta, mürrüsafiyi bal ile eritip yüze sürseler yüzde olan çiçek bozuğunu[191] yok eder. Mürrüsafiyi anne sütüyle ezip cerahatli göze uygulasalar gayet faydalıdır ağrısını dindirip cerahatini kurutur ve göze kuvvet verir, mürrüsafiyi meşe yaprağıyla bir miktar kaynatıp başa yağı etseler (yağlasalar) saç dökülmesini engeller, mürrüsafiyi dövüp iğne ile karıştırıp buruna soksalar kronik baş nezlesini bitirir; mürrüsafiden soğutucu bir madde çıkarılır, bu yöntemle öncelikle birkaç yumurta pişirip parçalandıktan sonra her birini ortadan ikiye bölüp ve sarısını çıkarıp baş yerini ezip mürrüsafi ile

ایله مرّ صافی یی حلّ ایدوب و مرهم کبی اولنجه ازوب بدنك هرنه محلّنده راحیئه کریهه سی وار ایسه سورسلر اول ید رایحه یی کیده رر، مرّ صافی یی اینجه غبار ایدوب باش وقولاقده اولان جراحتلره اکسه لر اول جراحتلری تیزخوش ایدر خصوصا کهسموکلی بوجك اتیله حلّ اولندقده، مرّصافی یی بال ایله اریدوب یوزه سورسلر یوزده اولان چیچك بوزوغنی ازاله ایدر. مرّ صافی یی عورت سودیله ازوب جراحتلوکوزه طمزرسه لر غایت نافعدر اغریسین تسکین ایدوب جراحتین قورودر وکوزه قوّت ویرر، مرّ صافی یی میشه یبراغیله بر مقدار قینادوب باشه یاقی ایتسه لر صاج دوکلمسین منع ایدر، مرّ صافی دوکوب و اینه غیار ایدوب برونه ادخال ایتسه لر اسکی باش نازله سین قطع ایدر؛ مرّ صافیدن بردهن استخراج اولنور، بو وجهله اوّلا برقاج یومرطه پشوروب بك اولدقدنصلره هربرینی نصفندن شقّ ایدوب وصاروسین چقاروب بوش یرینی سحق اولنمش مرّ صافی ایله طولدوره اندنصکره بر صوؤق یره ویا بودرومه وضع ایده تا مرّ صافی یاغ کبی سائل اولینجیه دك طوره بو یاغی نقریسه سورسلر اغریسینه تسکین ایدر یاره اثرینه سورسلر اثر ینی ازاله ایدر یوزك بوروشغنه سورسلر یوزی دوز ایدر ولکن برقاج دفعه سورمك کرك، برعورت مرادایتسه که هیاج بر زمان یوزی بورشمیه قوللّنمامش بریکی دمورتاوه سین الوب اتشده قیزدوره وباشنی بز ایله اورتوب واغز طلوسی باده یی براوغوردن اولقیزمش دمور تاوه سی اوستنه، پوسکروب یوزی التنه کتوره تابخاری بر خوشجه یوزینه کلهاندن صکره ینه تاوه یی قیزدوره و اوزرینه بر مقدار اصلاح مرّ صافیدن اتوب وجه سابق اوزره یوزینه دوتسی ایده اندنصکره اول بزی باشندن اندروب انکّله بتون یوزینی صاروب انجق تنفّس ایجون اغز یرینی اجق براغه و اول حالده

[191] Çiçek hastalığından dolayı yüzün delik deşik olma durumuna verilen ad.

دوشکنه یاتوب اویویه وجه مشروح اوذره هرایده ایکی دفعه ایدرسه هیچ بر وقتده یوزی بورشمیه مجرّبدر. (V2486, s. 2-3, Z417, s. 2-3, HM5505, s. 2-3)

doldurduktan sonra bir soğuk yere veya bodruma koysun ta ki mürrüsafi yağ gibi sıvı oluncaya dek dursun bu yağı gut hastasına sürseler ağrısını dindirir yara izine sürseler izi yok eder yüzün buruşuğuna sürseler yüzü düz eder.

Ancak bir kaç defa sürmek gerek, bir kadın murat etse ki hiçbir zaman yüzü buruşmaya kullanılmamış demir tavanın birini alıp ateşte kızdırıp ve başını bir bez ile örtüp ve ağız dolusu şarabı bir uğurdan /oğurdan o ısınmış demir tavanın üstüne püskürüp yüzü altına getire ta buharı bir hoşça yüzüne geldikten sonra yine tavayı kızdır ve üzerine bir miktar iyileştirilmiş mürrüsafiden atıp önceki yöntem üzere yüzüne sürmelidir ondan sonra o bezi başından indirip onunla bütün yüzünü sarıp ancak nefes için ağız kısmını açık bıraksın ve o halde yatağa yatıp uyusun ve daha önce detaylıca anlatıldığı üzere her ay iki defa yaparsa hiçbir vakitte yüzü buruşmaya deneyimlidir.

Kara günlük ağacı

Kara günlük ağacının açıklaması hakkındaki bölüm: bu bir ağaçtır ki ayva ağacına benzerdir illaki yaprakları ayva yaprağından küçük ve uzunca ve görünümü beyazdır çiçeği portakal çiçeği gibi beyaz olur, uzun sap üzerinde yuvarlak ve tepesi sivri yemişi vardır Anadolu'nun bazı sıcak yerlerinde bulunur ağacın bir yerini bıçak ile kesseler, içinden mür-ü safiye benzer bir reçineli sakız akar ki ona kara günlük özü derler iyisi sarı ve yağlı ve yoğun olandır parmaklar arasında ezilince içinden bala benzer nem çıkar **tabiatı** sıcaktır etkisi yumuşatmak ve olgunluğa getirmektir **dahili faydaları** kara günlük özü yalnızca veya şerbetlere karıştırarak kullanmak nezleye, soğuk algınlığına ve öksürüğe tutulmuş sese ve rahim sertliğine ve tıkanıklığına iyidir ve adet kanamasını söktürür, bir miktar terementi ile karıştırıp haplar edip yeseler bahsedilen faydadan başka karnı bile yavaşça yumuşatır ve sonra… [192] ısıtır **harici faydaları** kara günlük özünü yakıp tütününü buruna çekseler soğuk algınlığını ve baştan inen diğer nezleyi defeder vücudun yüzeyinde her ne türlü sertlik varsa kara günlük özünü sürseler onu yok eder ve ayrıca kara günlük özünü gül suyunda iki üç gün ıslatıp şişe imbikle yağını çıkarırlar o yağ bahsedilen hastalıklara faydalı olur, aşırı sıcak

شجره میعه

باب دربیان شجره میعه: بو بر اغاجدر که طولده و شکلده ایوا اغاجنه مشابه در الاکه یبراقلری ابوا یبراغندن کوچك و او زنجه و ظهری بیاضدر چیچکی تورنج چیچکی کبی بیاض اولر، اوزون صاب اوزرنده دکرمی و دوروغی سیوری یمشی واردر اناطولینك بعض سیجق یرلرنده بولنور اغاجنك بر یرینی بجاق ایله شق ایتسهلر، ایجندن مرّ صافی یی بکزر بر راجنه لو ساقز اقارکه اکامیعه سا ئله دیرلر ایوسی صاری ویاغلو وطلو اولاندر پرمقلر اراسنده اذلدقده ایجنده عسله مشابه رطوبت جیقه **طبیعتی** حا رّه در تا ثیری یومشاتمق وکماله کتورمکدر **منافع داخله سی** میعه سا ئله یی یالکزجه ویا شربتلره خلط ایدوب استعمال ایتمك نازله یه وذ کّامه واوکسورکه وطوتلمش اوازه ورحم پرکلکنه وسدّه سنه ایودر وحیضی ادرار ایدر، بر مقدار ترمنتی ایله قارشدروب وحبلر ایدوب یسهلر ذکر اولنان منافعدن بشقه بطنی دخی اهسته تلیین ایدر وسکّرلری اسیدر **منافع خارجهسی** میعه سائله یی یاقوب دوتوننی برونه جکسهلر ذکّامی و باشدن اینن سائرنوازلی دفع ایدر ظاهربدنده هرنه دورلو خشونت وارایسه میعه سائله یی سورسه لر انی ازاله ایدر و دخی میعه سائله یی کولصوینده ایکی اوج کون اصلادوب شیشه اینبکیله یاغنی جقاررلر اول یاغ ذکر اولنان علتلره اقوی اولور، وزیاده حار اولمغله تاشیری دخی ارتقدر زیاده یومشادر وکشاد ایدر.

(V2486, s. 1-2, Z417, s. 1-2, HM5505, s. 1-2)

[192] "سکّر" kelimesinin ne anlama geldiği bilinmemektedir.

olmasıyla taşırır ayrıca çoğaltır, aşırı yumuşaktır ve geniştir.

Marul

Marulun (altı çizili kelimeler marulun Osmanlı Türkçesindeki diğer yazılışları) açıklaması hakkındaki bölüm: Bu bile iki çeşittir. Biri yetiştirilen ve diğeri yabanidir, yetiştirilen marul bile en az miktarda üç türlüdür, birinin yaprağı kıvırcıktır ve ona kıvırcık marul derler. Ve birinin yaprakları yassıdır ve birinin yaprakları ortada buluşup, lahana başı gibi olur ona top marul derler tüm marul türlerinin gövdesi kalktıkta dal budakları çok olur ve beyaz süt ile doludur, küçük ve katmanlı sarı çiçekleri olup, daha sonra (bu çiçekler) yün gibi olup boz rengi veya beyaz tohumu ile beraber uçar gider, marul pek taze iken kesildiğinde tatlıdır ve sütü yoktur, ama olgunlaşınca acı ve sütlü olur, onun için bazıları marul üzerine kiremit parçalarını atarlar ki gövdenin ani kalkmasını engellesinler, marul seyrek ekildiği vakit de ayrı ve yassı olur. Eğer toprağından ötürü, sert ve düzensiz olmakla başlarsa

الخسّ/ صلّوطه / صلط

باب دربين الخسّ يعنى صلّوطه ياخد صلطه: بو دخى ايكى نوعدر. برى بستانى و برى يبانى در، صلّوطه بستانى سى دخى اقل مرتبه اوج دورلودر، برينك يبراغى قيويرجقدر و اكّا قيويرجق صلطه ديرلر. و برينك يبراقلرى يصّى در وبرينك يبراقلرى اورته ده بولوشوب، باشلولحنه كبى اولور اكّا طوب صلطه سى ديرلر جمله انواع صلّوطه ساقه قالقدقده دال بوداقلرى چوق اولور، وبياض سود ايله مملودر، كجّك و قاتمر صارى چيچكلرى اولوب، بعده يوكّ كبى اولوب بوزرنكى ويا بياض تخمى ايله برابر اوچاركيدر،صلّوطه پك تازه ايكن كسلدكده طتلودر وسودى يوقدر،امّا قوجهدقجه اجى و سودلو اولور، انكيچون بعضيلر صلطه اوزرينه كرميد پارچهلرينى وضع ايدرلركه، ساقه قالقمقدن انى منع ايدهلر، صلطه سيرك اكيلديكى وقتده ايرى و يصّى اولور. واكر طپراغندن اوتورى، سرد و پك اولمغله باشلرسه يرندن چقاروب غيرى يره ديكهلر ملايم ويومشاق اولور **طبيعتى** جالينوس ديركه صلّوطه بارد ورطبدر بيكّار صويى كبى، يعضيلر دميشلركه درجه ثالثه ده بارد ورطبدر **منافع داخله سى** صلطه باخصوص قيويرجق اولان صلطئ ئى سركه وزيت ياغى وطوز ايله يمك معديه ايو كلور، تبريد وصوسزلغى دفع ايدر و

yerinden çıkarıp başka yere diksinler mülayim ve yumuşak olur **tabiatı** Galen der ki “Marul pınar suyu gibi soğuk ve nemlidir”, bazıları demişlerdir ki üçüncü derecede soğuk ve nemlidir **dahili faydaları** marul özellikle kıvırcık olan marulu sirke, zeytin yağı ve tuz ile yemek mideye iyi gelir, soğumayı ve susuzluğu defeder, uykunu getirir ve karnı yumuşatır. Kadınların sütlerini artırır yemeğe iştah getirir yemeğin başlangıcında yenilmeli, sıcak iklimlerde gayet kullanılan bir yemektir, marulu kaynatıp yemek fazla besin verir ve hazmı çok kolaydır.

Eskiler böyle yiyecekleri erteler (yemek) sonrasında tüketirlerdi. Nitekim Hekim Galen kendisi üzerine şahitlik edip övgüyle der ki “Bütün sebze ve otun içinde marul kadar gerek gençliğimde gerek yaşlılığımda nefsime yarayan yoktur sıcak olan mide safrasını giderirdi ve rahatsızlığımı uykuya çevirirdi. Özellikle yağlı et suyunda pişirip ve üzerine şeker ekleyip yenildiğinde marul karnı yumuşatır. Marul tohumunu ezip içmek şehveti engeller ve ihtilamı meneder. Damla damla yakıcı idrar için faydasızdır, bir miktar haşhaş tohumu özü eklenip içildiğinde sürekli yemekte marulu kullandığında göze karanlık getirir (görme bozukluğu yapar), ancak çeşitli hararetli hastalıklara ve kızıllaşmaya (kızarıklığa) faydalıdır, ağır soluğu (nefes darlığı) olan,

اویوخوئی کتورر، و قارنی یومشادر. و عورتلرك سودلرینی ارتورر وطعامه اشتها کتورر طعام ابتدالرنده اکل اولنه سیجق اقلیملرده غایت مستعمل بر طعامدر صلطئ قینادوب یمك زیاده غدا ویرر و هضمی اسهلدر.

اسکیلر انی بویله طعاملری اخرنده استعمال ایدرلردی. نتکیم جالینوس حکیم نفسنه شهادات ایدوب صلطه مدحنده دیرکه جمله سبزوات ایچندن صلطه قدر کرك کنجلغمده و کرك قوجهلغمده نفسمه یرادیغی یوقدر حارّ اولان معده صفراسنی کیدهرر ایدی و راحتسزلغمی اویوخویه تبدیل ایدرایدی. صلّوطه قارنی یومشادر خصوصا یاغلو آتْ صوینده پشروب و اوزرینه سکّراکیلوب تناول اولندقده. صلطه تخمنی سحق ایدوب ایجمك شهوتی قطع ایدر واختلامی منع ایدر وطمله طمله یاقیجی بول ایچون نافعدر، بر مقدار خشخاش تخمی مستحلبی ضمّ اولنوب شرب اولندقده دائما طعامده صلطه یی استعمال ایتمك کوزه ظلمت کتورر، ولکن انواع علل حارّه یه وقزلشیشه نافعدر، اغر صولوغی اولان و قان توکورن وصؤق معده سی اولان وقارننده بلغمی چوق اولان کمسه لر صلوطه ئ یمیهلر**منافع خارجهسی** باشك ومعده نك وجکرك هردورلو علّت حارّئی صلطه اوتیله ویاخود صوی مقطّر ایله علاج ایتمك قابلدر، مثلا صلطه یبراغی، ویاخود عصاره سنه ویا صوی مقطّرینه بزلر اصلادوب اول علّتلرازرینه اودهلر، صلطه ئی صوده قینادوب صوینه ایاقلرین دیزهدك قویسه لر ایوخوکتورر. ودخی تازه یبراغنك عصارهسین حّمای حارّه دن حسته اولان کمسهنك باش اغریسینه ویاخود اویوخوسزلغینه دفع ایچون باشنه وشققلرینه سورهلهر، صلّوطه یی قوروق صوییله قینادوب انکْله غرغره ایتسه لر حنّاقه وییلنجیك دوشمسنه ایودر، صلوطه عصاره سینه زکره سورسهلر شهوتی تقلیل ایدوب منئ تسکین ایدرواکر بر مقدار کافور ضمّ ایتسه لر

kan tüküren, soğuk midesi olan (midesini üşüten) ve karnında balgamı çok olan kimseler yemesinler **harici faydaları** başın, midenin ve ciğerin her türlü hararetli hastalıklarında marul otuyla veyahut damıtılmış suyu ile ilaç yapmak mümkündür, örneğin marul yaprağı veyahut özsuyuna veya damıtılmış suyuna bezler ıslatıp o illetlerin üzerine koysunlar, marulu suda kaynatıp suyuna ayakları dize dek koysalar uyku getirir. Üstelik taze yaprağının özsuyunu hararetli hummadan hasta olan kimsenin baş ağrısını veyahut uykusuzluğunu defetmek için başına ve şakaklarına sürsünler, marulu koruk suyuyla kaynatıp onunla gargara etseler kuş palazı hastalığına ve yılancık düşmesine iyidir, marul özsuyunu zekere sürseler şehveti azaltıp meniyi dindirir ve eğer bir miktar kafur ekleseler kuvvetlendirici olur fakat yabani marul olgunlaştığı vakit yetiştirilmişine benzer, yapraklarından başka zira bunlar bile ensiz ve beyazımsı tüylü ve pek kırtıklı (girintili çıkıntılı) olur, olgunlaştıkça pek dikenli olur, mizacı gayet acıdır üstelik sapları incedir. Nihayetinde sarı çiçekleri vardır.

Kökü pek saçaklıdır ve süt ile doludur, bu marul tarlalarda yabani (bir şekilde) biter, tohumunun kozasında çok süt vardır orak vaktinde onları parçalayıp sütünü bir çömlekte toplayıp güneşte kuruturlar, işbu attarlar (aktarlar) çoğunlukla hindiba

اقوی اولور وامّا یبان صلطهسی قوجهدیغی وقتده بستانیسنه مشابهدر.یبراقلرندن ماعدا زیرا بونلر دخی اکسوز وبیاضرق وتویلو وپك کرتکلو اولور، وقوجه دقده پك دیکنلواولور، مذاجی غایت اجیدر صاپلری دخی اینجه در. ونهایتنده صاری چیچکلری واردر.

کوکی پك صچاقلودر وسود ایله طلودر، بوصلطه تارلالرده یبانی بتر تخمی قوزه سنده چوق سود واردر اوراق وقتنده انلری شقّ ایدوب وسودینه بر جوملکده جمع ایدوب کونشده قورودرلر،واشبو یبانی صلطه یی عطّارلر اکثریّا هندبا یرینه استعمال ایدوب سوررلر، و بو وجهله حسته لره اضراراً جکرمعللجه سیچون ترکیب اولنان هندبا دوای نافعه سنی یبان صلطه سینی یرینه خلط ایتملریله فساد ایدرلر، وخسته ئی علاج ایده جك یرده زیاده امراض ایدلر، **طبیعتی** و**منافع داخلهسی** یبانی صلطه نك عصاره سی یعنی سودی کسکین و اجیدر. و خشخاش تخمنك قوّتنه قریبدر، وبواجلدن بعضیلر انی خشخاش رطوبتنه قارشدروب اندن افیون پیارلر. سود مزبور منیمدر اویوخویی کتورر، واغریلری تسکین ایدر باطعامده تناول ایتمکله ویاخود ظاهرده سورمکله و یاقی ایتمکله سود مزبوردن بر درهم قدر اچمك سرکنجبین ایله استسقاء رتوبت فاسده سنی سورر، سود مزبوری اچمك وبرمقدارینه ذیت یاغیله فرجه ادخال ایتمك عورتلوك منقطع اولان حیضلرینه کیرویه کتورر، سود مزبوری ایچمك عقربلرك وسائر اغولوجانورلرك صوقدقلرینه نافعدر، یبانی صلته نك تخمنی سحق ایدوب ایجمك شهوتی قطع ایدر و اختلامی منع ایدر **منافع خارجهسی** یبان صلطه سودین کوذه سورمك دومانننی وبلود ینی وزارینی ازاله ایدر والله أعلم.

(V2486, s. 95-96, Z417, s. 93-94, HM5505, s. 93-94)

yerine yabani marulu kullanıp sürerler, ve bu bakımdan ciğer rahatsızlığı olan hastalara zarar vermemesi için hazırlanan hindiba devasının faydasını yabani marulun yerine kullanmakla kötülük ederler, hastayı tedavi edecek yerde daha fazla hasta ederler **tabiatı ve dahili faydaları** yabani marul özsuyu yani sütü keskin ve acıdır. Haşhaş tohumunun kuvvetine yakındır. Bu sebepten bazıları onu haşhaş nemine karıştırıp ondan afyon yaparlar. Bahsedilen süt yatıştırıcıdır ve uykuyu getirir, yemekle birlikte almak veyahut dış yüzeye sürmek ve yakı yapmakla ağrıları dindirir, bahsedilen sütten bir dirhem kadar sirkencubin[193] ile içmek istiska hastalığının[194] suyunu yok eder , bahsedilen sütü içmek ve bir miktarını zeytin yağı ile vajinanın içerisine koymak kadınların kesilen adet kanamalarını geri getirir, bahsedilen sütü içmek akreplerin ve diğer böceklerin sokmalarına faydalıdır, yabani marulun tohumunu ezip içmek şehveti keser ve ihtilamı meneder harici faydaları yabani marul sütünden göze sürmek (gözdeki) dumanını, bulutu ve zarını yok eder, Allah bilir.

[193] Sirke ve bal ile yapılan bir içecektir (Ertaş vd., 2017).
[194] İstiska kelimesi vücutta su toplanması anlamına gelmektedir (Unat vd., 2004a).

Sabır otu (Aloe Vera)

Sabır otunun açıklaması hakkındaki bölüm: Attarlarda bulunan sabır bir otun özsuyudur ki, güneşte kurutup zamk gibi olur bu ot Arap ve Hint diyarında çoktur, Frengistan'da bile bazı sıcak memleketlerde onu saksılarda çoğu zaman seyretmek için yetiştirirler, bunun yaprakları iri iki parmak kadar kalındır ve iki üç karış kadar uzun, uçları sivri ve etrafı dikenli olur, gövdesi iki karış kadar uzun, yuvarlak, düz ve kırmızımsıdır, bazı yan dalları bile olur bunların etrafında uçlarına varınca eflatun renginde ve misk-i Rumi çiçeklerinin şeklinde yere eğilimli çiçekleri vardır inceleri keskindir, kökü bir miktar saçaklıdır, bu bitkinin tamamı gayet acıdır, sabır zamkının mahiyeti: Sabır otunun yaprakları sıkılıp özsuyu çıkarıldığında iki türlü sabır meydana gelir. Birine uskutri sabır [195] derler bu üstünden alınan kaymaktır ve üstünü budur, bir miktar kırmızıya eğilimli ciğer rengindedir ve hoş rayihası ve acılığı çok olup ezilmesi ve erimesi kolaydır (ve) ondan sonra sarıya yakın olandır ki ona Sarı sabır derler, ama bunların diplerinde kalan siyah nesne kirli, kumlu ve tortuludur çoğu zaman atlara kullanıldığından Frenkler ona Aloe kavalinum [196] derler, yani kutsal sabır demektir, bazıları sabıra, Arap zamkı

صبر اوتی

باب دربیان صبر اوتی: عطّارلرده بولنان صبر بر اوتك عصارەسیدرکه، کونشده قورودوب ضمغ کبی اولور بو اوت دیارعربده وهنددە جوقدر، فرنکستانده دخی بعض سیجق مملکتلرده انی صقسلرده اکثریّا تماشا ایچون بسلرلر، بونك یبراقلاری سموز ایکی پرمق قدر قالیندر و ایکی اوج قریش قدر اوزون نهایتلری سیوری واطرافی دیکنلو اولور، ساقی ایکی قریش قدر اوزون و دکرمی دوز و قرمزی یه ما ئلدر، وبعض یان داللری دخی اولور بونلرین اطرافنده نهایتلرینه وارنجه ارجوانی رنکنده و مسك رومی چیچکلری شکلنده یره مائل چیچکلری واردر اینجهلری کسکیندر، کوکی بر مقدار صچاقلودر، بونباتك جمله سی غایت اجیدر کیفیت ضمغ صبر صبر اوتنك یبراقلری عصر وعصارەسی تخفیف اولنوب ایکی دورلو صبر حاصل اولور. برینه صبر أُسْقُطری دیرلر اوستندن النان قیماقدر واعلاسی بودر، برمقدارقرمزییه مائل جکررنکندەدر وخوش راحیەسی ومرارتی چوق اولوب ازیلمسی واریمسی اساندربعده صاریه مائل اولاندرکه اکّاصاری صبر دیرلر، وامّا بونلرك دبلرنده قلان سیاەنسنه ناپاك وقوملو وطورتلودر، اکثریّا یارکیرلره استعمال اولندیغندن فرنکلراکّا الوُه قَوالینوم دیرلر، یعنی صبر قدسی دیمکدر، بعضیلر صبره ضمغ عربی ویاخود ضمغ اقاقیائی قارشدروب حیله کارلق ایدرلر .

ولکن رایهەسی ومرارتی نقصانندن وپرمقلر اراسنده اذلدکده غبار اولمادیغندن حیلەسی معلوم اولور **طبیعتی** صبردرجه ثانیەده حار و یابسدر وبرمقدارعفوصتی واردر **منافع داخلهسی** صبر قارنی یومشادر وانی عمل ایجون تهتئ ایدر وصفرائی

[195] Bu Aloe türünün bilimsel adının ne olduğu bilinmemektedir.
[196] Latince bir kelimenin okunuşuna göre yazılmıştır. Latince halinin "Aloe cavalinum" olduğu düşünülmektedir. Fakat bu isimle yapılan araştırmada herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır.

veyahut akasya zamkı karıştırıp hilekarlık ederler.

Ancak rayihası ve acılığı eksikliğinden ve parmaklar arasında ezilince toz olmadığından dolayı hilesi malum olur **tabiatı** sabır ikinci derecede sıcak ve kurudur ve bir miktar burukluğu vardır **dahili faydaları** sabır karnı yumuşatır ve ani ishal için baskılar, safrayı ve balgamı giderir, mideye lavman yapar ve kuvvetlendirir başka müshil şerbetlerine eklendiğinde diğer müshil ilaçlarının mideyi ziyan edip bozmalarından muhafaza eder ve zayıf ciğer hastalığına faydalıdır, sarılığı giderir. Yalnız kullanılmak istendiğinde, hapları dizip tabiata göre şerbeti üç denk ve bir dirhem/bir buçuk dirheme orandır, ama müshil kuvvetli olsun diye murat edildiğinde iki dirhemden üç dirheme kadar olur, sabır otunu damla sakızı ile karıştırıp yemek ağızdan ve boğazdan tükürenlere faydalıdır, bir dirhem sabır ve yarım dirhem damla sakızı (bunları) Pelin otu özsuyuyla ezip bu şekilde haftada iki kere bahsedilen su hastalığının (ödemin) başlangıcında yemek faydalıdır, her gün birer miktar sabır kullanmak insanı çeşitli afetten ve ağır hastalıktan muhafaza eder, bu sebepten attarlarda Sabır, Mür-ü safi ve safrandan hazırlanan habbu'l veba ki habb-i ilahi demekle meşhurdur, bunlar daima hazır bulunur, hastalığı olanlardan koruyup

وبلغمی سورر،معدەئی تنقیه و قوئ ایدرغیری مسهل شربتلره ضمّ اولندقده سائر مسهل اجزانك معدەیه زیان و فساد ایرشدرملرنده حفظ ایدر ومارد وضعیف جکره نافعدر وصاریلغی کیدەرر. یالکز استعمالی مراد اولندقده حبلردوزوب طبیعته کوره شربتی اوج دنك وبردرهم بربجق درهمه وارنجهدر، امّامسهل قوتی اولسون دیو مراد اولندقده ایکی درهمدن اوج درهمه دك اولور، صبری مصطکی ایله قارشدروب یمك اغزدن و بوغاذدن توکورنلره نافعدر، صبر بردرهم مصطکی نصف درهم بونلری افسنتین عصارەسیله ازوب بو منوال اوزره هفته ده ایکی کرّه یمك استسقایه مبتلا اولنلره مرض مزبورك ابتدا ظهورنده نافعدر، هر کون برر مقدار صبر استعمال ایتمك انسانی انواع افاتدن و اغر امراضدن محافظه ایدر، وبوسببدن عطّارلرده صبر و مرّصافی وزعفراندن دوزیلن حبّ الوباکه حبّ الهی دیمکله مشهوردر، دائما حاضر بولنور بونلر، باخسته لکندن حفظ ایدوب ات جکر چورچمسین منع ایدرلر، و بونلردن بشقا دخی صبردن برنوع حباربولنورکه فرنکلر انلره الوه فانغینه دیرلر، حبّ الهیدن زیاده مشهور ومستعملدر رأسه ومعدیه نافعدر، وبلغمی سورر وکونده ایکیشر یواشلینت ویرر بلاخوف بردرهم سیجق قهوه ویا اَتْ صوییله تناول اولنه، باشی تنقیه مراد اولندقده اخشام طعامندن صکره ایکی ساعت کچوب یتاجق وقتده ییهلر، امّا معده ئی تنقیه اچون برساعت اخشام طعامندن اوّل یودەلر، بعضیلر حبّ الهیدن نصف درهم و الوه فانغینه حبلرندن نصف درهم الوب استعمال ایدرلر ایکیسی بر پرده ایوکلورلر.

باصور علّتی اولنلر ویاخود مقعدلرنده حرارتلو شیش اولنلره صبر استعمالندن اجتناب ایدەلر، بر عورتك حیضی منقطع اولوب اقمسه هرصباح علی الّریق اوج عدد بوحبلردن یوده یعنی بشر درهم صبر سحق ایدوب وکفایت قدر فودنج صوییله قارشدروب اوتوز

ciğer etinin çürümesini engeller, ve bunlardan başkası bile sabır otundan bir çeşit iz bulur ki Avrupalılar onlara Aloe fanagina[197] derler, ilahi haptan daha çok meşhurdur ve kullanılmıştır, baş ve mideye faydalıdır, balgamı giderir ve günde ikişer (kullanımı) sakinlik verir, korkmaksızın birer dirhem sıcak kahve veya et suyuyla alınır, başı temizlemek istendiğinde akşam yemekten iki saat geçtikten sonra yatacak zaman yesinler, ama mideyi boşaltmak için akşam yemeğinden bir saat önce yutsunlar, bazıları ilahi haptan yarım dirhem ve Aloe fanagina haplarından yarım dirhem alıp kullansınlar ikisi birlikte etki ederler.

Basur rahatsızlığı olanlar veyahut makatlarında iltihaplı şişi olanlar Sabır otu kullanımından kaçınmalılar, kadınların adet kanamalarının kesilip akmadığında her sabah aç karnına üç adet bu haplardan yutsun yani beşer dirhem sabır otunu öğütüp yeterli olana kadar nane suyuyla karıştırıp otuz adet hap hazırlasınlar **harici faydaları** sabır tozunu taze yara içine ekmek yarayı kapatıp temize çıkarır ve taze et suyuyla pürüzlülüğü giderir ki yara alameti kalmasın ayrıca sabır kapalı mahrem yerlerinde olan cerahatlere, çıban ve kabarcıklara ve erkek çocuklarının sünnet yerinde olan kabuk yaraya iyidir cümlesini onarır, basur memelerinden

عدد حبلر دوزەلر **منافع خارجه سی** صبر غبارینی تازه یاره ایچنه اکمك یاره ئی بتشدروب وتبریه وتازه ات ایله تسویه ایدرکه یاره علامتی قالمیه صبر دخی عورت غلیظه یرلرنده اولان جراحتلر چبان و قبارجقلره وصبیلرك سنّت یرنده اولان قبوق یاره سنه ایودر جمله سین اوڭلدورر، باصورممه لرندن قان بوشاندیغی وقتده اوزرینه صبر غبارینی اکه لر قانی تسکین ایدر صبری عسل ایله قارشدورب سورنمك دوکلمکدن اولان سباەلکه لری، وقان نشانه لرین وانواع خشونتی ازاله ایدر صبری سرکه وکل صوییله قارشدروب باشه اورمق اغریسین دفع ایدر، صبری کل صوییله و یا رازیانه صوییله غسل ایدوب کوزلر اطرافنه سورمك نازلەسین دفع ایدوب کوزه قوّت کتورر، صبری سرکه و عسل ایله قارشدروب سیجقلین اغزده طوتمق انواع جراحتین وچوروغین دفع ایدر. صبری عسل و اوکوز اودی وسرکه ایله قارشدروب مرهم کبی کوبك اوزرینه وضع ایتمك قارنده صوغلجان قاچورر. کیرپکلرنده وقولتق وقاسقده پیدا اولان کنه بتلرین ازاله ایچون صبر اسقطوری کل صوینده حل ایدوب اول محلّلره سورەلر، حاصلی صبر انواع الجق مادّەلر جراحتلر و دلوکلر ودائم اشلر علّتلر ایچون نافعدر. خصوصا اغزده عودت غلیظه یرلرنده اولنلره والله اعلم.

(V2486, s. 168-169, Z417, s. 163-164, HM5505, s. 163-164)

[197] Latince bir kelimenin okunuşuna göre yazılmıştır. Latince halinin "Aloe fanagina" olduğu düşünülmektedir. Fakat bu isimle yapılan araştırmada herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır.

(şişliklerinden) kan geldiği vakit üzerine sabır tozunu serpsinler kanı dindirir sabır otunu bal ile karıştırıp sürmek dökülmekte olan saçları (kelleşmeyi), kan lekelerini ve çeşitli pürüzlülükleri giderir, sabır otunu sirke ve gül suyuyla karıştırıp baştaki kabuklanma ağrısını yok eder, sabır otu gül suyuyla veya rezene suyuyla yıkayıp gözlerin etrafına sürmek nezlesini yok edip göze güç getirir, sabır otunu sirke ve bal ile karıştırıp ağızda bir süre tutmak çeşitli cerahati ve çürüğü defeder. Sabır otunu bal, öküz ödü (safrası) ve sirke ile karıştırıp merhem gibi göbek üzerine sürmek karındaki solucanı kaçırır. Kirpiklerinde, koltuk altında ve kasıkta meydana gelen kene ve bitlerin yok olması için Uskutri sabır otunu gül suyunda çözüp o bölgelere sürsünler, sabır otundan elde edilen çeşitli yakıcı maddelere, cerahatlere, deliklere ve sürekli oluşan hastalıklar için faydalıdır. Özellikle ağızda ve kapalı mahrem yerlerinde (yaralar) olanlara (faydalıdır), Allah en iyisini bilir.

Saz, Kamış

Kamışın yani sazın açıklaması hakkındaki bölüm: bu semtlerde ancak göllerde ve bataklıkta ve sulak yerde olan ince ve zayıf göl sazı bulunur, ama İtalya memleketinin bazı nemli yerlerinde olan bağlarda bir nevi saz dikerler ağaç bulamadığı zaman ondan kazık yaparlar. Zira bahsedilen saz on iki zira kadar uzun ve daha aşağı seviyedeki mızrak kadar kalın olur, bazısı kol kadar kalın olur serttir ve içi boştur, güçlüdür ve boğumları vardır **tabiatı** saz üçüncü derecede sıcak ve kurudur ancak kuruluğu sıcaklığından daha fazladır yanmış kabuğu inceltir (yumuşatır), temizler ve iyileştirir, yaprağı bile temizler ancak gayet soğuktur. Ve bu yüzden yaz günleri özellikle hummadan hasta yatan kimselerin odasında hava serin olsun diye yaprağını odalara döşemek iyidir. **Dahili faydaları** saz kökünü su ile kaynatıp içmek idrarı ve âdet kanamasını söktürür **harici faydaları** saz kökünü döküp yakı etseler insan bedeninden ok, mıh, ağaç hurdalarını ve dikeni çekip çıkarır, kökünü sirkede kaynatıp merhem gibi bele ovarlarsa bel ağrısını dindirir. Taze yaprağını dövüp yakı etseler kızarıklık ve diğer hararetli şişlerin hararetini ve ateşini alır. Kökünü kaynatıp akrebin soktuğu yere sürseler zehrini defeder. Saz kabuğunu sirkede kaynatıp başa sürseler saç dökülmesini engeller. Başkalarında olan yün kulağa girse sağır olur, eski çiftçilikte ve

ساز قصب

باب دربيان قصب يعنى ساز: بو سمتلرده انجق كوللرده وبتاقده وصولاق يرده اولان اينجه وضعيف كول سازى بولنور، وامّا ايتاليا مملكتنك بعض يرلرنده نمناك اولان باغلرده بر نوع ساز ديكرلركه اغاج بولنمديغى وقتده اندن قازق پيارلر. زيرا ساز مزبور اون ايكى ذراع قدر اوزون و ادناسى رمح قدر قالين اولور، بعضى قول قدر قالين اولور پركدر وايچى بوشدر، وقوىّ بوغملرى واردر **طبيعتى** ساز درجئ ثالثه ده حارّ ويابسدر ولكن يبوستى حرارتندن ازيدر يانمش قبوغى ترقيق و تنقيه ايدر و پشور، يبراغى دخى تنقيه ايدر ولكن غايت بارددر. وبو اجلدن ايّام صيفده يبراغنى اوطه‌لرده دوشه‌مك ايودر. خصوصا حمّادن حسته يتان كمسه‌نك اوطه‌سنده هوا سرين اولسون ديو **منافع داخله‌سى** ساز كوكنى صو ايله قينادوب ايچمك بولى وحيضى ادرار ايدر **منافع خارجه‌سى** ساز كوكنى دوكوب ياقى ايتسه لر بدن انساندن اوق مينح اغاج خرده‌لرين وديكنى چكوب اخراج ايدر كوكنى سركه‌ده قينادوب مرهم كبى بيله اورسه‌لر بيل اغرسينين تسكين ايدر. تازه يبراغنى دوكوب ياقى ايتسه قزليلك وسائر حرارتلو شيشلرين حرارتين و اتشين الور. كوكنى قينادوب عفرب صوقديغى يره اورسه‌لر زهرينى دفع ايدر. ساز قبوغنى سركه‌ده قينادوب باشه سورسه‌لر صاج دوكلمسين منع ايدر. باشقلرنده اولان يوڭ قولاغه كيرسه صاغر اولور، اسكى فلّاحينده وعلم فلاحتى بيان ايدن حكمادن نقل اولنوركه ساز ايله اضراس الكلب اوتى مابيننده بر مرتبه ضدّ لق و دوشمنلك واردركه فلاحلر چفت سوردكلرى وقتده صبان دمورينه ساز بغلسه‌لر تارلاده بولنان اضراس الكلب اوتى جملة هلاك وغيب اولور. اضراس الكلب اوتنه بعضيلر اكرلتى اوتى ديرلر بر مشهور اوتدر بوشناقجه اكّا پاپرات ديرلر. قالديكه ساز ايله قوش

ziraat ilmini açıklayan hikmetin naklettiğine göre saz ile köpek dişi otu arasında sürekli bir zıtlık ve düşmanlık vardır ki çiftçiler çift sürdükleri vakit saban demirine saz bağlasalar tarlada bulunan köpek dişi otunun tamamı helak ve yok olur. Köpek dişi otuna bazıları eğrelti otu derler, bir meşhur ottur Boşnakça ona Paparat derler. Kaldı ki saz ile kuşkonmaz otunun yanında veyahut arasında saz ekilse kuşkonmaz otu gayet büyük olur. En iyisini Allah bilir.

قونماز اوتنك يانندە وياخود اراسندە ساز غرس اولنسه قوش قونماز اوتى غايتله بيوك اولور والله اعلم.

(V2486, s. 69, Z417, s. 67-68, HM5505, s. 67-68)

Gelincik otu

Gelincik otunun açıklaması hakkındaki bölüm: Bu Boşnakçada bile bilinir; Māq Polskī (Tarla haşhaşı / Gelincik haşhaşı) veya Māq (Haşhaş) derler, tarlalarda, anızlarda ve kırlarda olur ve bazı anızlarda o kadar çok olur ki kırmızı çıkıntıyla kaplanmış gibi görünür, mayıs ayından sonbahar mevsimine kadar bulunur, ince, yuvarlak ve tamamen tüylü gövdeleri ve dalları vardır, yaprakları büyük, hardal yaprağına benzerdir ancak ondan daha uzun ve tüylüdür, dallarının ucunda olan tomrukları iki ince ve tüylü zar ile çevrilidir, bunlar yarıldıkları zaman pörtler ve gayet kırmızı gülü yani çiçeği zuhur eder, bunun yaprakları tez dökülür, o vakitte uzunca ve etrafı siyah tüylü döküntüler ortaya çıkıp içinde kestane rengine yakın ve tadı bir miktar acı olan tohumu hasıl olur, kökü parmak kadar kalın ve sarıya yakın beyaz ve tadı acıdır **tabiatı** gelincik, haşhaş gibi soğuktur **dahili faydaları** beş veya altı gelincik döküntüleri ile tohumlarını suda veya şarapta kaynatıp yarısı mahvolunca şarabı süzüp içmek uyku getirir, yahut içinde bezleri ıslatıp başa dolayıp bağlamak fazlaca uyutur, tohumunu ufalayıp bal şerbetiyle içmek kabız olan yüreği açıp ishal ettirir, gelincik çiçeğinden takdir olunan su, karındaki bütün harareti defeder, korkusuzca ve tereddütsüz içilir, çünkü bahsedilen damıtılmış suyu ciğeri serinletir ve ağız

كلنجك اوتى

باب دربيان كلنجك اوتى: بو دخى معروفدر بوسناقجه ماق پولسقى ويا ديوى ماق ديرلر، تارلالرده و اكٓيزلرده وقيرلرده اولور وبعض اكٓيزلرده اول قدر چوق اولوركه قرمزى چوقه ايله قپلانمش كبى كورينور ماەمايسدن فصل خريفه دك بولنور، اينجه و دكرمى بتون تويلو ساقلرى و داللرى واردر، يبراقلرى بيوك خردل يبراغنه مشابەدر ولكن اندن اوزون و تويلودر، داللرى نهايتنده اولان طومرقلر ايكى اينجه وتويلو زار ايله محاطدر، بونلر يارلدقلرى وقتده بردليروغايت قرمزى كلى يعنى چيچكى ظهور ايدر، بونك يبراقلرى تيز دوكيلور اول وقتده اوزونجه واطرافى سياه تويلو دوكمەلر ظهور ايدوب ايچنده كستانه رنكنه مائل و مذاقى بر مقدار اجى تخم حاصل اولور كوكى پرمق قدر قالين وصاريه مائل بياض و مذاقى اجيدر **طبيعتى** كلنجك خشخاش كبى برددر **منافع داخلەسى** بش ويا التى كلنجك دوكمەلرين تخملرى ايله صوده ويا بادەده قينادوب نصفى محو اولنجه بعده سوزوب ايجمك اويوخو كتورر، ياخود ايچنده بزلر اصلادوب باش طولاينده بغلمق زياده اويودر، تخمنى سحق ايدوب بال شربتيله ايجمك قبض اولان يوركى كشاده ايدوب عمل ايتدورر، كلنجك چيچكندن تقطير اولنان صو جميع حرارت باطنه ئى دفع ايدر حمّاى حارّەده بلاخوف وتردّد شرب اولنور، زيرا صوى مقطّر مزبور جكرى سرين ايدر واغز يلريرين تسكين ايدر، و اويوخو و راحت كتورر، بوغازك حرارتنى و ديلين قرەلغين ايدر، صوينى ايچەلر وانكٓله غرغره وضمضنه ايدەلر. بعض اطبّاء كلنجك چيچكنى يان سنجوسى يعنى ذات الجنب مرضى ايچون زياده مدح ايتمشلردر چيچكلرين قورودوب و سحق ايدوب غبارينى منكشه

yaralarını dindirir, uyku ve rahatlık verir, boğazın hararetini ve dilin karalığını iyi eder, suyunu içsinler ve onunla gargara ve ağız çalkalaması yapsınlar. Bazı tabipler gelincik çiçeğini yan sancısı yani akciğer iltihaplanması hastalığı için fazlaca methedilmiştir, çiçeklerinin kavurup ve ufalayıp tozunu damıtılmış menekşe suyuyla hastaya içirsinler denenmiş ilaçtır demişlerdir.

Başkaları gelincik otunun beş dirhemini bezden bir kese içine koyup seksen dirhem iskabyoza yani uyuz otunun damıtılmış suyunu ...[198] koyup yarısı gidene kadar kaynatırlar. Bu kaynatılmış karışımı sabah aç karnına hastaya tek seferde içirip bu şekilde üst üste üç gün devam ettirirler ve nice kimseleri bu tedavi ile akciğer iltihaplanması hastalığından kurtardıkları söylenir, gelincik yapraklarını şarapta veya sirkede kaynatıp içmek veyahut sıcakken kasık ve vajina üzerine sürmek kadınların aşırı adet kanamalarını dindirir, Avrupa ahalisi taze gelincik otunu ıspanak gibi buharda pişirip tüketirler, Hekim Paracelsus bile yazmıştır ki "Eskiden Rumeliler gelincik otunu yemeklerinde kullanırlardı" **harici faydaları** gelincik otunun yapraklarının döküntüleriyle dövüp yakı etmek her türlü harareti uzaklaştırır. Suda kaynatıp ve kaynatılmış karışımda bezleri ıslatıp başa dolayıp bağlamak uykuyu getirir,

صوی مقطّری ایله مریضه ایچورەلر دوای مجرّبەدر دمیشلر.

غیریلر کلنجکندن بش درهمنی بزدن بر کیسه ایچنه قویوب وسکسان درهم اسقابیوزه یعنی اویوز اوتی صوی مقطّرنده آصه قویوب نصفی کیدنجه قینادرلر. بو مطبوخی صباح علی الرّیق مریضه دفعة ایچوروب بووجه اوزره اوج کون متوالیا ایدرلر، ونیجه کمسنەیی بو معالجه ایله ذات الجنب مرضندن ایلدك دیرلر، کلنجك یبراقلرینی بادەده ویا سرکەده قینادوب ایچمك ویاخود سیجقلین قاسق وفرج اوزرینه اورمق عورتلرك حیض مفرطلرین تسکین ایدر فرنکستان اهالیسی اوّل بهارده تازه کلنجك اوتی اسپناك کبی پشوروب تناول ایدرلر، وحکیم پراکلسوس دخی یزارکه اوائلده رومیلر کلنجك اوتنی اشلرنده استعمال ایدرلرایدی **منافع خارجەسی** کلنجك اوتنك ییراقلرینی دوکەلریله دوکوب یاقی ایتمك هر دورلو حرارتی دفع ایدر. صوده قینادوب ومطبوخنده بزلر اصلادوب باش طولاینه بغلمق نومی کتورر مطبوخ مزبور دخی قزلیلی یعنی قزل شیش کیدەرر ایچنده بزلر اصلادوب اوزرینه اورەلر بو صوی مطبوخ ایله بتون دیلی غسل ایتمك یاخود انکله غرغره دیلك حرارتنی وقرالغنی دفع ایدر کنویر چوپنی صوی مزبوده ویاخود صوی مقطرنده اصلایوب ظاهراً جکراوزرنه وضع ایتسەلر برون قاننی تسکین ایدر عورت غلیظه ده اولان شیشی اول صو ایله غسل ویا بزلر ایله اوزرنه قویسەلر اول شیشی طاعیدر، صوی مزبوری شققلره سوروب بزلر ایله النه بغلسەلر قدوز کمسنەلرك قدوزلغنی دفع ایدر، وحرارتدن حاصل اولان کوز اغرسنه نافعدر علل مذکورەده مطبوخ مزبور صوی مقطریله قوّة ونفعا برابردر کلنجك چیچکینك عصارەسنی کوکورد و

[198] "آصه" bu kelimenin ne anlama geldiği bilinmemektedir.

ayrıca bahsedilen kaynatılmış karışımın içinde bezler ıslatıp kızıllığın yani kırmızı şişin üzerine sürseler bunu giderir bu kaynatılmış su ile bütün dili yıkamak veya onunla gargara yapmak dilin hararetini ve karalığını defeder, kenevir çöpünü kaynatılmış suda veyahut damıtılmış suda ıslayıp ciğerin üzerine dıştan uygularlarsa burun kanını dindirir, yoğun mahrem yerlerinde olan şişi o suyla yıkanır veya bezler üzerine koyarlarsa o şişi azaltır, bahsedilen suyu şakaklara sürüp bezler ile alına bağlasalar kuduz kimselerin kuduzluğunu def eder, ve hararetten hasıl olan göz ağrısına faydalıdır, anılan rahatsızlıklarda bahsedilen kaynatılmış su ile damıtılmış suyun kuvvet ve faydaları eşittir, gelincik çiçeğinin özsuyunu kükürt ve kireçle karıştırıp siğili giderir ve her türlü leke ve sertliği ortadan kaldırır, en iyisini Allah bilir.

کورچله ایله قارشدروب قوڭاغی دفع وهر دورلو لکه و خشونتی ازاله ایدر والله اعلم.

(V2486, s. 264, Z417, s. 252-253, HM5505, s. 252-253)

Haşhaş

Haşhaşın açıklaması hakkındaki bölüm: Bu herkese malumdur, Boşnakça Zagradški haşhaşıdır tarlalarda ve bahçelerde ekilir dört çeşidi vardır, ancak tohumu ve çiçeği ile birbirinden ayrılır, kökleri, otları, gövdeleri ve sütleriyle uyumludur, birinin beyaz çiçeği ve beyaz tohumu vardır, birinin çiçeği kırmızı veya gül renginde veya güz renginde ve tohumu siyahtır, birinin çiçeği beyaz ve dökmeleri[199] tarafı kırmızı noktalar ile serpilmiş ve tohumu beyaza eğilimli sarıdır, birinin ise tohumu buz renginde ve çiçeğinin dökmeleri tarafında beyaz ve siyaha eğilimli kırmızı noktalar ile serpilmiştir, bunların yaprakları sapsız, büyük, uzun, yarılmış, girintili çıkıntılı ve gül rengine eğilimli ve serttir, gövdeleri yuvarlak ve parmak kadar kalın tüylüdür. Çiçekleri büyük ve yiğittir, döküldüklerinden sonra tohumu ceviz kadar büyük başlar içinde hasıl olur, tadı bir miktar tatlı ve yağlıdır **tabiatı** tüm haşhaş tohumları dördüncü derece soğuktur siyahından (ziyade) beyazı zayıftır ve kullanımı daha hafif ve uygundur **dahili faydaları** haşhaş tohumu sakinlik verir ve uyku verir, herkes istediği kadar kullanır, bazıları tohumunu sütte veya bunun dışında uygun bir yemek ile pişirip rahatı olmayan, uyku uyumayan küçük sabilere yedirirler,

خشخاش

باب دربيان خشخاش: بو هركسه معلومدر، بوشناقجه ماق زاغرادشقى تارلالرده وباغجەلرده اكيلور بونك دورت دورلوسى واردر، وانجق تخمى وچيچكى ايله بريبرندن تفريق اولنور كوكلرى و اوتلرى وساقلرى وسودلريله مطابقلردر، برى بياض چيچك وبياض تخم ويرر، وبرينك چيچكى قرمزى ويا كل رنكنده ويا كوز رنكنده و تخمى سياهدر و برينك چيچكى بياض ودوكمەلرى طرفنده قرمزى نقطەلر ايله سرپلمش و تخمى بياضه مائل صاريدر، وبرينك تخمى بوز رنكنده وچيچكى دوكمەلرى طرفنده بياض وسياهه مائل قرمزى نقطەلر ايله سرپلمشدر بونلرك يبراقلرى صاپسوز وبيوك و اوزون ومنشق وكرتكلو وتويلو وكولى رنكنه مائل و كوركدر، ساقلرى مدوّر و پرمق قدر قالين وتويلودر. چيچكلرى بيوك و دليردر، دوكلدكلرندن صكره تخمنى و جوز قدر بيوك باشلر ايچنده حاصل اولور، مذاقى بر مقدار طتلو وياغلودر **طبيعتى** جمله خشخاش تخملرى درجۀ رابعەده باردر سياهندن بياضى اضعف واستعماله اهون وانسبدر **منافع داخله سى** خشخاش تخمى راحت كتورر و منيمدر هركسك مرادنجه استعمال اولنور، بعضيلر تخمنى سودده ويا غيرى مناسب اش ايله پشوروب راحتلرى اولميوب اويوخو اويوميان كوجك صبيلره يدوررلر، و دخى خشخاش باشلرندن معجون اولوركه كسكين اوكسوركه وباشدن اقجكره وكوكسه اينن نازلەيه وكذلك انواع يورك سورمسنه و قان توكورمكه وحيض مفرط دفينه نافعدر طريقى بودركه اوّلا خشخاش باشلرين صو ايله نصفى محو اولنجه قينادوب سوزەلر.

بعده كفى النمش عسل ويا سكّر ايله نصف قوامه كلنجه تكرار قينادوب بو معجونه فرنكلر دياقوديوم ديرلر. و

[199] Burada "dökme" den kastedilenin çiçeğin yapraklarında yer alan benek, leke, kabarcık, döküntü gibi şeyler olduğu düşünülmektedir. Çünkü kelimenin günümüz Türkçe 'deki karşılığı bulunamamıştır.

üstelik haşhaş başlarından macun olur ki keskin öksürüğe ve baştan akciğere ve göğse inen nezleye ve bu yüzden çeşitli kalp çarpıntısına, kan tükürmeye ve aşırı adet kanamasını gidermeye faydalıdır, yöntemi budur ki evvela haşhaş başlarını su ile yarısı mahvoluncaya (kadar) kaynatıp süzsünler.

Daha sonra yeterince alınmış bal veya şeker ile yarı kıvama gelince tekrar kaynatıp bu macuna Avrupalılar "Diacodium[200]" derler. Üstelik Avrupalılar haşhaş şarabını yaparlar ki haşhaş şurubu derler ve söz edilen hastalıklara faydalıdır, özellikle uyku getirmek için kullanılır, yatacak vakit iki kaşık miktarı alınır, siyah haşhaş tohumu beyazından kuvvetlidir, ezip şarap ile veyahut kuzu kulağı (otu) suyuyla her gün içmek kalp çarpıntısını, her türlü kanamayı ve kadınların aşırı adet kanamasını keser, haşhaşın en kuvvetli parçası özsuyudur ki ona afyon derler yapımını Hekim Dioscorides beyan etmiştir. Kullanımı tehlikelidir, dahilen kullanılmaz, oysa zorunlulukta mesela daimi uykusuzluk ve rahatsızlık olduğunda veyahut büyük ateşli hastalığa başka türlü bir tedavi etkili olmadığı vakit bile dikkat gerektirir, başka bir ilaç ile birleştirme ve değiştirmek bilgili bir tabibin işidir herkesin kârı değildir, zira afyon terkibinde ve miktarında dikkat

دخی خشخاش شرابنی بیارلرکه فرنکلر سیروپو پاپاوەرس دیرلر، وذکر اولنان علتلره نافعدر، باخصوص اویوخو کتورمك ایچون استعمال اولنور یتاجق وقتده ایکی قاشق مقداری تناول اولنور، سیاه خشخاش تخمی بیاضندن قوّتلودر سحق ایدوب باده ایله ویاخود قوزی قولاغی سوییله ایچمك هرکونده یورك سورمسین وانواع دمی وعورتلرك دم مفرطنی قطع ایدر خشخاشك اڭ قوّتلو جزئ عصارەسیدرکه اڭا افیون دیرلر صنعنی دیوسقوریده حکیم بیان ایتمشدر. استعمالی مخاطرەلودر وداخلا استعمال اولنماز مکر ضرورتده مثلا دائم اویوخوسز وراحتسوز اولدقده ویاخود علل عظیمه حارّەکه غیری بر دورلو معالجه کار ایتمیه و اول وقتده دخی بصیرت کرکدر،وغیری دوا ایله ترکیب وتعدیل اولنه طبیب کامل ایشیدر هرکسك کاری دکلدر، زیرا افیون ترکیبنده ومقدارنده دقّت اولنمدین داخلا استعمال اولنورسه ایج حرارتنی سیوندورر وحوّاسی کیدەرر وانسانی اویورکن قتل ایدر.

ودخی معلوم اولەکه ممالك یاردەده اولان خشخاش ممالك حارّەده بتن خشخاش قدر قوّتلو دکلدر، زیراغجه دیارنده وغیریده نابت اولان خشخاش بلاخوف داخلا استعمال اولنور، افیون دخی اڭا کورەدر واما روم ایلنده خصوصا لواديه سمتنده بتن خشخاش دن حاصل اولان افیون جملەدن قوّتلودر **منافع خارجەسی** جمله خشخاش کرك اوتی کرك عصارەسی وکرك صوی مقطّری راحتسوز اولان کمسەلره نافعدر مرهم کبی جبهه وشققلره اورەلر راحت و اویوخو کتورر، اوتنك عصارەسنده بز فتیلنی اصلایوب برونه صو قمق کذلك اویوخو کتورر فرجه ادخال ایتمك حیضی قطع و رحم اغریسین تسکین ایدوب راحت کتورر عصاره مزبوره حرارتلو

[200] Antik tıpta uykuya yardımcı olması için haşhaştan yapılan afyon gibi etkisi olan bitkisel ilaçtır (CollinsDictionary, 2025).

edilmeden dahili kullanılırsa iç harareti ortaya çıkarır ve duyuları giderir (hissizleştirir) ve insanı uyurken öldürür.

Üstelik bilinmelidir ki ılıman topraklarda olan haşhaş sıcak topraklarda yetişen haşhaş kadar kuvvetli değildir, ...[201] diyarında ve diğerlerinde bitki olan haşhaş korkusuzca dahilen kullanılır, üstelik afyon ona göredir ama Rum ilinde özellikle Livadiye semtinde yetişen haşhaştan hasıl olan afyon hepsinden kuvvetlidir **harici faydaları** tüm haşhaşlar gerek otu gerek özsuyu ve gerek damıtılmış suyu rahatsız olan kimselere faydalıdır, merhem gibi alına ve şakaklara sürmek rahatlık ve uyku verir, otunun özsuyunda bez fitilini ıslatıp buruna sokmak uyku verir, vajinaya sokmak adet kanamasını keser ve rahim ağrısını dindirip rahatlık verir, bahsedilen özsuyu hararetli gözlere için bile faydalıdır, pişmiş yumurta sarısıyla karıştırıp gözlerin üzerine koyulması ile haşhaş başlarının içinde kaynadığı su bahsedilen kuvvettedir, açıklanan yöntem üzerine kızıl şiş yani kızıl yel üzerine koyarlarsa ateşi alıp şişini giderir. Bahsedilen özsuyunu badem yağıyla karıştırıp kulağa akıtırlarsa ağrısını dindirir, haşhaş otundan ve çiçeğinden ve başlarından takdir olunan suda bahsedilen kuvvet mevcuttur, özellikle yüzden bulunan kızıllık için günde iki defa bu damıtılmış su ile yüzlerini yıkasınlar,

كوزلره دخى نافعدر، پشمش يومرطه صاروسيله قارشدروب كوزلر اوزرينه وضع ايدەلر كذلك خشخاش باشلرى ايچنده قينادیغى صو قوّت مزبورەدەدر وجه مشروح اوزره قزل شيش يعنى قزل يل اوزرينه قويسه لر اتشين الوب شيشنى كيدەرر. عصاره مزبورەيى بادم ياغيله قارشدروب قولاغه اقطار ايتسه اغريسين تسكين ايدر خشخاش اوتندن وچيچكدن وباشلرندن تقطير اولنان صوده قوّت مذكوره موجودەدرخصوصا يوزده بولنان قزللق ايچون كونده ايكى دفعه بوصوئى مقطّر ايله يوزلرين غسل ايدەلر، ودخى كونش يانيغى ايچون ايودر يانمش محللره سورەلر، وياخود ايچنده بزلر اصلايوب اوزرينه قويەلر والله اعلم.

(V2486, s. 263-264, Z417, s. 251-252, HM5505, s. 251-252)

[201] "زيراغجه" bu kelimenin ne anlama geldiği bilinmemektedir.

üstelik güneş yanığı için yanmış bölgelere sürmeleri iyidir veyahut içinde bezleri ıslatıp üzerine koysunlar, en iyisini Allah bilir.

Penç otu (Ban otu)

Penç otunun açıklaması hakkındaki bölüm: Boşnakça Buñaplin derler, ayrıca Zubnatrava da derler, Halk ise buna Diş otu der, bazı diyarlarda domuz baklası, çingene otu, deli otu, sığır kökü derler, bunun üç türlüsü vardır biri meşhur olan penç otudur, işlenmemiş toprakta, yolların ve tarlaların kenarlarında ve mezarlarda bulunur. Üstelik yaprakları yassı, uzun, damarlı, semiz, yarılmış, tüylü ve kül rengindedir, gövdesi bile semiz, yuvarlak, tüylü olup yarısından yukarısının çok fazla yan dalları vardır. Üzerlerinde beyaza eğilimli sarı çiçekleri olup alt yanları küçük çiçekleri ve çıngıraklara benzeyen dökmeleri vardır, bunlar dallarının uçlarına dek sırayla dizilmiştir, içinde hasıl olan tohum haşhaş tohumuna benzerdir, ancak buz rengindedir, kökü beyaz ve suludur ve bir karış uzundur, yan kökleri çoktur ve yere gevşek yapışır ve bütün olarak otun keskin ve ağır kokusu vardır, bir diğeri ak pençe otudur, meşhur penç otuna benzerdir, ancak yaprakları daha çok yuvarlak, tüylü, yumuşak ve semizdir, o kadar yoğun değildir ve çiçekleri daha çok beyaza eğilimlidir. Bazen sade beyaz olurlar ve üstelik o kadar dökmeleri yoktur, diğerlerine göre daha yumuşaktır ve içinde hasıl olan tohum beyazdır, üçüncü tür hepsinden büyüktür, gövdeleri bir bacak uzunluğu kadar yüksek ve tüylüdür, yan dalları çoktur. Semiz ve yumuşak yaprakları

پنج اوتی

باب دربیان پنج اوتی: بوشناقچه بوڭاپلین دیرلر، وذوبناتراوا دخی دیرلر عوام دخی بوکا دیش اوتی دیرلر، بعض دیارده طوڭز بقله سی جنکانه اوتی و دلو اوت وصغر کوکی دیرلر، بونك اوج دورلوسی واردر بری مشهور اولان پنج اوتیدر، اشلنمامش طبراقده ویوللر وتارلالر کنارنده ومزارلرده بولنور. پیراقلری یصّ و اوزون طمرلی وسموز ومنشق وتویلو وکولی رنکندەدر، وساقلری دخی سموز ودکرمی وتویلو اولوب نصفندن یوقارویه چوق یان داللری واردر. اوزرلرن بیاضه مائل صاری چیچکلری اولوب الت یانلری کوجّك چاڭلره وچنغرقلره مشابه دوکەلر واردر بونلر داللرك نهایتلرینه دك صیره ایله دیزلمشدر ایچنده حاصل اولان تخم خشخاش تخمنه مشابەدر، ولکن بوز رنکدر کوکی بیاض وصولو بر قریش قدر اوزون، ویان کوکلری چوقدر ویره پرك یاپشور بتون اوتك کسکین و اغر راحیەسی واردر، وبری اق پنج اوتیدر مشهور پنج اوتنه مشابەدر، ولکن پیراقلری زیاده مدوّر وتویلو ویومشاق و سموزدر، و اولقدر متزاحم دکلدر وچیچکلری زیاده بیاضه مائلدر. وکاه ساده بیاض اولورلر، و اولقدر دوکمەلری دخی یوقدر، واقلکیلردن ملایمدر، وایچنده حاصل اولان تخم بیاضدر، اوچنجی نوعی جملەدن بیوکدر، ساقلری بر بجق ذراع قدر یوکسك وتویلودر ویان داللری چوقدر. وسموز ویومشاق پیراقلری واردرکه راحیەلری اغردر، وذکر اولنان ایکی نوعده قدر منشق دڭللردر، چیچکلری اوّلکی نوعك چیچکلری کبی صاریدر انلر کجدکدن صکره دکرمی دوکمەلر ظهور ایدوب ایچندن سیاه تخم حاصل اولور، کوکی بیاض وبر قریش قدر اوزون وپرمق قدر قالین اولور، شمدی بو اوتی باغچەلرده اکوب تربیه ایله حاصل ایدرلر **طبیعتی** پنج اوتی جمله اجزاسیله

vardır ki kokuları ağırdır, zikrolunan iki tür kadar yarılmış değildir, çiçekleri önceki türün çiçekleri gibi sarıdır onlar geçtikten sonra yuvarlak dökmeler ortaya çıkıp içinden siyah tohum hasıl olur, kökü beyaz, bir karış kadar uzun ve parmak kadar kalın olur, şimdi bu otu bahçelerde ekip terbiye ile meydana getirirler **tabiatı** penç otu bütün parçalarıyla soğuktur, uykuyu getirir **dahili faydaları** penç otu tohumunu ve çiçeğini dahilen kullanmasınlar, zira insandan başka hayvanlar için de zararlı ve öldürücüdür.

Ve böyle olduğu balıklarda gözlenir, zira biraz penç ile yapılan hapları balıklar yediklerinde sersem olup akıbetleri ölüm oluyor. Ağaçlarda yatan tavukların altına penç tohumunu tütsü etseler yere düşerler (tavuklar), ve eğer tavuklar penç tohumunu yerlerse helak olurlar. Şimdi insan bile penç otundan çok yese sarhoş ve akılsız olur, ben bazı çocuklar gördüm ki biraz penç otu yemekle bir derece huysuz ve akılsız olmuştur ki babası onu cin tutmuş (çarpmış) zannetmiştir, yaban domuzu penç otunu yediğinde damla (zehir?) isabet eder, ancak hissettiğinde …[202] varıp ve …[203] tutup yer, o saat (zaman) ondan kurtulmuş olur, bir kimse penç otunu veya tohumunu yedim diye zannetse o saat keçi sütünü veya kaynamış bal şerbetini içsin. Bunlar bulunmadığı vakit yerine ısırgan ve tere otu

غایت باردر نومی کتورر **منافع داخلەسی** پنج اوتی تخمنی وچیچکی داخلا استعمال اولنمیەلر، زیرا انساندن ماعدا دخی حیوانه مضرّ و مهلکدر.

وبویله اولدیغی بالقلرده مشاهده اولنور، زیرا برز پنج ایله یاپیلان حبلری بالقلر اکل ایتدکلرنده سرسام اولوب عاقبت هلاك اولورلر. واغاجلرده یتان طاؤقلرك التینه پنج تخمنی دوتسی ایتسلر یره دوشرلر، واکر طاؤقلرپنج تخمنی اکل ایتسەلر هلاك اولورلر. ایمدی انسان دخی برز پنجدن چوق یسه سرخوش و لایعقل اولور، وبن بعضی صبی کوردمکه برز پنج اکل ایتمکله بر مرتبه قدوز ولایعقل اولمشدرکه باباسی انی جن طوتمش ظنّ ایتمشدر، یبان خنزیری پنج اوتنی ییدکده طمله اصابت ایدر، ولکن حسّ ایتدیغی برلەدرەلره واروب وانکجی طوتوب اکل ایدر، اول ساعت اندن خلاص اولور، بر کمسه پنج اوتنی ویا تخمنی ییدم دیو ظنّ ایتسه اول ساعت کجی سودینی ویا قینامش بال سربتنی ایچه. بونلر بلنمدیغی وقتده یرینه اصرغان وتره اوتی وخردل تخملرینی ویاتروب وصوغان وصارمساقدن قنغی بولنورسه باده ایله ایچه ضرری مندفع اولە نوع ثانی که اکا اق پنج اوتی دیرلر تخمی بیاضدر اوّلکیدن و اوچنجیدن یواشدر وداخلا استعمالی اولقدر مخاطرەلی دکلدر **منافع خارجەسی** پنج اوتی چیچکی وتخمی اویوخی کتورمکه یرار ولکن بصیرت ایله استعمال اولنمق کرك اوتنی دوکوب و عصارەسنده بزلر اصلایوب حرارتلو کوزلر اوزرینه وضع ایتسەلر حرارتنی دفع ایدوب نازلەسین واغریسین تسکین ایدر، عصارەسین ویا تخمنك یاغنی قولاغه اقطار ایتسەلر سنجوسین واغریسین تسکین ایدر، عصارەسین ویا یاغنی قیلّلر تراش اولنان یره سورسەلر ایرق قیل بتدورمیه، تازه

[202] "برلەدرەلره" bu kelimenin ne anlama geldiği bulunamamıştır.
[203] "انکجی" bu kelimenin ne anlama geldiği bilinmemektedir.

ve hardal tohumlarını veya turp, soğan ve sarımsaktan hangisi bulunursa şarap ile içsin zararından kurtulmuş olsun, ikinci tür ki ona ak penç otu derler, tohumu öncekinden beyazdır ve üçüncüden yavaştır ve dahilen kullanımı o kadar tehlikeli değildir **harici faydaları** penç otu çiçeği ve tohumu uyku getirmeye yarar ancak öngörü ile kullanmak gerek, otunu dövüp ve özsuyunda bezleri ıslatıp hararetli gözlerin üzerine uygulasalar hararetini defedip nezlesini ve ağrısını dindirir, özsuyunu veya tohumunun yağını kulağa dökseler sancısını ve ağrısını dindirir, özsuyunu veya yağını kılların tıraş edildiği yere sürseler ayrık kıl çıkartmaz, taze yapraklarını çeşitli şiş üzerine uygulasalar o şişleri indirir.

Taze yapraklarını hassaslıkla dövüp yakı etmek organ ve gut hastalığı ağrılarını dindirir. Biraz penç yağını sirke ile karıştırıp alnına ve şakaklara sürmek uyku getirir, bunun gibi otunu kaynatıp boğazına sürmek veya damıtılmış suyunda ayaklarını tutmak uykuyu getirir, taze yapraklarını dövüp yakı etmek kanı yavaşlatır ve kadınların adet kanamalarının aşırılığını durdurur, penç otunun kökünü sirke ile kaynatıp o sirkeyi sıcakken ağızda tutmak diş ağrısına faydalıdır, en iyisini Allah bilir.

يبراقلرينى انواع شيش اوزرينه وضع ايتسەلر اول شيشلرى ايندورر.

تازه يبراقلرينى دقيق ايله دوكوب، ياقى ايتمك اعضا و نقريس اغريلرينى تسكين ايدر. برز پنج ياغنى سركه ايله قارشدروب النده وشققلره سورمك اويوخو كتورر، كذلك اوتنى قينادوب بوغوسنه طورمق ويا صوى مطبوخنده اياقلرين طوتمق نومى كتورر، تازه يبراقلرينى دوكوب ياقى ايتمك قانى تسكين و عورتلرين حيض مفرطنى قطع ايدر، پنج اوتنك كوكنى سركه ايله قينادوب اول سركه ئى سيجقلين اغزده طوتمق ديش اغريسنه نافقدر والله اعلم.

(V2486, s. 265-266, Z417, s. 254-255, HM5505, s. 254-255)

Yabruh/ Ebu selam/ Kan kurudan (Adam otu)

Yabruh açıklaması hakkındaki bölüm: Buna Ebu selam ve Kan kurutan bile derler, Boşnakça Mandrâgula derler. Vilayetten vilayete köyden köye gezen tabip ve tiryak satıcıları bir çeşit insan suretinde yani erkek veya dişi şeklinde kök gösterip hakkında asılsız sözler söyleyip derler ki bu kökün özünü çıkarması gayet güçtür ancak dar ağacının altında bulunur. İdam edilmiş olan insanın yere düşen parçalarından (organlarından) bahsedilen kök meydana gelir, çıkarılması için bir kara köpek lazımdır, bahsedilen köpeği iki gün kadar aç tutup sonra o kökü yarıp açarlar, ve uzun ipliğin bir ucu ile kökü bağlayıp bir ucuyla köpeği bağlarlar, uzak bir mahalden köpeğe et gösterirler, köpek aç olduğu için ete saldırırken ipi çekip o kökü çıkarır, ancak çıkarmaya giden kişinin kulaklarını pamuk veya bal mumuyla kapaması gerekir, zira o kök yerinden koptuğu vakit feryat edermiş ve feryadını işiten kişi helak olurmuş veya en düşük derecede sağır olurmuş, bunların hepsi sahtekarlık ve yalandır, köpeğin azı dişleri yani girdar otunun tohumunu almak hususunda çeşitli saçma kelimeler ettikleri gibi bu söylenenler de yalandır, hilekarlıkta bulunanlar adam otunun kökünü diğer köklerden hazırlarlar, örneğin faşeri yani it kabağı kökünü açıp bazı yerlerini yarıp ve kesip ve bazı yerlerini iplik ile sarıp ve sıkıp;

يبروح / ابو سلام / قان قرودان

باب دربيان يبروح: بوكّا دخى ابو سلام وقان قرودان ديرلر، بوشناقجه ماندراغوله ديرلر. ولايتدن ولايته وكويدن كويه سورتن طبيب وترياق صاتيجيلر بر نوع كوك كه انسان صورتنده يعنى اركك ويا ديشى شكلنده كزدروب وحقّنده لاف كزاف سوروب درلركه بو كوكك استنحراجى غايت كوجدر انجق دار اغاجنك التنده بولنور. صلب اولنان انساندن نسنه يره طهليوب كوك مزبور اندن حاصل اولور، چقارمسى ايچون بر قره كوپك لازمدر، كلب مذكورى ايكى كون قدر اج طوتوب بعده واروب اول كوكى اچارلر، و بر اوزون ايلپك بر اوجيله كوكى بغليوب اول بر اوجينه كلبى بغلرلر، وبعيد محلدن كلبه ات كوستررلر كلب اج اولمغله اته هجوم ايدركن ايپى چكوب اول كوكى چقارر، ولكن چقارمغه كيدن كشى قولاقلرينى پامق ويا بال موميله قپامق كرك، زيرا اول كوك يرندن قوبديغى وقتده فرياد ايدر اميش وفريادينى ايشيدن كشى هلاك اولورمش ويا ادنى مرتبه صاغر اولورمش بو جمله كذب ويلاندر اضراس الكلب يعنى كيردار و اوتنك تخمنى اولمق خصوصنده انواع خلط كلام ايتدكلرى كبى بو مثلّلو كذّاب، وحيله كارلرنده بولنان يبروح كوكنى غيرى كوكلردن دوزرلر، مثلا فاشرى يعنى ايت قباغى كوكنى اچوب بعض يرينى ياروب وكسوب وبعضى يرينى ايپلك ايله صاروب وصيقوب باش وقولاق وال واياق و ذكر وفرج وسائر اعضا شكللرين دوزرلر و قيل وصاچ اولاجق يرلره دارودانەلرين صوقارلر بعده ينه طپراق ايله اورتوب اوج دورت واكثريا بش هفته قدر بويلجه ترك ايدرلر، اندن صكره يردن چقاروب طپراقدن پاك ايدرلر، وداردن چقان كوكلرى كسكين بجاق ايله قازيوب اينجه قيل كبى ايدرلر، قرودقدن صكره پامق ايچنه صاروب

وقوطى يه قويوب اصل يبروح بودر ديو بيع ايتمكه كزدوررلر .

سحرى ابطال ايچون و قصر عورت حامله قلمق ايچون وعاشق قلمق وتنفير وتفريق و امثالى ايچون ايودر ديو ناسه لاف سوروب قيمتلو بيع ايدرلر بو مثللّو حيله وخدعەيى روميّه كبريده يعنى قزل المه ده معالجەمدن بولنان بر ترياق صاتجى اقرار ايدوب بر قاج بويله مصنّع كوكلر بكّا كوستروب بعضيلرين بيوك كمسەلره اوتوز قرق التونه صاتديغنى سويلمشدر، واكركه بويله كوكك اخرجى حصوصنده بو مثللو عادت وطريقك بر مقدارين يوسف اصفرنام مورّخ تواريخ اسقارينى اسرائيلك يدنجى كتابنك يكرمى بشنجى بابنده ذكراتەسده انده بيان ايلديغى كوك يبروح اولميوب بلكه بعرص نامنده بر غيرى كوك ايمشدر، فامّا يبروح كوكنى شمدنصكره تفصيل اوزره بيان ايدەلم پس يبروح كه جميع السنه سائرەده اناماندر اغوره ديرلر بر اوتدركه انك كوكى جسد انسانك كوبكندن اسفلنه فى الجمله مشايەدر حضوصا اويلق وساقلرينه ديوسقوريدس حكيم ايكى دورلوسنى يعنى اركّكنى وديشيسنى بيان ايتمشدر، ايتاليا مملكتنده باخصوص اپوليا ناحيەسنده غرغانوطاغلرنده چوقدر، كوكنك قبوغى اورادن كلور، وروم ايلنده خصوصا لواديەده وموره دخى بولنور ودخى بعض باغچەلرده عبرت ايچون غرس اولنور نتكيم روميه كبرايده وفرنك انابوليسنده و وندیكده صقسيلر ايچنده ديكلمش كورمشيمدر اركّكنك بيوك ويصّى وپازى يبراقلرينه مشابه وبياضرق

baş, kulak, el, ayak, penis, vajina ve diğer organlara uygulanır, kıl ve saç olacak yerlere ilaç tanelerini sokarlar sonra yine toprak ile örtüp üç dört çoğu zaman beş hafta kadar böyle bırakılır, ondan sonra yerden çıkarıp topraktan arındırılır ve ilaçtan çıkan kökleri keskin bıçak ile kazıyıp ince kıl gibi ederler, kuruduktan sonra pamuk içine sarıp ve kutuya koyup gerçek adam otu budur diye satış yapmaya yönlendirirler.

Sihri bozmak için, kısır kadınların hamile olması için, aşık kalmak, uzaklaştırmak, ayrılmak ve benzerleri için iyidir diye boş sözler söyleyip değerliymiş gibi satarlar, buna benzer hile ve aldatmacalar Büyük Rum Diyarı yani Kızıl Elma'da[204] tedavi edilen bir tiryak satıcısı dile getirmiş, böyle bir kaç işlenmiş kökü bana gösterip, bazılarını önemli kimselere otuz-kırk altına sattığını söylemiştir, ve eğer ki böyle kökün ihracı hususunda buna benzer adet ve yöntemin bir miktarını Yusuf Asfer isimli tarihçi Tevaih-i Eskarini İsrail'in[205] yedinci kitabının yirmi beşinci bölümünde zikrettiyse de o an beyan ettiği kök Adam otu değil, belki Baris denilen farklı bir

[204] Bu ifade, erişilmesi istenen / elde edilmesi amaçlanan yer anlamına gelmektedir. Kızıl Elma ifadesinin kökeni hakkında yani ilk olarak ne zaman ve hangi millet tarafından kullanıldığı hususunda bir kesinlik yoktur. Bazı araştırmacılar Uzakdoğu mitolojik çağlarından beri var olduğunu dile getirirler. Bazı günümüz araştırmacılarına göre ise ilk kez Orta Asya Türklerinde "Ergenekon'dan kurtulma ve yurda geri dönme" arzusunu dile getirmek için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise bu ifade "Roma ve Bizans imparatorluklarının hakimiyetindeki yerleri fethetme" anlayışına dönüşmüştür (Gökyay Şaik, 2022).

[205] Burada bahsedilen yazar ve eser hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Fakat *New Kreüterbuch* ve *I Discorsi*'nin adam otu drogu bölümlerinde ismi geçen Yahudi tarihçisi Flavius Joseph ile aynı kişi olabilir. Çünkü *Kitab el-Nebat*, *New Kreüterbuch'* tan çevrilmiştir ve Joseph ismi Yusuf isminin Batı dillerindeki versiyonudur.

köktü, fakat şimdi ve ilerleyen bölümlerde Adam otu kökünü detaylı olarak açıklayalım, o halde Adam otu bütün diğer dillerde benzerdir, Ağura derler, bir ottur onun kökü insan bedeninin göbeğinden en aşağı kadar genel olarak benzemektedir, hususen Hekim Dioscorides uyluk ve gövdesine iki türlüsünü yani erkeğini ve dişisini beyan etmiştir, İtalya memleketinde özellikle Apulia bölgesinde Gargano dağlarında çoktur, kökünün kabuğu oradan gelir, Roma'da hususen Livadiye ve Mora'da bile bazı bahçelerde ibret (olması) için ekilir, nitekim Büyük Roma, Avrupa Napoli'sinde [206] ve Venedik'te saksıların içinde dikildiğini görmüşümdür, erkeğinin büyük yassı Pazı yapraklarına benzeyen, beyazımsı, gösterişli, damarlı ve yeryüzüne dışlanmış yaprakları vardır, gövdeleri yoktur hemen saplarının üzerinde birkaç çiçekleri olup döküldükten sonra yapraklarının yanında büyüyecek, safran renginde yuvarlak elmaları yani meyvesi olur, keskin kokusu ve içinde tohumu vardır, kökü kol kadar kalın olur.

Ve ortası da insanın iki bacağı gibi çatallıdır, ama dişinin yaprakları bile küçük, ensiz, güçlü, damarlı ve bir yeryüzüne döşenmiştir. Keskin ve nahoş kokusu vardır, çiçeği bile küçüktür. Meyvesi üvez kadardır ve rayihası

ویلابق وطمرلو ویریوزنده دوشلنمش یبراقلری واردر ساقلری یوقدر همان صاپلر اوزرنده بر قاج چیچکلری اولوب دوکلدکلرندن صکره یبراقلرك یاننده بیوجك وزعفران رنکنده دکرمی المەلری یعنی میوەسی اولور، کسکین رایحەسی وایچنده تخمی واردر کوکی قول قدر قالین اولور.

و اورتەسنده انسانك ایکی بجاغی کبی چتالدر، وامّا دیشینك یبراقلری دخی کوچك واڭسوز وقوی وطمرلی ویریوزنده دوشنمشدر. وکسکین وناخوش قوخوسی واردر چیچکی دخی کوچکدر. ومبوەسی اووزقدردر ورایحەسی واردر وایچنده امرود چکردکی کبی تخمی واردر، کوکی قالین واوج چتاللی وبری برینی طولاشمشدر، ظاهری سیاهه مائل و باطنی بیاضدر وایکیسینك دخی قالین قبوغی واردر **منافع داخلەسی طبیعتی** یبروح درجه ثالثەده باردر میوەسی کوکندن جزئ ارطبدر کوکنك قبوغی بارد ویابسدر کوکی تازه یاش ایکن دوکیلوب عصر اولنور، وعصارەسی قوی اولنجیه دك کونشده ترك اولنوب بعده حفظ اولنور ومیوەسندن دخی وجه مشروح اوزره عصاره استخراج اولنور، ولکن کوکنك عصارەسی قدر قوتلو دکلدر، عصاره مزبورەدن ثلث درهم قدر بال صوییله ایچمك بلغم کشیفی وقره صفرای اشاغیدن سورر خربق اسود کبی وامّا ذکر اولنان مقداردن زیاده تناول اولنسه اهلاك ایدر، کوکینك قبوغی تجفیف اولندقده اپلکه دیزوب هواده قرودەلرکه کفلنمیه بعضیلر قبوغنی باده ایله قینادوب اویوخوسی اولمیوب اوجاعی چوق اولنه، ویاخود بریرینی کسمك ویا یاقمق مراد اولنان کمسیه بر فنجان قدر ایچورەلر .

[206] Osmanlı Türkçesi yazımı "فرنك انابولیسنده" şeklindedir. Görüldüğü üzere Napoli kelimesinin başında bir elif harfi bulunmaktadır ve buradan Anaboli tarzında bir kelime okunmaktadır. Fakat Anaboli hiçbir anlam ifade etmemektedir ve *New Kreüterbuch'* a bakıldığında aynı paragrafta Napoli kelimesi geçmektedir. Bu yüzden burada da Napoli kullanılmıştır.

vardır armut çekirdeği gibi tohumu vardır, kökü kalın, üç çatallı, birbirini dolamıştır, dışı siyaha eğilimli ve içi beyazdır ve ikisinin de kalın kabuğu vardır **dahili faydalarının tabiatı** adam otu üçüncü derecede soğuktur, meyvesi kökünden dördüncü parçasıdır, kökünün kabuğu soğuk ve kurudur, kökü taze yaşken dövülüp özsuyu alınır ve özsuyu güçlü oluncaya dek güneşte bırakılıp sonra muhafaza edilir, meyvesinden bile daha önce açıklanan şekilde özsuyu elde edilir, ancak kökünün özsuyu kadar kuvvetli değildir, bahsedilen özsuyundan üç dirhem kadar bal suyuyla içmek balgam sökücüdür ve siyah çöpleme otu gibi kara safrayı aşağıdan çıkarır, ancak bahsedilen miktardan ziyade kullanılırsa helak eder, kökünün kabuğu kurutulduğunda ipliğe dizip havada kurutsunlar ki küflenmesin, bazılarının kabuğunu şarap ile kaynatıp uykusu olmayan ve ağrısı çok olana veyahut bir yerini kesmek veya yakmak isteyen kimseye bir fincan kadar içirirler.

Ve eğer bir kimse bahsedilen şerbetten fazlaca içmiş olsa ve haddinden fazla uyusa son derece keskin şarap sirkesini başının tepesine serpsinler, ezilmiş biber veya hardal veya çöpleme ve benzerlerini burnuna tutarlar ki haddinden fazla uyumasın **harici faydaları** bahsedilen özsuyu göz ağrısı için hazırlanan ilaçlara karıştırılır taze ve yeşil yapraklarını ezip ve

واكر بر كمسنه شربت مذكره‌دن زياده‌جه شرب ايتمش اولسه وحددن زياده اويوسه غايت كسكين شراب سركه‌سين باشك دپه‌سنه سرپه‌لر، وسحق اولنمش بوبر ويا خردال ويا خربق وامثالنى بورننه طوته‌لركه حددن زياده اويوميه **منافع خارجه‌سى** عصاره مزبوره كوز اغريسيچون تركيب اولنان معالجه‌لره خلط اولنور تازه ويشل پيراقلرينى ازوب و ارپه اونيله قارشدروب ياقى ايتمك دمددن حاصل اولان كوز حرارتنى دفع ايدر، پيراقلرينى انواع شيشه و پركلغه و اوره بش التى كون متواليةً بر خوشجه اورسه‌لر انلرى كيده‌رر وبو وجه اوزره دخى بدن انسانده بولنان لكه‌لرى ونشانلرى ازاله ايدر كوكنى سركه ايله دوكوب ياقى ايتمك قزليلى دفع ايدر. عسل ويا زيت ياغيله قارشدروب پيلان صوقديغى يره سورسه‌لر نافعدر. كوكنى صوده قينادوب اوره اورسه‌لر انى قرودر، ارپه اونيله قارشدروب مفاصل اوزرينه وضع ايتمك اغريسين تسكين ايدر. ودخى ديرلركه فيل ديشنى كوك مزبور ايله التى ساعت قدر قيناتسه‌لر فيل ديشنى اولقدر يومشادركه هر دورلو قالبه باصمسى قابلدر يبروح ميوه‌سنى شمّ ايتمك اويوخو كتورر، بو قوّت دخى عصاره‌سنده موجوده‌در، ولكن بونلرى حددن زياده استعمال ايتميه‌لر، زيرا امضرّ وبلكه مهلكدر والله اعلم.

(V2486, s. 269-270, Z417, s. 258-259, HM5505, s. 258-259)

arpa unuyla karıştırıp yakı etmek, birdenbire hasıl olan göz hararetini defeder, yapraklarını beş altı gün arka arkaya güzelce bir ezseler çeşitli şişi, sertliği ve üreyi giderir ve bu bahsedildiği üzere insan bedeninde bulunan lekeleri ve izleri yok eder, kökünü sirke ile dövüp yakı etmek kızıllığı defeder. Bal veya zeytin yağıyla karıştırıp yılan sokan yere sürseler fayda sağlarlar. Kökünü sade kaynatıp üreye uygulasalar onu kurutur, arpa unuyla karıştırıp eklemlerin üzerine sürmek ağrıyı dindirir. Üstelik derler ki, fil dişini bahsedilen kök ile altı saat kadar kaynatsalar fil dişini o kadar yumuşatır ki her türlü kalıba basması uygundur (kolaydır), adam otu meyvesini koklamak uyku getirir, bu güç özsuyunda da mevcuttur, ancak bunları haddinden fazla kullanmasınlar, zira hasta eder ve belki de helak eder. En iyisini Allah bilir.

5. MATERİA MEDİCA GELENEĞİNDE SOPORİFİK DROGLAR

5.1 Çok Dilli Soporifik Droglar Sözlüğü

Bu bölümde, **Tablo 5**'te Soporifik Drogların tez çalışmasında yer alan dillerdeki (Antik Yunanca, Latince, İtalyanca ve Almanca, Osmanlı Türkçesi, günümüz Türkçesi ve İngilizce) karşılıkları yer almaktadır.

Tablo 5

Soporifik Drogların Farklı Dillerde Karşılıkları

No	Antik Yunanca	Latince	İtalyanca	Almanca	Osmanlı Türkçesi	Günümüz Türkçesi	İngilizcesi
1	ἄμωμον	Amomum subulatum Roxb.	Amomo	- Cardamom	قا قوله -	Kakule Siyah kakule	Cardamom Nepal Cardamom
2	Κρόκινον	Unguenti croci	Unguento crocino	-	-	Safran merhemi	Unguent of saffron
3	σμύρνα	Commiphora myrrha C. Anglosomaliae Chiov.	Mirrha	Myrrhen Mirrhen	مر صافی اغاجی	Mür-ü safi ağacı Mür	Myrrh
4	στύραξ	Styrax officinalis L.	Stirace	Styrax	میعه اغاجی	Mey'a ağacı Kara günlük ağacı Kara buhur ağacı	Storax
5	θρίδαξ ἥμερος , ἀγρία θρίδαξ	Lactuca sativa L. Lactuca virosa	Lattuga domestica Lactuga salvatica	Lattich Lactuck Wilder Lattichsafft	خسّ صلوطه صلطه یبانی صلطه	Ekili Marul Yabani Marul	Lettuce Wild Lettuce
6	ἀλόη	Aloe vera L.	Aloe	Aloe Alepatic	صبر اوتی	Sabr otur Aloe vera	Aloe
7	βάκχαρις	Helichrysum sanguineum Boiss Gnaphalium sanguineum	Bacchara	Baccharis	-	Siklamen	Red cudweed Sowbread Everlasting
8	σχοίνος	Scirpus sp. L. Juncus sp. L. Schirpus holoschoenus L.	Giunco	Binzen Bintzen schmelen	قصب ساز	Kasab Saz Kamış	Rush Great sea rush Club rush
9	μήκων ῥοιάς	Papaver rhoias L.	Papauero saluatico	Kapperrosen/ Kornrosen	كلنچك اوتی	Gelincik otu Gelincik haşhaşı	Corn poppy
10	μήκων	Papaver somniferum L.	Papauero domestica	Magsamen Mohe Magsomen	خشخاش	Haşhaş Afyon haşhaşı	Opium poppy

11	ὑοσκύαμος	Hyoscyamus sp.	Hiosciamo	Bilsenkraut/ Schlaffkraut Bilsomen /Bilsen	پنج اوتی	Penç otu Ban otu	Henbane
12	στρύχνον ὑπνωτικόν	Withania somnifera L. Solanum somniferum	Solatro sonnifero	Schlaffbeere	-	Ashwagandha üzümleri Morsalkım	Sleepy nightshade
13	δορύκνιον	Convulvulus oleaefolius Desr.	-	-	-	Sürmeli yayılgan	Dorycnion
14	μανδραγόρας	Mandragoras sp. L.	Mandragora	Alraun	يبروح ابو سلام قان قرودان	Yabruh Ebu selam Kan kurutan Adamotu	Mandrake
15	οἶνοι	Vina	Vino	Weinstock Vuein	-	Şarap Üzüm şarabı	Wines
16	οἶνος ἀρωματίτης οὕτως σκευάζεται	Vinum cum aromatibus	Vino aromatite	-	-	Aromatiklerle şarap	Wine made with aromatics
17	μανδραγορίτης	Vinum delibutum Mandragora	-	-	-	Adamotuyla tatlandırılmış şarap	Wine flavored with mandrake
18	λίθος Μεμφίτης	Memphticus lapis	Memphite Pietra	-	-	Memphis Taşı	Memphitic stone

5.2. Soporifik Drogların Değerlendirilmesi

Bu bölümde değerlendirilecek olan drogların her biri sırasıyla *De Materia Medica*' daki bilgiler, *I Discorsi*' deki bilgiler, *New Kreüterbuch*' taki ve *Kitab el-Nebat*'taki bilgiler doğrultusunda ele alınacaktır. Soporifik droglara ilişkin bitki çizimleri *New Kreüterbuch* ve *I Discorsi*' de yer alıyorsa, bu görseller metin içerisinde sunulacaktır. Bunu takiben söz konusu drogların "soporifik" niteliklerinin ele alındığı kısımlar, ilgili eserlerden yapılan alıntılarla ayrı paragraflar halinde verilecektir. Son olarak bu drogların soporifik olmalarıyla ilgili yapılmış modern çalışmalardan bahsedilecek ve droglarla ilgili ulaşılan tarihi ve güncel bilgiler değerlendirilecektir.

Siyah kakule (Amomum subulatum Roxb.)

Bu bitkinin soporifik olmasıyla ilgili *De Materia Medica*' da "Isıtıcı, kanı durduran, kurutucu, uyutucudur…" bilgisi verilmiştir (Beck, 2005, s. 16; Dioscorides, 1907a, s. 21). Bunun haricinde herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Matthioli *I Discorsi*'nin Dioscorides' ten bilgi aktardığı kısmında "Uykuya neden olur: Alına koyulursa ağrıyı alır…" şeklinde yazmıştır (Matthioli, 1568, s. 57) ve kendi yorumunu yaptığı kısımda soporifik olmasıyla alakalı herhangi bir söz söylememiştir.

Handsch ise *New Kreüterbuch*' a Amomum bitkisini eklememiştir. Amomum bitkisinin içerisinde bulunduğu Zingiberaceae familyasına mensup Cardamomum (kakule) cinsini ele almıştır. Cardamom bitkisinin soporifik olup olmadığı bu çalışma için incelenmiş fakat olumlu sonuç alınamamıştır.

Aynı inceleme Osman b. Abdurrahman'ın *Kitab el-Nebat*'ı için de yapılmıştır ve bu inceleme neticesinde *Kitab el-Nebat*'ta da siyah kakule değil kakule bitkisi vardır ve bu bitki soporifik özelliğe sahip değildir.

Siyah kakule bitkisi üzerine yapılmış klinik çalışmaların incelendiği bir literatür derlemesinde, bitkinin tohumlarının ağrı kesici özellik gösterdiği tespit edilmiştir (V. K. Bisht, 2011). Siyah kakuledeki bileşenlerin tıbbî kullanım özellikleri üzerine yapılmış başka bir derlemede, bitkinin içindeki β Mirsen bileşiğinin sakinleştirici ve analjezik etkisinin olduğu belirtilmiştir (Dhakal vd., 2023). Bunların haricinde bitkinin uyku verici olmasıyla ilgili herhangi bir veri bulunamamıştır.

Safran merhemi (Unguenti croci)

Bu bitkinin soporifik olmasıyla ilgili Dioscorides *De Materia Medica*' da "Isıtıcı ve uyku verici özellikleri vardır, bu yüzden beyin iltihaplanmasına yakalanan hastalara düzenli olarak kompres yapılmalı veya solutarak veya burun deliklerine sürülerek kullanılmalı." şeklinde ifade etmiştir (Beck, 2005, s. 39; Dioscorides, 1907a, s. 50).

Matthioli *I Discorsi*' de "Safran merhemi ısıtıcı bir özelliği vardır, uyutucudur ve bu yüzden delilik veya zihinsel hastalığı olan kişilerin burnuna ya da başına sürülürse fayda sağlar." şeklinde Dioscorides' ten aktardığı bilgi ile yetinmiştir (Matthioli, 1568, s. 91).

Handsch ve Osman b. Abdurrahman ise eserlerinde bu droga yer vermemişlerdir.

Setare Abolghasemi vd. tarafından, Safran merheminin ana maddesi olan ve Crocus sativus bitkisinden elde edilen safranın uyku verme / uykusuzluğu giderme etkisinin daha önce uyku problemi olmayan sağlıklı insanlar üzerinde incelendiği kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma için öncelikle akademik veri tabanlarından literatür taraması yapılmış ve safranın uyku verici özelliğini dile getiren makaleler incelenmiştir. Toplam 126 makaleden yalnızca 5 tanesi konuya dahil edilmiştir[207]. Bu makalelerin safranın uyku üzerine olumlu etkilerini dile getirdiği görülmüştür. Ardından bu 5 çalışmanın 3 tanesi Avustralya'da, 1 tanesi Japonya'da ve 1 tanesi ise İran'da baz alınarak 379 insan üzerinde safranın belirli bir süre kullanımı gözlemlenmiştir. Bu deneyin sonucunda safranın insanlarda uyku süresini arttırarak hipnotik etki oluşturduğu, depresyon, uyku bozukluğu, stres gibi rahatsızlıkları azalttığı görülmüştür (2023). Buna göre Dioscorides' in yüzyıllar öncesinde safranın uyuşturma / uyku verme etkisini bir drog olarak kullanması günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Mür (Commiphora myrrha)

Bu bitkinin soporifik olmasıyla ilgili Dioscorides *De Materia Medica*' da "Isıtıcı, uyutucu, yapıştırıcı, kurutucu ve sıkıştırıcı özelliklere sahiptir." demiştir (Beck, 2005, s. 46; Dioscorides, 1907a, s. 58).

Matthioli ise öncelikle Dioscorides' in "Mürün ısıtıcı ve büzücü özellikleri vardır, uyku verir, yaraları iyileştirir ve kurutucudur." sözlerini aktarıp (Matthioli, 1568, s. 96),

[207] Geri kalan makalelerin; 42 tanesinin birbirinin kopyası olduğu, 68 tanesinin konuyla alakasız açıklamalar içerdiği ve 11 tanesinin de konudan bağımsız sonuçlar içermesi sebebiyle araştırma kapsamından çıkarılmıştır (Abolghasemi vd., 2023).

sonrasında Galen'in eserinden alıntı vermiştir "Mür hakkında Galen *Basit Maddelerin Nitelikleri* adlı eserinin VIII. kitabında şunları söylemiştir: 'Mür, ikinci derecede ısıtıcı ve kurutucu özelliklere sahiptir.'" (Matthioli, 1568, s. 98). Matthioli yalnızca antik kaynaklardan alıntı vermiş ve kendisi drogun soporifik olduğuna dair herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

New Kreüterbuch' ta "Mür tabiatı gereği ikinci derecede sıcak ve kurudur." bilgisi verilmiştir (Matthioli, 1563, s. 22A). Bu bilgi soporifik olmasıyla alakalı olmamasına rağmen önem arz etmektedir. Çünkü soporifik drogların genel özelliği üçüncü veya dördüncü derecede soğutucu olmalarıdır. Bu droga bakıldığında sıcak ve kuru olduğu söylenmiştir.

Aynı şekilde Osman b. Abdurrahman *Kitab el-Nebat*'ta mür için "İkinci derecede sıcak ve kurudur." demiştir (Abdurrahman; V2486, s. 2, Z417, s. 2, HM5505, s. 2).

De Vos 2010'da yaptığı bir çalışmada milattan önce beşinci yüzyıldan milattan sonra on dokuzuncu yüzyıla kadar De Materia Medica geleneği üzerine yazılmış 12 tıbbî eserin[208] hepsinde bulunan 14 tane drogun kullanım amaçlarını incelemiştir. Bu drogların içerisinde mür de yer almaktadır. Mür için 12 eserde de soporifik özellik tespit edilmiştir (De Vos, 2010). Bu bitkinin etkilerini ölçmek için modern dönemde yapılan deneysel bir çalışmada fareye uygulanan mür bileşenlerinin sadece ağrı kesici özelliği gösterdiği tespit edilmiştir. Fakat bu özelliğin tıbbî kullanım için yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır (Spinella, 2001, s. 301-302).

Kara günlük (Styrax officinalis L.)

Bu bitkinin soporifik olmasıyla ilgili Dioscorides "Tıpkı buhur gibi yakılır, kızartılır, kavrulur ve is elde edilir, bu is buhurla aynı amaçlar için kullanılır. Suriye'de kara günlükten üretilen merhem çok ısıtıcı ve yumuşatıcıdır. Fakat baş ağrısı yapabilir, ağırdır ve uyutucu etkisi vardır." söylemiştir (Beck, 2005, s. 48; Dioscorides, 1907a, s. 60).

Matthioli *I Discorsi*' de öncelikle "Tütsülenerek yakılır ve tıpkı tütsüde olduğu gibi is elde edilir. Bu is, tütsü isi gibi her konuda aynı faydaları sağlar. Suriye'de 'kara günlük

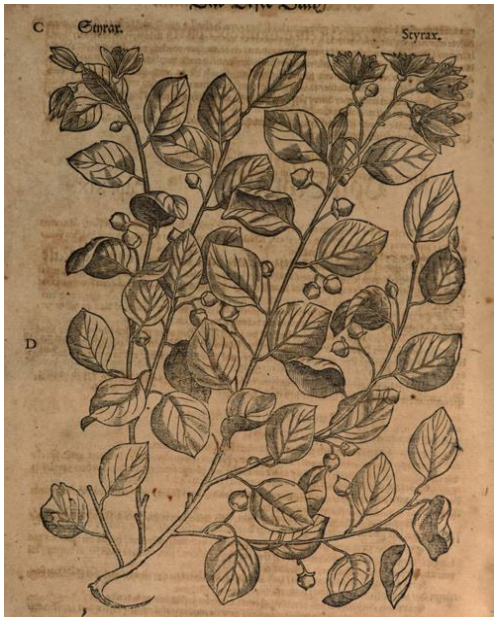
[208] Bu eserler kronolojik sırayla: Hippocratic Corpus, De Materia Medica, De Medicina (Book 5), De Simplicium Medicamentorum Facultatibus, De Re Medica Libri Septem (Book 7), Liber de Simplici medicina, Circa Instans Book of Simple Medicines, Liber pandectarum medicinae, Compendium aromatariorum, De succedaneis medicamentis, Palestra Pharmaceutica Chymico-Galenica ve Farmacopea Espanola şeklindedir (De Vos, 2010).

yağı' adı verilen bir yağ elde edilir, bu gerçekten harika bir üründür; ısıtır ve yumuşatır fakat baş ağrısı ve ağırlık yapar, aynı zamanda uyku vericidir." şeklinde Dioscorides' in sözlerini aktarmış (Matthioli, 1568, s. 99), sonrasında "Ve 'İlaçların Bileşimleri Üzerine' adlı kitabının II. bölümünde ateş yüksekken baş ağrısı durumuyla ilgili olarak şöyle söyler: 'Kara günlük az miktarda içildiğinde yüzü neşelendirir. Fakat fazla miktarda içildiğinde azımsanmayacak şekilde bir zihinsel karışıklıkla beraber uykuya sebep olur.'" şeklinde Galen' den alıntı yapmıştır (Matthioli, 1568, s. 101).

Handsch ve Osman b. Abdurrahman ise yalnızca drogun tabiatına dair "Kara günlük yumuşatır, ısıtır ve olgunlaştırır." bilgisini vermişlerdir (Abdurrahman; V2486, s. 2, Z417, s. 2, HM5505, s. 2; Matthioli, 1563, s. 21B).

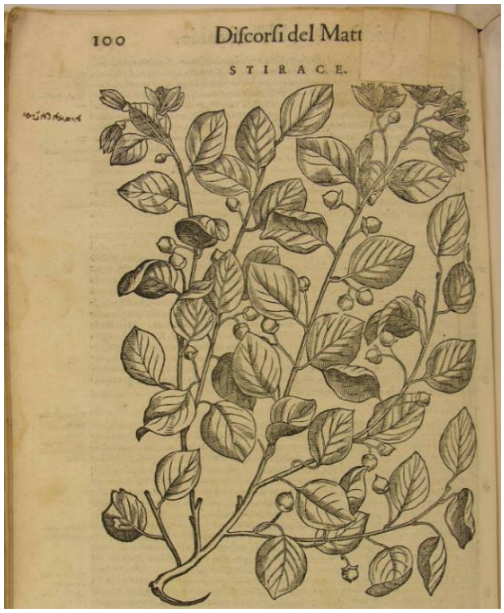
Şekil 4

Handsch, New Kreüterbuch, Styrax (1563, s. 21C)

Şekil 5

Matthioli, I Discorsi, Styrax (1568, s. 100)

Teodorico Borgognoni (ö.1298) [209] tarafından kaleme alınan *Cyrurgia seu filla principis* adlı eserde Kara günlük bitkisinin anestezik tarif içerisinde ele almasının incelendiği bir makale çalışmasında, bu bitkinin Avrupa'ya on yedinci yüzyılda geldiği bildirilmiştir (Cavalloro vd., 2023). Fakat Matthioli I Discorsi'de "Kara günlük ağaçları sadece İtalya'nın birçok bahçelerinde yetişmekle kalmaz, aynı zamanda doğal olarak da yetişirler (bildiğim kadarıyla), özellikle Roma çevresindeki Marino ve Tivoli bölgelerinde." şeklinde on altıncı yüzyılda İtalya'da yetiştiğini dile getirmiştir (Matthioli, 1568, s. 99). Bunun yanı sıra kara günlüğün bitkisel kimyasının incelendiği bir çalışmada saponinlerin[210], kara günlük bitkisinin meyve kabuklarından ayrılarak saf bir şekilde elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır (Yayla vd., 2002). Ayrıca saponinler hücre zarının geçirgenliğini arttıran kimyasal maddeler oldukları için (Okumuş & Temiz, 2022) narkotik özelliği olan maddelerle birlikte kullanılırsa bu maddelerin hücre tarafından

[209] Teodorico dei Borgognoni olarak da bilinen, 1205-1298 yılları arasında yaşamış Luccalı cerrah Ugo Borgognoni'nin oğludur. Bologna'da Dominikan Tarikatı'nın manastırında eğitim görmüştür. Bunun yanı sıra doğa bilimleri ve tıp alanlarına ilgi duymuştur. Hatta babasından cerrahlık sanatı üzerine pratik eğitim almıştır (Comamala, 2005).

[210] Latince sabun anlamına gelen sapo kelimesinden türetilmiş bir kelimedir (Küçükkurt & Fidan, 2008). Saponinler, bitkilerde bulunan kimyasal bileşik sınıfıdır. Glikon ve aglikon adında iki çeşit forma sahiptirler. Aglikonlar ise kimyasal yapı farklılıkları doğrultusunda steroidal ve triterpenoidal şeklinde ikiye ayrılır (Okumuş & Temiz, 2022). Kara günlük bitkisinden ise triterpenoidal saponin elde edilmektedir (Yayla vd., 2002).

emilimini kolaylaştırabilir[211] (Cavalloro vd., 2023). Dioscorides' in kara günlükten elde edilmiş bir merhemin uyutucu etkisinden söz etmesi göz önünde bulundurulursa bu merhemin içerisinde bir narkotik drogun da yer aldığı düşünülebilir. Fakat bu merhem hakkında detaylı bilgi vermediği için bu fikri ispatlamak mümkün değildir.

Marul (Lactuca sativa L.)

Bu drogun her bir metini öncelikle ekili marul anlatımı ile başlayıp sonra yabani marul anlatımı ile sonlanmıştır. Burada da aynı şekilde ele alınacaktır. Buna göre Dioscorides *De Materia Medica*' da "Ekili marul yararlı, oldukça serinletici, uyku vericidir…" demiştir (Beck, 2005, s. 150; Dioscorides, 1907a, s. 207).

Matthioli *I Discorsi*' de ilk olarak "Ekili marul mideye iyi gelir, serinletir, uyku verir…" çevirisini vermiş, devamında kendi yorumunu katmıştır "Eskiler marulu ya gece tatlı bir uyku vermesi için yemeğin sonunda yerlerdi… Marulun suyu, gül yağı ile karıştırılıp alına ve şakaklara sürüldüğünde yalnızca ateşli hastalıklarda uyku verir… Ekili marulunun özellikleri hakkında Galen *Basit Maddelerin Nitelikleri* adlı eserinin VI. Kitabında şunları söyler: 'Ekili marulu soğuk ve nemlidir; fakat aşırı derecede değildir." (Matthioli, 1568, s. 549-550).

Handsch *New Kreüterbuch*' ta "Ekili marul tıpkı pınar suyu gibi soğuk ve nemli olur; Galen böyle söyler…Bazıları ise onun soğutucu ve üçüncü derecede nemli olduğunu düşünür…Marulun hassas ve taze olanı mideye uygundur, serinletir, susuzluğu giderir, uyku getirir…Marul suyu ayak banyosuna eklendiğinde uykuyu getirir" açıklamalarında bulunmuştur (Matthioli, 1563, s. 188B-189A).

Osman b. Abdurrahman'da ise "Galen der ki 'Marul pınar suyu gibi soğuk ve nemlidir… Marul, özellikle kıvırcık olanını, sirke, zeytin yağı ve tuz ile yemek mideye iyi gelir, soğumayı ve susuzluğu yok eder, uykunu getirir…Marulu suda kaynatıp suyuna dize kadar ayakları soksalar uyku getirir…Üstelik taze yaprağının özsuyunu hararetli hummadan hasta olan kimsenin baş ağrısını veya uykusuzluğunu defetmek için başına ve

[211] Cavalloro' nun bu fikri ortaya sunmasının sebebi, çalışmasının ana kaynağı olan Borgognoni' nin kitabının içerisinde Kara günlük, Adamotu, Afyon haşhaşı, Bayır turpu ve Amonyum klorürden hazırlanan bir anestezik toz karışımından bahsetmiş olmasıdır (Cavalloro vd., 2023).

şakaklarına sürsünler…” şeklinde açıklamalar mevcuttur (Abdurrahman, V2486, s. 96, Z417, s. 93, HM5505, s. 93).

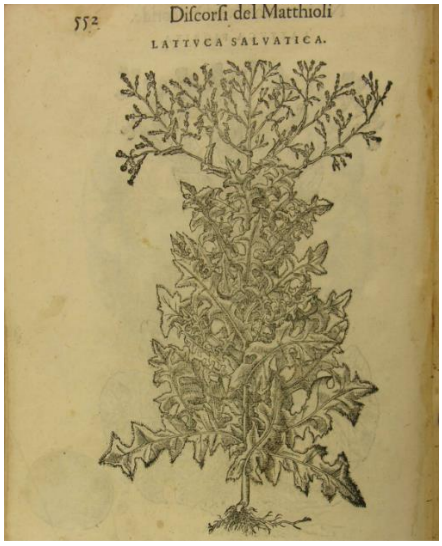
Şekil 6

Handsch, New Kreüterbuch, Lactuca (1563, s. 188C)

Şekil 7

Matthioli, I Discorsi, Lactuca (1568, s. 552)

Marul özünden elde edilen ve sakinleştirici etki gösteren kimyasal bir bileşenin gücünü deneysel olarak ölçmek ve bu bileşenin etki mekanizmalarını araştırmak üzerine bir çalışma yapılmıştır. Bunun için Bufo marinus adı verilen bir kurbağa türüne söz konusu bileşen çeşitli dozlarda enjekte edilmiş ve vücudunun verdiği tepkiler gözlemlenmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda; hayvanın motor aktivesi ve davranışı üzerinde bileşenin sakinleştirici etkisi olduğu doğrulanmıştır. Hatta yüksek doz verildiği durumlarda kısmi felç oluşmuştur. Ancak direkt beyin içerisine enjekte edilmeyen dozun etkisi iki saat sonra başlamış ve bileşen kan-beyin bariyerini geçememiş, etkisi vücut içerisindeki dokularla (kas, sinir uçları vs.) sınırlı kalmıştır (González-lima vd., 1986). Yapılan başka bir çalışmada marul özütünün uyku artırıcı etkisi ölçülmüştür. Bunun için öncelikle marul yapraklarının etanol ile özütü çıkarılmıştır. İki farklı deney planlanmıştır. Bir tanesi, marul özütünün, penobarbital türü bir ilaç[212] ile deney hayvanına verildiği süreçtir. Diğeri kafein ile uyarılan deney farelerine marul özütü verilerek farkının gözlenmesidir. İlk deneyde hayvanların uykuya geçişlerinin hızlandığı ve toplam uyku sürelerinin arttığı gözlenmiştir. İkinci deneyde ise kafein ile azalan uyku sürelerinin marul özütü ile tekrar artışa geçtiği gözlenmiştir. Her iki deneyden çıkarılacak sonuç, marul özütünün uyku süresini artıran ve uyku düzenini sağlayan özelliklere sahip olduğudur (Kim vd., 2019).

Yabani marul hakkında Dioscorides "Genel olarak uyku verici ve ağrı kesicidir." demiştir (Beck, 2005, s. 150; Dioscorides, 1907a, s. 208).

Matthioli öncelikle "Kısacası, yabani marul bir uyuşturucudur; bu yüzden uyku vermesiyle ağrıları hafifletir." şeklinde çevirisini sunmuş (Matthioli, 1568, s. 549), sonrasında "Ancak olgunluk çağına ulaştığımda özellikle uyumama yardımcı olması yönünden marulun bana çok faydası oldu. Çünkü gençliğimde daha fazla çalışmak için az uyumaya alışmıştım. Fakat yaş ilerleyip yaşlanınca ve yaşlılığın uykudan çok uyanıklığa eğimli olması sebebiyle, uyku kaybından biraz problem yaşıyordum. Bu soruna karşı akşamları marul yemeyi çok etkili bir çözüm olarak buldum." yorumunu yapmıştır (Matthioli, 1568, s. 552-553).

Handsch sadece "Yabani marulun sütü keskin ve acıdır; neredeyse haşhaşın etkisine sahiptir, bu yüzden bazıları onu 'Meconium' 'a katar ve ondan afyon elde eder. Bu süt, yemekle birlikte alınırsa veya harici bir şekilde sürülürse uykuyu getirir ve ağrıyı dindirir." yorumunda bulunmuştur (Matthioli, 1563, s. 189B).

Osman b. Abdurrahman ise "yabani marul özsuyu yani sütü keskin ve acıdır. Haşhaş tohumunun kuvvetine yakındır. Bu sebepten bazıları onu haşhaş nemine karıştırıp ondan

[212] Merkezi sinir sistemine etki ederek uykusuzluk tedavisinde, sakinleştirme amacıyla, ameliyat öncesi anestezi uygulamasında kullanılan barbitürat türevi ilaçlara verilen isimdir (A. B. Johnson & Sadiq, 2024).

afyon yaparlar. Bahsedilen süt yatıştırıcıdır ve uykuyu getirir…" demiştir (Abdurrahman, V2486, s. 96, Z417, s. 93, HM5505, s. 93).

Aloe (Aloe vera L.)

Bu bitkinin soporifik olmasıyla ilgili Dioscorides "Kanı durduran, kurutucu, uyku verici" demiştir (Beck, 2005, s. 187; Dioscorides, 1907b, s. 29).

Matthioli "Aloe sıkılaştırıcı, kurutucu, uyku verici…" şeklinde çeviri aktarımını yapmış (Matthioli, 1568, s. 719), kendi yorumunda "…üçüncü derecede kurutucu ve birinci derecenin sonu ile ikinci derecenin başlangıcı arasında ısıtıcı özelliği olduğu barizdir." şeklinde bitkinin tabiatından bahsedip soporifik özelliğine dair bir söz söylememiştir (Matthioli, 1568, s. 721).

Handsch ve Osman b. Abdurrahman da yalnızca "Aloe ikinci derecede sıcak ve kurutucudur ve hafif büzücü etkisi vardır" şeklinde tabiatına yönelik yorum yapmışlardır (Matthioli, 1563, s. 276A; Abdurrahman,V2486, s. 168, Z417, s. 163, HM5505, s. 163).

Aloe veradan elde edilmiş sulu özütün sıçanlar üzerindeki sakinleştirici ve hipnotik etkileri klinik bir çalışmada incelenmiştir. Bunun için öncelikle aloe bitkisinden geleneksel tıbbın hazırlama yöntemine göre; yıkanan yapraklar öğütülüp ve su içerisinde bir saat bekletilerek özüt elde edilmiştir. Sonrasında elde edilmiş bu özüt sıçanlara uygulanmış ve etkisi iki farklı test (açık alan testi ve dönme refleksi kaybı testi) ile gözlemlenmiştir. Bu deneyler sonucunda hayvanların hareket etme yetilerinin baskılandığı ve uyku sürelerinin arttığı görülmüş, sakinleştirici ve hipnotik özellikleri üzerine olumlu kanıtlar elde edilmiştir (Abdollahnejad vd., 2016).

Şekil 8

Handsch, New Kreüterbuch, Aloe (1563, s. 275A)

Şekil 9

Matthioli, I Discorsi, Aloe (1568, s. 720)

Siklamen (Helichrysum sanguineum Boiss = Gnaphalium sanguineum)

Siklamen hakkında Dioscorides "Üstelik kokusu uyku vericidir." demiştir (Beck, 2005, s. 200; Dioscorides, 1907b, s. 56).

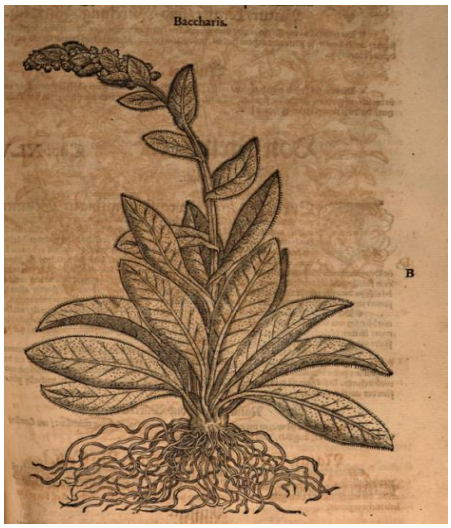
Matthioli "Kokusu uyku verir." şeklinde Dioscorides' in sözünü aktarmakla yetinmiştir (Matthioli, 1568, s. 772).

Handsch siklamen bitkisinin anlatımında ne tabiatı hakkında ne de soporifik özelliği ile ilgili bir bilgi vermemiştir.

Osman b. Abdurrahman ise Kitab el-Nebat'ta siklamen bitkisinden bahsetmemiştir. Bunların yanı sıra modern çalışmalarda da bu konu ile ilişkili veri bulunamamıştır.

Şekil 10

Handsch, New Kreüterbuch, Baccharis (1563, s. 303A)

Şekil 11

Matthioli, I Discorsi, Baccharis (1568, s. 1119)

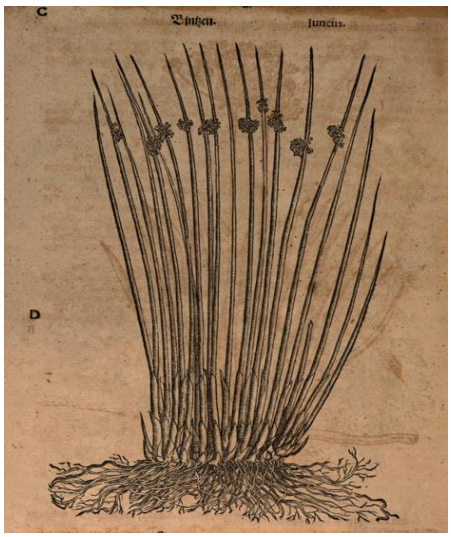

Saz (Scirpus sp. L., Juncus sp. L.)

Bu otun soporifik olmasıyla ilgili Dioscorides "İnekgözü adı verilen türünün uyku verici özelliğe sahip meyvesi vardır. Çok fazla içilmemesi gerekir çünkü bu güçlü bir uyku ilacıdır." şeklinde bilgi vermiştir (Beck, 2005, s. 269; Dioscorides, 1907b, s. 208).

Şekil 12

Handsch, New Kreüterbuch, Juncus (1563, s. 445C)

Şekil 13

Matthioli, I Discorsi, Juncus (1568, s. 1090)

Matthioli ise Türkçede İnekgözü diye çevrilen Schonois'in İtalyanca karşılığını farklı vermiş ve "Etiyopya sazının tohumu ise uyku vericidir. Bu yüzden aşırı uyumaya neden olmasın diye verilirken dikkatli olunmalıdır." olarak çevirmiştir (Matthioli, 1568, s. 1091). Ardından "Kalın sazın meyvesi uyku vericidir… Sivri saz adıyla bilinen kamışın iki türü vardır: Biri tohum üretmez ve tıbbî açıdan değersizdir; diğeri ise tohum üreten türdür ve uyku verme açısından yararlıdır, fakat kalın sazın tohumları kadar etkili değildir… Bundan açık bir şekilde anlaşılır ki, bu türlerin yapısı hafif soğuk bir topraksı doğaya ve ılık bir sulu yapıya sahiptir. Bu özellikleriyle alt bölgelerdeki maddeleri kurutabilir ve başa hissedilir derecede soğuk buharlar gönderebilir, bu buharlar da uykunun oluşmasına sebep olur." şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Matthioli, 1568, s. 1092).

Handsch saz bitkisinin ne tabiatı ile ilgili ne de soporifik olduğuyla alakalı bir bilgi vermemiştir.

Osman b. Abdurrahman ise yalnızca "Saz üçüncü derecede sıcak ve kurudur fakat kuruluğu sıcaklığından daha fazladır." demiştir (Abdurrahman, V2486, s. 69, Z417, s. 67, HM5505, s. 67). Osman b. Abdurrahman'ın saz bitkisi hakkında verdiği bilgiler incelendiğinde bu bilgileri ne Handsch ne de Matthioli' den çevirmediği fark edilmektedir. Bu yüzden akla bu bilgileri nereden aktardığı sorusu gelmektedir. Fakat bu

sorunun yanıtı gizemini korumaktadır. Bunların yanı sıra modern dönemde bu bitkinin soporifik olmasıyla ile ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır.

Gelincik çiçeği (Papaver rhoias L.)

Bu soporifik drogla ilgili Dioscorides "Beş veya altı adet başını üç cyathoi şarapta ikiye düşene kadar kaynatın sonra uyumasını istediğiniz kişilere verin… Bunlar kaynatılıp hastanın üzerine damlatıldığında uyuşturur." bilgilerini vermiştir (Beck, 2005, s. 273; Dioscorides, 1907b, s. 217-218).

Matthioli sadece "Beş veya altı çiçek başının üç çeyrek bardak şarapta kaynatılarak yarıya kadar azaltılan kaynatılmış karışımı uyku vermesi amacıyla içilir. Aynı zamanda bu yapraklar ya lapa şeklinde başa uygulanır ya da dekoksiyonlu hali başa dökerek uyku sağlanır." şeklinde çeviriyi eklemeler yaparak aktarmıştır (Matthioli, 1568, s. 1111-1112).

Handsch *New Kreüterbuch*' ta "Gelincik bitkisinin yapısı ve tabiatının soğutucu etkisi vardır, haşhaş gibi vücudu serinletir… Beş veya altı tane çiçekli kısmı tohumuyla birlikte şarapta ezilip yarısı içilirse oldukça uyku getirir. Aynı suya batırılmış bez başa sarılırsa daha derin bir uyku verir… Gelincik çiçeğinden yapılan damıtılmış su iç hararete karşı etkilidir, ateşli hastalıklarda kullanılması uygundur. Çünkü bu su karaciğeri serinletir, ağrıları dindirir, uyku getirir… Suda kaynatılınca bezler suya batırılır ve başa bağlanırsa uyku getirir." (Matthioli, 1563, s. 457C-457D).

Osman b. Abdurrahman ise "Gelincik, haşhaş gibi soğuktur… Beş veya altı gelincik başlarını ve tohumlarını suda veya şarapta kaynatıp yarısı mahvolunca şarabı süzüp içmek uyku getirir yahut içinde bezleri ıslatıp başa dolayıp bağlamak fazlaca uyutur… Gelincik çiçeğinden takdir olunan su, karındaki bütün harareti defeder, korkusuzca ve tereddütsüz içilir, çünkü bahsedilen damıtılmış suyu ciğeri serinletir ve ağız yaralarını dindirir, uyku ve rahatlık verir… Suda kaynatıp ve kaynatılmış karışımda bezleri ıslatıp başa dolayıp bağlamak uykuyu getirir." açıklamalarında bulunmuştur (Abdurrahman, V2486, s. 264, Z417, s. 253, HM5505, s. 253).

Şekil 14

Handsch, New Kreüterbuch, Papaver erraticum (1563, s. 457A)

Şekil 15

Matthioli, I Discorsi, Papaver erraticum (1568, s. 1112)

Omer Bayazeid' in yaptığı bir doktora çalışmasında bu bitkinin hem geleneksel kullanımı hem de biyolojik aktivitesi hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre geleneksel kullanım alanları içerisinde soporifik etkisinden bahsedilirken biyolojik aktivitesinin içerisinde yalnızca hipnotik etkisi yer almıştır (2017). Bu ayrımın yapılma sebebi hipnotik etki ile kişide sakinlik ve uykuya geçişi sağlama süreci kastedilip soporifik etki ile derin uyku hali ve bilinçsizliği vurgulanmış olabilir. Buradan da gelincik bitkisinin soporifik

düzeyde değil hipnotik düzeyde bir anestezik bitki olduğu sonucu çıkarılabilir. Bir başka çalışmada gelincik bitkisinin yapraklarından %10 etanol ve %30 etanol ile iki ayrı yoğunlukta elde edilen özütün deney fareleri üzerindeki davranışsal etkisi ve uykuya neden olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmanın verilerinden ilki %10'luk özüt bitkinin biyolojik etkilerini daha güçlü bir şekilde ortaya çıkarmıştır. İkincisi, özütün etkilerini tersine çevirebilen (sinir sistemini bloke eden) maddeler verilse bile etkileri azalmamıştır. Üçüncüsü, farelerin hareketlerinde azalma ve duruşlarında farklılık gözlemlenmiştir. Dördüncüsü ise, pentobarbital (modern farmakolojide anestezik ilaç) dozu ile birlikte farelere enjekte edilen özütün, pentobarbital ilacının uyku verici özelliğini arttırmadığı ve uyku üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir (Soulimani vd., 2001). Bu verilerin doğrultusunda gelincik bitkisi geleneksel tıbbî kullanımda uyutucu olarak kullanılmasına rağmen, farmakolojik olarak uyku verici etkisinin olmadığı, yalnızca canlıların hareketliliğini azaltmaya yaradığı yani sakinleştirici ve hipnotik etkisi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Afyon haşhaşı (Papaver somniferum)

Bu soporifik drog ile ilgili Dioscorides "Onların ortak özelliği serinletici olmalarıdır; bu yüzden yapraklar ve kapsüller suda kaynatılıp tütsülenirse uyuşturucu etkisi gösterir; ayrıca kaynatılıp içilmesi uykusuzluğa iyidir… İshal ve vajinadaki beyaz akıntı için siyah haşhaş tohumu öğütülüp şarapla birlikte içilmelidir ve uykusuzluk çekenlerin alnına ve şakaklarına sürülmelidir…Özsuyuna gelince, o da güçlü bir şekilde soğuttuğu, koyulaştırdığı ve kuruttuğu için bir acı fiğ kadar tüketilirse ağrı kesici, uyku verici… Fitil olarak anüse yerleştirilirse uyku verici etkisi oluşur… En iyi özsu koyu ve yoğun olandır, koklandığında uyku verir… Bazıları iç yağını bile karıştıracak kadar çıldırmıştır. Göz ilacı için yeni bir toprak kapta yumuşayana ve daha turuncumsu kahverengi oluşana kadar kavrulur. Ancak Diagoras'ın, Erasistratos'un kulak ağrısı ve göz rahatsızlıkları için kullanımını reddettiğini çünkü bu ilacın görme yetisini zayıflattığını ve uyuşturduğunu söylediğini bilmelisiniz… Mnesidamos ise bunun tek uygun kullanımının koklatılarak uyku vermesi olup aksi takdirde zararlı olduğunu söyler, fakat bu söylemler kesinlikle yanlıştır, deneyimle çürütülmüştür çünkü bir ilacın etkisi performansıyla doğrulanır." şeklinde bilgiler vermiştir (Beck, 2005, s. 273-274; Dioscorides, 1907b, s. 219-221).

Matthioli öncelikle “Hepsi genel olarak serinletici özelliğe sahiptir; bu nedenle yapraklarının ve kapsüllerinin su içinde kaynatılmasıyla yapılan karışım harici olarak kullanıldığında kolayca uyku verir… Uyku getirmek için kaynatılmış haşhaş suyu içilir… Haşhaş su ile karıştırılıp macun haline getirilir ve bu karışım uzun süreli uykusuzluklara şakaklara ve alına uygulanır. Ondan elde edilen afyon, daha serinletici ve daha kurutucu bir özelliğe sahiptir. Nohut büyüklüğünde alınırsa ağrıları hafifletir, olgunlaştırır, uyku verir… Afyon fitil olarak makata yerleştirildiğinde uyuşturucu bir etki yapar… En kalitelisi yoğun, ağır, tadı acı, koklandığında uyku verici, suda kolayca çözünebilen, pürüzsüz, beyaz, kaba ve taneli olmayan, süzerken balmumu gibi yapışmayan, güneşte erimeyen, yandığında siyah bir alev çıkarmayan ve söndürüldüğünde kokusunun yoğunluğunu koruyandır… Erasistratos’un aktardığına göre, Diagoras afyonun göz ve kulak hastalıklarında kullanılmasını eleştirmiş, çünkü görmeyi zayıflattığını ve uzun süreli uykuya sebep olduğunu söyleyerek gözlere uygulanmasını yasaklamıştır… Fakat Mnesidamos, afyonun yalnızca koklanmasını önermiş ve bunun uyku getirmek için uygun olduğunu söyleyip başka bir şekilde kullanımını eleştirmiştir…” şeklinde De Materia Medica çevirisini vermiştir (Matthioli, 1568, s. 1112-1114).

Şekil 16

Handsch, New Kreüterbuch, Papaver domesticum (1563, s. 456A)

Şekil 17

Matthioli, I Discorsi Papaver domesticum (1568, s.1113)

Sonrasında afyon haşhaşı bitkisi hakkında detaylı açıklamalarda bulunmuştur "Beyaz tür, Toskana'da çok fazla bulunurken, siyahın her iki türü Lombardiya'da ve Trentino dağlarında bakla tarlalarının arasındaki geniş alanlara ekilir. Bu gelinciğin tohumlarından yapılan bazı yemeklere pavrate denir. Bu yemekten doyana kadar yerler, fakat bu insanların normalden daha fazla uyuduğunu hiç görmedim. Aynı durum Steiermark ve Yukarı Avusturya'da yaşayanlar için de geçerlidir. Bu bölgelerde yaşayanlar, yemeklerini tatlandırmak için başka bir yağ kullanmak yerine çoğunlukla gelincik tohumundan elde edilen yağı kullanmalarına rağmen diğerlerinden daha fazla uyumazlar. Bu durum, beni arpa suyu ile çıkarılan sütü uzun süreli uykusuzluk çeken hastalara özellikle çok şiddetli ateşi olanlara kullanmaya cesaretlendirmiştir. Ve bu, bazı doktorların bu sütü hastalara vermem konusunda bana korku vermelerinden kurtarmıştır… Haşhaşın başından damlayan süt ile afyon yapılır, bu Dioscorides' in çok iyi ve özenle öğrettiği bir yöntemdir. Her ne kadar afyonu herkes dördüncü dereceden soğuk olarak nitelese de eğer bir maddenin mizacı tadından ve etkilerinden anlaşılırsa ben afyonun tadının acı olduğunu ve ağızda tutulduğunda dili kabarttığını görüyorum. Bu durum, içinde azımsanmayacak bir sıcaklık bulunduğu açık bir şekilde kanıtlar. Bu inancı, afyonun keskin ve oldukça ağır kokusu da destekler. Fakat, tüm tıp otoritelerine karşı gelmemek ve küstah olarak görülmemek için bu konuda benden önce onun mizacını çok iyi incelemiş olanların yargısında bırakıyorum… Beyaz ekilmiş haşhaşın tohumu olan thilacite, uyuşturması orta derecedir. Bu yüzden bu tohumu ekmek üzerine serperler ve

balla karıştırıp yerler. Fakat ilk olarak bahsettiğimiz, çiçekleri kolayca dökülen haşhaşın tohumu, çok daha güçlü bir serinletici etkisi vardır. Bu yüzden evcil haşhaş gibi balla karıştırılmadan, yalnız başına kullanılmaz çünkü zararlı olabilir. Bu şekilde tüketildiğinde büyük ölçüde uyuşturur. Bundan dolayı bazıları bunu bal ve ekmekle yapılan hamur işlerine az miktarda katar. Üçüncü tür olarak bahsettiğimiz haşhaşın siyah tohumu da yararlıdır ve güçlü bir serinletici etkisi vardır. Fakat dördüncü olarak bahsettiğimiz tür, diğerlerinden daha çok kıymetlidir; sadece tohumu değil aynı zamanda sapları, yaprakları ve özü de şifa yönünden üstün özelliklere sahiptir… Bu madde son derece serinletici bir etkiye sahiptir ve uyuşturarak insanı ölüme kadar götürebilir. Fakat bunu dikkatli bir şekilde kullanan hekimler, aşırı soğutucu etkisini başla ilaçlarla karıştırarak azaltırlar. Çünkü bu madde dördüncü derecede soğutucu özelliği vardır. Dolayısıyla bunun dengeli bir şekilde nasıl hazırlanması gerektiği bu eserin kapsamına girmez; ilaç formüllerini içeren bir başka kitapta ele alınacaktır… Ardından üçüncü kitapta kulak apsesi tedavisini anlatırken şöyle der: 'Haşhaş ile yapılan ilaçların hepsi uyuşturucu etkiye sahiptir ve duyuları uyuşturur. Bu yüzden, gerçekten ciddi bir zorunluluk durumunda diğer yatıştırıcı ilaçların faydalı olmadığı yerlerde bunları kullanmak zorundayız.'…Galen *İlaçların Bileşimleri Üzerine* adlı eserinin VIII. kitabında şunu söyler: 'Serinletici ilaçlarla, onların uyuşturucu etkisini arttırabilecek sıcak maddeler karıştırılır, çünkü bunlar kendi başlarına nüfuz etmekte gecikirler. Eğer birisi bunu yapmak isterse, bileşime katılan basit maddelerin miktarını çok iyi değerlendirmelidir. Bu sayede bileşim ilaçlarının vaat ettiğinden daha fazla mı yoksa daha az mı etkili olacağı anlaşılır.' Bu durumda, serinletici maddeler yeterince fazlaysa ilaç hastanın duyularını o miktarda daha çok uyuşturacak ve hastalıklı organda bulunan sıcaklığı o oranda bastıracaktır. Fakat, sıcak maddeler daha büyük bir oranda olursa ilaç gerçekten daha az etkili olacak ve daha az zararlı olacaktır. Çünkü haşhaş ve adamotu gibi maddeler içeren ilaçların kullanımında canlıların bedenleri bir tür ölüme benzer bir durum yaşar, duyuları uyuşturarak ağrıyı hissizleştirirler. Bu nedenle bu ilaçları sürekli kullanan birçok kişi, hastalıklı organ tedavi edilemez hale gelen bir soğukluk yaşar." (Matthioli, 1568, s. 1114-1115).

Handsch "Haşhaş tohumlarının hepsi dördüncü veya son derecede soğutucu etkiye sahiptir… Haşhaş tohumu yatıştırıcıdır ve uyku getirir. Bazıları tohumları sade veya sütün içerisinde huzursuz hisseden çocuklara uyumaları için verirler… Eczanelerde haşhaş tohumundan hazırlanan bir şurup yapılır, buna Sirupum de papavere denir; yukarıda bahsedilen rahatsızlıkların hepsine karşı faydalıdır, özellikle uyku için kullanılır:

akşamları iki yemek kaşığı içilir… Siyah haşhaş tohumu beyaz olanından daha etkilidir; dövülüp şarapla içilirse sürekli olan bağırsak akıntısını, kan akışını ve kadınların çeşitli akıntılarını durdurur ve uyku verir… Bu dikkatli kullanılmalıdır; vücuda alınmamalıdır fakat daimî uykusuzluk, huzursuzluk, katlanılamaz derecedeki ağrılarda, sıcak ateşli akıntılarda başka hiçbir ilaç bunlara fayda etmiyorsa afyon o zaman kullanılabilir. Dikkatli bir şekilde ve yardımcı maddelerle beraber kullanılmalıdır, zira keyfince ve dikkatsizce alındığında vücudun doğal sıcaklığını yok eder, hissiyatı alır, kişiyi uykusunda öldürür… Haşhaş türlerinin hepsi, bitkinin özü veya suyuyla beraber, uyuyamayan veya huzursuz olan insanlara yararlıdır; başa ve şakaklara lapa gibi konulur." açıklamalarında bulunmuştur (Matthioli, 1563, s. 456C).

Osman b. Abdurrahman ise "Tüm haşhaş tohumları dördüncü derece soğuktur… haşhaş tohumu sakinlik verir ve uyku verir, herkes istediği kadar kullanır, bazıları tohumunu sütte veya bunun dışında uygun bir yemek ile pişirip rahatı olmayan, uyku uyumayan küçük sabilere yedirirler… Üstelik Avrupalılar haşhaş şarabını yaparlar ki haşhaş şurubu derler ve söz edilen hastalıklara faydalıdır, özellikle uyku getirmek için kullanılır, yatacak vakit iki kaşık miktarı alınır… Kullanımı tehlikelidir, dahilen kullanılmaz, oysa zorunlulukta mesela daimi uykusuzluk ve rahatsızlık olduğunda veyahut büyük ateşli hastalığa başka türlü bir tedavi etkili olmadığı vakit bile dikkat gerektirir, başka bir ilaç ile birleştirme ve değiştirmek bilgili bir tabibin işidir herkesin kârı değildir, zira afyon terkibinde ve miktarında dikkat edilmeden dahili kullanılırsa iç harareti ortaya çıkarır ve duyuları giderir (hissizleştirir) ve insanı uyurken öldürür…Tüm haşhaşlar gerek otu gerek özsuyu ve gerek damıtılmış suyu rahatsız olan kimselere faydalıdır, merhem gibi alına ve şakaklara sürmek rahatlık ve uyku verir, otunun özsuyunda bez fitilini ıslatıp buruna sokmak uyku verir…" şeklinde bilgiler vermiştir (Abdurrahman, V2486, s. 263, Z417, s. 252, HM5505, s. 252).

Bitkisel ilaçların beyin üzerindeki etkilerinin incelendiği bir kitapta Afyon haşhaşı bitkisinden söz edilmiştir. Bu çalışmaya göre çok eski çağlardan on dokuzuncu yüzyıla kadar bu bitkinin ham hali, yani kimyasal olarak işlenmemiş şekli kullanılmıştır (Spinella, 2001, s. 289). Sonrasında ise Afyon haşhaşı bitkisinden, günümüzde halen kullanılan morfin, kodein, papaverin gibi alkaloidler [213] ayrıştırılmıştır ve bu doğal olan

[213] Esasen bitkilerde doğal olarak bulunan ve organik azot içeren bir baz sınıfıdır. En çok alkaloid içeren bitki aileleri; Papaveraceae (Gelincik haşhaşı ve Afyon haşhaşı bu ailedendir), Ranunculaceae (), Solanaceae (Ban otu ve Adamotu bu ailedendir) şeklindedir (Britannica, 2025f).

alkaloidlerden de eroin, fentanil, hidromorfon gibi diğer türler sentezlenmiştir (Spinella, 2001, s. 291). Modern terminolojide hem doğal hem sentetik olarak elde edilen bu alkaloidlere "Opioid" adı verilmektedir (Ogura & Egan, 2013, s. 253). Opioidler uygulandığı canlıları (insanları ve hayvanları) uyuştururlar. Fakat bu uyuşturma, barbitürat ve diğer genel anestezi ilaçlarının merkezi sinir sistemi üzerinde yaptığı baskı kadar derin değildir. Bu yüzden opioid etkisindeki bir canlı halsizleşir fakat uyarıları hissedebilir ve tepki verebilir. Örneğin morfinin; sakinleştirici, fiziksel hareketi azaltıcı ve ağrı kesici özelliği olmasına rağmen morfinin etkisindeki bir canlı çevresine halen duyarlı haldedir (Spinella, 2001, s. 296-297). Farklı bir eserde ise opioidlerin anestezideki kullanımı incelenmiştir. Bu eser, anestezi işlemlerinde morfinin yanı sıra kullanılan fentanil, remifentanil, sufentanil gibi sentetik opioidlerin, uygulanan hastanın vücudundaki emilimine ve dağılımına göre etkisini ele almaktadır (Ogura & Egan, 2013, s. 256-257). Bu eserden çıkarılacak sonuç, opioidlerin günümüz anestezi işlemlerinde halen kullanılıyor olmasıdır. Fakat bu kullanım ile geleneksel kullanımın aynı olduğu sonucuna varılamaz. Çünkü antik dönemlerdeki bitkinin kimyasal süreç görmemiş hali ile modern tıptaki hali etki bakımından eşit değildir.

Ban Otu (Hyoscyamus sp.)

Bu soporifik drogla ilgili Dioscorides sadece "Bu iki türü[214] de deliliğe sebep olur ve uyuşturucudur; kullanımları zordur." söylemiştir (Beck, 2005, s. 276; Dioscorides, 1907b, s. 225).

[214] "Bir türünde çiçekler biraz mordur, yaprakları Kahkaha çiçeği gibi, siyah tohumlu, çanak yaprakları sert ve dikenlidir; diğerinin çiçekleri ayva sarısı, yaprakları ve kapsülleri daha yumuşak, tohumu Yaban hardalı gibi sarımsıdır" (Beck, 2005, s. 276; Dioscorides, 1907b, s. 224).

Şekil 18

Handsch, New Kreüterbuch, Hyoscyamus (1563, s. 460C)

Şekil 19

Matthioli, I Discorsi, Hyoscyamus (1568, s. 1119)

Matthioli öncelikle Dioscorides'i "Bu iki tür[215], uyku verir ve deliliğe neden olabilir, bu yüzden kullanmaktan genellikle kaçılmalıdır." aktarmış (Matthioli, 1568, s. 1118), sonrasında "Galen de bu bitkiden "Basit İlaçların Nitelikleri Üzerine" adlı eserinin VIII. bölümünde 'Ban otu, siyah tohum üreten türüyle insanları delirtir ve aynı zamanda

[215] "Birincisi siyah tohum üretir; çiçekleri morumsu, yaprakları Saparna bitkisine benzer ve tohumlarının kabukları sert ve dikenlidir. İkincisinin tohumu Süsen çiçeğinin tohumu gibi kırmızımsı, çiçekleri sarı ile kırmızı arasında bir renkte, yaprakları ve tohum kabukları hassastır" (Matthioli, 1568, s. 1118). Aslında Dioscorides paragrafın ikinci kısmındaki bitki ismi için "ἐρύσιμον" kelimesini yani hardal benzeri bir bitki ifadesini kullanmış. Matthioli "dell'irione" yani Süsen kelimesini yazmıştır.

uyutur' diyerek söz etmiştir." şeklinde yine bir antik yazardan alıntı yapmıştır (Matthioli, 1568, s. 1120-1121).

Handsch tabiatı hakkında şunları söylemiş "Ban otu her bir parçasıyla son derece soğuk tabiatlıdır ve uyku verir." (Matthioli, 1563, s. 460B) ve soporifik olmasıyla alakalı "Ban otu çiçekleri ve tohumları uyku verir ve ağrıları dindirir, fakat dikkatli kullanılmalıdır… Ban otu ile yapılan ayak banyosu veya buhar banyosu uyku verir. Yağını sirke ile karıştırıp alına sürülürse uykusuzluğa iyi gelir." şeklinde bilgiler vermiştir (Matthioli, 1563, s. 461A).

Osman b. Abdurrahman ise "Penç otu (ban otu) bütün parçalarıyla soğuktur, uykuyu getirir… Penç otu çiçeği ve tohumu uyku getirmeye yarar ancak öngörü ile kullanmak gerek… Biraz penç yağını sirke ile karıştırıp alnına ve şakaklara sürmek uyku getirir, bunun gibi otunu kaynatıp boğazına sürmek veya damıtılmış suyunda ayaklarını tutmak uykuyu getirir…" yorumlarında bulunmuştur (Abdurrahman, V2486, s. 265-266, Z417, s. 254-255, HM5505, s. 254-255).

Marcello Spinella, eserinin halüsinasyon etkisi olan bitkileri incelediği bölümde Ban otunun tropan alkaloidlerinden olan, yüksek oranda hiyosiyamin içerdiğinden söz etmiştir (2001, s. 379). Farklı bir çalışmada Ban otunun hiyosiyamin bileşeninin yanı sıra düşük miktarda skopolamin ve atropin alkaloidlerini de içerdiği bildirilmiştir (Yamada & Tabata, 1997). Yine Spinella' nın aynı bölümde skopolaminin, diğerlerine kıyasla kan-beyin bariyerini daha iyi geçebildiğini, uygulanan terapötik dozlarla uyuşukluk, rüyasız uyku ve hareketlerde yavaşlamaya sebep olduğundan söz etmiştir (2001, s. 378, 382). Dünyadaki tıbbî bitkilerin morfolojik, fitokimyasal, terapötik ve farmakolojik etkilerinin incelendiği başka bir eserde Ban otu bitkisinin ana bileşik olarak hiyosiyamin ve yüksek verimde skopolamin içerdiği, kasılmaları önleyici ve narkotik amacıyla tedavi kullanıldığı ve sakinleştirici etkisi olduğundan bahsedilmiştir (Wyk & Wink, 2018, s. 174). Bu çalışmaların verileri göz önünde bulundurularak ban otunun geleneksel kullanımdaki gibi uyuşturucu etkisinin varlığı kanıtlanmış olur.

Ashwagandha Üzümleri / Morsalkım (Withania somnifera L., Solanum somniferum)

Dioscorides bu soporifik drogla ilgili "Kökünün kabuğundan şarap ile içilen bir drahmi miktarı, afyon haşhaşının suyundan daha zayıf bir uyku verici özelliğe sahiptir." demiştir (Beck, 2005, s. 279; Dioscorides, 1907b, s. 231).

Matthioli öncelikle bitki hakkında Dioscorides' in sözlerini aktarmış "Uyku verici ashwagandha üzümleri, bazıları buna halicacabo der, birçok kalın, kırılmaya direnen, dallara ve iri yapraklara sahip bir bitkidir. Bu yapraklar ayvanınkilere benzer… Kökünün kabuğu, bir dirhem şarapla içilirse, afyondan daha güzel bir şekilde uyku verici özelliğe sahiptir… Bu bitkinin suyu, ağrıları hafifleten ve uyku getiren pastil ve ilaçların içerisinde kullanılır." (Matthioli, 1568, s. 1124-1125).

Ardından antik yazarlar ve kendi çağdaşları arasında süregelen ashwagandha üzümleri bitkisinin güzelavrat otu (Herba bella donna) olduğu iddiasına kendi yorumunu belirtmiştir "Uyku veren ashwagandha üzümü adı verilen bitkinin birçok dalı ve kırılması zor gövdesi vardır: yaprakları bol, etli ve ayva yapraklarına benzer. Çiçekleri kırmızımsıdır ve üzerinde dallar eşit aralıklarla sıralanmıştır. Meyvesi safran rengindedir ve tüylü kapsüller içindedir. Kökü ise uzun ve kalındır, bazen bir insan kolu kadar geniş olabilir ve dışı kırmızımsı bir kabukla kaplıdır… Bu bitki genellikle taşların arasında veya bataklık alanlarda yetişir. Bu yüzden burada uyku veren ashwagandha üzümü olarak tanımlanan bitkinin gerçek ve hakiki tür olduğundan en ufak bir kuşkum yoktur, çünkü bitkinin tüm özellikleri mevcuttur… Bunun yanı sıra burada şekli çizilen diğer bir uyku veren ashwagandha üzümleri otu daha bulunmaktadır. Bu türün yere eğimli, damarlı ve daha dar yaprakları vardır. Gövdesi dört köşelidir. Çiçekleri uzun saplara bağlı, çan biçiminde, morumsu ve kenarları dişlidir. Bu çiçeklerden her bir sapta sadece bir adet olmak üzere siyah ya da mora çalan koyu renkli üzüm gibi meyveler oluşur. Bu meyveler diğer tüm ashwagandha üzümlerindeki gibi küçük tohumlarla doludur… mayıs ayında çiçek açar ve haziran ayında meyve verir. Bitki Gorizia yakınlarındaki Salvatino Dağı'nda bolca yetişir ve oradan birçok kez toplamışımdır. Fakat şahsi kanaatime göre, uyku veren ashwagandha üzümleri, bazıları tarafından Büyük dulavrat otu veya Venedikliler' in söylemiyle Güzelavrat otu olarak adlandırılan bitki olduğunu iddia edenler büyük bir yanılgı içerisindelerdir. Çünkü bu bitki sarımsı safran renginde değil siyah renkte meyve veren bir gövde üretir. Bununla birlikte büyük ölçüde yenilirse ölüme sebep olabilir… Bu yüzden her ne kadar bu iki bitki, etkileri yönünden benzeseler de görünüşleri bakımından

oldukça farklıdırlar. Bundan da anlaşılır ki güzelavrat otu, Dioscorides' in tanımladığı ashwagandha üzümleri değildir"[216] (Matthioli, 1568, s. 1130-1131).

Son olarak Theophrastus ve Galen' den bitkinin soporifik olmasıyla ilgili alıntılar vererek sözlerini tamamlamıştır "Theophrastus, uyku veren ashwagandha üzümleri ve onun çeşitleri hakkında, *Bitkiler Üzerine İnceleme* adlı IX. kitabının XII. Bölümünde şöyle yazmıştır: "Bu bitkinin iki türü vardır. Birincisi uyku veren ashwagandha üzümleridir. Bu bitkinin kökü, taze olduğunda kan kırmızısı, kuruduğunda ise beyazdır. Meyvesi Hindistan cevizinden daha kırmızı bir rengi vardır. Yaprakları, sütleğen veya tatlı elma ağaçlarının yapraklarına benzer; tüylü ve alttan geniştir. Uyku vermesi için bu bitkinin kök kabukları iyice dövüldükten sonra şarap içerisinde koyularak kullanılır. Bitki, yamaçlarda, mağaraların ağızında ve mezarlıkların yakınında yetişir… Galen bu bitkilerden 'Basit İlaçların Nitelikleri' adlı eserinin VIII. kitabında şu şekilde söz eder… Uyutucu olarak adlandırılan türün kök kabuğu, bir dirhem ağırlığında şarapla birlikte içilirse uyku getirir. Etkileri, diğer her yönüyle afyona benzer, fakat daha zayıftır. Bunun nedeni, üçüncü derecede soğutucu şeyler arasında yer almasıdır oysa afyon dördüncü derecedir." (Matthioli, 1568, s. 1131-1132).

Handsch sadece "Kök kabuğunun bir miktarı şarapla içildiğinde, uykuyu getirmek için yeterlidir." demiştir (Matthioli, 1563, s. 465B).

Abdurrahman ise Kitab el-Nebat'ta bu bitkiden bahsetmemiştir.

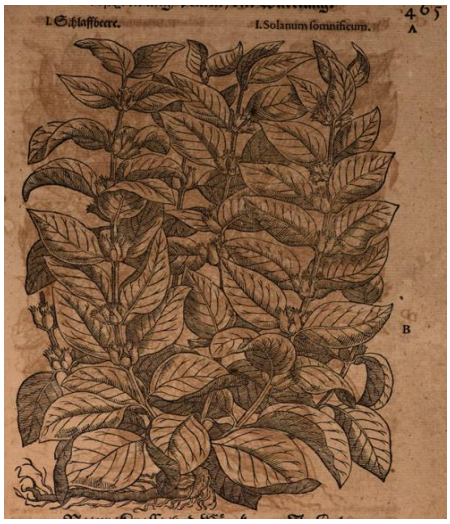
Ashwagandha bitkisinin insanlar ve hayvanlar üzerindeki tıbbî etkileri ile ilgili yapılmış literatürdeki klinik deney verilerinin değerlendirildiği bir çalışmada, bu bitkinin uyku bozuklukları tedavisinde kullanılması yönü de incelenmiştir. Buna göre; belirli bir süre (yetmiş gün) ashwagandha bitkisinin kök özütü verilen hastaların uykuya geçişlerinin kolaylaşıp uyku süresinde artış görülmüştür, özellikle depresyon ile beraber görülen yorgun uyanma sendromu yaşayan hastalara altı hafta boyunca ashwagandha özütü verilmesiyle uyku verimliliğinde düzelme ve artış gözlemlenmiştir, bir sakinleştirici ilaç türü olan diazepam ile birlikte kullanılan ashwagandha kök özütünün uyku bozukluklarını iyileştirdiği yönünde veriler kaydedilmiştir (Mikulska vd., 2023). Bu

[216] Bu iddianın ve karşılaştırma metninin burada ele alınmasının nedeni, bu tez kapsamında çalışılan eserlerde geçen soporifik drogların günümüz bilimsel adlarını tespit etme aşamasında Solanum somniferum bitkisi için bazı kaynakların *Atropa bella-donna* karşılığını verdiği görülmesidir. Halbuki Matthioli metninde bu ikisinin farklı bitkiler olduğunu bildirmiştir. Bu yüzden bu çalışmada Matthioli'nin sözleri baz alınmıştır.

çalışmadan çıkarılacak sonuç, ashwagandha bitkisi geleneksel kullanımda bahsedildiği gibi uyku verici / uyutucu bir bitkisel drogdur. Fakat bu uyutucu özelliği soporifik anlamda değildir. Çünkü makalede görüldüğü gibi uyku verici özelliğinin etkisi hastalarda altı – on hafta gibi bir süreç sonrasında başlamaktadır.

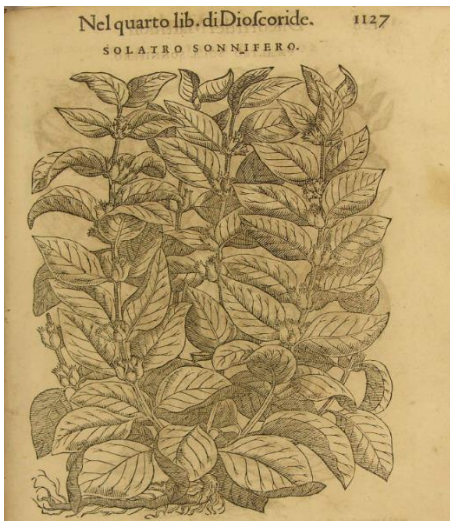
Şekil 20

Handsch, New Kreüterbuch, Solanum somniferum (1563, s. 465A)

Şekil 21

Matthioli, I Discorsi, Solanum somniferum (1568, s. 1127)

Sürmeli yayılgan (Convulvulus oleaefolius Desr.)

Bu bitkinin soporifik olması hakkında Dioscorides sadece "Bu bitki de uyku vericidir ve fazla alınırsa ölümcül olabilir." demiştir (Beck, 2005, s. 280; Dioscorides, 1907b, s. 233).

Matthioli çeviri kısmında "Bu bitkinin aynı zamanda uyuşturucu olduğu düşünülmektedir." bilgisini aktarıp, ardından antik yazardan alıntı vermiş "Sürmeli yayılgandan Galen, "Basit Maddelerin Nitelikleri" adlı eserinin altıncı kitabında bahsetmiştir: "Sürmeli yayılgan, özellikleri bakımından haşhaş, adam otu ve benzeri diğer ilaçlara benzemektedir. İçeriğinde güçlü bir soğutucu etki taşır. Bu yüzden az miktarda alındığında hafif bir uyku verir; ancak fazla miktarda alınırsa öldürücüdür." son olarak neden bu bitkinin çizimini vermediğini açıklamıştır "Sürmeli yayılgan, Crateuas'a göre taşlık kıyı bölgelerinde yetişir. Fakat şimdiye dek, bu bitkiyi bulmak için fazla çaba sarf etmiş olmama rağmen, onu görebilmiş değilim. Bu konudaki isteğimi bilen dostlarım bana sürmeli yayılgan olduğunu farz ettikleri çeşitli bitkiler gönderdiler. Ama bu bitkilerden hiçbiri beni tatmin etmediği için, buraya onun bir çizimini koymayı uygun bulmadım." (Matthioli, 1568, s. 1132).

Handsch ve Abdurrahman ise eserlerinde bu bitkiden bahsetmemişlerdir.

Sürmeli yayılgan bitkisi taksonomik olarak Convolvulaceae familyasına aittir. Literatürde sürmeli yayılganın fitokimyasal, farmakolojik ve terapötik özelliklerine dair doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Fakat Convolvulaceae familyasının bu sayılan özelliklerinin incelendiği derleme makaleler vardır. Bu çalışmalarda, bu familyada yer alan bitkilerin özellikle antik tıptaki uykusuzluk, hipnotik ve analjezik kullanımları yönünden incelenmiştir. Elde edilen veriler, Convolvulaceae bitki ailesinin bu kullanım alanları üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi için yetersiz kalmıştır (Chen vd., 2018; Salehi vd., 2020). Geleneksel kullanımda bahsedildiği gibi gerçekten uyku verici etkisinin olup olmadığının anlaşılması için daha ayrıntılı klinik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Adam otu (Mandragoras sp. L.)

Bu soporifik drog ile ilgili Dioscorides "…anüse fitil olarak yerleştirilirse uyuşturur…Fakat bazıları, kökü üçte bire inene kadar şarap ile kaynatır, süzer ve saklar, bundan yaklaşık bir cyathos miktarında, uykusuzluk çekenlere, çok ağrısı olanlara, cerrahî işlem veya dağlama yapılacak hastaya anestezi[217] amacıyla verirler… Meyvesi yenildiğinde ve koklandığında uyutucudur aynı şekilde suyu da uyuşturucudur fakat aşırı tüketilirse insanı konuşamaz hale getirir… Bazıları gölgeli yerlerde ve mağaraların etrafında yetişen beyaz adamotunun yapraklarına benzeyen ancak daha küçük, yaklaşık bir karış uzunluğunda, beyaz, kökün etrafında bir daire şeklinde büyüyen, yumuşak ve başparmak kalınlığında bir morion olduğunu belirtir; onlar bir drahmi miktarında içilirse veya bir parça arpa ile veya hazırlanmış yemekle yenilirse kişiyi sersemlettiğini söylerler çünkü yiyen kişi hangi pozisyonda olursa olsun uykuya dalıverir ve üç ya da dört saat boyunca hiçbir şey hissetmez. Cerrahî işlem veya dağlama yapmak için doktorlar da hastalarına bundan kullanırlar. Kökü dikenli elma ile içilirse panzehir etkisi gösterdiğini söylerler." açıklamalarda bulunmuştur (Beck, 2005, ss. 280-281; Dioscorides, 1907b, s. 235-237). Son cümlenin orijinal Yunancasında panzehir anlamı için "ἀντίδοτον (antidotus)" kelimesini kullanmıştır. Bu uygulama, modern tıpta hastanın vücudundan anestezik ilaçların etkisini ortadan kaldırmak için birtakım antidot ilaçların verilmesine benzemektedir. Çünkü Dioscorides de dikenli elma ile Adamotu bitkisinin uyutucu / uyuşturucu özelliğini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Matthioli öncelikle De Materia Medica çevirisini vermiş "Bazılarının kökü şarapta kaynatılır; şarap, üçte biri azalana kadar kaynatıldıktan sonra süzülüp saflaştırılır ve saklanır. Bu hazırlanan sıvıdan uzun süreli uykusuzluklara uyku vermesi için bir bardak kullanılır. Aynı zamanda ağrılarda, dağlamada, bir uzvun kesilmesi gerektiğinde acının hissedilmemesi için de kullanılır…Anüse fitil olarak konduğunda uyku verir… Kök kabuklarından şarap, kaynatmadan şöyle yapılır: Kök kabuğundan üç mine, bir fıçı tatlı şarap içine yerleştirilir. Sonrasında, daha önce söylendiği gibi, bir uzvun kesilmesi veya dağlama yapılması gerek durumlarda acı hissetmeden derin bir uykuya dalması için üç cyathoi miktarında verilmelidir. Güzel kokulu meyveleri hem uyku getirir hem de yenildiğinde aynı etkiyi gösterir. Aynı etki, meyvelerden sıkılarak elde edilen özsu ile de

[217] Yunancasında "ἀναισθησίαν" kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime daha önce "Soporifik Droglar Hakkında" başlıklı bölümde açıklandığı gibi Türkçedeki anestezi kelimesinin Yunanca yazımıdır.

sağlanır. Fakat bu meyveleri fazla miktarda yemek veya koklamak kişilerin konuşamamasına sebep olabilir.” (Matthioli, 1568, s. 1132-1133).

Ardından Galen’ den alıntı yapmıştır “Adam otu hakkında Galen ‘Basit İlaçların Nitelikleri’ kitabının VII. Bölümünde şunları yazmıştır: “Adam otunda serinletici etki üstünlük gösterir, öyle ki, üçüncü derece soğuk maddeler arasındadır. Bununla beraber, meyvelerinde az miktarda sıcaklık ve nem vardır, bu yüzden uyku veren bir etkiye sahiptir.” (Matthioli, 1568, s. 1136).

Handsch, bitkinin tabiatı ve soporifik özelliği hakkında “Adam otu, üçüncü derecede soğuktur. Meyvesi, köküne göre biraz daha nemlidir. Kök kabuğu serinletici ve kurutucudur…. Bazıları bu kabukları şarapta kaynatır ve içecek olarak hazırlar. Bu içeceği içen kişi, eğer uyuyamıyorsa veya şiddetli ağrıları varsa büyük bir rahatlama yaşar. Ayrıca, kesme veya dağlama işlemi yapılacaksa birisine hissizleşmesi için (anestezi amacıyla) verilir… Eğer delilikten muzdarip olan kişi uyuşuk ve hareketsiz kalırsa, çok uzun süre uyumasını engellemek için, başına keskin taş koyulmalı ve ezilmiş biber, hardal veya hapşırtıcı başka bir şey burnuna tutulmalıdır ki fazla uyumasın… Meyveler koklanırsa veya yenirse uyku verir. Suyu da aynı etkiye sahiptir. Fakat fazla kullanılırsa zararlı hatta ölümcül olabilir.” (Matthioli, 1563, s. 468C).

Şekil 22

Handsch, New Kreüterbuch, Mandragoras masculine (1563, s. 467C)

Şekil 23

Matthioli, I Discorsi, Mandragoras masculine (1568, s. 1133)

Osman b. Abdurrahman ise "Adam otu üçüncü derecede soğuktur, meyvesi kökünden dördüncü parçasıdır, kökünün kabuğu soğuk ve kurudur… bazılarının kabuğunu şarap ile kaynatıp uykusu olmayan ve ağrısı çok olana veyahut bir yerini kesmek veya yakmak isteyen kimseye bir fincan kadar içirirler… Ve eğer bir kimse bahsedilen şerbetten fazlaca içmiş olsa ve haddinden fazla uyusa son derece keskin şarap sirkesini başının tepesine serpsinler, ezilmiş biber veya hardal veya çöpleme ve benzerlerini burnuna tutarlar ki haddinden fazla uyumasın… Adamotu meyvesini koklamak uyku getirir, bu güç özsuyunda da mevcuttur, ancak bunları haddinden fazla kullanmasınlar, zira hasta eder ve belki de helak eder." açıklamalarında bulunmuştur (Abdurrahman, V2486, s. 270, Z417, s. 259, HM5505, s. 259).

Handsch ve Abdurrahman'ın, Dioscorides gibi adam otunun kullanımı sonrası uzun süre uyuşuk ve hareketsiz kalanların kendilerine gelmeleri için yöntemler verdikleri görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak anlatılan bu yöntemlerin bir çeşit anestezi sonrası reanimasyon (yeniden canlandırma) işlemi olduğu yorumu yapılabilir. Bunların yanı sıra Matthioli'nin metninde bu işleme yönelik hiçbir yöntemden bahsedilmemiş olması ise ayrı bir düşünülmesi gereken noktadır.

Şekil 24

Handsch, New Kreüterbuch, Mandragoras feminina (1563, s. 468A)

Şekil 25

Matthioli, I Discorsi, Mandragoras feminina (1568, s. 1134)

Benjamin Ward Richardson' ın on dokuzuncu yüzyılda kaleme aldığı *The Asclepiad* eserinin beşinci cildinde, adam otu kökünden alkollü bir özüt hazırladığından bahsetmiş ve bu özütle yaptığı deney-gözlemini anlatmıştır. Hazırlık sürecinde, adam otunun etken maddesi en iyi suda çözündüğü için, bitkinin kökünü toz haline getirip yirmi sekiz gün boyunca güçsüz bir alkolün içerisinde bekletmiştir. Ardından bu özütü ağız veya deri altı enjeksiyonu ile denek hayvanlarına uygulamıştır ve deneklerde uyuşukluk (narkoz etkisi),

uyku hali, hareket ve duyu felci, göz bebeğinde büyüme gözlemlemiştir (1888, s. 180-182). Sonrasında aynı özütü, uyuşturucu seviyede olmayacak dozda, insan üzerinde denemiştir ve bu hafif dozda bile uyku isteği, görüş bozukluğu, dil üzerine uygulandığı için uyuşukluk hissi oluştuğunu kaydetmiştir. Bu yaptığı deney sonucunda ise antik dönemlerdeki adam otunun kullanımını doğrulamış ve ağızda bıraktığı uyuşukluk etkisinden dolayı lokal anestezik olarak görülmesini uygun bulmuştur (Richardson, 1888, s. 182-183). Richardson'ın verdiği tarifin, Dioscorides' in ayrı bir soporifik olarak anlattığı adam otu ile tatlandırılmış droga benzemektedir. Sadece bekletme süreleri farklıdır. Bunun yanı sıra Ioanna Ramoutsaki vd., adam otu bitkisinin tropan alkaloidlerinden; hiyosiyamin, skopolamin ve düşük düzeyde mandragorin içerdiğinden ve bunların sakinleştirici, ağrı kesici, kas gevşetici ve beyin üzerinde etki gösteren alkaloidler olduğundan bahsetmişlerdir (2002). Bütün bu verilere rağmen bitkinin içerisinde bulunan alkaloidler adam otundan önce farklı bitkilerden zaten elde edildiği için, adam otunun günümüzde terapötik amaçla kullanım ihtiyacı sona erdiği düşünülmektedir (Lee, 2006).

Şarap (Vina)

Dioscorides' in şarabın soporifik olmasıyla ilgili söylediği tek söz "Şarabın ortak özellikleri: Genel olarak, her saf, katışıksız ve doğal olan sek şarap ısıtır, kolay sindirilir, sağlıklıdır, iştah açıcıdır, doyurucudur, uyuşturucudur…" cümlesidir (Beck, 2005, s. 335; Dioscorides, 1907c, s. 8).

Matthioli "Adriyatik Denizi'nden getirilen Papetipiano şarabı aromatiktir ve daha hafiftir; bu yüzden bolca içildiğinde insanı yanıltır. Uzun süre sarhoş eder ve uyku verir… Genellikle saf, katkısız ve doğal olarak buruk olan her şarap ısıtıcıdır, kolaylıkla sindirilir, mideye faydalıdır, idrar söktürür, gücü besler, uyku verir ve iyi bir renk sağlar." demiştir (Matthioli, 1568, s. 1380).

Handsch sadece tabiatı hakkında "Olgunlaşmış üzümler birinci derecede sıcak ve nemlidir." bilgisini verip soporifik olmasıyla ilgili bir şey söylememiştir (Matthioli, 1563, s. 555C).

Osman b. Abdurrahman, daha önce bahsedildiği gibi *Kitab el-Nebat*'a beşinci kitap olan "Şaraplar" bölümünü almamıştır.

Üzüm ve üzüm şarabındaki melatonin[218] varlığını ve seviyesini araştırmak ve insan sağlığı üzerindeki etkilerini tespit etmek için yapılmış deneysel laboratuvar çalışmalarının ve gözlemlerin derlendiği bir makalede, elde edilen verilerden ilki, üzüm çeşitlerinin hepsinin melatonin içerdiği fakat kırmızı üzümde bu miktarın daha fazla olduğudur. İkincisi, kırmızı şarapta daha yüksek oranda melatonin konsantrasyonu bulunduğudur. Bunun iki sebebi olabilir; kırmızı üzümdeki yüksek melatonin oranı varlığı veya fermantasyon sürecinde üzüm kabuklarıyla daha uzun süre temas etmesi. Çünkü fermantasyon süresi şaraptaki melatonin konsantrasyonunu etkileyen bir faktördür. İnsan sağlığı üzerine etkisi konusunda elde edilen verilere bakıldığında ise üzüm ve üzüm şarabındaki melatoninin uykuya neden olduğu ile ilgili bir bilgi bulunamamıştır (Meng vd., 2017). Buradan çıkarılacak sonuç, geleneksel kullanımda şarap uyku verici bir içecektir, fakat uyku verici özelliği klinik çalışmalarla henüz tespit edilip doğrulanmamıştır.

Aromatiklerle Yapılan Şarap (Vinum cum aromatibus)

Dioscorides bu drogda "Ayrıca cildi güzelleştirir, uyuşturucu ve ağrı kesicidir…" demiş (Beck, 2005, s. 353; Dioscorides, 1907c, s. 31).

Matthioli ise "Balgamı zayıflatır, iyi bir ten rengi sağlar, uyku verir ve ağrıları yatıştırır." çevirisini aktarmıştır (Matthioli, 1568, s. 1393).

Handsch ve Osman b. Abdurrahman'da bu drog bulunmamaktadır. Bunun yanında bu tarifle ilgili ne soporifik özelliği hakkında ne de genel bir bilgi sunmak amacıyla yapılmış modern bir çalışma yoktur.

Adamotu ile Tatlandırılmış Şarap (Vinum delibutum Mandragora)

Bu drog sadece Dioscorides' te bulunmaktadır ve soporifik olmasıyla ilgili geçen tek cümle "Uyuşturucu olduğu ve bir kotilin bir chous şarapla karıştırılması durumunda

[218] Melatonin; insanlarda, bitkilerde ve bazı mikroorganizmalarda sentezlenen bir biyomoleküldür (Hardeland, 2008). Melatoninin özelliklerden birisi uyku-uyanıklık döngüsünü dengeleyerek organizmaların biyolojik saatini düzenlemesidir (Reiter vd., 2014).

bütün bir akşam yemeği daveti boyunca kişiyi derin bir uykuya daldırdığı söylenir…" şeklindedir (Beck, 2005, s. 356; Dioscorides, 1907c, s. 35).

Modern çalışmalarda da bu drogdan bahseden herhangi bir veri bulunamamıştır. Ancak Adamotu bitkisi üzerine yapılan klinik çalışmaların sonuçları göz önünde tutularak bu tarifin de soporifik özelliğinin olabileceği yargısına varılabilir.

Memfis taşı (Memphticus lapis)

Bu taş hakkında bilgi veren sadece Dioscorides ve Matthioli olmuştur. Dioscorides bu taşın soporifik olmasıyla ilgili "Öğütülüp cerrahî işlem yapılacak veya dağlanacak bölgelere sürülürse bu taşın zararsız bir anestezik etki sağladığı bilinmektedir." söylemiştir (Beck, 2005, s. 395; Dioscorides, 1907c, s. 100).

Matthioli ise "Rivayet edilir ki, bu taş ezilip kesilmesi veya dağlanması gereken uzuvlara sürülürse, herhangi bir tehlike olmaksızın o bölgeyi uyuşturur ve hiçbir surette acı hissedilmez." şeklinde çeviriyi aktarmıştır (Matthioli, 1568, s. 1450).

Mısır Medeniyeti' nin 5000 yıllık ağrı kesici tedavi yöntemlerinin ele alındığı bir çalışmada Memfis taşı hakkında bilgiye rastlanmıştır. Bu çalışmaya göre, Mısır'da genç erkekler evlenmeden önce sünnet edilirdi ve bu işlem esnasında ağrıyı azaltmak (bunun da yöntemi lokal olarak bölgeyi uyuşturmaktır) için kalsiyum karbonat (Memfis taşı)[219] ile asetik asit (sirke) karıştırılıp, bu karışımdan ortaya çıkan karbondioksit ile lokal soğutma etkisi oluşturulurdu ve böylece cerrah tarafından sünnet derisi çekilirken hasta ağrı hissetmezdi (Ansary vd., 2003). Bu çalışmadan elde edilecek en önemli veri, kalsiyum karbonatın Antik Mısır döneminde Memfis taşı olarak adlandırılmasıdır ve bu taşın lokal anestezik olarak kullanılmasıdır.

[219] Aslında burada kastedilen kalsiyum karbonattan oluşan bir tortul kaya yani kireçtaşıdır (Britannica, 2025e).

6. SONUÇ

Hastalıkların ve cerrahi müdahalelerin beraberinde getirdiği ağrının azaltılması, hastanın sakinleştirilmesi veya uyuşturularak bilinç kaybı sağlanması tarih boyunca hekimlerin en önemli uğraşlarından biri olmuştur. Bu çerçevede bitkisel ve madensel kökenli, analjezik, sedatif, narkotik ve hipnotik etkiler taşıyan drogların kullanımı eczacılığın en eski uygulama alanlarından birisidir. Bu droglar geleneksel tıbbın anesteziye dair uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. "Soporifik" olarak adlandırılan bu maddeler, dumanının solutulması, suyunun içirilmesi, lapa olarak yedirilmesi, merhem olarak sürülmesi, damıtılmış suyuna batırılmış bezin başa sarılması gibi çeşitli yöntemlerle hastaya uygulanmıştır. Söz konusu bu uygulamalar antik medeniyetlerden başlayarak on dokuzuncu yüzyılda deneysel kimya çalışmaları ile gazların keşfedilmesine kadar epistemolojik süreklilik içerisinde olmuştur.

Bu tez çalışmasının merkezinde yer alan Dioscorides' in *De Materia Medica* adlı eseri, sadece eczacılık tarihinin değil aynı zamanda çok katmanlı bir kültürel aktarımın da öncüsü olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu eser hem kendi çağının hem de sonraki yüzyılların hekim ve eczacıları için de başvuru kaynağı olmuştur. Bu yüzden Dioscorides' in, eserinde soporifik etkiyi "karōtikós, hypnōtikós, anaisthēsìan" kelimelerini kullanarak tanımladığı on sekiz drog, bu çalışmada merkezi referans olarak alınmıştır. Bunun için ilgili drog metinleri hem dijitale dökülmüş Yunanca orijinalinden hem de İngilizce tercümesinden karşılaştırılmalı olarak Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviri sonucunda İngilizce tercümesini yapan Lily Beck'in zaman zaman orijinal Yunancasında yer almayan bitki isimlerinden bahsettiği tespit edilmiştir. Örneğin saz drogu bölümünde; Yunancasında "σχοῖνος" (transliterasyonu Schoinos) olarak geçen bitki ismini "Euripic rush" şeklinde vermiştir ve bu İngilizce kelime Yunancasını karşılamamaktadır. Bu yüzden Yunanca halinin İngilizcesi normalde "Club-rush" iken çevirisinde Euripic olarak yazmasının nedeni bilinmemektedir. Başka bir örneğe bakıldığında ban otu drogu bölümünde; Yunancasında "μίλαξ" (transliterasyonu mîlax) olarak geçen bitki ismini "Bindweed" şeklinde vermiştir ve İngilizcesi Yunancasının karşılığı değildir.

Dioscorides' te belirlenmiş on sekiz drogun karşılığının aranacağı, sonraki yüzyıllarda farklı dil ve coğrafyalara aktarılmış versiyonlarının ilki on altıncı yüzyılda Matthioli tarafından İtalyanca olarak kaleme alınan *I Discorsi* olmuştur. Eserde drogların gravür baskıları bulunmaktadır. Drog metinlerinin sonunda drog isimlerinin farklı dillerdeki

karşılıkları verilmiştir. Yunancası ve Latincesi bilinen soporifik drog isimlerinin İtalyanca karşılıkları bu tezin giriş bölümünde bahsedilen bitki adları veri tabanlarından, bitki sözlüklerinden ve eserlerden yararlanılarak on yedi tanesi tespit edilmiştir. Dioscorides' ten farklı olarak Matthioli' nin eserinde yalnızca adam otu ile tatlandırılmış şarap drogu bulunmamaktadır. Bunu takiben I Discorsi' nin 1568 tarihli baskısındaki drog metinlerinin öncelikle OCR yöntemi ile dijitale aktarımı denenmiş fakat istenilen düzeyde başarılı bir sonuç elde edilememiştir. Bunun temel nedeni eserde dönemin tipografik özelliklerini temsil eden yazı karakterlerinin (örneğin u yerine v kullanımı, f harfi ile uzun s harfinin benzerliği, "fi", "st", "ct" gibi harf gruplarının bitişik yazımı vb.) OCR sistemi tarafından doğru biçimde algılanamamasıdır. Bu durum kelimelerin hatalı tanınmasına ve metin bütünlüğünün bozulmasına sebep olmuştur. Bu nedenle ilgili soporifik drog metinleri bizzat incelenmiş ve doğrudan okunarak elle transkribe edilmiştir.

Matthioli, Dioscorides tarafından soporifik olarak belirlenmiş droglar içerisinde kendisinin de bizzat soporifik etkilerini dile getirdiği droglar; marul, saz, afyon haşhaşı, ashwagandha üzümleri ve şarap olmuştur. Hem Dioscorides çevirisini sunduğu kısımda hem de diğer antik yazarların (Galen, Theophrastus gibi) sözlerini aktardığı kısımda soporifik özellikleri dile getirdiği droglar; kara günlük, ban otu, sürmeli yayılgan ve adam otu bitkisidir. Geriye kalan siyah kakule, safran merhemi, mür, aloe, siklamen, gelincik bitkisi, aromatiklerle yapılan şarap ve Memfis taşı droglarını ise yalnızca Dioscorides' in çevirisini yaptığı kısımda soporifik olmasını çeviriden aktarmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda Matthioli' nin hem çeviri bölümünde hem de kendi yorumlarında bir drogdan açıkça söz etmesi bu özelliği bizzat deneyimlediğine işaret edebilir. Buna karşılık, söz konusu etkiye yorumlarında değinmediği zaman, ilgili drogu doğrudan bireysel deneyimle gözlemlemediği ve yalnızca antik bilgiyi aktarmakla yetindiği sonucuna varmak mümkündür.

Soporifik drogların karşılıklarının aranacağı versiyonlardan ikincisi, yine on altıncı yüzyılda kaleme alınmış, temelde *I Discorsi*' nin Almanca çevirisi olup, içerikte ve biçimde ondan farklı özelliklere sahip olan *New Kreüterbuch*' tur. Farklılıkların ilki drog anlatımının alt başlıklara ("cinsiyet ve şekil", "doğası, gücü ve etkileri", "dahili etkileri", "harici etkileri") bölünerek yapılmasıdır. İkincisi, sayfaların "A,B,C,D" harfleri ile gruplandırılmasıdır. Üçüncüsü, drog metinlerinin sonunda drogların farklı dillerdeki isimleri verilmemiştir. Dördüncüsü, bazı drogların içerikleri (örneğin saz) Matthioli' nin eserinden tamamen farklıdır. Sonuncusu ise içerisindeki drogların bazılarının renkli

bazılarının renksiz gravür baskı olmalarıdır. Yunancası ve Latincesi bilinen on sekiz soporifik drogun yalnızca on iki tanesi bu eserde tespit edilmiştir. Dioscorides ve Matthioli' den farklı olarak Handsch' ın eserinde siyah kakule, safran merhemi, sürmeli yayılgan, aromatiklerle yapılmış şarap, adam otu ile tatlandırılmış şarap ve Memfis taşı drogları bulunmamaktadır. Bunu takiben *New Kreüterbuch*' ta bulunan soporifik drog metinleri öncelikle OCR yöntemi ile dijitale aktarımı denenmiş fakat başarılı bir sonuç elde edilmemiştir. Bunun birinci sebebi on altıncı yüzyıl Almanca eserlerde sıklıkla kullanılan harflerin süslü, karmaşık ve keskin çizgileri olduğu Gotik kökenli yazı tipinin kullanılmış olmasıdır. İkincisi bazı kelimelerde mürekkep taşmaları ve silik harf durumları olmasıdır. Bu yüzden ilgili soporifik drog metinleri doğrudan okunarak elle transkribe yapılmaya çalışılmıştır.

Dioscorides' ten referans alınan soporifik droglar içerisinde Handsch' ın da soporifik etkilerini dile getirdiği droglar; marul, gelincik bitkisi, afyon haşhaşı, ban otu, ashwagandha üzümleri ve adam otu olmuştur. Geriye kalan droglara bakıldığında; mür, kara günlük, aloe ve şarap droglarının tabiatı için "ısıtıcıdır" bilgisini vermiştir. Siklamen ve saz drogu için ise ne tabiatları ne de soporifik özellikleri olduğuna dair bir şey söylememiştir.

Soporifik drogların karşılıklarının arandığı versiyonların sonuncusu on sekizinci yüzyılda Osman b. Abdurrahman tarafından Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış *Kitab el-Nebat* eseridir. Bu tez çalışması neticesinde Osman b. Abdurrahman' a ait daha önce tespit edilmemiş arşiv kayıtlarına ulaşılmış ve biyografik bilgileri bilim tarihi camiası ile paylaşılmıştır. Elde edilen belge doğrultusunda, araştırmacılar arasında uzun süredir belirsizlik konusu olan Osman b. Abdurrahman' ın menşeine dair belirsizlik, ilgili arşiv kaydında yer alan "Avusturyalı" ifadesi sayesinde açıklığa kavuşmuş ve bu konuda süregelen görüş ayrılıkları sonlandırılmıştır.

Benzer bir belirsizlik *Kitab el-Nebat*' ın, Matthioli' nin hangi dil ve baskısından çevrildiği konusunda da yaşanmıştır. Bu tez kapsamında yapılan karşılıklı incelemeler sonucunda eserin, içerik ve biçim benzerliğinden dolayı 1563 Almanca baskısından çevrildiğine kesin olarak ulaşılmıştır. Çünkü *Kitab el-Nebat*'ta, *New Kreüterbuch*' ta olduğu gibi, drog anlatımı alt başlıklara ("genel giriş", "tabiatı", "dahili faydaları", "harici faydaları") bölünmüş, droglar "ا،ب،ج،د" harfleri ile sınıflandırılmıştır. Ayrıca drog metinlerinin içeriğinde, Almanca metindeki bilgiler ve Osman b. Abdurrahman tarafından yorumları bulunmaktadır. *New Kreüterbuch*' tan farklı bir özelliği, *I Discorsi*' de olduğu

gibi, metinlerin başlangıcında drogların farklı dillerdeki isimlerinin verilmesidir. Bununla birlikte, Osman b. Abdurrahman' ın eserinde, muhtemelen dini veya kültürel gerekçelerle yer vermediği düşünülen şaraplar bölümünün olmayışına rağmen, bazı drogların hazırlanışı veya uygulanışı sırasında şarapların kullanımına ilişkin bilgileri vermiş olması dikkat çekici bir durumdur ve ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Yunancası ve Latincesi bilinen on sekiz soporifik drog isimlerinin Kitab el-Nebat'taki karşılıklarını bulabilmek için öncelikle Armenag Bedevian' ın sözlüğünden Türkçeleri aranmış, sonra eserin içindekiler bölümünden yerleri tespit edilmiştir. Türkçe olarak tespit edilen droglar; mür, saz, gelincik ve haşhaştır. Türkçesi bulunamamış droglar için yine aynı sözlüğe başvurulmuş fakat bu sefer Arapçalarına bakılmıştır. Sonrasında Arapçaları ile içindekiler bölümü tekrar aranıp yerleri tespit edilmiştir. Söz konusu bu droglar; kara günlük, marul, aloe, ban otu ve adam otudur.

Dioscorides' ten referans alınan soporifik droglardan Osman b. Abdurrahman' ın da soporifik etkilerini dile getirdiği droglar; marul, gelincik bitkisi, afyon haşhaşı, ban otu ve adam otudur. Geriye kalan droglar (mür, kara günlük, aloe, saz) için sadece tabiatlarına ilişkin "ısıtıcıdır" yorumunu yapmıştır.

Tarihsel süreçte soporifik droglar hakkında yazılanlara bakıldığında, tüm yazarlar tarafından soporifik etkisi kabul edilen drogların genel özelliğinin üçüncü veya dördüncü dereceden soğutucu olmalarıdır. Isıtıcı olarak dile getirilen drogların ise bu kategorinin dışında kalmalarıdır. Matthioli' nin afyon haşhaşı metininde "ağızda burukluk ve acı tat bıraktığından dolayı dördüncü dereceden soğutucu etkisinin yanı sıra sıcaklık da barındırdığı" yorumu bu değerlendirmenin bir istisnasıdır.

Adam otu bitkisinin uyuşturucu özelliğini ortadan kaldırmaya yönelik yazarlar tarafından yöntemler verilmesi üzerinde durulması gereken bir husustur. Dioscorides' in "kökü dikenli elma ile içilirse panzehir (antidot) etkisi gösterir" demesi, Handsch' ın "…çok uzun süre uyumasını engellemek için başına keskin taş koyulmalı ve ezilmiş biber, hardal veya hapşırtıcı bir şey buruna tutulmalıdır" sözleri ve Osman b. Abdurrahman' ın "…haddinden fazla uyursa son derece keskin şarap sirkesini başının tepesine serpsinler, ezilmiş biber veya hardal veya çöpleme ve benzerlerini buruna tutarlar" şeklinde söyledikleri bir nevi modern anestezideki, anestezik ilacın etkisini ortadan kaldırmak için kullanılan antagonist ilaçlara ve uygulanan reanimasyon işlemine benzemektedir.

Soporifik droglarla ilgili PubMed, Google Scholar, ScienceDirect, EBSCO ve ResearchGate gibi akademik veri tabanlarında drog isimleri ve “and phytochemistry, and pharmacology and soporific or anesthetic or narcotic or hypnotic” anahtar kelimeleriyle yapılan taramalarda;

- Siyah kakule hakkında iki literatür derlemesine,
- Safran merhemi üzerine bir klinik çalışmaya,
- Mür ile ilgili bir klinik çalışmaya,
- Kara günlük hakkında bir klinik çalışmaya,
- Marul üzerine iki klinik çalışmaya,
- Aloe ile ilgili bir klinik çalışmaya,
- Gelincik hakkında bir doktora tezi ve bir klinik çalışmaya,
- Afyon haşhaşı üzerine iki farklı kitap bölümüne,
- Ban otu ile ilgili iki kitap bölümü ve bir derlemeye,
- Ashwagandha üzümleri hakkında bir literatür derlemesine,
- Adam otu üzerine bir kitap bölümü ve bir makaleye,
- Şarap ile ilgili bir literatür derlemesine
- Memfis taşı hakkında bir makaleye ulaşılmıştır.

Siklamen, saz, sürmeli yayılgan, aromatiklerle yapılmış şarap ve adam otu ile tatlandırılmış şarap drogları hakkında ise herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Elde edilmiş bu çalışmaların incelenmesi ile modern dönemde uyuşturucu / uyku verici özellikleri fitokimyasal, farmakolojik ve terapötik olarak onaylanmış droglar; safran merhemi, marul, aloe, afyon haşhaşı, ban otu, ashwagandha üzümleri, adam otu ve Memfis taşıdır.

Bunların içerisinde yalnızca safran merheminin, afyon haşhaşının, ban otunun ve adam otunun ve Memfis taşının soporifik etkisi günümüzdeki anestezi işlevi mantığındadır. Özellikle afyon haşhaşından sentezlenen bileşenler ameliyatlardan önce hastalara genel anestezi (tam uyku hali) amacıyla verilmektedir. Diğer drogların ise anestezide doğrudan kullanıldığına yönelik güncel bir bilgi henüz yoktur.

Marul, aloe ve ashwagandha üzümlerinin uyku verme etkileri belirli gün ve haftalardan sonra ortaya çıkan türden olduğu için uyku süresini ve kalitesini arttırıcı drog olarak

değerlendirilebilirler. Ancak bu etkileri amacıyla günümüz farmakolojisinde kullanıldığına dair herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Siyah kakule, aloe, gelincik bitkisi ve afyon haşhaşı droglarının sakinleştirici ve hipnotik etkili oldukları tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde afyon haşhaşı hariç, diğer drogların günümüz sedatif ve hipnotik ilaç yapımında etken maddesi olarak kullanıldıkları ile ilgili henüz bir bilgi bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, Dioscorides' ten Osman b. Abdurrahman' a kadar geçen tarihsel süreçte soporifik drogların aktarımı, kullanım şekilleri ve farklı yüzyıl ve coğrafyalarda drogları anlama biçimleri hem süreklilik hem de değişim göstermiştir. Bu droglar yalnızca tıbbi etkileriyle değil, aynı zamanda bilgi aktarımındaki farklı kültürel yaklaşımları yansıtması bakımından da önem arz etmektedir. Eserler arasında yapılan karşılaştırmalar sadece içeriksel değil, yorumlayıcı farkları da ortaya koymuştur. Bu çalışma mevcut eczacılık tarihi ve özelde anestezi tarihi ile ilgili literatüre yeni bir bakış sunmakta; soporifik drogların hem tarihi hem de bilimsel yönüyle anestezi tarihine katkıda bulunduğunu, bu katkının antik tıptan modern tıbba uzanan süreklilik içinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tez, gelecekte yapılacak benzer çalışmalar için metodolojik bir zemin sunma potansiyeli taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdurrahman, O. (t.y.-a). *Kitab el-Nebat HM5505* (005505). Hacı Mahmud Efendi.

Abdurrahman, O. (t.y.-b). *Kitab el-Nebat V2486* (002486). Veliyüddin Efendi.

Abdurrahman, O. (t.y.-c). *Kitab el-Nebat Z417* (00417).

Abdülmennan, O. (2021). *Tercüme-i Kitab-ı Coğrafya XVIII. Yüzyılda Dünya Coğrafyası* (S. Kaya & Ş. Kaya Boz, Ed.; Nr. 175). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi.

Ağırakça, A. (2004). *İslam Tıp Tarihi [Başlangıçtan VII. / XIII. Yüzyıla Kadar]*. Nobel Tıp Kitapevleri.

Arber, A. (1912). *Herbals, Their Origin and Evolution a Chapter in the History of Botany 1470-1670*. Cambridge University Press.

Bayat, A. H. (2010). *Tıp Tarihi*. Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

Baytop, T. (1999). *Türkiye'de Bitkilerle Tedavi*. Nobel Tıp Kitapevi.

Baytop, T. (2001). *Türk Eczacılık Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Beck, L. (2005). *Pedanius Dioscorides of Anazarbus De Materia Medica*. Georg Olms Verlag.

Castiglioni, A. (1947). *A History Of Medicine*. Alfred A. Knopf.

Dioscorides. (1907a). *Pedanii Dioscuridis Anazarbei De Materia Medica Libri Quinque I* (M. Wellman, Ed.; C. 1). Weidmannos.

Dioscorides. (1907b). *Pedanii Dioscuridis Anazarbei De Materia Medica Libri Quinque II* (M. Wellman, Ed.; C. 2). Weidmannos.

Dioscorides. (1907c). *Pedanii Dioscuridis Anazarbei De Materia Medica Libri Quinque III* (M. Wellman, Ed.; C. 3). Weidmannos.

en-Nedîm, E.-F. M. b. İ. (2019). *El-Fihrist*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Garrison, F. H. (1913). *An Introduction to the History of Medicine*.

Haller, A. von. (1772). *Bibliotheca Botanica: Qua scripta ad rem herbariam facienta a rerum intiiis recensentur* (C. 1). Orell, Gessner, Fuessli, et. Socc.

İhsanoğlu, E. (Ed.). (2000). *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi* (C. 1). İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

İhsanoğlu, E. (2008). *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* (C. 1). İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Kürkman, G. (2003). *Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri* (Mas Matbaacılık). Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Leclerc, D. (1855). *Biographie medicale par ordre chronologique* (C. 1). Adolphe Delahays Libraire.

Magner, L. N. (2005). *A History of Medicine*. Taylor & Francis Group.

Matthioli, P. A. (1563). *New Kreüterbuch mit den allerschönsten vnd artlichsten Figuren aller Gewechß, dergleichen vormals in keiner sprach nie an tag kommen* (G. Handsch, Çev.). Vincenzo Valgrisi.

Matthioli, P. A. (1568). *Di Pedacio Dioscoride Anazarbeo della materia Medicinale*. Vincenzo Valgrisi.

Rang, H. P., Dale, M. M., Ritter, J., Flower, R. J., & Henderson, G. (2012). *Rang and Dale's pharmacology* (Seventh edition). Elsevier/Churchill Livingstone. http://www.studentconsult.com

Rappoport, S. (1904). *History of Egypt* (C. 3). The Grolier Society Publishers.

Richardson, B. W. (1888). *The Asclepiad: A Book of Original Research and Observation in the Science, Art and Literature of Medicine, Preventive and Curative* (C. 5). Longmans, Green and Company.

Riddle, John M. (2011). *Dioscorides on Pharmacy and Medicine*. University of Texas Press.

Saad, B., & Said, O. (2011). *Greco—Arab And Islamic Herbal Medicine*. John Wiley & Sons, Inc.

Sezgin, F. (1970). *Geschichte des Arabischen Schrifttums* (C. 3). E.J. Brill.

Singer, C. (1989). *A History of Biology to About the Year 1900*. Iowa State University Press.

Singer, C., & Underwood, A. E. (1962). *A Short History of Medicine*. Oxford University Press.

Şehsuvaroğlu, B. N. (1970). *Eczacılık Tarihi Dersleri*. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi.

Tez, Z. (2010). *İlaç ve Parfümün Sihirli Dünyası*. Hayykitap.

Theatrvm Botanicvm, Das ist: Neu Vollkommenes Kräuter-Buch (T. Zwinger, Çev.; 1.baskı). (1690). Bertsche.

Theodorus, J., Bauhin, K., & Bauhin, H. (1731). *D. Jacobi Theodori Tabernæmontani Neü vollkommen Kräuter-Buch*. Offenbach am Maeyn.

Wyk, B.-E. van, & Wink, M. (2018). *Medicinal Plants of the World*. CABI.

Yılmaz, Mehmet Emin. (2023). *Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri* (C. 3). YTB Yayınları.

Kitap bölümleri

Kühnel, H. (1962). Pietro Andrea Matthioli Leibarzt und Botaniker des 16. Jahrhunderts. İçinde *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs Herausgegeben von der Generaldirektion* (C. 15). Druck und Verlag Ferdinand Berger.

Ogura, T., & Egan, T. D. (2013). Chapter 15- Opioid Agonists and Antagonists. Içinde H. C. Hemmings & T. D. Egan (Ed.), *Pharmacology and Physiology for Anesthesia: Foundations and Clinical Application*. Elsevier Health Sciences.

Quirini-Popławska, D. (2009). Z Prus do Italii: Profesor uniwersytetu padewskiego Melchiorre Guilandini i jego podróże. İçinde *Mare inclitum: Oddziaływanie cywilizacji śródziemnomorskiej* (C. 4, ss. 139-159). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Riddle, J. M. (1980). Dioscorides. İçinde Cranz, F. Edward (Ed.), *Catalogus Translationum et Commentariorum: Mediaeval and Renaissance Latin Translations and Commentaries* (C. 4, ss. 1-143). The Catholic University of America Press. http://catalogustranslationum.org/index.php/archives/volume-iv

Spinella, M. (2001a). Analgesic and Anesthetic Plants. İçinde *The Psychopharmacology of Herbal Medicine: Plant Drugs That Alter Mind, Brain, and Behavior*. The MIT Press.

Spinella, M. (2001b). Hallucinogenic Plants. İçinde *The Psychopharmacology of Herbal Medicine: Plant Drugs That Alter Mind, Brain, and Behavior*. The MIT Press.

Touwaide, A. (2012). Quid pro Quo: Revisiting the Practice of Substitution in Ancient Pharmacy. İçinde V. A. Arsdall & T. Graham (Ed.), *Herbs and Healers from the Ancient Mediterranean through the Medieval West. Essays in Honor of John M. Riddle*. Ashgate Publishing.

Wikander, Charlotte. (2008). Weights and Measures. İçinde Oleson, John Peter (Ed.), *Oxford Handbooks Online: Technologies of Calculation* (ss. 759-769). Oxford University Press.

Wolkan, R. (1904). Georgius Handsch. İçinde R. Liliencron (Ed.), *Allgemeine Deutsche Biographie* (C. 49). Duncker & Humblot.

Yavuz, M. (Ed.). (2023). Matthioli'nin Dioscorides Tefsirinin Osmanlı'da Alımlanması. İçinde *Tabiattan Tıbba Osmanlı'da Canlı Bilimleri*. Ketebe Yayınları.

Arşiv belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi,

Ali Emiri Tasnifi (Sultan I. Abdülhamid): 344/24093

Cevdet Askeriye Tasnifi: 740/31088, 1098/48463

Cevdet Dahiliye Tasnifi: 281/14032, 309/15428

Topkapı Saray Müzesi Arşivi, Evrak: 706/17 no:4980/1

Dergi Makaleleri

Abdeljaouad, M., Ageron, P., & Shahidy, M. (2016). Émergence d'un savoir mathématique euro-islamique: L'Offrande du converti pour ranimer la flamme éteinte. *Philosophia Scientiæ. Travaux d'histoire et de philosophie des sciences*, *20-2*, Article 20-2. https://doi.org/10.4000/philosophiascientiae.1174

Abdollahnejad, F., Mosaddegh, M., Nasoohi, S., Mirnajafi-Zadeh, J., Kamalinejad, M., & Faizi, M. (2016). Study of Sedative-Hypnotic Effects of Aloe vera L. Aqueous Extract through Behavioral Evaluations and EEG Recording in Rats. *Iranian Journal of Pharmaceutical Research : IJPR*, *15*(1), 293-300.

Abolghasemi, S., Sadat Rafiei, S. K., Frashidi, M., Ebrahimi, S., Gharei, F., Razmkhah, Z., Tavousi, N., Mahmoudvand, B., Faani, M., Karimi, N., Abdi, A., Soleimanzadeh, M., Ahmadpour Youshanlui, M., Sadatmadani, S.-F., Alikhani, R., Pishkari, Y., & Deravi, N. (2023). Saffron and Sleep Quality: A Systematic Review of Randomized Controlled Trials. *Nutrition and Metabolic Insights*, *16*, 11786388231160317. https://doi.org/10.1177/11786388231160317

Adıgüzel, C. E. (2020). Endülüs Emevî Devleti ile Bizans İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik Münasebetler ve Bunun Endülüs'te İlmî Hayat ve Sanat Üzerindeki Etkileri. *İSTEM*, *35*, 1-15. https://doi.org/10.31591/istem.759374

Ansary, M. E., Steigerwald, I., & Esser, S. (2003). Egypt: Over 5000 Years of Pain Management—Cultural and Historic Aspects. *Pain Practice*, *3*(1), 84-87. https://doi.org/10.1046/j.1533-2500.2003.00010.x

Aydüz, S. (2016). Ottoman Chief Physician Salih Nasrallah b. Sallum al-Halabi. *Dört Öğe*, *4*(9), 131-138.

Bukharin, M. (2012). The Coastal Arabia and the adjacent Sea-Basins in the Periplus of the Erythrean Sea (Trade, Geography and Navigation). *Topoi Orient-Occident*, *11*, 177-236.

Cavalloro, V., Soddu, F., Baroni, S., Robustelli della Cuna, F. S., Tavazzi, E., Martino, E., & Collina, S. (2023). Teodorico Borgognoni's Formulary for Thirteenth Century Anesthetic Preparations. *Life*, *13*(9), Article 9. https://doi.org/10.3390/life13091913

Čermáková, L. (2012). Zielnik Pietro Andrea Mattioliego W Czechach. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, *57*(2), 2-7.

Chen, G.-T., Lu, Y., Yang, M., Li, J.-L., & Fan, B.-Y. (2018). Medicinal uses, pharmacology, and phytochemistry of Convolvulaceae plants with central nervous system efficacies: A systematic review. *Phytotherapy Research*, *32*(5), 823-864. https://doi.org/10.1002/ptr.6031

Christos, T., Loudovikou, A., Moysidis V., D., Papazoglou, A., & Kalachanis, K. (2021). In the Footsteps of Scribonius Largus, a Pioneer of Clinical Pharmacy in Ancient Rome. *Borneo Journal of Pharmacy*, *4*(3), 226-230. https://doi.org/10.33084/bjop.v4i3.2360

Daxecker, F. (2005). Der Botaniker und Arzt Pietro Andrea Matthioli. *Klin Monatsbl Augenheilkd*, *222*(6), 516-517. https://doi.org/10.1055/s-2005-857963

De Vos, P. (2010). European materia medica in historical texts: Longevity of a tradition and implications for future use. *Journal of Ethnopharmacology*, *132*(1), 28-47. https://doi.org/10.1016/j.jep.2010.05.035

Dhakal, R., Dihingia, A., Ahmed, R. S., Gupta, D. D., Sahu, R. K., Dutta, P., Bharali, P., Manna, P., Sastry, G. N., & Kalita, J. (2023). Prophylactic and therapeutic potential of active phytoconstituents from Amomum subulatum Roxb. *Food Frontiers*, *4*(1), 60-84. https://doi.org/10.1002/fft2.184

Dumas, A. (1932). The History of Anaesthesia. *Journal of the National Medical Association*, *24*(1), 6-9.

Ertaş, M., Solak Bulut, B., & Kılınç Çağlar, C. (2017). Konya'da Mevlevi Mutfağı Yiyeceklerinin Gastronomi Turizminde Canlandırılması. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, *1*, 52-70.

Gonzálex-lima, F., Valedón, A., & and Stiehil, W. L. (1986). Depressant Pharmacological Effects of a Component Isolated from Lettuce, Lactuca sativa. *International Journal of Crude Drug Research*, *24*(3), 154-166. https://doi.org/10.3109/13880208609060893

Guardasole, A. (2010). Janus Cornarius editeur et commentateur du traite de Galien Sur la composition des medicaments selon les lieux. *Renaissance and Reformation / Renaissance et Reforme*, *33*(3), 85-97.

Gümüş, B. (2022). Endülüs Emevileri Sarayında Bir Yahudi Tabip-Diplomat: Hasday İbn Şaprut'un Faaliyetleri. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 86-108.

Hardeland, R. (2008). Melatonin, hormone of darkness and more – occurrence, control mechanisms, actions and bioactive metabolites. *Cellular and Molecular Life Sciences*, *65*(13), 2001-2018. https://doi.org/10.1007/s00018-008-8001-x

Holloway, S. (2000, Ocak). *The year 1000: Pharmacy at the turn of the first millennium—The Pharmaceutical Journal*. The Pharmaceutical Journal. https://pharmaceutical-journal.com/article/research/the-year-1000-pharmacy-at-the-turn-of-the-first-millennium

Huiyi, Wu & Cheng, Zheng. (2020). Transmission of Renaissance herbal images to China: The Beitang copy of Mattioli's commentaries on Dioscorides and its annotations. *Archives of Natural History*, *47*(2), 236-253.

Karaberopoulos, D., & Karamanou, M. (2012). The theriac in antiquity. *PERSPECTİVES The Art of Medicine*, *379*, 1942-1943.

Kim, H.-W., Suh, H. J., Choi, H.-S., Hong, K.-B., & Jo, K. (2019). Effectiveness of the Sleep Enhancement by Green Romaine Lettuce (Lactuca sativa) in a Rodent Model. *Biological and Pharmaceutical Bulletin*, *42*(10), 1726-1732. https://doi.org/10.1248/bpb.b19-00454

Kousoulis, A., Karamanou, M., & Androutsos, G. (2011). Andres Laguna A Great Medical Humanist (1499-1559). *Historia Da Medicina Acta Med Port*, *24*(4), 671-674. https://doi.org/10.20344/amp.468

Köker, H. (2023). Eski Yunan ve Roma'da Ağırlık / Ölçü Sistemleri. *Isparta Gönen İlçesi Mutfak Kültürü ve Depolama Pratikleri*, 104-124.

Küçükkurt, İ., & Fidan, A. F. (2008). Saponinler ve Bazı Biyolojik Etkileri. *Kocatepe Veterinary Journal*, *1*(1), Article 1.

Lee, M. (2006). The Solanaceae II: The mandrake (Mandragora officinarum); in league with the Devil. *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, *36*(3), 278-285.

Markatos, K., Arkoudi, K., & Androutsos, G. (2017). Juan Valverde de Amusco (1525–1588): An eminent anatomist of the renaissance or a plagiarist of Vesalius? His work and its impact in renaissance anatomy. *Acta Chirurgica Belgica*, *117*(6), 407-411.

Meng, J.-F., Shi, T.-C., Song, S., Zhang, Z.-W., & Fang, Y.-L. (2017). Melatonin in grapes and grape-related foodstuffs: A review. *Food Chemistry*, *231*, 185-191. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2017.03.137

Mikulska, P., Malinowska, M., Ignacyk, M., Szustowski, P., Nowak, J., Pesta, K., Szeląg, M., Szklanny, D., Judasz, E., Kaczmarek, G., Ejiohuo, O. P., Paczkowska-Walendowska, M., Gościniak, A., & Cielecka-Piontek, J. (2023). Ashwagandha (Withania somnifera)—Current Research on the Health-Promoting Activities: A Narrative Review. *Pharmaceutics*, *15*(4), Article 4. https://doi.org/10.3390/pharmaceutics15041057

Mistry, L. N., Khachane, N. A., Shah, P. P., Soman, M., Neelkanthan, S., & Jawdekar, A. M. (2024). Horace Wells: A Pioneer in Modern Anesthesia and Pain-Free Medical Practices. *Cureus*, *16*(10), 1-7. https://doi.org/10.7759/cureus.71575

Okiç, M. T. (1966). Hadiste Tercümân. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *14*(1-4), Article 1-4.

Okumuş, E., & Temiz, M. A. (2022). Saponin Bileşeninin Biyolojik Aktiviteleri, Kullanım Alanları ve Etkileri. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, *15*(2), Article 2. https://doi.org/10.52976/vansaglik.1028378

Pormann, P. E. (2004). Yuhanna İbn Sarabiyun: Further Studies into the Transmission of His Works. *Arabic Science and Philosophy*, *14*, 233-262.

Ramoutsaki, I. A., Askitopoulou, H., & Konsolaki, E. (2002). Pain relief and sedation in Roman Byzantine texts: Mandragoras officinarum, Hyoscyamos niger and Atropa

belladonna. *International Congress Series*, *1242*, 43-50. https://doi.org/10.1016/S0531-5131(02)00699-4

Reiter, R. J., Tan, D. X., & Galano, A. (2014). Melatonin: Exceeding Expectations. *Physiology*, *29*(5), 325-333. https://doi.org/10.1152/physiol.00011.2014

Salehi, B., Krochmal-Marczak, B., Skiba, D., Patra, J. K., Das, S. K., Das, G., Popović-Djordjević, J. B., Kostić, A. Ž., Anil Kumar, N. V., Tripathi, A., Al-Snafi, A. E., Arserim-Uçar, D. K., Konovalov, D. A., Csupor, D., Shukla, I., Azmi, L., Mishra, A. P., Sharifi-Rad, J., Sawicka, B., … Martorell, M. (2020). Convolvulus plant—A comprehensive review from phytochemical composition to pharmacy. *Phytotherapy Research*, *34*(2), 315-328. https://doi.org/10.1002/ptr.6540

Shemesh, A. O. (2019). All men have been considered equal by me: The attitude of Amatus Lusitanus towards treating gentiles according to his Physician's Oath. *HTS Theological Studies*, *75*(3), 1-6. https://doi.org/10.4102/hts.v75i3.5287.

Sigerist, H. E. (1958). The Latin Medical Literature of the Early Middle Ages. *Journal of the History of Medicne and Allied Sciences*, *13*(2), 127-146.

Soulimani, R., Younos, C., Jarmouni-Idrissi, S., Bousta, D., Khalouki, F., & Laila, A. (2001). Behavioral and pharmaco-toxicological study of *Papaver rhoeas* L. in mice. *Journal of Ethnopharmacology*, *74*(3), 265-274. https://doi.org/10.1016/S0378-8741(00)00383-4

Staub, P. O., Casu, L., & Leonti, M. (2016). Back to the roots: A quantitative survey of herbal drugs in Dioscorides' De Materia Medica (ex Matthioli, 1568). *Phytomedicine*, *23*(10), 1043-1052. https://doi.org/10.1016/j.phymed.2016.06.016

Şeşen, R. (1997). Belgrad Divanı Tercümanı Osman b. Abdülmennan ve Tercüme Faaliyetindeki Yeri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, *15*, 302-320.

Taner, M. (2026). Illustrated Materia Medica and Itinerant Plant across the Early Modern Mediterranean. *Muqarnas*, *42*.

Thomas, R. K. (2003, Nisan). Crawford W. Long's Discovery of Anesthetic Ether: Mesmerism, Delayed Publication, and the Historical Record. *History if Psychology Southern Society for Philosophy and Psychology*. Key Barkley Symposium.

Tomlinson, R. C. (2012). 'Plusieurs choses qu'il n'avoit veuës': Antoine Du Pinet's Translation of Pliny the Elder (1562). *Translation and Literature*, *21*(2), 145-161. https://doi.org/10.3366/tal.2012.0063

Tubbs, R. S., Linganna, S., & Loukas, M. (2007). Jacobus Sylvius (1478-1555): Physician, teacher, and anatomist. *Clinical Anatomy (New York, N.Y.)*, *20*(8), 868-870. https://doi.org/10.1002/ca.20553

Turan, O. (2022). Antik Kaynaklar Işığında Roma Balık Sosu: Garum /Liquamen. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *10*(2), 1506-1524.

V. K. Bisht. (2011). Amomum subulatum Roxb: Traditional, phytochemical and biological activities-An overview. *AFRICAN JOURNAL OF AGRICULTURAL RESEEARCH*, *6*(24). https://doi.org/10.5897/AJAR11.745

Webster, J. E., & Gurdjian, E. S. (1958). Carotid Artery Compression as Employed Both in the Past and in the Present. *Journal of Neurosurgery*, *15*(4), 372-384. https://doi.org/10.3171/jns.1958.15.4.0372

Yamada, Y., & Tabata, M. (1997). Plant Biotechnology of Tropane Alkaloids. *Plant Biotechnology*, *14*(1), 1-10. https://doi.org/10.5511/plantbiotechnology.14.1

Yayla, Y., Alankuş-Çalışkan, Ö., Anıl, H., Bates, R. B., Stessman, C. C., & Kane, V. V. (2002). Saponins from Styrax officinalis. *Fitoterapia*, *73*(4), 320-326. https://doi.org/10.1016/S0367-326X(02)00086-2

Yıldırım, N. (2018). Antiocheia'dan Antakya'ya Bir Kent Adının Serüveni Üzerine Analizler. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, *10*. http://dx.doi.org/10.18299/cahij.189

Sözlük / Ansiklopedi Maddeleri

Algül, H. (1997). Hadramut. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/hadramut

Baytop, T. (1989). Akrabazin. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 2). TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/akrabazin

Baytop, T. (1994). Eczacılık. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/eczacilik

Bedevian, A. K. (2021). *Resimli Çokdilli Bitki Adları Sözlüğü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Britannica. (2020, Mayıs). *Seleucia Pieria | Seaport, Hellenistic City, Roman Province | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/place/Seleucia-Pieria

Britannica. (2023, Temmuz). *Saba' | Arabia, Map, & History | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/place/Saba-ancient-kingdom-Arabia

Britannica. (2024a, Şubat). *Constantine the African | Biography, Theories, Works, & History | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Constantine-the-African

Britannica. (2024b, Mart). *Conrad Gesner | Biography & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Conrad-Gesner

Britannica. (2024c, Mart). *Favorinus | Stoic, Cynic & Skeptic | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Favorinus

Britannica. (2024d, Nisan). *Simonides of Ceos | Ancient Greek Poet & Lyricist | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Simonides-of-Ceos

Britannica. (2024e, Ekim). *Polenta | Definition, Types, & Ingredients | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/polenta

Britannica. (2025a, Ocak). *Gabriel Fallopius | Anatomy, Anatomist, Physician | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Gabriel-Fallopius

Britannica. (2025b, Şubat). *Turpentine | Definition, Uses, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/turpentine

Britannica. (2025c, Mart). *Carl Koller | Facts, Anesthesia, Sigmund Freud, & Cocaine | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Carl-Koller

Britannica. (2025d, Mart). *Pharmaceutical | Description, Types, Preparation, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/technology/pharmaceutical

Britannica. (2025e, Mart 21). *Limestone | Characteristics, Formation, Texture, Uses, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/science/limestone

Britannica. (2025f, Nisan 10). *Alkaloid | Definition, Structure, & Classification | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/science/alkaloid

Britannica. (2025g, Mayıs). *Pharmacology | Drug Development, Clinical Trials & Therapeutics | Britannica*. https://www.britannica.com/science/pharmacology

Britannica. (2025h, Mayıs 2). *Sir James Young Simpson, 1st Baronet | Obstetrician, Anesthetics, Midwifery | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Sir-James-Young-Simpson-1st-Baronet

Bullough, V. L. (1981). Bernhard Varenius. İçinde C. C. Gillispie (Ed.), *Dictionary of Scientific Biography* (C. 13). Charles Scribner's Sons.

Carrara, D. M. (2006). *MAINARDI, Giovanni—Enciclopedia—Treccani*. Treccani Dizionario Biografico degli Italiani. https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-mainardi_%28Dizionario-Biografico%29/

Cartwright, M. (2023, Kasım). *John Locke—World History Encyclopedia*. World History Encyclopedia. https://www.worldhistory.org/John_Locke/

CollinsDictionary. (2024a). *ALBUGO definition and meaning | Collins English Dictionary*. Collins Online Dictionary. https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/albugo

CollinsDictionary. (2024b). *HYPOCIST definition and meaning | Collins English Dictionary*. Collins Online Dictionary. https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hypocist

CollinsDictionary. (2024c). *LEGGIER definition and meaning | Collins English Dictionary*. Collins Online Dictionary. https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/leggier

CollinsDictionary. (2024d). *STACTE definition and meaning | Collins English Dictionary*. Collins Online Dictionary. https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/stacte

CollinsDictionary. (2025). *Diacodium*. Collins Online Dictionary. https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/diacodium

Comamala, L. C. i. (2005). Borgognoni, Teodorico. Içinde T. F. Glick, S. J. Livesey, & F. Wallis (Ed.), *Medieval Science, Technology and Medicine: An Encyclopedia*. Routledge. https://www.academia.edu/35766758/Borgognoni_Teodorico

Complete Dictionary of Scientific Biography. (2025). *Nicolo Leoniceno | Encyclopedia.com*. Encyclopedia. https://www.encyclopedia.com/people/medicine/medicine-biographies/nicolo-leoniceno

Costa, A. B. (2023). *William Thomas Green Morton | EBSCO Research Starters*. EBSCO Research Starters. https://www.ebsco.com/research-starters/history/william-thomas-green-morton

Denova, R. (2021, Ekim). *Flavius Josephus—World History Encyclopedia*. World History Encyclopedia. https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-20121/flavius-josephus/

Doğruyol, H. (2000). İbnü't-Tilmiz. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnut-tilmiz

el-Alevi, A. (1999). İbn Fazlullah el-Ömeri. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-fazlullah-el-omeri

Ferrari, A. D. (1983). *CORTUSO, Giacomo Antonio—Enciclopedia—Treccani*. Treccani Dizionario Biografico degli Italiani - Volume 29. https://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-antonio-cortuso_(Dizionario-Biografico)/

Frederick, W. G. (2025, Şubat). *Sir Humphry Davy | Inventions, Biography, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Sir-Humphry-Davy-Baronet

Gambaro, A. (1932). *Erasmo da rotterdam—Enciclopedia—Treccani*. Treccani - Enciclopedia Italiana. https://www.treccani.it/enciclopedia/erasmo-da-rotterdam_(Enciclopedia-Italiana)/

Glare, P. G. W. (1968). Caballinus. İçinde *Oxford Latin Dictionary*. Oxford University Press.

Gökdoğan, M. D. (2007). Pisagor. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/pisagor

Gökyay Şaik, O. (2022). Kızılelma. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/kizilelma

Greek-English dictionary (Αγγλικά Ελληνικά-λεξικό). (2014). *Ὀξύσχοινος*. Academic Dictionaries and Encyclopedias. https://greek_english.en-academic.com/107814/%E1%BD%80%CE%BE%CF%8D%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%82

Greenhill, W. A. (1867a). A'ndreas. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, ss. 170-171). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867b). Andromachus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, s. 173). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867c). Areius Leca'nius. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, s. 275). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867d). Athenaeus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, s. 402). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867e). Cratevas. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, ss. 885-886). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867f). Dia'goras. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, s. 999). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867g). Erasi'stratus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 2, ss. 42-44). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867h). Largus Scribo'nius. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 2, s. 722). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867i). Nicolaus Myrepsus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 2, s. 1193). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867j). Niger. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 2, s. 1201). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1867k). Paulus Aegineta. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 3, ss. 152-153). Little Brown and Company.

Greenhill, W. A. (1873). *Damo'crates*. Perseus : Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0104%3Aalphabetic+letter%3DD%3Aentry+group%3D2%3Aentry%3Ddamocrates-bio-1

Gündüz, Ş. (2008). Sabiîlik. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (ss. 341-344). TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/sabiilik

Hamidullah, M. (1994). Ebu Hanife Dineveri. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/dineveri-ebu-hanife

Harper, D. (2023, Mart). *Soporific | Etymology of soporific by etymonline*. Online Etymology Dictionary. https://www.etymonline.com/word/soporific

Harper, D. (2025). *Drug—Etymology, Origin & Meaning*. Etymonline. https://www.etymonline.com/word/drug

Jones, A. R. (2025, Ocak). *Ptolemy | Accomplishments, Biography, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Ptolemy

Karaaslan, N. Ü. (2000). İbnü'n-Nedim. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnun-nedim

Karlıağa, B. H. (1999a). İbn Cülcül. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-culcul

Karlıağa, B. H. (1999b). İbn Rüşd. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-rusd--dede

Kaya, C. M. (2013). Yuhanna b. Maseveyh. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/yuhanna-b-maseveyh

Kaya, M. (1999). İbnü'l-Baytar. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-baytar

Kaya, M. (2007). Ebu Bekir Razi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/razi-ebu-bekir

Korn (Körner). (2009). İçinde M. Clark & O. Thyen (Ed.), *Pocket Oxford German Dictionary* (ss. 221-222). Oxford University Press.

Kutluer, İ. (2000). İlm-i Nebat. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ilm-i-nebat

Liddell, H. G., & Scott, R. (1940a). Ποιέω. İçinde *A Greek-English Lexicon* (C. 2). Clarendon Press.

Liddell, H. G., & Scott, R. (1940b). Φάρμακον. İçinde *A Greek-English Lexicon* (C. 2). Clarendon Press.

Long, G. (1854). Anazarbus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Geography* (C. 1). Little Brown and Company.

LSJ. (2023a). *καρωτικός—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%CE%BA%CE%B1%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82

LSJ. (2023b, Ağustos). *φαρικόν—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD

LSJ. (2024a). *meconium—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/meconium

LSJ. (2024b). *ἀναισθησία—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%E1%BC%80%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1

LSJ. (2024c). *ἀνώδυνος—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%E1%BC%80%CE%BD%CF%8E%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%82

LSJ. (2024d). *Γαβιρέος—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%CE%93%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CF%81%CE%AD%CE%BF%CF%82

LSJ. (2024e). *Εὔριπος—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%CE%95%E1%BD%94%CF%81%CE%B9%CF%80%CE%BF%CF%82

LSJ. (2024f). *ὁλόσχοινος—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%E1%BD%81%CE%BB%CF%8C%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%82

LSJ. (2024g). *πεδιάσιος—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82

LSJ. (2024h). *ὑπνωτικός—Ancient Greek (LSJ)*. LSJ Ancient Greek dictionaries. https://lsj.gr/wiki/%E1%BD%91%CF%80%CE%BD%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82

Mason, C. P. (1867). C. Pli'nius Secundus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 3, ss. 414-421). Little Brown and Company.

McEvoy, J. G. (2025, Mart). *Joseph Priestley | Biography, Discoveries, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Joseph-Priestley

Meydan, Ç. (2020). *Antik Pisidia (Pisidya) Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması Çalışmaları*. Türkiye Turizm Ansiklopedisi. https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/antik-pisidia-pisidya-bolgesi-arkeolojik-yuzey-arastirmasi-calismalari

Oxford University Press. (2024). *Soporific, adj. & n. Meanings, etymology and more | Oxford English Dictionary*. Oxford English Dictionary. https://www.oed.com/dictionary/soporific_adj?tab=factsheet&tl=true#21760012

Perdicoyianni, H. (2021, Şubat). *Oribasius—World History Encyclopedia*. World History Encyclopedia. https://www.worldhistory.org/Oribasius/

Podlecki, A., & Taplin, O. (2024, Aralık). *Aeschylus | Biography, Plays, & Facts | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/biography/Aeschylus-Greek-dramatist

Preti, C. (2008). *MATTIOLI, Pietro Andrea—Enciclopedia—Treccani*. Treccani - Dizionario Biografico defgli Italiani Volume 72. https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-andrea-mattioli_(Dizionario-Biografico)/?search=MATTIOLI%2C%20Pietro%20Andrea%2F

Ramsay, W. (1867). Columella, L. Ju'nius Modera'tus. İçinde *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (C. 1, ss. 814-815). Little Brown and Company.

Rogers, K. (2024). *Opioid | Description, Examples, Classification, History, & Effects | Britannica*. Encyclopaedia Britannica. https://www.britannica.com/science/opioid

Rummel, E., & MacPhail, E. (2024). Desiderius Erasmus. İçinde *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2024 Edition)*. https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/erasmus/#toc

Sabbadini, R. (1930). *BARBARO, Ermolao—Enciclopedia—Treccani*. Enciclopedia Italiana Treccani. https://www.treccani.it/enciclopedia/ermolao-barbaro_(Enciclopedia-Italiana)/

Taylan, N. (1989). Ali b. Rabben et-Taberi. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-b-rabben-et-taberi

Tümer, Günay. (1992). Biruni. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi. https://islamansiklopedisi.org.tr/biruni

Türk Dil Kurumu. (t.y.a). *Hekim*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/?kelime=hekim

Türk Dil Kurumu. (t.y.b). *İlaç*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/?kelime=ilaç

Unat, E. K., İhsanoğlu, E., & Vural, S. (2004a). İstiska. İçinde *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Türk Tarih Kurumu.

Unat, E. K., İhsanoğlu, E., & Vural, S. (2004b). Nıkris (damla hastalığı /gut). İçinde *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Türk Tarih Kurumu.

Vefik Paşa, A. (1888). Mühtedi. İçinde *Lehce-i Osmani*. Mahmud Bey Matbaası.

Wille, Dagmar Von. (1998). *FRIGIMELICA, Francesco—Enciclopedia—Treccani*. Treccani Dizinario Biografico degli Italiani - Volume 50. https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-frigimelica_res-7ed6d6af-87ed-11dc-8e9d-0016357eee51_%28Dizionario-Biografico%29/

Web Kaynakları

Ashworth, W. (2018, Ocak). *Antonio Musa Brasavola—Linda Hall Library*. LINDA HALL LIBRARY. https://www.lindahall.org/about/news/scientist-of-the-day/antonio-musa-brasavola/

Bohnet, M. (2022, Eylül). *Anthericum | Pacific Bulb Society*. Pacific Bulb Society. https://www.pacificbulbsociety.org/pbswiki/index.php/Anthericum

D'Italia, P. D. F. (2024). *Salvia sclarea L. - Sistema informativo sulla flora vascolare dei Colli Euganei*. Sistema Informativo Sulla Flora Vascolare Dei Colli Euganei. https://dryades.units.it/euganei/index.php?procedure=taxon_page&id=4669&num=3389

Doğan, H. (2023). *Glaucium flavum (Gündürmelâlesi)—Kocaeli Bitkileri*. Kocaeli Bitkileri. https://kocaelibitkileri.com/glaucium-flavum/

Doğan, H. (2025). Schoenus (İnekgözü). *Kocaeli Bitkileri*. https://kocaelibitkileri.com/content/schoenus-inekgozu/

Eckel, P. M. (2023). *A Grammatical Dictionary of Botanical Latin*. Missouri Botanical Garden. https://www.mobot.org/mobot/latindict/keyDetail.aspx?keyWord=glaucous

Floranatolica. (2024). *Scirpoides holoschoenus | floranatolica*. Floranatolica. https://www.floranatolica.com/eukaria/gui/species.php?ID=Scirpoides-holoschoenus

Frappa, G. (2017). *Dioscoride-Indice*. http://www.poesialatina.it/_ns/Greek/testi/Dioscorides/Indice.html

Gil, J. M. (2023). *Jean Ruel.* Tout Sur la Botanique. https://www.jean-marc-gil-toutsurlabotanique.fr/page/introduction-a-la-botanique/les-botanistes/les-botanistes/jean-ruel-.html

Girginer, S. K. (2020). *Kilikya*. Türkiye Turizm Ansiklopedisi. https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/kilikya

Goethals, J. (2019). *The Sack of Rome (1527)—Renaissance and Reformation—Oxford Bibliographies*. Oxford Bibliographies. https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780195399301/obo-9780195399301-0417.xml

Gouwens, K. (2018, Haziran). *Sack Of Rome | Encyclopedia.com*. Europe 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World. https://www.encyclopedia.com/history/modern-europe/wars-and-battles/sack-rome#3404900987

Herboloji. (2024). Juncus acutus L. *Türkiye Herboloji Derneği*. https://www.turkiyeherboloji.org.tr/upload/File/YabanciOt/5-JUNAC.pdf

Johnson, A. B., & Sadiq, N. M. (2024). Pentobarbital. Içinde *StatPearls [Internet]*. StatPearls Publishing. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/books/NBK545288/

Johnson, A., & Cadogan, M. (2021, Mart 21). J. Leonard Corning. *Life in the Fast Lane • LITFL*. https://litfl.com/j-leonard-corning/

Meyers, E. M., & Brown, J. P. (2022). *Coele Syria: A Pleiades place resource*. Pleiades: A Gazetteer of Past Places. https://pleiades.stoa.org/places/678096

New Catholic. (2024, Aralık). *Maffei | Encyclopedia.com*. Encyclopedia. https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/maffei

Porcher, M. H. (2013). *Multilingual Multiscripted Plant Name Database (M.M.P.N.D.)—A showcase for Distributed databases related to plant names*. MULTILINGUAL MULTISCRIPT PLANT NAME DATABASE. https://www.plantnames.unimelb.edu.au/

RockRridge. (2024). *Low-Dose Naltrexone (LDN) Lozenges or Troches—Rock Ridge Pharmacy | Your Local Glen Rock Pharmacy*. Rock Ridge Pharmacy. https://www.rockridgepharmacy.com/low-dose-naltrexone-ldn-lozenges-or-troches

ToposText. (2024a). *Gabala (Syria)*. Aikaterini Laskaridis Foundation Topos Text. https://topostext.org/place/353359UGab

ToposText. (2024b). *Lipara—Λιπάρα*. Aikaterini Laskaridis Foundation Topos Text. https://topostext.org/place/385150PLip

ToposText. (2024c). *Trogodytike region (Red Sea) Eritrea—Τρωγλοδυτική*. Aikaterini Laskaridis Foundation Topos Text. https://topostext.org/place/195372RTro

Trevor. (2018, Mart). *Service Tree, Sorb Apple | Sorbus domestica*. Plants For A Future. https://pfaf.org/plants/service-tree-sorb-apple-sorbus-domestica/

Tezler

Bayazeid, O. (2017). *Phytochemical and Pharmacological Studies on Some Papaver Species in Turkey* [Doktora]. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Osta, E. N. (2023). *Osmanb. Abdülmennân'ın Hediyyetü'l-MühtedîAdlı Eserinin (v. 2a-87b) Tahkik, Tercümeve Matematiksel Değerlendirmesi* [Yüksek Lisans]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Yavuz, Mustafa. (2022). *İslam Felsefe-Bilim Tarihinde Kitab el-Nebat Geleneği Bakımından Bitkiler* [Doktora]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Yıldırım, Rıfat Vedat. (2002). *Dioskorides'in Materia Medica'sı ve Türk- İslâm Tâbabeti* [Yüksek Lisans]. İstanbul Üniversitesi.